

ଗଣେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀମୁଖିକା

(ପ୍ରଥମ ଭାଗ)

ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ୍ୱର ଶେଠଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରଣୀତ

ପ୍ରକାଶକ—

ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୫୮

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୦୯

ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ସୁଦ୍ରାକର—

ଶ୍ରୀ କାଞ୍ଚୁରପୁରରୁ

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଓର୍ପାକ୍ଟ୍ସ,

ବ୍ରହ୍ମପୁର (ଗଞ୍ଜାମ)

ମୁଖବନ୍ତ

ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଲୋଚନ ଅଗୋଚରରେ ବହୁ ବାଣୀସାଧକ ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ପରିଚିତ କରାଇବା ପାଇଁ ତାଦୃଶ ବିଧିବଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । କବି ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ । ତାଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ୫୦ । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଆକାରର ବୋଧହୁଏ ତିନି ଭାଗ ଖଣ୍ଡ ହେବ । ଅଥଚ, ଓଡ଼ିଶାର ପାଠକସାଧାରଣ, ଏପରିକି ଶିକ୍ଷିତଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କବିଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ—ବରଗଡ଼ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସରସର ଗ୍ରାମ । ଶ୍ରୀ କେଶବ ମେହେରଙ୍କ ଲିଖିତ କବି ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଜୀବନୀ ଏଥିରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧବିତ । ତହିଁରୁ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଦାକ୍ଷୀଣ୍ୟ, ଅଭିରୁଚି ଓ ଆଦ୍ୟୁଷ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟିକ ବାତାବରଣ ଓ ସାମାଜିକ ପରିପାଖ ପ୍ରଭୃତିର ପରିଚୟ ମିଳେ ।

‘ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ’ ଗଠିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ସେହେତୁ ଶ୍ରୀରାମ ମୁଁ ଯୋଗଦେବା ବହୁପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ କେତୋଟି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ‘ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ’ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ, ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଏକ ‘ଖଗେଶ୍ୱର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ । ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ‘ଶରଦ ରାହାସ’, ‘ବସନ୍ତ ରାହାସ’ ଓ ‘ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥ’ । ଏଇ ତିନୋଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇ ସାରିଛି । ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବ୍ୟୁତ୍ଥ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜକିଶୋର ରାୟ ସେହେତୁ ଥିଲାବେଳେ ଯଦିଓ ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପ୍ରାୟ ତିନିଭାଗ ଛପା ଶେଷ ହୋଇଥିଲା; ତଥାପି, କାଗଜ ଅଭାବରୁ ଓ କେତେକ ଆନୁସଙ୍ଗିକ କାରଣରୁ ଏହାର ପ୍ରକାଶରେ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲା । “ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ” ଏ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପାଠକର ଏହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଛିର କଲାବେଳେ ମୁଖ୍ୟତଃ କବିତାଗୁଡ଼ିକର ସଂକଳିତମୟତା ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହିତ୍ୟର ଅନୁବର୍ତ୍ତିତା ବିଚାର ସରଣୀରେ ଉପମାନିତ ହୋଇଥିଲା । କବି ଖଗେଶ୍ୱର ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ନୁହେ ଆସ୍ତରଧା

ବଳିଛି ଶରଧା

ଉଜିବି ଉଞ୍ଜିସାହିତ୍ୟ-ପଥ,

(୧)

ମାତ୍ର ମୁଁ ଶକଟ   ପଡ଼ିଲେ ସକଟ
ଅଟକିବି ସେ' ତ ବ୍ୟୋମରଥ;
×   ×   ×   ×
ପଦସାମ୍ୟ ଆଣି   ତାଙ୍କ ତୁଲେ ଆଣି-
ଦେଖାଇବି କାହିଁ ମୋ ସାମର୍ଥ୍ୟ ?

(ଖ: ଗ: ପୃ: ୭—୭)

କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିବାରେ ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କର ଗଭୀର ଇଚ୍ଛା ଏଥିରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ । ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମିରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି କବି ତାହାଙ୍କର କେବଳ ଯେ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ଅନାମ୍ନା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିନାହାନ୍ତି ତାହାନ୍ତତଃ, ବରଂ ଗଭୀର ଅନୁରାଗ ସହକାରେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ‘ଚଇତ ଅମାସ୍ୟା’ ନାମକ କବିତା (ପୃଷ୍ଠା ୧୨୧ ରୁ ୧୪୩) ସେହି ବରେଣ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଗୁଣ-ଗୌରବ ଅନୁସ୍ମରଣରେ ରଚିତ । ପୁଣି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅରୁଣରୂପୀ ରାଧାନାଥଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତ ମଧ୍ୟ ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ପ୍ରେରଣା ଦେଇନାହିଁ । କବିବର ରାଧାନାଥ ଯଥାର୍ଥରେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗର ‘ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା’ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଭଞ୍ଜ ଯୁଗର ଶେଷ ‘ମହିମାନ୍ବିତ ମହାପ୍ରକାଶ’ ହୁଅନ୍ତୁ, ଓଡ଼ିଶାର ସାରସ୍ୱତ ଗଗନରେ ନୂତନ ଆତ୍ମମୁଖ୍ୟର ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲେଖା ଖୋଲାକବାର ସୌଭାଗ୍ୟରେ ସେ ଯେ ପୁରସ୍କୃତ, ଏହାର ଅସ୍ୱୀକାର ଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟର ଅପଳାପ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ଗଙ୍ଗାଧର କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ଆଦର୍ଶକୁ ନବ୍ୟରୂପର ପୋଷକତାରେ ଏବଂ ନବୀନ ଶୈଳୀରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ସଂଯୋଜକ ସେତୁରୂପେ ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇଛନ୍ତି । କବି ଖଗେଶ୍ୱର ବିଶେଷ ଭାବରେ ମଧ୍ୟଯୁଗ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସଂଗୀତମୟ ଓ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ ରୁଚୁଷ୍ୟମୂଳକ ଶୈଳୀର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି ।

ଏଇ ପ୍ରସ୍ତାବନୀର ପ୍ରଥମ କବିତାଗୁଚ୍ଛ ହେଉଛି ‘ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା’ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ‘ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି’ ଓ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ‘କେଳି-କଳାନିଧି’ର ନାମକରଣ ଅନୁସାରେ ଏଇ ‘ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା’ ନାମ ଦିଆଯାଇଛି । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ‘ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି’ର ଶେଷ ସ୍ଥଳରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଷୋଳ ଗୁଣେ ଷୋଳ କଳା ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ତହିଁ
ଅଙ୍ଗି ରହୁ ଦୁଷଣକୁ ଅବକାଶ ନାହିଁ ।

ଏ ସମସ୍ତ କାବ୍ୟରେ ଖୋଳକଳାବିଶିଷ୍ଟ ଚନ୍ଦ୍ରକର ନାମ ଯୋଗ କରି କାବ୍ୟରେ ଖୋଳଟି ଗୁଣ ବା ସର୍ଗ ସମାବେଶିତ କରିଥିବାର ସାର୍ଥକତା ପ୍ରତିପାଦନ କରାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭେଦ ହେଉଛି, ଖଗେଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ରକର ଯେଉଁ ଖୋଳ କଳା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଖୋଳଟି ଗୁଣ ଏଥିରେ ସମାବେଶ କରିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟଗତ ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଭାବରେ କହିଲେ, ଚଉତିଶା ନିୟମରେ ରଚିତ ହୋଇଥିବା କେତୋଟି ଖଣ୍ଡକବିତା ଓ ଚଉତିଶା ପଦ ଥିବା ଅନ୍ୟ କବିତାକୁ ଏଥିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି କୌଣସି ଉପାୟରେ ଖୋଳ ସଂଖ୍ୟାର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ସଂପାଦନ କରିବାକୁ ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା, ‘ପ’ ଆଦ୍ୟ ନିୟମରେ ରଚିତ ଚଉତିଶାଗୁଡ଼ିକ ପଦକୁ କବି ଚଉତିଶା ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି (ଚ: ଚ: ୧୪ ଗୁ:) ତାକୁ ‘ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା’ରେ ମଧ୍ୟ ଯୋଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏକାଦଶ ଗୁଣରେ କବି ଯେଉଁ ଚଉତିଶାଟି ରଖିଥିଲେ, ତାହା କେତେକ କାରଣରୁ ପ୍ରକାଶଯୋଗ୍ୟ ବିବେଚିତ ନ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତାଦ୍ୱାରା ତାହାର ସ୍ଥାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇଛି । ଚଉତିଶା ନ ହୋଇଥିବା କବିତାକୁ କବି ଚଉତିଶା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜେ ତାକୁ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିବାରୁ ଆଉ ଏକ ସେଇଭଳି ‘ଅ-ଚଉତିଶା’ କବିତାର ସମାବେଶଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣରେ ଆପଣାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା ହେଉଛି ଖୋଳଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟକୁ କବିତାର ସମସ୍ତ ମାତ୍ର ।

ପ୍ରଥମ ଗୁଣରେ କବି ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କଲପରି ସମଗ୍ର କାବ୍ୟଟିର ବସ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏକାଦଶ ଗୁଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେତୁ ୧ମ ଗୁଣ ‘ଲ’ ପଦର ଶେଷ ପାଦର ବିଷୟବସ୍ତୁ କାବ୍ୟରେ ଉପଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ । ‘କ’ ଠାରୁ ‘କ୍ଷ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଉତିଶାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁଣର ପ୍ରତି ପାଦର ଆଦ୍ୟରେ ବିନ୍ୟାସ କରି କବି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇନାହାନ୍ତି (ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଚଉତିଶା ନିୟମ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଛି), ବରଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘାନକୃଷ୍ଣ, ଭଞ୍ଜ, ଅଭିମନ୍ୟୁ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ବନମାଳୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ୟାସ ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ଟପିଯିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷରେ, ୪ର୍ଥ ଗୁଣରେ ‘କ’ ପ୍ରଭୃତି ଚଉତିଶାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ପାଦର ଆଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣରୂପେ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣରୂପେ, ତୃତୀୟ-ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଏବଂ ଏକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ପାଦାଦ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ରୂପେ, ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ନାନାରୂପେ

ବିନ୍ୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କର ଏକ ଉକ୍ତିରେ ‘କ’ ଠାରୁ ‘କ୍ଷ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଏକାଦିଦମେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଅର୍ଥବୋଧକ ବାକ୍ୟ : ରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବାରୁ ଚାନ୍ଦାର ଅନୁସରଣରେ କବି ଖଗେଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ ପଦ ଲେଖିଛନ୍ତି । ପୁଣି କୋଷଗ୍ରନ୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣର ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ପାଦଟୀକାରେ ଲେଖି (ପୃ: ୩୨) ତହିଁରୁ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ।

‘ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା’ରେ ପ୍ରାଚୀନ ଶୈଳୀର ଅନୁବର୍ତ୍ତିତା ଥିଲେହେଁ ସମସାମୟିକ ସାମାଜିକ ପ୍ରସ୍ତବ ତହିଁରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପାୟିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ନାନାବିଧ ସଂସ୍କାର, ଗାନ୍ଧୀମତ ପ୍ରଚାର, ଯୁଗୋଚିତ ନାନା ସୂକ୍ତି, ଶ୍ରମିକ ସଂପ୍ରଦାୟର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଓ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବିବେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁବିଧ ବିଷୟର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ।

କେତେକ ସ୍ଥଳରେ କବି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କାବ୍ୟକବିତାର ଭାବ ଓ ଭଙ୍ଗୀ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ନୂଆଭୂଆସୁଣୀଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଥୁଲେ ମନେ କିଛି   ଦୁଃଖ, ଭୁଲିଯିବୁ
ନରେଖି ପତି ଆଗମନ,
ଥରେ ଯହିଁ ପାଇଁ   ବାରିବେ ତୋ ସ୍ୱାମୀ
ନଦେବୁ ତହିଁ ଆଉ ମନ ।

(ପୃ: ୩୭)

ଏଥିସଙ୍ଗେ କବି ଗଙ୍ଗାଧର କାଳଦାସଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ‘ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲଭ’ରେ ଲେଖିଥିବା କେତୋଟି ପାଦ ତୁଳନାୟ ।

ସ୍ୱାମୀ ଯା କହିବେ   ଦୁଃଖର ହେଲେହେଁ
ପାଳନେ ହେବୁ ତପ୍ତର,
ଥରେ ଯା ବାରିବେ   ଆଉ ତହିଁ କେବେ
ହେବୁ ନାହିଁ ଅଗ୍ରସର ।
ଦୁଃଖ ଥୁଲେ ମନେ   ଦୂର କରିବୁ ତା
ସ୍ୱାମୀ ଦରଶନ ମାସେ ।

(ପ୍ର: ବ: ସ: ୪)

$\times$ $\times$ $\times$

କବଳ କର ତୁ ରସାଳ କଳି
କାକ ଢେଲିବୁ କା ପିକ-କାକଳି

ଏଥିପାଇଁ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଅଂଶ ତୁଳନାୟ—

ଜଗତେ କେବଳ
ଜନେ ହସିବେ ଏହି ତହୁଁ ଫଳ ।

×   ×   ×

କାବଳ କରୁ ତା କାଳକାଳପ

କା.କ କି କବିବ ପଞ୍ଚମାଳାପ

ଦ୍ଵାଦଶ ଶ୍ରଦ୍ଧରେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଚାଣି ସମସ୍ୟା ବଡ଼ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ସହକାରେ ରୂପାୟିତ । ପୁଣି ନବ୍ୟ ସମାଜର ଦୋଷ-ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଗାନ୍ଧୀବାଦର ଅନୁରୂପ କେତେକ ମାତ୍ରର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରା ଯାଇଛି । ‘ସୁକ୍ଳମାଳା’ ଗୁଣକ୍ୟ-ମାତ୍ରର ଏକ ନବୀନ ସଂସ୍କରଣ । ଏହାଛଡ଼ା ଗୁଣିତରାଜଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମବେଦନା, ଗରିବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ଏବଂ ଦାର୍ଶନିକ ରୂପେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଚିନ୍ତନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବା ବିବୃତ୍ତ ହୋଇଛି ।

‘ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଅମାସ୍ୟା’ ପ୍ରକୃତିକବି ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ । ‘ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ରେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନର ଯେଉଁ ପରିକଳ୍ପନା ବିଦ୍ୟମାନ, ତାହାହିଁ ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆଉ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନରାଜ୍ୟର ମନୋଜ୍ଞ-କଳ୍ପନାର ସଙ୍କେତ ଦେଇଅଛି । ‘ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ରେ ଗଙ୍ଗାଧର ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଏହି ସମୟରେ   ଘଟିଲା ଯା' ଏକ
ଘଟଣା କି ଆରମ୍ଭିତ,

ସୁତପଥେ ଏବେ ପଡ଼ିଗଲେ ତନୁ
ହୋଇଯାଏ ପୁଲକିତ ।

ଅକସ୍ମାତେ ଏକ ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ
ଦେଖା ଆସି ମୋର ଆଗେ

ଉଷା ହୋଇ “ବସୁ, ଭାବ ନା, ଭାବ ନା”
ସମ୍ଭାଷିଲେ ଅନୁରାଗେ ।

ଖଗେଶ୍ଵର ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଚନ୍ଦ୍ରା-ସ୍ଵପ୍ନରଞ୍ଜୟ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବ୍ୟାଜେ
ଦେଖିଲୁ ଏକ ରୂପସୀ—

କ୍ଷୀର-ଧବଳାଙ୍ଗୀ ବକଲେ କାହୁଁ
ସ୍ଵରକ ପୁଲନେ ବସି ।

‘ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ରେ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ସ୍ଵପ୍ନର ମଧୁର ବିଳାସ ମଧ୍ୟରେ ସମସାମୟିକ ଉତ୍କଳର ବାଣୀସେବକମାନଙ୍କୁ ଗୌରବୋଦ୍ଧିଲ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଯେପରି ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛନ୍ତି, ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର କବିପୁଞ୍ଜବ-ମାନଙ୍କର ଉତ୍କର୍ଷ ପ୍ରଖ୍ୟାପନରେ ସେହିପରି ମୁଖର ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି ।

ପୁଣି ‘ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟଥାଳୀ’ରେ “ଉତ୍କଳମାତାର ସ୍ଵେଦନ” ଶୀର୍ଷକ କବିତାରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଉତ୍କଳଜନମାନଙ୍କର ଖେଦଖଣ୍ଡିତ ଅନ୍ତରକୁ ଗଙ୍ଗାଧର ଯେପରି ରୂପାୟିତ କରିଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଖଗେଶ୍ଵର ମଧ୍ୟ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଉତ୍କଳଜନମାନଙ୍କର ଗଭୀର ଦୁଃଖ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ‘ଚଇତ ଅମାସ୍ୟା’ରେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ଆହା ଫକର ମୋର ରଞ୍ଜିତ ଧନ,
କପାଁ ରହିଲୁ ପଡ଼ି ମୁହଁ ନୟନ ।

× × ×

ତାଙ୍କ ବିରହେ ଦର୍ପ ହେଲେ ମୋ ପ୍ରାଣ,
କରୁ ଯେ ଶୋକହରା ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ।

କେତେକ ସାହିତ୍ୟ-ଧର୍ମଧ୍ୱଜା, କେତେ
ଛନ୍ଦି ଚୁଟି-ପଟି କବି,

ସ୍ୱାର୍ଥୀ-ସ୍ୱଭାବେ ଆଜି ଦେଉଛନ୍ତି
ମୋ ବଶେ କଳଙ୍କ ଛବି ।

ଅଧେ ଛନ୍ତି ବାକ୍ୟ-; ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ
ଉର୍ଷା-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଧମକେ,

ହତୋତ୍ସାହ କରି- ଦ୍ୟନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତ-
କବି ନବୀନ ଲେଖକେ ।

ସକ୍ଷେପରେ ‘ଚଇତ ଅମାସ୍ୟା’ କବି ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ସମସାମୟିକ ସାରସ୍ୱତ ପରିସ୍ଥିତିର ଏକ ସହଜବୋଧ୍ୟ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ।

‘ପ୍ରଣୟନର୍ତ୍ତର’ ଶାବ୍ଦିକ ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ, ନାମରେ ଏବଂ କବିତାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ ଚରିତଗତ ଉତ୍କର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ଶାବ୍ଦିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଥିବା ଅଧିକତର ଭାବରେ ପାଠକର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରେ । କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ବା ଘନକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ବହୁ କବି ବର୍ଣ୍ଣ ନିୟମରେ ମହାକାବ୍ୟମାନ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ‘ରସକଲ୍ଲୋଳ’ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରନ୍ଥ କିମ୍ବା ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ‘କଳାକଉତୁକ’ର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁକରଣ କରି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ଅନ୍ତ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ବହୁ କବିତା ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଆଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ, ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ର’ ବିନ୍ୟାସ କରି ଗଙ୍ଗାଧର ‘ରସରହାସକର’ ରଚନା କରିଥିଲେ । ‘ପ୍ରଣୟନର୍ତ୍ତର’ରେ ସେହିପରି ଆମ୍ଭକୁ ‘ର’ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ପ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଅଛି । ପୂର୍ବଭାଗର ଶେଷ ପଦର ଶେଷ ପାଦରେ କୌଣସି ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ଓ କବିଙ୍କ ନାମର ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ର’ ହୋଇଥିବାରୁ କୌଣସି ଚତୁର ପାଠକ ପାଦପୁରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିଭଳି ଭାବରେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରାଯାଇପାରିବ, ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ବୋଲି କହିଲେ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ ।

ସଂସ୍କୃତସ୍ରୋତସମାନଙ୍କରେ କିମ୍ବା କେତେକ ଭଜନ ଓ ଜଣାଶାଦିରେ ଶେଷ ପାଦର ବ୍ୟାବୃତ୍ତି ହେଲେପରି କବି ଉତ୍ତରଭାଗର ଶେଷାଂଶରେ “ପରାଣ କରିବେ କି ଅପବିତର” ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିଛନ୍ତି ।

ଏହା ଅପେକ୍ଷା, କିନ୍ତୁ, ‘ଆମେ ଗରିବ କାହିଁକି’ କବିଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧର ପରିଚୟ ଦିଏ । ସେ ଯଥାର୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ସତ କଥା ଯାହା ମାତ୍ରାସ୍ତ୍ର କହେ
 ‘ଗରିବର ନଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି’
 ଗରିବ ହିଁ ଆମ ଦେଶରେ କରୁଛି
 ଗରିବ-ସୃଷ୍ଟିର ବୁଦ୍ଧି ।
 ×   ×   ×   ×
 ଆମ୍ଭ-ନିର୍ଭରତା ଆପେ ହରାଇଛି
 କା’ଆଗେ କହିବୁ ଆଉ
 ଠାକୁରକୁ ଆଜି କୁକୁର କରିଛି
 ଦାରୁଣ ପେଟର ଦାଉ ।

ଏଥିରେ କବି ଭାରତର ଅଧଃପତନରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ବିଦେଶୀ
 ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେପରିକି ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ।
 କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ଚଳିତ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ଵିତୀୟ ପାଦରେ ବହୁ ଭାରତୀୟ
 ତଥା ଉତ୍କଳୀୟ କବି ଜନ୍ମଭୂମିର ମୁକ୍ତିକାମନା ଓ ବିବିଧ ଉନ୍ନତବାସନାରେ
 ନିଜନିଜର କେବଳ ବିପନ୍ନତା ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି, ବରଂ କି ଉପାୟରେ
 ପରାଧୀନ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତିଜନିତ ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତ ସାଧିତ ହେବ,
 ସେଥିଲାଗି ନିଜନିଜର ସୁଚିନ୍ତ ମତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ନାଟ୍ୟକାର
 ‘କାହ୍ନୁ’ ଅଇଲେ ବିଦେଶରୁ ବେପାରୀ ଗୀତ ସଂଯୋଜନରେ ନିଜର
 ନାଟକଟିକୁ ଜନପ୍ରିୟ କଲପରି କବି ଖଗେଶ୍ଵର

“ଯେ ଦିନୁ ଭାରତେ ଚଳିଲା ବେପାରୀ”
 ପ୍ରଜମାତ କାରଖାନା
 ପରାଧୀନତା ହିଁ ମୂଳହେତୁ ହେଲା
 ମାରିବାକୁ ଆମ ଦାନା ।”

ପ୍ରଭୃତି ଲେଖି, ସେହିପରି ଦେଶବାସୀଙ୍କର ମନକୁ ଘେନିଲା ପରି ନିତାନ୍ତ
 ସତ୍ୟ କଥାଟିକୁ ସରଳଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
 ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ‘ମୁଁ ହାଟ ବାହୁଡ଼ା’ରେ ଯେପରି ସମସାମୟିକ
 ଲୋକାବୁର ଓ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିର ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି, ଖଗେଶ୍ଵର ମଧ୍ୟ
 ତାଙ୍କର ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କଲପରି ସେ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ନିଜର
 ସଂସ୍କାରମୂଳକ ମତାବଳୀ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

‘ଅଶ୍ରୁଚର୍ପଣ’ରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଅକାଳ ବିଘ୍ନୋଗରେ କବି
 ଯେପରି ଅଶ୍ରୁପାତ କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କର ମାତୃଭ୍ରଷ୍ଟତାରେ
 ମର୍ମାହତ ହୋଇ ସେଭଳି ସେମାନଙ୍କର ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି ।
 “ସୂକ୍ଷ୍ମ-ମୁକ୍ତାବଳୀ”ରେ କବି ଭୃ ଅପେକ୍ଷା କବିଙ୍କର ମାତୃମୂଳକ ବହୁ ଅନୁଭୂତି
 ସୁବୋଧ ଭାଷାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ତଥାପି ସ୍ତବକଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା
 ଦୁଇ ଶହରୁ କେଶି । ଅନେକ ସୂକ୍ତରେ ସଂସ୍କୃତସାହିତ୍ୟର ମୁଦ୍ରା ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ
 ଅଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି ।

କାମୋଦୀ ରାଗ ଲିଖିତ ‘ମହାପ୍ରଭୁ’ ଶୀର୍ଷକ କଣାଣ ଫାନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ‘ଆରତସାଣ-ରତ୍ନାବଳୀ’ର ଅନୁସରଣରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପଦବିନ୍ୟାସରେ କବିଙ୍କର ‘କେବଳ ସ୍ଵାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଯେ ଅଛି ତା ନୁହେଁ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁଟାର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିତ ହୋଇଥିବାର ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ଵରୂପ—

ଦରଜବରୁ, ମଞ୍ଜି ଦରଜ ନୋହୁ ଅତି
ଗରଜ ହେଉ ଏ ଶୋଚନା,

ଗରିବର ପାଉଁଶ!   ଝରିବ ଯେ' କଲୁଣା!
କରିବ ପରେ ଦିବେଚନା ।

✕ ✕ ✕ ✕
 ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦାବାନଳ ଦୃଷ୍ଟରେ ହଜାହଜା
 ଅଧିକ ଅନୁରୋଧ ରହିଲା,

ପଦ-ନାଶରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦନ ଭବ-ଭଞ୍ଜ ।
ବଦନ କଦନ ଦହଇ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !

କି କରି ନ ପାରିଛ କେବେ ?
 କିଆରୀ ଚିଆରୀ ତ ହେବେ;

ହେଉ ତବ ମହିମା   ଡେଇଁ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ିନା
ବେଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଦେବେ ହେ ।

ଗଙ୍ଗାଧର-ସାହିତ୍ୟର ସମାଲୋଚକମାନେ କହନ୍ତି, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟଶୈଳୀର ସଂଯୋଜକ ସେହି । ଏହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ । ଖଗେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ସେ ପନ୍ଥାର ପଥକ ।

ପଦ୍ମଚ୍ଛା ସଙ୍ଗ ଓ ତାହାର ମୁକ୍ତାନୁବାଦ ଉଭୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ଏଥିରେ କେବଳ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କୌଶଳରେ କିମ୍ବା କବିତା ଚିତ୍ରଣରେ କବିଙ୍କର ଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ଲାଭ କରିନାହିଁ, ବରଂ ସମାଜସଂସ୍କାରର ବଳିଷ୍ଠ ଇଚ୍ଛା ଏଥିରେ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ସମାଜର ଯେଉଁମାନେ କର୍ଣ୍ଣଧାର, ସେମାନଙ୍କର ବିଚାର-ବିବେଚନାରେ ଅନେକ କଥା ଦୋଷଦୁଷ୍ଟ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଗୀତାରେ କୁହାଯାଇଛି, ବଡ଼ଲୋକେ ଯେଭଳି ଆଚରଣ କରନ୍ତି ତାହା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନୁକରଣୀୟ ହୋଇଯାଏ । ସମାଜରେ ଯେଉଁ କୁସଂସ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଆସିଛି, ଅଥଚ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସେ ଉପରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ କି ନିଜର ଗର୍ବର ଅନ୍ତଦୃଷ୍ଟି ବଳରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଲୋଚନକୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଏଥିରେ ପ୍ରକାରନ୍ତରରେ ତାହାହିଁ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା, ଏହା ଆତ୍ମଲବ୍ଧ ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ଲେଖାଯାଇଛି । ସୁତରାଂ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କବିତାର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ କଳନାର ଯୋଗ୍ୟ । ଅନେକ ଦିନ ଧରି, ଏପରି କି ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଦ୍ୟାବଧି ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଅନେକଙ୍କର ମତ, ବିଭିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ଯଦି ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରେ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଉପାଦେୟ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆଞ୍ଚଳିକତା ଦୋଷରେ ଦୃଷ୍ୟ ବିବେଚିତ କରାଯାଇ ଫଳେ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉ । ୯ ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ, ୯ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଓ ଶ୍ରୀ ଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ ପ୍ରମୁଖ ନିଜନିଜର ନିବନ୍ଧ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭାଷା, ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ବା ‘ସ୍ଥାଣ୍ଡାର୍ଥ’ ଭାଷା ସମ୍ପର୍କରେ ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ମତ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଜିକାଲିର ଆଲାପ-ଆଲୋଚନାରେ ବହୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ଠାରୁ ସମନ୍ୱୟବାଦୀ ଓ ସହନଶୀଳ ମତ ହିଁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ଖଗେଶ୍ୱର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଏହି କବିତାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ।

କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କର ‘ଚଲିକା’ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଦେଶପ୍ରେମ-ଭରା କେବଳ ଏକ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେବା ଯେତିକି ସୁସଙ୍ଗତ,

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସେହି ପ୍ରକାରର ଏକ ଖଣ୍ଡିକାବ୍ୟମାଳାର ଆଦିପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହେବା ତତୋଧିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ । ଚିଲିକାର ଭାଷା, ଭାବ ଓ ଛନ୍ଦ, ବର୍ଣ୍ଣନାନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ଜୀବନଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ସମସାମୟିକ ତଥା ପରବର୍ତ୍ତୀ କବିମଣ୍ଡଳୀରେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କଲେ । ତାହା ପରେ ପରେ ନରାଜ, ଧାମରା, ଅଂଶୁପା, ଜୀରାକୂଳେ ପ୍ରଭୃତି ଦଶ ପନ୍ଦର ଖଣ୍ଡି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାବ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଆକାରରେ ରଚିତ ହେଲା । ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ ସେହି ‘ଚିଲିକା-କାବ୍ୟ’ ପରମ୍ପରାର ଏକ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ମାତ୍ର । କବିଶେଖର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ କାବ୍ୟ ସୁପରିଚିତ । କିନ୍ତୁ ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ ସେହି ସୁରଙ୍ଗୀ ନୁହେଁ । ଏହା ଦକ୍ଷିଣ-ଓଡ଼ିଶାର ସୁରଙ୍ଗୀ ରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ହେଉଛି, ଫୁଲହର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନଦୀ । ଏଥିରେ କବିଙ୍କର କଳ୍ପନାବିଳାସ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣନାନୈପୁଣ୍ୟର ପରିଚୟ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ଠାଏ ଠାଏ ପ୍ରାଚୀନ ଶକ୍ତିର ମାରସ ବର୍ଣ୍ଣନା କବିତାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ କରିଦେଇଛି, ଯେପରି କି ନନ୍ଦକିଶୋରଙ୍କର ‘ଶର୍ମିଷ୍ଠା’ରେ ସେଭଳି ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନାର ସମାବେଶ କବିତାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରିଦେଇଛି ।

ମହୁଲ, ପଲ୍ଲଣ,	ବେଲ, କଉଁ, କେନ୍ଦୁ,
ହରିଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା,	କୁସୁମ, କାକେନ୍ଦୁ,
ସଗି, କୁରେ, ଭେରୁଁ,	ଅଏଁଲା, ଗମ୍ଭାର,
କରଲ, କରଞ୍ଜି,	ଖରଲ, ସୁନାର,
ଧାମନ, ବାନ୍ନନ,	ସାହାଜ, ଭେଲୁଆଁ,
ଧଅଁର, ଧାତୁଙ୍ଗା,	କୁରୁଲୁ, କୁରୁଆଁ,
ଖଇର, ଖଇସ,	ହଲନ, ଆଁକେଲ,
କେକଟ, ଶାଳିହା,	ଧୁବେନ, ପାଁକେଲ,
ଶେମେଲ, ପାଡ଼େଲ	ବାଞ୍ଜି, ମୁଣ୍ଡି, ଚୁର,

(ସୁରଙ୍ଗୀ)

ତନିଶ ପଦ୍ମକ

ବିଶ୍ୱତକ ପୁଷ୍ପ

କୁରବକ ଆମଳକ,

ହସତଳା ଝାଉଁ, ଅଗସ୍ତି ତନ୍ତୁଡ଼ି
 ସୁରତରୁ ଶାଖୋଟକ,
 ମନ୍ଦାର ବକୁଳ ବଧୂଲୀ ପୁନ୍ନାଗ
 ଖଦିର ଝାଉଁ ବଦର,
 ଅଶୋକ ଶିରୀଷ ଚମ୍ପକ ଶିଂଶପା
 ମୃତକୁନ୍ଦ ଉଡ଼ୁମ୍ବର ।

(ଶର୍ମିଷ୍ଠା)

ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ କହିବାକୁ ହେବ ଯେ କବି ନିଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଯେପରି କି
 ଏଇ କବିତାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରିବାରେ
 କବି କେତେଦୂର ଲଳାୟିତ, ତାହା ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ର ଶେଷ ଅଂଶରୁ ବେଶ୍
 ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । ନିଜ ଜୀବନର ଡକ୍ଟ ମଧୁର ଅନୁଭୂତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ରାଧାନାଥ
 ଚିଲିକାରେ ଯେଉଁ ଜୀବନନୌଚିତ ଶ୍ରବଣକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି,
 ଖଗେଶ୍ୱର ସେହିପରି ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ର ଶେଷଭାଗରେ ତାହା ଶ ଅନୁଭୂତି ହିଁ
 ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ ପ୍ରତିଫଳିତ କବିଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ
 ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅନୁବର୍ତ୍ତିତାର ମାନଦଣ୍ଡରେ କବିଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ବଳିଷ୍ଠ
 ଭାବରେ ଫୁଟି ଉଠିପାରିବ ନାହିଁ । ରାଧାନାଥ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“କୋଟି କୋଟି ଜୀବେ ଲଭନ୍ତି ଜୀବିକା
 ତୋ ଦେହେ ଏ ରୂପେ ବିଚରି, ଚିଲିକା,
 କୋଟି କୋଟି ଜୀବେ ଯୋଗାଇ ଆହାର,
 ନ ସରଇ ତୋର ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର !
 କି ଆଶ୍ଚିତ, କିବା ଆଗନ୍ତୁକତୟ
 ନିବିଶେଷେ ସବେ ପୁରନ୍ତି ଆଶୟ”

(ଚିଲିକା)

ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପରେ ଏ ଅଂଶର ପ୍ରଭାବ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ ।

“ପାଳିବାକୁ ଚିର ଆଶ୍ରିତ ଜୀବନ,
 ଦୟାରୂପେ ତାଳି ଦେଉଛୁ ଜୀବନ ।

ଚତୁଷ୍ପଦ ଅଷ୍ଟ-
ଶତପାଦକାଦି
ପ୍ରାଣ ରଖିଛନ୍ତି
ହର୍ଷେ ଖାଇପିଇ

ପାଦ ଷଟପଦ
ଦ୍ଵିପଦ ନଷ୍ଟଦ ।
ନାନା ଜାତି ପ୍ରାଣୀ
ତୋର ଦାନାପାଣି ।”

(ପୃ: ୩୫୧)

କବିବର ରାଧାନାଥ ‘ଚିଲିକା’ର ଶେଷଭାଗରେ ସ୍ଵଜୀବନର
ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଚିନ୍ତା ପ୍ରଦାନ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ଛୁର ଶ୍ରାବ୍ୟ ମୋର ପିତୃତ ପାଷାଣେ,
ମୋ ଜୀବନ ଗଢ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାଦାନେ,
ଚିର ହାହାମୟ ଏ ଛୁର ଜୀବନ,
ଜୀବନ ନୁହଇ, ଜୀବନ୍ତ ମରଣ !
ଚିରଦିନ ଦୁଃଖପ୍ରହାରେ ଜର୍ଜର,
ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ମୁହିଁ ଦୁଃଖ-ଗୁରୁକର,

× × ×

ଶ୍ରାବ୍ୟବାନ ବେନି ବାଣୀକ କୁମର—
କବି ବଳଦେବ, ଭଞ୍ଜ ଗୀରବର;
କାହିଁ ସେହି, କାହିଁ ମୁହିଁ ଅକଞ୍ଚନ ?
ଦେଖୁଥିଲି ସିନା ଜାଗତ-ସ୍ଵପନ !”

(ରା: ଗ୍ର: ପୃ: ୧୭୦-୧୭୧)

ଖଗେଶ୍ଵର ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନୁବର୍ତ୍ତନ କଲେ ପରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ପୈର୍ଯ୍ୟନ୍ତୁଂସୀ ରୋଗେ ପ୍ରାଣ ଶ୍ରାବ୍ୟନ୍ତ
ମାନସ ମୋହର ବିବ୍ରତ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ।
ସ୍ଵେଗିବାକୁ ବେଶି ଦୁଃଖଗୋକ-ହୃଦ୍‌କା
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ରାଜ୍ୟଟା ଆଣିଅଛୁ ଠିକା ।

× × ×

ପୁଟାଇ ପାରିବି ତୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛବି
ଶକ୍ତି ମୋର କାହିଁ ? ସରିତ ସାଧବି !

× × ×

ଲଭିଅଛି ସିନା	ନର ଜନ୍ମ ମଣି
ନରୁ ଭାଗ୍ୟ ମୋର	ଦୁଃଖ-ବିଷେ ପଣୀ ।
ଜୀବନ ମୋହର	ନାନା ଅଶାନ୍ତର
ହୋଇଛି ନର୍ତ୍ତନ-	କୁର୍ଦ୍ଦନ-କୁଟୀର ।”

ରାଧାନାଥ ପୁଣି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ମାଗୁଛି, ଚଳିକା, ମେଲଣି ତୋଠାରେ,
ବାହୁଡ଼ିବି ଏବେ ଦାରୁଣ ସଂସାରେ,

×   ×   ×

ସୁଖ ବୋଲି ଯାକୁ ବୋଲାଇ ସଂସାର,
କରୁଥାଇ ତାକୁ ଦୁରୁ ମୁଁ ଜୁହାର,

×   ×   ×

ବସୁ ନୁହଇ ସେ ଅଟଇଟି ପୁମ,
ଅନ୍ୟ ନାମ ତାର ଆକାଶକୁପୁମ,
ତୋହର ପୁଲିନେ ମୃଗ-ତୃଷ୍ଣା ପ୍ରାୟେ
ମନୋମୁଗକୁ ସେ ଜଗତେ ଭ୍ରମାଏ,

×   ×   ×

ଆଶାମଦେ ମଉଁ ହୋଇ କେତେ ଥର
ପୂରାଇଲି ମନ-ମୋଦକେ ଉଦର”

(ରା. ଗ୍ର. ପୃ. ୧୭୦-୧୭୧)

ଶତେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭାଷାର—

“ସୁରଜି, ଏ ଆଦି

ତରୁଲତାକୁଳ

×   ×

×

ନେଲି ଗୋ ସୁରଜି

ସେକାଳେ ମେଲଣି ।

ପଡ଼ିବ ସିନା ମୁଁ

ଶୂନ୍ୟ ମାୟାଗାରେ

କସ ଅଛି ମୋର

ଜୀବନ-ସଂସାରେ ?

×   ×

×

ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ-	ଶାନ୍ତିର ସୁଚିକା
ଆଶା ଥିଲେହେଁ ତା	ଆଶା ମରାଚିକା ।
ଆଶା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯା'	ଦିଶୁଥାଏ ସୁନା
ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ	ପାଲଟଇ ରୂନା ।”

ଏଭଳି ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଇପାରେ । ତେବେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭ୍ରାତୃର ସଂଯମ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନ-ସଂବିଧାନ ନୈପୁଣ୍ୟରେ ଖଗେଶ୍ୱର ତାଙ୍କ ସହ ଭୁଲମୟ ନୁହନ୍ତି । ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ରେ କବିଭବିଳାସର ଅଭାବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ବହୁ ଅଂଶ କବିଙ୍କ ପୋଷକ ଜମିଦାରଙ୍କର ଗୁଣଗୌରବ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ । ରାଧାନାଥ ‘ଚିଲିକା’ର ଶେଷଭାଗରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଓ ବାମନା ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଇଛି ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ଉନ୍ନତବିଧାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ । ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ତୁତି ପ୍ରକାଶରେ ପରିଣତ ।

ପ୍ରତ୍ନାବଳୀର ଶେଷଭାଗରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡକବିତା ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକରେ ସେଭଳି ସମ୍ପର୍କତା ନାହିଁ । ତଥାପି ଭଞ୍ଜୀୟ ଶାଳିକତାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଙ୍ଗାଧର ଓ ନନ୍ଦକିଶୋରପୁଲଭ ସରଳ ଓ ଲଳିତ କବିତାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଛବିଳ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

କବି ଖଗେଶ୍ୱର କେବଳ ପ୍ରାଚୀନ ଗୁପ୍ତଶିଳା ଉପାସକ ନଥିଲେ, ଥିଲେ ରାଧାନାଥୀ ଶିଳା ଉପାସୀ ମଧ୍ୟ । ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦରେ ଯଦିଓ “ବିଷାଦନିଶା” ରଚିତ, ତଥାପି ‘ବୈଦେହ୍ୟବିଳାସ’ ପରି ଏଥିରେ ‘ବ’ ନିୟମ ରଖିତ ହୋଇଛି । ‘ତଉତଶା-ତନ୍ଦ୍ରକଳା’ର ୧୪ଶ ଶ୍ଳୋକର ‘ପ’ ନିୟମ ଥିବାର, ‘କ’ ନିୟମରେ “କାଳୀକୋଳେ କବିହନ୍ଦନ” ଲେଖିଛନ୍ତି (ପୃଷ୍ଠା—୪୪୫) । ହେଲେହେଁ ଭ୍ରାତୃ, ଭ୍ରାତୃ, ଛନ୍ଦ ଓ କଳ୍ପନା—ଏ ସମସ୍ତର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ହୋଇଛି ‘ବିଷାଦନିଶା’ରେ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଖଗେଶ୍ୱର କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କ ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦଶିଳ୍ପ ‘ଦଶରଥବିପ୍ଳବ’ର ଅନୁସରଣ କରିଛନ୍ତି । ‘ବ’ ନିୟମ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ବହୁ କ୍ଲିଷ୍ଟ ଓ ଅବୋଧ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ଫଳରେ, କରୁଣରସର ଉଦ୍ବେଗରେ ଘୋର ବାଧା ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ପାଠକ ମାତ୍ରେ ଅନୁଭବ କରିବେ । ମୃତ ପୁଅ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତପିବର ବିଳାପ କରିବାର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଉଭୟ କବିଙ୍କର ଭୁଲନା କରାଯାଇପାରେ ।

ରାଧାନାଥଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ହେଉଅଛି—

“କାହିଁଲେ ଏସନ ମୃତ ସୁତକୁ ସମ୍ବୋଧି,
‘ବାବୁ ରେ, ଭୂତଲେ କିପା ଶୋଇଛି ଏପରି ?

× × ×

ଯାମିନୀ ଅନ୍ତମ ଯାମେ ଗାଇ ସୁମଧୁରେ
ବେଦସ୍ତବ କିଏ ଦେବ ଆତ୍ମକୁ ଜଗାଇ”

(ରା: ଗ୍ର: ପୃ: ୨୯୮)

ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଭାଷାରେ—

“ବୋକ ବିହ୍ନ ପୁଅ ମୁଖେ ବିହ୍ନ-ବିଳାପେ
ବକଲେ ଭାଷନ୍ତ ମୁନି, ଉଠ ଉଠ ଧନ,

× × ×

ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଉ ଡାକିବେ କାହାକୁ ?
ବିଷ୍ଣୁ ନାମାବଳୀ ତାଙ୍କୁ ଘୋଷାଇବ କିଏ”

ରାଧାନାଥଙ୍କ ବିଷୟବିନ୍ୟାସର ପରିପାଟୀ ଓ ରସପ୍ରସବଣର ପ୍ରକାଶ ଯଦିଓ ‘ବିଷାଦନିଶା’ରେ ଅନୁପଲଭ୍ୟ, ତଥାପି ସମଗ୍ର କବିତାଟି ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିରୂପକ । ଏପରି କି ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ଏହା ଏକ ଭୁଞ୍ଜ ଆସନର ଯୋଗ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ।

ଫକ୍ଷେପରେ କହିଲେ, କବି ଖଗେଶ୍ୱର ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି । ସ୍ୱଜନ୍ମଭୂମିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କାବ୍ୟଗୁରୁ ଏବଂ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କର ଗୁରୁମଣ୍ଡଳୀ ତାଙ୍କର ପରମଗୁରୁ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ସୁଦୂର ମଫସଲରେ ଏହିଭଳି ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ଲୋକଲୋଚନ ଅଗୋଚରରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବା ଯେତକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେଁ, ତତୋଧିକ ଭାବରେ ଷୋଭର ବିଷୟ । ଖଗେଶ୍ୱରଙ୍କର ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ସେ ବୋଧହୁଏ ସାହିତ୍ୟସୃଷ୍ଟିର ପରିମାଣରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଳିଯିବେ ।

‘ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ’ର ଗଠନ ପୂର୍ବରୁ କବିଙ୍କର ଜଣାଣ, ଚଉତିଶା ଓ ନାନା ରାଗରାଗିଣୀପୂର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ‘ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ’

କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମୀଚୀନତା ରହିଛି ।
 ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ, ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନେକ କବି-ପଣ୍ଡିତ
 ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବା ଏବେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଜଣାଯାଉଛି ।
 ଯଥାର୍ଥରେ ଏଭଳି କବିମାନଙ୍କର ରଚନା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ବିଭିନ୍ନ
 ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀ ସମ୍ପାଦନରେ ସହାୟକ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ଗୌରୀକୁମାର ବ୍ରହ୍ମା

ସମ୍ପାଦକ,

ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ

କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ

ସତ୍ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ କବିବର ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ପଞ୍ଜିଷ୍ଠ୍ୟ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ ସାରସ୍ୱତ ଉତ୍କଳର ଅନେକ ଲଭପ୍ରତିଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟସେବକ ନିକଟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପରିଚିତ କହିଲେ ଚଳେ ।

ଏହି ନବୀନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାବଳୀ କି ପ୍ରାଚୀନ କି ଆଧୁନିକ ଉଭୟ ଯୁଗର ରଚନା-ଶୈଳୀ, ଭାଷା-ପରିପାଟୀ, ଭାବ-ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଳଙ୍କାର-ଭୂକଚକ୍ୟ ତଥା ଯୁଗୋଚିତ ଉଦ୍‌ବୋଧନ-ଭଙ୍ଗୀରେ ଜାଣିପାରି ସମାଜର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ପାରିଅଛି; ଅଥଚ “ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା”, “ସମାଜ”, “ସୁରଙ୍ଗୀ”, “ବିଷାଦ-ନିଶା”, “କାନନ-ଯାତ୍ରା”, “ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ”, “ଉତ୍କଳ-କବିତା”, “ଚଇତ-ଅମାସ୍ୟା” ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖାରେ ମୌଳିକ କଳ୍ପନା, ଉଚ୍ଚ ମାର୍ଜିତ ଚିନ୍ତା, ତରଳ ଛଟା ପରିସ୍ପଷ୍ଟ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଉତ୍କଳୀୟ ସାରସ୍ୱତ ଭଣ୍ଡାରରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ସମୃଦ୍ଧିକର ରହୁ ।

କବିଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୯୦୭-୮ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ବରଗଡ଼ ଥାନାନ୍ତଃପାଳା ସରସର ଗ୍ରାମରେ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଭଳି ଚନ୍ଦ୍ରକାୟାତ ରଜନୀରେ ଏ ସଂସାରକୁ ଆସିଥିଲେ କି ନାହିଁ ସେ କଥା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅବାନ୍ତର । କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ଗର୍ଭର ତମସା ମଧ୍ୟରେ ମହାପୁରୁଷ ଯୋଗେଶ୍ୱର କୃଷ୍ଣ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଜଗତର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଏକାନ୍ତ ଅସ୍ୱଳଭ ନୁହେଁ । କବିଙ୍କର ଜନ୍ମ ତାରିଖ ସଂଗୃହୀତ ଓ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ—ଏହାର ମୂଳରେ କବିଙ୍କର ନିର୍ଲିପ୍ତତା ହିଁ ଦାୟୀ । ଆଜିକାଲି ଅଫଶ୍ୟ ଅବାଚୀନ ଲେଖକଗୋଷ୍ଠୀ ନିଜକୁ କେବଳ ପ୍ରବୃତ୍ତତା ଦ୍ୱାରା କବି ଭାବରେ ଠିଆ କରାଇବାକୁ ଯେପରି ବ୍ୟଗ୍ର, କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ ତାର ବହୁତ ଦୂରରେ । ତଟସ୍ଥ ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବିବେକ-ମୁକୁରରେ ବାରମ୍ବାର ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ବହୁ ପରିମାଣରେ ମାର୍ଜିତ, ସଫତ ଓ ମାଧୁର୍ୟମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ପାରିଛି ଅଥଚ ସେଥି ସକାଶେ ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ବି ଅଭିମାନ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି, ଏମ୍. ଏ. ବରଗଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ କବିଙ୍କ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖିଥିଲେ—
 “ X X X କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ଥ ଅଛି ଏବଂ ନିଜର ରଚନା ବହୁତ । ବାଳ ପାଠଲକ୍ଷି, ଜୀବନର ଧୂଳି-ଗରଡ଼ରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମଉଳି ପଡ଼ିଛି, କିନ୍ତୁ କବିତାର ନାଁ ଶୁଣିଲେ ଅତ୍ୟାପି ଆଖିରେ ବିଜୁଳି ଖେଳିଯାଏ । କଲମ ଅଟକି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପାରିପାଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ମଝିରେ ଏହାଙ୍କର କାବ୍ୟ-କୁସୁମାବଳିର ବିକାଶ ହୋଇଛି ଶୁଣିଲେ ପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏ କବି ଜାତିରେ କୈବର୍ତ୍ତ; ସାମାଜିକ ସ୍ତରରେ ଗୃଣୀ ମୂଲିଆ ଶ୍ରେଣୀର ।
 X X X କବି ମୂଲ ଲଗନ୍ତ, ହଳ କରନ୍ତି, ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ କାଟିଆଣି X X X, ଏବଂ ମୁଢ଼ି ଲିଆ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି । ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଏପରି ବେଉସା ଇତିହାସରେ ବିରଳ ନୁହେଁ । କବି (Burns) ହଳ କରୁଥିଲେ, ପୃଥ୍ୱୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଔପନ୍ୟାସିକ (Knut Hamsun) ଆଳୁ-କ୍ଷେତରେ ଝଟ ମଡ଼େଇବା ମୂଲିଆ ଥିଲେ । X X X, ସେହିପରି କବି ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ । ଖର-ସମ୍ବଲ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ, ଯେଉଁଠି ଗଙ୍ଗାଧର ବିହାର କରିଗଲେ, ତାଙ୍କର ଜୀବନ-ଭୂଇଁ ବିଜେପୁର ଥାନା ଇଲାକାରେ ବୁରେମାଲ୍ ଗ୍ରାମରେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ କବି ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠଙ୍କର କବି-କୁଟୀର ।

ଆଜି ଯେଉଁ ଯୁଗରେ କୁକୁଡ଼ା-ଡମ୍ବ, ମାଛ, ବିଲ୍ଲଖିଆଳୁ ପାଇଁ ଜାଖିୟ ଯୋଜନା ଅଛି କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ କବିର ପୋଥିର କି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ? ଇଣ୍ଡରଙ୍କର ଦୃଢ଼ ସାହିତ୍ୟିକ କଲାଗକ୍ରିର କାଳିସୀ ହୋଇ କେବଳ ଶୁଣାନର ଅଙ୍ଗାର ପାଉଁଶରେ ଭାଗୀ । X X X ଲେକେ କହିବେ, ଗଙ୍ଗାଧର ଏ ଉତ୍ତର ଭୂଇଁରେ ‘ବିକଲ୍ସେ’ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ସିନା, ସମ୍ବଲପୁରରେ ଆଉ କବି ନାହାନ୍ତି । ଆମର ଅଭିଯୋଗ—ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଅତ୍ୟାପି ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଆତ୍ମା ରୂପପରିଗ୍ରହ କରିଛି, କିନ୍ତୁ ପୁଞ୍ଜିବାଘା ବସୁବାଘା ଯୁଗ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ବି ପରିଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରୁନାହିଁ ।” ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉପରୂପକ୍ରମ ପଂକ୍ତିଚୟ ପାଠ କରି ଅନେକେ ଅବଶ୍ୟ ମନେ କରିପାରନ୍ତି, କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ ଜଣେ ଅ-ଶ୍ରୀ କବି । ସେ ନିତାନ୍ତ ଦୁରବସ୍ଥ ଓ ଦୁଃସ୍ଥିତ । କିନ୍ତୁ ଖାଲି ସେତିକିରେ ସେ ଆମମାନଙ୍କଠାରେ ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି ।

ନାନା ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାଙ୍କର ଚର ସହଚର । ସତେ ଯେପରି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ଈଶ୍ଵରଶୀବାଦ ! ସୁତରାଂ କେବଳ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହିଁ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ କବିଜୀବନକୁ ଗଠନ କରିପାରିଛି—ବିକାଶ, ମଞ୍ଜୁଳ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ କରିପାରିଛି । ଏଥିରେ ହିଁ ତାହା ସୁଠାମ, ସୁନ୍ଦର, ମନୋହର । ପାର୍ଥିବ ମଦମତ୍ତ ଲୋକ ଚକ୍ଷରେ ସେ ଯେପରି ଶ୍ରୀ-ଖଣ୍ଡିତ, ସତ୍ୟ ସରଳତାର ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ହୃଦୟ ତଦ୍ରୂପ ଶ୍ରୀ-ମଣ୍ଡିତ । ତନ୍ମିମିତ୍ତ ଆଜୀବନ ସେ ଅଶ୍ରୀ ହେଲେହେଁ ସୁଶ୍ରୀ; ଜୀବନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚରଞ୍ଜୀବ—ଅମର ।

କବିପରିବାରର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ—କବିଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ଶ୍ରୀ ହୃଷୀକେଶ ଶେଠ । ମାତା ତାଙ୍କୁ ଶେଠୁ ଶେଠ ବୋଲି ଗ୍ରାମ (ସରସ୍ଵତୀ)ରେ ଡାକୁଥିଲେ । ହୃଷୀକେଶ ଶେଠ ଥିଲେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲେଖକ । ସେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଓ ପୁରାଣରେ ତାଙ୍କର ବେଶ୍ ପ୍ରବେଶ ଥିଲା । ସେ ଜଣେ ସ୍ଵସ୍ଵବାଦୀ ଓ କଢ଼ା ମିଜାଜ୍‌ର ଲୋକ ଥିଲେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଜିଦ୍‌ଖୋରା ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ପିତାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ତତ୍ ସଙ୍ଗେ ଜିଦ୍‌ଖୋରା କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ଵର ଶେଠଙ୍କ ଜୀବନ ଓ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଅଛି ।

ମାତାଙ୍କର ନାମ ଥିଲା ଯାଜ୍ଞସେନୀ । ଅନେକେ ସ୍ନେହରେ ତାଙ୍କୁ ଯାଏର ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ସେ ଅତି ନ୍ୟାୟପରାୟଣା ଓ ଶାନ୍ତ ସୁଶୀଳ ପ୍ରକୃତିର; ମାତା ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖିଲେ ନିଜର ପୁଅଟିଏଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ କ୍ଷମା କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

୮ ହୃଷୀକେଶ ଶେଠଙ୍କର ସାତୋଟି ସନ୍ତାନ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପୁଅସନ୍ତାନ ଚାରୋଟି ଓ କନ୍ୟା ତିନୋଟି । ସର୍ବକନିଷ୍ଠ ହେଉଛନ୍ତି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ଵର ଶେଠ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁଅ ବ୍ରଜମୋହନ ଶେଠ । ସେ କୈବର୍ତ୍ତ କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ହେଁ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ଥିଲେ ଓ ମାଛ ମାଂସ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ‘ବୃହସି’ ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟର ନିର୍ଭୀକ ଭକ୍ତ । ତାଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ରଚନାଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ତଳକୁ ସୁନ୍ଦରମଣି ଶେଠ ଜଣେ ମିତଭାଷୀ ତଥା କୌତୁକପ୍ରିୟ ଲୋକ ଥିଲେ । ସୁନ୍ଦରମଣିଙ୍କ ପରେ ଭୁବନେଶ୍ଵର ଶେଠ । ଏହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ରଚନାଶକ୍ତି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଦେଶାଣିଆ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଟିକିଏ ଧର୍ମଧୁଳି ଥିଲେ । ତା’ ପରେ ଖଗେଶ୍ଵର

ଶେଠଙ୍କର ଜନ୍ମ । କବି ଜନ୍ମରୁ ପୀଡ଼ିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମାଆଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀର ନ ହେବାରୁ ଭୃଲ୍ଲଙ୍କ ନାମରେ ସରସବର ଗୋଟିଏ ହରିଜନ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତ୍ରୀ-ପାନରେ ସେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଥି ସକାଶେ ଗ୍ରେଟ ସମୟରୁ ସେ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ଥିଲେ ଓ ଦୁଇ ଡିନି ବର୍ଷ ପରେ ଯାଇ ତାଙ୍କର ପାଦ ପକାଇବା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କବିଙ୍କର ଏତାଦୃଶ କଞ୍ଜାଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପଡ଼ାର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ତାଙ୍କୁ କଞ୍ଜାଳୁ ନାଁ ଦେଇଥିଲେ । କବି ଶେଷବର ଏହି କରୁଣା ଚିତ୍ତ ତାଙ୍କର ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାକୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି ।

ବାଲ୍ୟଜୀବନ—କବି ପିଲାବେଳେ ଖୁବ୍ କୌତୁକପ୍ରଦ କାହାଣୀ କହି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ପାରୁଥିଲେ । ଏଥି ସକାଶେ ସାଥୁମାନଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ଆଦର ଥିଲା ଖୁବ୍ ବେଶି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସତ୍ୟବାଦିତା ଯୋଗୁଁ ଦୁର୍ଗୁରୁସିଂହ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭୟ କରୁଥିଲେ । କବି ବାଲ୍ୟ ସମୟରେ ବୃଥା ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ଓ ଖେଳକୌତୁକରେ ଯୋଗ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଏହା ପିତାଙ୍କର କଡ଼ା ଶାସନ ହେତୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ଘରଠାରୁ କୌଣସି ଦିନ (ବରଗଡ଼ ବଜାର ଦିନ—ଶୁକ୍ରବାର) ପଛସା ପାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ଖଜା ମିଠେଇ କଣିକାରେ ଖଇଁ ନ କରି ସେ ମନବୋଧ ଚଉତିଶା, ମୃଗୁଣୀ ସୁତି, ଆର୍ତ୍ତସାଗ ଚୌତିଶା ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ପୁସ୍ତକ କଣି ନେଉଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷା—ତତ୍କାଳୀନ ସ୍କୁଲଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥେଚ୍ଛା ପ୍ରହାର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ କରି ତାର ଭୟରେ ସେ ଆଉ ସ୍କୁଲକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଗୃହଶାଳୀର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ଗଣିତ ବ୍ୟାଘାତ ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ସେ ବରବର ପଢ଼ି ଆସୁଥିଲେ । ସ୍କୁଲ ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଜାରାଣୀଙ୍କ ନାମ ଓ ପରିଚୟ ପଚାରୁଥିବାରୁ ତାର ଉତ୍ତର ଦେବା ପାଇଁ କବିଙ୍କୁ ପୁରାଣରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଏତଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ପୁରାଣ-ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ପିତା ଅନେକ ସମୟରେ ଘରେ ଗ୍ରାମର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭଞ୍ଜ, ଅଭିମନ୍ୟୁ, ଘନକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ବୁଝାଉଥିବାରୁ କବି ତାହା ଶୁଣି ଶୁଣି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ତାର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଶାଘାତ ପାରଦର୍ଶିତା ଲଭ କରି ପାରିଥିଲେ ।

ଜନ୍ମମାଟି ତ୍ୟାଗ ଓ ମାତୃପିତୃ ବିୟୋଗ—କବିଙ୍କୁ ୧୯୧୨ ବର୍ଷ ବୟସ ସମୟରେ କବିପରିବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ତ୍ରାବରେ ସରସବର ତ୍ୟାଗ କରି

ସୁର୍ଜିପାଲରେ ବସବାସ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ଗ୍ରାମଟି ରାୟପୁର ଜିଲ୍ଲା ପୁଲଝର-ବଇସନା ଥାନାରେ ଓ ସୁରଙ୍ଗୀ ନଦୀର ଉତ୍ତରତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । କବିପରିବାର ସରସରରେ ଥିବା ସମୟରେ ଓ କବିଙ୍କ ଜନ୍ମ ପରେ ବରବର ସୁର୍ଜିପାଲକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ । ଏହି ସୁର୍ଜିପାଲରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ସ୍ୱ ୧୯୨୪ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଗୁରୁବାର ଦିନ ପ୍ରଭାତ ସମୟରେ ମାତା ଯାଜ୍ଞସେନା ଇନ୍ଦ୍ରଧାମ ଝାଗ କରି ଅମରପଥର ଯାତ୍ରୀ ହେଲେ । ମାତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର ଠିକ୍ ଛଅ ମାସ ପରେ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ଦିବା ଭାଗରେ କବିଙ୍କର ପିତୃଦେବ ଦୃଷୀକେଶ ଶେଠ ପଞ୍ଚମ ପ୍ରାଣ ହେଲେ । କଥିତ ହୁଏ କବିଙ୍କର ପିତା ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଅବସ୍ଥାରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଁ କରୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରିଥିଲେ ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇଙ୍କଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ—ପିତାମାତାଙ୍କର ବିୟୋଗ ପରେ କବିଙ୍କୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନଙ୍କଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାତୃଜଙ୍କ ଅସମ୍ଭାଳ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ଅଭାବ ଓ ପୁତ୍ର-ସ୍ନେହ-ସ୍ମୃତି କବିଙ୍କର ମାନସ-ଦର୍ପଣରେ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ କରି ଦେଉଥିଲା । ଏଥିସକାଶେ କବି ପିତାମାତାଙ୍କର ଶୃଣାନୁସ୍ଥଳକୁ ଚାଲିଯାଇ ଅନେକ ଦିନ କରୁଣ ହୃଦୟରେ ପ୍ରାଣର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେଦନା ତାଲିଦେଇ ଆସୁଥିଲେ ।

ମାତୃ ପିତୃ ବିୟୋଗର ୨୩ ବର୍ଷ ପରେ କବି ପୁଲଝର-ସରେଇପାଲ ଥାନା ଅନ୍ତଃପାଖ ମୁଣ୍ଡିପାଡ଼ାର-ଶେମେଲିଆ ଗ୍ରାମରେ ନାଟ୍ୟଗୁରୁ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସରସରରେ ଥିବା ସମୟରେ କବି ଗ୍ରାମର ଯାହାଦଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏପରିକି ବିପ୍ର ଶିବକୃତ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଯାହାରେ ସେ ଗୋଟିଏଅ ବେଶରେ ନାଚୁଥିଲେ ଓ ସେଥି-ସକାଶେ ତାଙ୍କ ନାକ କାନ ଫୋଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ଯାହାରେ କବି ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ସମସ୍ତ ଅଂଶରେ ଅଭିନୟ କରିଛନ୍ତି । ଏପରି କି ଯାହାଦଳର ଡଗରଠୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଜହର୍ମ୍ୟର ବାରବିଳାସିନୀର ଅଭିନୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ କବି ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ନିଜର ଅଭିନୟ-ଗୁରୁତ୍ୱରେ ବିମୁଗ୍ଧ କରି ରଖୁଥିଲେ । ଶେମେଲିଆ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଆଉ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ କବି ନାଟ୍ୟଗୁରୁ ସାଜିଥିଲେ ।

ଶିଶୁରବିଶ୍ୱାସ—ବାଲୁଙ୍ଗାବନରୁ କବିଙ୍କର ଶିଶୁରବିଶ୍ୱାସ ଉଲ୍ଲେଖ-
ଯୋଗ୍ୟ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶେମେଳିଆ ଗ୍ରାମରେ ଥିଲା ସମୟରେ ପୁରୁଣରେ ଧ୍ରୁବ
ପ୍ରହଲ୍ଲାଦଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଓ ଶିଶୁରପରାୟଣତା ପାଠ କରି କବିଙ୍କର ଶିଶୁର-
ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରବଳତର ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ତେଣୁ ୧୭୧୭ ବର୍ଷ
ବୟସରେ କବି ବିଳାସପୁର ଜିଲ୍ଲାର ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ଏକ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟକୁ
ରୁଲିଯାଇ ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁସଂକୁଳ ତପତ୍ୟ ପାହାଡ଼ ଉପରେ ତିନିଦିନ ତିନିରାତି
ଅନାହାରରେ ଜୀବନଯାପନ କରିଥିଲେ । ସେହି ପାହାଡ଼ ଉପରେ ରାସିରେ
ଶୋଇବା ସମୟରେ ସେ ନିଜର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତ କାଟି
ତା’ ଦେହରେ ‘ରାମ ରାମ’ ଲେଖି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତେବେ
ଯୁଦ୍ଧା ଶିଶୁରଦର୍ଶନ ପ୍ରାପ୍ତି ନ ହେବାରୁ କବି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଅନେକ
ଥର ଉଦ୍ୟତ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ପୁରୁଣବର୍ଣ୍ଣିତ ରାସି ମହର୍ଷିଙ୍କ କଠୋର
ତପଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟା ଓ କୃତ୍ତସାଧନାର ସମସ୍ତ ଇତିବୃତ୍ତ ସ୍ମରଣ କରି ନିଜର ସାଧନା
ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁଲନାରେ ନିତାନ୍ତ ନଗଣ୍ୟ ଭାବ ନିଜକୁ ତହିଁରୁ ରକ୍ଷା କଲେ । ଏହି
ଘଟଣାଟି ତାଙ୍କର ଅନବଦ୍ୟ ଶିଶୁରଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି
ସରଳ-ଆନନ୍ଦ-ଭକ୍ତି କବିଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଜ୍ଞାନମିଶା ଭକ୍ତିରେ
ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ତାଙ୍କର କବିତା ଓ ଜୀବନରେ ପରିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ
ଉଠିଛି ।

ସ୍ଥ ୧୯୨୭ ରେ ପାଣିମୋରା ଆଗମନ—ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର
ସୋହେଲ ଥାନା ଅନ୍ତଃପାଞ୍ଚ ପାଣିମୋରା ଗ୍ରାମରେ କବିଙ୍କ ମାମୁଘର । କିନ୍ତୁ
କବି-ପରିବାର ପ୍ରତି ଏହି ମାମୁଘରର ସେପରି ସ୍ନେହ ସହାନୁଭୂତି କିଛି
ନଥିଲା । ମାତ୍ର କବିଙ୍କର ମାଉସୀ କବିଙ୍କୁ ତଥା ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ
ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କୁ ଜନ୍ମଦାସୀ ମା’ ପରି ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ସେ ସନ୍ତାନହୀନ ।
ତାଙ୍କର ନାଁ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ । ସେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଜୀବତା । ଧର୍ମପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି
ରଖି, କବିଙ୍କୁ ସୁଖିପାଲିରୁ ଆଣି ଓ ତାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଭାବରେ ରଖି
ତାଙ୍କର ବିବାହ ବନ୍ଦାପନାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଇଥିଲେ ସେହି
ମାଉସୀ-ମାଆ । ଏଇଠୁଁ କବିଙ୍କର ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଜୀବନର ସୁସ୍ଥପାତ ।
ତା’ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସକଳ ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା, ସକଳ ଲୁହୁନା ଓ ଦୈନ୍ୟର ନିଷ୍ଠୁର
ତାଡ଼ନା ଭିତରେ କବିଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଅଧ୍ୟୟନପ୍ରକୃତି ଓ କବିପ୍ରତିଭାର
ନବୋନ୍ମେଷ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ତାଳପଦର ଅବସ୍ଥାନ—ମାଉସୀଙ୍କ ସହିତ ସାମାନ୍ୟ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ହେବାରୁ ସ୍ୱ ୧୯୨୯ କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଶ୍ରେରୁ ଉଠି ପରିବାର ସହ ବଜେପୁର ଥାନାନ୍ତର୍ଗତ ତାଳପଦର ଗ୍ରାମ ଶାଶୁଘରକୁ କବି ଚାଲି ଆସିଲେ । ଏ ଗ୍ରାମରେ କବିଙ୍କର ୧୩୧୫ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହୋଇଛି । ତା' ପରେ ସ୍ୱ ୧୯୪୭ରେ କବି ତାଳପଦର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୁରୋମାଲ ଗ୍ରାମକୁ ଆସି ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ସେଠାରେ କାଳାତିପାତ କରି ସ୍ୱ ୧୯୫୭ରେ ପୁଣି ତାଳପଦରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ।

କବିଙ୍କର ପରିବାରବର୍ଗ—କବିଙ୍କ କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ନିଜେ କବି, କବିଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ, ତିନୋଟି ପୁଅ, ଗୋଟିଏ ପୁଅବଧୂ ଓ ମାଉସୀକୁଡ଼ୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ—ଏପରି ସାତୋଟି ପ୍ରାଣୀ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅତି ଅଳ୍ପ । ତଦ୍ୱାରା ସାତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କଷ୍ଟକର । ତେଣୁ କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତିପାଳନ ସକାଶେ ବୁରୋମାଲ ଓ ତାଳପଦର ଏହି ଦୁଇ ଗ୍ରାମରେ ସମ୍ପ୍ରତି ସେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି ।

କବିଙ୍କୁ ସମୟ ବିଶେଷରେ ଶ୍ରେରୁ ଉଠି ଧାନ କୁଟିବାକୁ ପଡ଼େ ଓ ମୁଢ଼ି ଲିଆ ଭାଜିବାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଦିନୁ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହିଁ କରଥାନ୍ତି । ଏହି ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା କବି ଅବସର ବାହାର କରି ବାଉଁଶବାଣୀ ସେବାରେ ମନଧ୍ୟାନ ନିୟୋଗ କରଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ହାୟ ! ଏ ଅର୍ଥସବ୍ୟ ସ୍ତରରେ ଲୋଟା ଆଣି କୋଠା ନ ଗଢ଼ି ଶୁଷ୍କ-ବନ୍ୟ ଯଶ ସକାଶେ କଳାଶକ୍ତର ଯେ କାଳିସୀ ହେଲ, ସେହି ବିଡ଼ମ୍ବନା ପାଇଁ ହିଁ ହେ କବି, ଆଜି ଅଦୃଷ୍ଟ ତମକୁ ଏହି ସୁରଝାର ଦେଇଛି !

ଗ୍ରନ୍ଥାଧ୍ୟୟନ ଓ କବିତ୍ୱର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—ସରସର ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ କବି ୧୦ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳେ ଗାଆଁର ଯାହାଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠୁ ତାଙ୍କର କବିତା ଲେଖିବା ଅଭ୍ୟାସ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମୟର ରଚନା ଏହିପରି—

ମୋତେ ଡଗର ବୋଲି କେ ଡାକ ରେ

ମୋତେ ଡଗର;

ଘରେ ନାହିଁ କେହି ଏକା ଅଛି ମୁହିଁ

ଡାକ ଶୁଣି ମୋ ଗୁଡ଼ି ତମକେ ରେ

ମୋତେ..... । ଇତ୍ୟାଦି ।

ସେ ଦିନ ଯାହାଦଳର ଡଗର-ଗୀତ ମୁଖସ୍ଥ କରି ନାଟରେ ଗାଇବା ପାଇଁ ଓ ଡଗର ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କବିଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଯାହାରେ କବି ନିଜର ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ରଚନାଟି ସ୍ଵର ସହିତ ଗାଇ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶକ ତଥା ଯାହାଦଳର ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମିତ ଓ ମୁଗ୍ଧ କରିଦେଲେ । ଏହି ଗୀତଟି ଶୁଣି କବିଙ୍କର ପିତା କବିଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ କବି ହେବେ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଲେଖିବାରେ କବିଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ଫଳପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାଇଥିଲା । ତାର ଫଳରେ ପାଣିମୋରା ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ କବି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କେତୋଟି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ରଚନା କରି ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ‘ବ୍ରଜବର୍ଜନ’, ‘ଶତଜିତ ସହାର’ ପ୍ରଭୃତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ।

ଅଧ୍ୟୟନ:—

୧—**ପୁରାଣ**—ଶୁଚିଶାଳୀ ପତ୍ନୀ ସମୟରେ କବି ସାରଳା ମହାଭାରତ, ଦାଣ୍ଡି ରାମାୟଣ, ପଦ୍ମପୁରାଣ, ପୀତାମ୍ବର ଦାସଙ୍କ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣ ପାଠ କରିଥିଲେ ।

୨—**ବ୍ୟାକରଣ ଓ ଅଭିଧାନ**—ତା’ପରେ ଘରେ ସେ ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କର ବ୍ୟାକରଣପ୍ରବେଶ, ଅମରକୋଷ ଅଭିଧାନ, ପଣ୍ଡିତ ସ୍ଵପ୍ନେଶ୍ଵର ଦାଶଙ୍କ କୋଷାଙ୍କୁର, ଗୀତାଭିଧାନ, ଧ୍ଵନିମଞ୍ଜରୀ, ଏକାକ୍ଷର କୋଷ ପ୍ରଭୃତି ପଢ଼ିଥିଲେ ।

୩—**ଛାନ୍ଦଗ୍ରନ୍ଥ**—ଛାନ୍ଦଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ବୈଦେହ୍ୟଶବଳାସ, ଲବଣ୍ୟ-ବଣୀ, ବିଦଗ୍ଧବିନ୍ଦ୍ୟାମଣି, ରସକଲ୍ଲୋଳ, ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି, ରସିକହାରାବଳୀ, ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ, ବିଶ୍ଵନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଓ ଶିଶୁର ଦାଶଙ୍କ ତାଳପତ୍ର ରାମଲୀଳା ପ୍ରଭୃତି ଛାନ୍ଦଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ମନନ କରିଥିଲେ ।

୪—**ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ**—ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ ଭଗବତ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ, ଦ୍ଵାରକାଲୀଳା, ଗୋପଲୀଳା, ଦାର୍ଢ଼୍ୟତା-ଉକ୍ତି, ନାମରତ୍ନଗୀତାର କେତେକାଂଶ ଓ କବି ଭୂପତିଙ୍କର ପ୍ରେମ-ପଞ୍ଚାମୃତ ପାଠ କରିଥିଲେ ।

୫—ଅନ୍ୟାନ୍ୟ—ଏହା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଗୋପୀଭାଷା, କପଟପାଶା, ଅଳଙ୍କାରବୋଲି, ନାବକେଳି, ଭୂତକେଳି, ହନୁଅର୍ଜୁନ କଳି, ବୈଦେହୀ ଚଉତିଶା, ନଟୁଗୁଣ୍ଡ, ଗଣେଶବତ୍ସୁତ ପ୍ରଭୃତି ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ସେ ପଠନ କରିଥିଲେ ।

କବିଙ୍କର ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥାଧ୍ୟୟନ ଓ ତାର ଅନୁଶୀଳନର ସୁଯୋଗ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ପାଣିମୋରୁରେ ହିଁ ଘଟିଥିଲା । ଏହି ଗ୍ରାମକୁ ଆସିଲାବେଳେ କବିଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ୨୦। ୨୧ ବର୍ଷ ହେବ । ସେତେବେଳେ ସ୍ୱ ୧୯୨୭ରେ ‘ମେହେର-କବି’ ଶୀର୍ଷକ ପୁସ୍ତକଟି ସେ ପାଠ କରନ୍ତି । କବିଙ୍କର ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ଏହି ଜୀବନୀ ପୁସ୍ତକଟି ପଢ଼ିଲା ପରେ ମେହେରଙ୍କ ପରମାର୍ଜିତ ତଥା ସରଳ ତରଳ ଉଚ୍ଚଭାବସମ୍ପନ୍ନ କବିତା ଲେଖିବାର ବଳବତ୍ତା ସ୍ପଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ମନରେ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହେଲା । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସୁଜିପାଲରେ ଥିବା ସମୟରେ ୧୭। ୧୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ କବି ବୈଦେହୀଶବଳାସ ପାଠକର ଉଞ୍ଜିଙ୍କ ଅନୁସରଣରେ ‘ବ’ ପୂର୍ବାନୁପ୍ରାସରେ ବିଂଶ ଗୁଦବିଶିଷ୍ଟ ‘ବସନ୍ତବଳାସ’ ନାମକ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲାଲା ହିଁ ଥିଲା ଏଥିର ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟ । ମାତ୍ର ନାଟ୍ୟଗୁରୁ ରୂପରେ ବୋଡ଼ାସମ୍ବର-ଧ୍ୱମାଉଣୀ ଗ୍ରାମରେ କବି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପଦ୍ମପୁରର ଜନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେହି ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରକାଶ କରିଦେବାକୁ କହି କବିଙ୍କଠାରୁ ମାଗିନେଲେ, ଓ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ଆଉ ଫେରାଇଲେ ନାହିଁ । ତତ୍ସତ୍ତ୍ୱେ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥବାଚୁଙ୍କ ସୌଜନ୍ୟରୁ କବିଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଚଉତିଶା ‘କଳ୍ପଲତା’ ମଧ୍ୟ ରୁଲିଗଲା ।

ପାଣିମୋରୁରେ ଥିବା ସମୟରେ କବି ‘ଉପହାର’ ନାମଧେୟ ଖଣ୍ଡେ ହାତଲେଖା ମାସିକ ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦନ କରି ଚଳାଉଥିଲେ । ଏହା ପରେ ‘ବର୍ଷା ରଜନୀ’, ‘ସୁଭଦ୍ରା ଶୋକ’, ‘ବସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା’ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଖଣ୍ଡକବିତାର ସମାବେଶରେ “କବିତା-କଳିକା” ନାମକ ଖଣ୍ଡେ ବହି ଲେଖିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି କବିତାଗୁଡ଼ିକର ଆଦର ଓ ପ୍ରଶଂସା ତତ୍ତ୍ୱେ (ପାଣିମୋରୁ) ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିଲା । ସ୍ଥାନୀୟ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଯୁବକ କବିଙ୍କର ଏହି ବିକାଶୋନ୍ମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାକୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କଠି ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟସାଧନା ଦିଗରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ତଥା ଉତ୍ସାହ ଦାନ

କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେଠାକାର ଜଣେ ସାହିତ୍ୟସେବକ ପିତା କବିଙ୍କର ଏହି ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରଶଂସା ଦେଖି ଓ ଶୁଣି ଅସୁସ୍ଥାପରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କବିଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ‘ସବୁ କୁକୁର ଗଙ୍ଗା ଗଲେ ଗାଈହାଡ଼ ଚାହିବ କିଏ ?’ ବୋଲି ପରିହାସ କରିବାରୁ କବିଙ୍କୁ ତାହା ବାଧକର ହୋଇଥିଲା । ଫଳତଃ ତଦ୍ଭାବ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ମାର୍ଜିତ, ସଫଳ ଓ ଉନ୍ନତ ଧରଣର କାବ୍ୟ-କବିତା ଲେଖିବା ସକାଶେ କବି ବନ୍ଦ-ପରିକର ହେଲେ । ଈର୍ଷାବିଷାକ୍ତ ସଂସାରରେ ଏଭଳି ଘଟଣା ଅନେକଟି ଘଟିଥାଏ । ଈଶ୍ବରଦତ୍ତ ମହୋଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତିଭାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପରିହାସରେ ଦବେଇବା ଅସମ୍ଭବ । ତା’ପରେ କବି ସମାଜସଂସ୍କାରମୂଳକ କେତୋଟି କବିତା ଲେଖି ‘ଆର୍ଯ୍ୟ’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ୯ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା, ବି. ଏ. ମହୋଦୟ ଏହି କବିତା-ମାନଙ୍କରେ କବି-ପ୍ରତିଭାର ମନୋଜ୍ଞ ସ୍ବାକ୍ଷର ଦେଖିପାରି କବିଙ୍କୁ ‘ସାହିତ୍ୟପ୍ରାଣୀ’ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଅନେକେ ଅବସର ନେଇ କବି-ଯଶ ଅର୍ଜନ ସକାଶେ ଲେଖନୀ ଚଳାଉଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏ ଯୁଗରେ ବିରଳ ନୁହେଁ । ଆଜି ଗୃହର ସୋପାନ-ପଥରେ ଯାହାର ପଦ ପ୍ରକମ୍ପିତ ସେ ନିଜକୁ ତେନିଂ ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅନୁଶ୍ରୁତି । ପ୍ରତିଭା ନାହିଁ, ସାଧନା ନାହିଁ, ଅଥଚ ହନୁମାନ କୁଦା ମାରି ଗୋଟାଏ ଦିନରେ କବି ! କିନ୍ତୁ ଖଗେଶ୍ବର ଶେଠ ? ସେ ସଉଖୀନ ସାହିତ୍ୟସେବକ ନୁହନ୍ତି । ତା’ ହୋଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ସମୟର ଯେଉଁ ଘୃଷ୍ଣିବାତ୍ୟା ବୋହିଗଲା, ସେଥିରେ ସେ କେବଳ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷର ପଥକ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଜାଣେ ଯେ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାଣ । ଏ ପ୍ରାଣଟି ସୁସ୍ଥ ଥିବାରୁ ଅପର ଦୈହିକ ପ୍ରାଣର ବୈକଲ୍ୟକୁ ସେ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ପାରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ କହୁଛି ଯେ ସେ ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରାଣୀ ।

ପାଣିମୋରରେ ଥିବା ସମୟରେ କବି ଯେତେବେଳେ ଜଙ୍ଗଲକୁ କାଠ ଆଣିବା ପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି ସେ ସମୟରେ ବାଟରେ ମନେ ମନେ କବିତାର ୧୦ । ୧୫ ପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଚନା କରି ଓ ସେ ସବୁକୁ ଅବକୃତ ସ୍ମରଣ ରଖି ଘରକୁ ଆସି କାଠଭାର କାନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆଗେ କାଗଜରେ ଲେଖିପକାଇ ପରେ ଖିଆପିଆ କରୁଥିଲେ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ ସ୍ମରଣଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଅର୍ଥାତ୍

୧୪ । ୧୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ କବିଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ସ୍ମରଣଶକ୍ତିର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଏ । ସେ ଦିନ ବଜାରରେ ‘ପାଲ-ପୂଜା-ଶିଖରଣୀ’ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଦେଖି କବି ତାକୁ କଣିକାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ଥିଲା ଚାରିଅଣା, ମାତ୍ର ସେତକ ପଇସା କବି କୌଣସିମତେ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ କବି ସେହି ଦିନଠୁ ପ୍ରତି ସାପ୍ତାହିକ ବଜାରକୁ ଯାଇ ପୁସ୍ତକଟି ଦୋକାନୀ ଠାରୁ ମାଗିଆଣି ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଚୌପଞ୍ଚା ମୁଖସ୍ଥ କରି ପୁଣି ଦୋକାନୀକୁ ବହିଟି ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହିପରି ୫ । ୬ଟି ବଜାରରେ ପୁସ୍ତକଟିର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଗୌପ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମୁଖସ୍ଥ କରିନେଲେ ଓ ଘରେ ସେ ସବୁକୁ ନିଜ ଖାତାରେ ଓତାରି ରଖିଲେ । ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ ସକାଶେ କବିଙ୍କର କି ଗଣ୍ଡର ଆକାଂକ୍ଷା, କି ଅଦମ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି !

ଏହା ପରେ ‘ବିଷାଦ-ନିଶା’, ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’, ‘ସମାଜ’, ‘କାନନ-ଯାତ୍ରା’, ‘ଧନ୍ୟ-କଳକାଳ’ ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଲେଖା ତାଳପଦରେ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବରପାଲ ଯାଇ ଏଇ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଘବ ମିଶ୍ର ଓ ସ୍ୱାମିବଳ୍ଲବ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ସୁପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗବାନ ମେହେରଙ୍କୁ ଦେଖାଉଥିଲେ । ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି ସେମାନେ କବିଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରେରଣା ଦାନ କରିବାରୁ କବିଙ୍କ ଲେଖନୀ ଉତ୍ତରେତ୍ତର ମୁଖର ନିର୍ଜ୍ଜର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସ୍ୱ ୧୯୪୭ ରେ ତାଳପଦରୁ ବୁଦ୍ଧେମାଳକୁ ଚାଲି ଆସି ସେଠାରେ ସ୍ୱ ୧୯୫୭ ସୁଦ୍ଧା କବି ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । କବିଙ୍କର ଏହି ୧୦ । ୧୧ ବର୍ଷ ରହଣି ମଧ୍ୟରେ “ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ହର”, “ପଦ୍ମ-ସଙ୍ଗ”, ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ” (ସମ୍ବଲପୁରରେ ୧୯୪୮ ରେ ଲିଖିତ), “ମହାପ୍ରଭୁ”, “ନୃସିଂହନାଥ”, “ସୁଭଦ୍ରା”, “ଭଞ୍ଜଭକ୍ତ”, “ଭୂଦାନ-ଚନ୍ଦ୍ର”, “ଅଗ୍ନିକାଣ୍ଡ” ପ୍ରଭୃତି ଲେଖାବଳୀ ଏବଂ ନାଟକ ମଧ୍ୟରେ “ଦାନବୀର ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର”, “ମାୟାବିମ୍ବା” ଓ “ସଙ୍ଗ-ସାବଣୀ” ଗୀତାଭିନୟ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ପରିବାରବହୁଳ ଦରିଦ୍ର ଜୀବନରେ କବି ବରବର ଭୌତିକ ସ୍ୱସାର ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରି ଅସିଧାର ଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ନିଜର ମସୀରାର ତଳାଇ ଆସିଲେ । ଜଗତର ଚଳପଥରେ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ପାଇ କବି ଆଜି ଅକାଳ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଉପମାତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଯେଉଁ

ସମ୍ମାନ ଓ ସୁଯୋଗ ମିଳିବାର କଥା ତା' ଏ ଦେଶ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେ ମୁଢ଼ି ଲିଆ ଭଜନ୍ତି, ଧାନ କୁଟନ୍ତି ଓ ଅଭାବର ହାହାକା ମଧ୍ୟରେ 'କ'ଣ କରିବ ?' ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପଞ୍ଚାକ୍ଷର ଜପ କରନ୍ତି ! ଅମୃତ-ସନ୍ଧ୍ୟା କରି, ଶେଷରେ ତମର ଦଶା ଏଇୟା ! ଜୀବନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ତମକୁ ଜୀବନ୍ତ କରଦେବ !

କବିଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ଅନେକ ବର ମିଳିଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହେତୁ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ନୂତନ ଲେଖକ କବିଙ୍କର ବରୁ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି କିନ୍ତୁ କବି ସେମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ବାଟକୁ ଆଣି ଠିଆ କରାଇଲା ମାତ୍ର ସେମାନେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ! ଅଳ୍ପ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଏ ଜିଲ୍ଲାର ବହୁ ତରୁଣ ଲେଖକ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାରୁ ଲାଭ ଉଠାଇବାକୁ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । କବି କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ତଳେ ହେଲେ ଦୁଃଖିତ ନୁହଁନ୍ତି । ବରଂ ଅନେକ ନବ୍ୟ ସତ୍ୟକୁ ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ପାରିଲେ ବୋଲି ସେ ଖୁସି !

କବି ବଡ଼ କୌତୁକିଆ ଓ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ବଡ଼ ସରସ । ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ କଥା ମଧ୍ୟ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ତହିଁରେ ଅନେକଟି ରୁଚୁଷ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗୁଣ ଏହି ଯେ ସେ ଶିଶୁ, ତରୁଣ, ପ୍ରୋଢ଼ ଓ ବୃଦ୍ଧ ସମସ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ତାଳ ପକାଇ ନିଜକୁ ଚଳାଇ ପାରନ୍ତି ଓ ନିଜର ବିବିଧ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରି ପାରନ୍ତି । ଅଭାବ-ଅଶାନ୍ତି-ଜର୍ଜରିତ ତାଙ୍କର ବ୍ୟଥାତୁର ଜୀବନ ବିକଳ ବିବଶରେ ଅହରହ ନିନ୍ଦନ କରି ଉଠୁଥିଲେ ହେଁ ସେ କିନ୍ତୁ ଅଶ୍ରୁ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ହସ । ବେଦନାର ଅନୁହୀନ-କଲ୍ଲୋଳ ମାନସ-ସର୍ବେବରକୁ ବ୍ୟଥିତ-ବିଶୋଭିତ କରଦେଉଥିଲେହେଁ ସେ ଜଗତକୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ତାର ଶାନ୍ତ ମାଳିମାମୟ ମନୋହାରୀ ସ୍ୱରୂପ । ଜଗତର ପଦାଘାତ ଲଞ୍ଜିତ-ବିମଳିନ ଧୂଳିକୁ କଳ୍ପନାର କାଉଁରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ସେ କରଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଶ୍ୱର ଓ ସମୟବିଶେଷରେ ଜନ୍ମାଇ ଦୁଃଖୀକୁ ତାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତଶୀଳ ହୃଦୟ କରିଛି ପଡ଼ିଲେଚନ ।

‘କବି ହେଲେଇ ଯେ ସଂସାରବିମୁଖ ଅବସ୍ଥା ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ’ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶେଠଙ୍କର କର୍ମମୁଖର ଜୀବନ ଏହି ଉକ୍ତିର ସୁମର୍ଦ୍ଦ ପ୍ରତିବାଦ ।

× × × × ଜୀବନ ସାରା ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ଓ କୈବର୍ତ୍ତ ସପ୍ରଦାୟର କୌଳିନ୍ୟ ତଥା ଆଲୋକସ୍ନାନ ପରିବେଶରେ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ କରି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ସମର୍ପଣ ଓ ସମାବସ୍ଥା ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କର ପ୍ରତିଭା ନିକଟରେ ସୀଣପ୍ରଭ ନୁହେଁ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବିନୟୀ କରି ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କୁ ନିଜର ଗୁରୁ ବୋଲି ସମ୍ମାନ ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କର ଉଦାରତା ଓ ହୃଦୟବତ୍ତର ଲକ୍ଷଣ । ଶେଠଙ୍କର ଲେଖନୀ-ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ରାଧାନାଥ, ଫକୀରମୋହନ, ମଧୁସୂଦନ, ଗଙ୍ଗାଧର, ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଲେଖନୀ-ଶୈଳୀ ଠାରୁ ନୂନ ହେବ ନାହିଁ ।

ଆଜି ନଟବାଣୀ, ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ, ରାମକେଶ୍ୱରୀ ବୃତ୍ତରେ କାହାର ଲେଖା ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ସେସବୁ ରାଧାନାଥ, ଗଙ୍ଗାଧର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଅନୁକରଣ ବୋଲି କେତେକ ସମାଲୋଚକ ଚଷ୍ମ ବୁଜି ମତାମତ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଅନ୍ଧ ଧାରଣା ମୂଳରେ ଆଜି କୁଠାରୁ ଯାତ କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ସକ୍ଷମ ଶେଠଙ୍କର ବଳିଷ୍ଠ ଲେଖାବଳୀ । କରି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠଙ୍କର ସମସ୍ତ କାବ୍ୟ-କବିତାକୁ ପାଠ କରି ମନେ କଲେ ସାହିତ୍ୟର ଯୁଗସ୍ରୋତ ଉଜାଣି ବହିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ଏ ମାତ୍ରାବୃତ୍ତ ଓ ଗଦ୍ୟ-କବିତା ଯୁଗରେ କରି ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ସମୟକୁ ଫେରିଯାଇ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଗ-ଧାରଣାର ଅନ୍ଧ ଦଳାଦଳି-ଉତ୍ତ୍ରେକ୍ଷିପ୍ତ ଧୂଳି-ପଟଳରେ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ ବା ମଳିନ ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ । ଉଞ୍ଜି, ରାଧାନାଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ତାଙ୍କାଲୀନ ସାହିତ୍ୟକଗଣ ସେ ସେ ଯୁଗର ଠିକାଦାର କରି ଦେଇଥିଲେ । ଆଜି ସାହିତ୍ୟର ସେହି ଯୁଗୀୟ ଠିକାଦାରମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟର୍ଥ ଅକାରଣରେ ସେଇ ସେଇ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟ-ଜମିଦାର କରି ସାପ୍ରତିକ ସାହିତ୍ୟର ସ୍ରୋତକୁ ଅପଥା ଆବଳ ପକ୍ଷିଳ କରି ଦିଆ ଯାଉଛି । ପ୍ରକୃତରେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଏ ଯୁଗ-ବହୁଳତା ଅପଥା ସାହିତ୍ୟକର ମୁଣ୍ଡକୁ ଭାଙ୍ଗିଦାନ କରି ରଖିଛି । କାଳିଦାସ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ସାହିତ୍ୟରେ ରୋମାଞ୍ଚିକମ୍ଭର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ହେଁ ଆଜିର ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ଜଣ ସମର୍ଥ ଲେଖକ ତାଙ୍କ ଭଳି ସାହିତ୍ୟରେ ରୋମାନ୍ସ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରନ୍ତି । ତେବେ କାଳିଦାସ କ'ଣ କେବଳ ସେ ଯୁଗର ? ଆଜିର କବି କି ସେ ନୁହନ୍ତି ? ପ୍ରକୃତ-ପ୍ରତିଭାର ବିରୁଦ୍ଧରେ କାଳିଦାସ ଏ ଯୁଗର କବି ମଧ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ପ୍ରତିଭା କେବେ ଯୁଗ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ରହେ ? ଶୈଳୀ, ଛନ୍ଦ, ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଯୁଗର ନିଗଡ଼ରେ ବାନ୍ଧି ରଖା ଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବିମାନେ ସେ ସବୁକୁ ନେଇ

କେବଳ ସାହିତ୍ୟରାଜ୍ୟରେ ଅମରତ୍ବ ଲାଭ କରି ନାହାନ୍ତି; ବରଂ ପ୍ରତିଭାର ପୁଣ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ହେତୁ ସେମାନେ ଅମର ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ବରୁଣରେ କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ବର ଶେଠ ମଧ୍ୟ ଏ ଯୁଗର କବି । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯୁଗର ସଞ୍ଜା ଯେପରି କରା ଯାଇଛି ଇଉରୋପୀୟ କୌଣସି ସାହିତ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଯୁଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏପରି ଅମାର୍ଜନୀୟ ଗ୍ରାମ୍ୟତା ପ୍ରକାଶ ପାଇନାହିଁ । ହଇଚ୍ଛମାନ୍ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଓ ବଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଟି. ଏସ୍. ଲଲିୟଟ୍ ନିଜ କବିତ୍ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବ ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ ନାମରେ କୌଣସି ଯୁଗକୁ ନାମିତ କରା ହୋଇନାହିଁ ଏବଂ ତଦ୍ବାରା ସେମାନଙ୍କର ସାହିତ୍ୟର କିଛି କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଭଞ୍ଜ ଯୁଗ, ରାଧାନାଥ ଯୁଗ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗ, ସବୁଜ ଯୁଗ ଓ ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ପ୍ରଭୃତି ଯୁଗସଞ୍ଚାର ବିଶେଷତ୍ବ ଆଦୌ ଉପଲବ୍ଧ କରା ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଏତଦ୍ବାରା ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଶସ୍ତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଟେରାକାଡ଼ ପଡ଼ି ତାକୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ତସତ୍ୟ ଅଭିନୟକାଶ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଦାର କରି ପକାଇଛି ।

ଏହି ଅବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗ-ସଞ୍ଚାକୁ ମାନ ବସିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆଜି ଭଞ୍ଜ ଓ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଯୁଗ ଅତିହୀନ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ପାଠକଦ୍ବନ୍ଦ ନୂତନତାର ଆସ୍ବାଦରେ ମସ୍ତୁଲ । ଏପରି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଭଞ୍ଜ ଓ ରାଧାନାଥଙ୍କ ଶୈଳୀକୁ ଆଦର ନେଇ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଓ ତହିଁରେ ପୁଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅର୍ଜନ କରିବା କମ୍ ଗର୍ବ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା, କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ବର ଶେଠ ଏହି ଗର୍ବ ଗୌରବର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ପ୍ରତି କବିଙ୍କର ଆକ୍ଷେପ ନାହିଁ, ଅଣ୍ଟକା ନାହିଁ; ବରଂ ଭକ୍ତି ଅଛି, ସମ୍ମାନ ଅଛି ଏବଂ ସେହି ଉଚ୍ଛ୍ବସିତ ଭକ୍ତି ଓ ସମ୍ମାନ ତାଙ୍କର ‘ଭଞ୍ଜଭକ୍ତି’, ‘ଚଇତ-ଅମାସ୍ୟା’ ଆଦିରେ ପରିସ୍ପୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଶେଠ କବିଙ୍କ ପ୍ରୋଜ୍ଞଳ ଓଜସ୍ବିତା ପ୍ରତିଭାର ପ୍ରାଶସ୍ୟ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ତଦ୍ବାରା ରଚନା ଅପେକ୍ଷା ସମାଲୋଚନାରେ । କିନ୍ତୁ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଧ ନ ହେଲେ ସେ ଦିଗରେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ସ୍ବଭାବତଃ ଚଳିଛୁଣୁ ।

ଶିକ୍ଷା ଘାଣ୍ଟା ଦିଗରେ କବିଙ୍କର ପ୍ରତିଭାର ବିରୁଦ୍ଧ କରି ବସିଲେ ଏକାନ୍ତ ଅବାକ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେ ସ୍କୁଲଗୃହର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ସୁଦ୍ଧା ମାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି ।

ଯାହାକି ତାଙ୍କର କ-ବ-ଚ ଶିକ୍ଷା ହୋଇଛି ଗାଁ ଚାଟଶାଳୀରେ । ଏ ଯାଏ ତାଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅଙ୍କା ବଙ୍କା ଅକ୍ଷର ଭିତରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଯେଉଁ ଘାତ ନିଦର୍ଶନ ମିଳେ ତାହା ଯଥାର୍ଥତଃ ଅକ୍ଷର, ସୁରଭିତ ଓ ଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ତାଡ଼ନା ଓ ଶ୍ରାବ୍ୟର ବିଡ଼ମ୍ବନା ଉଭୟକୁ ନେଇ କବି ଜୀବନସାରା ଗ୍ରାମରୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତର ଯାଇଛନ୍ତି—ସ୍ୱଳ୍ପଜୀବି ଜୀବନଯାପନର ମଧୁର ଆଶାରେ । ମାତ୍ର ହାୟ ! ଅପଥଗାମୀ କବି କମଳାଙ୍କର ଆଶ୍ୱାସନା ପରିବର୍ତ୍ତେ କମଳର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୌରଭରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତା'ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଲେଖନୀ ମୁଗ୍ଧ କରିଦେଲେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ସପତ୍ନୀ ବରଦାଙ୍କର ବରଦାନ ପ୍ରହସନ କଲେ ! କବିଙ୍କର ଏ ଅପରାଧ କେବେହେଲେ ବିଶେଷତଃ ଆଜିର ଏ ବସ୍ତୁତାତ୍ତ୍ୱିକ ଯୁଗରେ କ୍ଷମଣୀୟ ନୁହେଁ ! ତେଣୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିଜର ସହଜାତ ଚିନ୍ତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ଦ୍ୱାରା କବିଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞାବଦନ ଉପହାସ କରି ଆସିଲେ । କବି କିନ୍ତୁ ଏ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଫଗ୍ରାମ ଭିତରେ କ୍ଷତ କଣ୍ଠକିତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଟଳ, ଦୁଃଖୀ, କଳକଳ ଛଳଛଳ—ଠିକ୍ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ଗିରିନିର୍ଦ୍ଦର ପରି ।

କଳା ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ବାହ୍ୟଜଗତର ଯେଉଁ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ହୃଦୟ-ଦର୍ପଣରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ, କଳାକାର ବା କବି ତାକୁ ଯଥାତଥା ଚିତ୍ରଣ କରିବାର ସୁପ୍ରୟାସ କରିଥାଏ । ମାନସ-ଦର୍ପଣରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଏଇ ଗୁପ୍ତ-ଚିତ୍ରକୁ କବି ବା କଳାକାର ଯେତେକ ସମ୍ଭବ ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କରିଦେବ, ସେତେକ ପରିମାଣରେ ସେ ସଫଳ କଳାକାର ବା କବି ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଏ ।

କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’, ‘ସମାଜ’, ‘ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ଦ୍ଦର’ ପ୍ରଭୃତି କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ନିଜ ମନୋରାଜର ପରିପ୍ରକାଶ କିପରି ସ୍ୱଳ୍ପ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ କରି ପାରିଛନ୍ତି ତାହା ପାଠ ନ କଲେ କିପରି ଜାଣିହେବ ? କବି ଏ କାବ୍ୟମାନଙ୍କର ସୁଲେ ସୁଲେ ନିଜ ଜୀବନର ବିବିଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ତାର ଉପାଦାନରାଶି ପାଠକକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

କେଉଁଠି କେଉଁଠି କବିହୃଦୟର ଅଶାନ୍ତ, ଅତୃପ୍ତି, ବାସନାର ଘାତ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣଛଟା ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ-କବିତା ଭିତରେ ହିଁ ଆମକୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବ । କବିତା କବିଅନ୍ତରର ବାହ୍ୟ ପ୍ରଖର । କବିତା ତାହାର ବାସନା-ମରୁଭୂମିର ‘ଓଝିସିସ୍’ ଏବଂ ହୃଦୟ-କାନନର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୃଗୀ; କବିତାହିଁ ତାହାର କବିସତ୍ତ୍ୱ ।

କବିଙ୍କର କାବ୍ୟ-କବିତା ମଧ୍ୟରେ ମାନବପ୍ରାଣର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଅନୁରାଗ-ବିରାଗ, ମିଳନ-ବିରହ, ଆଶା-ଆକାଂକ୍ଷା, ଅନୁଭୂତି-ଅଭବ୍ୟକ୍ତି, ଆମୋଦ-ପ୍ରମୋଦ, ଅଶାନ୍ତ-ଅତ୍ୟନ୍ତ, ହାସ-ଅଶ୍ରୁ ସମସ୍ତହିଁ ଜୀବନ୍ତ ଆତ୍ମ-ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ-କବିତାବଳୀ ପାଠକଲେ ତନ୍ମିହିତ ଭାବ ପ୍ରତିଭାର ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଚମକ ପାଠକକୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଦିଏ । ମେଘାନ୍ତରାଜ ନିହିତ ବଜ୍ରର ସଙ୍କେତ ପରି କାହିଁ କାହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରପାଳକ, ଶଙ୍କରନାଥ ପାଠକକୁ ଚକିତ କରିଦିଏ ଓ ବର୍ଣ୍ଣନାର ଆଡ଼ମ୍ବରରେ କେଉଁଠି ବା ସ୍ଵାଭାବିକ ପରିବେଶର ପ୍ରଶ୍ଵାସ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ ।

ସମାଜସଂସ୍କାରମୂଳକ ମନୋଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧର ପ୍ରଭାବ, କାବ୍ୟସୃଷ୍ଟି ଦିଗରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଓ ପରେ କବିଙ୍କର ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପ୍ରଭାବ କବିଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ପଷ୍ଟ । ମାତ୍ର ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ନିଜର ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଦେଇ ସେ ସବୁକୁ ଏପରି ମଞ୍ଜୁଳଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ସେ ସବୁକୁ କବିଙ୍କର ନିଜସ୍ଵ ବୋଲି କହିବାକୁ ହୋଇଥାଏ ।

କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ଵର ଶେଠ ଶିକ୍ଷାଦକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍କଳର ସମସ୍ତ କବିଙ୍କଠାରୁ ନିମ୍ନତମ । ସେ ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଭୂଳନାରେ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଲ୍ଲସାବରେ ବାସ ଓ ଗ୍ରାସ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣକୁ ଆହୁରି ଦାନ କରିପାରି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦମମୟ ଅଭାବ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଯେଉଁ ଅମୂଲ୍ୟ କାବ୍ୟ-କବିତାର ସ୍ଵରକ-ହାର ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀୟ ଗଳାରେ ଲମ୍ଫାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ମୂଳବୋଧ ଶାଶ୍ଵତକାଳ ସକାଶେ ଅବିକୃତ ରହିବ । ପଙ୍କରେ ପଦ୍ମ, ଶୁଣାନରେ ଭୂଳସୀ, ଲେକଲେଚନର ଅନ୍ତରାଳରେ ଅରଣ୍ୟରେ ବନମଲିକାର ଆବିର୍ଭାବ ଓ ବିକାଶ ଶିଶୁରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ । ସେହି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ କବି ଖଗେଶ୍ଵର ଶେଠଙ୍କ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଫଳିତ । ଦରଦ୍ର ଅଶିଷିତ କୈବର୍ତ୍ତକୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି, ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ସ୍ପର୍ଶଲଭରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଓ ଅନ୍ଧକାର ପରିପାର୍ଶ୍ଵରେ ବନ୍ଦିତ ହୋଇ ସ୍ଵୀୟ କାବ୍ୟ-କବିତାରେ ସମାଜ-ସଂସ୍କାରର ଯେଉଁ ସ୍ପରଶ, ପ୍ରକୃତିଚିନ୍ତାରେ ଯେଉଁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ମାନବ-ପ୍ରକୃତିର ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ରୂପାଙ୍କନ ସେ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାକୁ ଦେଖିଲେ ସେ ସବୁ ପ୍ରତିଭାର ବିଧି-ପ୍ରତିପାଦିତ ଅଧିକାର ନୁହେଁ ବୋଲି କିଏ କହିବ ?

ରଚନାର ଗୁରୁତ୍ବରେ, କଳାର ସୌଷ୍ଟବରେ, ମୌଳିକତାର ଚମତ୍କାରତାରେ, ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟର ବୈବିଧ୍ୟରେ, ବର୍ଣ୍ଣନାର ଭଙ୍ଗୀରେ, ଦିଷ୍ଟପୁର ଆଦର୍ଶ ନିର୍ଦ୍ଦାତନରେ, ଭୁଲନାର ସୁକ୍ତିସୁକ୍ତତାରେ, ଉପମାର ମନୋହାରତାରେ, ପଦଲଳିତାରେ, ଶବ୍ଦର ସାର୍ଥକ ପ୍ରୟୋଗରେ, ନୃତନ ଶବ୍ଦସୃଷ୍ଟିର ବିଚକ୍ଷଣତାରେ, ରସର ଯଥାର୍ଥ ପରିବେଷଣରେ, ଅଳଙ୍କାରର ଉପଯୁକ୍ତ ବିନ୍ୟାସରେ, ଧ୍ବନିର ସୁମଧୁର ସମାବେଶରେ, ଗ୍ରନ୍ଥାଲେଚନାର ଗବେଷଣା-ମୂଳକ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିନ୍ତାର ସୁସ୍ପନ୍ଦର୍ଶିତାରେ କବି ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ବର ଶେଠଙ୍କର ରଚନାତ୍ମକ ସହୃଦୟ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ପାଠକ-ମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଉପଭୋଗ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ନିଜର ଏହି ପ୍ରତିଭା ଗୁଣରେ କବି ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅମରତ୍ବ ଲଭ କରିବେ— ଏ ଆଶା ଓ ବିଶ୍ୱାସ ଆମ ମନରେ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ—ପାଳିତ ।

ତେବେ ଏ ଭଳି ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମେ କରୁଛୁ କ'ଣ ? ଅତୁଟ୍ ଜନିତ ଏହି ଅନୁଯୋଗ ସ୍ୱତଃ ସ୍ଥିର ମାନସର ମୂଳରେ ଉଦ୍ଭିତ ହୁଏ । ପ୍ରକୃତ କଥା, କବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏଇ ତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାବ୍ୟ-କବିତାର ବାସ୍ତବ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ମନନ, ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମୀକ୍ଷାର ପ୍ରତିଫଳନ, ମାନବିକ ମହତ୍ତ୍ୱର ଅନୁଶୀଳନ, ଅନବଦ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ଦର୍ଶନ ଏବଂ ଘନତାବୃତ ସରସ ସୁନ୍ଦର ହୃଦୟର ଉନ୍ମୋଚନ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି । ଅତଏବ, ଉତ୍କଳର ସୁଗ୍ରାହକ ସୁଧୀ ସାହିତ୍ୟିକବର୍ଗ କବିଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭା ଜଗତ୍ ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ ଆସନରେ ଆସୀନ କରାଇ ପାରିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ମାନ ଅର୍ପିତ ହୋଇ ପାରିବ । ସୁତରାଂ, ସେହି ମଙ୍ଗଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅପେକ୍ଷା ଆମର ଅତୁଟ୍ ପ୍ରାଣକୁ ତୃପ୍ତ କରୁ, ଅଳସ ଜୀବନକୁ ନିରଲସ କରୁ ଏବଂ ସମଗ୍ର ମାନବଜାତିର କବିଙ୍କୁ ମାନବିକତାରେ ହିଁ ପୂଜା କରିବା, ସରଳ ସତ୍ୟରେ ବନ୍ଦନା କରିବାର ଅମଳିନ ଅସନ୍ତ ଅକୁଣ୍ଠ ଆକାଂକ୍ଷାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରୁ !

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ !

ବରଗଡ଼
ତା ୨୪/୧/୯୫
(ମାତ-ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ) }

କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ମେହେର

କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ

“ସେ ଯଥା ମାଂ ପ୍ରପଦ୍ୟନ୍ତେ ତାଂ ସ୍ତୂପୈବ ଭଜାମ୍ୟହମ୍
ମମ ବର୍ତ୍ତ୍ତାନ୍ତୁବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟାଃ ପାର୍ଥ ସବଂଶଃ ।”

—ଗୀତା ୪ ଅ, ୧୧ ଶ୍ଳୋକ ।

ମାନବସମାଜର ମନନ ଓ ଅନୁଧ୍ୟାନ ସକାଶେ ଗୀତାର ଏହି ମହୋକ୍ତିକୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ ଓ ଭିନ୍ନ ରୂପାୟନରେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ଗାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ମହାନୁଭବ ମନସୀ ୯ ମେହେର କବି:—

“ହା ମନ ଯେପରି ତା ପାଇଁ ସେପରି
ଫଳ ଥୋଇଥାଏ ବିଶ୍ୱ,
ଉତ୍ତମନା ଉତ୍ତେ ଅନୁତ ଲଭଇ
ନୀତିମନା ପାଏ ବିଷ ।”

—ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲଭ ।

ଏହା ସୃଷ୍ଟିର ଚରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ, କିନ୍ତୁ ସଦ୍ୟ ଦର୍ଶନୀୟ କିମ୍ବା ସଦ୍‌ଜଳଭ୍ୟ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ପ୍ରାଣୀକୁ ବିଶଦ୍ଧ ସାଧନା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆଜି ଗୋଟିକି ଗୋଟି ସ୍ମୃତିପଟରେ ଅଙ୍କିତ ହୁଏ—ଜୀବନସ୍ରୋତର ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଅକୂଳ ବ୍ୟାକୁଳ ଗତି, ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତିର ବାଧା-ପ୍ରତିବନ୍ଧକ, ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ-ବନ୍ଧୁରତା, ପ୍ରଗଣ୍ଡ ଶ୍ରୀଷ୍ଟକାଳୀନ ଝଞ୍ଜାନିଲ ପରି ଦିଗ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ନୈରାଶ୍ୟର ଉତ୍ତପ୍ତ ଶ୍ବାସ-ପ୍ରଶ୍ବାସ ଏବଂ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଜଞ୍ଜାଳ ରୂପ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ୍ୟ ଶିଳାଫଳଟି । ତଦୁପରି ଆଜନ୍ମ ଦାରଦ୍ର୍ୟ-ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ଅଦୃଶ୍ୟ-ଗିରିଗହ୍ବର-ବାସିନୀ ଜାଠରକ ଚନ୍ଦ୍ରା-ରକ୍ଷସୀର ଅଳ୍ପ ପରିହାସ ! କିନ୍ତୁ, ସେତେବେଳେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଧ୍ବନିରେ ବାହାରି ପଡୁଥାଏ ଐକାନ୍ତଜ୍ଞ ଶ୍ରଦ୍ଧାଦେଶଙ୍କର ଏଇ ହୃଦ-ଆନ୍ତାଦିନୀ ଆଶ୍ରୟି ବାଣୀ:—

ବନ୍ଧି ଯା' ରେ ମୋର ଜୀବନଧାରୀ,

ନଈ ସମାନ;

ଥିଲେ ତୋ' ମାଧୁରୀ ଜଗତ ସାରା

କଟିବ ପାନ !

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ପାଖେ ଚାଲିଥାଏ ସନ୍ଦେହ ଓ ବିଶ୍ୱାସର ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ ।

ସନ୍ଦେହ—ସାରା ଜଗତ ? କି କୁହୁକ ଦୁରାଶା ! ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ !

ବିଶ୍ୱାସ—କାହିଁକି ? ଯେଉଁଠି ଯା'ର ଉତ୍ପତ୍ତି, ସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରଳୟର ଅଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟମାନ;

ତା' ପକ୍ଷରେ ତାହା ସାରା ଜଗତ ପରି ବୋଧ ହେବାରେ ଅସମ୍ଭବ କ'ଣ ? ଯେଉଁ 'ମାଟିର ଭଗବାନ' 'ଜଗନ୍ନାଥ' ନାମରେ ଅଭିହିତ, ସେଇ ମାଟିଟି ତା' ସନ୍ତାନ ପକ୍ଷରେ ସାରା ଜଗତ ପରି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ ।

ସତକୁସର ଏଇଠି ମୋର ଜନ୍ମ, ଏଇଠି ମୋର କର୍ମ, ଏଇଠି ମୋର ମରଣ; ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ହର୍ଷ-ବିଷାଦ, ହାନି-ଲଭ, ହସ-ହନ୍ଦନ, ଶାନ୍ତି-ବିପ୍ଳବ, ପାପ-ପୁଣ୍ୟ, ମୁକ୍ତି-ବନ୍ଧନ, ସ୍ୱର୍ଗ-ପାତାଳ ସବୁ ମୋର ଏଇଠି । ଏଇଠି ମୋର ବୈକୁଣ୍ଠ, ଏଇଠି ମୋର ଯମାଳୟ; ସ୍ୱର୍ଗ-ସୁଖ ଭୋଗ, ନରକ-ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୋର ସବୁ ଏଇଠାରେ ।

ଏଇ ଧାରଣାଟି ଏ ଯାଏ ମୋତେ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିଛି । ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବା ଅର୍ଥ ମୋର ଜୀବନସ୍ରୋତର ଧୀର ସଫାର୍ଥୀ ଧାରା ତା'ର ଲକ୍ଷ୍ୟଦିଗକୁ ଆଜି ଠଉରେଇ ପାରିଛି । ଦିନେ ତା'ର ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ସେ ପହଞ୍ଚିପାରେ, ଏଇ ଆଶା ମଧ୍ୟ ଅଛି ।

ଆଶାର ଅଧିକାର ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତିରେ ନୁହେଁ—ସାଧନାରେ । ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ପାତାଳର ଗହ୍ୱର—ସାଧନାର ଆଶା ସ୍ୱର୍ଗର ସୋପାନ । ସିଦ୍ଧିର ଅବସ୍ଥିତି ସଫାର୍ଥୀ ଓ ସୀମାବଦ୍ଧ; ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ର ଅସୀମ, ମୁକ୍ତ, ପ୍ରଶସ୍ତ । ସିଦ୍ଧିକାମୀ ମରଣକୁ ବରଣ କରେ, ଜୀବନକୁ ବିସ୍ତାର କରିଥାଏ ସାଧନା-ଭିଳାଷୀ ।

ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଆଜି କି ରାଜନୈତିକ, କି ସାମାଜିକ, କି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ହିମୋନ୍ମତ ସୋପାନ ଆଶାନ୍ୱର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି ସାଧନାପ୍ରୟାସୀ ସର୍ବୋଦୟକାମୀ ଶରତ ସରକାରଙ୍କର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ-ଆନୁକୂଲ୍ୟ ।

ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ, ସେଇ ଉଦାର୍ଯ୍ୟ ଅଂଶଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ନବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ “ସଙ୍ଗୀତ-ନାଟକ-ଏକାଡ଼େମୀ” ସଦନୁଷ୍ଠାନଟି ହେଉଛି ବାଞ୍ଛିମୟ ଓ ଅବଲମ୍ବନୀୟ ସୋପାନଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ‘ଉତ୍କଳ ବାଣୀପୀଠ’ ବା ‘ସାହିତ୍ୟ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ’ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତିଟିରେ ବୋଧହୁଏ ଅସମୀଚୀନତା ଆସିବ ନାହିଁ ।

ଶୀଘ୍ର ସାହିତ୍ୟ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ଜନମା ଉତ୍କଳ-ଭରଣୀଙ୍କର ଆରାଧନା ସକାଶେ ମୋଭଳ ଜଣେ ଅବୀଚୀନ ଅକ୍ଷୟ ମାଳାକାରର ଶିକ୍ଷା-ସତ୍ୟତା-ଗନ୍ଧ-କାନ୍ତସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ଅରଣ୍ୟ କୁସୁମାବଳୀ-ପ୍ରାପ୍ତ ମାଳାଟିକୁ ଅଗ୍ର ଅର୍ପଣୀୟ ନୈବେଦ୍ୟ-ପୁଷ୍ପମାଳା ରୂପରେ ଯାହା ଗ୍ରହଣ କରା ଯାଇଅଛି, ସେଥିରେ ମୁଁ ଯେପରି ବିସ୍ମିତ-ଚକିତ, ତଦ୍ୱାପ ଅନିବାରଣୀୟ ଆହ୍ଲାଦନରେ ସ୍ନାତ-ଅଭିଭୂତ ଏବଂ ଆଜ୍ଞାବନ ଧନ୍ୟ, କୃତାର୍ଥସ୍ଥନ୍ୟ ! ଅତଏବ ତନ୍ନିମିତ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ସତ୍ସାହିତ୍ୟଦର୍ଶୀ ଗୁଣଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାସ୍ତ୍ର ଓ ସଙ୍ଗୀତ-ନାଟକ ଏକାଡ଼େମୀର ସହୃଦୟ ସଭାପତି, ସପାଦକ ତଥା ସଦସ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଜି ମୋର ହାର୍ଦ୍ଦିକ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଅଛି ।

ସ୍ୱତଃ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ଓ ବିନୟ ସହକାରେ ଏଠାରେ ଜଣେଇବାକୁ ପୁନଶ୍ଚ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି ଯେ, ଏଇ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସୌଷ୍ଟବ ସମାଦନ ଓ ଗୌରବ ବିବର୍ଦ୍ଧନ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ଉଦାରମନା ସଜ୍ଜନବୃନ୍ଦ ଆଶାଘାତ ଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି, ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତ * ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରବନ୍ଧାଦି ଯୋଗାଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଚିରକୃତଜ୍ଞ ।

ବିଜେପୁର-ବୁରୋମାଳ, }
ତା ୧-୩-୫୮ ଇସ୍ୱା }

ବିମାତ
ଗ୍ରନ୍ଥକାର

ପ୍ରତିଧ୍ବନି

ଚନ୍ଦ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ !

ଗୁରୁ-ସନ୍ନ୍ୟାସକେ

ଭ୍ରମ ସତ୍ୟ-ପ୍ରଣାମ,

ପାଏଁ ଯା' ପ୍ରଣାମ

ମଣେନା' ତାହା ମୋ

ପାପହାରୀ ପ୍ରାଣରାମ !

‘ବ୍ରହ୍ମ’-ଯୋଗ୍ୟତା ମୋ

ଯାହା ଆଉ ବାବା,

ଭୁବ୍ରେ ବ' ମୋ କର୍ମ-ଗୁ ରୁ,

କର୍ମରେ ବାହୁଡ଼ି

ଦେଖାଇବା ମୁଗି

ଶବିଆଳ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ !

କାଏ ଭେଦେ ? ଭ୍ରମ

ଶାବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ

ପାଞ୍ଚଟି କେ' ପରିଚୟ ?

ଚାରି ଅକ୍ଷର

ହେବନ' ଡାକ୍ତାରି

ସବୁ ଯାହାଙ୍କ ଉପରୁ !

ଯେ ଭାବୁଥିଲେ ବଣୀ-

ମାକଡ଼ର ମାଳା

ଗୁମ୍ଫା ବାକ୍ୟଦେବା ଗଲେ,

ଅସିଧା ଅଜ୍ଞ,

ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀ

ଚନ୍ଦ୍ର ଥିଲେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

ମାଳମଣି ବଦ୍ୟା-

ଉତ୍କଳ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ

ସତ୍ୟ ମିଳେ ତୁମ୍ଭ ଗୁଣେ,

ସାମାଜିକ ଉଦ୍ଭବ

କିନ୍ତୁ ତା' ପ୍ରତି

ବିଶ୍ୱାସ ମୋ ବହୁଗୁଣେ ।

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଉ ସୁଖ।

ସୁଶିକ୍ଷକ ଭୂମି

ବୃହତ୍‌ବଳିଚକ୍ର-ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ,

ଜୀବନ-ସ୍ୱଚ୍ଛାମେ

ବ୍ୟାସନ ଚିଆର

ଲେକ୍‌ଚର ଅଭିଳାଷୀ !

(୧) ‘ପ୍ରତିଭା’ ତୁମ୍ଭର ମାନମୁଖୀ ସିନା
 ପ୍ରତିଭା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର,
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଉଦାରତା, ବନୟ, ସାରଳେ
 ହୃଦୟ ଚିର ସୁନ୍ଦର ।
 ପ୍ରତିଭାର ଯେଉଁ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ-ସାଧନା
 ଦେଖାଇଛ ଜନହୃଦେ,
 ଅନୁସରଣୀୟ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ତାହା
 ଶୁଦ୍ଧଜୀବନ-ସାହିତ୍ୟେ ।
 “ଖଗେଶ୍ୱର ଗ୍ରନ୍ଥା- ବଳୀ” ଏହା ତୁମ୍ଭ
 ଆଦର୍ଶ ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା,
 ଅର୍ପି ଗୁରୁ କରେ ବାର୍ତ୍ତଦେଶ-ପୀଠରେ
 ଝଙ୍କାରିଛ ଭକ୍ତି-ଗୀତା ।
 ହୃଦ-ମନ୍ଦିରେ ମୋ ବାଜିବାରୁ ଆଜି
 ସେ ଭକ୍ତି-ବଲ୍ଲୀ ତାନ,
 ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଛଳେ ଉଠେ ସେ ତାନର
 ତୁମ୍ଭର ଏ ଗୁଣଗାନ !
 ବିଶ୍ୱକୁ ଯେ ଯାହା ଦିଏ ପାଏ ତାହା
 ନୁହେଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଅଜଣା,
 ଏ ‘ପ୍ରତିଧ୍ୱନି’ଟି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ନହେବ
 ଆଶା ରଖେ ମୋ ଧାରଣା !

ତୁମ୍ଭର
 ଅକ୍ଷୟ ଯଶସ୍ୱାନୀ
 ଖଗେଶ୍ୱର

(୧) ‘ପ୍ରତିଭା’—ହାତଲେଖା ମାସିକ ପତ୍ରିକା ବିଶେଷ । ଏହା ପ୍ରତିମାସର ପୃଷ୍ଠିମାରେ ବାହାରଥାଏ । କଳାପ୍ରାଣ ଓଡ଼ିଆଜାତିର କଳାବିକାଶିନୀ ଏଇ କ୍ଷୁଦ୍ର କଳେବର ପତ୍ରିକାଟି “ଖଗେଶ୍ୱର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ” ସକଳଯୁକ୍ତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ ହଟକିଶୋର ପାଣିଗ୍ରାହଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ଜାତିର ଏହି ଆଦର୍ଶ ପତ୍ରିକାଟି କେବଳ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ବ୍ୟଗତ ଅନ୍ୟ କାହାରଠାରୁ ଆଶାକୁରୁପ ପ୍ରବନ୍ଧ, କବିତାଦି ଶୁଦ୍ଧମତ ପାଇପାରୁନାହିଁ; ତନ୍ମୁମିତ୍ତ ଏଠାରେ ଭକ୍ତି ପତ୍ରିକାକୁ ବିଷାଦ ପ୍ରୟାପାତରେ ମାନମୁଖୀ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇଅଛି ।

ସୂଚପତ୍ର

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧ । ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—

(୧) ମଙ୍ଗଳାଚରଣ	...	..	୧
(୨) ସତ୍ୟ-ସମାର୍ପର	...	...	୧୩
(୩) ସଜନୀ	...	...	୧୮
(୪) ଗୁପ୍ତ ନିବେଦନ	...	...	୨୨
(୫) ନୂଆ ଭୂଆସୁଣୀ	...	...	୩୨
(୬) ପ୍ରସାଦ କୋଇଲି	...	...	୪୨
(୭) ହରିଜନ ଗୁହାରି	...	...	୪୫
(୮) କନକଲତା	...	...	୪୯
(୯) କୃଷିମ-ସାଧନା	...	...	୫୮
(୧୦) ଚଷା-ମୁକ୍ତହସା	...	...	୬୫
(୧୨) ସୂକ୍ତି-ମାଳା	...	...	୮୮
(୧୩) ହଳିଆସାଇ	...	...	୯୪
(୧୪) ପ୍ରଭୁ-ଭକ୍ତି	...	...	୧୦୧
(୧୫) ଗରବ	...	...	୧୦୭
(୧୬) ଅନ୍ତମ-ଚନ୍ଦ୍ରା	...	...	୧୧୩

୨ । ନୃସିଂହନାଥ ... ୭୫

୩ । ଚଇତ-ଅମାସ୍ୟା ... ୧୨୧

୪ । ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ... ୧୪୫

୫ । ଆମେ ଗରବ କାହିଁକି ? ... ୧୭୯

୬ । ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ ... ୧୯୯

୭ । ପଦ୍ମା ସଖୀ ... ୨୨୫

୮ । ସୂକ୍ତି-ମୁକ୍ତାବଳୀ ... ୨୪୫

୯ । ମହାପ୍ରଭୁ ... ୨୮୯

୧୦ । ପଦ୍ମା ସଖୀ (ମୁକ୍ତାନୁବାଦ) ... ୩୦୯

୧୧ । ସୁରଙ୍ଗୀ ... ୩୪୩

୧୨ । ଧନ୍ୟ-କଳକାଳ ... ୩୮୫

୧୩ । ବିଷାଦ-ନିଶା ... ୪୦୩

୧୪ । ଉତ୍କଳ-କବିତା (ପ୍ରଥମ ଭାଗ) ... ୪୨୫

ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଗୋଠ

ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା

ଗଣେଶ୍ୱର-ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ

ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା

ପ୍ରଥମ ସ୍କାନ୍ଦ

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ

(ରାଗ—ଶୋକ କାମୋଦୀ)

ସଜ୍ଜା ସରସ୍ୱତୀ, ଶିବା ଶୋଭାବତୀ,
 ରଖ ସାରସ୍ୱତୀ ଧର୍ମ-ଟେକ,
 ତୋହୁ କୃପା ବିନା ଗଢ଼ି ପାରିବି ନା’
 ସରସ ସାର୍ଥକ ପଦ ଏକ;
 କାବ୍ୟ ଆଲୋଚନେ,
 ବନ୍ଧୁ ନୋହୁ ଧୀର ଚନ୍ଦ୍ର ବେକ;
 ଦେବ, ମୋ ହୃଦୟ- କମଳେ ଉଦୟ
 (୧) କର ଯମକାଦି ବୃତ୍ତି, ଛେକ ! (କ)

ତୋ ପଦ ସେବାରେ ଲଗିଛି ତ ବାରେ
 କରୁଣା-କଟାକ୍ଷ ତାଳି ଦେଖ,

---

(୧) ଯମକ—ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ । ବୃତ୍ତ୍ୟନ୍ତ୍ରାସ, ଛେକାନ୍ତ୍ରାସ—ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ।

ଉପହସନାୟୁ   ଅବା ନନ୍ଦନାୟୁ
 ନ କରୁ ଲେଖନୀ ଧରା-ଭେଷ;
 ଛନ୍ଦ-ଜନନି ଗୋ,
 ଛନ୍ଦ ନୟନରେ ନ ପରଷ;
 (୧) ପଦରେ କେବଳ   ଚଉତିଶା-ବଳ
 ବନାୟୁକ୍ର ମଧ୍ୟ ହେବ କ-ଶ ! (ଖ)

ଏ ଖଣ୍ଡ-କବିତା-   ବିଷୟୁଛବି ତା’
 ନାମ ସହ ହେବ ଭାଗ ଭାଗ,
 ମଲ୍ଲୀ ମାଲେ ଜାଇ   ପରାଏ ରଂଜାଇ
 ଦେବ ଚିତ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ରାଗ;
 ଭାଷାରୁପିଣି ଗୋ,
 ଅନୁଭବ ରୁଚି ଅନୁରାଗ,
 ଭାଷାର ପ୍ରସଙ୍ଗେ   ଡାଲି ଭାତ ସଙ୍ଗେ
 ପରସିବି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶାଗ । (ଗ)

ମାସ ଆଦରଣେ   କବିତାର ରସେ
 ଥିବ ଆଦ-ଶାନ୍ତ ମଧୁ-ମାଦ,
 ସାହିତ୍ୟ-ଭୁବନେ   ଏହି କାବ୍ୟ-ବନେ
 ରଖିଥିବି ପଦ-ସିଂହ-ବାଦ;
 ଦେଖି ଅବିଭଳ,
 ଦବିବେ ଅବିଜ୍ଞ ଗର୍ବୀସୁଦ;
 କରୁଣ-ହୃଦୟା   କର ମା’ ସୁଦୟା
 ଘେନି ମୋହର ଭକ୍ତି-ଅରଦ । (ଘ)

“ଚଉତିଶା ଚନ୍ଦ୍ର-   କଳା” ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର
 ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ-ସାହିତ୍ୟ-ନଭେ ହେଉ,
 ରସିକ-କୁମୁଦ-   ହୃଦେ ତାଳି ମୁଦ
 ଉଜ୍ଜ୍ଵଳାଉ ଭାବ-ସିନ୍ଧୁ ତେଉ;

ରଷ୍ଟ୍ରନାଶିନି ଗୋ,
ନାଶ ଦୁଷ୍ଟ-ବିଧୁନ୍ନୁ ଦାଉ,
ବୁଧ ହୃଦ-ଜୀବ-   ଜୀବ ନମଜ୍ଜିବ
ରସ-ସୁଧାଧାରୁ ଝରିଯାଉ ! (୭)

(୧)ଏ କାବ୍ୟ-ଆପଣେ   ମୁଁ ବଣିଆଁ ପଣେ
ରଖିବି ଶ୍ରୀଫଳ-ଅଳେଇଚ,
(୨)ସୁପତ୍ର ଶାକର   ଧୂପ ନିଶାକର
ଗୁଆ ଖଦିର ଗୋଲମରତ;
ମହୁ ମହୁରୁତ,
ଥୁବ ସଇନବ ଶୁଣି ବର;
ଚନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରାହକ   ନୋହି ସନ୍ଦେହକ
(୩) ଚନ୍ଦ୍ରିନେବେ କରି ଧୀ-ଖରତ । (୮)

କବିତା ପର ଏ   ବଗିଚା ପର ଏ
ଲଗାଇବି ଭାବ-ଫୁଲଗଛ,
(୪) ମଲ୍ଲିକା ମନ୍ଦାର   ଚମ୍ପକମନ୍ଦାର
ମୌଳିକତା-ଜଳ ରଖି ସୁଚ୍ଛ,
ଥୁବ ଅଧିକରେ,
ମଧୁ ମାଳତୀ ନିଆଳୀ ଗୁଚ୍ଛ;
(୫)ପାଠକ-ମଧୁପ   ନହେଲେ ମଧୁପ
ଆଶାରଖେଁ ନ ମଣିବେ ଭୁଚ୍ଛ । (୯)

ତୋ ଧାର ନମାନି   କେତେ ଅଭିମାନ
ଲଭିଛନ୍ତି କବିପଦ ଆଜି,

- (୧) ଆପଣ—ବଜାର, ଦୋକାନ । ଶ୍ରୀଫଳ—ନଡ଼ିଆ ।
(୨) ସୁପତ୍ର—ତେଜପତ୍ର । ଶାକର—ଚନ୍ଦ୍ର । ନିଶାକର—କପୂର୍ବ ।
(୩) ଧୀ—ବୁଦ୍ଧି, ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରଜ୍ଞା ।
(୪) ମନ୍ଦାର—ଗଛମୂଳରେ ଜଳ ରହିବା ସ୍ଥାନ ।
(୫) ମଧୁପ—ଭ୍ରମର, ମରୁଆଲ ।

ପ୍ରାପ୍ୟ କବିପଦ-   ତୁଲେ ତାଙ୍କ ପଦ
 ତୁଳି ବସିଲେ କବିଙ୍କୁ ଲଜ;
 ଜ୍ଞାନବରଦେ ଗୋ,
 ଆନ କଥାମାନ ଦୁରେ ତେଜ;
 ମୋ ପ୍ରତି ଅରୁଣା-   ଧର ! ତୋ' କରୁଣା
 ଝରିବ କି ନା' ମାନସେ ହେଜ ! (ଜ)

ନିମିତ୍ତ ମାତର   ମୁହଁ ଏ ଗୀତର
 ତୁ ନିଜେ ମୂଳ କାରଣ ବୁଝ,
 (୧) ପ୍ରତିଷ୍ଠା-କୃପାଣୀ   ଚାଲି ଶାଶାପାଣି,
 ଜଡ଼ତା-ରାସସୀ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ;
 ବିଦ୍ୱନ୍ନାଶି ଗୋ,
 (୨) ହର ବାଧାବିଦ୍ୱନ୍ନାଶି-ଓଝ;
 ମୋତେ ନୁହେ କିଛି   ଯା' ନାମ ଟେକିଛି
 ତା ମୁଣ୍ଡେ ନିନ୍ଦା-ପ୍ରଶଂସା-ବୋଝ । (ଝ)

ସ୍ନାତ ମୋର ଚିତ୍ତ   ନ ଆଶେ କିଞ୍ଚିତ
 ଦେଖି ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ସାଧୁ ଜ୍ଞାନ,
 (୩) ଭୟଦ କେବଳ   ଦୁଷ୍ଟ ମହାବଳ
 ଦୋଷେକ-ଦରଶୀ ଅଭିମାନ;
 କଳିକାଳର ଯେ,
 (୪) ଚାଲକ ଅପୂର୍ବକାଳ-ଶନି;
 (୫) ସୁରତକ-ଶିଶୁ   ସୁରତକ-ଶିଶୁ
 (୬) ଜାଳକ ଅ-ପୂର୍ବ “କାଳ-ଶନି” । (ଝ)

(୧) କୃପାଣୀ—ଛୁରୀ ।

(୨) ଓଝ—ବର୍ଗମୂଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ରାଶି (ସଂଖ୍ୟା) ଆପଣାଦ୍ୱାରା ଗୁଣିତ ହୁଏ, ତାହା ସେହି ଗୁଣନଫଳର ଓଝ ବା ବର୍ଗମୂଳ । ଯଥା—ପାଞ୍ଚକୁ ପାଞ୍ଚରେ ଗୁଣିଲେ ପଚାଶ ହୁଏ, ଅତଏବ ପାଞ୍ଚ ସଂଖ୍ୟାଟି ପଚାଶର ବର୍ଗମୂଳ ।

(୩) ମହାବଳ—ବ୍ୟାଘ୍ର । (୪) ଅପୂର୍ବକାଳ—ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ । (୫) ସୁରତକ-ଶ୍ରୀ—କବିଯଶଃ । ସୁରତକ-ଶ୍ରୀ—ସୁମେରୁ ପର୍ବତର ନୈସର୍ଗିକ ଶୋଭା । (୬) ଜାଳକ—

ଦୋଷେ ଆଦରଣ ଗୁଣରେ ମାରସ-
 ଶାରସମ ଯାର ହୃଦ-ପାଟ,
 ଦର୍ପଣ କୁତାକୁ ଦେଲପରି ତାକୁ,
 ଦେଖାଇ ଦହୁଏ ଧର୍ମବାଟ ।
 ମିଷ୍ଟ ଶୀର ପାନେ,
 ଉଦ୍‌ଗାରଇ ବ୍ୟାଳ କାଳକୁଟ;
 ପ୍ରକୃତି ପ୍ରକଟ ନ ଗୁଡ଼େ ମର୍ଦ୍ଦଟ
 ପିନ୍ଧିଲେ ସୁଦା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁକୁଟ । (ଟ)

ଖଳ ନିନ୍ଦା ଅତି ରଞ୍ଜନରେ ଅତି
 ଦୁଷ୍ୟ ହୋଇପାରେ ଗୁରୁପାଠ,
 କଲେହେଁ ନିନ୍ଦନ ଅଥବା ବନ୍ଦନ
 ଚନ୍ଦନ ନହୁଏ ଚୁଇଁକାଠ;
 ଶ୍ଳୋକଦାୟିନି ଗୋ,
 ତୋ' କରୁଣା କବି-କଳ୍ପକୁଠ;
 ଏ ଗୁଣ-ସଙ୍ଗୀତ ରସ ଚରଞ୍ଜିତ
 ସାହିତ୍ୟ-ଗଙ୍ଗାର ହେଉ ତୁଠ । (ଠ)

ଆସ ମା ଭାବେ, ତୋଳିଛି ଆରତି-
 ସ୍ୱରୂପ ଭକତି-ପଦ୍ମନାଡ଼,
 ହଂସପୃଷ୍ଠ ତେଜ ପ୍ରତିଭାର ତେଜଃ
 ପ୍ରକାଶି ମୋ ହୃଦାସନ ମାଡ଼;
 ଜାତ୍ୟନାଶିନି ଗୋ,
 ସମୂଳେ ଜାତ୍ୟ-ତୃଣ ଉପାଡ଼;
 ସାଧନା-ବ୍ରତଞ୍ଜ ବିଦ୍ଧ-ଗୁଗତତ
 ନହିଁକିବେ ଦଅ କୃପା-ବାଡ଼ । (ଡ)

ମୁଁ ତ' ଅବିବେକ ବିଦ୍ଧ-ଅବି ବେକ
 ଛେଦନେ ତୋ ଶକ୍ତି-ଶତ୍ରୁଗ ଦାଡ଼,

ଦହନକାରୀ । ଅ-ପୁଷ୍ପ ‘କାଳ-ଶନି’—‘କାଳ’ର ପୁଷ୍ପରେ ଓ ‘ଶନି’ର ପୁଷ୍ପରେ
 ‘ଅ’ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲେ “ଅକାଳ ଅଶନି” ହେବ । ଅଶନି—ବଜ୍ର ।

ବନ୍ଧ ନୋହିବ ତ' ଧାତୁଅସ୍ତ୍ର ବଡ଼
 ଭରସା ମୋହର ଅଛି ଗାଡ଼;
 ଗଣାଧାରଣୀ ଗୋ,
 ନ ମଣ ଏ କଥା କିଛି ଗୁଡ଼;
 ହେ ଦେବୀ ସାରଳେ ନିସର୍ଗ ସାରଳେ
 ଦୃଢ଼ତା ପେଷିଛି ମହାମୁଡ଼ । (ଡ)

ପଢ଼ିନାହିଁ ବେଦ, ବେଦାଙ୍ଗୋପବେଦ,
 ଉପନିଷଦ, ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣ,
 କାବ୍ୟ, ଅଭିଧାନ, ସାହିତ୍ୟ ଚଧାନ-
 ଅଳଂକାର ଆଦି ଭଲେ ଜାଣି;
 ଭ୍ରାନ୍ତିବାରଣୀ ଗୋ,
 ଶ୍ରୀଷ୍ଟ-ଭ୍ରାନ୍ତି ମୋର ତା' ପ୍ରମାଣ;
 ତଥାପି ସାରଳା, ଦୟାରେ ତରଳା
 ନହେଲେ ତୁ' ଶିଳାଠାରୁ ଟାଣ । (ଣ)

ଅଭିଷ୍ଟ ବରଦା ଯେଣୁ ତୁ' ଶାରଦା
 ଲଙ୍ଘୁଛି ମୁଁ ପକ୍ଷୁ ପରବତ,
 ଯଶୋ-ସୁଧାକର ଲଭିବାକୁ କର
 ବଡ଼ାଉଛି ହୋଇ ଖର ବଡ଼;
 ମୋର ଦୁଃସାହସେ,
 ହସିବେ ନାହିଁ ତ ସୁପଣ୍ଡିତ;
 ସିଂହକା କୁମର ଛଳନା ଗୁମର
 ରଖି ହେଲୁ ସିନା ବିଶଣ୍ଡିତ । (ତ)

ଦୁହେ ଆସ୍ତରଧା ବଳିଛି ଶରଧା
 ଭଜିବି ଭଞ୍ଜସାହିତ୍ୟ-ପଥ,
 ମାତ୍ର ମୁଁ ଶକଟ ପଡ଼ିଲେ ସକଟ
 ଅଟକିବ ସେ' ତ ବ୍ୟୋମରଥ;

ଯେହୁ ସମରଥ,
ବିପଥେ ନେବାକୁ ପଦ-ଅର୍ଥ;
ପଦସାମ୍ୟ ଆଣି ତାଙ୍କ ଭୂଲେ ଆଣି
ଦେଖାଇବି କାହିଁ ମୋ ସାମର୍ଥ୍ୟ । (ଥ)

ଦୋଷ ମଧୁଁ ଗୁଣ ଆହର ଦିଗୁଣ
ଆନନ୍ଦ ଲଭଇ ସାଧୁହୃଦ,
ସକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର-
କାନ୍ତ ତା' କରଣେ ଲଭେ ମୁଦ ।

ଏହି ଆଶା ଦେନ,
ସରଗେ ମୁଁ ଯୋଡୁଅଛି ପଦ;
ଗୋଲପେ କଣ୍ଠକ ଥିଲେହେଁ କଣ୍ଠକ
ରସଗ୍ରାସୀ ତା'ର ଷଟପଦ ! (ଦ)

ଯେଉଁ ସାଧୁମନ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ-ସୁମନ
ପରି ଅମ୍ଳାନ ଶୁଦ୍ଧ ସୁବୋଧ,
ମାନ ଅପମାନ ଯା' ଜ୍ଞାନେ ସମାନ
ଯେହୁ ଆତ୍ମଜିତ ଗତିହୋଧ;
ପ୍ରେମଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେ,
ଅଭେଦ ମଣନ୍ତି ଉଦ ଦୁଧ;
ତାଙ୍କରି ଆଗରେ ଏହା ସରଗରେ
ଗୃହୀତ ହେବାର ଅବରୁଦ୍ଧ । (ଧ)

ସାଧୁ ଭଗବତ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବତ
କରେ ତେଣୁ ସାଧୁଗୁଣ ଗାନ,
ଭବ-ଅକ୍ଲପାର ହୋଇବାକୁ ପାର
ସାଧୁସଙ୍ଗ ଏକା ଜଳସାନ;
ସାଧୁଜନ ଠାରେ,
ଭୁଜି ଦ୍ରବ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ମୁଲ୍‌ବାନ;
ଯେପରି ସ୍ମରଣ- ମଣିର ପରଶ
ଲଭି ଲୌହ ହୁଏ ମୁଲ୍‌ବାନ । (ନ)

ରକ୍ତ-କ୍ଷୀଡ଼ା ସମ ଅଞ୍ଜବ ବିଷମ
 ଗଠନ କରିବା କାବ୍ୟରୂପ;
 ବିଚଳିତ ପଦ ଘଟାଏ ବିପଦ
 କବିଭାଷ୍ୟ ଖୋଲି ନିନ୍ଦା-କୂପ;
 ଯହିଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ଦୁର୍ଜନ ଟାପର-ପଙ୍କିଳାପ;
 ନିଶ୍ଚଳ ଚରଣ କବିର ମରଣ
 ନୁହେଁ ସାଧାରଣ ଲଜ୍ଜା-ତାପ । (ପ)

ବରଷାକାଳୀନ ପ୍ରବାହ ମଳିନ
 ଯେପରି ନ ହେବାଯାଏ ବାଫ,
 ରଚନା ସେପରି ରଚକର ପରି-
 ମାର୍ଜନାରେ କେବେ ନୁହେଁ ସାଫ;
 ବୁଧ ସମାଜରେ,
 ବିନୟରେ ତେଣୁ ମାଗେ ମାଫ;
 ସାହିତ୍ୟ-କାନନ ଲଭି ପଞ୍ଚାନନ
 ନ ହେଉଛି ଘୋଟକ କ୍ଷରାଫ । (ଫ)

ସୁସମ ସଲିଳ ଥିଲେହେଁ ସଲିଳ
 ଜଳୋକା ନ ଛାଡ଼େ ବନ୍ଧୁବର,
 ସେଭଳି ଦୁର୍ଜନ ଦୋଷକୁ ବର୍ଜନ
 କରେ ଚଥାପି ସାଧୁ ସୁଭବ;
 ତରା ଯେଉଁପରି,
 ନ ଦିଏ କର୍ତ୍ତକେ ପରାଭବ;
 ବରଷ ବିଷମ- ଗଣେ ମିତ୍ର ସମ
 ଉଦ୍ଧରଇ ତାକୁ ଅତି ଜବ । (ବ)

ଶ୍ୱେତପଦ୍ମାସନେ ବସ ମୋ ରସନେ
 ରସ-ଯଶ ନିନ୍ଦୁ ଧବଳାଭ,
 ସକଳେ ମରଣ- ଯାଏ ବିଦ୍-ରଣ
 ଲଗୁ ପଛେ ହେଉ ସିଦ୍ଧିଲାଭ;

ଦୁରୁଜନ ଭୟ,
ଦୂର ହେଉ ମୋର ଚିତ୍ତ ଶୋଭ;
କାୟ-ମନ-ଶିରେ   ଯେ କିଛି ଭଙ୍ଗୀରେ
ସାଧୁଗୁଣେ ସଦା ବଢ଼ୁ ଲେଉ । (ଭ)

“ମଙ୍ଗଳାଚରଣ”   ନାମଟି ଧାରଣ
କରିଛି ଏ ଗୁଣ ପରଥମ,
ବାଗ୍‌ଦେଶ ବନ୍ଧନ   କବି ନବେଦନ
ବିଷୟରେ ହୋଇ ମନୋରମ;
ମଧ୍ୟ-ଯମକରେ,
ଅଳଂକୃତ ପୁଣି ପଦବ୍ରମ;
ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣରେ   କ୍ଷମ ହେ ପୂର୍ବରେ
ଅକ୍ଷମ କବିର ଦୋଷ ଭ୍ରମ । (ମ)

“ସତ୍ୟ-ସମାରୁର”   ସତ୍ୟ-ଧର୍ମାରୁର
ସୁଚନା ଦେବ ଗୁଣ ଦ୍ଵିତୀୟ,
ତୃତୀୟ ଗୁଣରେ   କଣୋର କାନ୍ଦରେ
ତାଳବ “ସଜନୀ” ପ୍ରେମାମିୟ;
ପ୍ରେମ-ପ୍ରସଙ୍ଗରେ,
“ଗୁପ୍ତ-ନବେଦନ” ରମଣୀୟ;
ଚତୁର୍ଥ ଉଲ୍ଲାସେ   ତାହା ସମୁଲ୍ଲାସେ
ପଢ଼ିବେ କବି ସାହିତ୍ୟପ୍ରିୟ । (ଯ)

ପଞ୍ଚମରେ “ନୂଆ-   ଭୁଆସୁଣୀ” ନୂଆ
ଗୁଣେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ମନୋହର,
ଏ ଗୁଣ ପଠନେ   ଚରିତ୍ର ଗଠନେ
ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବେ ନାରୀନର;
ଗୁଣ ଯଥାବ୍ରମେ,
“ପ୍ରଭାତ କୋଇଲି” ଭକ୍ତିସାର;
ହରି କରେ ହରି-   ପରି ଯିବ “ହରି-
ଜନ ଗୁହାର”ରେ କୁହସାର । (ର)

ଯଦ୍ୟପି ଗାଇବ   ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝାଇବ
 “କନକଲତା” ଲେଖକ ଜଳ,
 “କୃଷିମ ସାଧନା”   କୃଷିମ-ସାଧନା-
 କାଶ୍ମିର ଚନ୍ଦ୍ରାକଦେବ ଫଳ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍‌କହସା,
 ପଢ଼ିଲେ ହସିବ କୃଷୀବଳ;
 “କାଳିଆଠାକୁର”   କଳବ ଠାକୁର-
 ସେବକଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ-କଉଶଳ । (ଲ)

ପାଠକର ଚିତ୍ତ   ମୋହି ଯୁଗୋଚିତ
 ମାତଶିକ୍ଷା “ସୂକ୍ଷ୍ମମାଳା” ଦେବ,
 ପଢ଼ିଲେ “ହଳିଆ-   ଭଲ”କ ହଳିଆ
 ଗୋରୁକୁ ମଣିବ ଗୁରୁଦେବ;
 “ପ୍ରଭୁଭକତ”ରେ,
 ଚଉତିଶା ବ୍ରତ ମଧ୍ୟେ ଥିବ;
 ପ-ପୂର୍ବାନୁପ୍ରାସ   ଦେଇଛି ସେ ପ୍ରାସ
 କବି ବିନା ତାହା କେ ବୁଝିବ ? (ବ)

ପଢ଼ିଲେ “ଗରବ”   ନିରେଖି ପାରବ
 ନିଶ୍ଚୟ ଦୁଃଖୀ ମୂଲିଆ କ୍ଳେଶ,
 “ଅନ୍ତମ-ଚନ୍ଦ୍ରା”ରେ   ଚନ୍ଦ୍ରାର ଚିତାରେ
 କରବ ମାନସ ପରବେଶ;
 ଜ୍ଞାନ-ନୟନରେ,
 ଦେଖିବ ଯେକାଳେ ଜ୍ଞାନ-ଭିଶ;
 ଚିହ୍ନିବ ଅସାର-   ସଂସାରର ସାର
 ବନ୍ଧୁ କିଏ ଚାହିଁ ଦଶଦଶ । (ଗ)

ନିଜର ରଚନା-   ଉତ୍କର୍ଷ ସୂଚନା
 ଦେବାରେ କି ଅଛି ପଡ଼ରୁଷ;
 ପ୍ରୟୋଜନ ଛଳେ   ଏ ଭାବ ଉଚ୍ଛଳେ
 ନିୟମିତ ଯେଣୁ ପଦ-ବୃଷ;

ଆମ୍ବୁଶ୍ଳାଘା-ଭ୍ରଷ,
ନୁହ ଏହା ମୋର ହେ ବିଦୁଷ;
ଅରୁଣ ବରଣ କରେ ଯା ଧାରଣ
ରଣ ଅଭିଳାଷୀ କବା ଭଷ । (ଷ)

* ନରହର ! ହରି ପ୍ରାଏ ତମ ହରି
ହେଲ ଅବନୀରେ ଅବତଂସ,

* ଚରୁସୁଗର ସନ୍ଧିପ୍ତ ଟୀକାର୍ଥ:—

ସତ୍ୟଯୁଗ—ନରହର—ନୃସିଂହ । ପରମହଂସ—ପରମାତ୍ମା । ରାଜସୁନ୍ଦର—ଆଦର୍ଶ-
କ୍ଷତ୍ରିୟ । ମୁରୁସୁର—ମୁରୁରାକ୍ଷସ । ବାମନ—ବାମନାବତାର । ବଳି—ବିରୋଚନ-
ପୁତ୍ର । କ—ମନ୍ତ୍ରକ । ପଦ—ପାଦ । ତାମରସ—ପଦ୍ମ । ଯାତାଧର୍ମ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର
ବରପ୍ରଦାନ ନିୟମ । ଭକ୍ତ—ପ୍ରଭୁାଦ । ବାମାବତାର—ମାଳତୀକନ୍ୟା ଅବତାର ।
ଦେବବିଗ୍ରହ—ପ୍ରତିମା ରୂପ ।

ହେତାୟୁଗ—ଶାରହର—ଶାରସିଂହ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ପରମହଂସ—ମୁକ୍ତାତ୍ମା । ଆଜ-
ସୁନ୍ଦର—(ଅଜବଂଶୀୟ ଆଜ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ଖରାସୁର—ଖର ନାମକ ରାକ୍ଷସ ।
ବାଳି—କପିରାଜ । କ—ଆତ୍ମା । ପଦ—ଉପଦେଶାତ୍ମକ ବାକ୍ୟ । ପିତାଧର୍ମ—
ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କର ସତ୍ୟତା । ଭକ୍ତ—ହନୁମାନ, ବିଶ୍ଵକ୍ଷଣ । ରାମାବତାର—
ଶ୍ରୀରାମ ।

ଦ୍ଵାପରଯୁଗ—ଶୂରହର—କ୍ଷତ୍ରିୟଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ପରମହଂସ—ଯୋଗୀଶ୍ଵର ବା
ଯୋଗେଶ୍ଵର । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ସୁରାସୁର—ସୁର ଓ ଅସୁର (ଦେବତା—
ଇନ୍ଦ୍ର, ବରୁଣ, ବ୍ରହ୍ମା ଅଦି; ରାକ୍ଷସ—କଂସ, କେଶୀ ପ୍ରଭୃତି) । ଦମନରୂପ—
ଦମନକାଶ୍ଵ ସ୍ଵରୂପ । କାଳି—କାଳୀୟ ସର୍ପ । କ—ମନ୍ତ୍ରକ ଅର୍ଥାତ୍ ଫଣ ।
ପଦ—ପାଦ । ଗୀତାଧର୍ମ—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ନୀତି । ଭକ୍ତ—ଅର୍ଜୁନ ।
ଶ୍ୟାମାବତାର—ଶ୍ୟାମସ୍ଵରୂପ, ରଙ୍ଗାବତାର ।

କଳିଯୁଗ—ଗୌରହର—ଚୈତନ୍ୟଦେବ । ପରମହଂସ—ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ । ଦ୍ଵିଜସୁନ୍ଦର—
ଆଦର୍ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ନରାସୁର—ପାଷଣ; ଜଗାଇ, ମାଧାଇ ପ୍ରଭୃତି । କମନ ରୂପ
—ଭେକାଶ୍ରିତ ସୁନ୍ଦର ରୂପ । କଳି—ଚତୁର୍ଥ ଯୁଗ । କ—ପାପ । ପଦ—
ମହାମନ୍ତ୍ର, ଚିଲକଧାରଣ ନୀତି । ଭକ୍ତ—ଅଦ୍ଵୈତାଦି ଭକ୍ତଗଣ । ପ୍ରେମା-
ବତାର—ଗୌରାଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ।

ସାଧୁ ଭକ୍ତ ନରେ   ଭୁମ୍ଭୁକ୍ତ ଧ୍ୟାନରେ
 ଭଜିଲେ ମଣି ପରମହଂସ;
 ରଞ୍ଜୟନ୍ତର ହେ,
 ମୁରୁସୁର ଦର୍ପ କଲ ଧଂସ;
 ବାମନ ରୂପରେ   ବଳ-କ' ଉପରେ
 ପ୍ରଦାନିଲ ପଦ-ତାମରସ । (ସ)

ଧାତାଧର୍ମ ରଖି   ହୃଦୟ ପରଶି
 ଦେଖାଇଲ ଭକ୍ତେ ଦିବ୍ୟ ସ୍ନେହ,
 ବାମାବତାର ହେ   କେହି ତ ନ ରହେ
 ଚରଦନ; ବିସର୍ଜିଲ ଦେହ,
 କୃପାଭିଷ୍ଟ ଠାରେ,
 ତାଳ ଥରେ ଦେବ ଅନୁଗ୍ରହ;
 ରକତ ଛପାଇ   ଭକତଙ୍କ ପାଇଁ
 ବହିଅଛି ତ ଦେବବିଗ୍ରହ । (ହ)

ଦତ୍ତଚରଣ-   ଅଳଙ୍କାରେ ଶର-
 ସାଧ୍ୟା ଯୁଗ ଦେବେ କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ,
 ଭକ୍ତି ବିନୟରେ   ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀପଦରେ
 ପ୍ରଣତ ହେଉଛି ଏ ଅରକ୍ଷ;

କଳିଯୁଗ—ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ:—ଧୀରହର—ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀଶ୍ରେଷ୍ଠ, ମହାସା ଗାନ୍ଧ ।
 ପରମହଂସ—ମହାପୁରୁଷ, ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା । ଭୁଜସୁନ୍ଦର—ଚରକର୍ମୀ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
 ପରାୟଣ, ଆକାନ୍ତଲମ୍ବିତ ଭୁଜ । ଗୌରସୁର—ଗୋରୁ; ଇନ୍ଦ୍ରାଜିତରୂପୀ ରକ୍ଷସ ।
 ସୁମନ—ସ୍ଥିରମନା, ଉତ୍ତମମନା, ବିଶ୍ୱହୃଦୈର୍ଯ୍ୟ । କୌଳିକ—କୁଳାଭିମାନୀ,
 ଜାତ୍ୟଭିମାନୀ, ଆଭିଜାତ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ, ରକ୍ଷଣଶୀଳ । ଅଥବା, କଳି—କ'—
 ଭୁମ୍ଭୁକ୍ତବ୍ୟାପୀ ମହାଭୁକ୍ତରୂପକ ବିଷ । ପଦ—ସରଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ, ସତ୍ୟସ୍ପଷ୍ଟ ।
 ଜେତାଧର୍ମ—ଅହଂସାମୀତ । ଭକ୍ତ—ଅହଂସାବାଦୀ ଦେଶସେବକ ।
 କ୍ଷମାବତାର—ସହସ୍ତୁତାର ମୂର୍ତ୍ତି । ଦେବବିଗ୍ରହ—ସୂକ୍ଷ୍ମଶରୀର । ହର—ସୂର୍ଯ୍ୟ,
 ଚନ୍ଦ୍ର, ଅଗ୍ନି, କରଣ, ବିଷ୍ଣୁ । ତମ—ଅନ୍ଧାର, ପାପ, ତମୋଗୁଣ ।
 ଦତ୍ତଚରଣ—ଶବାଳଙ୍କାରବିଶେଷ । ଶର—ମେଘ । କ୍ଷୀର—ପାଣି ଓ
 ଗୋରସ । ଶ୍ୱେତକ୍ଷୀର—ଏ ସ୍ଥଳରେ ଦୁଗ୍ଧ । ଶ୍ୱେତପକ୍ଷ—ହଂସ ।

ଦେନ ସୁଚିତ୍ତରେ,
 ଭବୁକ ସାହିତ୍ୟ-ତର୍କଦକ୍ଷ;
 ଦୋଷ-ଗୁଣ କ୍ଷୀର- ମଧୁ ଶ୍ରେତକ୍ଷୀର
 ବ୍ରହ୍ମଣରେ ହୁଅ ଶ୍ରେତପକ୍ଷ (କ୍ଷ)

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ
 * ସତ୍ୟ-ସମାଚାର
 (ରାଗ—ଷଡ଼ପାଦୀ ଗୁଞ୍ଜରା)

(୧) କଳି ଛୁଡ଼ିଲେ କଳି ଶେଷ କୁଟ କୌଶଳ କୁଦିଗୁର କଳିର ବନ୍ଧୁ ଏ ଯେତେକ	କରବ ସତ୍ୟ ପରବେଶ; ଦୂର କପଟୀ-ଅତ୍ୟାଚାର; କଟିବ ସତ୍ତ୍ଵକର ବେକ (କ)
ଖଳ ପାଷଣ୍ଡ ହିଂସା ପାପେ ଖାତକେ ସାହୁକାର ଲାଗି ଖଜଣା ହେବ ପରଜାର	ଖତମ ହେବେ ଆପେ ଆପେ; ଖାଇବେ ନାହିଁ ଆଉ ମାଗି; ଖସିବେ ରାଜା ଜମିଦାର । (ଖ)
ଗଞ୍ଜାଇ ମଦ ଜୁଆ ପଣା ଗଣ୍ଡା-ଗ୍ରାହଣ ଜାତିଭେଦ- ଗରବ-ଧନ ଏକାକାର	ଗ୍ରାମରୁ ଯିବ ଏ ବେବସା; ଗର୍ବ ମେଣ୍ଟାଇଦେବ ବେଦ; ଗଢ଼ିବ ସତ୍ୟ ରାଜ୍ୟେ ତାର । (ଗ)

* ୧୯୪୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବୋଡ଼ାସମ୍ବର ଓ ଫୁଲହର ଅଞ୍ଚଳର ମୋର କେତେକ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ପଚାରିଲେ, “ଶେଠ ମହାଶୟ, “ଚେତାବନୀ”ରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା କଥା ସବୁ ସତ କି ? ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୪୩ ଅଗଷ୍ଟ ୧ ତାରିଖରେ କଳିଯୁଗ ଶେଷ ହେବ—ସତ୍ୟଯୁଗ ପୁଣି ଆସିବ; କଲିକରୁପୀ ଭଗବାନ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଚଢ଼ି ପାର୍ଯ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ସହାର କରିବେ—ଇତ୍ୟାଦି ।” ସେମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ପ୍ରତ୍ଯୁତ୍ତର ପ୍ରଦାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେହି ସମୟରେ ଏହି କବିତାଟି ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା ।

—ଲେଖକ ।

ଚେତାବନୀର ପ୍ରଣେତା—ପରମହଂସ ଶ୍ରୀ ୧୦୮ ସ୍ଵାମୀ ରାଜନାରାୟଣ ଷଡ଼ଶାସ୍ତ୍ରୀ
 ଜ୍ୟୋତିଷଭୂଷଣ ଭକ୍ତଯୋଗୀରୁପୀ ।

(୧) କଳି—ଅବଦ୍ୟାଜନିତ ଯାବତାୟ ବବାଦ ।

ଘନିଷ୍ଠ ସ୍ନେହ ସରଳତା
ଦୋଷଣା ଛଳେ ପ୍ରାପ୍ତ ଧନ
ଘନ ବର୍ଷିବ ସଥାକାଳେ

ଦେନି ପୁଟିବ ମାନବତା;
ଘରକୁ ଆଣିଦେବେ ଜନ;
ଦାସ ଶୁଣିବ ଗୋରୁଣାଳେ । (ଦ)

ଉଲଟା ଧର୍ମ ସମୁଦାୟ
(୧)ଉଜ୍ଜୋତେ ନ୍ୟାୟାର୍ଥୀଶେ ତୋଷି
ଉମରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାନ

ଉଠାଇଦେବ ସତ୍ୟ-ନ୍ୟାୟ;
ଉକୁର ଯିବ ନାହିଁ ଦୋଷୀ ।
ଉପାସ୍ୟ ହେବ ଗୁଣବାନ । (ଝ)

ଘଟୁପଟୁଙ୍କ ଫାନ୍ଦ-ଫାନ୍ଦ-
ଚେହେରା ସଜା ବାବୁଗିରି
ଚଣମା ଆଖି-ଘୁଣି ଠାଣି

ଘୁଲୁଣି ସବୁ ହେବ ବନ୍ଦ;
ଚେମଲମଣା ମୁଖଣିଶା;
ଚଞ୍ଚଳ ନେବେ ଏ ମେଲୁଣି । (ଚ)

ଛନା ଘରେ ବି ସୁନା ହାର
ଛେଦି ଶ୍ଵେତର ଦୁଇ ବାହା
ଛ'ମାସ ପୋଷି ବନ୍ଦୀଘରେ

ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ କେ କାହାର;
ଛଡ଼ା ଯିବ, ସେ କରୁ ଯାହା;
ଛୁଡ଼ି ଦେଲେ କି ଶ୍ଵେତ ଡରେ ? (ଛ)

ଜଟାଧାରୀ ଚିତା କାଟି
ଜଞ୍ଜାଳୁ ଦେବ ଯେ ଚମ୍ପଟ
ଜନେ ବୁଝିଲେ ବେଦମର୍ମ

ଜଗିବେ ନାହିଁ ଚଉପାଠୀ;
ଜଙ୍ଗଲେ ବନାଇବ ମଠ;
ଜାଣି ପାରିବେ ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ । (ଜ)

ଝାଡ଼େ ଉଚିତ ବ୍ୟବସାୟ
ଝିଅ ବିଦ୍ୟା ସ୍ଵେଚ୍ଛାମତେ
ଝଗଡ଼ା-ମଦେ ମାତି ଜନ

ଝଳିବ ଲଘି ଅନ୍ତରାୟ;
ଝଟିବ ବନ୍ଦ ହେବ ସତ୍ୟେ;
ଝାଡ଼ିବେ ନାହିଁ ଆଉ ଧନ । (ଝ)

ନିର୍ମଳ ହେଲେ ମନ ଜ୍ଞାନ
ନିଜର ଦୋଷ ନିଜ ଜ୍ଞାନେ
ନିଃଶ୍ଵାସ ଥିବାଯାଏ ନର

ନିନ୍ଦା ଶୁଣିବ ନାହିଁ କାନ;
ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହେବ ସତ୍ତ୍ଵସ୍ଥାନେ;
ନିଷ୍ଠା ରଖିବ ଧରମର । (ଞ)

‘ଟକଲ’ ‘ତନ୍ତ’ ବା ‘ତରଖା’
(୨)ଟିଙ୍ଗାଲୁ ଭାଷା ଇଙ୍ଗିରାଙ୍ଗ
(୩)ଟଳିଲେ କଳ; ଭାଷା-ଧାମେ

ଟଙ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ର ହେବ ରଖା;
ଟେକପଣ ତା’ ଯିବ ଭାଙ୍ଗ;
ଟୋଲ ବସିବ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ । (ଟ)

ଠାକୁର-ପ୍ରହ-ସେବାମାନେ ଠିଆ ହେଲେ କେ ଗଙ୍ଗାଦାଟେ (୧) ଠିକା ଛୁଡ଼ିବ ବେପାରୀର	ଠକ ପାରିବେ ନାହିଁ ଆନେ; ଠେଲି ନଦେବେ କଳି ଚୁଟେ; ଠେସ ଛୁଡ଼ିବ ଶୁଷ୍କା-ଗାର । (୦)
ଡାକ କହୁଛି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ଡର-ଆଶଙ୍କାଭର ହୃଦେ ଡଙ୍ଗର କଳି ଚଢ଼ିବାକୁ	ଡେର ଶ୍ରବଣ ସଙ୍ଗ-ଗୀତେ; ଡେର କରୁଛି କଳି ମୁଦେ; ଡରୁଆ ପଞ୍ଚାୟତ ଡାକୁ । (ଖ)
ଡଳିବ ଯେହୁ କଳିହୋଧେ ଡମେ କେ କଲେ ପ୍ରତିବାଦ ଡାଲ-ଖଡ଼ଗ ଯେ ଚୁହୁଁବ	ଡକ୍କା ବାଜିବ ତା' ବରୋଧେ; ଡଙ୍କା ନ ଯିବ ଅପରାଧ; ଡିଲ୍ଲ ଶାସନେ ନ ରହିବ । (ଙ)
ଅପକୁ ଫଳମୁଳାହାରୀ ଅଭେଦଦର୍ଶୀ ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ଅକ୍ଷତବୀର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗସ୍ନେହୀ	ଅଟେ ଯେ ପର ଉପକାରୀ; ଅହଂସ ବିଜ୍ଞ ସୁବିମାରୀ; 'ଅତିଥି' ବୋଲାଇବ ସେହି । (ଶ)
(୨) 'ଘର୍ଥ' ହୋଇବ ସୁଶୀଳତା ଡଡ଼ିଆ ଶାନ୍ତି ସଙ୍ଗ-ମାତ ଡଡ଼ିମନରେ ଏଥି ସ୍ଥାନ	ଡପ ଶଉଚ ସରଳତା ଡ୍ୟାଗ ଅହଂସୀ ଦୟା ପ୍ରୀତି; ଡରିବେ ଭରୁଁ ସାଧୁ ଜ୍ଞାନ । (ତ)
(୩) ଥେଣ୍ଟଟି ସେହି ଯା' ଜୀବକା (୪) ଥୋବରୁ ଧର୍ମଧୂମ ନର ଥର ହୋଇବ ଏ ସାଧୁକ୍ତି	ଥାଳରେ ପରଧନ ଝିଙ୍କା; ଥଣ୍ଡିଆ ଧର୍ମ-ଜୀବନର; ଥନ୍ତର କରି ଭଣ୍ଡ-ସୁକ୍ତି । (ଥ)
ଦରଦ୍ରସେବା-ଧର୍ମକୃତ୍ତି ଦୟା କ୍ଷମାଦି ସଦାଚର ଦବ୍ୟ ସୁଶ୍ରବ ଯେ ବହିବ	ଦେଶରକ୍ଷକ-ଗାରଧୃତି, ଦମ୍ଭବର୍ଜିତ ବ୍ୟବହାର; 'ଦେବତା' ସେହି ବୋଲାଇବ । (ଦ)

(୧) ଠେସ—ଅନ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ । ଭିକ୍ଷାକାର—ସବଳ ଭଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡକ ।

(୨) ସତ୍ୟଂ ଘର୍ଥଂ ବ୍ରତଂ ଘର୍ଥଂ ଘର୍ଥମିନ୍ଦ୍ରସୁନିଗ୍ରହଃ,

ସବତୁତ ଦୟାଘର୍ଥଂ ଘର୍ଥମାର୍ଜବମେବ ଚ ।

ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପରଂ ଘର୍ଥଂ ନୟମସ୍ତୀର୍ଥମୁଚ୍ୟତେ,

ଯଃ ସ୍ଥାତି ମାନସେତାଦର୍ଥେ ସ ଯାତି ପରମାଂ ଗତିମ୍ ॥

(୩) ଥାଳ—ଲଢ଼ ଖୋଳରେ ନିର୍ମିତ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର । (୪) ଥୋବରୁ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ ।

ଧର୍ମଧାରଣା କର୍ମେ ଯାର
ଧର୍ମ ସାଧନେ ଧନ ପ୍ରାଣ
ଧରରେ ସେହି ଦେହଧାରୀ

ଧୂସ କରିବ ପାପାବୁର;
ଧୂଳି ମଣିବ ଯାର ଜ୍ଞାନ,
‘ଧାର୍ମିକ’ ପଦ ଅଧିକାରୀ । (ଧ)

ନାମଭଜନ ଖାଲି ମୁଖେ
ନିଷ୍ଠା ଯେ ଦେବ ଯେଉଁ ନାମେ
ନୁହଁନ୍ତୁ ନାମ ଯେ ଗାଇବ

ନହେବ ଘରେ ବସି ସୁଖେ,
ନମୁନା ଦେଖାଇବ କାମେ,
ନରଣ୍ଡେଷ୍ଟୁର ଦେଖାଇବ । (ନ)

(୧) ପ୍ରମାଣସ୍ଥାନ ଇତିହାସ
(୨) ପ୍ରଳାପ ପୋଥି ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱ
(୩) ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଧର୍ମ ହେଲେ ପାତ୍ର

ପୁରାଣ ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ,
ପୃଥ୍ୱୀରେ ଯେତେ ଜାଲ ଗ୍ରନ୍ଥ,
ପାବକେ ହେବ ସବୁ ଶିତ୍ର । (ପ)

ଫିଟିଲେ ସତ୍ୟ ଫାସ୍ତି ବଳ
ଫୁଲି ବଦନେ ସାଧୁ ନର
ଫୁଲ ଡାଳରେ ବସି ଅଳ

ଫରାବୁ ହେବ ଭୁମଣ୍ଡଳ;
ଫୁଙ୍କିବେ ସତ୍ୟ-ଜୟ ଦର;
ଫୁଲେ କହିବ—ଗଲ କଳି । (ଫ)

ବିଧବା ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ
ବେଦଜ୍ଞ ମହାଜନଙ୍କର
ବିବେକ ସମର୍ପିତ କର୍ମ

ବହାଣୀ ବିପ୍ରେ ଦେବ ସତ୍ୟ;
ବାଟହିଁ ହେବ ଶ୍ରେୟସ୍କର;
ବୁଝିବେ ଲୋକେ ନିଜ ଧର୍ମ । (ବ)

ଭକତବନ୍ଧୁ ଭଗବାନ
ଭେଦ-ବିବାଦ ପରିହର
(୪) ଭଗବତକୁ ସୁକୋବିଦେ

ଭାବେ ମଜ୍ଜିବ ଶ୍ରୀକ୍ଷିପ୍ତାନ;
ଭଜିବ ବୌଦ୍ଧ ରାମ ହରି;
ଭାଷ୍ୟ କରିବେ ମସଜିଦେ । (ଭ)

ମଙ୍ଗଳା ମୁଖେ ରକ୍ତଧାରୀ
ମଲ୍ଲ ପ୍ରାଣୀକ ଖାଦ୍ୟ ଦାନ
ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୂଜା ପାଇଁ

ମାନବ ନାହିଁ ଧର୍ମଧାରୀ;
ମନା କରିବ ସତ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ;
ମୂର୍ଖି ମନ୍ଦର ଲାଗେ ନାହିଁ । (ମ)

ଧର୍ମଧୂଳି—ଧର୍ମର ବାହ୍ୟଚକ୍ରଧାରୀ, ଭଣ୍ଡ ତପସୀ । ଅଶ୍ୱିଆ—ଏକନାଗାୟ କୁମ୍ଭାର, ବୃହତ୍ ବଗପତ୍ରୀ । ଜୀବନ—ଜଳ । (୧) ପ୍ରମାଣସ୍ଥାନ—ସତ୍ୟବିରୋଧୀ । (୨) ପ୍ରଳାପ ପୋଥି—“ତେଜାବନୀ”, “କଳ୍କପୁରାଣ”, “ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପୁରାଣ”, “ଅମର କୁମର” ଆଦି । (୩) ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଧର୍ମ—ସତ୍ୟଧର୍ମ, ବୈଦିକଧର୍ମ । ପାବକ—ଅଗ୍ନି । (୪) ମସଜିଦ—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାଗାର ।

ଯେ ଗୁରୁ ମାଳ-ମନ୍ଦ ବଳ
ଯାପୁଛି ଦିନ ଠକ ଖାଲ
ଯେ ହିତ ଉପଦେଶ ଦେବ

ଯତନେ ଶିଷ୍ୟ-ଧନ ଝିଙ୍କି;
ଯୋଗ୍ୟ ଗୁରୁ ସେ ନୁହେଁ ଭାଲ;
ଯଥାର୍ଥରେ ସେ “ଗୁରୁ” ହେବ । (୧)

(୧) ରଜା-କୁହୁକ, ଭଣ୍ଡ-ଟେକ
ରାଜସ-ତପ ବ୍ରତଦାନ
ରାଜୁତି ଚଳାଇଲେ ସତ୍ୟ

ରୂପଧାର୍ମିକ-ବାହ୍ୟଭେକ;
ରାକ୍ଷସ-ଧର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ;
ରହିତ ହେବ ଏ ସମସ୍ତ । (ର)

ଲଗିଲେ ସତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର
ଲୋଭ ମୋହାଦି ଚ୍ୟୁତପୁ
ଲୁଚିବ ସ୍ୱାର୍ଥ ସତ୍ୟ ଡରେ

ଲଭିବ ଭ୍ରମ-କୁହୁକାର,
ଲଭିବେ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ କ୍ଷୟ;
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହସିବେ ଘରେ ଘରେ । (ଲ)

ବିଶ୍ରାମସ୍ଥାନ କର୍ମସେବା
ବାଚ୍ଚଦେବା କର୍ମ-ମୁଗ୍ଧ ମନେ
ବାଇବେ ବାଣୀ କର୍ମ ସ୍ତବ

ବଶ କରବେ ଭାଗ୍ୟ-ଦେବା;
ବସି ସୁକବ ଜହ୍ନାସନେ;
ବୁଝାଇ କର୍ମ-ଗଉରବ । (ବ)

ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା ଛଳେ ଲୋକ-
ଶାଳୁ କୁହେ ଶକ୍ତି ଅର୍ଥ
ଶୈବ ସେପରି ସତ୍ୟ-ଧର୍ମେ

ଶିରେ ଭେଦିବ ସତ୍ୟାଲୋକ;
ଶବ୍ଦାଣୀ ନୁହେଁ, ତା ସାମର୍ଥ୍ୟ;
ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିବ ଶୁଭ କର୍ମେ । (ଶ)

ସର୍ବମାଂସାଣୀ ଦୁଷ୍ଟଜୀବେ
ସଚ୍ଚକ୍ଷ ବପେ ଆଶ୍ରୟ ସତ୍ୟ
ସତ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ପରିହର

ସର୍ବତା ଭକ୍ତ ଗୁଲିଯିବେ;
ସଚ୍ଚକର୍ମେ ହେବେ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ;
ସତ୍ୟ ଚିତ୍ତକୁ ହୃଦେ ଭର । (ସ)

ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ଭଗବାନ
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ସୁଖ ସ୍ୱାଧୀନତା,
ସାଧୁଜନଙ୍କ ତପୋବଳେ

ସହାରି କଳ-ଯାତୁଧାନ,
ସତ୍ୟଧର୍ମର ମହାନତା,
ସୁରୁଇ ଦେବେ କର୍ମଫଳେ । (ସ)

(୧) ରଜାକୁହୁକ—ନାଟ ତମାସା ରୂପ ‘ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ’ । ରୂପଧାର୍ମିକ—ଧର୍ମର ବାହ୍ୟଚକ୍ଷୁ-
ଧାରୀ, ଠକ । ରାକ୍ଷସଧର୍ମ—ଯେଉଁ ଧର୍ମ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର କାନା ଅସୁବିଧା ଜନକ
ଅଶାନ୍ତି ଜନ୍ମାଇଥାଏ; ଯଥା—ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥା, ପର୍ବପ୍ରଥା ଇତ୍ୟାଦି ।

ହେ ଭଲ ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରୀଶ୍ଚିତ୍ରାନ   ହିନ୍ଦୁ ଜୈନ ମୁସଲମାନ,
 ହିଂସା ବିବାଦ ଗର୍ବ ଟେକ   ହଟାଇ ସବେ ହୁଅ ଏକ;
 ହୃଦୟ କଲେ ପରସ୍ପାର   ହରି ଦେବେ ତା' ପୁରସ୍କାର । (ହ)

କ୍ଷାନ୍ତି-ସଲିଳେ ଭେଦବୁଦ୍ଧି   କ୍ଷାଳନେ ଲଭ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି;
 କ୍ଷମାଶ ସତ୍ୟ-ଶ୍ରୀପୟରେ   ବିପ୍ରେ ଜଣାଅ ନିର୍ଭୟରେ;
 କ୍ଷା-ମାତୃ ମୁଖେ ଦିବ୍ୟ କାନ୍ତି   କ୍ଷରୁ ତା ପ୍ରାଣେ ଝରୁ ଶାନ୍ତି । (କ୍ଷ)

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

ସଜନୀ

(ରାଗ—ଗଡ଼ମାଳିଆ)

କଳା ଚକ୍ରକଣ ମୂରତି,
 କୃଷ୍ଣଠାରେ ରଖିଥିଲି ପୀରତି ଗୋ;
 କେଉଁ ଦୋଷେ ତା ଦେଲେ କରତି—ସଜନୀ ଗୋ । (କ)

ଖର ବରଷା ଶୀତରେ,
 ଖଟିବି କା' ପାଦେ ଫୁଲି ଚିତ୍ତରେ ଗୋ;
 ଖେଳ ବଖର କୁଞ୍ଜ ଭିତରେ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଖ)

ଗୁଣମଣି ଗଳାହାର,
 ଗୋପରୁ ଯିବାରୁ ହୋଇ ବାହାର ଗୋ;
 ଗଳା ରୋଧ ଦେଉଛି ଆହାର—ସଜନୀ ଗୋ । (ଗ)

ଘଟନାକୁ ଭାଗ୍ୟ ମଣି,
 ଘନଶ୍ୟାମେ କରି ମଥାର ମଣି ଗୋ;
 ଘେନିଥିବେ ମଥୁରା ରମଣୀ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଘ)

ଉପୁଲ ପ୍ରୀତି ମଜାରେ,
 ଉଖୁଲ ହେଲି ଯା ବ୍ରଜ-ବଜାରେ ଗୋ;
 ଉର ପାଟୁଛି ଏବେ ଲଜ୍ଜାରେ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଙ)

ଚିତ୍ତରେ ମୋହନିଆଁ,
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଖ ଦେଇ ଦୁଇଦିନିଆଁ ଗୋ;
 ଶୁଭିଚ୍ଛାରେ ହୃଦେ ଜାଳି ନିଆଁ—ସଜନୀ ଗୋ । (୧)

ଛଇଲ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ,
 ଶୁମ୍ଭରେ ତ କରିଥିଲି ଗୁହାର ଗୋ;
 ଶୁଭି ତଥାପି ଗଲେ ବାହାର—ସଜନୀ ଗୋ । (ଛ)

ଜୀବନ ଦେଇଛି ବିକି,
 ଜୀବନଜ-ନେତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଛବିକି ଗୋ;
 ଜୀବ ନ ଗଲେ ମୁଁ ରୁଣ୍ଡିକି କି—ସଜନୀ ଗୋ । (ଜ)

ଝାଡ଼ି ପୀରତି କାହାଣୀ,
 ଝୁଲୁ ନାଟୁଆଙ୍କ ଆଡ଼ଗୁହାଣି ଗୋ;
 ଝୁରି ଝୁରି ହୃଦ ହୃଦ ହାଣି—ସଜନୀ ଗୋ । (ଝ)

ନିନ୍ଦା ଲଜ୍ଜା ଅପମାନ,
 (୧) ନ ଜାଣିଲି ବଜାରଣୀ ସମାନ ଗୋ;
 ନାଥ ଶ୍ରୀଦେବେ ମୋ ଗୁମାନ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଞ)

ଟାଣ ଦେଖାଇ ମୁଁ ଆଗେ,
 ଟେକି ହେଉଥିଲି ଟୋଳାଙ୍କ ଆଗେ ଗୋ;
 ଟଳି ପଡ଼ିଲି ଟେକି-ସୁଆଗେ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଟ)

ଠାଣସୁନ୍ଦରଙ୍କଠାରେ,
 ଠାଣି ଲେଉଟେ ବାଙ୍କଗୁହାଣିଠାରେ ଗୋ;
 ଠକି ହେଲି ପୀରତି-ଅଠାରେ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଠ)

ଡାକିଲେ ବନ୍ଧୁ ବାଂଶସ୍ତ,
 (୨) ଡେରି ଶୁଭସୁଗ ହରିଣୀ ସରି ଗୋ;
 ଡୋଳା ଖେଳାଇବେ ଅପସରା—ସଜନୀ ଗୋ । (ଡ)

(୧) ପଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ—ପଣ୍ୟଜନା, ପଣ୍ୟଜନା, ବଜାରଣୀ, ବେଣ୍ୟା ।

(୨) ହରିଣୀ—ସୁସ୍ବରମୁଖ୍ୟା ମୃଗୀବିଶେଷ ।

ତମ ମୋ କେତେ ମାତର,
ତୋକ ପ୍ରେମ-ମଧୁ ବଂଶୀ-ଗୀତର ଗୋ;
ତଳି ପଡ଼ିଲି ହୋଇ କାତର—ସଜନା ଗୋ । (ତ)

ଅଜାତ ହେଲଣି କଣ,
ଅଶ୍ରୁ ନେବ ମୋତେ ପ୍ରଭୁ ନିକଟ ଗୋ;
ଆଉ ନକର ସ୍ନେହ-ଆକଟ—ସଜନା ଗୋ । (ଶ)

ତାଙ୍କ ପା'ଧୁଳି ଲଗାଇ,
ତରୁଯାକରେ ମୋ ଦିଅ ଲଗାଇ ଗୋ;
ତରିଯିବି ପ୍ରାଣ ଅଲଗାଇ—ସଜନା ଗୋ । (ତ)

ହଲେ ମୁଁ ଶୁଦ୍ଧାତରଣେ,
ଥୋଇ ପ୍ରୀତି-ଭକ୍ତି ସଙ୍ଗ-ମରଣେ ଗୋ;
ଥାନ ପାଇବି ପ୍ରଭୁ-ଚରଣେ—ସଜନା ଗୋ । (ଥ)

ଦରହସିତ ଲପନ,
ଦନ୍ତ କେଳି-ଶେଷ-ସୁଖ-କମ୍ପନ ଗୋ;
ଦେଖୁଅଛି ମୁଁ ନିତି ସପନ—ସଜନା ଗୋ । (ଦ)

ଧୂଳିକାର ଫିଙ୍ଗେ ସୁରୁତ,
* ଧାଇଁ ଆସି ଚିତ୍ତେ ଲାଗେ ଭୁରୁତ ଗୋ;
ଧରି ପାରିବି କେହ୍ନେ ଧୁରୁତ—ସଜନା ଗୋ । (ଧ)

ନଟବରକୁ ନରୁଇ,
ନ ଚାଣିଲି ଫଳ ଦେଲି ସରୁଇ ଗୋ;
ନେଲେ ନାହିଁ କି ଦୋଷେ ପରୁଇ—ସଜନା ଗୋ । (ନ)

ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ ବୋଲି,
† ପେଷି ପୀତଚକ୍ଷୁ ଶୁଣେ ତା ବୋଲି ଗୋ;
(୧) ପୀତ-ଚିତା ଦେନି ହୁଏ ବୋଲି—ସଜନା ଗୋ । (ପ)

* ଭୂଷି ବା ଭୁରୁତ—ଶୀଘ୍ର (ଭୂଷିତ ଶବ୍ଦକ; ସମ୍ଭଲପୁର) ।

† ପୀତଚକ୍ଷୁ—ସାରପକ୍ଷୀ ।

(୧) ପୀତ—ହଳଦୀ । ହଳଦୀ ମାଟିବା ସମୟରେ ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ନିତି ଲଲିତରେ
ହଳଦୀ ମେଞ୍ଚାଏ ଲେପନ କରି ପରେ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ଲଗାଇଥାନ୍ତି ।

ଫଗୁଣ ମାଳ ତା ବେଶ,
ଫୁଲଧନୁ ସାଜି କଲୁ ପ୍ରବେଶ ଗୋ;
ଫେରି ନଇଲେ ରାଧା-ଜୀବେଶ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଫ)

ବଢ଼ାଇବ ରତ୍ନପତି,
(୧) ବିଧୁର ରାଧାର ଦୁଃଖ ବିପତ୍ତି ଗୋ;
ବନେ ବିତରି ପ୍ରେମ-ସମ୍ପତ୍ତି—ସଜନୀ ଗୋ । (ବ)

ଭୁଞ୍ଜ କୁସୁମେ ବସିବେ,
ଭାରି ସୁଖେ ଶୁଆ, ଶାଶୁ ରସିବେ ଗୋ;
ଭାନୁ-ପଦ୍ମିନୀ ପ୍ରେମେ ହସିବେ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଭ)

ମଳୟାନଳ ବହିବ,
ମଦନାନଳ ମୋ ହୃଦ ଦହିବ ଗୋ;
ମନୋବେଦନା ମନେ ରହିବ—ସଜନୀ ଗୋ । (ମ)

ଯମୁନା ନୀଳ ତରଙ୍ଗେ,
(୨) ଯାମିନୀ ପାହଲେ କାମୀ-ସାରଙ୍ଗେ ଗୋ;
ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ି ହେବେ ପ୍ରେମରଙ୍ଗେ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଯ)

ରତ୍ନ ତାଙ୍କ ପ୍ରଭୁପଣ,
ରାଧା ଲାଗି ନୋହୁ ନନ୍ଦା ଅର୍ପଣ ଗୋ;
ରସା ନ କହୁ କୃପା-କୃପଣ—ସଜନୀ ଗୋ । (ର)

ଲକ୍ଷିଲେ ପ୍ରଭୁ-ଶ୍ରୀପଦ,
ଲୀନ ହେବ ମୀନ ଧୂଳି ବିପଦ ଗୋ;
ଲଭି ପାରିବି ବଲ୍ଲଭ-ପଦ—ସଜନୀ ଗୋ । (ଲ)

(୩) ବୃନ୍ଦା ହେବ କି ବିସିନୀ,
(୪) ବିନା ତପେ ହୋଇ ବନବାସିନୀ ଗୋ;
(୫) ବିଧୁ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସୁବାସିନୀ—ସଜନୀ ଗୋ । (ବ)

(୧) ବିଧୁର—ବିରହୁଣୀ ।

(୨) ଯାମିନୀ—ରାତି । କାମୀ—ଚନ୍ଦ୍ରବାକପକ୍ଷୀ । ସାରଙ୍ଗ—ହଂସ ।

(୩) ବୃନ୍ଦା—ବୃନ୍ଦାବନରୁ, ରାଧିକା । ବିସିନୀ—ପଦ୍ମିନୀ, ବେଶ୍ୟା ।

(୪) ତପ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ତପସ୍ୟା । ବନ—ଜଳ, ଅବଶ୍ୟ ।

(୫) ସୁବାସିନୀ—ସୌରଭୟକ୍ରୀ; ପିତୃଭବନରେ ରହୁଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ।

ଶଧାଲକ୍ଷ୍ମି ତ ପେରମ,
 ଶଶା ଦଶା ଯଦି ଆଶେ କରମ ଗୋ;
 ଶାନ୍ତି ଦେବ ମରମେ ଧରମ—ସଜନା ଗୋ । (ଶ)
 (୧) ଶଶ୍ଵରପୁ କରହରେ,
 (୨) ଶତଭୁଜ ଯଦି ମୋ ପ୍ରାଣ ହରେ ଗୋ;
 (୩) ଶ-ସ ଲଭନ୍ତି ରସ-ଲହରେ—ସଜନା ଗୋ । (ଷ)
 ସ୍ଵିତମୁଖ ବଂଶୀକର,
 ସୁନ୍ଦର ସୁଦଳ ସୁଗୁଣାକର ଗୋ;
 ସେ ତ ବରୁ, ଭକ୍ତ-ପ୍ରେମିକର—ସଜନା ଗୋ । (ସ)
 ହୃଦ-ଧନ କଳ୍ପତରୁ,
 ହରାଇ ଦେଇଛୁ ସିନା ହାତରୁ ଗୋ;
 ହଜି ନାହିଁ ତ ହୃଦ ଭିତରୁ—ସଜନା ଗୋ । (ହ)
 ଶୟ ହେଉ ଦୁଃଖୀନା,
 ଶୀର-ଖାର ଏକ ମଣ୍ଡୁ ରସନା ଗୋ;
 ଶାନ୍ତି ଦେବ କିନେ ଆଶ୍ଵାସନା—ସଜନା ଗୋ । (ଷ)

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଦ

ଗୁପ୍ତ ନିବେଦନ

(ରାଗ—କେଦାରଗୋଡ଼ା)

କା ଆଶେ କହିବି ମରମ ବେଦନା
 ସରମ କଥା ଏ ସିନା,
 ଖାଇବା ଜନସ ବସପରି ଲାଗେ
 ଏକା ତୋ'ଲଗି ନବନା ରେ ବାଳା,

(୧) ଶଶ୍ଵରପୁ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।
 (୨) ଶତଭୁଜ—କୂର ।
 (୩) ଶ-ସ—ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଶାନ୍ତି ।

ଗୋଲଉରଜା ମୋ ଗଳାମାଳା,
 ଘନକୁନ୍ଦଳା ନବ ଛଇଳା,
 ଭର-ବିଳାସିନୀ ପ୍ରେମଶୀଳା ରେ ବାଳା । ୧ ।

ଗୁହଁ ବସିଥାଉ ଦୃଷି ଦୃଷି ଥାଉ
 ଦିନେ ମୋ ପ୍ରେମ ଅଳକ,
 ଛିଡ଼ା ନ ହେଉଣୁ ଗ୍ରୀଡ଼ା ତେଜ କେଳି
 ସଦନକୁ ନେଉ ଝିଙ୍କି ରେ ପ୍ରିୟା,
 ଜହ୍ନିପୁଲ ପରି ଦନକଥା,
 ହାଉଁଳବ କି ପୀରତି-କଥା,
 ନିନ୍ଦା-ଦାଗ କାଟିଲୁ କି ହିଆ ରେ ପ୍ରିୟା । ୨ ।

ଚାକିଆଉ ଘାଟେ ମନର ଉଜାଟେ
 ଥୁବାର ଯାଏ ମୁଁ ଜଳେ,
 ଠାର ଦେଲେ ଠିଆ ହେଉ ତୋ ମାଠିଆ
 କାଶ ଉଶ୍ମାସିବା ଛଳେ ରେ ଗୋର,
 ତାକି ସାରଧନ କରୁ ଶ୍ଵେର,
 ତାଳେ ଛନ୍ଦଦେଇ ପ୍ରେମ ଡୋର,
 ଆଜୁଁ ଦେବୁ କି ସବୁ ପାସୋର ରେ ଗୋର । ୩ ।

ତରକିଶ ଗୁରୁ- ଜନ ଉପେ ଭୁରୁ-
 ଭଙ୍ଗିରେ ଦେଉ ଲସାରା,
 ଅରେ ଥରେ ବଧୂ ବାଧାଯୋଗୁଁ ସିଦ୍ଧି
 ହୋଇଯାଏ ଯଦି ମାର ରେ ସହି,
 ଦମ୍ଭହରା ହେଲେ ଦୁଃଖ ବହି,
 ଧୀରେ ଆଶ୍ଵାସନା-ଭାଷା କହି,
 ନେଉ ହୃଦର ଦରଦ ଦହି ରେ ସହି । ୪ ।

ପରପ୍ରୀତି ଯୋଗ ଶ୍ଵେତସୁଖ ଭୋଗ
 ଯେ' ଶୁଭ ଜାଣୁ ତ ଧନ,

ଫାଟିଯାଏ ହୃଦ   ଭୂଟିଯାଏ ମୁଦ
 ଦିଶିଲେ ବାଧା-ବନ୍ଧନ ରେ ସଖି,
 ବାନ୍ଧ ମନକୁ ନହୁଏ ରଖି,
 ଭ୍ରମେ ଲୋଭକ-କଳ୍ପଳ ମାଖି,
 ମନ ସଙ୍ଗେ ଛନ ଛନ ଆଖି ରେ ସଖି । ୫ ।

ଯାଉ ପଛେ ପ୍ରାଣ   କୁସୁମ-କମାଣ-
    ଦାଉ ସମ୍ଭାଳିଛି କିଏ ?
 ରାମାୟଣ ମହା-   ଶ୍ରୀରାମ ଯାହା
 ପ୍ରେମର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ ରେ ରାମା,
 ଲକ୍ଷ୍ୟ କର ଗଉଡମ-ବାମା,
 ବାସୁଦେବ-ଦୁର୍ଗା ସତ୍ୟଭାମା,
 ଶିବ ବଶେ ତ ଦିବସା ଶ୍ୟାମା ରେ ରାମା । ୬ ।

(୧) ଷଡ଼ବନ୍ଧୁ ମୃତ   ପ୍ରେମ ଲୋଭେ ଜଡ଼
    ପାଲଟିଲେ ତ ଭୂତଲେ,
 (୨) ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ଲୋଭ-   ଦୃଷ୍ଟି କେ ନ ଦେବ
    ନୂତନା ଗୁରୁ-ରୂତଲେ ରେ ଧନ,
    ହାସରସେ ବିବାସ ରଜନୀ,
    ଶୟ ଆଶା ରେ ପ୍ରାଣସଜନୀ,
    ପଙ୍କଜାକ୍ଷି, ମୋ ଅଙ୍କପାବନୀ ରେ ଧନ । ୭ ।

ଟୋକା ବୟସରୁ   ତୋ କାନ୍ତ ହେବାରୁ
    ଅଭିନବ ଅଭିଳାଷେ,
 ସଖୀମାନେ ତୋର   ରଖିଥିବେ ସୋର
    କହିଥିଲୁ ଯା ବିଶ୍ୱାସେ ରେ କାନ୍ତା,
    ଆଗ କଥା କି ପାସୋର ଯାନ୍ତା,
    ଲଂଘିବାକୁ ହେଲୁ ସବୁ ଚିନ୍ତା,
 ଆଉ କି'ଦେନ ଏତେ ଦୁଃଖିତା ରେ କାନ୍ତା । ୮ ।

(୧) ଷଡ଼ବନ୍ଧୁ—ବିଷ୍ଣୁ । ମୃତ—ଶିବ । ସତା ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶାଳଗ୍ରାମ ପଥର ରୂପରେ ଓ ଶିବ ପ୍ରସ୍ତରରୂପିଣୀ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଲିଙ୍ଗ ରୂପରେ ପୂଜା ପାଉଅଛନ୍ତି । (୨) ରୂତଳ—ନିତମ୍ବ ।

ଆଚମନ ସାରି   ନାଚ ଦେଖା ଜାରି
ଛଳେ ତୋ ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନେ,
ବିଛାଇ ପଶନ୍ତ   ଇଚ୍ଛାବତ ! ଚିତ୍ତ
ମୋହିବୁ ତ ସୁଖଦାନେ ରେ ଝରୁ,
ଆଜି କାହିଁକି ମନ୍ଥକି ଚିତ୍ତ ?
ବୁଝି ନପାରେ ଭବଭଙ୍ଗିରୁ
କାଳ ପଶନ୍ତ ଖସାଅ ଶିରୁ ରେ ଝରୁ । ୯ ।

କୁଳମାଙ୍କ ହେତୁ   କୁଳମାତରେ ତୁ
ଭୁଟାଇ ଦେଉଛୁ ସ୍ନେହ,
ଶଠ-ହସ୍ତଲେଖା   ପଠନେ ପରାକ୍ଷା
ନକରି କପା ସନ୍ଦେହ ରେ ନାରି,
ଆଜରୁଷା ଗୁଡ଼ ସୁକୁମାର,
ଗାଡ଼ ଦୁଃଖେ କରୁଛୁ ଗୁହାରି,
ପ୍ରାଣ ହରିବ ହର-ଭଗାରି ରେ ନାରି । ୧୦ ।

(୧) ରତବର-ଶର   ସତୀ-ବରଣର
ଧୂରତ ଦିଏ ଧରଣି,
ପଥର ବି ମୋର   କଥନରେ ବର
ଦିଅନ୍ତାଣି ହସି ହସି ରେ ସତ,
ପଦେ ଶୁଣାଇଲେ ସୁଭରଣ,
ଅଥେ ଦୁଃଖ ହୁଅନ୍ତା କରତ,
ମନୁ ମେଣ୍ଟି ଅତନୁ ଆରତ ରେ ସତ । ୧୧ ।

ଲଂପଟଙ୍କ ପରି   କପଟ ଗୁରୁଣ
ନାହିଁ ମୋ କଥାରେ କିଛି,
ସଫା ହୃଦେ କହ   ନଫାରଖା ସ୍ନେହ
କିଏ ନ କରିବ ଛିଛି ରେ ବନ୍ଧୁ,

ନବ ଯୌବନ-ଜୀବନ ବଧୂ,
 (୧) ଶୁଭ ଦୋଷାର ମୋ ସାର ଇନ୍ଦୁ,
 କାମ-ଦାବ-ହାବଭାବ-ସିନ୍ଧୁ ରେ ବନ୍ଧୁ । ୧୬ ।

(୨) ଶେଷ ପାର ପୁଲେ ସଜନୀଙ୍କ ଭୁଲେ
 ଭ୍ରମ କୁଶାରି ବିପିନେ,
 କରକରଦନି, ତରକ ନ ଦେନି
 କେଳି କରୁଥିଲୁ ଦିନେ ରେ ରସ,
 ଲଳସିନି, ଦେଖି ମୋ ପ୍ରବେଶ,
 ଭାବେ ସଙ୍କେତଲୁ ବିବା ଶେଷ,
 ନାଶିବାକୁ ଶିବାରାତି-କ୍ଳେଶ ରେ ରସ । ୧୭ ।

ଗ୍ରୀଷମ ସମୟ ବିଷମ ବିଷୟ-
 ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଥିଲି ଉଡ଼ାଲେ,
 ହସି ମହାଲସି, ରସିକତା-ରସି
 ଆକରଷି ନେଲୁ ତାଲେ ରେ ଜାୟା,
 ଭୁଲୁ ପରଶ ପର ମୁଁ କାୟା,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଜାୟା ତୁ ମୁଁ ତୋର ଶୁଭା,
 ମୁକ୍ତି ନପାରେ ତୋ ପ୍ରେମ-ମାୟା ରେ ଜାୟା । ୧୮ ।

କେ' କିସ କହିଛି ଦୋଷ ମୋର ବାଛି
 କରୁଛୁ ଯେବେ ପରତେ,
 ମୁଖ ଖାଲି ତମ- ତମ କର ଦମ-
 ହରା କରୁଥା' ମତେ ରେ ରାମା,
 (୩) ହୃଦ-ଗଗନର ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରମା,
 ଦୁଃଖ-ମେଘ-ଘନାନ୍ତ-ସୁଷମା,
 କିପାଁ ନ'ଦେଉ ଭଉଁର-କ୍ଷମା ରେ ରାମା । ୧୯ ।

(୧) ଦୋଷା—ରାତି । ସାରଇନ୍ଦୁ—ପୂର୍ଣ୍ଣମୀଚନ୍ଦ୍ର ।

(୨) କୁଶାରି—ଆଖି । (୩) ଘନାନ୍ତ—ଶରତ୍‌କାଳ ।

ରୁଚୁନ୍ଦର-ଧର-   ଫଣୀ ପର ଧର-
 ମଣ୍ଡନା ହେଲ ତୋ' ମାନେ,
 ଯେ' ଛି ଛି କଲେ ବି'   ଲୋକହସା ହେବ
 ପଛେ ନିନ୍ଦା ଅପମାନେ ରେ ଦେବ,
 ପ୍ରେମ-ଜଂଜାଳେ ତୋ' ପଦ ସେବ,
 ବକ୍ଷେ ବୋଝେ ଝୁଣ୍ଟାମାଳା ଦେବ;
 ଜୟ-ପତନୀ ନିଶ୍ଚୟ ନେବ ରେ ଦେବ । ୧୬ ।

ଚିଚିଉ ରଟିଲ   ଫସର ଫାଟିଲ
 ମନ୍ତ୍ର ଲବଣ୍ୟ ବହିଲ,
 ଉଠ, ଠାକୁରାଣୀ,   ତୋ' ପୀଠକୁ, ଆଣି
 ରହିଲ ବଣି କହିଲ ରେ ରାଇ,
 ଜୟ ଛଂଛମ ଦିଅ ବଜାଇ,
 ପ୍ରେମ-ବଢ଼ି-ତେଉଁରେ ମଜାଇ,
 ଦେଲି ମୋ ଜଣାଣ ସମଜାଇ ରେ ରାଇ । ୧୭ ।

ଭୁ ତ ବିଚକ୍ଷଣା   ମନକଥା ଜଣା-
 ଇବା ଠାରୁ ବେଶି ଜାଣୁ
 (୧)ବ୍ୟଥା ଥିଲେ ପ୍ରାଣେ   ତଳ ପରିମାଣେ
 ତାଳରୂପେ ହୃଦେ ଆଶୁ ରେ ଲେଳା,
 ଆଶା-ଦଦର ନାବ ହିଲେଳା,
 (୨)ରକ୍ତ ଶଧ ଧଇଲେ ପାହୁଲ,
 ପାକି ମଦନ ନଦେବ ହୁଳା ରେ ଲେଳା । ୧୮ ।

ପାପ-ଦଣ୍ଡଠାରୁ   ଆପଦ ତ ଗୁରୁ
 କୁସୁମ କୋଦଣ୍ଡ-ତାପ,
 (୩)ରେଫ ଫଣୀ ପର   ଫୁଲ-ମଣି ଧର
 ପରାଣେ ଦିଏ ସନ୍ତାପ ରେ ବାମା,

(୧) ଲେଳା—ଚଞ୍ଚଳା । ହିଲେଳା—ତରଙ୍ଗିଣୀ, ନଦୀ ।

(୨) ହୁଳା—କ୍ଳାନ୍ତ ।

(୩) ରେଫ—ଦୁଷ୍ଟ ।

ଭବ ବିଚ୍ୟୁତ-ମୋହିନୀ ରମା,
ହେମପ୍ରଭ-ଭବନୀ-ଉତ୍ତମା,
ସରୁମଧ୍ୟମା-ମାନମା-ରମା ରେ ବାମା । ୧୯ ।

ଯା'ଯା' ବୋଲି ଅତି ନରାଣ ଭରଣୀ
ଶୁଣାଇବୁ ଯଦି ରାଗେ,
କରିବୁଜଗତି, ଶରୀର ଝଟିବି
ତେଜବି ଆଜି ତୋ ଆଗେ, ରେ ସୁନା,
ପ୍ରୀତି-ଲୀଳସା ନ କର ରୁନା,
ଜୀବ ଭବିଷ୍ୟ ଏକ ଘଟନା,
ହେବ ଅବଶ୍ୟ ଶୋକ ରଟନା ରେ ସୁନା । ୨୦ ।

(୧) ଷ-ଷ ନାଶ ନାହିଁ ରସବତୀ ସହ,
ରଖ ତୋ' ପ୍ରୀତି-ଯଶ
(୨) ଉତ୍ସାହି ତରଳା- ହୃଦକୁ ସରଳା
ତରଳାକଦଅ ରସ ରେ ମିତ,
ଦେଉ ହାଁ ହାଁ-ସୁଧା ତୋ ସଙ୍ଗୀତ,
(୩) କାମ-କଷ୍ଟ କ୍ଷଣେ ମୋହୁ ଚିତ୍ତ,
ହେଉ ଉତ୍ତେଜ କରଜାକିତ ରେ ମିତ ! । ୨୧ ।

* କଳାବତୀ, ଟେକ କଳାକର ମୁଖ
କହୁଛି କାମ ଆକଟେ,
ଖଞ୍ଜି ହେବା ଆଶା ଖସାଇ ନବଅ
ଖଟାଅ ମୋତେ ତୋ' ଖଟେ ରେ ପ୍ରେମା,
ଗୁଣବତୀ, ତୁ ମୋ' ରଜଜେମା,
(୪) ଘନାଘନ-ଜଘନା ସୁଷମା,
ଭମା, ରୁମାଦାୟିନୀ-ଉତ୍ତମା ରେ ପ୍ରେମା ! । ୨୨ ।

(୧) ଷ-ସୈନ୍ଧବ; ଷ-ଶୋଭା । (୨) ତରଳା-କାମୁକ । (୩) କାମକଷ୍ଟ-
ସ୍ତ୍ରୀ-ଗୁପ୍ତାଙ୍ଗ । (୪) ଘନାଘନ-ସ୍ଥୂଳ, ମଉହୁତ୍ରୀ ।

* କଳାବତୀ-ରତିକୁଶଳା, ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିରେ ଆସକ୍ତା ।

ଚତୁର ଚମ୍ପା ମୋ' ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ୍ରହାସି
 ଚଖାଅ ସୁଧା-ବଚନ,
 ଛଇଲି-ଛଟକ ଛବି ଶୁଣି ମନୁ
 ଛଟପଟ ଛନଛନରେ ହାର,
 ଜଳଜାଣି, କଞ୍ଜୁଳାଣୀ-ଭାର,
 ହିନାମୁର ଝୁଲୁ ଝୁମ୍ପା ଝର,
 ନିରଲେପ-ଗୋଲପ ଅଧର ରେ ହାର । ୨୩ ।

(୧) ଟଙ୍କାଧର କୋଳେ ଟଙ୍କାରଞ୍ଜି ଦେଖି
 ଟଙ୍କର ଦେଖା ଦଟନେ,
 ଠଉରଲି ଯାହା ଠକ ବିହୀ ତାକୁ
 ଠକଣ୍ଡ ରୂପ ଗଠନେ ରେ ବାଳି,
 (୨) ଡାକ ମଧ୍ୟେ ତୋ' କଟି-ଘା ଡାଳି,
 ଡଙ୍ଗା ଲେଉଟେ ଧରଛନ୍ତି ଶୁଳୀ,
 ଅଙ୍ଗେ ବୋଲି ଲଙ୍ଗେ ଭସୁଧୁଳି ରେ ବାଳି ! । ୨୪ ।

ତରୁଣି ରେ, ତତେ ତରଣୀ ମଣି ମୁଁ
 ତକାଉଛି ତ' କାତରେ,
 ଅଳଟି ନପାଇ ଅକାମର ହୋଇ
 ଅରୁଅଛି ଅନାଥରେ ରେ ସଖି,
 ଦୁଃଖୀ-ହୃଦୟ ନଥ ପରଖି,
 ଧର ମୋ' ରାଣ ଦେଉଛି ଲେଖି,
 “ନଖି” ନକହ ସ୍ନେହ ଉପେକ୍ଷି ରେ ସଖି ! । ୨୫ ।

ପୟରୁ ଅଳତା ପଳାଇବାରୁ ତା'
 ପସିଦ ଧର କପଟେ,
 ଫଗୁଆ ସୀମନ୍ତ ଫରଫର ନେତ
 (୩) ଫବୁନାହିଁ ତ' ତୋ ଫଟେ ରେ ଚଣ୍ଡି,

(୧) ଟଙ୍କା—ତାରାଦେଖା, ଦୁର୍ଗା ।

(୨) ଡାକ—ଉପରୁ ।

(୩) ଫବବା—ଶୋଭାପାଇବା । ଫଟ—କୃତ୍ରିମ ବିଷାଦ ପ୍ରକାଶ ।

ବେକ ମାଳ, ଝଲକାଦି ଦଣ୍ଡି,
 ଭୂଷାମାନ ଯେହା ସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡି,
 ମନ୍ତ୍ର ଦୁଃଖ ନେଉଥିଲେ ଖଣ୍ଡି ରେ ଚଣ୍ଡି ! । ୨୭ ।

ଯଶୁର ସୁବତ୍ସ, ଯମକ ପୀରତ
 ଯତନେ ଥିଲୁ ସଂଯତା,
 ରସବତ ଆଜ ରଖୁ କପାଁ ଲଜ
 ରଞ୍ଜି କାମ-ଆତୁରତା ରେ ରାଣି,
 ଲୀଳାବତୀ-ଲଳନା ଶିଦ୍ଧାଣି,
 ବରାହେହା ମୋ ଗୁହାର ଜାଣି
 ଶାମୁ-ବସୋଜେ ଲଗା ମୋ' ପାଣି ରେ ରାଣି ! । ୨୮ ।

(୧) ଷଣ୍ଡାଳ, ତୋ'ବନା ଷଡ଼ରୁ ମୋତେ
 (୨) ଷଟ୍‌କୋଶ ସମ ବିଷମ,
 ସରାଗ ସଜଡ଼ା ସଜପୁଲ ତୋଡ଼ା
 ସଜନି, ନୋହୁ ଉତ୍ତମ ରେ ସହି,
 ହଂସା ଗୁଡ଼ଦେବ ଏ ବରଣୀ,
 (୩) ସ୍ନେହ ତାଳିବ ମଦନ-ଅହି,
 ଯିବ ଜଗତେ ତୋ ନନ୍ଦା ରହି ରେ ସହି । ୨୯ ।

କଳକଣ୍ଠି, ଏ କ ଖଳକଥା ଟେକି
 ଗୁମାନ ଧରୁ ନ ଭାଳି,
 ଘେନି ମୋ ଜଣାଣ ଭଲୁଆଅ ପ୍ରାଣ
 ଚରଣ ତଳେ ସମ୍ଭାଳି ରେ ବନ୍ଧୁ,
 ଛଣା-ପୀୟୂଷ-ଜିଣା ତୋ ମଧୁ,
 ଝରୁ ଅଧରୁ ନିର୍ମଳ ସ୍ବାଦୁ,
 ଟାଣି ହୃଦୟ ଠାଣି ସମ୍ପାଦୁ ରେ ବନ୍ଧୁ । ୩୦ ।

ତର ଲଜ ଆଜ ଭୁକ୍ତି କି ହୃଦେ ?
 ଅଟେ କି ମୁଁ କିଛି ପର ?

ତରଳା ପୀରତି   ଅପାଇ କପାଇଁ
ଦେହ ଅରାଜି ତୋହର ରେ ସ୍ୱର,
ଧ୍ୱନି-ନିନ୍ଦାରେ ନୁହ ଅଧୀର,
ପ୍ରୀତି-ପସର ଫିଟାଅ ଉର,
ବନ୍ଧୁ, ନମଣ ଭଙ୍ଗି-ଟାପରରେ ସ୍ୱର । ୩୦ ।

ମହାକ ଅନାଇ   ମଉନେ କପାଇଁ
ଯାତନେ ଫିଙ୍ଗୁ ବଗ୍ରହେ ?
ରୂପାସ୍ତ୍ର ନଜଳି   ଲଭେ କି ତୋ' ଭଳି
ବିବେକନୀର ନିଗ୍ରହେ ରେ ଯୋଷା,
ଶେଷେ ଲସାଅ ଷଟ୍‌ପଦ-ଶୋଷା,
ସର ଯାଉଛି ହରିଣିଦୃଶା,
କ୍ଷଣେ ଶୁଣି ତୋର ଆଡ଼ରୁଷା ରେ ଯୋଷା । ୩୧ ।

କଣ୍ଠୀରବ-କଟି   ଖେଳ ଗୋଲ ଘଟି-
ଉରଜା ଚଉରୁମ୍ବିନି,
ଛଟକ-ଜଘନି,   ଝଟକ-ଆନନି,
ନୀରଜାସି-ନିତମ୍ବିନି ରେ ଟୋକି,
ଠଣ ଡଢ଼ଲ-ଡଞ୍ଜ ବଲେକି,
ଅନବରତେ ତୋ ଗୁଣ ବକି,
ଅନଥନେ ତ ଗଲଣି ଥକି ରେ ଟୋକି । ୩୨ ।

(୧) ଦିନାନ୍ତ ଦେଖାଇ   ଧୃତି ଧରାଇବା
ନୀତିନିୟମା ତୁ ପର,
ଫୁଲାଇ ବଦନ   ଭୁଲାଇ ମାରୁ ଯା'
ରଞ୍ଜି ଲବଣ୍ୟପସରରେ ବାଳି,
ଶ୍ୟାମା ଷେ'ଡ଼ଣି ସୁଖରସାଳି,
ହ'ରାବତି, ଥିଲେ ଭାବ-କାଳି,
କ୍ଷମା-କ୍ଷୀରେ ତୋ' ଦିଅ ପ୍ରକାଳ ରେ ବାଳି । ୩୩ ।

*କଖଗଘଞ୍ଜଅଁ (ଞ)   ଚଛଜଝନଅଁ (ଞ)
 ଗଠତଥ-ଶତଥ,
 ଦଧନପଫବ   ଭମଯରଳବ
 ଶଷସହସ - ଶପଥ ରେ ଧନ,
 ତୋର ପ୍ରେମ-ରୂପ-ଯଉବନ,
 ଭୁଲି ନପାରେ ମନ ନୟନ,
 ତେଣୁ ଏ ମୋ “ଗୁପ୍ତ-ନିବେଦନ” ରେ ଧନ । ୩୪ ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

ନୂଆ ଭୂଆଷୁଣୀ

(ରାଗ—କଳାଶଆହାରୀ)

କାନ୍ଦନା' କାନ୍ଦନା'   ଗୁନ୍ଦବଦନା ! ମୋ
 ଅଛୁଣୀର ନେଷପିତୁଳି,
 କର ମନ ସ୍ଥିର   ପୋଛି ଅଶ୍ରୁମାର
 କାନ୍ଦଣାରେ ନୁହ ବାତୁଳୀ;
 କାଲିଠୁଁ, ହେବୁ ତୁ କୁଳଭୂଆଷୁଣୀ;
 କହିବ ତୋ' ହୃଦ-   କଥା କିଛି ଗୀତ
 ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଯାଅ ଥରେ ଶୁଣି । (କ)

* କ—ବ୍ରହ୍ମା । ଖ—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଆକାଶ । ଗ—ଜ୍ଞାନଗୁରୁ । ଘ—ବର୍ଷ ।
 ଙ—ବିଷୟସୂକ୍ଷ୍ମା । ଚ—ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର । ଛ—ଗୃହଧର୍ମ । ଜ—ପିତାମାତା । ଝ—
 ବୃହସ୍ପତି । ଞ—ଗୋମାତା । ଟ—ଶବ୍ଦ । ଠ—ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୋଚର ଶକ୍ତି ।
 ଡ—ବାଡ଼ବାଗ୍ନି । ଡ—ଅନନ୍ତନାଗ । ଶ—ଜ୍ଞାନ । ଢ—ପୁଣ୍ୟ । ଥ—ଅନ୍ନ ।
 ଦ—ଦାନଧର୍ମ । ଧ—ବିଦ୍ୟାଧନ । ନ—ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ଗଣେଶ । ପ—ରାଜା, ପାଳନକର୍ତ୍ତା ।
 ଫ—ଯଜ୍ଞ । ବ—ବାୟୁ । ଭ—ବ୍ରହ୍ମ, ନକ୍ଷତ୍ର । ମ—ଶିବ, ଚନ୍ଦ୍ର । ଯ—ଯମ ।
 ର—ଅଗ୍ନି । ଲ—ଇନ୍ଦ୍ର । ବ—ଜଳଦେବତା ବା ବରୁଣ । ଶ—ଧର୍ମ । ଷ—
 ପ୍ରଜାପତି । ସ—ଜବାୟା । ହ—ପରମାତ୍ମା । ଷ—ଶରୀର ।

ଖେଳି ଖାଇ ଦିନ ଯାଉଥିଲା ତୋର

ଆଜିଯାଏ ବାପ ମା' ଘରେ,

ଖଟି ଯାଇ କାଲି ଦାଣ୍ଡି ହେବୁ ଖାଲି

(୧) ଗୃହଜଞ୍ଜାଳ ନଦାଘରେ;

(୨) ଖୋଜିବୁ, ପଦ୍ମନାଭ ଗୁଣ ଏଥର,

ଖର ବର୍ଷା ପରି ଦୁଃଖ ସୁଖ ଧରି

ଛାଡ଼ିକ କରବୁ ପଥର । (ଖ)

(୩) ଗେରସ୍ତ ହିଁ ତୋର ତାରକ ଶିଶୁର

ଏ ଘୋର ଭବ-ପାରାବରେ,

ଗୁରୁତୁଲ୍ୟ ମଣି ଲଗିଥିବୁ ସଦା

ଶାଶୁ-ଶଶୁରଙ୍କ ସେବାରେ;

ଗେହ୍ଲାଇ, ନଣନ୍ଦେ କରବୁ ଆଦର,

ଗେଲି ଅଟା ଗୁଡ଼ି ନ ଦେଖାଇ ପତି-

ଭାଇକ ଭାବିବୁ ସୋଦର । (ଗ)

ଦୃଶା ନ କରବୁ ମଣିଷ ଜାତିକ

ହେଉ କେହି ମାତ ପାମର,

ଦାସି ଗଣ୍ଡା ଭଳି ଆମେ ମଧ୍ୟ, ଯଦି

କୁଚରିତ ଥାଏ ଆମର;

ଘେନିବୁ, ଘନ ସ୍ନାନ ଦୁଃଖୀ ଗୁହାରି,

ଦୁଃସ୍ବ ରହିଥିବୁ ଖରୁଆ ଲୁହୁଆ

ମିଛୁଆକୁ ଦୁର୍ଘଟ କୁହାରି । (ଘ)

ଉପଗତ ହେଲେ ଅତିଥି ଅଥବା

ବନ୍ଧୁ ଆତ୍ମୀୟ ଗୁରୁଜନ,

ଉଚିତ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବୁ ତାକୁ

ତାଙ୍କୁ କରି ବରଜନ;

(୧) ନଦାଘ—ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ।

(୨) ପଦ୍ମନା—କମଳନା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀ ।

(୩) ତାରକ—ଚକ୍ଷୁର ତୋଳା, ନୌକା, କର୍ଣ୍ଣଧାର, ତାରଣକର୍ତ୍ତା, ଦ୍ରାଣକର୍ତ୍ତା, ରକ୍ଷକ ।

ଉଜାଟ, ନବହିକୁ ଅଗ୍ର ପ୍ରଗନେ,
 ଉତ୍ତର ବିହିକୁ କାହାର ମହତ୍ତ୍ଵେ
 ବାଧା ନ ଘଟିବ ଯେସନେ । (୫)

ଗୁଲଗଲ ବାଟେ ଲେଉଟି କାହାକୁ
 ଗୁହଁକୁ ନାହିଁ ଅକାରଣେ,
 ଚରସ-ଲଘବ ପୁଟିପଡ଼େ ତହିଁ
 ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶୁଦ୍ଧାଚରଣେ;
 ଚଉରେ, ରଖିଥିବୁ ଉଚ୍ଚ କାମନା,
 ଚନ୍ଦ୍ରିବାକୁ ଗୁଣ ଅଛନ୍ତି ନୟନ
 ଅନେକ ଗୁଣୀ-ମହାମନା । (୬)

ଛୁଡ଼ା ହେବୁ ନାହିଁ ଗ୍ରୀଡ଼ାକୁ ହରାଇ
 ବକୃତ ନାଟ ତାମସାରେ,
 ଛନ ଛନ ହୋଇ ଯିବୁନାହିଁ ମନ-
 ଭୁଲ୍‌ଖି ମିଛ-ପ୍ରଶଂସାରେ;
 ଛଇଲା, କାହାର ଛଳ ଉପହାର,
 (୪)ଛୁଇଁବୁନା' ତାହା ହେଉ ସୁନା ବାହା-
 ସୁତା, ମଣି-ମୁକୁତା-ହାର ! (ଛ)

ଜଗତ ବନ୍ଦୁଛି ଏ ନାଶଜାତିକ
 ମଣି ଦେଖ ଆଦିଶକତି,
 (୫) ଜନସୂତୀ-ଜାୟା- ନନ୍ଦନଠୁଁ ଯେଣୁ
 ପାଏ ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି-ଭକତି;
 ଜାଣିଥା, ନ ଭୁଲିବୁ ନିଜ ଖାତିର,

(୪) ବାହାସୁତା—ବାହାରେ ପିନ୍ଧିବା ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ) ।

(୫) “ଜୟାସୁତାସୁତା ଜାୟାନ୍ତଃ ସଦସ୍ୟାଂ ଜାୟତେ ପୁନଃ ।” ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଷ
 ଯାହାଠାରୁ ପୁଣି ପୁଣିରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ, ସେ ‘ଜାୟା’ । “ଏକୋଽହଂ
 ବହୁସ୍ୟାମ୍ ।” ପୁରୁଷ ଅନେକ ରୂପରେ ଜନ୍ମିବା ସକାଶେ ‘ସ୍ତ୍ରୀ’ର ମାତୃଶକ୍ତି ଉପରେ
 ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଶାବନଟି ଗଢ଼ା ମହା ଦାସିଈରେ
ଶାବନଦା ନାଶୁଜାତର । (ଜ)

ଝରଜା ଝଂଝଟେ   ଯୋଗ ଦେବା ଆଉ
ସୀମା ନ ମାଡ଼ିବୁ ତାହାର,
ଝଡ଼ପଡ଼େ ତହିଁ   ଲଳିତ ମନ୍ଦିର
ପାଇ ଅପବାଦ-ପାହାର;
ଝିମିଟେ, ମେଲ ନ ରଖିବୁ କୃଷଙ୍କେ,
ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କି ହେବୁ-   ନାହିଁ କାହାକୁଲେ
ବଞ୍ଚିଯା ପ୍ରକାଶ ପ୍ରସଙ୍ଗେ । (ଝ)

ନିନ୍ଦିତା ନ ହେବୁ ପର ଦୋଷ ବାଛି
 ନ କହିବୁ କିଛି ରାଗରେ,
 ନିଜ ଛଦ୍ର ମଣି ଶାଶୁଘର ଛଦ୍ର
 ଲୁଚାଇବୁ ପର ଆଗରେ;
 ନିର୍ମଳ, ରଖିବୁ କୁଳ-ବ୍ୟବହାର,
 ନିୟମରେ ବାଧା ଦେଉଥିବା ଶାନ୍ତି-
 ଗତି କରିବୁ ପରିହାର । (୫)

ଟାପରୁ ଛଳେ ବ' ଅନୁଚିତ ଆଶା
ରଖି ବସିବ ସେ' ତୋଠାରେ,
ଟାଳିଦେବୁ ତାହା ଜଣାଇ ବିରକ୍ତ-
'ସୁରକ-ମାରବତା'-ଠାରେ;
ଟେକିବୁ, ନାହିଁ ତହିଁ ସ୍ଥିତି ଲିପନ,
ଟାଣ ଦେଖାଇଲେ, ତା' ପ୍ରଜ୍ଞାକାର ତୋ
ପତି କରବୁ ଜ୍ଞାପନ । (ଟ)

ଠକିବାକୁ ଛଳ- ବଶ୍ୟାସୀ ରୂପରେ
 ହୁଅନ୍ତୁ ଅନେକେ ହାଜର,
 ପାଣିମାଣି ଭାବ- ଭଙ୍ଗୀରେ ତାଙ୍କର
 ରଖିବୁ ତରଳ ନଜର;

ଠିକେ ତୁ, ଗଣି କର ଏହା ଧନ ରେ,
 ଠୋକର ପାଇଲେ ଆଜି କଥା ତୋର
 ପଡ଼ିଯିବ ନିଶ୍ଚୟ ମନରେ । (୦)

ଡଢ଼ିଆ-ଯନ୍ତେ କାନପୁଙ୍କା-ମନ୍ତେ
 ନ ରଖିବୁ ଅନ୍ଧବଶ୍ଵାସ,
 ଡାହାଣୀ-କାହାଣୀ ଶୁଣି ସତ ମଣି
 ବୁଦ୍ଧି ନ କରବୁ ଉତ୍ସାସ;
 ଡରବୁ, ନାହିଁ ଠକ-ଭଣ୍ଡ ଡରାଣେ,
 ଡଙ୍ଗର ଗରବ- ହାତ ଧର୍ମଦେବ
 ଚର ସଖା ସଙ୍ଗ-ପରାଣେ । (ଡ)

ଡମାଳି-ଗୀତରେ ତଳି ନ ପଡ଼ିବୁ
 (୧) ପଡ଼ିବୁ “ନାଶ-ଦରପଣ”
 ଡେଲ ମଣି ପର- ଦରବରେ କର
 କରବୁ ନାହିଁ ଅରପଣ;
 ଡାକୁଣୀ,-ଚରିତେ ରମଣୀ“ରତନ”,
 ଡାଲେ ଖୋଲ ହୋଇ- ଗଲେ ସେ ରତନେ
 କମିଯାଏ ସ୍ନେହ ଯତନ । (ଡ)

ଅବସ୍ଥା ଅନାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିହବୁ
 ତେଜି ଆଡ଼ମ୍ବର ବିଳାସ,
 ଅପବ୍ୟୟିତାରେ ପୁରନାହିଁ ଆଜି-
 ଯାଏ କାହାର ଅଭିଳାଷ;
 ଅଧିକ, ବଢ଼ିଥାଏ ତହିଁ ଅସ୍ତବ,
 ଅଜ୍ଞାନ-ପ୍ରୌଢ଼ସେ ଆପଣା ଶତ୍ରୁ ସେ’
 ଅଛି ଯା’ ସେପରି ସ୍ଵପ୍ନବ । (ଣ)

ଡାର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରତ-ଭ୍ରମ- ଜାଲେ ନ ପଡ଼ିବୁ
 ତେଜି ପଡ଼ିପ୍ରେମ-ସାଗର,

(୧) “ନାଶଦର୍ପଣ”—ସ୍ଵର୍ଗତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥଙ୍କଦ୍ଵାରା ପ୍ରଣୀତ ନାଟ୍ୟକବିତା ପୁସ୍ତକବିଶେଷ ।

ତୁଷ୍ଟି ଥାନ୍ତି ସବଂ ଦେବଦେବୀ ଘାତ୍ର-
 ଥିଲେ ପତିଭକ୍ତ-ଜାଗର;
 ତପସ୍ୟା, ପତିପଦ ସେବା ନାଶ୍ବର,
 ସାଶକର୍ତ୍ତା ପତି ପ୍ରାଣପ୍ରଭୁ ଠାରେ
 ନିଜକୁ ମଣିବୁ ଶରୀର । (ତ)

ଥିଲେ ମନେ କିଛି ଦୁଃଖ, ଭୁଲିଯିବୁ
 ନିରେଖି ପତି ଆଗମନ,
 ଥରେ ଯହିଁପାଇଁ ବାରିବେ ତୋ ସ୍ବାମୀ
 ନ ଦେବୁ ତହିଁ ଆଉ ମନ;
 ଥୋଇଲୁ, ଛୁଣ୍ଟାଳି ପୋଇଲୁ ସମାନ,
 ଥଟା ଛଳେ ସୁଦ୍ଧା ଘଟାଇବୁ ନାହିଁ
 କାନ୍ଦୁମନରେ ଅପମାନ । (ଥ)

ଦୋଷ ତୋ' ବାଛିଲେ ଦୁଃଖିତା ନ ହେବୁ
 ଯେ' କାହାର ହୃଦ ବଚନେ,
 ଦାସୀ ପରିବାସୀ ଲଗାଇବୁ ନାହିଁ
 କାନ୍ତ ଶ୍ରୀପଦ ଅରଚନେ;
 ଦ୍ରୌପଦୀ, ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ପାଟରଣୀ,
 ଦିନେ ବ' ସେ ସଖୀ ନିୟୋଜି ନ ଥିଲେ
 ପତିସେବାରେ ଶୃକରଣୀ । (ଦ)

ଧଇରସ ଧରି ପାଳିଥିବୁ ସଦା
 ସଖାର ଚିତ୍ତକ୍ଷା ଧରମ,
 ଧର୍ମର ପରୀକ୍ଷା ବୋଲି ବୁଝିଥିବୁ
 ଲେଉଟାମୟ-ଗୁ ପ୍ର-କରମ;
 ଧରରେ,—ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀ, ଦମୟନ୍ତୀ,
 ଧନ୍ୟା ହୋଇଛନ୍ତି ଆଉ କେତେ ସଖୀ
 ତୋଳି ଧର୍ମ-ବଇଜୟନ୍ତୀ । (ଧ)

ନିତ୍ୟକର୍ମ ଯଥା- ସମୟେ ଚଳାଇ
 ମାନସକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଧାନ,
 ନିଦ୍ରାଦି ଆହାରେ ଧର୍ମଗୁର ରଖି
 ଥିବୁ ସତତ ସାବଧାନ;
 ନ'ବୁଝ, ଧର୍ମଟି ଦେଶ-କୁଳାଗୁର,
 ନ୍ୟାୟ-ସତ୍ୟଯୁକ୍ତ ପବନ କର୍ମକୁ
 ଧର୍ମ ବୋଲି କର ବିରୁଦ୍ଧ । (ନ)

ପତି-ଦେବତାର ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ଭୁଞ୍ଜି
 ପତି ତୋ' ପରମ ଶିଶୁର,
 ପର ପୁଂସ ମୁଖ ଗୁଣକୁ ନାହିଁ ସେ
 ହେଲେହେଁ ରାଜ୍ୟ-ଅଧୀଶ୍ୱର;
 ପୁତ୍ରକୁ,—ନାହିଁ କାହାକୁ ତା' ବିଷୟ,
 ପତିପ୍ରାଣା ସଖୀ- ଚରିତେ ବି ରହି-
 ଯାଏ ତହିଁ ଲୋକ ସଂଗୟ । (ପ)

ପିରିପିରୀ, ଦଣ୍ଡି ଭୂଷାଦିରେ ମଣ୍ଡି
 ହେବାରୁ କେତେକ ରମଣୀ,
 ଫୁଲ ଯାଇଥାନ୍ତି ଗରବେ, ସେପରି
 ହେବୁ ନାହିଁ ତୁ ଧନମଣି;
 ଫେସନେ, ଭୂଷଣେ ହେଲେହେଁ ସଜ୍ଜିତା,
 ଫଳ ତହିଁ କିସ ନିନ୍ଦନୀୟ-ଦୋଷ-
 ଦୁର୍ଗୁଣେ ଯେ ନାଶ ଲଜ୍ଜିତା ! (ଫ)

ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ଶଯ୍ୟା ତେଜ ପୂର୍ବ
 ଅଭ୍ୟାସେ ରଖି ବଦନ,
 ବିଦ୍ୟାବାସ ଦୟା- ମୟ ହରି ପାଦେ
 କରିବୁ ଆତ୍ମନିବେଦନ;
 ବିଧିରେ, ଯାପି ସେ ଶୁଭ ଅବସର,
 ବିଷୟାବ୍ୟ ଗଢ଼ ରହି ସଚୟନେ
 ତା' ପରେ ହେବୁ ଅଗ୍ରସର । (ବ)

ଭିଖାରିଙ୍କ ବଳ ବୟସ ଅବସ୍ଥା
 ଦେଖି କରିବୁ ସୁବିଚାର,
 ଭିକ୍ଷା ଛଳେ ମିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବୁ
 ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ କେଡ଼େ ନାରୁର;
 ଭୂତଳେ, ସବେ ପାଳିତ ସ୍ବ କରମେ,
 ଶ୍ରେକେ ପରଦାରେ କିଏ ବା ଚିତ୍ତାରେ
 ନର ମରନାହିଁ ସରମେ ! (ଭ)

ମନା କରିଥିବୁ ଥିବା ତୋ' ସ୍ୱାମୀର
ସଦ୍ୟପି ମନ୍ତ୍ର ଆଚରଣ,
ମନ୍ତ୍ରୋଦୟ କଥା ଏଡ଼ି ଦଶମଥା
ଅକାଳେ ଲଭିଲୁ ମରଣ;
ମହାରେ, ଯେତେ ମନ୍ତ୍ରାରୁଣ ପୁରୁଷ,
ମରିଛନ୍ତି, ଆଜି- ଯାଏ ନିନ୍ଦନାପୁ
ତାଙ୍କ ସେ ପାପ-ପଡ଼ରୁଷ । (ମ)

ଯଥା ଯତନରେ   ତହୁ ନେଉଥିବୁ
ଗୋମାଟାର ପାନ ଆଦ୍ରାର,
ସାଜନୀ ସକଳ   ଭୂଝିଧିବ ବୋର
ଜୀବନ-ଶାନ୍ତିରେ ତାହାର;
ଯଶୋଦା,-ଦେବା ସେଇ ମା'ର ଶ୍ରୀପଦ,
ଯୁଗ ଯୁଗ ପାଇଁ   ସାଙ୍ଗଛନ୍ତି ଥୋଇ
ଭାରତେ ଭାଗ୍ୟବଣୀ ପଦ । (ସ)

(ଅ) ଗୋମାଟା ଏହି କବିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ରଚୟିତ ହୋଇଛି।

ରକ୍ଷନ-ସଦନ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରେମ ମନ
ଆଚରଣ ଭୂଷା ବସନ,
ରଖିଥିବୁ ସଦା ପୂର୍ବ ପରିଷ୍କୃତ
ଆବର ଆସନ ବାସନ;
ରୁଚିର,-ରୁଚି ବୃଦ୍ଧିକରେ ଆୟୁଷ,
ରାସନା-ଦାଣନା- ମାନସୀ-ରୁଚିରେ
ବିଷ ବ', ପାଲଟେ ପୀୟୁଷ । (ର)

“ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ” ବ’ ପଢ଼ିବୁ ମାତର
 ରଖିଥା’ ଏକଥା ପରତେ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ବିଭୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରାପତ,
 ନ ମିଳେ ତା’ ଓଷା-ବରତେ;
 ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ, ଲୋକେ କିପାଁ ଧନା—ଗରବ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ହେଉ ଖାଲି ବସିଥାଉ
 ନିଶ୍ଚୟ ସେ ଭୋଷେ ମରିବ ! (ଲ)

ବିଧିର ବିଧାନ- ଫଳେ ତୁ ଯେ କାଳେ
 କୋଳେ ପୁତ୍ର ଧନ ଧରୁକୁ,
 ବାଲ୍ୟକାଳ ତା’ର ସୁଖିକାର ଭର
 ନିଜେ ତୁ ବନ୍ଧନ କରିବୁ;
 ବାଚ୍ଦେବୀ, ଆଦିରୁ ନିଜ ଜନନୀ,
 ବିଶ୍ୱେ ମାତୃଭାଷା ହରେ ସ୍ୱ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
 ଜାଣିଥା’ ବାଣୀ ପଦ୍ମାନନ ! (ବ)

ଶିକ୍ଷିତା ବୋଲଇ ନପାରେ ରମଣୀ
 ପଢ଼ି ଖାଲି ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ,
 ଶାଶୁ-ଶ୍ୱଶୁରବଦି ସତ୍ତ୍ୱକରି ଯେବେ
 ନ ତୋଷିବ ମନ-ପରାଣ;
 ଶୟଳେ, ସେ’ ହିଁ ଶୋଭାବତୀ ପଣ୍ଡିତା,
 ଶାନ୍ତି-ସ୍ୱେଦ-ପ୍ରୀତି- ଭବିଷ୍ୟଦ-ଗୁଣ-
 ରତନେ ଥାଏ ଯେ’ ମଣ୍ଡିତା । (ଗ)

(୭) ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟବତୀ ହେଲେହେଁ ଯୁବତୀ
 (୮) ଯେବେ ନୁହେଁ ଗୃହ-ସେବକା,

(୭) ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ଯଶ, ଶ୍ରୀ, ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଶର୍ଯ୍ୟ ।

(୮) ସେବକା—ଦାସୀ; (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ) ସେବକା ।

(୯) ଷଡ଼ପ୍ରଜ୍ଞ ସମା- ଲୋଚକଙ୍କ ନେତ୍ରେ

ଆଦର୍ଶ ଗୃହିଣୀ ହେବ କି ?

(୧୦) ଷଷ୍ଠାଳୀ,-ସ୍ଵଭାବେ କେ' ହୁଏ ସାଧନା ?

ଶଶ-କୁସୁମର ବର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣର

(୧୧) ହେଲେ ବି' ନ ହୁଏ ମାଧନା ! (ଶ)

ସଫଳ ମଣିବୁ ଗୃହିଣୀ ଜୀବନ

ଅରକି ସଧର୍ମିଣୀ ପଦ,

ସ୍ଵାମୀର ସଦ୍‌ବିଚାର ପୁରଣ ଦିଗରେ

ନ ଗଣିବୁ କଷ୍ଟ ବିପଦ;

ସାହାଯ୍ୟ,-ଭିକ୍ଷା ଛଳେ ସୁଦ୍ଧା ଆଦେଶ,

ସମର୍ପିବୁ ନାହିଁ ପ୍ରାଣେଶ ଉପରେ

ମନେ ରଖ ଏ ଉପଦେଶ । (ସ)

ହସ୍ତ ପଦ ଦେଇ ଏ ଭବ-ନିର୍ଦ୍ଦାରେ

ଛୁଡ଼ିଛନ୍ତି ତୋତେ ଯେ' ହରି,

ହେବୁ ନାହିଁ ଅପ- ରାଧନା ତାଙ୍କଠି

ପ୍ରତିକୂଳ ସ୍ରୋତେ ପହଞ୍ଚି;

ହୃଦରେ, ସତ୍ୟ ସାରଳ ଥିବୁ ରଖି,

ହରିବେ ସେ' ହରି ଦୁର୍ଗତ ତୋହରି

ସପଦେ ବିପଦେ ପରଶି । (ହ)

(୧୨)କ୍ଷମା, ପ୍ରେମା, ସ୍ନେହ, ଦୟାଦି ସଦ୍‌ଗୁଣ

ଶଂସିତ ଯା' ନର-ଧରମେ,

(୯) ଷଡ଼ପ୍ରଜ୍ଞ—ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ, ଲୋକାର୍ତ୍ତର ଓ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ—ଏହି ଛଅ ବିଷୟରେ ଯେ ଅଭିଜ୍ଞ ।

(୧୦) ଷଷ୍ଠାଳୀ—କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀ, ବେଶ୍ୟା । ସାଧନା—କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣା ।

(୧୧) ମାଧନା—ଭୁଲସୀ ।

(୧୨) କ୍ଷମା—ସହନଶୀଳତା; ପ୍ରେମା—ପ୍ରେମ, ନିଃସ୍ଵାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭଲ ପାଇବା ଗୁଣ ।

(୧୩)କ୍ଷମାରେ ଖୋଜିଲେ ମିଳିବ ସେ ସବୁ
 ଅଧିକରେ ନାଶ-କରମେ;
 (୧୪)କ୍ଷଣଭ୍ରା-ଭୁଲ୍ଲ ଯେଉଁ ନାଶ-ଶକତି,
 (୧୫)କ୍ଷଣେ ସେ ଜାଣିଲେ ନାନା ବନ୍ଦନରୁ
 ଆସିଯିବ ଦେଶ-ମୁକତି । (କ୍ଷ)

କ୍ଷଣ ଛାନ୍ଦ

ପ୍ରଭାତ କୋଇଲି

(କେଶବ କୋଇଲି ବୃତ୍ତରେ)

କୋଇଲି ଲେ, କରନ୍ତି ଯେହୁ ଦିନରାତି,
 କୋଳରେ ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ରବି ଆସଇ ପାହାନ୍ତି ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଖଟିବା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟ କାମେ,
 ଖେଳାଅ ରସନା ଥରେ ସେ' ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନାମେ ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଗୋବିନ୍ଦ-ଗୋପାଳ ନାମୁଁ ସାର,
 ଗୋପନେ ଜପ ପ୍ରଥମେ ଗାୟତ୍ରୀ-ଓଁ କାର ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଘୋଷେ ଯଦି ଶରଧା ବଜୁଛି,
 ଘୋଷ ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ୟ ନାମ ଯହିଁ ଅଭିରୁଚି ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଉତ୍ତରାସ, କାଳୀ, ଭଗବତ୍,
 ଉତ୍ତ, ଗଣପତି, ନାରାୟଣୀ, ସରସ୍ଵତୀ ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ଚଉବର୍ଗଦାତା,
 ଚନ୍ଦ୍ରପୁ, ଚର-ସୁନ୍ଦର, ଚରଚର-ପାତା ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଛପାଧନ, ସତ୍ୟ, ସନାତନ,
 ଛଣା କରୁଣାସାଗର, ମୁକତି-ସଦନ ଲେ କୋଇଲି !

(୧୩) କ୍ଷମା—ପୃଥ୍ଵୀ । (୧୪) କ୍ଷଣଭ୍ରା—ବିଜୁଳି ।

(୧୫) କ୍ଷଣ—ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ।

କୋଇଲି, ଜଗତଜୀବନ, ଜଗନ୍ନାଥ,
ଜୀବେଶ୍ୱର, ଲୀଳାମୟ, ଅମୃତ, ଅଜାତ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଝାଡ଼ବନୋଦିଆ, ବନମାଳୀ,
ଝିନ ପୀତବାସ, ଭକ୍ତ-ହୃଦୟ-ସଂଖାଳି ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ନିଶିଳ-ମୋହନ, ବଂଶୀଧର,
ମାରଦୟୁଧର, ଦରହସିତ-ଅଧର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଟାଣ୍ଡ-ପୀରତିଆ, ଭାବଗ୍ରାସ୍ତ,
ଟାଣଦର୍ପ-ଦର୍ପହାରୀ, ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରାଣସାଇଁ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଠାକୁର ହେ ମୁଁ ଭୁବର ବୋଲି,
ଠିଆ ହୋଇ ଡାକୁଥାଅ ହୃଦୁଦୟ ଖୋଲି ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଡାକେ ଯେବେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଥାଏ,
ଡହକି ଗଲେ ଦେଖାଇ ହେବ ତ ସେ' ଘାଏ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଡମ ଭଜନର ପ୍ରେମଧାରୀ,
ଡୋକାଇ ଦେଲେ ପକାଇ କରିଦିଏ ମାର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଅତି ଅଦଭୃତ ତାର ଶୁଭି,
ଅବୋଧଠାରେ ଅଧିକ ଦେଖାଏ ସେ ପ୍ରୀତି ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଭରକ-ଭରଣୀ ପରିହରୀ,
ଭର ଭବ-ଭରଜିଣୀ ପହଁର ପହଁର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଥୟ ନ ହେବାରୁ ତା' ଠିକଣା,
ଥକି ବସିଛନ୍ତି ଥୋକେ ପଥ ହୋଇ ବଣା ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଦେଖିବାକୁ ଅନେକେ ତପ୍ତର,
ଦରଶି ହୁଅନ୍ତି ଭ୍ରମି ସ୍ଥାନୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଧର୍ମ-ବାହ୍ୟଠାଣିମାଣି-ପାଣେ,
ଧରି ନହୁଏ ତାହାକୁ ଦେଖାଣି-ବିଶ୍ୱାସେ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ନାହିଁ ତାର ଲୌକିକ-ନଜର,
ନ ଚାହେଁ ସେ' ଜାତି-କୁଳ-ଖ୍ୟାତି-ଆଡ଼ମ୍ବର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ପଦ ଶୋଭା ଦେଖାଇ ସୁମନ,
 ପାରବ କ ଆକରଷି ମଧୁପର ମନ ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ଫୁଲବାସ ଥାଏ ଯଦି ଭଲ,
 ଫୁଲ ପାଶକୁ ତା' ସୁଖେ ଆସଇ ଭ୍ରମଳ ଲେ କୋଇଲି !
 କୋଇଲି, ବାଇବଲ-କୋରନ-ପୁରାଣ,
 ବିବିଧ ପଥ ଦେଖାନ୍ତି ରଖି ଯେହା ଟାଣ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଭ୍ରମି ଯଦି ହେଉଛୁ ଅଶ୍ରାଳି,
 ଭୟ ତେଜ ତଳ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ-ଦୀପ ଜାଳ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ମନୁ ଫଳ-ଆଶା କର ଦୂର,
 ମହାପାପୀ ମଧ୍ୟ ଯାଇପାରେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଯୋଗଜନ୍ମା ଧର୍ମିକ ମାନବ,
 ଯମପଣ୍ଡ ଶ୍ରେଣିପାରେ ନୁହେଁ ଅସମ୍ଭବ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ରଖ ଡ୍ୟାଗ-ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ,
 ରିପୁ-ତାପ-ପାପସ୍ତର ହେବ ତୋ ଉଶ୍ୱାସ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଲଭ ହାନି ବିଚାର ନ କର,
 ଲୁହଜଳେ ଧୁଅ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୟର ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଶୁଭପଥେ ଯାର ମତଗତି,
 ଶୁଭଙ୍କର ହରି ତା'ର ହରନ୍ତି ଦୁର୍ଗତି ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ଷଡ଼ାନନ-ତାତ ଯା'ଙ୍କ ଧ୍ୟାନେ,
 (୧) ଷଟଚକ୍ର ଭେଦ ବସିଛନ୍ତି ଶମଶାନେ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ସାମ୍ୟ-ସୁଧା ଯା' ହୃଦରୁ ଝରେ,
 ସେହି ହୃଦଟି “ଶ୍ମଶାନ” ପିଣ୍ଡ-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଲେ କୋଇଲି !

କୋଇଲି, ହରଙ୍କର ଏଇ ତତ୍ତ୍ୱସାର,
 ହୃଦରେ ରଖ ସମାନ ଦେଖି ଏ ସଂସାର ଲେ କୋଇଲି !

---

(୧) ଷଟଚକ୍ର—ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱିଦଳ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ
 ପଦ୍ମାକାର ୬ ଚକ୍ର ।

କୋଇଲି, ସେମଙ୍କର ସବୁଝଣହର,
(୨) ସେମେ ହରିବେ ସିତାପ-ସିପାପ ତୋହର ଲେ କୋଇଲି !

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

ହରିଜନ ଗୁହାରି

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

କହ ତ ହେ ଭାଇ ଏହି କି ଉଚ୍ଚ-ହିନ୍ଦୁ-ବିଚାର ?
କରୁଅଛ ଯାହା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଚରଦିନ ନାଶର !
ଖଟିଛୁ ତ' ଦିବା ରଜନୀ ଖାଲି ତୁମ୍ଭ ସେବାରେ;
ଖରାପ କାମ କି ଦେଖିଲ ଭାଇ, କହ ତ ବାରେ ?
ଗର୍ହିତ-ପତିତ ସେ ସିନା ଯେହୁ ପଶୁ ସମାନ;
ଗୃହୀତ ନ ହୁଏ କି ଦୋଷେ ଆମ୍ଭ ଗୁଣ-ସମ୍ମାନ ?
ଦେନ ମାନି ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶ ଶୁଣି ମାତ ଗଢ଼ିଲୁ;
ଘାଟେ ବାଟେ ତୁମ୍ଭ ତଥାପି ଅପମାନେ ସଢ଼ିଲୁ ।
ଅଛି କି ଏପରି ପ୍ରମାଣ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ କା'ର ?
ଉଚ୍ଚ କେ' ହୋଇଛି ଭାଇକି ଭାଇ କରି ଧୂକ୍କାର ।
ଶୂନ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭ ଯଦ୍ୟପି ହେଲୁ ମାତ ପାମର;
ଚେତ ତେବେ ଗ୍ରାମ୍ୟ-ଶୂନ୍ୟ କାମ ନୁହେଁ ଆମର ।

(୧) ଗୁଡ଼ିଦେବୁଁ ଦାଣ୍ଡପହରା, ମେହେନ୍ଦର କବାର,
ଛୁଲକଟା, ମଲ୍ଲଖବର-ଚଠି ବହୁ ନେବାର ।

(୨) ତ୍ରିତାପ—(୧) ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ (ରାଗ, ଦ୍ଵେଷ, ଅବଦ୍ୟା ଓ କୃରାଦି ରୋଗ) ।

(୨) ଆଧ୍ୟତ୍ଵୋଚ୍ଚ (ଶତ୍ରୁ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ସର୍ପାଦିଭୟ) । (୩) ଆଧ୍ୟଦୈବିକ (ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଅତିଶୀତ, ଅତିଉଷ୍ମ ଆଦି) ।

ତ୍ରିପାପ—କୃତ, କାରତ, ଅନୁମୋଦିତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ—ମାନସିକ, ବାଚିକ ଓ କାର୍ଯ୍ୟିକ । ସ୍ଥେମ—ମଙ୍ଗଳ ।

(୧) କବାର—କାର୍ଯ୍ୟ (ସମ୍ବଳପୁରାଣ ଶବ୍ଦ) ।

ଜୀବନ ଯାପନ ସକାଶେ ଅଛି ନାନା ଜୀବକା
ଜାଣି ଜାଣି ଆଉ କାହିଁକି ହେବୁଁ ମହତବକା ?

(୨) ଝାଡ଼ପଣୁ ନାମ ଦେଇଛ ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଧକ,
ଝିଙ୍ଗାସ ବଚନ ସହବା ମରଣରୁ ଅଧକ ।
ମାତ ସେହି ସିନା ଭାଇ ହେ ନ୍ୟାୟ ନାହିଁ ଯାହାର,
ନ ବୁଝି-ବିଚାର ଦେଖାଅ କପାଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦାସବହାର ?
ଟେକପଣ ରହି ନପାରେ ଖାଲ ଟେକ କଥାରେ,
ଟେକ ମୁଣ୍ଡ, ଦେଖ ଟାକର ବାଜିଲୁଣି ମଥାରେ ।
ଠାର ନବେଦନ ସୁରଇ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖୀ-ହୃଦର,
ଠିକେ ଆଶାକରୁଁ ଜାତୀୟ-ପ୍ରେମ-ସ୍ନେହ ଆଦର ।

(୩) ଡମ ହାଡ଼ ଆଦି ଡଙ୍ଗର ଯଦି ଡମ ଭିତରୁ,
ଡାଲେ ବିଷମଳ ଫଳଲେ ଦାୟୀ ନୁହେଁ କି ତରୁ ?
ଡୁଡ଼ା-ପଙ୍କ-ବୁଡ଼ା ଭାଇକି ଉଠାଇବା ଉଚିତ,
ଡେକଲ ପକାଇ ବିକଳ କର ନାହିଁ ତା ଚିତ୍ତ ।
ଅତି ଅନାଦରେ ଶିଷ୍ଟ ବି' ଧରେ ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବ,
ଅଯୋଗ୍ୟତା ଆମ୍ଭ ବଢ଼ିଛି ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ହିଁ ଭାବ ।
ତୁମ୍ଭଲୁଗି ଏକା ମନ୍ଦିରେ ଅଛନ୍ତି କି ଠାକୁର ?
ତହିଁ ମନା କଲ, ସମୟେ ଯହିଁ ପଶେ କୁକୁର ।
ଧୂରମଣ୍ଡ ବୋଲା କପଡ଼ା ପିନ୍ଧି ଘାଟରେ ଧୋଇ,
ଧୁକ ମାଡ଼ି ହେଲେ ଆମ୍ଭର, ଯାଉଅଛ ଗାଧୋଇ ।
ଦାଣ୍ଡରେ ଆମ୍ଭରୁ ଛାଇକି ମଣୁଅଛ ଅଛୁଆଁ,
ଦରାଣି ଆଶୁକୁଁ ସକଟେ ତୁମ୍ଭ ପେଟର ଛୁଆ ।

(୧) ଝାଡ଼ପଣୁ—ଗଣ୍ଡା ବା ଗଣ୍ଡାର । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହରିଜନ (ପାଣ)
ମାନଙ୍କୁ 'ଗଣ୍ଡା' କହନ୍ତି ।

(୩) ଡଙ୍ଗର—ଗୁଣ୍ଡାଳ, ଦୁଷ୍ଟ । ଗୁଣ୍ଡାଳ କିଏ ?

ଉତ୍ତର—ବିସ୍ୱାସନଶ୍ଚ ମୂର୍ଖଶ୍ଚ ସର୍ବଧର୍ମବିବର୍ଜିତଃ

ନିର୍ଦ୍ଦୟ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ବିପ୍ରଗୁଣ୍ଡାଳ ଉଚ୍ୟତେ ।

(ହାରିତ ସୁଦ)

ଧର୍ମରକ୍ଷା ଛଳେ ରଖିଛ ଯେଉଁ ଜାତି-ମନ୍ଦ୍ରତ,
‘ଧର୍ମ’, ‘ଜାତୀୟତା’ କାହାକୁ କହିଥାନ୍ତି କହ ତ ?

ନ୍ୟାୟ-ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କହୁଛି ଖୋଜି କର ବାହାର,
ନେଇଛି ଯେ ଯେଉଁ ଜନମ ସେଇ ଜାତି ତାହାର

ପ୍ରମାଣ ଆହୁର ଅଛଇ ବିଭୁ-ପ୍ରଦତ୍ତ-ବିହ୍ନ,
ପୁଞ୍ଜ-ଶୃଙ୍ଗ, ହସ୍ତ-ପଦାଦି ସାମ୍ୟେ ଜାତିକି ବିହ୍ନ ।

ଫଳ-ପୁଷ୍ପ-ପତ୍ର ସାଦୃଶ୍ୟେ ଚିହ୍ନ ତରୁ-ବ୍ରତତି,
ଫିଟିଯାଉ ଜାତି-ନିର୍ଣ୍ଣୟ ବୁଝି ହିନ୍ଦୁ-ସନ୍ତତି ।

ବିଚିତ୍ର ଯାଉଛି ଏକତା ଧର୍ମ-କର୍ମ ହିନ୍ଦୁର,
ବୃଥା କାହିଁକି ହେ ଭାଇକି ଭାଇ, କରୁଛ ଦୂର ?

(୪) ‘ଭଲ ଲୋକ’ ପଦ ବହିଷ୍ଟ କସ ବୁଝି ବିଚାର,
ଭଲୁ-କୁହୁ ଆଉଁ ଭୁଲେ ତ’ ଅଧିକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଭୁଷା ।

(୫) ମାତଙ୍ଗ ବଶିଷ୍ଠ ନୁହନ୍ତି କେହି ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ମାଣ୍ଡବ୍ୟାଦି ତପ ସଂସ୍କାରେ ସବେ ଖ୍ୟାତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

(୪) ସମ୍ବଲପୁର ଅଧିବାସୀ ଜାତ୍ୟଭିମାନା ହିନ୍ଦୁମାନେ ହରିଜନ ଭାଇମାନଙ୍କଠାରେ
ଜନକୁ “ଭଲଲୋକ” ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

(୫) ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠବର୍ଣ୍ଣ, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ।

“ଜନ୍ମନା ଜାୟତେ ଶୂଦ୍ରଃ କର୍ମଣା ଦ୍ୱିଜ ଉଚ୍ୟତେ
ବେଦାଭ୍ୟାସୀ ଭବେଦ୍ ବିସ୍ତଃ ବ୍ରହ୍ମଂ ଜାନାତାତ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ।”

“ଗୁଣ୍ଡାଳ ଗର୍ଭସମୂତୋ ମାତଙ୍ଗଶ୍ଚ ମହାମୁନିଃ,
ତପସା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଜାତଃ ସଂସ୍କାରସ୍ତେନ କାରଣମ୍ ।”

“ଗଣିକା ଗର୍ଭସମୂତୋ ବଶିଷ୍ଠଶ୍ଚ ମହାମୁନିଃ,
ତପସା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଜାତଃ ସଂସ୍କାରସ୍ତେନ କାରଣମ୍ ।”

“ମାଣ୍ଡବ୍ୟୋ ମୁନିରାଜସ୍ତୁ ମଣ୍ଡୁକା ଗର୍ଭସମୂତଃ
ତପସା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଜାତଃ ସଂସ୍କାରସ୍ତେନ କାରଣମ୍ ।” ଇତ୍ୟାଦି ।

“ଶୂଦ୍ର ଯୋ ବହୁ ଜାତସ୍ୟ ସଦ୍‌ଗୁଣାନୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତଃ
ଆର୍ଜବେ ବର୍ତ୍ତମାନସ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟମଭିଜାୟତେ ।”

—ଭରତ-ବନପଦ ।

ଯେଉଁ ଦୋଷେ ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଆଗେ ହେଉଁ ନିନ୍ଦିତ,
ଯଥା ନ୍ୟାୟେ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଦୋଷେ କେହ୍ନେ ହେବ ବନ୍ଦିତ ?

ରାବଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଭିରଂସ ଜନ୍ମ ଲଭି ସେହି ତ,
ରାକ୍ଷସରେ ଗଣ୍ୟ ହେବାରୁ ସୁର ନର ଅହତ ।

ଲୁଚିବନା' ଧର୍ମ ନୟନ ଯାହା ଅଛି ବେଦରେ,
ଲଭି କିସ କୃଥା ବଡ଼ିମା ରଖି ଜାତିଭେଦରେ ?

ବଡ଼ ବୋଲି ସିନା ମାନିଛୁଁ ରଖି ନିଜ ଧରମ,
ବ୍ୟବହାର ତୁମ୍ଭ ଦେଖିଲେ ମାଡ଼ୁଅଛି ସରମ ।

ଶିରେ କୁଫୁଲାର ଭରିଛି ତୁମ୍ଭ ଭର ଭର ତ,
ଶୁଧୁରିବା ଆଶା ଅଛି କି ଭବିଷ୍ୟତ ଭରତ ?

ଷଣ୍ଢଧ୍ୱଜ-ମୁଖ-ନୟନ ଯେବେ ପାଞ୍ଚ-ପନ୍ଦର,
ଷଡ଼ାନନ-ଗଜବଦନ କେହ୍ନେ ହେବେ ସୁନ୍ଦର ?

ଶୁଦ୍ରସନ୍ତାନ ହେଲେହେଁ ଯଦି ସତ୍‌ଗୁଣଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ତେବେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ବୋଲିଯାଏ ।

“ନ କୁଳେନ ନ ଜାତ୍ୟା ବା ହିୟାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଭବେତ୍
ଚଣ୍ଡାଲୋଽପି ହ ବୃତ୍ତସ୍ତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ସ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।”

—ଭରତ-ବନପର୍ବ ।

ହେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କୁଳରେ ବା ଜାତିରେ ନୁହେଁ, କେବଳ ସତ୍‌ହିୟାଦ୍ୱାରା କେହି
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୁଏ । ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ ଗୁଣକର୍ମଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ
ଚଣ୍ଡାଳ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇପାରେ ।

“ଧର୍ମଚର୍ଯ୍ୟୟା ଜଘନେ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣଃ ପୁଂଂ ପୁଂଂ ବର୍ଣ୍ଣମାପଦ୍ୟତେ,

ଜାତପରବୃତ୍ତେ୍ୟା

ଅଧର୍ମଚର୍ଯ୍ୟୟା ପୁଂଂଂ ବର୍ଣ୍ଣୋ ଜଘନ୍ୟଂ ଜଘନ୍ୟଂ ବର୍ଣ୍ଣମାପଦ୍ୟତେ,

ଜାତପରବୃତ୍ତେ୍ୟା ।”

—ଆପତ୍ତନ୍ତ୍ର ସୂତ୍ର ।

ଧର୍ମଚରଣଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକ ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଅଧର୍ମଚରଣ
ଯୋଗୁଁ ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକ ମଧ୍ୟ ନୀଚବର୍ଣ୍ଣରେ ଗଣନୀୟ ହୁଏ ।

“ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ୍ୟଂ ମୟା ପୃଷ୍ଠଂ ଗୁଣକର୍ମବିଭାଗଣଃ ।”—ଗୀତା ।

- (୬) ସାନ-ବଡ଼ ଜାତିବିକାର ଯାଏ ନାହିଁ ଯାବତ,
 (୭) ସୁଖ-ଶାନ୍ତି-ମୁକ୍ତି ଏ ଦେଶ ପାଏ ନାହିଁ ତାବତ ।
 (୮) ହରାଇ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅବାର ଯାଏ ହିନ୍ଦୁ ଧରମ,
 ହେବନା' ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଉନ୍ନତ ହିନ୍ଦୁ-ଜ୍ଞାନ-କରମ ।
 ସେପୁରୁ ସ୍ୱାର୍ଥୀନ-ଜୀବନ ଯାହା ମଜ୍ଜି ପାପରେ,
 (୯) ଶିପ୍ର ହେବ ହିନ୍ଦୁ-ସମାଜ ଦିନେ ଅନୁତାପରେ ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

କନକଲତା

(ରାଗ—ମାଳିନୀ ପଦ୍ମପଟ୍ଟ)

କେଶେ ଗୁଲିଗଲୁ କନକଲତା ମୋ
 ସୁନାମୁହିଁ ସୁନାଥାଳ ରେ,
 କି ଦୋଷେ ଝିଅ, ତୋ' ଦୁଃଖୀ ପିଅରକୁ
 ଦୁଃଖାନଳେ ଦେଲୁ ଜାଳି ରେ;
 କେଉଁ ଅଜଣା ରାଇଜେ,
 କରନ୍ତୁ କି ଧନମଣି ବିଜେ ରେ !

ଖେଳୁଥିଲୁ ମୋର ନୟନ-ପିତୁଳି,
 ମୟ ବିହି କଲୁ ଛୟ ରେ,

- (୬) ଜାତିବିକାର—ମାନବ ସମାଜର ଅପ୍ରାକୃତିକ ଜାତୀୟତା; ସେ ପାଶ ଜାତି,
 ଅମୁକ ବାଉରା ଜାତି, ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି—ଏହି ବକୃତ ଧାରଣା ।
 (୭) ସୁଖ—ସ୍ୱାବଳମ୍ବନଶୀଳତା । ମୁକ୍ତି—ସ୍ୱାର୍ଥୀନତା । (୮) ବର୍ଣ୍ଣିତ—ବର୍ଣ୍ଣିତ୍ରମ ଧର୍ମ
 ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର—ଏହି ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣର ଧର୍ମ ।
 (୯) ଶିପ୍ର—ନିନ୍ଦିତ, ଯାହାର ବୁଦ୍ଧି ବିଚଳିତ ହୋଇଅଛି ।
 ହିନ୍ଦୁ—ଗୋଲମ, କାଫର, ନାସ୍ତିକ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ
 ଅପମାନସୂଚକ ଦୃଶ୍ୟ ପଦବିଶେଷ (ହିନ୍-ଦୁସ୍-ନିପାତନ), ନିନ୍ଦନୀୟ, ଅଧମ,
 ନୀଚ ।

ଖୋଳି ନେଇ ତତେ   ଖୋଳ-ପ୍ରୋତେ ମତେ
 ଠେଲି କରିଦେଲୁ ଅନ୍ଧ ରେ;
 ଗଣ୍ଡିକଣ୍ଡି, ତୋ ଛବିକ,
 ଖୋଜିଲେ ହେଁ ଆଉ ପାଇବି କି ରେ !

ଗେଲି ଶରଧାରେ   ବାଛି ଦେଇ ଥିଲି
 ନାମ ତୋ କନକଲତା ରେ,
 ଗରବ ମୋହର   ଭାଙ୍ଗିଦେଲୁ ବିଷ
 ଲୁଚେ ନୁଆଁଲି ମଥା ରେ;
 ଗଲାମାଳି-ଗଣ୍ଡି-ସୁନା,
 ଗଲୁ ହାଡ଼ ଗୋଡ଼ କରି ଚୁନା ରେ !

ଦଉଳି ଦଉ ତୋ   ଖେଳିବା ସ୍ଥାନରୁ
 ଆସୁଥାଉ ପାଖେ ଧାଇଁ ରେ,
 ଦନ ଲତା ପରି   ଦରକୁ ନ ଖେରି
 ଉଠେଇ ଚାଲୁ ତୁ କାହିଁ ରେ;
 ଦୂରେ ମନ ଚନ୍ଦ୍ରା-ପ୍ରୋତେ,
 ଦୁଃଖ ଆସୁଛି ନ ଦେଖି ତୋତେ ରେ !

ଉଗାଳି ତୁ ମତେ   ଅଳି କରୁ କେତେ
 କେଶିକ ମୁଁ ଯାଉଥିଲେ ରେ,
 ଉକୁଳି ପଡ଼େ ତୋ   ଦ୍ରବ ଛଳେ ଦ୍ରବ୍ୟ
 ଫେରିବା ମୋର ଦେଖିଲେ ରେ;
 ଉଜୁଡ଼ାଇ ଧୁଳିଦର,
 ଉପତରେ ଧାଇଁ ଧରୁ କରି ରେ !

ବୁଝି ଦେଲେ ତୋର   ସରୁପା ବାଳିକା
 ଲେଉଟି ଯାଉଛି ଝରି ରେ,
 (୧)ଚମକି ପଡ଼ୁଛି   କନକ, ଅନକ-
 ସପନ ଦେଖିଲୁ ପରି ରେ;

(୨) ଚିତ ହେଉଛି ବ୍ୟାକୁଳ,
ଚିନ୍ତା-ସାଗରେ ନପାଇ କୂଳ ରେ !

ଛ' ବରଷ କାଳ   କାଟିଥିଲେ ହେଁ ତୁ'
କଳି ରାଜୁତି ଭିତରେ ରେ,
ଛନ୍ଦ କୁଟିଳତା   ମିଥ୍ୟା ନିଷ୍ଠୁରତା
ଛୁଇଁ ନ ଥିଲା ଚିତ୍ତରେ ରେ;
ଛଣା ସ୍ନେହ-ସରଳତା,
ଛନ୍ଦିଥିଲୁ ମୋ କନକଲତା ରେ !

ଜନମୁଁ ଏ ଯାଏ   ଭେଟି ନ ଥିଲି ମା'
ସନ୍ତାନହରା ଯାତନା ରେ,
ଜ୍ଵଳନର ସମ   ଜଳୁଛି ମରମ
ହଳି ଯାଉଛି ଚେତନା ରେ;
ଜୀବନେ ମୁଁ ଅଛି କି ନା'
ଜାଣିବ କେ ଅନୁଭବ ବିନା ରେ !

ଝଡ଼ି ପଡ଼ୁଅଛି   ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ
ଅଦମ୍ୟ ଶୋକ ଆଦାତେ ରେ,
ଝାଉଁଳି ଗଲୁ ମୋ   ଲତା, ତୁ' ଯେପରି
ଆକର୍ଷିତ-ସନ୍ନିପାତେ ରେ;
ଝିଅ, ତୋର ସ୍ନେହ ତୋର,
ଝିଙ୍କି ନେଉ ଏ ପ୍ରାଣକୁ ମୋର ରେ !

ନିଲଜ ଅସାର   ଜୀବନେ ସଂସାର
ସାପୁଛି ପାପ-ଜଞ୍ଜାଳେ ରେ,
ନିରେଖି ନପାରି   ତୋ ଚାହିଦା ବଦନ
ତୋ ଶେଷ-ମେଲଣି କାଳେ ରେ;
ନିଆଁ ପରି ଦୁଃଖପାସ,
ନିରବଧି ପ୍ରାଣେ ଦିଏ ପ୍ରାସ ରେ !

ଅଭିନୟ ତୋର ସ୍ଵରଲେ ହୃଦରୁ
ଉଠୁଛି ସ୍ଵତଃ ସନ୍ଦନ ରେ;
ଅଶ୍ରୁଦେବୀର ସଙ୍ଗିନୀ,
ଆସିଥିଲୁ କି ତୁ ଅଭାଗିନୀ ରେ !

ତୃଷ୍ଣା ବାସର ଫଗୁଣ ମାସର
ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ଵାଦଶୀ ତଥିରେ,
ତୋର ଆଗମନ ସୁଚନାରେ ପ୍ରାଣେ
ଦେଇଥିଲୁ ଶୋକ-ଭାତ ରେ;
(୩) ତମୋପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ
(୪) ତେଣୁ ଗ୍ରାସିଲୁ ତୋ ମୁଖ-ଶଶୀ ରେ !

ଥିଲୁ ତୁହି ମୋର ଗୃହ-ନିକୁଞ୍ଜର
ଯେହ୍ନେ ଲଜକୁଳିଳତା ରେ,
(୫) ଥରି ସଂକୁଚିତ ହୋଇଯାଏ ବାତ
ଆଦାତେ ତୋ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା ରେ;
(୬) ଥଟା ନ ସହୁ କାହାର,
ଥାତ ଧନ ମୋ କନକହାର ରେ !

ଦୟାବତ୍ତ, ପାଖ-ଦାଣ୍ଡେ ଖେଳୁଥିଲେ
ଦ୍ଵାରେ ଭିଖାରିକି ଦେଖି ରେ,
ଦଉଡ଼ି ଆସୁ ତୁ ଘର ଭିତରକୁ
ଧୂଳିଘର ତୋ ଉପେକ୍ଷି ରେ;
ଦୁଃଖୀ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଦୁଃଖିପ୍ରାଣ,
ଦେଉଥିଲୁ ତହିଁର ପ୍ରମାଣ ରେ !

(୩) ତମୋପକ୍ଷ—କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ, ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷୀୟ । (୪) ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ଵାଦଶୀ ମଙ୍ଗଳବାର ଅପରାହ୍ନର (୧୯୩୭ ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୩ ତାରିଖ) ପ୍ରାୟ ୫ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ କନକଲତାର ଜନ୍ମ ଏବଂ ଭଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ରୂପବାର ତା ୧୮୪୪ ଇସବ୍ ବାଦ-ଭାଗର ପ୍ରାୟ ୪ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । (୫) ବାତ—ପବନ, ରୋଗବିଶେଷ । (୬) କନକଲତା—ଯେ କାହାର ବିଦ୍ରୁପସୂଚକ ଥଟା ବ୍ୟବହାର ଆଦୌ ସହ୍ୟ କରି ପାରୁ ନଥିଲା ।

ଧରେ ମୁଁ ଯେ କାଳେ   କାଶ କରି ତୋତେ
 ମଣିଥାଏ ଅଳଂକାର ରେ,
 ଧନା ନ ହେଲେହେଁ   ଧୂଳିକାରେ ସେକାଳେ
 ସଉଁରାଣ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ରେ;
 ଧୂଳି ଏବେ ତୋ ତନୁର,
 (୭) ଧନ, ହେଲ ମୋତେ କୋହିନୁର ରେ !

ନିଷ୍ଠୁର ବିଧାତା   ଇନ୍ଦ୍ରଧାମୁ ସଶ୍ଵ
 ମେଣ୍ଟାଇ ଥିଲେହେଁ ତୋର ରେ,
 ନେନ୍ଦର ପ୍ରତିମା   ଥିଲୁ ବୋଲି ତୁ' ମା'
 ଖୋଜେ ତୋତେ ନେନ୍ଦ ମୋର ରେ;
 ନ ଦେଖି ସେ ତୋର ଛବି,
 ନିଜେ ଅଶ୍ରୁରୂପେ ଯାଏ ଦ୍ରବି ରେ !

ପୂଜା ମୋହଠାରୁ   ନାହିଁ ପାଇବାରୁ
 (୮) କବା ଖଞ୍ଜି-କୁଜ-କଣା ରେ,
 ପ୍ରାଣକୁ ନ ନେଇ   ପ୍ରାଣେ କଷ୍ଟ ଦେଇ
 ସିଦ୍ଧି କଲେ କୁମନ୍ଦିନୀ ରେ;
 ପ୍ରତେ ଏହା ତ ନ ଲାଗେ,
 (୯) ପୃଥ୍ଵୀ ପୀଡ଼ା ଦେଇଛୁ କା' ଶ୍ରାବ୍ୟେ ।

ଫଟା କପାଳକୁ   ଫଟାଇ ଦେଲେହେଁ
 କରୁଡ଼ି ହୋଇ ପଥରେ ରେ,

(୭) କୋହିନୁର—ଭରିତେଶ୍ଵରଙ୍କ ମସ୍ତକସ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ରାସପତ୍ରିକ ସ୍ଵରକ ।

(୮) ଖଞ୍ଜି—ଶନିଗ୍ରହ । କୁଜ—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ । କଣା—ଶୁକ୍ରଗ୍ରହ ।

(୯) ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପରି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଶୁଦ୍ରଗ୍ରହ (ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉପଗ୍ରହ ବିଶେଷ) ଏବଂ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ । ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟପରି କ୍ଷୁଧା, ତୃଷ୍ଣା, ସମ୍ମାନ, ଅପମାନାଦି ହର୍ଷ-ବିଷାଦ ଅନୁଭବକାରୀ ତେଜନ ପଦାର୍ଥ ନୁହନ୍ତି ଯେ କାହାପ୍ରତି ରୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଦୁଃଖ ଦେବେ କିମ୍ବା ରୁଷ୍ଟ ହେଲେ ସୁଖ ଦେଇ ପାରନ୍ତେ । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପ୍ରାଣୀର ସମ୍ପଦ-ବିପଦ, ସୁଖଦୁଃଖାଦି ନିଜର କର୍ମଫଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

(୧୦) ଫେରି ଆସିବୁ କି ଅନକ-ବାସିନୀ-
 କନକ, ତୁ ଆଉଥରେ ରେ;
 ଫଳ ନାହିଁ ତହିଁ କିଛି,
 ଫନ୍ଦୀ ବିହ୍ନି ତ ମୋତେ ଠକିଛି ରେ !

ବିଷୟ-ଜଞ୍ଜାଳ- ବିଷେ ଜରଜର
 ନ ହେଉଣୁ ତୋ ଜୀବନ ରେ,
 (୧୧) ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କର ଅମୃତାଳୟକୁ
 ଲୁଚିଗଲୁ କିବା ଧନ ରେ;
 ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବଣୀ ତୁହି,
 ବାଞ୍ଛା ପୂରୁ ତୋର ଚାନ୍ଦମୁହିଁ ରେ ।

ଭବ-ଦୁଃଖ-ଜ୍ୱାଳା ନାହିଁ; ପୁଣ୍ୟଶୀଳା,
 ଯେ ପୁରେ କରିଛୁ ବାସ ରେ,
 ଭକ୍ତ-ଦୁଃଖ-ହାଣ୍ଡା- ହରିଙ୍କ ପୟରେ
 ରଖ ଭରସା ବିଶ୍ୱାସ ରେ;
 ଭବଗ୍ରାସୀ ଦୟାମୟ,
 ଭୟ ହରିବେ ତୋର ନିଶ୍ଚୟ ରେ !

ମାଆ ତୁ ଯେ ଦିନ ମୋ ଘରୁ ବାହାରି
 ଲେଉଟିଲୁ ନାହିଁ ଆଉ ରେ,
 ମାତା, ଭ୍ରାତା ତୋର ମାତାମହାଙ୍କର
 କାନ୍ଦିବାର କଥା ଆଉ ରେ;
 ମେଘମାଳା ଏ ଅଞ୍ଚଳେ,
 (୧୨) ମହା ପ୍ଳାବଦେଲୁ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ରେ !

(୧୦) ଅନକ—ସ୍ୱର୍ଗ । ଫନ୍ଦୀ—କୌଶଳୀ ।

(୧୧) ଅମୃତାଳୟ—ମୁକ୍ତିସଦନ, ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନ ।

(୧୨) ବାଇଶି (ବିଜୟପୁର ଜମିଦାରୀ) ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶେଷତଃ ତାଳପତ୍ର ଗ୍ରାମରେ
 ପ୍ରାୟ ଏକମାସ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥଗିତ ରହି (ତା ୧୮୯୪ ଖ୍ରୀ:) ଭଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ
 ପ୍ରଦୋଷ ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ହୋଇଥିଲା ।

ଯେଉଁ ଲତା ବେଶି   ତୋର ମନ ତୋଷି-
 ଥାନ୍ତା କୁସୁମ ବଉଳ ରେ;
 ଯତନ ଅଭାବେ   ତୋର ଡିଗ୍ଢେଭାବେ
 ସେ ମଧ୍ୟ ଯାଏ ଝାଉଁଳି ରେ;
 ଯେହ୍ନେ ତୋତେ ଝୁରୁ ଝୁରୁ,
 ଯାଉଅଛି ଝଡ଼ି ତା ମାଧୁରୀ ରେ !

ରସାରେ ‘ନବାଳ’   ସମ୍ବଳପୁରର
 ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପରବରେ,
 (୧୩) ରସନା କାମୋଡ଼ି   ରହୁଗଲେ ଝାଗ
 ଶୁଣି ତୋ’ ମା’ ଶୋକରବ ରେ;
 (୧୪) ରମା ମଧ୍ୟ ଉପବାସେ,
 ରହୁଗଲେ ସେ’ ଦିନ ମୋ ବାସେ ରେ !

ଲତା, ଦେଖି ମୋତେ   କେତେ ସ୍ଥାନେ କେତେ
 ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁଜନ ରେ,
 ଲଭି ନଥିବେ ସେ   ଯଦି ତୋ ବାରତା
 ହସି କରବେ ପ୍ରଣନ ରେ;
 ଲଭି ହାନି ମୋ ଗୁହର,
 ଲୁହନେସେ ଦେବ କି ଉତ୍ତର ରେ !

ବେଳେ ବେଳେ ଶିଶୁ-   ସୁଲଭ ଭ୍ରମେ ତୋ
 ସଙ୍ଗ ଖେଳାଳୀ-ବାଳକା ରେ,
 ବିଜେ କରିଥାନ୍ତି   ଘରକୁ ମୋହର
 ଘେନି କନା ପୁତୁଳିକା ରେ;
 ବସେ, ତୋର ସ୍ମୃତି ଆଣି,
 ବିରସେ ନିଅନ୍ତି ସେ’ ମେଲଣି ରେ !

(୧୩) ଝାଗ—ଲେଖକର ଗୃହଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ।

(୧୪) ରମା—ପ୍ରତିମା ରୂପିଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ।

ଶୁଭକର ହରି,
ହରି ଦାରୁଣ ସନ୍ତାପ ହେ,
ଗୋତନା ସହର
ନପାରେ ଲହରୀ-
ପରି ଉଠୁଛି ବିଳାପ ହେ;
ଶାନ୍ତିଦାତା ଭଗବାନ,
ଶୋକାର୍ତ୍ତକୁ ଶାନ୍ତି କର ଦାନ ହେ !

* ସଖି ଦରଶନ ମାତେ ମୋର ମନ
ଶୁଣାନେ ହୁଏ ହାଜର ହେ,
(୧୫) ଷୋଡ଼ଶ-ଆବର୍ତ୍ତ- ସ୍ବନ ଶୁଣି ନେବ
ହୁଏ ଅଶ୍ରୁ-ଜରଜର ହେ;
(୧୬) ଷୋଡ଼ଶାଂଶ ସୁତ ବୁଧ,
(୧୭) ସତ୍ତ୍ବଜ ପରି ଦହେ ହୃଦ ହେ !

ସବ ଦୁଃଖହାରୀ ତୁମ୍ଭେ ତ' ହେ ହରି,
ବିଶ୍ବବନ୍ଧୁ ପିତା ମାତା ହେ,
ସୃଷ୍ଟି-ସ୍ଥିତି-ସମ୍ବ- କାରୀ ଦୟାମୟ
ତୁମ୍ଭେ ଯାତା ବିଶ୍ବପାତା ହେ;
ସ୍ନେହ-କରୁଣା-ନିଧାନ,
ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ତୁମ୍ଭ ବିଧାନ ହେ !

* ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଷଷ୍ଠଦର୍ଶନ ହେତୁ ଷଷ୍ଠବାହନ—ଶିବ, ଶିବାଳୟ—
ଶୁଣାନ; ଶୁଣାନବାସିନୀ—ସ୍ବର୍ଗତା କନକଲତା; ଏହିପରି ପରସ୍ପର ସପକ୍ଷୀୟ
ସୁତ ଆଖି ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଥାଏ ।

(୧୫) ଷୋଡ଼ଶାବର୍ତ୍ତ—ଶଙ୍ଖ । କନକଲତା ବାତରୋଗରେ ରୁଗ୍ଣା ଥିବାରୁ ତାର
ସନ୍ତାନ-ଦୁଃଖ-କାତର ଜନନୀ ଦୁଃଖିନୀ ହିଅର ଆରୋଗ୍ୟଲଭ ଆଶାରେ
ଏକୋଇଶ ବାର ନିର୍ଜଳା ସୋମବାର ବ୍ରତ ପାଳନ ପୂର୍ବକ ସବଦୁଃଖହାରୀ
କରୁଣାମୟ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଶଙ୍ଖଟିଏ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ସକଳ
କରିଥିଲେ ।

(୧୬) ଷୋଡ଼ଶାଂଶ—ଚନ୍ଦ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ରସୁତ—ବୁଧ । କନକଲତାର ମୃତ୍ୟୁ ବୁଧବାର
ଦିନରେ ଘଟିଥିଲା ।

(୧୭) ସତ୍ତ୍ବଜ—ଜ୍ବରଦେବତା ।

ହଜିଛି ବିବେକ   ଦେଖ ପାରିବି କି
 ମହା ମହିମା ତୁମ୍ଭର ହେ,
 ହରତା ଧରତା   ଜଗତକରତା
 ଯାହା କର ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ହେ;
 ହରି, ତୁମ୍ଭ ଦେଲୁ ଧନ,
 ହରୁଅଛି ଦେଖି ପ୍ରୟୋଜନ ହେ !

କ୍ଷମା କର ପ୍ରଭୋ,   ଏ ଶୋକ-ବିହ୍ୱଳ
 ଅଜ୍ଞାନର ଭ୍ରମ ଦୋଷ ହେ,
 କ୍ଷୁଦ୍ର ମନେ ତବ   ପରମ-ବିଧାନେ
 କରୁଛି ଯାହା ଆନ୍ଦୋଳ ହେ;
 (୧୮) କ୍ଷନ୍ଦା, ତାଳ କୃପାବାର,
 କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠେ କରୁଛି ଗୁହାର ହେ !

ନବମ ଛାନ୍ଦ

କୃତ୍ରିମ-ସାଧନା *

(ରାଗ—ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ)

କହିବ ସଂସାର,
 କେବଳ ଅପଥା ଶ୍ରମଟି ସାର । ଧ୍ରୁବପଦ ।

କ୍ଳୀଡ଼ ତୁଙ୍ଗ ଶୈଳ-	ଶୃଙ୍ଗ ସୋପାନେ,
କଣ୍ଠ ମାଜିରଖ	ଝରମୁ ପାନେ;
କବଳ କର ତୁ	ରସାଳ କଳି,
କାକ, ତୋଳିବୁ କି	ପିକ-କାକଳ ?

(୧୮) କ୍ଷନ୍ଦା—କ୍ଷମାଶୀଳ ।

* କୃତ୍ରିମ—ଯାହା ସ୍ୱାଭାବିକ ବା ବିଶୁଦ୍ଧ (ସାତ୍ତ୍ୱିକ) ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜସିକ ଓ ତାମସିକ । ସାଧନା—ଚେଷ୍ଟା ।

ଖାଣି ସାର ହେଉ	ସର-ଶାକର,
(୧) ଖିର ଡାକୁ ମୂଳେ	ବରଷାକର;
ଖଟୁ ପ୍ରଜାପତି	ଶ୍ରମକୁ ସାରି,
ଖରଜ୍ଜେଦ, ତୁ' କି	ହେବୁ କୁଶାର ?
ଗରବରେ ଗିରି-	ଶିଖରେ ଚଢ଼ି,
ଗରଜନ କର	ଘଡ଼ିକ ଘଡ଼ି;
ଗ୍ରାସ କର ଗଜ-	ରଜ ମୁକୁତା,
(୨) ଗଜାର ହେବୁ କି	ବଜାର କୁତା ?
(୩) ଘୋଷରୁ ବାହାର	ଗୋଷ୍ଠରେ ବୁଲି,
ଘାସ ଦାନା ଖାଇ	କର ପାକୁଳି;
ଘୋଷ ହନୁରବ	ଗୋଶାଳେ ଢୁକି,
ଘୁଷୁରି, ତଥାପି	ଗାଈ ହେବୁ କି ?
(୪) ଉମାବଲ୍ଲଭକୁ	ତୋଷିବା ଛଳେ,
ଉଗ୍ରହାର-ବଳ	ଗଢ଼ି କୌଶଳେ;
ଉଡ଼ିବାକୁ ପାଇ	ଥୁଲେହେଁ ତେଣା,
ଉଇ, ରବିବୁ କି	ତୁ' ମହୁଫେଣା ?
(୫) ଗୁଲିବାକୁ ଦାଣ୍ଡେ	ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍ଗ ପରି,
ଚରଣକୁ ବଳେ	ବିସ୍ତାର କରି;
ଚେଷ୍ଟା କର ଆଶ୍ରା	ନେଇ ବିଧର,
ଚଟକ, ତୋ' ଗତି	ହେବ କି ଧୀର ?
ଛଣା ଶୀର ଶୋଷି	ସ୍ପର୍ଶପଥର
ଛୁଆଁ ତୁ ଦିନକେ	ସହସ୍ର ଥର;
(୬) ଛୁଆଁ ତୋ ଅଙ୍ଗକୁ	ଭଙ୍ଗ ଗଙ୍ଗାର,
ଛୁଡ଼ିବୁ କି କଳା-	ରଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗାର ?

(୧) ବର୍ଷାକର—ମେଘ । ଖରଜ୍ଜେଦ—ବେଶା । (୨) ଗଜାର—ସିଂହ । (୩) ଘୋଷ—
ଗୋପାଳପଲ୍ଲୀ । ଘୁକିବା—ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା । (୪) ଉମାବଲ୍ଲଭ—ଶିବ ।
ଉଗ୍ରହାର—ସର୍ପ । (୫) ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍ଗ—ହଂସ । (୬) ଭଙ୍ଗ—ଲହରୀ ।

ଜଙ୍ଗଲକୁ ଗୁଡ଼ି	ରହ ଗରମେ,
(୭) ଜମ୍ବୁନଦ-ବାଡ଼ି-	ବେଡ଼ା ଆରମେ;
(୮) ଜଖର ଯତନେ	ରଖ ତୋ କୁଞ୍ଜ,
ଜ୍ୟୋତି ମୋତିର କ	ତାଳିକୁ ଗୁଞ୍ଜ ?
ଝାଡ଼ି ପକ୍ଷଗୁଚ୍ଛ	ଦେ' ଅଲଗାଇ,
ଝିଙ୍କି ଶିଖିପୁଚ୍ଛ	ହୁଅ ଲଗାଇ;
ଝୁଲନାଟ ଶିଖ	ଶିଖଣ୍ଡ ଟେକି,
ଝାଡ଼ିକୁକୁଡ଼ା ଭୁ	ହେବୁକି କେଜା ?
ନିର୍ଦ୍ଦର ପ୍ରଭୁଳ	ମହୁ-ଗୋରସେ,
ନିମଜ୍ଜି ତୋ ମୂଳ	ରହୁ ବରଷେ;
ନିଷ୍ପେଷିତ ହୁଅ	ଦେବ ଘଣାରେ,
ନିମ୍ବ, ତୋ' ରସ କ	ହେବ ପଣା ରେ ?
ଟିକି ଟିକି କର	କାଟି ତୋଟି ରେ,
(୯) ଟୋଲ କୋଳ ଭରି	ପାଟି ତୋଟିରେ;
(୧୦) ଟହକ ପିଞ୍ଜିରେ	କର ଆସନ
(୧୧) ଟେଣୋଇ, ହେବୁକ	ଭୁ ଫଳାଶନ ?
ଠିକ ଠାବେ ଖଞ୍ଜି	କମ୍ବଳ-ଶୁଙ୍ଘ,
ଠାଣି ଦେଖା ମଣ୍ଡି	କୈଳାସ-ଶୁଙ୍ଘ;
(୧୨) ଠୋସରେ ଖୋସ ବ'	ପୁଚ୍ଛେ ରୁମର,
ଠେକୁଆ ଭୁ କେନ୍ଦ୍ରେ	ହେବୁ ତମର ?
(୧୩) ଡୁଲି ଗର୍ଭ ତେଜ	ରହି ଡଙ୍ଗରେ,
(୧୪) ଡେର କର ରଜ-	ଅହି ସଙ୍ଗରେ;

(୭) ଜମ୍ବୁନଦ—ପୁରୁଷ । (୮) ଜଖ—ଭ୍ରମଣଶୀଳ ଧାରୁ (ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ) ଦେବତା (ଯକ୍ଷ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ) । (୯) ତୋଟି—ଅଶ୍ଵ, ଭଣ୍ଡ । ଟୋଲ—ମହୁଳ ଫଳ । କୋଳ—ବରକୋଳି । (୧୦) ଟହକ—ସୁନା । (୧୧) ଫଳାଶନ—ଶୁକପକ୍ଷୀ । (୧୨) ଠୋସ—ଟାଣ, ମଜଭୁତ । (୧୩) ଡୁଲି—କଥା । (୧୪) ରଜାହ—ଦୋମୁହାଁ ସାପ ।

(୧୫) ଡ଼ୁଣୁ ଭୁ, ଭୁଣୁ ତ’
ତେରୁଛୁ କାହିଁକି   ଜଣା—ନା’ଗର,
ଫଣା ନାଗର ?

ତେଉଁରେ ହୁଅ ବ’
(୧୬) ଢାଙ୍କୁଣୀ ଝୁଲୁ ତୋ   ଭୁଁ ସୁସମାନ,
(୧୭) ଢାଳନ୍ତୁ ତୋ ପ୍ରତି   ସୁସୁ ସମାନ;
(୧୮) ଢୋଲ ଗେଣ୍ଡା, ହୋଇ   କୃପା ରୁଦର,
ନ ପାରୁ ଦର !

(୧୯) ଆସ୍ୟ ମଣ୍ଡି ସୁର୍ଣ୍ଣି—
ଆପେ ରହ ଯହିଁ   ପରଗରହେ,
ଅହର୍ନିଶ ପୃଷ୍ଠେ   ଭୁରଗ ରହେ;
(୨୦) ଅବ ହେବୁ କେହ୍ନେ   ବହ ବାଖର,
କହ ବା ଖର ?

(୨୧) ଭରୁରୁହ ପରି
ତୋର ପ୍ରତି ଡାଳେ   ତରାଟ କଥା,
ତୋଟା ମଣ୍ଡ ରଖି   କରଥ ଠିଆ;
ତେବେ ବଦଳି ନ   ପାରୁଣେ ମଲା
ପାରୁ ଶେମଳ !

ଥାପ ଶୁଙ୍ଘ ତାଡ଼ି   ଥୋର ପାହାର,
ଥୋମଣିରୁ ଦନ୍ତ   କର ବାହାର;
ଥୁଅ ବ’ ପୃଷ୍ଠେ ଭୁ   ରଙ୍ଗ-ଅମାର,
(୨୨) ଥୋରା ହେବୁ କେହ୍ନେ   ଭୁରଙ୍ଗମାର ?

ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଘନ   ଗ୍ରାସୁ ତପନେ,
* ଦାଧୁତି ତୋର ନ’   ଧାସୁ ଲପନେ;
ଦେହୁଁ କର ଦିବ୍ୟ—   ଜ୍ୟୋତି ରିଙ୍ଗଣ,
(୨୩) ଦିବେଶ ହେବୁକି   ଜ୍ୟୋତିରିଙ୍ଗଣ ?

(୧୫) ନା’ଗର—ନବିଷ । (୧୬) ସୁଖ—ମୁକ୍ତା । (୧୭) ରୁଦ୍ର—(ରୁପାନ୍ତର ରୁଦର) ଶିବ । (୧୮) ଦର—ଶଙ୍ଖ । (୧୯) ପ୍ରଗହ—ଲଗାମ । (୨୦) ଅବ—ଘୋଡ଼ା । ଖର—ଗଧ । (୨୧) ଭରୁରୁହ—ମଲ୍ଲଙ୍କ । (୨୨) ଥୋରା—ହାତ । ଭୁରଙ୍ଗମାର—ପୋଡ଼ । * ଦାଧୁତି—କରଣ । (୨୩) ଦିବେଶ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଜ୍ୟୋତିରିଙ୍ଗଣ—ଜୁଜୁକୁଳା ।

(୨୪) ଧୂମକେତୁ, ବହୁ	ମୃଗ ଲକ୍ଷଣ,
(୨୫) ଧରନ୍ତୁ ମସ୍ତକେ	ତୋତେ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ;
ଧରାପ୍ଳାବୀ ସୁଧା	ତାଳ ଆଲୋକେ,
(୨୬) ଧାନ୍ତାର ତୋତେ କି	ବୋଲିବେ ଲୋକେ ?
(୨୭) ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତେ ରଞ୍ଜି	ନିଶା-ଅରତା,
ନିରୋଧ ରଖ ତୋ	ନିଶାଚରତା;
(୨୮) ନକଲି ଉପାୟେ	ଧର ମେତକ,
ନପାଇବୁ ସାର-	ସ୍ଵର ପେତକ !
ସୁକ୍ଷ୍ମ କାଟି ପିନ୍ଧି	ସୁନେଲି ପାଟି,
ପିକକଣ୍ଠ ତୋଳି	ଦେଖାଅ ନାଟି;
ପ୍ରଶଂସିଲେ ସୁଦା	ଯକ୍ଷ-କନ୍ଦର,
ପାତ-ବାନର, ଭୁ	ହେବୁ କି ନର ?
ଫୁଲେ ଦ୍ଵାର ଯାଉ	ଫୁଲି-କମଳ,
ଫେଣାକିଣା ରସ	ଡାକୁ ତୋ ଫଳ;
(୨୯) ଫେନିଲ, ରସାଳୁଁ	ହୁଅ ବିଶାଳ,
ଫଳିବ କି ତୋର	ତାଳେ ରସାଳ ?
ବାରଧର ସୁଧା	କରି ଅଶନ,
(୩୦) ବର୍ତ୍ତକ-ଚରମେ	କର ଆସନ;
ବନରୁଦ୍ଧ-ଦଳ	ହେଉ ତୋ ଛତା,
(୩୧) ବର୍ଷାଭୁ, ହେବୁକି	ଜଳଦେବତା ?
(୩୨) ଘୋଳ ହୋଇ ରତ୍ନ-	ରାଜ ପବନେ,
ଭ୍ରମି ବନ-ଗିରି-	ରାଜୋପବନେ;

(୨୪) ଲକ୍ଷଣ—ଚନ୍ଦ୍ର । (୨୫) ଧ୍ରୀକ୍ଷଣ—ମହାଦେବ । (୨୬) ଧାନ୍ତାର—ଚନ୍ଦ୍ର ।
 (୨୭) ନିଶା—ହଳଦୀ । ଅରତା—(ଅରକ୍ତକ ଶବ୍ଦକ) ସାହାଠାରୁ ବଳି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
 ପଦାର୍ଥ ଆଉ ନାହିଁ, ଅଳତା । (୨୮) ମେତକ—କଳାବର୍ଣ୍ଣ । (୨୯) ଫେନିଲ—
 ବରକୋଳି । ରସାଳ—ଆମ୍ବ । (୩୦) ବର୍ତ୍ତକ—କୁନ୍ଦୀର । ଚରମ—ପୃଷ୍ଠ ।
 (୩୧) ବର୍ଷାଭୁ—ଭେକ । (୩୨) ରତ୍ନରାଜ—ବସନ୍ତକାଳ ।

(୩୩) ଭଲେ ରୁମ୍ଭ ମଲ୍ଲୀ-	ନବମାଳିକା,
(୩୪) ଭ୍ରମର ହେବୁକି	ଭୟଭଳିକା ?
(୩୫) ମହାଚଳ-ରୁଲେ	ନିବାସ କରି,
(୩୬) ମହା ତପେ ତୋଷି	ଶିବା, ଶଙ୍କର;
(୩୭) ମାଗ ବର ମୃଗ-	ରଜ ହେବାକୁ
ମଙ୍ଗିବେ କି ସେ' ତା	ଲଞ୍ଜ ଦେବାକୁ ?

ଯମର ଆଶିଷେ	ହୁଅ ଅମର,
*ଯଥାର୍ଥ ସମତା	ଥାଉ ନାମର;
(୩୮) ଯୋଗେଶଙ୍କୁ ସେବି	ଦୋଷ ଗାରୁଡ଼,
(୩୯) ଯାମଦୋଷ, ତୁ କି	ହେବୁ ଗରୁଡ଼ ?

ରହ ତୁ ତଡ଼ାଗ	ତେଜ ସାଗରେ,
ରମାତାତ ହାର-	ପଦ୍ମ-ରାଗରେ;
ରେ' ତି ହୋଇ କାତି	କର ଲେହନ,
ରାଜୀବ, ତେବେ କି	ହେବୁ ରୋହିତ ?

ଲଙ୍କାରେ ରହ ବା	ତୁ' ଅଳଙ୍କାରେ,
ଲଗିଥାଅ ମଧ୍ୟ	ସୁଅଳଙ୍କାରେ;
ଲଭିଲେ ହେଁ କେଉଁ	ଆଜନ୍ମ ରଜ,
ଲୋହ, ତୋତେ ବୋଲି-	ବିକି ସ୍ଵରକ ?

ବର୍ଣ୍ଣ ବଦଳାଇ	ବରଷାକାଳେ,
ବାଲିଆ ଭୂମିରେ	ସଞ୍ଜ ସକାଳେ;
(୪୦) ବିହ ଧୀରଗତି	ରକତଲୀଟ,
(୪୧) ବୋଲାଇବୁକି ତୁ'	ରକତକାଟ ?

(୩୩) ନବମାଳିକା—ନିଆଳି । (୩୪) ଭୟଭଳିକା—ଡାଆଁସ, ଦଂଶନଶୀଳ ମକ୍ଷିକା-
ବିଶେଷ, ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଯାହାକୁ “ଆନିମାଣ୍ଡ” କହନ୍ତି । (୩୫) ମହାଚଳଚ୍ଚଳ—
ହୁମାଲସ୍ତ୍ର ଶୂଳ । (୩୬) ଶିବା—ଶୂଳାଳ । (୩୭) ମୃଗରଜ—ସିଂହ । *ସୁପର୍ଣ୍ଣ—କୁକୁଡ଼ା,
ଗରୁଡ଼ । (୩୮) ଗାରୁଡ଼—ବିଷଶାସ୍ତ୍ର, ଗାରୁଡ଼ବିଦ୍ୟା । (୩୯) ଯାମଦୋଷ—କୁକୁଡ଼ା ।
(୪୦) ରକ୍ତଲୀଟ—ଉକୁଣିପୋକ । (୪୧) ରକ୍ତକାଟ—ସାଧବବହୁ ପୋକ ।

(୪୨) ଶିବସୁତ-ଯାନ	ବୋଲି ଇନ୍ଦୁର,
(୪୩) ଶିଖୀ-ସିଂହ-ନାଗ	ସଖି-ସିନ୍ଧୁର;
ଶ୍ରଦ୍ଧା-ସ୍ନେହ-ଚିତ୍ତେ	ଦେବାରୁ ଗୁଡ଼ି,
ଶଙ୍କିବକି ତତେ	ଶଙ୍କିବରଡ଼ି ?
(୪୪) ଷଡ଼ବିନ୍ଦୁ-କର-	କୁସୁମ ଭୁଲ,
ଷୋଡ଼ଶୀ ଆଦୃତା	ହେଉ ତୋ ଫୁଲ;
(୪୫) ସକ୍ତିକା-କଟିରେ	ରହ ଲଟକି,
(୪୬) ସଶୟନିକା ଭୁ	ହେବୁ ପାଟ କି ?
(୪୭) ସୁରଧୁନା ଜଳେ	ଭରି କଲସୀ,
ସେବୁ ତୋତେ ସ୍ୱର୍ଗୀ	ଆସି ଉଦ୍‌ଶୀ;
(୪୮) ସାର ହେଉ ଗର-	ସାର ଭୁ ଗରା,
(୪୯) ସମ୍ଭବ କି ପାଲ-	ଟିବୁ ସୁଗନ୍ଧା ?
ହରିତାଳେ ରଞ୍ଜି	ଚଞ୍ଚୁ ଚରଣ,
(୫୦) ହର-ସରେ କର	ସୁସନ୍ତରଣ;
(୫୧) ହର ବର୍ଷାକାଳ	ଜଳବାୟୁସ,
ହେବୁନା' କଦାପି	ଭୁ ରଜସଂସ !
(୫୨) ଶୀରବ୍ୟ କୁଳେ ତୋ	ମୂଳ ଲଗାଅ,
(୫୩) ଶୀରବ୍ୟଜା କରୁ	ଅମୃତ ଖାଅ;
(୫୪) ଶିତଧର ତୋତେ	କରୁ ବନ୍ଦନ,
ଶୀରକୋଳ ଭୁ କି	ହେବୁ ଚନ୍ଦନ ?

(୪୨) ଇନ୍ଦୁର—ମୂଷିକ । (୪୩) ଶିଖୀ—ମୟୂର । ସିନ୍ଧୁର—ହସ୍ତୀ । (୪୪) ଷଡ଼ବିନ୍ଦୁ—ବସ୍ତ୍ର । (୪୫) ସକ୍ତିକା—କ୍ଷତ୍ରିୟଦେବୀ । (୪୬) ସଶୟନିକା—ଛଣଡ଼ାଳ । (୪୭) ସୁରଧୁନା—ସ୍ୱର୍ଗଗଜା । (୪୮) ଗରା—ମୂଆ । (୪୯) ସୁଗନ୍ଧା—ଭୂଲସୀ । (୫୦) ହରସର—ମାନସଭୋବର । (୫୧) ଜଳବାୟୁସ—ପାଣିକୁଆ । (୫୨) ଶୀରବ୍ୟ—ଶୀରସମୃଦ୍ଧ । (୫୩) ଶୀରବ୍ୟଜା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । (୫୪) ଶିତଧର—ଅନନ୍ତନାଗ ।

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା

(ରାଗ—ରସକେଲି*)

ଚଷାଭାଇ ହେ,
କର୍ମଯୁଗ ଆସିଲୁଣି କାମେ ଦିଅ ହାତ,
କର୍ମଦେବୀ ଠାରୁ ଧର୍ମ ସୁଖଶିଖ ଜାତ,
କର୍ମଉଚିତା ଦେଖାଇ ମାନବ ଭୁବନ-ବିଖ୍ୟାତ;
ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
କର୍ମ ଯୋଗୁଁ ସିନା ଆଜି “ମହାତ୍ମା” ଗାନ୍ଧୀ ମହାଯଶା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
ଖଦଡ଼ା କପଡ଼ା ପାଟ ଯୋଡ଼ା ପରଜାର,
ଖେତକୁ କର ତୋହର ଘରେଇ ବଜାର,
ଖାଣ୍ଡି ସୁଖୀ ସେହୁ ସିନା ସ୍ଵାଧୀନ ଜୀବନଟି ଯାର;
ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ଲାଗି କାହିଁକି ହେବୁ ଲୋକହସା ?

ଚଷାଭାଇ ହେ,
ଗରିବ ହେଲେ ମଣିଷ କରିବ କି ମଜା,
ଗିଆନ ଧ୍ୟାନ ବୁଝେ ନାହିଁ ପେଟ ରଜା,
ଗାନ୍ଧୀମାତ କହୁଅଛୁ ପହିଲେ କର ପେଟ ଖଞ୍ଜା;
ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
ଗଞ୍ଜାଇ ଅର୍ଥମ ମଦ ନିଶାରେ ମନକୁ ନ ରସା !

* ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦରେ ଛଅଗୋଟି ପାଦ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ୫, ଦ୍ଵିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟରେ ୯ ଲେଖାଏଁ, ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ୧୭, ପଞ୍ଚମ ପାଦରେ ୭ ଓ ଷଷ୍ଠ ପାଦରେ ଚତୁର୍ଥପାଦ ପରି ୧୭ଟି ଅକ୍ଷର ଥାଏ । ଯଦିପାତର ନିୟମ:—ପ୍ରଥମ = ୫; ୨ୟ ଓ ୩ୟ = ୮+୭; ଚତୁର୍ଥ = ୧୧+୭; ପଞ୍ଚମ = ୭; ଷଷ୍ଠପାଦ ଚତୁର୍ଥ ପାଦର ଅନୁରୂପ; ଷଷ୍ଠପାଦ ଉତ୍ତରୁ ପୁନରପି ପଞ୍ଚମ ପାଦର ଆବୃତ୍ତି ହୁଏ ।

ଚଷାଭାଇ ହେ,

ଘର କଳି ଘରେ ଭାଙ୍ଗି ପରଲୋକେ ପର,
 ଘାଣ୍ଟିବେ ସେ ଗୁରୁ ହୋଇ ଥିଲେହେଁ ବାପର,
 (୧) ଘରଗୁଁଡ଼ା ବାହାରିଲେ ଘର କି' ରହେ ମୁଷିକର;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଘରଧନ ସାର ଆଉ ନ ହୁଅ ପରଗୋଡ଼ଘସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,

ଉଚ୍ଚ ସେ ଯେ' ଉଚ୍ଚ କାମ କରେ ଦେଶ ପାଇଁ,
 ଉଚ୍ଚ କୁଳ ନେଇ କେହି ଉଚ୍ଚ ହୋଇନାହିଁ,
 ଉପରକୁ ଉଠ ନିଜ କାମରେ ଉଚ୍ଚତା ଦେଖାଇ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 (୨) ଉଖୁଲୁ କଥାରେ ଉଚ୍ଚ ହେବାକୁ ନ'କର ଭରସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,

ରୁକରଥା ଜଳଖିଆ ରୁ' ପୁର ପଡ଼ିଲି,
 (୩) ରୁଣୀର ବାମିପଖାଳ-ନୁନ୍-ମିରିଗୁ-ଉଲି,
 (୪) ଚଟଣି-ତପଲ ମୁରୁହ ନଭୁବା ଜମେନ-ଚକୁଳି;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 (୫) ରୁଡ଼ା ଉଖୁଡ଼ା ଗୋରସ ସବୁଠୁ ଅଧିକ ସରସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,

ଛୁଆଁ ଛୁଇଁରେ ନମିଲେ ସରଗ ନରକ,
 *ଛୁଡ଼ି ଜାତିଭେଦ ଭାବ ଏକତାକୁ ରଖ,

(୧) ଘରଗୁଁଡ଼ା—(ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ଏହାର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ 'ଶଳବସା', 'ଶର୍ଭମାଡ଼';
 ଯେଉଁଠି ମୁଖାଛୁଆଗୁଡ଼ିକ ରହନ୍ତି । (୨) ଉଖୁଲୁ କଥା—ସେଛାଗୁରୁତା, ଅର୍ଥାତ୍
 “ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତି”, “ମୁଁ ଧନବାନ୍”, “ମୁଁ ରାଜା”, “ମୁଁ ଜମିଦାର” ଏପରି
 କହୁବା । ପଡ଼ିଲି—ଦରସିବା ତରକାସ । (୩) ନୁନ୍—ଲବଣ । ମିରିଗୁ—ଲଙ୍କାମରିଚ ।
 ଉଲି—ପିଆଜ । (୪) ତପଲ—ଉଷ୍ଣ, ଗରମ । ମୁରୁହ—ଭୂଜା । ଜମେନ—ତରଳ
 ଗୁଡ଼ । (୫) ସରସା—ଉପଯୋଗୀ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବଲପୁର ଭାଷାନ୍ତର୍ଗତ ।
 * ଭ୍ରାତୃଭାବ—ଏକତା । ଜାତି—(ଜନ୍-+ତି) ଜନ୍ମଗତ ଶ୍ରେଣୀ ଅଥଚ ଯେ ଯେଉଁ

ସ୍ତେଷ୍ଟ ସରୁସୂତା ଜୁଟି କଲେ ତ ବଳଦ ଅଟକ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ହେଲେ ଲୁହା ଶିକୁଳି ଛୁଡ଼ାଇବ ଶଶା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ଜମିନରେ ଦାଗ ତୋର ତୁ ହିଁ ଜମିଦାର,
 ଜାଣି ପ୍ରଜା-ରଞ୍ଜେ, ରଜା ଗୁରୁ ପ୍ରଜାର,
 ଜୀବନରକ୍ଷକ ତୁ ତ' ରସାର ଚଷା ମହୋଦାର;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଜଙ୍ଗଲ ଜନ୍ତୁର ସଙ୍ଗେ ସମାନ ନ କର ତୋ ଦଶା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 (୬) ଝର ପରାଏ ଦୁର୍ଗୁଣ ଜୀବନ ଖେତରେ,
 ଝଟତ ଉପାଡ଼ି ତାକୁ ଦେଖିଲୁ ମାତରେ,
 ଝଂଝଟ-ଝଟିକା କିଛି ନରଖ ନିଜ ଚରିତରେ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଝଡ଼ିଯାଏ ମନୁଷ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧ ଜୁଆ ପଶା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ନିଶାପରି ଭୁଲିଛନ୍ତି କଳ-କାରିଗରି,
 (୭) ନିଜ ହାତକାମ ଫିମେ ଦେଉଛୁ ପାସରି,
 (୮) ନିଲଜ ପରାଏ ପଛେ ଖୋଜିବୁ ଗୁରୁ-ଗୁଣସ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ନିହାତି ଅଚଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ତୋହର ବେବସା !

ଜନ୍ମ ନେଇଛି, ସେ ସେହି ଜାତିର ପ୍ରାଣୀ; ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମରୁ ମନୁଷ୍ୟଜାତି,
 ମାଙ୍କଡ଼ଜନ୍ମରୁ ମାଙ୍କଡ଼ଜାତି । ଏହିପରି ଘୋଡ଼ାଜାତି, କୁଆଜାତି, କୁକୁରଜାତି ଇତ୍ୟାଦି ।
 (୬) ଝର—ବାଲୁଙ୍ଗା (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) । (୭) ହାତକାମ—ସୂତାକାଟିବା,
 କୁଶାଗ୍ରପେଡ଼ା-ଘଣା ତିଆରି କରିବା, ଲଙ୍ଗଲ ବନାଇବା, ଇତ୍ୟାଦି । (୮) ଗୁରୁ-
 ଗୁଣସ—ଗୁରୁମାନଙ୍କ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ।

ଚଷାଘ୍ରଇ ହେ,

ଟାଲ-ପାହାଡ଼-ଜଙ୍ଗଲ-ନଦୀ-ସମ୍ମେବର,

(୯) ଟଙ୍କ-ଆକର ଏ ସବୁ ଭଗବାନଙ୍କର,

ଟଙ୍କା ନ ଲଗାଇ ଏଥି ଜୀବିକା ଚଳାଅ ଏଥର;

ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,

(୧୦) ଟେକି ନିଜେ ନ ଖାଇଲେ କେ ଦେବ ଧରଇ ଗରସା ।

ଚଷାଘ୍ରଇ ହେ,

ଠିଆ ହୁଅ ନିଜ ଗୋଡ଼େ ହେବାକୁ ଠାକୁର,

ଠକ ପାଠ କୁହକରେ ହୁଅନା କୁକୁର,

(୧୧) ଠାପୁଆ ଠାଣି ନ ରଖି ଚଳାଉ ଚରଣି ତାକୁର;

ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,

(୧୨) ଠରଠର ଯୁଗ ନାହିଁ କାମରେ ନିଜେ ହାତ ପଣା !

ଚଷାଘ୍ରଇ ହେ,

ଡାକି କହୁଛନ୍ତି ତୋତେ ଦେଶର ଭିକତ,

(୧୩) ଡାଆଣୀ ଶୋଷି ଦେଲଣି ପରଜା ରକତ,

ଡରନା' ତୁ' ମର ପଛେ କର ତୋ' ଗରଭ ବ୍ୟକତ;

ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,

ଡଙ୍ଗାପରି ପରାଧୀନ-ଭରରେ ପରାଣ ନ ଭସା !

ଚଷାଘ୍ରଇ ହେ,

ଡୁଲାଇବା ବେଳ ନାହିଁ ପ୍ରସାଦା ଦାଜଣା,

(୧୪) ଡାଉଁ ଡାଉଁ ବାଜିଲଣି ମୁଣ୍ଡେ ବାଜି ଠଣା,

ଡମଣା ହେବୁ କାହିଁକି ବନ୍ଦି ତୁ' ଅହରାଜ ଫଣା;

(୯) ଟଙ୍କ—ପଟ୍ଟର ଉନ୍ନତ ଦେଶ । ଆକର—ଖଣି । (୧୦) ଗରସା—ଭାତଗୁଣ୍ଡା (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) । (୧୧) ଠାପୁଆ—ଅଳସୁଆ, ଠକ । ଠାଣି—ଚେହେରା । (୧୨) ଠରଠର—ପରସ୍ପର ସାଙ୍କେତିକ ଆଦେଶ । (୧୩) ଡାଆଣୀ—କୃଷ୍ଣ ରାଜନାଦ (ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର) । (୧୪) ଠଣା—ବଜ୍ରାଙ୍ଗୁଳ ଦ୍ୱାରା ମସ୍ତକ ଉପରେ ଆଘାତବିଶେଷ ।

ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
(୧୫) ତାଲ ଧର ଠିଆ ହୁଅ ନ ବାଜୁ ଅସ୍ତବର କଣା !

ଚଷାସ୍ତର ହେ,
ଅତିଥିସେବା ଅତୁଳ ଧରମ ହିନ୍ଦୁର,
ଅଜଣା କରଜ ତହିଁ ହୋଇଥାଏ ଦୂର,
(୧୬) ଅତିଥି ନୁହନ୍ତି ଭଣ୍ଡ-ଭିକାରୀ ଅଳସ-ଅସୁର;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ
(୧୭) ଅବମାନା ପରି ଅନ୍ନବିଶ୍ୱାସେ ବିବେକ ନ ନଶା !

ଚଷାସ୍ତର ହେ,
ତୋତେ ପୋଷିବାକୁ ଗୋରୁମାତାର ଜନମ,
ତାହାର ସେବା ତୋହର ପରମ ଧରମ,
(୧୮) ତରିବୁ ତା ଯୋଗେ ବଇତରଣୀ ନ ଭଣ୍ଡିବ ଯମ;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
ତା' ଲାଗି ଧରନ୍ତୁ ତୋତେ ଧରଣୀ ତା' ଲାଗି ବରଷା !

ଚଷାସ୍ତର ହେ,
ଥୁର କର ଜଗତକୁ ଦେଉଛୁ ତୁ ଯାହା,
ଥୁଆ ହୋଇଅଛି ପୁଣି ତୋହଲୁଗି ତାହା,
ଶାଳୀଖଲ ସୁନା-ରୂନା ଆବର ଛୁଛିକାର ଆହା;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
(୧୯) ଥୁର-କ୍ଷୀର-ମିଠା-ଖଟା-ଲୁଣିଆଁ-କଟୁ-ପିତା-କଷା !

ଚଷାସ୍ତର ହେ,
ଦୟା ହିଁ ହୃଦର ଦୟାମୟ ଭଗବାନ,
ଦୟାଗୁଣେ ନର ପାଏ ଦେବତା ସମ୍ମାନ,
ଦୟାହୀନ ମାନବଟି ଅସୁର, ପଶୁର ସମାନ;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
ଦଶ ଉପକାରେ ଦେଶ-କାମରେ ଦୟାକୁ ଦରଶା !

(୧୫) ତାଲ—ସଦୃଶ୍ୟମ; ବିବେକାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ) । (୧୬) ଅସୁର—
ମୂର୍ଖ, ପାଷଣ୍ଡ । (୧୭) ଅବମାନା—ସୀତା । (୧୮) ବୈତରଣୀ—କଳ୍ପିତ ପ୍ରେତନୟା ।
(୧୯) ଥୁର—ତୋରଣୀ (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ।

ଚଷାଣ୍ଡଲ ହେ,
 ଧର୍ମଶ୍ରବ କର୍ମେ ଥିବା ଉଚିତ ଯେପରି,
 ଧଇରସ ମାନବର ହୃଦେ ସେହିପରି,
 ଧୂଳା ଉଡ଼ିଲାଣି ଦେଖ ଗାନ୍ଧର ଧୀରଶ୍ରବ ଧରି;
 ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
 (୨୦)ଧରିଛୁ “ସରବସହା” ନାମକୁ ସେଥିପାଇଁ ରସା !

ଚଷାଣ୍ଡଲ ହେ,
 ନବାବି-ଆଡ଼ମ୍ବରୀର ବିଳାସ ବ୍ୟସନ,
 ନୂଆ ଢଙ୍ଗ ବେଶଭୂଷା, ନକଲି ଫେସନ,
 ନୋହୁ ପଛେ ବାବୁଗିରି ଚଢ଼ିରେ ଦିଅନାହିଁ ମନ;
 ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
 ନଜର ପଡ଼ିଲେ ଲଜ ମାଡ଼ୁଛି ଛୁଡ଼ି ସେ ତାମସା !

ଚଷାଣ୍ଡଲ ହେ,
 ପାଉଁଶର ଉପକାର ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ପାଇ,
 ପରସ୍ପର କର ତାହା ପର ଆଗେ ଯାଇ,
 ପରାଣ ପ୍ରଦାନେ ନୁହ କୁଣ୍ଡିତ ପରସ୍ପତ ପାଇଁ;
 ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
 ପର କାଳରେ ହେବଟି ତୋହର ସରଗରେ ବସା !

ଚଷାଣ୍ଡଲ ହେ,
 ଫଳ ଆଶା ତେଜି କର କରମ ସାଧନ,
 ଫିଟିବ ସେ ଫଳେ ଦିନେ ଜଞ୍ଜାଳ-ବନ୍ଧନ,
 ଫାନ୍ଦରୁ ଫିଟିଲେ ତୋର ଆନନ୍ଦ ହେବ ବରଧନ;
 ଚଷା-ମୂଲ୍ କହସା ରେ,
 ଫଳକାମୀର ଯାଧନା ରାଜସୀ-ତାମସୀ-ତପସ୍ୟା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ବଞ୍ଚୁଛୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରାଣେ ଯେଣୁ ତୁ ସ୍ଵାଧୀନ,
 ବିବେକ-ଜ୍ଞାନ ଅଛି ତ ନୋହୁଁ ଘାନଘ୍ଵାନ,
 ବିଭୁଙ୍କ ପ୍ରଜା ତୁ କର ପାଳନ ବିଭୁଙ୍କ ଆଇନ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ବିଶ୍ଵାସ ରଖ ତୋ ହାତେ ଦୁଃସ୍ଵବ ଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ଭଲ ମନ୍ଦ ଦୁଇ ବାଟ ଚିହ୍ନିବ ପୁରୁଣ,
 ଭଲ ବାଟେ ଯାଏ ଯାର ଥାଏ ଭଲ ଜ୍ଞାନ,
 ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଏ କଥା ଶାସ୍ତ୍ରର ଉଆଣ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଭଜିବା ଉଚିତ ତୋର ପୂରୁବ-ପୁରୁଷ-ଧରଣ !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ମନୋଭାବ ଫୁଟୁଁ ସତ୍ୟ-ମଧୁର ବଚନେ,
 ମୁହଁ କଥା ଭୁଣ୍ଡି ଦେଉ ଲୋକଙ୍କ ଲୋଚନେ,
 ମନ ବଚନ କର୍ମର ଏକତା ରଖ ଫଳମନେ;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ମାନବ ପ୍ରାଣେ ଦେବତା ଦେଖାଇ ଦେବତାଙ୍କୁ ହସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ଯେଉଁ ମହାତମାଙ୍କର ଅହଂସା-ସମର,
 ଯନ୍ତ୍ରରଣା ଅନ୍ତରଇ ଅନ୍ୟାୟୀ-ଯମର,
 ଯାହାଙ୍କର କର୍ମଯୁଗ କରୁଛି ମରକୁ ଅମର;
 ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଯତନେ ନକଲ କର ତାଙ୍କର କାମର ନକସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
 ରହୁଁଟାରେ କର ଦେଶ-ଶିଖ ବରଧନ,
 ରଖ ଏ ଭରସା ତୋର ଶିଖ ବରଧନ,

ରସାର ଜୀବ-ଜୀବନ ତଷା ତୁ ଶିଶୁବର ଧନ;
 ତଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ରେଏଁ ରେଏଁ ସ୍ବରେ ତୋର ଅମୃତ-ଧାରାକୁ ବରଷା !

ତଷାଭାଇ ହେ,
 ଲୁଗାବୁଣା ଲାଗି ଆଶା ତନ୍ତ୍ରୀକ ନକର,
 *ଲଙ୍ଗଳ ଧରୁ ଭିଖାଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୋହର
 ଲୁହାକାମ ଶିଖୁ ମଧ୍ୟ ତୋ ଭାଇ ସୁନାଶ ଏଥର;
 ତଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ଲଭୁ ଆଉ ନାହିଁ ଦେହେ ଲଗାଇ ଛ'ଭରି ନ'ମସା !

ତଷାଭାଇ ହେ,
 ବିଦେଶର ଯେ ଜନସ ମଣ୍ଡୁ ଉପକାଶି,
 ବେଶର କର ସେ ସବୁ ତୁ ନିଜେ ତିଆରି,
 ବୁଝ, ପରନିର୍ଭରତା ଆଲସ୍ୟ ଆପଣା ଭଗାରି;
 ତଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
 ବିଗିଡ଼ି ନଯାଉ ତୋର ସ୍ବାଧୀନ ଜୀବନର ଠସା !

ତଷାଭାଇ ହେ,
 ଶୁଭେ ଡାକୁଛି ମୋହନ ମୁରଲୀର ସ୍ବନ,
 ଶ୍ରେୟ ଲଭେ ଉଠ ତେଜ ସଙ୍କୋଚ-ଶୟନ,
 ଶୋଇଲୁ ଯୁଅର ଭାଗ ନଥାଏ, ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ;
 ତଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ
 (୨୧) ଶିଙ୍ଗ ତ କେ ଧରିବ କିଏ ଖାଇବ ଗୋରସ ଖିରସା !

ତଷାଭାଇ ହେ,
 ସସ୍ବରସୁ ନଷ୍ଟ କର ଭାଇଙ୍କ ଭିତରୁ,
 ସତ୍ ଅଇଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ଉଚ୍ଛ୍ଳବ ଭାରତରୁ,
 ସତ୍ପତନ୍ତ୍ରର ଗୁଡ଼ ମନ୍ତ୍ରର ଯାହା ଅଛି ସବୁ;

* ଭିଖାଣି—ବେଦାନଭିକ୍ଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ । (୨୧) ଖିରସା—ଛେନା (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶର, ଶାଁରସାର ଶରକ) ।

ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
ସଣ୍ଡ ବଳେ ଭଣ୍ଡମାଡ଼-ଦଣ୍ଡନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଖସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
ସଙ୍ଗ-ସନ୍ତୋଷ ସଫଳ ଅହଂସା ଏକତା,
ସହସ୍ତୁତା ସ୍ଵାଧୀନତା ନ୍ୟାୟ ନିର୍ଭୀକତା,
(୨୨)ସମଦରଶିତା ଜ୍ୟାଗ ସେବାଦି ଆତ୍ମନିର୍ଭରତା;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
ସାହିକ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପାଳି ଏସବୁ ‘ସ୍ଵରାଜ୍ୟ’ ତୋ ବସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
ହଠିଯାଉ ତମ ଦେଶ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା-ନିଶାର,
ହରି-କର ପରି କର କର ପରସାର,
ହେଉ ଆଲୋକିତ ପୂର୍ବ ଆଲୋକେ ଭାରତ ସଂସାର;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
ହିଂସ୍ରକ ବଞ୍ଚିକ ନିଶାଚରଙ୍କ ଉଡ଼ିଯାଉ ହଂସା !

ଚଷାଭାଇ ହେ,
କ୍ଷମ ପ୍ରଜାପତି ପାଦେ କର ନିବେଦନ,
କ୍ଷିପ୍ତେ ଖସିଯାଉ ପ୍ରଜା ପ୍ରାଣର କଷଣ,
କ୍ଷିତି ଖ୍ୟାତ ହେଉ ଦେଶ ସ୍ଵାଧୀନ-ସୁଖ-ଶାନ୍ତି-ଧନ;
ଚଷା-ମୁଲ୍ କହସା ରେ,
କ୍ଷଣଜନ୍ମା ମହାତ୍ମାଙ୍କ ତପସ୍ୟା ସଫଳ ସହସା !

(୨୨) ସମଦରଶିତା—“ସବୁଭୂତେଷୁ ଗୁପ୍ତାନଂ ସବୁଭୂତାନି ଗୁପ୍ତନି,
ସମଂ ପଶ୍ୟନ୍ନାତ୍ମୟାଜ୍ଞା ସ୍ଵରାଜ୍ୟମଧିଗଚ୍ଛତି ।”—ମନୁ ।

ଯେ ସବୁଭୂତରେ ଆତ୍ମାକୁ ଏବଂ ଆତ୍ମାରେ ସବୁଭୂତକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ
ପ୍ରାଣୀକ ସମାନଭାବରେ ଦେଖେ, ତାକୁ ଆତ୍ମଯାଜ୍ଞା କୁହାଯାଏ । ଆତ୍ମଯାଜ୍ଞା
ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମ ଯଜ୍ଞକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ବା ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିପାରେ ।

ਨਮੋ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨੇ

ଭୂମିକା

ବହୁବର୍ଷତଳେ ନୃସିଂହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ) ମେଳା ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଇ ‘ନୃସିଂହନାଥ’ ରମ୍ୟସ୍ଥଳୀଟିର ଦର୍ଶନ ଲାଭ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ସ୍ବରୂପ ମୋର କୈଶୋର କାଳରେ ଅନୁଭବ ଚଉଦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଥରେ ଘଟିଥିଲା । ଏବେ ମୋର ପ୍ରାଣାୟୁକ ପ୍ରିୟ ପ୍ରତିଭାପୂଜକ ନିସର୍ଗ ସରଳ-ବିନୟୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବାବୁ ହଟକଶୋର ପାଣିଗ୍ରାହୀ (ପାଇକମାଲ ଆନାନ୍ଦଗିରି ପଲ୍ଲସଦା ଗ୍ରାମର ଜନୈକ ସୁଶୀଳ ଯୁବକ, ରାଜ-ବୋଡ଼ାସମ୍ବର ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକାଦଶ ଶ୍ରେଣୀ ପୁତ୍ର)ଙ୍କ ସଭକ୍ତି ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ଉକ୍ତ ଆନାନ୍ଦପାତ୍ର ମାନଭଙ୍ଗ ଗ୍ରାମର ମୋହନସିଂହ ନାମକ ଜଣେ କନ୍ଧ ଜାତୀୟ ପାଷାଣ ପଥସ୍ତରର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଗ୍ରହ ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଶୀଘ୍ର ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳୀର ମନୋମୁଗ୍ଧକର ରୁଦ୍ରକାନ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀ ସନ୍ଦର୍ଶନ କଲି ।

ଈଡ଼ପୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପୁଣ୍ୟପୀଠକୁ କେତେକ ପୌରାଣିକ କବି ‘ପାପହରଣ ଖର୍ଥ’ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଯେହେତୁ ଏହାର ତାପହରଣୀ-ଗିରିନିର୍ବରଣୀର ପବିତ୍ର ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ଧାରାରେ ପିତୃକୁଳର ସଦଗତି ଲାଭ ବିଶ୍ବାସରେ ଅନେକ ଯାତ୍ରୀ ପୁଷ୍ପପୁରୁଷଙ୍କର ଅସ୍ଥି ବିସର୍ଜନ କରିଥାନ୍ତି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗରେ ତଥା ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣରେ ସ୍ନାନ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ସତ୍ୟ ଖର୍ଥ ବ୍ରତ ଖର୍ଥ ଖର୍ଥମିତ୍ତ ସୁନଗ୍ରହ
 ସବୁତ ଦୟାଖର୍ଥ ଖର୍ଥମାର୍ଜବମେବ ଚ ।
 ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପର ଖର୍ଥ ନୟମସ୍ତୀର୍ଥମୁଚ୍ୟତେ
 ଯଃ ସ୍ନାତି ମାନସେ ଖର୍ଥେ ସ ଯାତି ପରମା ଗତିଃ ॥

“ଜନାଃ ଯୈ ସ୍ତରନ୍ତି ତାନି ଖର୍ଥାନି ।” ଲେକେ ଯେଉଁଥିରେ ବା ଯାହାଦ୍ବାରା ପାପ-ସ୍ରୋତରୁ ଉଦ୍ଧାରି ତାହାହିଁ ଖର୍ଥ । ବ୍ୟକରଣିକ ପ୍ରମାଣାନୁଯାୟୀ—ତୃ+ଅ= ‘ଖର୍ଥ’ । ଅର୍ଥାତ୍ ପାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ସକାଶେ ଲେକେ ଯାହାର ଆଶ୍ରୟ ନଥାନ୍ତି ବା ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରନ୍ତି ତାହା ଖର୍ଥପଦବାର୍ଥ୍ୟ । ଏଇ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ନୃସିଂହନାଥଖର୍ଥରେ ଖର୍ଥର ପ୍ରକୃତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ତଥା ‘ଖର୍ଥ’ ଆଖ୍ୟାର ଯଥାର୍ଥତା କେତେ ଦୂର ବିଦ୍ୟମାନ, ତାହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଖର୍ଥଯାତ୍ରିଗଣଙ୍କ ବିବେଚ୍ୟ ।

ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟରେ ତଥା ନୃସିଂହନାଥର ‘ପ୍ରାକୃତିକ ଚିତ୍ର’ ଚିତ୍ରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ମାନସିକ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ଅବକାଶର ସୁଯୋଗ ଦେଖି ‘ଖର୍ଥ-ଦର୍ଶନ’ ନାମକ କାବ୍ୟଟିଏ ଲେଖିବ ବୋଲି ଆଶାନ୍ବିତ ହୃଦୟରେ ସହସକଳ୍ପ ପୋଷଣ କରିଅଛୁ—ଏ ସ୍ଥଳରେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବାଦ୍ବାରା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଯଦ୍ୟପି ଫୁଟି ପଡ଼ିଥାଏ, ତେବେ ସହୃଦୟ ପାଠକପାଠିକାଗଣ ମୋର ପ୍ରଗଲ୍ଭତା ତଥା ଲଘୁହୃଦୟତାଜନିତ ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରିବା ହେବେ । ଇତି ।

ନୃସିଂହନାଥ ମନ୍ଦିର
 ୬-୫-୫୩ ଇସ୍ବକା }

ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ବର ଶେଠ

ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣର ଭୂମିକା

ନୃସିଂହ ଚରୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ମେଳା ସମୟରେ ଏଇ ନୃସିଂହନାଥ ଗର୍ଭଦର୍ଶନ ଓ ବିଶ୍ଵ-ବଜାରର ବୈପଣିକ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଫୁଲଝର, ରାୟଗଡ଼, ସାରଙ୍ଗଗଡ଼, ଛତିଶଗଡ଼, ବାମଣ୍ଡା, ବୌଦ୍ଧ, ସୋନପୁର, ପାଟଣା, କଳାହାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଯାତ୍ରୀ ଆସି ସମବେତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ସାଧୁ ସନ୍ଥ ଗୁଣୀ ଧାର୍ମିକ ତଥା କବି ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଶୁଭାଗମନ ଦୃଷ୍ଟିଆଏ ।

ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦର-ରୂପୀ ସନ୍ନିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ପାପସନ୍ତାପହାରୀ ଚିର ସତ୍ୟାମୃତର ଚରନ୍ତନାଧାରୀ, ବିଶ୍ଵହୃତକାରୀ ଜୀବନଶାନ୍ତପ୍ରଦ ପ୍ରାକୃତିକ ବୈଭବର ଅଶ୍ଵତ୍ଥ ଆନନ୍ଦାମୃତ-ଧାରୀ, ମନୋପ୍ରାଣନେତ୍ରରଞ୍ଜନକାରୀ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପବିତ୍ର ସୌରଭାମୃତଧାରୀ, ନିର୍ଭରଜଳ-ଫଳ-ପୁଷ୍ପପ୍ରଦ ମଧୁମୟ କାଳ ଓ ପୁଣିତଳ ସମୀରଣ ରୂପରେ ଏଇ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳୀରେ ଅବିରାମ ଗତିରେ ଯେପରି ପ୍ରବାହୁତ—ତାହା ସୁଚିନ୍ତା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅବଲୋକନ କଲେ ଯେ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ, ପ୍ରକୃତ କର୍ମା, ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ କହିବେ ଯେ ବିଶ୍ଵବ୍ୟାପୀ ବିଶ୍ଵପତିଙ୍କର ଦେବୀପ୍ରାମାଣ୍ୟ ଦର୍ଶନାୟ ରୂପ ଓ ଚିନ୍ତନାୟ ରୂପ ଏଭଳି ଗର୍ଭମାନଙ୍କରେ ହିଁ ଚିରବ୍ୟାପୀ ! ଆଗତ-ଅନାଗତ ଗର୍ଭଦର୍ଶୀମାନଙ୍କୁ ଏହା ଜଣାଇଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଇ ‘ନୃସିଂହନାଥ’ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁସ୍ତିକାଟି ଲିଖିତ ।

ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତିକାର ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣର ସହା ନିଃଶେଷ ହୋଇଯିବାରୁ ତାର ଦ୍ଵିତୀୟ ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ପ୍ରକାଶକ ମହାଶୟ ଏବେ ମୋତେ ସାଗ୍ରହାନ୍ତମତ ମାଗି ଅଛନ୍ତି । ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିଗରେ ପୁସ୍ତିକାର ଉପାଦେୟତା କିଭଳି ଓ କେତେଦୂର ଅଛି, ଏଥିରୁ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ଏହି ଉପାଦେୟତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନୃସିଂହନାଥ ବା ‘ପାପହରଣ ଗର୍ଭ’ର ଆଉ କେତୋଟି ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ଐତିହାସିକ ବିବରଣ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତିକାରେ ସନ୍ନିବେଶ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲେହେଁ ଏଥର ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଆଶା ହୁଏ, ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣରେ ସେ ସବୁ ଯଥାସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହେବ ।

ଏ ସଂସ୍କରଣରେ କେତେକ ସ୍ଥାନର କେତୋଟି ପଦ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଓ କେତେକ ପାଦର ଅଂଶ ତଥା ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛି । ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରତି ପାଠକପାଠିକାଙ୍କ ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ଚରତାର୍ଥତା ଲଭ କରିବ । ଭବ ।

ନୃସିଂହନାଥ

ବନ୍ଦନା

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳଗୁଞ୍ଜର)

- ବନ୍ଦଇ ନୃସିଂହନାଥ, କନ୍ଦର-ବିହାରୀ,
ମଞ୍ଜାରୀ ରୂପଧାରୀ ହେ ପାପତାପହାରୀ ।
ବିତରକାକୁ ଜଗତେ ଭୁଲୁ କୃପା-ବାରୀ,
(୧) ଗଦ୍‌ଗଦ-ନାଦରେ ବହେ ଜହ୍ନର କୁମାରୀ ।
(୨) ଅମୃତା ପବନା ଆଦି ଧାରୀ କଣ୍ଠକାରୀ,
ଧାରୀରୂପେ ହରୁଛନ୍ତି ଧାରୀଙ୍କ ବେମାରୀ ।
(୩) ‘ବୈଶାଖ-ବଜାରେ’ ବସି ଅସଂଖ୍ୟ ବେପାରୀ,
ପୁରୁଣା ଚିତ୍ତରେ ଭୁଲୁ କରୁଣା-ଭଣ୍ଡାରୀ ।
ମହମା-ସୌରଭ ତବ ଚୌଦିଗେ ବିସ୍ତାରୀ,
ପୁଲ-ମୁଖେ ହସୁଛନ୍ତି ବକୁଳ ସୁନାରୀ ।
ଯଥାକାଳେ ଆସି ଶତଭୁଜ-ପୂଜାହାରୀ,
ଯେହ୍ନା ପୂଜାବିଧି ସାର ଯାଆନ୍ତି ବାହାରୀ ।
ପ୍ରସାଦରୂପେ ରସାଳ-ପନସ ତର୍କାରୀ,
(୪) ନାଗରଞ୍ଜନ; ଚରଣାଶ୍ରିତ-ହୃତକାରୀ ।
ଦରଶନ ଛଳେ ତବ କେତେ ନର ନାରୀ,
ଭକ୍ତି ତାଳି ହେଉଛନ୍ତି ମୁକ୍ତି ଅଧିକାରୀ ।
ବନ୍ଦନ ସଙ୍ଗୀତେ ସୁନ-ବଲ୍ଲଙ୍ଗ ଝଙ୍କାରୀ,
ଧନ୍ୟ ମଣନ୍ତି ଜୀବନ ପିକ ଶୁକ ଶାରୀ ।
ଏ ମହା ମହମା ସବୁ ବରନି ନପାରୀ,
ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ମୁକ କିବା ଶୁକ-ବ୍ରହ୍ମରୀ ।

---

(୧) ଜହ୍ନକୁମାରୀ—ଗଙ୍ଗା ।

(୨) ଅମୃତା—ହରିଡ଼ା, ଗୁଡ଼ଚିତ୍ରତା । ପବନା—ଗୁଳ୍ମା । ଧାରୀ—ଅସୀଳା,
ଧାରମାତା । କଣ୍ଠକାରୀ—ଅଙ୍ଗରାଜ ।

(୩) ନୃସିଂହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ମେଳାକୁ ଅନେକେ ‘ବୈଶାଖ-ବଜାର’ କହନ୍ତି ।

(୪) ନାଗରଞ୍ଜ—ନାରଞ୍ଜଫଳ ।

(୧) ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି ମୋର କାହିଁ ଆହେ ଇନ୍ଦୁରାରି,
 କରୁଣା ଆଶାରେ ସିନା ମୁଁ ଲେଖନୀଧାରୀ ।
 ହେ ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦର, ଭବାବ୍ୟ-କାଣ୍ଡାରି,
 ଯେ ମହାମହିମା-ଚନ୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତ ଚମକାୟ ।
 ତବ ସେ ମହିମା ଗୀତେ ପଦ ଦୁଇ ଚାରି,
 ଲେଖୁଁ ଲେଖୁଁ ହେବି ଯେହ୍ନେ ଭବସିନ୍ଧୁ ପାରି ।
 ଏ ଆଶା ପୂରୁଅ ବାଧାବିହୀନ ମୋ ନିବାରି,
 ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ପ୍ରଭେ ଏତକ ଗୁହାରି ।

ଦେବମୂର୍ତ୍ତି-ବର୍ଣ୍ଣନ

(ରାଗ—ସିନ୍ଧୁଡ଼ା ବା ସଜ ମଉଜ ମଲ—ବୃତ୍ତ)

ନରସିଂହ ନାଥ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ

ଶୁଣ ହେ ଭାଇ ଭଉଣି,

(୨) କନ୍ଦଗିରି ତଳେ ଥିଲା ଏ ଅଞ୍ଚଳେ

ପୁରୁବେ ଏକ କନ୍ଦୁଣୀ ଯେ;

ତା'ର ନାମ ଯମୁନା,

ସଖା ସାଧନା ସୁନ୍ଦରୀସୁନା ସେ । ୧ ।

ଛନ୍ଦ ମିଛ କଥା କିଛି ନ ଜାଣେ ସେ

ହରିକନ୍ଦର ଘରଣୀ,

ପୁଅ ଝିଅ କେହି ପଚାରିଲେ କହି

ନପାରେ ନାମ ନ ଗଣି ଯେ;

ଦିନେ ସେଇ ସରଳା,

ଫଳ ମୂଳ ଖୋଜିବାକୁ ଗଲା ଯେ । ୨ ।

ଫଳ କିବା ମୂଳ କିଛି ନ ପାଇଲା

ବୁଲି ବୁଲି ଘୋର ବନେ

ପୁଅ ଝିଅ ମୋର କି ଖାଇ ବଞ୍ଚିବେ

ଭାଲିଲା ଦୁଃଖିତ ମନେ ଯେ;

(୧) ଇନ୍ଦୁରାରି—ମୁଷିକାସୁରର ଶତ୍ରୁ ।

(୨) କନ୍ଦଗିରି—ଏହାର ଆଧୁନିକ ନାମ 'କନ୍ଦଗିରି' ।

ଚଢ଼ି ଗଛ ଉପର,
 ଚାରି ଆଡ଼କୁ ଦେଲୁ ନଜର ଯେ । ୩ ।
 (୧) ଅଳପ ଦୂରରେ ବେଲଗଛେ ଲହ
 ଲଗିଛି ପିଟକନ୍ଦାର,
 ଉପତେ ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡିତ ଧଲୁ
 ଖୋଲିବାକୁ ମୂଳ ତା'ର ଯେ;
 ଫିଙ୍ଗି ମାଟି ପଥର,
 ଥକି ପଡ଼ୁଛି ଥରକୁଥର ଯେ । ୪ ।
 ଯେତକି ଗହ୍ୱର ଖୋଳୁଛି କନ୍ଦାଟି
 ସେତକି ହେଉଛି ଘୋଟେ,
 କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଦେବତାର ଶିରେ
 ବାଜିଲୁ ଖଣ୍ଡି ଘୋଟେ ଯେ;
 ଦେଖି ରକତଧାର,
 ହଂସା ଉଡ଼ିଗଲୁ ଯମୁନାର ଯେ । ୫ ।
 କାହୁଁ ଏ ରକତ ଆସିଲୁ ବୋଲି ସେ
 ବିଚାରଇ ମନେ ମନେ,
 ଏକାଳେ ଶୁଭିଲୁ ଦେବତାର ଡାକ
 ମିଆଁ-ମିଆଁ-ସ୍ବନେ ଯେ;
 “ଆଲେ ଯମୁନା ସତ୍ତ,
 ଆଉ ନ ମାର ମୋତେ ଖଣ୍ଡି ଲେ ।” । ୬ ।
 ତମକି ପଡ଼ିଲୁ ଯମୁନା, ଉପରେ
 ଦେହ ଫୁଲିଗଲୁ ତା'ର,
 ଭାବିଲୁ କି କଲି ଏ ସ୍ଥାନ ତ ବାସ
 ଅଟେ କେଉଁ ଦେବତାର ଯେ;
 ମତେ ଦେବଟି ଖାଇ,
 ତହୁଁ ସେସ୍ଥାନୁ ଗଲୁ ପଳାଇ ଯେ । ୭ ।
 ଗିରସ୍ତ ଆଗରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହେ
 ଘଟିଗଲୁ ମହା ପାପ,
 ଏ ପାପରୁ ମତେ ରଖି ନ ପାରିବ
 ଆସିଲେ ହେଲେ ମୋ ବାପ ଯେ;

(୧) ଲହ—ଲତା । ପିଟକନ୍ଦା—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ କନ୍ଦମୂଳ ।

ଏହା କହି ସୁନ୍ଦରୀ,
 ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ଥର ଥର ଯେ । ୮ ।
 ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ ଖେଡ଼ା ବେଡ଼ା ଆଦି
 ରଡ଼ିବାରୁ ଖେଳା ବୁଢ଼ୀ,
 ଦେକୁଲୁ ଯାଦବ କକା ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ
 ଯାଇଥିଲେ ମୁଖାକୁଡ଼ି ଯେ;
 କେହି ନ ଥିଲେ ଘରେ,
 ଖେଳା ଡାକେ ତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଵରେ ଯେ । ୯ ।
 ପରୁରଲ ଖେଡ଼ା କି ସାପ ରୁବିଛୁ ?
 ବେଡ଼ା ବୋଲେ ସାପ ନୁହେଁ,
 ମୁଁ ଜାଣେ ହରିଆ ଦେଇଅଛି ମାଡ଼ି
 କଜିଆ ଲଗାଇ ଦୁହେଁ ଯେ;
 ପାଣି ପିଆଅ ଧର,
 ମରଯିବ ଏ ଯାଉଛି ଥର ଯେ । ୧୦ ।
 ମୁଖେ ପାଣି ସିଞ୍ଚି ବସାଇ ଧଇଲ
 ହରି କନ ତରତରେ,
 ପରୁରଲ କହ କେଉଁଠି କି ହେଲ
 କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛୁ ଉରେ ଲେ ?
 (୧) ଡଲ-ଖଣ୍ଡି କାହିଁ ?
 କେଉଁ ସ୍ଥାନେ ଆସିଛୁ ପକାଇ ଲେ । ୧୧ ।
 କହିଲ ଯମୁନା ଡଲ ଖଣ୍ଡିଟା
 ବଡ଼ ହେଲ କି ତୁମର ?
 ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ନାହିଁ, କେଣେ ଗଲ
 ଆଶା ମୋ ସାନ କୁମର ଯେ;
 ତାକୁ ଦେଖିବି ଥରେ,
 ମରଯିବ ତ ଆଜି ଉତରେ ଯେ । ୧୨ ।
 ପୁଅ-ଝିଅଙ୍କର ଲଗି ବହୁ ଦୂର
 କନ୍ଦା ଖୋଲି ଯାଇଥିଲି,
 (୨) ବେଲଗଛ ମୂଳେ ପିଟକନ୍ଦା ଉର
 ଲଗିଥିବାର ଦେଖିଲି ଯେ;

(୧) ଡଲ—ବାରିଶପାତିଆଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ପାତ୍ରବିଶେଷ । (୨) ଡଲ—ଲତା ।

ତହୁଁ ଖୋଲିଲି ମାଟି,
 ଖଣ୍ଡର ଶ୍ରେଷ୍ଠେ କାଟି କାଟି ଯେ । ୧୩ ।
 ଯେତକ ଗହ୍ୱର ଖୋଲିଲି ମୁଲଟି
 ସେତକ ଯାଉଛି ପଶି,
 ବଡ଼ ବଡ଼ କନ୍ଦା ବାହାରିବ ବୋଲି
 ଖୋଳୁଥାଏଁ ହସି ହସି ଯେ;
 କଥା ରକତଧାର,
 ଗାଡ଼ ଭିତରୁ ହେଲୁ ବାହାର ଯେ । ୧୪ ।
 ରକତକୁ ଦେଖି ଡରି ଥରିଗଲି
 କନ୍ଦା କି ଖୋଲନ୍ତି ଆଉ,
 ଗାଡ଼ୁ ବାହାରିଲୁ ବିଲେଇ-ଶବଦ
 ପରି ମିଆଁ-ମିଆଁ ଯେ;
 ନାଗରଲୁ ମୋ ହୁଆ,
 ଉପରକୁ ଆସି ହେଲି ଠିଆ ଯେ । ୧୫ ।
 କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣି ମୋ କାନକୁ
 ଶୁଭଲୁ “ଆଲେ ଯମୁନା,
 ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଖଣ୍ଡ ନ ମାର
 ଦେବ ତୋତେ ଟଙ୍କା ସୁନା ଲେ”;
 ଏହା ଶୁଣି ମୋ ଛୁତି,
 ଡରେ ଥରିଯାଉଛି ନିହାତି ଯେ । ୧୬ ।
 (୧) ବାହାରିଲୁ ହରି ଟଙ୍କାରିଟା ଧରି
 କହିଲୁ ଦେଖିବା ଶୁଲ,
 ବାଟ କଡ଼ାଇଲୁ ଯମୁନା ଅଡ଼ାଇ
 (୨) ଅଡ଼ାଇ ଲହଁସା ଡାଳ ଯେ;
 ଯାଇ ହେଲେ ହାଜର,
 ଯହିଁ ଶୁଭଲୁ ବିଲେଇ ସ୍ୱର ଯେ । ୧୭ ।
 ଦେଖିଲେ ଖଣ୍ଡ ଡଲ ପଡ଼ିଅଛି
 ରକତଧାରଟି ନାହିଁ,

(୧) ଟଙ୍କାରି—ସାନକୁରୁଡ଼ି (ଟଙ୍କା ଶବ୍ଦନ) ।

(୨) ଲହଁସା ଡାଳ—ସାନ ବଡ଼ ଗୁଳ୍ମଗୁଡ଼ିକର ଇତସ୍ତତଃ ବିସ୍ତୃତ ଶୁଦ୍ର ଶାଖା ।

ଉଦ୍ଧ ହୋଇ ଚହଁ   ଶୋଭାପାଏ ଏକ
 ପଥର-ମୁଖି-ବିଲଇ ଯେ;
 ପିଟକନ୍ଦାରୁ ଶୀର,
 ଝୁରୁଅଛି ଯେହ୍ନେ ଗଙ୍ଗାମର ଯେ । ୧୮ ।
 ହରି-ଯମୁନାର   ତହିଁ ଶୁଖିଗଲ
 ଦେଖି ବିଚକ୍ଷ ଘଟନା,
 ଏକାଳେ ଶୁଭଲ   ଦେବବାଣୀ—ହରି
 କରନା କିଛି ଭାବନା ରେ;
 ମୁହଁ ତୋ ଇଷ୍ଟଦେବ,
 ପରସନ୍ନ ହେଲ ମୋତେ ସେବ ରେ । ୧୯ ।
 ପାପ ହେଲୁ ବୋଲି   ତରେ ତୋ ଭାରିଆ
 କରେ ସନ୍ତାପ ବରଣ,
 ମୋର ଦରଶନେ   ଏ ଜନ୍ମର ତାର
 ହୋଇଛି ପାପ ହରଣ ରେ;
 ମୁହଁ ନୃସିଂହନାଥ,
 ସ୍ନେହ ପାଇବି ତା' ରକା ଭାତ ରେ । ୨୦ ।
 ଆଜିଠାରୁ ଶୁଦ୍ଧ—   ଧରମେ ଯମୁନା
 କାମନା ନରଖୁ ଆଉ,
 ମୋର ପୂଜା କରି   ମୋ ଭକତି ଧରି
 ପାପରୁ ମୁକତି ପାଉ ରେ;
 'ପାପହରଣ' ନାମ,
 ଏହାଯୋଗୁଁ ପାଇବି ଏ ଧାମ ରେ । ୨୧ ।
 ଏଇ ସ୍ଥାନେ ମୋର   ମନ୍ଦିର ତୋଳାଅ
 ଡାକିଆଣି କାରିଗର,
 ହରିଆ ବୋଇଲୁ   ମୁଁ ତ କରିଛି
 ପତରସ୍ତୁରଣୀ ଘର ରେ;
 ତୁ ତ ଇଷ୍ଟଦେବତା,
 ଧନ କାହିଁରୁ ପାଇବି ବତା ରେ ! । ୨୨ ।
 ହସି ନରସିଂହ   ଦେବତା କହିବେ
 ଯାଅ ଲଙ୍କୁଳପାଟଣା,

(୧) ହରିନାଥ ରାଜା ଅଛି ତୋ ଜାତିର

ତୋତେ ସିନା ନାହିଁ ଜଣା ରେ;

ସେଇ ମୋର ଦେଉଳ,

ତୋଳଦେବ ନନ୍ଦୁଆ ଆକୁଳ ରେ । ୨୩ ।

ବୈଶାଖ-ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ ଶନିବାରେ ମୋର

ପାଇଁ ଶୁଭ ଦର୍ଶନ,

ଏ ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀରେ ମୋ ବାରଷିକ-ପୂଜା

ବ୍ରତ କରିବୁ ପାଳନ ରେ;

ସେଇ ଦିନ ମୋ ରୂପ,

(୨) ଝଟକିବ ଯେହ୍ନେ ଜାତିରୂପ ରେ । ୨୪ ।

ତୁ ହେବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣା ଯୁଜାର ଯୋଗାଡ଼

କରିଦେବ ତୋର ପ୍ରିୟ,

ମୋର ଦରଶନେ ଶରଧୂତ ମନେ

ଆସିବେ ଯେଉଁ ଯାତିଶ୍ଚ ରେ;

ତାଙ୍କ ସେବା କରିବୁ,

ଭେଦଭାବ ମନେ ନ ଧରିବୁ ରେ । ୨୫ ।

ମୁଁ ତ ପଥର— ଦେବତା ଏଥର

ପାଇବି ଭୋଗ-ବାସନା,

ସେ ସିନା ଅସଲ— ଦେବତା; ଖାଇବା

ପାଇଁ ଅଛି ଯା' ରସନା ରେ;

(୩) ଦେବପୂଜା-ଭକତ,

ତତେ ପାପରୁ ଦେବ ମୁକତ ରେ । ୨୬ ।

ସତ୍ୟ-ମଧୁକଥା ଯା' ଜିଭରେ ଅଛି

ସେଇ ମୋ ବନ୍ଧୁ ଭକତ,

(୧) ହରିନାଥ ରାଜା—ଏହି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କନ୍ଧରାଜାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ନାମ 'ରାଣୀହରିଆ' । (୨) ଜାତିରୂପ—ପୁରୁଷ । (୩) ସତ୍ୟବାଧୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ମାତାପିତାଙ୍କ ଗୁରୁଜନ, ପ୍ରଜାବତ୍ସଲ ଧର୍ମିକ ରାଜା, ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସତ୍ୟଧର୍ମ ପ୍ରସାରକ, ସତ୍ୟାହତ୍ୟାସେନା ଅର୍ଥାତ୍ ପୁକବ, ବିଶ୍ୱହତ୍ତେଷୀ ସାଧୁ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ମହାତ୍ମା-ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ସେବା-ସକାର, ସମ୍ମାନ-ଗୌରବ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ବେଦାଦେଶ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ପାଳନ କରିବା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ବା 'ଦେବତା ପୂଜା' ।

କପଟ ଯା' ପେଟେ   ନାହିଁ ତା' ଆଖିକି
 .ମୋ ରୂପ ହେବ ବ୍ୟକତ ରେ;
 . ମତେ ଘରକୁ ନଥ,
 ଭଲ ସ୍ଥାନେ ରଖି ପୂଜା ଦିଅ ରେ । ୨୭ ।

ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

ଏହା କହି ହେଲେ ମଉନ	ପ୍ରଭୁ ନୃସିଂହନାଥ,
ହରି କନ୍ଦ ତହୁଁ ଭାରିଯା	ପ୍ରତି ଠାରିଲୁ ହାତ ।
ଧଇଲୁ ଯମୁନା ଡଳରେ	ସେଇ ଦେବ-ମୂରତି,
ହୁଳହୁଳି ଦେଇ ମୁଣରେ	ବହୁ ଶୂଳେ ଝଟିତ ।
ତା' ପଛେ ଶୂଳୁଲୁ ହରିଆ	ହରିବୋଲ ନାଦରେ,
ପରାଣ ଉଲସି ଉଠୁଛି	ଅତି ଆହାଲଦରେ ।
ହରି ସାନଭାଇ ସେଆଡ଼େ	ସହଦେବ ଆସୁଛି,
ଭାଇ ଭାଉଜକୁ ଅନାଇଁ	ଗଲୁ ଘରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ।
ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ହରିଆ—	ଭୋଇ ଯମୁନା ସଖା,
ଓହ୍ଲାଇ ରଖିଲେ ମୁଣରୁ	ତଳେ ଦେବମୂରତି ।
ଏ ଘଟନା ଦେଖି ପଲ୍ଲୀରେ	ଥିଲେ ଯା' ନାରୀ ନର,
ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ ସବେ ଦୁଆରେ	ଆସି ହରି କନ୍ଦର ।
ଛୁଲୁ ବୁଡ଼ା ବୋଲେ ଦେବତା	ସେବା ଭାରି ଜଞ୍ଜାଳ,
ଭଲଭାବେ ମାନ ପାରିଲେ	ଭଲ; ନୋହିଲେ କାଳ ।
(୧) ଝାଡ଼ବୁଲ୍ଲିକ ମୋ ଶଶୁର	ମାନୁଥିଲୁ ଏପରି,
ରାଗିଯିବାରୁ ସେ' ବଞ୍ଚିଶ—	ଯାକ ଗଲେ ତା' ସରି ।
ହରି ବୋଇଲୁ ଏ ଦେବତା	ଖାଲି ଖାଇବ ଭାତ,
ରକତଧାର ତ' ନ ଲାଗେ	କପାଁ କରିବ ଘାତ ?
କହିଲୁ ଯମୁନା ମୂଳରୁ	ସବୁ ଦେବତାରିତ,
ଶୁଣି ପଲ୍ଲିବାସୀ ସଭୁଏ	ହୋଇଗଲେ ଚକତ ।

(୧) କନ୍ଦ, ବଂଶୀଳ ଆଦି କେତେକ ଅନାଥୀ ଜାତିଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଧାରଣାରେ
 'ଝାଡ଼ବୁଲ୍ଲି' ଭାରି ପ୍ରଚଣ୍ଡା ଦେବତାବିଶେଷ ।

କଛୁଦିନେ ହରିନାଥକୁ	ଡାକିଆଣି ହରିଆ,
କରଇଲ ତାଙ୍କ ଖରଚେ	ଦେବମନ୍ଦିର ଠିଆ ।
(୧) ବାର ଖଣ୍ଡି ଦିଅ ହୋମରେ	ହରିନାଥ ରଜନ,
(୨) ପରତସ୍ତ୍ରା କଲେ ଦେଉଳ	ଆଣି ଭଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଏ ଉତ୍ତରୁ ଧୀରେ, ମାନସେ	ଦେନ ଆନ ଚରିତ,
ହରିଶଙ୍କରଙ୍କ ମନ୍ଦର	ଯେଉଁରୂପେ ନିର୍ମିତ ।
(୩) ହରିନାଥଙ୍କର ଭାରିଯା	ଥୁଲେ ଦୁଲୁଭରାଣୀ,
ସପନରେ ତାଙ୍କୁ ଶୁଭଲ	ଦିନେ ଦେବତାବାଣୀ ।
କହିଲେ ଦେବତା—ଦୁଲୁଭ,	ଗନ୍ଧଗିରିକ ଆସ,
ତା' ଦକ୍ଷିଣ ପଟେ ଭେଟିବୁ	ମୋତେ କର ବିଶ୍ୱାସ ।
ଦେଖିବୁ ଯେବଣ ପଥର	ଶୁଭ୍ର ସ୍ୱଚ୍ଛ ବରଣ,
ସେ ପଥର ଆଣି ପୂଜିବୁ	ଦେଇ ଫୁଲ-ଚନ୍ଦନ ।
ତୋଳାଇଦେବୁ ଯେ ମନ୍ଦର	ସେଇ ପବିତ୍ର ଧାମେ,
ପୂଜା ପାଇବ ସେ ଦେଉଳେ	‘ହରିଶଙ୍କର’ ନାମେ ।
ଚମକି ଉଠିଲେ ଦୁଲୁଭ	ଉତ୍ତରଲେ ଦେବତା,
ରାଜାଙ୍କୁ ଉଠାଇ କହିଲେ	ରାଣୀ ସପନ କଥା ।
(୪) ଉତ୍ତରଲେ ରାଜା ବଜଲ-	ସିଂହ—ଛନ୍ଦ୍ର ଚ' ଭାଇ,
ଦେବ ଆଜ୍ଞା କର ପାଳନ	ତାଙ୍କ ସାଥରେ ଯାଇ ।
ପାହିଲ ରଜନୀ ଗାଇଲ	ପିକ ପ୍ରଭାତ ଗୀତ,
ବାହାରିଲେ ରାଣୀ ଦିଅର	ସଙ୍ଗେ ହୋଇ ସଜ୍ଜିତ ।
ପାଞ୍ଚଦିନେ କଲେ ପ୍ରବେଶ	ଗିରି ଦକ୍ଷିଣ ଚୂଳେ,
ଦେବତାଙ୍କୁ ଆଣି ଲାଗିଲେ	ରାଣୀ ନୂଆ ଦେଉଳେ ।
ଦେଉଳତୋଳାରେ ଲଗାଇ	ସାତ ଶହ ବିଛାଣି,
(୫) ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡି ଦିଏ କରଇ	ଥୁଲେ ପ୍ରତସ୍ତ୍ରା, ରାଣୀ ।

(୧) ବାର ଖଣ୍ଡି—ସାତ ମହଣ କୋଡ଼ିଏ ସେର । (୨) ଭଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଆରଣ୍ୟକ ବା ଆଶ୍ରମିକ ଦେବଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ । (୩) କନ୍ଧରାଜା ହରିନାଥଙ୍କ ଗୃହେଷ୍ଠି ରାଣୀ । ଯଥା—ଦୁଲୁଭ (ପାଟରାଣୀ), ଫୁଲଭା, କମଳା ଓ ବିମଳା; ଦୁଲୁଭ ବା ଦୁଲୁଭ ବାମନଗଡ଼ର ରାଜକନ୍ୟା । (୪) ହରିନାଥ ରାଜାଙ୍କ ଭ୍ରାତା ବଜ୍ରସିଂହ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ଡାକନାମ ହେଉଛି—ବଜର ସିଂହ ବା ବଜଲସିଂହ । (୫) ପାଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡି—ତିନି ମହଣ ପାଞ୍ଚ ସେର ।

ହରିଆର ଭାଇ ଥିଲୁ ଯେ	ସହଦେବ ନାମରେ,
ରାଣୀଦେଉଳେ ସେ ରହିଲୁ	ପୂଜାଦାସୀ କାମରେ ।
ସେଇଦିନଠାରୁ ‘ନୃସିଂହ-	ନାଥ’ ‘ହରିଶଙ୍କର’
କରୁଛନ୍ତି ପାପ ହରଣ	ତାଙ୍କ ଭକତଙ୍କର ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ଦରଶନେ ପାତକ	ଯାଏ ଯାର ବିଶ୍ଵାସ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣଯାତ୍ରୀ ରୂପେ ଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣେ	ଦାଏ ମାର ନିଶ୍ଵାସ !

ତୀର୍ଥ-ଦର୍ଶନ

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

ନରସିଂହ ନାଥ	ଚରଣ ଧଉଳ	କରିବାକୁ ଧରତଳେ,
ସାରା ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆସି	ଧାରୁରେ ମିଶି	ଗଲେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଜଳେ ।
ଧୂଳି-ଜଟାରୁ	ବହୁଥାନ୍ତି ଚୁରୁ-	ଧାର ଦେଖାଇ ଯେପରି,
ବହୁ ରମ୍ୟ ଛବି	ବହୁଲେ ଜାହାଣ	ଗନ୍ଧଗିରି ଗର୍ଭୁଁ ଝରି ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣ-କୁଣ୍ଡ-ଧାର	ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରଭୁର	ଶକତ କାହିଁ ମୋହର ?
ଲେଖୁଛୁ ତଥାପି	ହେବ ବୋଲି ପାପୀ-	କର ମୋର ପବିତର ।
(୧) ଗୋହନ୍ତା ପାପୀର	ପାପରାଶି ଦୂର	କରିବାକୁ ଦେବଗଣ,
ଯେଉଁ ‘ଗୋକୁଣ୍ଡ’ରେ	ଅଦୃଶ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ	ରହିଛନ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଯେଉଁ ଗୋକୁଣ୍ଡରେ	ସ୍ଥାନ କରି ଥରେ	(୨) ପାପରୁ ଶିବ ମୁକତ,
ଭକ୍ତି-ହୃଦୟରେ	ସେ କୁଣ୍ଡ-ପୟରେ	ହେଲି ମୁଁ ଆଗେ ପ୍ରଣତ ।
ଏକେ ଶରକାଳ	ତହୁଁ ଯାଇ ‘ରୁଲ-	ଧାର’ର ନେଲି ଶରଣ,
ଯେଉଁ ରୁଲଧାର	ପାପୀ ତାପୀଙ୍କର	କରେ ସନ୍ତାପ ହରଣ ।
‘ସ୍ନାନଧାର’ ଚାହିଁ	‘ସୀତାକୁଣ୍ଡେ’ ଯାଇ	ଶୁଣିଲି ତା’ ଗୁଣ-ଖ୍ୟାତି;
ଯେ’ ସୀତାକୁଣ୍ଡରେ	ପିଣ୍ଡଦାନ କରେ	ପିତୃକୁଳ ତରିଯାନ୍ତି ।

(୧) ଗୋହନ୍ତା—ଗୋହତ୍ୟାକାରୀ, ମାତୃହତ୍ୟା, ମିଥ୍ୟାଶ୍ରମୀ, କୁଟିଳ-ପ୍ରକୃତିକ, ବିଶ୍ଵାସଯାତକ । ଦେବ—ଦାନାତୁ ଦେବୀ; ରକ୍ଷଣାତୁ ରାକ୍ଷସୀ । ପରୋପକାରୀ ଶବ୍ଦର ସଂସ୍ଥା ଯେ ଦାନ କରେ—ସେ ଦେବତା ।

(୨) ପାପ—ଅନିଷ୍ଟଚକ୍ରା, ଦୁଷ୍ଟାମନା, ଦୁଷ୍ଟତା; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭୟ, ଲଜ୍ଜା, ସଙ୍କୋଚ ଆଦିଗୁଣ ଜାତ ହୁଏ ।

ଦେଖି ଶୈଳାଙ୍କିତ	‘ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଶୀର୍ଷ’	ଭାବଲ ଥରକୁଥର,
ଏ ‘ପାପହରଣେ’	କି ପାପ ବରଣେ	ପାଣ୍ଡବେ ହେଲେ ପଥର ?
‘ଚନ୍ଦନଅର୍ଗଳ’—	ଗିରିଗର୍ଭେ ଗଳ	ମିଳିଲ ‘କପିଳଧାରେ’,
ସ୍ଵରଗୀୟ ଭାବ	କଲ ଅନୁଭବ	ବସି ‘କପିଳଗୁହା’ରେ ।
କପିଳଧାରରେ	ଯା’ ଦେଖିଲ ପରେ	କରନ୍ତି ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ,
ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ମୋର	ହେବ ସେ କାବ୍ୟର	ନାମଟି ‘ଶୀର୍ଷଦର୍ଶନ’ ।
‘କପିଳ ଆସନେ’	କପି ଦରଶନେ	କପାଳକୁ ନିନ୍ଦିତ ଥରେ,
ପଦ୍ମ ଓହ୍ଲାଇ	ପ୍ରବେଶିଲ ଯାଇ	‘ଆତ୍ମଧାର’ ଶାରିରେ ।
‘ସତ୍ୟଆତ୍ମ’ ‘ସତ୍ୟ-	ଧାର’ ଶୀର୍ଷ ସେ’ ତ	କଳରେ ଦିଶନ୍ତା କାହିଁ ?
ଅଜୀବ ନିରାଶେ	ଦୁଃଖିତ ମାନସେ	ଅଛଇ ତହିଁ ପଳାଇ ।
‘ଭ୍ରମଦର’ କାହିଁ ?	ଲେଡ଼ା କଲ ନାହିଁ	ବାଧୁବାରୁ ଭୋକ ଶୋଷ,
ନ ଦେଖିଲୁ କଥା	ଲେଖି ମୁଁ ଅଯଥା	ଅରଜିବ କିପାଁ ଦୋଷ ?

ଚଉତିଶା-ଚନ୍ଦ୍ରକଳା—ଦ୍ଵାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ସୂକ୍ତି-ମାଳା

(ରାଗ—କୃଷ୍ଣକଳା)

କର୍ମମୟ ବିଶ୍ଵ କର୍ମେ ପ୍ରାପତ ଶ୍ରୀହରି,
 କର୍ମକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣି-ଗଳସ୍ତନ ପରି ।
 କର-ଚରଣ-ବିସ୍ମୟ ଜଳ ଅଗ୍ନି ବାତ,
 କଲ୍ୟାଣୀୟ କର୍ମ ଯୋଗୁଁ ଦେବତା ଆଖ୍ୟାତ ।

ଖେଳ ଶିଖ ପର ଗୁଣ ଦୋଷକୁ ଏଡ଼ାଇ,
 ଖାଅ ଯଥା କୋଳି, ହାତେ କଷ୍ଟା ନ ଗଢ଼ାଇ ।
 ଖଣ୍ଡ ବି ପାରଗ ପର ଦୋଷ ପ୍ରଦର୍ଶନେ,
 ଖ୍ୟାତ ସାବାସି କି ଅଛି ସେପରି ସାଧନେ ।

ଗର୍ବା କାଟପୂର୍ଣ୍ଣ-ମିଷ୍ଟ-ଫଳର ସମାନ,
 ଗୁଣ ଯାହା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନ ପାଏ ସମ୍ମାନ ।
 ଗୋରସ ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ପୂରିଥାଉ ଘଟେ,
 ଗୋରକ୍ତ ମିଶ୍ରଣେ ସବୁ ହୋଇଯାଏ ନଷ୍ଟ ।

ଦୋଷି ଶାସ କର୍ମକୁଣ୍ଠ ହୁଏ ଯଦି ଜନ,
 ଘଡ଼ଘଡ଼ରେ କି ଲୁହ ନ ବର୍ଷିଲେ ଘନ ।
 ଦୁରୁତ୍ତର ମୁଣ୍ଡ ଯାର ଖାଲ ସ୍ଵାର୍ଥଚିନ୍ତା,
 ଦୁଃଖାକ୍ଷର ମଣି ତାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ କବିତା ।

ଉଚ୍ଚ ହେବା ପାଇଁ ଯଦି କରୁଛ ଯତନ,
 ଉଚ୍ଚ କର ଆଗେ ତାକୁ ପଡ଼ିତ ଯେ ଜନ ।
 ଉତ୍ତୀୟମାନ ପାନସଠାରୁ କର ଶିକ୍ଷା,
 ଉପରକୁ ନିଏ ତାକୁ ତଳ ବଡ଼-ଶିଖା ।

ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ବୃହତ୍ତର କୋଟି କୋଟି ତାରା,
 ଚନ୍ଦ୍ରା ନଗଲେ ହେଁ ପାଳିଥାନ୍ତି ଧର୍ମ-ଧାରା ।

ରୁଦନାଶୁଭରେ ମଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ଉଦୟ,
ରୁହେନା' ନାମ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳା ମହତ ହୃଦୟ ।

ଛନ୍ଦ କୁଟିଳତା ପର-ଅନିଷ୍ଟ ବାସନା,
ଛୁଡ଼ାଇ ହୃଦରୁ ଇଚ୍ଛା ମହତ ସାଧନା ।
ଛୁଡ଼ାଇ କେଦାର ଗର୍ଭ ଝରା ତୃଣମାନ,
ଛୁଡ଼ା କରେ ହଳ, ଚଷା ଗୁଣିବାକୁ ଧାନ ।

ଜାଜ୍ଞାମାନ ଧରମ-ଦରପଣ ଧରି,
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଅଧଃ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବିରାଜିତ ହରି ।
ଜଗତକୁ ଭଲମନ୍ଦ ଦେଖାଇବ ଯାହା,
ଜୀବନେ ଅଦୃଷ୍ଟ ରୂପେ ଦୃଷ୍ଟ ହେବ ତାହା ।

ଝାଉଁଳ ନଯାଉ ପାପ-ତାପେ ହୃଦ-ତରୁ,
ଝରୁ ପୁଣ୍ୟାମୃତଧାରା ସାଧନା-କନ୍ଦରୁ ।
ଝଳେ ସଦଭ୍ୟାସେ ନରହୃଦୟେ ଦେବତା,
ଝଙ୍କେ ଯଥା ଦୃଷ୍ଟ ଲୌହ ତେଜ ମଳିନତା ।

ନିଜ ଗୁଣ ଖ୍ୟାତି ହୁଏ ଯା ମୁଣ୍ଡ ବାହାର,
ନୀରତା ବା ଅଳ୍ପଜ୍ଞତା ସୂଚନା ତାହାର ।
ନିନାଦ କରେ କଳସ ଅର୍ଦ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳେ,
ନିବିଷ ଉଣୁରୁ ଠାଣି ତମ୍ବାଠାରୁ ବଳେ ।

ଟେକପଣେ ଉଚ୍ଚ କେତେ ନୀଚମନାମାନେ,
ଟେକହୁଏ ଗୁଣୀ ଗୁଣଗ୍ରାହୀର ସମ୍ମାନେ ।
ଟଳି ପଦ-ବିଦଳିତ ଶାଲ୍‌ମଳୀ ସୁମନ,
ଟଗର ଗଇଶ ଈଶ ମସ୍ତକମଣ୍ଡନ ।

ଠିକେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅନାହତ-ଉପଦେଶଦାତା,
ଠକ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ନରୁ ଦେଶ ଧର୍ମଧାତା ।
ଠଉର କର ଚର୍ମପ୍ତି-ଉସ୍ତ-ଶ୍ରଦ୍ଧାଭର,
ଠାକୁର ଶଙ୍କର ହେଉ ନ ହେଲେ କୁକୁର ।

ଡର ସରମ ସଂକୋଚ ହୁଏ ଯହିଁ ଜାତ,
 ଡେଇଁ ଶୁଲ ସତର୍କରେ ତାହା ପାପ-ଖାତ ।
 ଡେରନା' ଶ୍ରବଣ ତହିଁ କରନା' ବିଶ୍ୱାସ,
 ଡଙ୍ଗର ମନ୍ଦ-ମନ୍ଦଣା ଯାହା ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ।

ଡଙ୍ଗରଙ୍ଗ ବେଶଭୂଷା ନହେଉ ନକଲି,
 ଡମକୁ ଦମନ କରି ରଖ ନିଜ ଭଲି ।
 ଡେଙ୍କିକି ସରଗପୁରେ ଦେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ଥାନ,
 ଡୋକିବ କି ସୁଧାଧାର, ନ କୁଟିବ ଧାନ ?

ଅସତ୍ୟ ଭ୍ରଷଣ ଫଳ କର ବିବେଚନା,
 ଅପମାନ, ଦୋଷକୃଦ୍ଧି, ଦୃଷିତ ରସନା ।
 ଅବିଶ୍ୱାସୀ ବନ୍ଧୁମେଲେ ସତ୍ୟେ ବି' ସନ୍ଦେହ,
 ଅନୁତାପିତ ଜୀବନ ଥିବାଯାଏ ଦେହ ।

ତପ ଜପ ମୁଳଭୂତି ସତ୍ୟଧର୍ମ ଫଳ,
 ଶୀର୍ଷ ଗ୍ରୀବ ଯାଗ ହୋମ ସତ୍ୟ ହିଁ କେବଳ ।
 ତପନ ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଜଳ ପବନ ପାବକ,
 *ତେଜଶ ଦେବତା ସବେ ସତ୍ୟର ସେବକ ।

* ତେଜଶ ଦେବତା—ଅଷ୍ଟବସୁ (ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଆକାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ରମା ଓ ନକ୍ଷତ୍ର); ଦଶପ୍ରାଣ—(୧-ପ୍ରାଣ—ଏହି ବାୟୁ ହୃଦୟରେ ରହି ଭୃତ୍ତାନ୍ତ ଆମାଶୟକୁ ନିଏ; ୨-ଅପାନ—ଏହି ବାୟୁ ଗୃହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ମଳମୁତ୍ରାଦି ତ୍ୟାଗ କରେ; ୩-ସମାନ—ଏହି ବାୟୁ ନାଭିମଣ୍ଡଳରେ ରହି ଭୃତ୍ତାନ୍ତକୁ ପାକ କରେ; ୪-ଉଦାନ—ଏହି ବାୟୁ କଣ୍ଠଦେଶରେ ରହି ବାକ୍ଶକ୍ତି ଜାତକରେ; ୫-ବ୍ୟାନ—ଏହି ବାୟୁ ଶରୀରର ସର୍ବସ୍ଥାନରେ ରହି ଆକୃଷ୍ଟନ-ପ୍ରସାରଣ ଓ ସ୍ପର୍ଶକ୍ତି ଜନ୍ମାଏ; ହିକ୍କା, ଛିକ୍କା ଓ କୋଧ ସମୟରେ ୬-ଧନଞ୍ଜୟ ବାୟୁ; କ୍ରୋଧ ସମୟରେ ୭-କୁକଳ ବାୟୁ; ହାତ ସମୟରେ ୮-ଦେବଦତ୍ତ ବାୟୁ; ଉଦ୍‌ଗାର ସମୟରେ ୯-ନାଗବାୟୁ ଏବଂ ନେତ୍ର ଉନ୍ମୀଳନ-ନିର୍ମାଳନ ସମୟରେ ୧୦-କୂର୍ମବାୟୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ); ଦ୍ୱାଦଶ ଆଦିତ୍ୟ—(ବୈଶାଖ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠ, ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର, ଆଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାର୍ଗଶିର, ପୌଷ, ମାଘ, ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଓ ଚୈତ୍ର); ଇନ୍ଦ୍ର (ବିଜୁଳି), ପ୍ରଜାପତି (ଯଜ୍ଞ) ଓ ଜାବାହାରୀ । (“ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱେଷପ୍ରୟମୁଖଦୁଃଖଜ୍ଞାନାନ୍ୟାସନୋଲିଙ୍ଗମିତି”—ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ)—

ଥଣ୍ଡା ଜଳେ ପଶେ ପ୍ରାଣୀ ଉତ୍ତପ ନ ସହ,
 ଅରେ ପୁଣି ଶୀତେ ତହିଁ କ୍ଷଣେ ଗଲେ ରହ ।
 ଥର କି ଅଛି ଐହିକ-ବର ସୁଖ ଦୁଃଖ,
 ଥୋଇଛି ଯା' ଭାଗ୍ୟେ ବଧୁ ନହୁଅ ବମୁଖ ।

ଦେଖି ଗ୍ରହରାଜ-ଅସ୍ତ୍ରକାଳ ତାରାଗଣ,
 ଘାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରି ଗଗନ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ।
 ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କାଳେ ବିବେକ ଦୁର୍ବଳଲେ ତଥା
 ଦୁଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳ ଟେକିଥାନ୍ତି ମଥା ।

ଧର୍ମଧାରଣା ଆବର ଈଶ୍ଵରଭକ୍ତିରେ,
 ଧରନ୍ତି ଅନେକେ ଟେକ ତରଳ-ସୁକ୍ତିରେ ।
 ଧାର୍ମିକ ପ୍ରେମିକ ତହିଁ ରହେ ମୁକ ଭଲ,
 ଧନ ନ ହୁଏ ଗୁଞ୍ଜନେ ମଧୁ ଚୁମ୍ବି ଅଳ ।

ନାରାଜାତି ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁ ଭଲ,
 ନିବାଧ ସ୍ଵାଧୀନତା କି ମନା ତାହାପାଇଁ ।
 ନୀର-ସମୀର-ଆଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ଅଧିକାର,
 ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି ତ' ତରୁ ପରି ଲଭିକାର ।

ସୁକ୍ଷ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳାପାଶ ପଶୁ ନୁହଇ କେବଳ,
 ପଶୁଠାରୁ ପଶୁ ଯାର ନାହିଁ ଜ୍ଞାନବଳ ।
 ପରପ୍ରାଣ ଚିହ୍ନି ହରିବାର ପର ବ୍ୟଥା,
 ପରମ ଧର୍ମ ଏହା ହିଁ ଜ୍ଞାନ ମାନବତା ।

ଫୁଲେ ଫୁଲେ ଯଥା ଭଲ ଭଲ ଗୁଣ ବାସ,
 ଫରକ ନୁହେଁ ସେପରି ଧରମବିଶ୍ଵାସ ।
 ଫୁଲଜ୍ଞାନେ ଶିଶୁ ଯଦି ଘାପ୍ତ ଘାପ ଧରେ,
 ଫୁଲ-ଜ୍ଞାନା ନ ଦିଏ କି ଧର୍ମ ଶିଶୁକରେ ?

ଯାହାର ଇଚ୍ଛା, ଦ୍ଵେଷ, ପୁରୁଷାର୍ଥ ଓ ସୁଖଦୁଃଖ ଜ୍ଞାନ ଥାଏ, ତାହାକୁ ନିବାସ ବୋଲିଯାଏ ।
 ବୈଦିକ ଶାସ୍ତ୍ର ବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥୋକ୍ତ ଏହି ତେଜସ ଗୋଟି (ସଂଖ୍ୟକ) ଦେବତାଙ୍କୁ
 ପୌରାଣିକ ପଣ୍ଡିତଗଣ ତେଜସ କୋଟି ଦେବତା କହନ୍ତି ।

ବାହ୍ୟଶୟତା-ଶାଙ୍କୋଳି ହୁଏ ଯଦି ଛୁନୁ
 ବରୁଣଥାନ୍ତି ଅନେକେ ହେଲି ମୁଁ ସ୍ଵାଧୀନ ।
 ବାସ୍ତବ ସ୍ଵାଧୀନ ସିନା ସେହି ମହାମତ୍ତ,
 ବରୁଣ ଯା' ଜନ୍ମିଅଛି ଷଡ଼ରିପୁ ପ୍ରତି ।

ଭୂଆଁ ନିଜ ଆଖି ବୁଜି କରେ କ୍ଷୀରପାନ,
 ଭାବେ ସବେ ନିର୍ମାଳତ-ନେତ୍ର ମୋ ସମାନ ।
 ଭ୍ରାନ୍ତ ନର ପାପ ଅର୍ଜେ ରଖି ତେହେ ଛନ୍ଦ,
 ଭବେଶ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଙ୍କୁ ମଣି ଓଲୁ ଅନ୍ଧ ।

ମା' ବୋଲି ଖେଳାଳୀ ଶିଶୁ କାନ୍ଦିବସେ ଯଦି,
 ମାଆ ବ' ସେନେହେ ତାକୁ ପ୍ରବୋଧେ ଜଳଦି ।
 ମନେ ବ୍ୟାକୁଳତା ରଖି ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଡାକିଲେ,
 ମାୟା ଚନ୍ଦ୍ରାନଳ ଗର୍ଭେ ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ମିଳେ ।

ଯା ସାଧନା ଯେଉଁପରି ଫଳ ସେହିପରି,
 ଯୁଟାଇଥାନ୍ତି ତା' ଭାଗ୍ୟେ ଫଳଦାତା ହରି ।
 (୧) ଯଶ-ଅଭିପ୍ସୁ ଲଭଇ ଭକତ କରୁଣା,
 ଯୁବକ ଯାତକ ପାଏ ଭରସାର ଦୃଶା ।

ରାମ ହରି ଯାହା ବୋଲି ଖାଲି ଶୁଷ୍କ ନାମ-
 ରଟନା ନିଷ୍ଫଳ, କର ନାମୋଚ୍ଚିତ କାମ ।
 ରଖାଯାଉ ସମ୍ମୁଖରେ ମଧୁଭାଣ୍ଡ ଖୋଲି,
 ରସନା କି ମଧୁରବ 'ମଧୁ'-'ମଧୁ' ବୋଲି ?

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପାନ୍ଥ ଆଜି ଧରମ ମାର୍ଗରେ
 ଲାଗିଛନ୍ତି ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କି ନେବାକୁ ସଙ୍ଗରେ ।
 ଲଭ ଯେମାନଙ୍କ ଖାଲି ଟଣାଟଣି ଟେକ,
 ଲକ୍ଷ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଚିହ୍ନି ନାହିଁ ତାଙ୍କର ବିବେକ ।

ବିନୟ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସେବା ସାରଳ ସତ୍ୟତା,
 ବିଶ୍ୱଧର୍ମର ଏହା ହିଁ ଗୁଣ ଧାର୍ମିକତା,
 ବହେ ଯଥା ଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱ-ଲୋଭନୀୟ କାନ୍ତି,
 ବିଚରେ ତା' ଗୁଣ ତଥା ଶୀତଳତା-ଶାନ୍ତି ।

ଶାସ୍ତ୍ର ଯେଣୁ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଭ୍ରାନ୍ତ ନରକୃତ
 ଶତଧା ଧର୍ମସରଣୀ ନୁହେଁ ସ୍ତମ୍ଭୀକୃତ,
 ଶିକ୍ଷା-ଜ୍ଞାନ-କଳ୍ପତରୁ ପ୍ରକୃତି ପୁରାଣ
 ଶାଠ୍ୟ ଦୋଷମୁକ୍ତ ଏହା ଇଶ୍ୱର ଭିଆଣ ।

ଷଣ୍ଢଧ୍ୱଜ ଚର୍ମାମ୍ବର ଶିରେ ସୁଧାକର
 * ଷବ-ବିପତ୍ତି-ଧର ବଶେ ମନୋହର ।

(୨) ଷୋଡ଼ଶୋପବୃତ୍ତ-ଶମଶାନ ଭସ୍ମଗ୍ରାସ୍ତ୍ର
 (୩) ଷଡ଼ଭୁଜ ସାଧୁହୃଦେ ଭେଦଭାବ ନାହିଁ ।

ସରସ୍ୱତ ତେଜ ଦୋଳେ ପବିତ୍ର ଆକାରେ
 ସଲିଳପ୍ରାର୍ଥୀ ଶୂଦ୍ଧ ଜଳଧର ଠାରେ ।
 ସ୍ୱାଧୀନ ବିଶ୍ୱସେବକ ଯେ ଉଚ୍ଚହୃଦୟ
 ସର୍ବେ ତାକୁ ମଣିଥାନ୍ତି ମହତ ସଦୟ ।

ହତ୍ୟାକାଶ ରାଜଦ୍ୱାରେ ଶ୍ରେଣିଆଏ ଦଣ୍ଡ
 ହତ୍ୟାଦୋଷେ ହତିଆର ହୁଏନା' ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ ।
 ହେଜ ଭାଇ ଆତ୍ମକୃତ ପାପପୁଣ୍ୟ ଲାଗି
 ହେବ ନିଜେ ଦାୟୀ, ଶାସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ଫଳଭାଗୀ ।

* ଷବ-ବିପତ୍ତି—ବିଷ । ବିଧିଧର—ସର୍ପ ।

(୨) ଷୋଡ଼ଶୋପବୃତ୍ତ—ଆସନ, ସ୍ତ୍ରୀଗତ, ପାଦ୍ୟ, ଅର୍ଘ୍ୟ, ଆଚମନୀୟ, ମଧୁପର୍ଚ୍ଚ
 (ମଧୁ-ଦଧି-ଗୃତ-ଶର୍କରା-ଜଳ), ପୁନରାଚମନୀୟ, ସ୍ନାନ, ବସନ, ଆଭରଣ,
 ଗନ୍ଧ, ପୁଷ୍ପ, ଧୂପ, ଦୀପ, ନୈବେଦ୍ୟ ଓ ବନ୍ଦନା—ଗୁଣାର ଏହି ଷୋଳ ଉପବୃତ୍ତ ।

(୩) ଷଡ଼ଭୁଜ—ଦବ୍ୟଚକ୍ଷୁ, ଶ୍ରୋତ୍ର, ପରଚକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ, ପୁଷ୍ପଜନ୍ମ ସ୍ମରଣ; ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ,
 ବିସ୍ମୟଗତ (ଆକାଶରେ ଗମନ କରିବା କ୍ଷମତା) ଏବଂ କାୟବ୍ୟୁତ୍ସର୍ଜିତ
 ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ କୌଣସି ଦେହ ଧାରଣ କରିବାର କ୍ଷମତା—ଏହି ଛଅ ବିଷୟରେ
 ଯେ ଅଭୁଜ ।

- (୪) କ୍ଷୟ ନ ଲଭିବା ଯାଏ ବିଷୟବାସନା
 କ୍ଷେମପ୍ରାପ୍ତି ନାହିଁ କୃଥା ସକଳ ସାଧନା ।
 (୫) କ୍ଷେପ ଯଦି ଛୁଦ୍ରଯୁକ୍ତ ତାଳି ତହିଁ ଜଳ
 କ୍ଷତଗ୍ରସ୍ତ ହେବ ସିନା ଶ୍ରମୀ କୃଷୀବଳ ।

ବୟୋଦଶ ଛାନ୍ଦ ଦୁର୍ଲିଆ ଭାଇ (ରାଗ—ଦୀର୍ଘ କେଦାର)

ଭାଇ ହେ,
 କଳ ପାପ-ତାପ-ଭରା ଭବ-ଅକ୍ଷୟାର,
 କୃଷକ ଜୀବନେ ତୋର ହୋଇବାକୁ ପାର;
 କର ସେବାଧର୍ମ-ବ୍ରତ ପାଳନ କେବଳ ଗୋମାତାର ରେ !

ଭାଇ ହେ,
 ଖାତର ନ କରି ଖରା ବରଷା ଶୀତରେ,
 ଖଟିଥାଏ ଗୋରୁ ସଦା ତୋହର ହୃତରେ;
 ଖୋଜିଲେ କେ' ଅଛି ଗୋରୁ ସମାନ ଏ ଜୀବଜଗତରେ ରେ !

ଭାଇ ହେ,
 ଗୋମାତାର ପିଣ୍ଡଗୋଟି ପ୍ରଜାର କଲଜା,
 ଗୋମାତା ପ୍ରସାଦେ ପ୍ରଜା ସୁଖରଞ୍ଜ୍ୟ ରଜା;
 ଗୋମାତା ଆଶଇ ସିନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଭାବ ମଜା ରେ !

ଭାଇ ହେ,
 ଦାସ ପୁଆଳ ଖାଇ ଯେ ଜଗତକୁ ସେବେ,
 ଦିଅ ଗୋରସ ଯା ଲାଗି ପାଉଛନ୍ତି ଦେବେ;
 ଦୁଃସ୍ଵପିତ ତୋର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତା ସୁଖ ହେବ ଯେତେ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

- (୧) ଉଛୁର ବାଧୁଲେ ତତେ ଉପରକୁ ଚାହୁଁ,
ଉଦାରଭାବେ କି ହଳକାମ ଅଟକାଉ;
(୨) ଉଷା ପ୍ରାଣ ଆଗେ ଶୀତଳ, ତୋ ଶାନ୍ତି ପଛେ ଆଉ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଚଷୁ କୁଣ୍ଡା ଖାଇ ତତେ ଦେଉଛି ସେ ଧାନ,
ଚନ୍ଦ୍ର ତା ପ୍ରାଣକୁ ନୁହ ପ୍ରଶୁର ସମାନ;
ଚତୁଷ୍ପଦୀ-ମାତାକୁ ତୋ ମାତାଠାରୁ ଉଚ୍ଚରେ ଦିଅ ସ୍ଥାନ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

(୩) ଛୁଡ଼ା କରି ହଳ ଯେବେ କରୁ କିଛି ଗ୍ରାସ,
ଛୁଡ଼ାଅ ତୋ ହଳ ଲାଗି ଦୁଇ ବଡ଼ା ଘାସ;
ଗୁଟ ଧରି ଯୁଧାର୍ଥ ଭୁ; ସେ କେନ୍ଦ୍ରେ ଶ୍ରେଣିବେ ଉପବାସ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

(୪) ଜେଠରେ କାଠ ଭରଣ ଆଶୁ ଯେବେ ଭୁଞ୍ଜି,
ଜୁଇ ପରାଏ ପାଦକୁ ଲଗୁଥାଏ ଭୁଞ୍ଜି;
ଜାଣୁ କି ସେକାଳେ କେଡ଼େ ବିକଳ ବଳଦ ତୋର ଦୁଇ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

(୫) ଝଙ୍କେର ଧରେ ସେ କାଳେ ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ,
(୬) ଝମୁରୁ ମାଡ଼ଇ ତୋତେ ଗନ୍ଧାର ବାସରେ;
ଝୁଲି ପଡ଼ୁଥାଇ ଗୋରୁ ପଞ୍ଜର ଝଡ଼ର ବତାସରେ ରେ !*

(୧) ଉଛୁର—ଠିକ୍ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟ (ସ.ଶ.—ଉଷୁର ଶବ୍ଦକ) । (୨) ଉଷା—ବଳଦ ।
(୩) ହଳ—ଲଙ୍ଗଳ, ଯୋଡ଼ିବଳଦ । (୪) ଜେଠ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ । (୫) ଝଙ୍କେର—
ଅନେକ ଦିନ ବ୍ୟାପୀ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଷା । (୬) ଝମୁରୁ—ଗାଢ଼ନିଦ୍ରା । ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ
ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ।

* ଉଷ୍ମେ ବର୍ଷା ଶୀତେ ବା ମାରୁତେ ବାଡ଼ିବା ଭୃଶମ୍,
ନ କୁଟୀତାହନ ସ୍ବାଣ ଗୋରୁକୁହା ଭୁ ଶକ୍ତିନଃ । —ମନୁ ।

ଶ୍ରୀମ୍ନ, ବର୍ଷା, ଶୀତ ବା ପ୍ରବଳ ପବନରୁ ଗୋରୁକୁ ଯଥାଶକ୍ତି ରକ୍ଷା ନ କରି
ଆହରକ୍ଷା କରିବ ନାହିଁ ।

ଭାଇ ହେ,

ନାବାଳକ କାଳେ କୃଷ୍ଣ-ନୟନରେ ଥାଇ,
ନ ରଖି ଆଳସ୍ୟ କିମ୍ବା ବିଳାସ ବଢ଼ାଇ;
ନେଉଥିଲେ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବନକୁ ବନ୍ଧୁ ଗାଈ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଟୋପା ଟୋପା ଖସିବାରୁ ଗୋରୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ,
ଟଳଟଳଲୁଣି ରସା ଯିବ ରସାତଳ;
ଟେକି ରଖିବାକୁ ପୁଣେ କେବଳ ମାତାର ସିନା ବଳ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଠିଆ ହେବାକୁ ନାହିଁ ତ ଗୋଚର ପଡ଼ିଆ,
ଠେଙ୍ଗା ଖାଏ ଗୋରୁ ପର କ୍ଷେତେ ହେଲେ ଠିଆ;
(୭) ଠାକୁର ଭୋଗର ଜମି କାହିଁକି ନ ହେବ ମରୁଡ଼ିଆ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

(୮) ଡମ୍ବରୁଧରବାହନ ଦେବେଶ ସମାନ,
(୯) ଡମ୍ବ ନୁହଁ ତା ସେବାରେ ହୁଅ ପହ୍ଲବାନ;
(୧୦) ଡଙ୍ଗର ଶିଖରେ ତାର ଆଶିଷେ କାଟିବୁ ବୁଣି ଧାନ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଡବାଘରେ ଶୋଇ ଭୁବ୍ଧ ହୋଇଥାଉ ସୁଖୀ,
ଡିପ ଖାଲ ଗୁହାଳରେ ଗୋରୁ କେଡ଼େ ଦୁଃଖୀ;
(୧୧) ଡନା ଆମ୍ଭ ଗୁଡ଼ିଆରେ ତାହାର ରକତ ଯାଏ ଶୁଖି ରେ !

(୭) ଠାକୁର ଭୋଗ—ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧାନ୍ୟବିଶେଷ ।

“ସଦ୍‌ଗୃହେ ଦୁଃଖିତାଃ ଗାଋ ସ ଯାତି ନରକଂ ନରଃ ।” —ଅଗ୍ନି ପୁରାଣ ।

(୮) ଡମ୍ବରୁଧରବାହନ—ବଳଦ । ଦେବେଶ—ଶିବ । (୯) ଡମ୍ବ—ଗୋଟାଏକ
ଜାତିବିଶେଷ । (୧୦) ଡଙ୍ଗର—ପାହାଡ଼ । (୧୧) ଡନା—ବୃହତ୍ ମସିକାବିଶେଷ ।
ଆମ୍ଭ—ଦଂଶନଶୀଳ ମସିକା । ଗୁଡ଼ିଆ—ମଣି ।

ଭଲ ହେ,

(୧୨) ଅଳ୍ପମାର ଜନ୍ମ ଖାଲି ନୁହେଁ ତାହାପାଇଁ,
ଅନ୍ୟା-ଜୀବନଦା ସେ ଜଗତର ଧାତୁ;
ଅହଂମା ବୋଲି ଯା ହୁଏ ଜଣାଇ ତା' ରାବ ମଣି ନାହିଁ ରେ ।

ଭଲ ହେ,

ସେତାୟୁଗେ ଅପୁସକ ଦିଲ୍ଲପ ରଜନ,
(୧୩) ତୋଷିବାରୁ ସେବାବ୍ରତେ ନନ୍ଦନର ମନ;
*ତପନ-ବଂଶଭୂଷଣ ସ୍ୱରୂପ ଲଭିଲେ ପୁତ୍ରଧନ ରେ !

ଭଲ ହେ,

ଥର ଥର ଗୋରୁ ଟାଣୁଥାଏ ବୋଟ-ଗାଡ଼ି,
(୧୪) ଥକ ଠିଆ ହେଲେ ତାକୁ ପରଘାଡ଼ି ବାଡ଼ି ।
(୧୫) ଥିବ ଏ ପାପର ପରାଚିତ କି ଦେଖ ତ ଶାସ୍ତ୍ର କାଢ଼ି ରେ !

(୧୨) ଅଳ୍ପମା—ଗୋମାତା । (୧୩) ନନ୍ଦନ—ବଂଶସ୍ଥଙ୍କର ହୋମ ଧେନୁ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଦିଲ୍ଲପ ରଜା ନନ୍ଦନଙ୍କ ସେବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭୂବିଖ୍ୟାତ ରଘୁ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରରୂପେ ପାଇଥିବା କଥା ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

* ଗୋଷ୍ଠ ଉକ୍ରଷ୍ଟ ଲଭିତେ ଯଦ୍ ଯଦିଚ୍ଛତି ମାନବଃ,
ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀଃ ପି ଉକ୍ରା ଯା ଗୋଷ୍ଠ ତାଃ କାମ ମବାପ୍ନୁୟୁଃ;
ପୁତ୍ରାର୍ଥୀ ଲଭିତେ ପୁତ୍ରଂ କନ୍ୟାର୍ଥୀ ଜାମବାପ୍ନୁୟାତ୍,
ଧନାର୍ଥୀ ଲଭିତେ ବହୁଂ ଧର୍ମାର୍ଥୀ ଧର୍ମମାପ୍ନୁୟାତ୍ ।
ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଶୁଷ୍ଟୟାତ୍ ବିଦ୍ୟାଂ ସୁଖାର୍ଥୀ ଆଶୁୟାତ୍ ସୁଖଂ
ନ କିଂ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଂ ତୈବ ତଦାଂ ଉକ୍ରସ୍ୟ ଭରତ । —ମହାଭରତ ।
ଆଚରଣେ ଗୋଷ୍ଠ ମୁତ ପୁରୁଷଶ୍ଚ ସ୍ତ୍ରୀଦ୍ୱୟଃ ସୁମନସ୍ତେତେ ଅସ୍ତୁ ।
—ଭଗବେଦ ।

ହେ ପରମାତ୍ମନ ! ଗୋହନ୍ତା ଲୋକ-ହିଂସକମାନଙ୍କୁ ଦୂର କରି ଦିଅନ୍ତୁ,
ଆମମାନଙ୍କୁ ସୁଖୀ କରନ୍ତୁ ।

(୧୪) ପରଘାଟିବା—ପ୍ରହାର କରିବା (ପ୍ରାଘାତ ଶବ୍ଦଜ) । (୧୫) ପରାଚିତ—
ଶୁଦ୍ଧିଲଭ (ପ୍ରାପ୍ତବିଧି) ।

ଭାଇ ହେ,

(୧୬) ଦାମୁଡ଼ିର ପେଟେ ଖାଣ୍ଟି ବିକୁ ଯା ଗୋରସ,

(୧୭) ଦ୍ୱିଶପ ରକ୍ଷଣ ଏ କି ଭାବୁ ତୋ ମାନସ;

ଦେବ ତତେ କେଉଁପରି କରମ-ଦେବତା ସୁଖ-ଯଶ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଧର୍ମକୁ କର୍ମେ ଯେ ଲୋକ ରଖଇ ଯେପରି,

ଧରମର ବଳ ତାକୁ ଟେକଇ ସେପରି;

(୧୮) ଧର୍ମରାଜ-ନଦୀ ପାରି ହେବୁକି ଧନର ପୁଞ୍ଜ ଧରି ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ନୁହେ କେହି ଚିର ସଖା ଧରମ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ,

ନେବ ନାହିଁ କେହି, ସଙ୍ଗେ ଦାର-ସୁତ-ମିତ;

ନ ଯିବ ତୋ ସଙ୍ଗେ ଯମପୁରକୁ ମରତପୁର ବିଞ୍ଚି ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ପୃଥ୍ୱୀ ଘୋଷୁଛି ଯେଉଁ ଚଷାର ସୁଖାତି,

ପ୍ରୋଷୁଛି ସେ ଚଷା—ଲକ୍ଷପ୍ରୋଷାକୁ ଯେ ଜାତି;

ପାପ ନୁହେ କିବା ତାକୁ କନ୍ଦାଉଥିବାର ଦିବାରୁତ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଫିଟାଇ କହୁଛି ହିତ କଥା ଘେନ ବାରେ,

(୧୯) ଫେଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରା-ନେତ୍ର ଅନା କାଳ-ପାରାବାରେ;

ଫନ୍ଦା ବୋଲି ଗୋରୁପ୍ରାଣ କନ୍ଦାଇ କିଲୁ ବଞ୍ଚିବାରେ ?

(୧୬) ଖାଣ୍ଟି ବା—ଖାଦ୍ୟ ପରିମାଣ କମାଇଦେବା । (୧୭) ଦ୍ୱିଶପ—ଦୁଇ ଖୁରସୁକ ପଶୁ, ଗୋମହୁଷାଦି । ରକ୍ଷଣ—ଏ ସ୍ଥଳରେ ସେବା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

“କୃଷି ଗୋରକ୍ଷା ବାଣିଜ୍ୟଂ ବୈଶ୍ୟକର୍ମ ସ୍ୱଭବଜଂ” —ଗୀତା ।

କୃଷି, ଗୋରକ୍ଷା ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବୈଶ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ କର୍ମ ଅଟେ ।

ପଶୁନାଂ ରକ୍ଷଣଂ ଦାନମିଜ୍ୟାଧ୍ୟୟନମେବ ଚ

ବର୍ଣ୍ଣିକ୍ ପଥଂ କୁସୀଦଂ ଚ ବୈଶ୍ୟସ୍ୟ କୃଷିମେବ ଚ । —ମନୁ ।

ପଶୁପାଳନ, ଦାନ, ଯଜ୍ଞ, ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ବାଣିଜ୍ୟ, ସୁଦ୍ରବ୍ରହ୍ମଣ ଏବଂ କୃଷି—ଏସବୁ ବୈଶ୍ୟର କର୍ମ ।

(୧୮) ଧର୍ମରାଜ-ନଦୀ—ପ୍ରେତନଦୀ, କଳ୍ପିତ ବୈତରଣୀ । (୧୯) କାଳ—ମୃତ୍ୟୁ ।

ଭାଇ ହେ,

ବଳ ଥିବା ଯାଏ ପୁରୁଷତ ପାଏ ନାହିଁ,
(୨୦) ବ୍ୟସ୍ତ ତୋ ବଳଦ ଦାଇଁ-ଯୁଆଳି କରାଇ;
ବୁଢ଼ା ହେଲେ ଦେଖେ ମୋତି-ଗୁହାଳ ଚମଡ଼ା-ହାଡ଼ ପାଇଁ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

ଭଉ ମାଂସେ ବସାଇବା କଂସାଇ ଜୀବିକା,
ଭୟଙ୍କର ପାପ ତା'ଠୁଁ ବୁଦ୍ଧ ଗୋରୁ ବକା;
(୨୧) ଭୋକେ ପଛେ ମରିଯାଅ ନରକକୁଣ୍ଡେ ନହୁଅ ଫିକା ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

ମେଣ୍ଟା ଛୁଗ ନ ହେଲେହେଁ ଗୋରୁର ସମାନ,
ମଙ୍ଗଳା ଆଗରେ ତାକୁ ନ' ଦେ ବଳଦାନ;
ମାଆ ଯେ ସେ କରିବକି ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ରକ୍ତପାନ ରେ !

ଭାଇ ହେ,

ଯସ୍ତା-ବିସୁଚକା ଆଦି ନାନା ରୋଗ ଛଲେ,
ଯମଦୂତେ ମାନବଙ୍କୁ ଆହମିଶ ବଳେ,
ଯକୃତ କଲଜା କୋରି ଖାଆନ୍ତୁ ପାଣ ବ' ହିଂସାପଳେ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

ରଖ ତୋ ମାନବଧର୍ମ ନହୁଅ ଦାନବ,
ରଜା ହୋଇ ଜୀବରାଜ୍ୟେ ଲଭୁଛୁ ଉଭବ;
ରକ୍ଷକ ଭକ୍ଷକ ହେଲେ ଶୁଣିବ କେ କାହା ଆର୍ତ୍ତରବ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

ଲୁଗିଯାଅ ସୁକର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ହୋଇ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ,
ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ବସିଲୁଣି ଆର୍ଯ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ;
ଲଭିଗଲେ ଘାପ ପଛେ କି ଲଭ, ହେଲେହେଁ ତୈଳଦତ୍ତ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

(୨୨) ବଶିଷ୍ଠ ଭୃଗୁସୁତାଦି ଆର୍ଯ୍ୟ ରବିଗଣେ,
ବଦ ଶ୍ରୀ-ରୂପିଣୀ ଦେବୀ ଗୋମାତା ଚରଣେ;
ବିଶ୍ୱମୋକ୍ଷଣ କ୍ଷମତା ଅରଜିଥିଲେଟି ଜଣେ ଜଣେ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

(୨୩) ଶ୍ରୀବାସ ଯା ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ଗଲେ ଶ୍ରୀନିବାସ,
(୨୪) ଶ୍ରୀ-ବାସଜ ମୁଖପଦ୍ମେ କରନ୍ତି ବାସ,
ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀବତୀ ସେହି ଗୋମାତା କଳାଶେ ଦୁଃଖ ନାଶ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

(୨୫) ଷଷ୍ଠୀଦେବୀ ବିରାଜିତ ଯା ପୁଚ୍ଛ-ଭୂମରେ,
(୨୬) ଷଷ୍ଠିଦ୍ୱାୟନ-ବାହନୀ ଯାର ନିଶ୍ୱାସରେ;
(୨୭) ଷାଡ଼ବାଧୁଷ୍ଠାଣୀ ଶାମାନିଷ୍ଠତ ଯେ ଦେବୀ ହସ୍ତା ସ୍ୱରେ ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

ସବ ବାଧାବିଘ୍ନହାରୀ ଯା ଶୁଭ ଦର୍ଶନ,
ସୁରଗଣ ମଣ୍ଡିତ ଯା ଲେମ-ଆସନ;
ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଦୟା କ୍ଷମା ଚୁରଟି ଯାହାର ଶ୍ରୀଚରଣରେ ।

ଭାଇ ହେ,

ହୋମେ-ଯଜ୍ଞେ ବାୟୁଶୁଦ୍ଧ ହୃତାଶର ଭୃଷ୍ଟି,
(୨୮) ହରଷେ ମେଘବାହନ କରୁଅଛି ବୃଷ୍ଟି;
ହୋଇଅଛି ରକ୍ଷା ସେହି ଗୋମାତା କଳାଶେ ସିନା ସୃଷ୍ଟି ରେ ।

ଭାଇ ହେ,

କ୍ଷୀରଦା ନୀରଦା ଦେବୀ ଧନଦା ଅନ୍ନଦା,
(୨୯) କ୍ଷେମଙ୍କରୀ ଶୁଭଙ୍କରୀ ଅଭୟା ବରଦା,
କ୍ଷମିବେ ତୋ ଅପରାଧ ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀପଦେ ସେବ ସଦା ରେ ।

(୨୨) ଭୃଗୁସୁତ—ଯମଦଗ୍ଧି । (୨୩) ଶ୍ରୀବାସ—ଶିବ । ଶ୍ରୀନିବାସ—ବିଷ୍ଣୁ ।
(୨୪) ଶ୍ରୀବାସଜ—ବ୍ରହ୍ମା । ଶ୍ରୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । (୨୫) ଷଷ୍ଠୀଦେବୀ—ଦୁର୍ଗା । (୨୬) ଷଷ୍ଠିଦ୍ୱାୟନ-
ବାହନୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । (୨୭) ଷାଡ଼ବାଧୁଷ୍ଠାଣୀ—ସରସ୍ୱତୀ । (୨୮) ମେଘବାହନ—ଇନ୍ଦ୍ର ।
(୨୯) କ୍ଷେମଙ୍କରୀ—ଲବ୍ଧ ବସ୍ତୁର ରକ୍ଷାକାରଣୀ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛାନ୍ଦ

ପ୍ରଭୁ-ଭକ୍ତି

(ରାଗ—କଳହଂସକେଦାର)

ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଧର୍ମପଥ	ପ୍ରଭୁଭକତି,
ପ୍ରକୋପି-ମନ, ତହିଁ	କର ତୁ' ଗତି;
(୧) ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ-ପଦେ	ମାୟା-ଶାଙ୍କୋଳି,
ପକାଇଛି, ତୋ ପ୍ରଭୁ	ଦେବେ ତା' ଖୋଲି ରେ !

ପାଶେ ଅଛନ୍ତି ବିଶ୍ଵ-	ପରାଣପତି,
(୨) ପଶନଦୃଢ଼ୟ ସେ	ନ ଦେଖି ଭକ୍ତି;
ପଖାଳ ତାଙ୍କ ପଦ	ପ୍ରେମ-ଜୀବନେ,
ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହେବୁ ଯଦି	ମର ଜୀବନେ ରେ !

ପାଗଳମତି, ପ୍ରେମ-	ଭକ୍ତି-ପଥରେ,
ପ୍ରଗତି କଲେ ତାଙ୍କୁ	ପାଇବୁ ଥରେ;
ପ୍ରଗଲ୍ଭତା ନୋହିଲେ	ପାପକୁ ଟାଣି,
ପ୍ରଗ୍ରହ ହୋଇ ନେବ	ଥାଅ ତୁ ଜାଣି ରେ !

(୩) ପ୍ରଘୋଷକ, ସ୍ଵରଣ,	ରସ, ସ୍ଵ, ବାସେ;
(୪) ପ, ଘୃତଭୋଗୀ, ଶିତି,	ଆପ, ଆକାଶେ;
ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରଭୁ ସବ	ଅନ୍ତଃକରଣେ,
ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଅ ତୁ	ତାଙ୍କ ଚରଣେ ରେ !

ପଞ୍ଚଗଣ୍ଡ ଚୁପଳ	ଛୁଡ଼ି ତୁ ମନ,
ପାଉଁଶ ହେବ ପିଣ୍ଡ	ଗଲେ ଜୀବନ;

(୧) ପ୍ରକୃତ—ବସୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ—ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ ଓ ଗନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ । (୨) ପଶନ—ପଥର (ସ.ଶ.) । (୩) ପ୍ରଘୋଷକ—ଶବ୍ଦ । ସ୍ଵ—ତେଜ । ବାସ—ଗନ୍ଧ । (୪) ପ—ବାୟୁ । ଘୃତଭୋଗୀ—ଅଗ୍ନି ।

ପାଉଡ଼ ଧନ ଲେଉଟି ପଡ଼ୁଛୁ ପାଇବୁ	ହଜିଛି ଯାହା, ଲଭିଲେ ତାହା ରେ !
(୫) ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ସଦା (୬) ପ୍ରଭେଦନାନ୍ତରାୟୀ (୭) ପତନ ଗର୍ଭେ ପଡ଼ି ପ୍ରଭୁର ପାପ ତହିଁ	ଦମନ କର, ତୋ ବିବେକର; କାର୍ଯ୍ୟ ସମ, ହେବ ଭସମ ରେ !
ପୋଛିଦିଅ ହୃଦର ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଛନ୍ଦି ପ୍ରଭୁ ପିଚ୍ଛିଳ ଦେବତା ସେ ପଛେ ଝୁରିବୁ ତାଙ୍କୁ	ସଂଶୟ-ମଳ, ଦିଶିବେ ଝୁଲି; ବିଶ୍ୱବିହାରୀ, ଧରି ନ ପାରି ରେ !
ପାଳି ମନ, ଜ୍ଞାନକୁ (୮) ପ୍ରାଜ୍ଞ କର ତତେ ପ୍ରଜ୍ଞାନ କରି ତୋ (୯) ପ୍ରଜ୍ଞାନ-ମରଣେ	ସୁଚିନ୍ତା-ରଥେ, ରଖି ସୁପଥେ; ଭବ-ଦୁର୍ଗତି, ଦେବ ସୁଗତି ରେ !
ପୂର୍ଣ୍ଣା ଶ୍ରୀ ଘୋର ଯା ଯା (୧୦) ପାଟମ କରି ପ୍ରାଣ (୧୧) ପଂଶା ପଂଶା ମହର୍ଷି ପଂଶା ପ୍ରସାରିଛନ୍ତି	ପ୍ରଭୁ ପୟରେ, ଭଜତିଭରେ; ଯା ପାଦ ତଳେ, ପ୍ରେମବିହରେ ରେ !
ପୀନ ଔଷଧୀ ତୋର ପାନ କରି ନପାରୁ (୧୨) ପିନକ ଘୋରକୁ ତ ପୁନଶ୍ଚ ପଡ଼ିଯିବୁ	ନ ହେଲେ ଉଶା, ପ୍ରଭୁ କରୁଣା; ସିଗୁଣ ଜାଲେ, ଭବ-ଜଞ୍ଜାଳେ ରେ !

(୫) ପ୍ରଚଣ୍ଡତା—କୋପ । (୬) ପ୍ରଭେଦନ—ପ୍ରେରଣ । (୭) ପତନ—ଅଗ୍ନି
(୮) ପ୍ରାଜ୍ଞ—ସାରଥୀ । (୯) ପ୍ରଜ୍ଞାନ-ମରଣେ—ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁରେ । (୧୦) ପାଟ
ପାଦଭୁଷଣ । (୧୧) ପଂଶା—ଦଳ, କରତଳ । (୧୨) ପିନକ—ଆବୃତ । ତ୍ରିଦେ
ସୁଖ, ଦୁଃଖ ଓ ମୋହ ।

ପେଟୁକ ଚନ୍ଦ୍ରା ତୋର	ସ୍ଥିତି ଦୁର୍ମତି,
ପେଟେ ପୋଷଣେ ଖାଲି	ନାହିଁ ସୁଗତି;
(୧୩) ପଛୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟେ ପଶୁ-	କାଟ-ପତକ,
ପଟାନ୍ତର ହେବୁକି	ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗ ରେ !
ପଠନ କର ପୁତ୍ର	ଓଁ କାର ମନ୍ତ୍ର,
ପଠନ କରେ ଯାହା	ନିୟତି-ଯନ୍ତ୍ର;
ପାଠକ ବୁଝନ୍ତି ସେ	ପାଠ ମହିମା,
ପଠନେ ଶେଷ ନୁହେ	ତା' ଗୁଣ ସୀମା ରେ !
(୧୪) ପାଡ଼ିଶୁଆରେ ଆଜି	ଶୋଇଛୁ ଭୋଳେ,
ପଡ଼ିବୁ ଯାଇ କାଲି	ଚିତାଗିଁ କୋଳେ;
ପୋଡ଼ିବ ପିଣ୍ଡ, କର୍ମ	ଅପୋଡ଼ା ହେବ,
(୧୫) ପୀଡ଼ନ ବାଞ୍ଛା ଯେଶୁ	ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦେବ ରେ !
(୧୬) ପ୍ରୋଡ଼ ଜୀବନେ ଗ୍ରାସି-	ବିଏ ଯା ଜର,
(୧୭) ପ୍ରୋଡ଼ପତି-ଦୁଃଖ ସେ	ଆସିଛି ପର;
(୧୮) ପଡ଼ିଆସୁ ରୂପେ ତୁ	ହୃଦ-ମନ୍ଦିରେ,
ପଡ଼ି ଓଁ କାର ମନ୍ତ୍ର	କାଗିଆ' ଧୀରେ ରେ !
ପାଣିଫୋଟକା ସବୁ	ଦେଖୁଛୁ ଯାହା,
(୧୯) ପୁଣ୍ୟ ବିହନେ କିଏ	ଆତ୍ମାର ଯାହା;
ପ୍ରାଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କର	ପୁଣ୍ୟ-ଆଲୋକେ,
(୨୦) ପଣ ରହିବ ମନ	ତୋ ପରଲୋକେ ରେ !
ପତିତପ୍ରାବନ ତ'	ଜଗତପତି,
ପୁତ୍ର ପୟରେ ତାଙ୍କ	ଡାଳ ଭକତି;
ପତିତ ଯେଶୁ ମନ,	ପାପେ ତୋ ପ୍ରାଣ,
ପତିନୁ ପ୍ରାଣପ୍ରଭୁ	କରିବେ ସାଣ ରେ !

(୧୩) ପଛୁ—ନିପୁଣ । (୧୪) ପାଡ଼ିଶୁଆ—ଶେଘ । (୧୫) ପୀଡ଼ନ—ଦଣ୍ଡପ୍ରଦାନ, ସାଦର ଗ୍ରହଣ । (୧୬) ପ୍ରୋଡ଼—ପରିଣତ ବୟସ । (୧୭) ପ୍ରୋଡ଼ପତି—ଯମ । (୧୮) ପଡ଼ିଆସୁ—ଦ୍ୱାରପାଳ, ଦେବପୂଜକ । (୧୯) ପୁଣ୍ୟ—ଧର୍ମ । (୨୦) ପଣ—

(୨୧) ପାଥାଦ ପର ଆଶି -ପଥକ ହୁଅ କର୍ମେ	ଧରମ ପଥ, ଲଗି ସତତ;
(୨୨) ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବୁ ତୁ ଯଦି ପଥରେ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା	କର୍ମ ନକରି, ନ ଶୁଣେ ହରି ରେ !
(୨୩) ପଦ୍ମ ନିଷ୍ପତ୍ତ ଯଥା (୨୪) ପୁଦ୍ଗଳ ତଥା ତୋର ପାଦ୍ୟ ହେଉ ତୋ ଅଶ୍ରୁ	ହୃଦୟ କମଳେ, ପାତକ ମଳେ; ପ୍ରଭୁଚରଣେ,
ପ୍ରଦାୟ ହେବ ଆତ୍ମା	ତାଙ୍କ କରଣେ ରେ !
(୨୫) ପିଧାତ ମାୟାଜାଲେ ପ୍ରଧାବିତ ହେଲେ ତୁ	ଧରମ ରାହା, ଛୁଡ଼ିବ ତାହା;
(୨୬) ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବୁ (୨୭) ପ୍ରଧାତ କରି ନାମ	ନୀଳ ଜୀବନେ ବିଶ୍ୱ-ଭବନେ ରେ !
(୨୮) ପିନାକ-ବ୍ରହ୍ମା-ପଞ୍ଚ (୨୯) ପନିତ ଯେହୁ ବ୍ରହ୍ମ- (୩୦) ପନ୍ଥା ନଗଜାଦି ପାନ କରନ୍ତି ଯାଙ୍କ	ଗୁରୁ ବଦନେ, ଗୁରୁ ବଦନେ; ଅଗଣ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ, କରୁଣା-ପାଣି ରେ !
ପିପାସୁ ହୁଅ ତାଙ୍କ ପ୍ରାପତ ହେବ, ହେବ ପାପୀ ମାନସ ତୁ ପାପୀ-ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ପ୍ରଭୁ-	କରୁଣାମୃତ, ତୋ ପ୍ରାଣ ପୂତ; ସିନା ଅଜ୍ଞାନ, ନେତ୍ରେ ସମାନ ରେ !
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କରି ତୋର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହେବେ ପ୍ରଭୁ	ହୃଦ-କମଳ, ଭକ୍ତବତ୍ସଳ;

ପ୍ରଭାତ । ପରଲୋକ—ଲୋକାନ୍ତର । (୨୧) ପାଥାଦ—ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ।
 (୨୨) ପ୍ରାର୍ଥୀ—ଭକ୍ତ । (୨୩) ହୃଦୟକମଳ—ଶିଶିରପାଣି । (୨୪) ପୁଦ୍ଗଳ—ଆତ୍ମା ।
 (୨୫) ରାହା—ପଥ । (୨୬) ପ୍ରାଧାନ୍ୟ—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା । (୨୭) ପ୍ରଧାତ—ଧ୍ୱଜିତ ।
 (୨୮) ପିନାକ—ଶିବ । (୨୯) ପନିତ—ସ୍ତୁତ । (୩୦) ପନ୍ଥା—ସର୍ପ । ନଗଜ—ହସ୍ତୀ ।

ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ବିଶ୍ଵର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କଞ୍ଜମୁଖେ	ପୀରତ ଶଂସି, ହସେ ସରସୀ ରେ !
ପ୍ରବାହାବଦ୍ଧ ଜଳେ ପ୍ରାକୃଷ୍ଟେ ଚୂଡ଼କ ତା (୩୧) ପବିତ୍ରାତେ-ସୁନତେ ପବନ ନୀରଦକୁ	ରଖି ପିପାସା, ବଢ଼ାଇ ଆଶା; ନକରି ଭୟ, କରେ ଆଶ୍ରୟ ରେ !
ପ୍ରଭୂର୍ତ୍ତ ଦେବାଙ୍ଗନା- ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି କର ପ୍ରଭୁଂଶ କର ଭ୍ରମ ପ୍ରଭାତେ ତମୋଷୟ	ଶ୍ରମଟି ସାର, ହୃଦରେ ହାର; ତର୍କ-କୁଢ଼ିରେ, ଯେହ୍ନେ ମିହିରେ ରେ !
(୩୨) ପ୍ରମଦା ପ୍ରେମ ମଧୁ- ପ୍ରମତ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ ପ୍ରେମଦା ନୁହଇ ସେ ପ୍ରମାଦ ମୂର୍ଖମଣି	ପାନେ ସତତ, କହୁଛି ସତ; ଭ୍ରମଦା ସିନା, ମାୟା-ନଗନା ରେ !
(୩୩) ପର୍ଯ୍ୟଟନ କର ତୁ (୩୪) ପ୍ରୟତ୍ନ କର ଦିଅଁ (୩୫) ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କେ ବସି ହୁଅ ପ୍ରସନ୍ନ ବ୍ୟର୍ଥ, ସାର୍ଥ	ସକଳ କ୍ଷେତ୍ର, ଦର୍ଶନେ ନେତ୍ର; ଆବାଧୁ ଯତ୍ନ, ପ୍ରଭୁଭକତି ରେ !
ପରମବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଭୁ ପରାୟଣ ସେ ବିଶ୍ଵ- ପରିଚୟ ତାଙ୍କର ପରଶଂସା ପାଇବୁ	ସଦାନୁର୍ଯ୍ୟାମୀ, ଜୀବନ ସ୍ଵାମୀ; ନିଅ ଆତ୍ମାରେ, ପର ସଂସାରେ ରେ !

ଅଗଣ୍ୟ—ଅସଂଖ୍ୟ । (୩୧) ପବି—ବଜ୍ର । ସୁନତ—ମେଘ ଗର୍ଜନ । (୩୨) ମଧୁ—ମଦ୍ୟ ।

14 (୩୩) କ୍ଷେତ୍ର—ଓଡ଼ିଶା । (୩୪) ପ୍ରୟତ୍ନ—ପବିତ୍ର । (୩୫) ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ—ଧାନ ସମୟର

ପିଣ୍ଡବତ କର ତୋ'   ହୃଦ-ପାଦପ,
(୩୭) ପିଣ୍ଡାଶୁ ପିକାଶିବ   ଭକ୍ତି-ମୁଖପ;
ପିଣ୍ଡାଶୁ ଭୁଜା ହୋଇ   ଜଗତପତି,
ମୂଳକରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣିତେ   ଭବ ମୀରୁତ ରେ !

ପଦତପ୍ତିତ ଶୁଷ୍କ-   ବୀଣ ଅନୁରେ,
(୩୮) ପଦମାନ ଯୋପର   ଆସ ଗୁଣରେ;
ପଦନ ବାଂଶେ ବାଂଶୀ   ଜଳେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବଣ,
ପ୍ରବଳ ଘେନ ଘେନ   ଜଗନ୍ନ କୃଷ୍ଣା ରେ !

ପିଣ୍ଡାଶୁ ଅନୁ ଅନୁ   ବିନ୍ଦୁ ଲବନେ,
ମିନିତ୍ତୁ ପଦ୍ୟ-   ପଦ୍ୟ ଚେନନେ;
ପିଣ୍ଡାଶୁ ଭୁଜା ହୋଇ   ଘେନେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବଣ,
ପ୍ରବଳ ଘେନ ଘେନ   ଘେନ ଘେନ ରେ !

ପାଦପତ୍ର, କର   ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଶି,
ପାଦାଶ-କାନ୍ଦେ ରଖ-   ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ;
(୩୯) ପୁଷ୍ପାଦର ଅଙ୍ଗୁଳ   ମଦ୍ୟାସି ଶବ୍ଦେ,
ପ୍ରସନ୍ନ ଉଦ୍ଭବକ   ଅନ୍ୟାୟ ବଳେ ରେ !

ପାଦପାଦ ନାହିଁ ମନ   କହୁତୁ ଧାନ୍ତା,
ପାଦାଶ ହୋଇ ଧର   ନାମ-ସୁଧା;
ପାଦପତ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ   ମାୟା-ବଦନ,
ପଦ୍ୟ, ଦେଖି ନନ୍ଦନ;   କର ଲବନ ରେ !

ପାଦପାଦକୁ ଆଶୁ-   ଲବନ ଶବ୍ଦେ,
ପଦ୍ୟକୁ ତ' ଶବ୍ଦ-   ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖେ,
(୪୦) ପଦ୍ୟ କର ପ୍ରଭୁ-   ଭକ୍ତି ଶବ୍ଦେ;
ମଦ୍ୟାସି ର କେବେ   ମୁକ୍ତିମନ୍ଦିରେ ରେ !

ଉପନିବେଶନବେଶେ । (୩୭) ପିଣ୍ଡାଶୁ—ପାଣ୍ଡୁରା । (୩୮) ପଦମାନ—ଅଙ୍ଗୁଳ । କୃଷ୍ଣା—
ଅଙ୍ଗୁଳ (କୃଷ୍ଣାଦର ଗୁଣାକର) । (୩୯) ପୁଷ୍ପାଦର—ମେଘ । ପ୍ରସନ୍ନ—ସୁଖବନ୍ତ ।
(୪୦) ପଦ୍ୟ—ପଦ୍ୟରେ । ବାଂଶ—ପଥ ।

ପକ୍ଷପାତ-ରହିତ   ପ୍ରଭୁଚରଣେ,
 (୪୦) ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେ ତୋର   ପାପ ଜୀବନେ,
                  ପ୍ରେକ୍ଷଣ ଚାଲି, ତାଳି   ସେ କୃପାଜଳ,
                  ପ୍ରୋକ୍ଷଣ ପରି କରି-   ଦେବେ ନିର୍ମଳ ରେ !

ପଞ୍ଚଦଶ ଛାନ୍ଦ

ଗରିବ

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

କରମ ଆଦର   ଶରମ ସହିଷ୍ଣୁ,
                  କି ହେବ ନର ମଥୁଲେ,
                  କାଳେ ମୋ ମରମ-   ବେଦନା-ଶରମ
                  ହରିବ ଧରମ ଥିଲେ ।

ଖାଇବା ଅଭାବେ   ମୋ ଆଖିକ ଯେବେ
                  ଅନ୍ଧାର ଦିଶେ ଦୁନିଆ,
                  ଖରକାଳ ଧୂଳି   ତାତରୁ ବ' ବଳି
                  ଯାଉଥାଏ ପେଟ ନିଆଁ ।

ଗୁମାନିଆ ପୁଞ୍ଜି-   ପଡ଼ି ଘରେ ଖଞ୍ଜି
                  (୧) ହେଲେ ଦିନକିଆ ଗୁଡ଼ି,
                  ଗହମ ଧାନର   କ୍ଷେତେ କାମ କରି
                  (୨) କୂଦୋ ଗୁଞ୍ଜି ଆଣେ ଭୁଡ଼ି ।

(୪୦) ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ—ବିତ୍ୟସ୍ତ, ଅର୍ପିତ । ପ୍ରେକ୍ଷଣ—ସମ୍ୟକ୍ ଦୃଷ୍ଟି । ପ୍ରୋକ୍ଷଣ—ଶୁଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ଜଳସେଚନ ।

(୧) ଗୁଡ଼ି—କ୍ଷେତରେ କାମ କରିବା ଚାକର (ସମ୍ବଲପୁର; ଗୋବ୍ରୀ ଶବ୍ଦଜ) ।

(୨) କୂଦୋ—ଭୃଣଧାନ୍ୟବିଶେଷ (ସମ୍ବଲପୁର; କୋଦ୍ରବ ଶବ୍ଦଜ) । ଭୁଡ଼ି—ବେତନ (ସମ୍ବଲପୁର; ଭୃତ ଶବ୍ଦଜ) ।

ଦରୁ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ପଛେ ଦଉଡ଼ିବା
ଭଲ କରେ ଯେତେ କାମ,
ଦେନବକ ଧନ ସରଳତା ମୋର
ଥାଉ ତା ଦେବା ଇନାମ ।

(୩) ଭଲିଆ-ଉଦର- ଭୁଲିଆ ମାଲିକ
ମୁଲିଆ ପ୍ରାଣ କି ଚିହ୍ନ ?
ଉପାସରେ ଶୁଏ ଉଧାର ନ ପାଏ
ଉଠି ନ ପାରିଲେ ଦିନେ ।

ଚରଣି ମୋ'ଘରେ ନ ରଖିଲୁ ଦରୁ
ଅରକ୍ଷିତ ହେଲି ସିନା,
ତେହେରା ଚରଣ ଗୁଣେ ଲୋକ ନେଷ
ନ ରହେ ଅବସ୍ଥା ବିନା ।

ଛତା ଯୋତା ଥୋଇ ଶେଯେ ଥାଏ ଶୋଇ
ଯେ'କାଳେ ମୋ ସାହୁକାର,
ଛୁତିରେ ସେକାଳେ ବୁଝାଏ ମୁଁ ଶର-
(୪) ତାତିରେ ଗହ୍ୱଦ ଧାର ।

କାଲିଆ ଲୁଣୁଆ ପଞ୍ଚ ହାବୁଡ଼ରେ
ପଡ଼ିଗଲେ କେବେ ଥରେ,
ଜବାବ ନଦେଇ ବିନାଦୋଷେ ତହିଁ
ଜରିମାନା ଦିଏ ଡ଼ରେ ।

(୩) ଭଲିଆ—ବଡ଼ପୁଡ଼ା । ଉଦର—ବୃହତ୍ ଧାନକୋଠା । ଭୁଲିଆ—ଗୃହର
ପ୍ରସ୍ତ କାନ୍ଥର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗ ।

(୪) ଗହ୍ୱଦ—ସ୍ତେଦ (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ।

ବେଶବେଶ-ପ୍ରିୟ ଧନ ମାନ କାନେ
ମୋ ଦୁଃଖ ଯିବକ ଶୁଣା ?
ହେଁ ଖାଇବାକୁ ମୋ ଭଲ କାବାକୁ
ସେ ତ ବଲୁଆ ଶାଗୁଣା ।

ନିରାଦର ନରକ ନରକର ଜାଣି
ଗଞ୍ଜିଲେ ମତେ ସକଳେ,
ନରକେ ସନ୍ତାପ ସହଲ; ନିଶାପ
ହିସାବ ନାହିଁ ଅକଳେ ।

ଟାଣୁଆ ବ'ବୁଜ ଟୁପା ଟୁପା ଦୋଷେ
ବୁଜିଦୁଏ ଲୋକଆଖି,
ଟିକିଏ ମୋ ଦୋଷ ପାଇଗଲେ ରୋଷ-
କଣ୍ଠେ ଗାଇଥାନ୍ତୁ ସାଖୀ ।

ଠାପୁଆ ଗପୁଆ ଇତର ଲୋକେ ବି
କରି ବ୍ୟଙ୍ଗ-ପରିହାସ,
ଠେସ କଥା କହି ଅକାରଣେ ମୋର
ପରଣେ ଦ୍ୟନ୍ତ ପରସ ।

ଡଢ଼ଲତ ଆଶେ ନ ରଖେ ଅନ୍ୟସେ
ଠକବୁଝି ବଦମାସି,
ଡାକି ପରିଶ୍ରମ- ବିକ ଖାଏ ପଛେ
ଆଠକାଳ ବାରମାସୀ ।

ଡୋକେ ପେଜସ୍ବତ- ମୁଠାକର ଲାଗି
ମୁଁ ଗୁଡ଼, ପୁଅ କୁଠିଆ,
ଡେଙ୍କି ମାଡ଼େ ନାଶ ପର ଘରେ ହିଅ
ଗଣୁଛୁ ପାଣି ମାଠିଆ ।

ଅଳସୁଆ ନୋହି   ଅସଲ ଇଜତ
ରଖିଛି ଘନ ଜୀବନେ,
ଅଗ୍ରବର ହେଉ   ତଥାପି ଆଦର
ନ ପାଏ ସତ୍ୟ-ଭୁବନେ ।

ତୋଷାମତ ମଧୁ ନାହିଁ ମୋ ଅଧରେ
ନ ଜାଣେ ତ' ଛଳ ଛଟା,
ତହିଁତପାଙ୍କର କୂଟ କଉଁରଲେ
ଭୋଗେ ଭୋଗ ହୁଅହୁଅ ।

ଆଏ ଯଦି ରାଣ ଦାରୁଣ ସାହୁର,
ଗୁଡ଼ି ନ ପାରିଲେ ଥରେ,
ଥେଣ୍ଡର କଟାଳ- ଝିଙ୍କାସରେ ମୋର
ଲହ ଝରି ଦେହ ଥରେ ।

ଦେଖୁଛି ମୋ'ଘରେ ଖୁବ୍ ମୁଠେ ଥିଲେ
 ଭିଖାଣିର ଅଧିକାର,
 ଦୁଆରେ ଅନେକ ଧମାକର ଭିକ-
 ବତଲେ ମିଳେ ଧୂଳିକାର ।

ଧୋବ ଧାଉଁଳଆ   ଧନ-ଧନ୍ଦାଳଆ
ଦେଖାନ୍ତୁ ଯେ ବ୍ୟବହାର,
ଧରମ ମୋ ସାକ୍ଷୀ   ପୋଛି ଲୁହ-ଆଖି
ସହିନଏ ଅଜ୍ଞାନର ।

ନାମ ଅଭିମାନେ   ଯନ୍ତ୍ରର ସେବାରେ
ହୋଇଥାନ୍ତି ହୃଦୟଟିଆ, ·
ନିରେଶିଲେ ତାଙ୍କ   ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ
ଲୋକ ମୋର ମଣ୍ଡପିଟା ।

ପୁରୁଣାକୁ ନୂଆ   କରି ଏ ଦୁନିଆ
 ଦେଖାଉଛୁ ତ' ତାମସା,
 ପରିବରତନ   କରିବ ନାହିଁକ
 ଗରିବର ଦୁରୁଦଣା ।

ଫଳିତ ହେଲେ ବି   ଲଜ୍ଜିତ ନହୁଏ
 ଛନ୍ତି ଦୟାମୟ ହରି,
 ଫଟ ତ' ନୁହଇ   ବୁକୁଫଟା ଦୁଃଖ
 ଦେଖୁଛନ୍ତି ସେ ମୋହର ।

ବରୁରୁପେ ମୋର   ଅଶ୍ରୁ ଗୋଛୁଦ୍ୟନ୍ତ
 ଘନବନ୍ଧୁ ଭବଗ୍ରାସ୍ତ,
 ବିଭବ ଅଭାବେ   ବ୍ୟସ୍ତପ୍ରାଣେ ଯେବେ
 ଉପରକୁ ଥାଏ ଚାହିଁ ।

ଭଣ୍ଡାମି-ଭରିତ   ଯୁଗେ ମୋ ଚରତ
 ସରଳତାକୁ ଅନାଇ,
 ଭଦ୍ରବେଶୀ ଉଣ୍ଡ-   ବାବୁମାନେ ମତେ
 ଭକୁଆ ଦେଲେ ବନାଇ ।

ମାନ ଧନ ଥିବା   ମାନବର ଅଭି-
 ମାନ ରକ୍ଷକ ସଭିଏ,
 (୫) ମା' ନ ଥିବା ଦୁଃଖୀ-   ମାନଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳ
 ମାନସକୁ ଚିହ୍ନେଁ କିଏ ?

ଯାତନା ନ ଆଣି   ବୋଲନ୍ତି ସେ ପୁଣି
 ମହାଜନ ମହାପଣା,

ଯାହାକର ପୁଅ- କୁତା ମୋଠୁଁ ବେଶି
ଭୋଗନ୍ତି ସୁଖ ସୁଦଶା ।

ରହୁଛି ଉପାସେ ସମୟ ବିଶେଷେ
ତଥାପି ନୁହେଁ ହତାଶ,
ରକ୍ଷା ଧନକର ଦୁଃଖ ସୁଖ ଚର
ନରଖେ କାଳ ବତାସ ।

ଲଭିଲେହେଁ ନାନା ଲକ୍ଷ୍ମୀନା ଯାତନା
ମରମଦାୟା ସରମ,
ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନେ ମୋର ପଦସ୍ଥ ପାରିଲେ
ସାର୍ଥକ ହେବ ଜନମ ।

ବିପଦ ବିଷାଦ ଚନ୍ଦ୍ରା ଅବସାଦ
ଏ ସବୁକୁ ମଣେ ବନ୍ଧୁ
ବିନୟ ଘନତା ସତ୍ୟ ସରଳତା
ମୋ ପ୍ରାଣ-ସୁଖର ମଧୁ ।

ଶିଶୁମାନଙ୍କର ହସ ଖେଳ ମାଆ
କଉତୁହଳ ଦେଖୁଥାନ୍ତି,
ଶୋକାକୁଳ ହୁଏ ସେ ଶିଶୁ ତା'ପ୍ରାଣେ
ସେଇ ତ' ତାଳନ୍ତି ଶାନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶୀର ପୁଲ- ତାଲରେ ଆଦର
ନ ଲଭିଲେ ହେଁ କି ହେଲା ?
ଷଣ କୁସୁମର ଗୁଣକୁ ଭ୍ରମର
ବ୍ରହ୍ମଣେ କରେ କି ହେଲା ?

ସୁଦାମା ବିଦୁର ବନ୍ଧୁ ଆଦଙ୍କର
ଶୁଣିଅଛି ତ' ଚରିତ,

ସେମାନେ ମୋ'ଭଳି ତଥାପି ତ ଟଳି
ଯାଇଛି ତାଙ୍କ ଦୂରତ ।

ହରି ମୋର ଧନ ବନ୍ଧୁ ପରିଜନ
ମାନ ମହତ ବେବସା
ହୃଦୟ ବିକଳେ ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ
ରଖେ ତେଣୁ ମୋ ଭରସା ।

କ୍ଷଣିକ ହେଲେହେଁ ଏ ମହା ବନ୍ଧନେ
ଯେ ମତେ ଦେଇଛି ବାନ୍ଧ,
ସୁଦୃଢ଼ ସରାଣେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ
ତାକୁଥିବି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ।

ସୋଡ଼ଶ ଛାନ୍ଦ

ଅନ୍ତିମ-ଚନ୍ଦ୍ରା

(ରାଗ—ଭୂପାଳ)

କାହିଁରୁ ମୁଁ ଥିଲି ଆସି କାଳ-ସ୍ରୋତେ ଶ୍ରାପି
ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ ପୁଣି ଯିବି କାହିଁ ?
*କୁଟୁମ୍ବାଦି ବନ୍ଧୁ ବିତ୍ତ ଧରମ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ
ମୋ'ସଙ୍ଗେ କେହି ତ' ଯିବେ ନାହିଁ ।

* ଏକ ଏବଂ ସୁଦୃଢ଼ମୌ ନିଧନେ ପ୍ୟାନୁଯାତି ଯା,
ଶରୀରେଣ ସମଂ ନାଶଂ ସର୍ବମନ୍ୟସି ଗଚ୍ଛତି । —ମନୁ ।

ପ୍ରାଣୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଧର୍ମ କେବଳ ସଙ୍ଗେ ଯାଏ, ଅନ୍ୟ ସବୁ ଦେହ ସହୃଦ
ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଖାଦ୍ୟ ଆଜି ଶୀର ସର   ଲବଣୀ ଶାକର
 ପିଣ୍ଡକାଳ ନାନା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ,
 ଖାଇପାରେ କାଲି ମାଟି   ମୁଦି ନେତ୍ର ପାଟି
 ପାଇପାରେ ଚଣ୍ଡ ଚଢ଼ାନଳ ।

ଗବମଦେ ଅନ୍ନସମ   ହୋଧେ ତମ ତମ
 ହୋଇ ହେଉଥିଲି କେଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ?
 ଗଲେ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ଗୁଡ଼ି   ଶିରେ ମୋ ଘୋଷାଡ଼
 ହୋଇପାରେ ଶ୍ଯାନ ଶିବା ପୁଞ୍ଜ ।

ଘର ଘର ବୋଲି ଶିନି-   ପ୍ରାଣେ ରୁଦ୍ଧବନ
 ଘାଣ୍ଡିହେଲି ଘୋର ନରକରେ,
 ଘାଟପାରିର ମାୟୁଲ   ଦେବାକୁ ଅସୁଲ
 କି ଦେବ, କି ଅଛି ମୋର କରେ ?

ଉଲ୍ଲାସରେ ସୁଖରସ   ମଣି ମୋ ମାନସ
 ଶ୍ରେଣିଥିଲୁ ଯାହା ଯଉବନେ,
 ଉଲଟି ସେସବୁ ସୁଖ   ପାଲଟିଛି ଦୁଃଖ
 ଅନୁତାପ ଆଜି ଦହେ ମନେ ।

ଚିତ୍ତ ଗଲଣି ସ୍ଥିରତା   ହୃଦରୁ ଧୀରତା
 ଦେହ ଦୁର୍ବଳତା ବରିଲଣି,
 ଚେତ୍ତଲେ କି ଅଛି ଆଉ   କାଳବୈର ଆସୁ
 ଧନରତନ ତ' ହରିଲଣି ।

ଛଟପଟ ହେବା ସାର   ହସିବ ସଫାର
 ଖୋଜି ବସିଲେ ସେ ହୃତ ଧନ;
 ଛୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିବା ଡାହାଣ   ଲଗିଛି କି କାହିଁ
 ଶବନା ହିଁ ଲଜ୍ଜା-ବିଡ଼ମ୍ବନ ।

ଜୀବନ-ଜଞ୍ଜାଳ-ତାପ ପାପ ଅନୁତାପ
 ଭୁଷାନଳ ଠାରୁ ଯାଏ ବଳି,
 ଜୀବଲେକେ ଆଉ କେହି ମୋହ ଭ୍ରାଣ୍ୟ ନେଇ
 ପାତକୀ ନଥିବେ ମୋହ ଭଳି ।

ହୃଦୟକୁ କାଳ-ସ୍ରୋତେ ବୋଲି ଦିନେ ମୋତେ
 ଚେତାଇ ନଥିଲୁ ମୋ ବିବେକ,
 ହଂସା ବାତ ବାଜି ଆଜି ପଡୁଅଛି ଭାଜି
 ଆଶା-ଶ୍ଳେଷାବାଜି ଛବି ଟେକ ।

ନିର୍ମାଳ-ଅମୃତ ପାଇ ଆନକୁ ଚଖାଇ
 -ଗୁଣି ନ ପାରିଲି ଭ୍ରାଣ୍ୟଦୋଷେ,
 ନିତାନ୍ତ ଭେଷେ ଗରଳ ମହାକାଳ ଫଳ
 ଖାଇ ମଦ୍ୟପାୟୀ ହେଲି ଶୋଷେ ।

ଟଳଟଳ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଖସିବାକୁ ଆଉ
 ବେଶି ନାହିଁ ଆମ୍ଭ ଭେଗ କାଳ
 ଟାଣି ମୋତେ ନେବାପାଇଁ ଆସିଲେଣି ଧାଇଁ
 କାଳଦୂତ ରୂପୀ ରୋଗ-ଜାଳ ।

ଠାକୁର ସାର ବଶ୍ମର ଯେ' ପ୍ରାଣଛଣ୍ଡର
 ପାପ-ତାପହର ଦୟାମୟ,
 ଠଉରଇଛି କାତର- ପ୍ରାଣେ ମୁଁ ଏଥର
 ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀପଦ୍ମର ମୋ ଆଶ୍ରୟ ।

ଡୋଳା ଭୁଲଣି ଏ ଧନ ବନ୍ଧୁ ପରଜନ
 ମନମୋହୀ ରୂପ ଯଉବନ,
 ଡହଳ ବିକଳ ଭବ- ନଦୀର ଏ ସବ
 ବିଷମ ଜଞ୍ଜାଳ-ଆବର୍ତ୍ତନ ।

ତମ-ତମାଳୀ ସକଳ ପଦ୍ମପଦେ ଜଳ-
 ବିନ୍ଦୁ ତଳ ତଳ ପରକାର,
 ତାଳେ ଶଶପ୍ରଭ ପରି ପ୍ରଭାବ ସଞ୍ଚର
 ଚାଲିଯିବ ତାଳ ଅନ୍ଧକାର ।

ଅତି ବିଚିତ୍ର ଏ ଦ୍ଵାଟ କାହିଁ ଦୃଶ୍ୟ ନାଟ
 ଅନ୍ଧାରରେ ଦ୍ଵାଦ୍ଵା-ଗୀତି କାହିଁ
 ଅବାକ ହୋଇ କେ ଶ୍ରୀରେ କର ଦେଇ ଶ୍ରୀରେ
 ବିସ୍ମିତ କେ' କାହା ଶୁଭ ଚାହିଁ ।

ତପ୍ତ ରକତ ଶୀତଳ କା' ପ୍ରଭାବେ ଜଳ
 ଅନଳରେ କାହିଁ ପରିଣତ,
 ତାଳିକର ବିଚରଣ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ବଶା
 ହୋଇଯିବ ଚାହିଁ ଏ ରଙ୍ଗ ତ' ।

ପୁଣ୍ୟ ତାଳ ସୁବିଶାଳ- ବଟ ବା ରସାଳ
 ସବେ ଦିନେ ସମଦଶାପନ୍ନ,
 ଅବର ବାଜୁତ କାଳ ବାରେ ନାହିଁ କାଳ
 ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ଦ୍ଦମ ତା ନୟନ ।

ଦଳପତି ଧନା ମାନ ସାଧୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ
 ନ ରହିବ କିଛି ଟେକ କାର,
 ଦ୍ଵିଜ ଶୁଦ୍ର କି ବାଉର କାଳର କାଉଁର—
 ହାଡ଼ କରିଦେବ ଏକାକାର ।

ଧୂଳିର ଏ ଅବୟବ ଧୂଳିର ବିଭବ
 ଧୂଳିରେ ଗଢ଼ା ଏ ସ୍ତ୍ରୀତାଗାର,
 ଧର୍ମ ମାତ୍ର ଏକା ଧ୍ୟେୟ କାଳର ଅଜେୟ,
 ଆଉ ଯେତେ ସବୁ ଧୂଳି ଗାର ।

ନହୁଲି ଶିଶୁର ଶ୍ରୀତା   ନାଗ-ନମ୍ବି ବ୍ରୀତା
 ନଗନ ଯୁବାର ଶୋଭା ଠାଣି,
 ମାଳମେଘୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ   ପରି ଏ ଭବନୁ
 ଅକାଳେ ବି କାଳ ନଏ ଟାଣି ।

ପାଟଣାଡ଼ୀ ହିନବାସ   ବିଡ଼ିଆ ସୁବାସ
 କୁସୁମ ଚନ୍ଦନ ଅଳଙ୍କାର,
 ପାଣିଫୋଟକା ଏ ଦେହ   ପାଇଁ କେତେ ସ୍ନେହ
 କେତେ ବେଶ ଠାଣି ଦରକାର ।

ଫୁଲ ପାଟିଯିବ ଯେବେ   ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ କେବେ
 ମଶାଣି ଭୂମେ ଏ ପିଣ୍ଡ ଗୋଟି,
 ଫୁଲ ଚନ୍ଦନ ସୁବାସ   ରୋଧି ଲୋକଶ୍ୱାସ,
 ଦୁଃସହ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଯିବ ଘୋଟି ।

ବସି ଅଧର ଚକ୍ରକେ   ପାନଖିଆ ମୁଖେ
 ପଶିଯିବେ ନର୍କମଣି ଦଳ,
 ବ୍ୟାପିଯିବେ ତ ଅଂଶେଇ   ଲୋକନେତ୍ରେ ଦେଇ
 ଚନ୍ଦନର ଛବି ଅବିକଳ ।

ଭୋକଲ କୋକି ଶୃଗାଳ   ଶୂନ ଗୃଧ୍ର ମାଳ
 ବିଦାରି ଏ ବୁକୁ ଦି' ପଞ୍ଜରୀ,
 ଭୁ-ଭଲ ଚର୍ମ ଛୁଡ଼ାଇ   ଦେବେ ଭଞ୍ଜୁଡ଼ାଇ
 ପରଶ-ପରୀର ସୁନାଘର ।

ମୋ ଘରଦ୍ୱାର ମୋ ଧନ   ମୋ ଦାର ନନ୍ଦନ
 ସବୁ ମୋର ଏହି ଅଭିମାନ,
 ମୋହ ମନ୍ଦିରର ଭ୍ରମ   ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ସମ
 ଉଭେଇଦେବଟି ଶମଶାନ ।

(୧) ଯେ ସମୟେ ମାଟି ଦେହ ସଙ୍ଗେ ମାଟି ଗେହ
 ତେଜ ଜୀବ ଯିବ ଯମାଳୟ,
 ଯମ ଅଦାଲତ ଆଗେ ଦେବାକୁ ନଲଗେ
 ଜାତି କୁଳ ଖ୍ୟାତି ପରିଚୟ ।

ରବିତଳେ ଦେହଧାରୀ ପ୍ରଭବ ବିସ୍ତାରି
 ଲଭିଥାଉ ଯାହା ଦେଶ-ବଳ
 ରବିତନୟର ଚିତ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷିତ
 କରପାରେ ନାହିଁ ସେ ସକଳ ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ ଧ୍ୟେୟ ସେ ସକଳ ପାପପୁଣ୍ୟ ଫଳ
 ନିର୍ମୂଳ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମାଧାନ,
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଆ ନୁହେଁ ସେ କାଳ ଦଣ୍ଡଧର ଜାଲ-
 ଆବେଦନେ ମୁଦିଦିଏ କାନ ।

(୨) ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଣ୍ଡେ ନିଷାଦ- ଶୁଦ୍ରାଦିର ପାଦ
 ରଖାଇପାରେ ତା ରଜମାତ,
 (୩) ବାବୁ ଗାଲେ ତା' ଗୁକର ଦେଲେ ବି' ଆପର,
 ମାତିରେ ତାକୁ ନ ହେବ ଜିତ ।

ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପାଇପାରେ ଶାସ୍ତ୍ର ନିବୋଧ ନିହାତି
 ମୂର୍ଖ ତହିଁ ପାଇପାରେ ମୁକ୍ତି
 ଶାସକେଶ ପ୍ରେତସାଇଁ ଧର୍ମାସନେ ନାହିଁ
 ଓକିଲତ ଭଣ୍ଡ ତର୍କ ଯୁକ୍ତି ।

(୪) ଷଡ଼ଙ୍ଗାଦି ଅସ୍ତ୍ରାଦି ଚୁରାଣ ଆଦର୍ଶ
 ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବି' ତହିଁ ନାହିଁ ଲଗେ,

(୧) ଗେହ—ଗୃହ । (୨) ନିଷାଦ—ଶୂନ୍ୟାଳ । (୩) ଆପର—ଟେକଣ (ସ.ଶ.) ।

(୪) ଷଡ଼ଙ୍ଗ—ଶିକ୍ଷା, କଳା, ବ୍ୟାକରଣ, ନିରୁକ୍ତି, ଛନ୍ଦ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ—ବେଦର ଏହି

(୫) ଷଷ୍ଠିମଉମୁଖ କବି   ତର୍କ ଅନୁଭବ
ହାର୍ଯ୍ୟବେ ସବେ ତାର ଆଗେ ।

ସେଇ ଧରମରଜର   ଶୁମ୍ଭରେ ହାଜର
ହେବ ଏକାକୀ ଯେ କାଳେ ଆହା
ସଖା ରୂପେ ମୋ ଆମ୍ଭାର   ଧର୍ମ ବିନୁ ଆର
ଦିଶୁନାହାନ୍ତି ତ କେହି ସାହା ।

ହରି ହେ ହୃଦମନ୍ଦର-   ଠାକୁର, ଅଧୀର
ପ୍ରାଣେ ମୁଁ ତାକୁଛି ଆର୍ତ୍ତକଣ୍ଠେ
ହର ଦୁରିତ ଦୁର୍ଗତି   ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଗତି-
ଦାତା ମୋ କେ ଅଛି ଏ ସଙ୍କଟେ ।

କ୍ଷେମଙ୍କର ତୁମେ ହରି   ଆଶ୍ରୟ ମୋହର
ଭରସା ତେଣୁ ମୁଁ ଅଛି କରି,
କ୍ଷୁଦ୍ର ଭବ-ସିନ୍ଧୁ ପାର   ହେବ ହେ କାଶ୍ମୀର
ତବ ଶ୍ରୀଚରଣ-ନାବ ଧରି ।

କେତ-ଅମାସ୍ୟା

ଚଇତ-ଅମାସ୍ୟା*

(ରାଗ—ବଙ୍ଗଳାଶ୍ରୀ)

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସାହିତ୍ୟ- ଆଲୋଚନାମୃତ
ପାନରେ ହୋଇ ସତ୍ତ୍ୱତ୍ୱ,
ମାନସ ମୋହର ହୋଇଥିଲା ଦିନେ
କଳ୍ପନା କୋଳେ ସୁଷୁପ୍ତ ।

ଚନ୍ଦ୍ରା-ସୁପ୍ନରାଜ୍ୟେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବ୍ୟାଜେ
ଦେଖିଲୁ ଏକ ରୂପସୀ—
କ୍ଷୀର-ଧବଳାଞ୍ଜୀ ବିକଳେ କାନ୍ଦୁଛି
(୧) ସ୍ମରକ ପୁଲନେ ବସି ।

ଶୋକାକୁଳା ଦେବୀ- ପ୍ରତି ଥରେ ଥରେ
ଅନାଇ ଡୁବନ ଭଙ୍ଗେ,
ଦବ୍ୟ ହଂସଟିଏ ଦୋଳୁଅଛି ମାତ୍ର
(୨) ଗୁମ୍ଫାହ୍—ମାଳତରଙ୍ଗେ ।

ଦେବୀ କରେ ବାଣୀ, ଶ୍ରେତ-ଶତପଥ
ଚୁମ୍ବିଛି ଚରଣଦ୍ୱୟ;

---

* ତା ୪୩୨୪ ଇ: ଗଙ୍ଗାଧର ୭୨ ।

(୧) ସ୍ମରକ ପୁଲନ—ସ୍ମରକୁଦ । ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ସହର ନିକଟରେ ମହାନଦୀ
ଗର୍ଭରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୨) ଗୁମ୍ଫାହ୍—ସମ୍ବଲପୁର ନିକଟସ୍ଥ ମହାନଦୀର ପ୍ରଧାନ ଗଣ୍ଡ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ।

କମଳା, ବ୍ରହ୍ମାଣୀ,   କବା ବାଣାପାଣି
ଆଣିଲ ଚିତ୍ତ-ସମୟ ।

କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଦେବା   ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଶୁଭ୍ର
ପଦ୍ମାସନ ଗଲ ଉଡ଼ି,
(୧) ଛତର ସାଗରେ   ପଡ଼ିଲ, ବାଣାଟି
ନୟନରେ ଗଲ ବୁଡ଼ି ।

ସେ' ନୟରେ ବାଣା   ଭୁବଲ ତା' ନାମ
କେହି ତ' ନଥିଲେ ଜାଣି,
(୨) ଦୁରୁ ଦେଖି ତାକୁ   'ବାଣା' ନାମ ଦେଲେ
ବୁଢ଼ାରଜା ଶୂଳପାଣି ।

ଦେବା ମର୍ମନ୍ତୁତ-   ହୃଦନ ଶ୍ରବଣେ
ଦେବାପ୍ରତି ଦେଇ ଦୃଷ୍ଟି,
(୩) ଶିରେ ବସେ କର   ତାଡ଼ି ସମଲୁଇ
କଲେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବୃଷ୍ଟି ।

ଚକିତ ନୟନେ   ଅନାଇ କେତେକ
ସମଲୁଇ-ସହଚରୀ
(୪) କାନ୍ଦିଲେ ପାଟଣେ-   ଶୃଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ରାସନା
ପଦ୍ମାସନା ସୁରେଶ୍ଵରୀ ।

(୧) ଛତର ସାଗର—ଏହି ଜଳାଶୟଟି ସମ୍ବଲପୁର ସୋମନାଥ ମନ୍ଦିରର ବାୟୁବ୍ୟ-
କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୨) ବାଣା—ସମ୍ବଲପୁର ସହର ଭିତରେ ବହୁପାଉଁଶିବା ଛୁଆ ନଦୀ ।
ଶୂଳପାଣି—ବୁଢ଼ାରଜା ପଟ୍ଟର ଅଧିଷ୍ଠିତ ଶିବ । ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ରେଳଷ୍ଟେସନ
ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୩) ସମଲୁଇ—ସମ୍ବଲପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ।

(୪) ପାଟଣେଶ୍ଵରୀ—ପାଟଣାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ଚନ୍ଦ୍ରାସନା—ଚନ୍ଦ୍ରପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ
ଦେବୀ । ପଦ୍ମାସନା—ପଦ୍ମପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ସୁରେଶ୍ଵରୀ—ସୋନପୁରର
ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ।

ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଛଳେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ଅବା
ଦେଉଥିଲେ ପ୍ରବୋଧନା
ବାରି ହେଲା ନାହିଁ ସମଲୁହ ପ୍ରତି
ଗୁହଁଥିଲେ ଦିଗଙ୍ଗନା ।

ଦେଶଙ୍କ ବିଳାପ ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରୋପୁଲ୍ଲୀ
ଜୀବନ ହେଲା ବ୍ୟାକୁଳ
ବିଶୋଭୂତ ହେଲା ମହୋଦଧି ବନ୍ଧ
ଚିଲିକାର ଉପକୂଳ ।

(୧) ବେଦବ୍ୟାସ କୁଞ୍ଜେ କଳରବ କଣ୍ଠେ
କାନ୍ଦିଲେ ପ୍ରକୃତ-ରାଣୀ
ଝୁଝି ନାଦରେ ପରଧାନ-ପାଟ
ତାଳିଲୁ ଲେତକ ପାଣି ।

(୨) ବିଷାଦେ ଫିଙ୍ଗିଲେ ନରସିଂହନାଥ
ବକୁଳ-ତମ୍ବୁଳ ହାର
ଝୁଝି ଗଦ୍‌ଗଦେ ହରିଶଙ୍କରଙ୍କ
(୩) ଲେତକ-ସହସ୍ରଧାର ।

(୪) ବିକଳେ କାନ୍ଦିଲେ ବାର-ପାହାଡ଼ାଦି
(୫) ଶିଶୁପାଳ ବଡ଼ପାଟୀ

(୧) ବେଦବ୍ୟାସ—(ଗଙ୍ଗାପୁର-ବାମନାପୁର) ରାଜ୍ୟର ନାଗରାଜ ଜମିଦାରୀ ସ୍ଥିତ ଏକ
ସୁଦୃଶ୍ୟ ପର୍ବତ ।

ପ୍ରଧାନପାଟ—ବାମନା ରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରପାତବିଶେଷ ।

(୨) ନୃସିଂହନାଥ—ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ଗର୍ଭସ୍ଥାନ ।

ହରିଶଙ୍କର—ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ଗର୍ଭସ୍ଥାନ । ଏହି ପର୍ବତର ଗୋଟିଏ
ଅଂଶ (ନୃସିଂହନାଥ) ବୋଡ଼ାସମ୍ବଲପୁର ଜମିଦାରୀରେ ଏବଂ ଅପର ଅଂଶ (ହରିଶଙ୍କର)
ପାଟନା ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୩) ସହସ୍ରଧାର—ହରିଶଙ୍କର ମନ୍ଦିର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରପାତର ନାମ ।

(୪) ବାରପାହାଡ଼—ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବିଖ୍ୟାତ ପର୍ବତ ।

(୫) ଶିଶୁପାଳ ଓ ବଡ଼ପାଟି—ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଶ୍ୟ ପର୍ବତ ।

(୧) ଶିଶୁପର ବୁଢ଼ା- ରଜା ବଳପିଲ
ଛୁଡ଼ି ରେଲ ବଡ଼ ପାଟି ।

(୨) ଦୈସାଲ, ଉତ୍ତଳୀ, ଜୀରା, ଦନ୍ତା ଆଗେ
କରୁଥିଲେ କଳ କଳ,
କୋଇଲି କାନ୍ଦଣା ଶୁଣି ଏମାନଙ୍କ
ଶୁଣିଗଲ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।

ଶୋକ ଶ୍ଵାସେ ଫୁଟି- ଗଲ ପ୍ରାକୃତିକ
(୩) ଉତ୍ତଳର ଉତ୍ତଳିକା,
ରସାସ୍ବାଦ ପଦ- ପ୍ରୀତିନେ ବସାଦ
ଲଭିଲେ ଶତପଥିକା ।

ଧଇର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭାଳ ନ ପାରିଲ ମନ
ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅଶ୍ରୁଜଳେ,
ଚଉଦଗେ ଚାହିଁ ଚେତନା ହରାଇ
ତଳି ପଡ଼ିଲ ବିହ୍ୱଳେ ।

(୧) ବୁଢ଼ାରଜା—ପଟ୍ଟଚବିଶେଷ । ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ରେଲଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୨) ଦୈସାଲ—ଦୈସ (ଜମିଦାର୍ଯ୍ୟବଶେଷ) ନିକଟରେ ବହୁଯାଉଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ ।
ଉତ୍ତଳୀ—ଉତ୍ତଳଗଡ଼ (ଆଧୁନିକ ନାମ ତାଳପଦର) ନିକଟ ବାହୁନା ନଦୀ ।
ଜୀରା—ଏହି ନଦୀର ଉତ୍ତର ମୂଳରେ ବରଗଡ଼ ଅବସ୍ଥିତ ।
ଦନ୍ତା—ବରଗଡ଼ଠାରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଯିବା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ରାସ୍ତାରେ ଏହି ନଦୀ ପଡ଼ିଥାଏ ।
ବସନ୍ତକାଳୀନ କୋକିଳରାବକୁ ସମ୍ବଲପୁରର ପଲ୍ଲୀସ୍ତ୍ରୀମାନେ “କୋଇଲି କାନ୍ଦଣା” କହନ୍ତି । କୋଇଲି—ଏହି ନଦୀ ବେଦବ୍ୟାସ ପଟ୍ଟ ଉପରେ ପ୍ରବାହିତ ।

(୩) ଉତ୍ତଳିକା—ଫୁଲକଢ଼ି, ଉତ୍ତଳା ।

ରସାସ୍ବାଦ—ଭ୍ରମର, ସାହୁଦ୍ୟକ । ପଦ—ପଦ୍ୟାଂଶ, ଚରଣ ।

ଶତପଥିକା—ପଦ ମା; ଅସଂଖ୍ୟ (ମାସିକ, ସାପ୍ତାହକ ପ୍ରଭୃତି) ପତ୍ରପଥିକା ।

କିଛି ସିଣେ ସଞ୍ଜା   ଲଭୁ ଅନାଇଲୁ
 ଧବଳାଙ୍ଗୀ ଦେଖା ପ୍ରତି,
 ଗଣ୍ଡେ କର ଦେଇ   କହୁଛନ୍ତି ସେହି
 କାରୁଣ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତିମଣ୍ଡା ।

“ଆରେ ଗଙ୍ଗାଧର,   ଥିଲୁ ତୁହି ମୋର
 (୧) କବି-ମୌଳି-ଅଳଂକାର
 ଆଗଲୁକ ଦେଖାଇ   ଦେଇଗଲୁ ମତେ
 ଶୋକ-ଗୁଣ୍ଠା ଅନ୍ଧକାର ।

ଗଙ୍ଗାଧର ନୋହୁ   ଆସିଥିଲୁ ସିନା
 ସରଗର ଗଙ୍ଗାଧାର
 ଆଜ୍ଞାବନ ପାଦ-   ପଦ୍ମ ମଳ ମୋର
 କରବାକୁ ପରିଷ୍କାର ।

ଯେଉଁ ସବନୟ   ଗତିରେ ଯୁକ୍ତି,
 ଆସିଥିଲୁ ସେହି ଗୁଣ
 (୨) ମରଧାମେ ଆମ୍ଭ-   ପରିଚୟ ଛଳେ
 ଦେଖାଇଗଲୁ ଦ୍ଵିଗୁଣ ।

(୩) ‘ଉଠେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ   ନମ୍ର ହୋଇଥାନ୍ତି
 ସତତ ମନ୍ଦିତ ଜନ’,

(୧) ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ଆଧୁନିକ କବିସମାଜରେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ । ଏହାର ଜ୍ଞାନନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ତାଙ୍କର କାବ୍ୟ କବିତାରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଶଂସିତ କବିବରଙ୍କ ଆବର୍ତ୍ତାବ (୧୮୭୨ ଅଗଷ୍ଟ ୯ ତାରିଖ) ଶ୍ରୀବତ୍ସପୁରୁଷିନୀ ଏବଂ ତିରୋତ୍ତର (୧୯୨୪ ଅପ୍ରେଲ ୪ ତାରିଖ) ତ୍ରିେତ୍ର ଅମାବାସ୍ୟା ।

(୨) ସ୍ଵର୍ଗୀୟ କବି ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦ୍‌ଗୁଣ ମଧ୍ୟରେ ‘ବିନୟ’ ଗୁଣଟି ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ ଥିଲା ।

(୩) କବିଙ୍କ “ମହୁମା” ପୁସ୍ତିକାର ପାଦବିଶେଷ ।

ଏ ମାତ୍ରବାକ୍ୟର ସତ୍ୟତା ରକ୍ଷଣେ
ପ୍ରମାଣିତ ତୋ ଜୀବନ ।

ମହେଶ୍ୱର ମହା- ଆଶିଷରେ ତୋର
ହୃଦୟ ଥିଲା ମହାନ,
ତଥାପି ତୋ ମତି ଆପଣାର ପ୍ରତି
ମଣୁଥିଲା ଅତି ସାନ ।

(୧) ‘ହେଲେହେଁ ତୁ ସାନ କରୁଣା ନିଧାନ
ରାଜ୍ୟରେ କରିଛୁ ବାସ’
ନୋହଲେ ଜୀବନେ ଦେଇଥାନ୍ତୁ କେହ୍ନେ
ଏ ସତ୍ୟପୂର୍ବ ଆଶ୍ୱାସ ?

ଦାନ କରି, ଜ୍ଞାନ- ଶକ୍ତି ଅନୁପାୟୀ
ଦେଶହିତ କାର୍ଯ୍ୟେ ଲାଗି
(୨) ସ୍ୱାର୍ଥେ ଉଦାସୀନ- ଥାଇ, ଚନ୍ଦ୍ରାଧୀନ
ଥିଲୁ ପର-ସୁଖ ଲାଗି ।

ପର ଦୁଃଖେ ଆତ୍ମ- ସୁଖ ଭୁଲି ମଣି
ଉପଦେଶ ଦେଲୁ ଧନ;
(୩) ‘ନିଜ ସୁଖ କାହିଁ ଏକାକୀ ଭୁଞ୍ଜିବେ
ସ୍ୱସ୍ତବ-ତିତିଷ୍ଟୁ ଜନ ।’

ଜଟିଳ ସ୍ୱପ୍ନାର ଚନ୍ଦ୍ରାନଳେ ହେଉ-
ଥିଲେହେଁ ତୁ ଦର୍ପୀକୃତ
ପ୍ରାଣେ ଶୀତଳତା ତାକୁଥିଲା ତୋର
ମୋ’ ଚରଣାର୍ଚ୍ଚନାମୃତ ।

(୧) ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ—ମଧୁମୟ କବିତାର ପାଦବିଶେଷ ।

(୨) “ତଳି ଯାଉଛି, ଏପରି ଆଉ କେତେ ଦିନ ଗଲେ ଗଲା; ଏଥିପାଇଁ କେତେ
କରିବା ।” ଏହା ମେହେର କବିଙ୍କର ଗୋଟାଏ ସାଧୁକୃତି ।

(୩) “ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲଭ”ର ପାଦବିଶେଷ (ପୃ ୮୮ ଷ୍ଟା) ।

ବିଷୟ-ବିଷୟ   ଡକ୍ଟରରେ କବି,
 ବୋଧୁକୁ କବି-ହୃଦୟ,
 (୧) ‘ବିଶ୍ୱ ଦେଖ ମଧୁ-   ମଧୁ ରେ ଜୀବନ
 ବିଶ୍ୱ ଦେଖ ମଧୁମୟ ।’

(୨) ଅମୃତ କଳ୍ପକ,   ଅମୃତ ନୁହେଁ ଯା’
 ବାରିକୁ ‘ଅମୃତମୟ’,
 ଅବିକୃତ ଚିତ୍ତେ   ପରଶିଲେ ତାହା
 ବାସ୍ତବ ଅମୃତମୟ ।

ତୋର ଆବିର୍ଭାବ   ମୋ ଭାବ୍ୟର ସତ୍ୟ-
 ଶିବ-ସୁନ୍ଦର-ପ୍ରଭାତ
 (୩) ଶ୍ରୀକରଣ ତୋର   ହୋଇଥିଲା ମୋର
 ଅମୃତଧାରା ପ୍ରସାତ ।

ଦରିଦ୍ର ହେଲେହେଁ   ଯଶୋରାଜ୍ୟେ ତୋତେ
 ସରି ନୁହେଁ କୋଟିପତି;
 ଅକ୍ଷୟ କାଳର   ବକ୍ଷେ ରଖିଗଲୁ
 ଧନେଇଁ ଅକ୍ଷର ଜୀବନ ।

‘କବିତା-କଲ୍ଲୋଳ’,   ‘ପ୍ରଶସ୍ତ-ବଲ୍ଲଭ’,
 ‘ଇନ୍ଦୁମଙ୍ଗ’, ‘ତପସ୍ବିନୀ’,
 ଅପ୍ରକାଶ ‘ରସ-   ରହାକର’ ତୋର
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗିନୀ ‘ପଦ୍ମିନୀ’ ।

(୧) ‘ଅର୍ଘ୍ୟଆଳୀ’—ମଧୁମୟ କବିତାର ଘୋଷା ପାଦବିଶେଷ (ପୃ ୬ ଷ୍ଟା) ।

(୨) ଅମୃତ କଳ୍ପକ—ଅମର କବି, ଯାହାର କଳ୍ପନା ଅମୃତପର ମଧୁର ଓ ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ ।
 ‘ଅମୃତମୟ’—‘ଅର୍ଘ୍ୟଆଳୀ’ର କବିତାବିଶେଷ (ପୃ ୪ ଷ୍ଟା) ।

(୩) ଶ୍ରୀକରଣ—ଲେଖନ, କଲମ ।

† “ଅକ୍ଷର ଜୀବିତ୍ ସମ୍ଭବତଃ” । “କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସବକା ସ୍ଥିତି ଭବତ ଭୁତଲେ ।”

ତୋ ‘ଜୀବକବ୍ୟ’, ସୁଦୃଶ୍ୟ ‘ଅଯୋଧ୍ୟା-
 ଦୃଶ୍ୟ’, ‘କୃଷକ-ସଙ୍ଗୀତ’,
 ‘ଭରଣ-ଭବନା’, ‘ମହିମା’ ମହିମା-
 ମୟ ଭବ ତରଙ୍ଗିତ ।

କଳ୍ପନାର କେଳି- ନିକୁଞ୍ଜ ‘ଉତ୍କଳ-
 ଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ଆଦି ‘ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ’,
 ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ- ରଞ୍ଜ୍ୟର ଏ ଏକ
 ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଟ୍ଟାଳୀ ।

ଭୁବସେ ଭରତ ଭରତେ ଉତ୍କଳ
 ଉତ୍କଳ ପିଣ୍ଡେ ମୋ ପ୍ରାଣ
 ଥିବାଯାଏ କାଳ ଟାଳି ନ ପାରିବ
 ତୋ ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଟାଣ ।

ହୃଦ-ଅବସାଦ ନୈରାଶ୍ୟ-ବିଷାଦ
 ଭୁଟାଇ ତୋର କବିତା
 ନବୀନ ପବିତ୍ର ସତ୍ୟଛବି ଚିତ୍ର
 ପୁଟାଏ, ଯେତେ ସବିତା ।

ବିବେକ-ପୁରୁଷ ସୁମତି-ପ୍ରକୃତ
 ନାୟକ-ନୟିକା ବ୍ୟାଜେ
 ପ୍ରାକୃତିକ ଜ୍ୟୋତି ତାଳିଛନ୍ତି ଏକା
 ତୋ’ ନବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ରଞ୍ଜ୍ୟେ ।

ସରସ ସରଳ ଲଳିତ ଭାଷାରେ
 ତୋଳି ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଗତା,
 ଜାଣାୟୁ-ହୃଦୟ ଆକର୍ଷଣେ କବି,
 ଥିଲୁ ତୋ ଉଦ୍‌ଦିଷ୍ଟ ।

ବିଶ୍ଵପ୍ରୀତିକର ବାସ୍ତବ ମାତର
 ବଢ଼ାଇ ଗୌରବ ସୀମା;

‘ମହିମା’ ତୋହର

ଦେଖାଇ ଦେଇଛି

ବାସ୍ତବ କବି ମହିମା ।

(୧) କଲେ କାଳିଦାସ

ଉତ୍କଳୀ-ଦାସ

ଭୁକ୍ତିକା-ଦଣ୍ଡେ ଓଜନ

‘ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲଭ’

‘ଇନ୍ଦୁମତୀ’ ତୋର

(୨) ଗୌରବର ନିଦର୍ଶନ ।

(୩) କାଳି-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଆଳୀ-

ଲୁଚି ସରସୁକି

ବୁଦ୍ଧି କରେ ରୁଚି ସୁଧା

ପ୍ରଣୟ-ପଲ୍ଲବେ

ପ୍ରୟନ-ସୌରଭେ

(୪) ଭୃଷ୍ଟି ଦେଇଛି ତୋ ସୁଧା ।

(୫) ଉପମାଳଙ୍କାରେ

ରୂପ ଅଳଙ୍କାରେ

(୬) କବି କନ୍ଦରଶେଖର

ହେଲେ କାଳିଦାସ,

ସାହିତ୍ୟ-କୈଳାସ-

(୭) ବିହାରୀ ତୁ ଗଙ୍ଗାଧର ।

(୧) କାଳିଦାସ—ବିଦ୍ୟମାନ୍ଦବ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ସଭ୍ୟପଣ୍ଡିତ; ଶକୁନ୍ତଳା, ରଘୁବଂଶ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା । ଉତ୍କଳୀଦାସ—ଉତ୍କଳଭାରତୀ-ସେବକ । ଏ ସ୍ଥଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାୟ କବିବର ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୁକ୍ତ ।

(୨) ଗୌରବ—ଗୁରୁତା, ସମ୍ମାନ ।

(୩) କାଳି—କାଳିଦାସ ।

(୪) ସୁଧା—ରଚନା (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ) ।

“ସତ କହଲ ଗୋ ସୁଧା ସୁଭାଷିଣୀ

ରଚନା ତ ସୁଧାକଣ୍ଠ ।”

(ପ୍ର. ବ. ପୃ ୭୮ ଷ୍ଟା)

(୫) ସମ୍ପୃକ୍ତ ସାହିତ୍ୟରେ ଉପମାଳଙ୍କାରେ ଭୁବିଷ୍ୟତ କବି କାଳିଦାସଙ୍କ ଯେପରି (ଉପମା କାଳିଦାସସ୍ୟ... ପ୍ରଭୃତି) ସ୍ୱଖ୍ୟାତି ଅଛି, ଉତ୍କଳ ଭାଷାକାବ୍ୟରେ କବି ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ପ୍ରତିପତ୍ତି ତଦ୍ୱୃପ କହଲେ ତଳେ । ଏହି ମହାକବି ଦ୍ୱୟଙ୍କର କବିପତ୍ନୀ ଉପମା ପ୍ରୟୋଗର ସମାଲୋଚନା ମୋ’ ରଚିତ “ଗଙ୍ଗାଧର-ସାହିତ୍ୟ” ନାମକ (ଅପ୍ରକାଶିତ) ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

(୬) କନ୍ଦରଶେଖର—କୁବେର । ରୂପ—ଦୃଶ୍ୟକାବ୍ୟ ।

(୭) ଗଙ୍ଗାଧର—ମେହେର କବି; ଶ୍ଳେଷାର୍ଥରେ ଶିବ ।

(୧) କାଳ-ପାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ- ମାତ୍ର ବିବେଚନେ

(୨) ଭଞ୍ଜ-ଶ୍ରେଷ୍ଠାର୍ଥ ରଚନା

ପ୍ରତିଯୋଗ ଛଳେ ପ୍ରତିବାଦ ସିନା

ତୋର ‘ସ୍ୱରଜ୍ଞ-ସ୍ୱବନା’ ।

ଧର୍ମର ଶାସନେ କାମ-ଉନ୍ନାଦର

ପାପ ପ୍ରେମେ ତାଳି ଶଧ

ଯା’ ହୁଏ ମାନବ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ

ତା’ର ତୋ ‘କାଚକବଧ’ ।

ବାଣୀ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୁହେଁ ସପତ୍ନୀ ହେଲେହେଁ

ପୁତ୍ର ପକ୍ଷେ ପୂଜ୍ୟମୟୀ,

ଏକାବେ କି ମୋତେ ସୁନ୍ଦର-ଜଗତେ

(୩) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପେ କଲୁ ଠିଆ ?

କିବା ନରଜାତି ଜ୍ଞାନ-ଧନଦାସୀ

ଭଗବନ୍ତ ଜଗଦାସୀ-

ହେବାରୁ ତୋ ସାର୍ବ- ଜୀବନେ ମୋ ଧରା

ଆରାଧ୍ୟଲୁ ଦିବାରାସି ।

ମାତୃଜାତି ନାରୀ- ଗୌରବ ପତନେ

ଦେଶୋନ୍ମତ ଅସମ୍ଭବ,

ଆସି ଏ ସ୍ୱବନା ତେଣୁ ତୋ’ ରଚନା

ପ୍ରଥମେ ‘ଅହଲ୍ୟାସୁବ’ ।

(୧) ପାତ୍ର—ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାୟକ ।

(୨) ଭଞ୍ଜ—ଭକ୍ତଲର କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ।

‘ବୈଦେହୀଶବିଳାସ’ କାବ୍ୟାନୁଗତ “ବାବୁ ନାକଶିଖା ଦାନ ଯୋଗ୍ୟ ଯୋଷାକୁ, ବିହର କାନ ନକର ଆଲିଙ୍ଗନକୁ ।” ଶ୍ରେଷ୍ଠାଳିଂକୃତ ପଦ୍ୟାଂଶର ଏବଂ ‘ସ୍ୱରଜ୍ଞ ସ୍ୱବନା’ କବିତାର ଗୁଣଦୋଷର ଆଲୋଚନା “ଗଙ୍ଗାଧର ସାହୁଜ୍ୟ”ରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(୩) “କିମ୍ବ ଗୋ ଭକ୍ତ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏକମାତ୍ର ସୁନ୍ଦର ରୂପସୁଧାରେ ।”

‘ଭକ୍ତଲଲକ୍ଷ୍ମୀ’ର ପ୍ରଥମ ପାଦ (ପୃ ୧ ଷ୍ଟା) ।

ଲୋକ-ଅପବାଦ   ଅପମାନ ଖେଦ
 ଆଣିଲେ ସଜ୍ଞା ଖବନେ,
 ସଜ୍ଞା ତେଜ ସ୍ୱାର୍ଥ   ପତିର ମହତ୍ତ୍ୱ
 ଖୋଜେ ହୃତାଶନେ ବନେ ।

ପତିପ୍ରାଣା ସଜ୍ଞା   ପ୍ରଭୁପାଦେ ନିତି
 ପତିମଙ୍ଗଳ ପ୍ରାର୍ଥନା
 ପରିତ୍ୟକ୍ତା ସଜ୍ଞା-   ପ୍ରାଣେ ଏ ସୁମତି
 ରଖିଛି ତୋ ‘ତପସ୍ୱିନୀ’ ।

(୧) ଚର ଶୁଭଙ୍କର   ବିଶ୍ୱପତିଙ୍କର
 ନିୟୁତି ଗତି କୁଟିଳା
 ଆନନ୍ଦର କୋଳେ   ବିଷାଦ, ବିଷାଦ-
 କୋଳେ ଆନନ୍ଦର ଲାଳା ।

ଅଳ୍ପଜ୍ଞ ଖବର   ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପରୀକ୍ଷର
 ଧର୍ମର ଏ ମହା ଦୃଶ୍ୟ
 ଦେଖାଇଛି ସୂକ୍ଷ୍ମ-   ଦର୍ଶୀ ଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାନ-
 ନେତ୍ରେ ତୋ ‘ଅଯୋଧ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ’ ।

‘କବିତା-କଲ୍ଲୋଳେ’   କଳ୍ପନାର ଦୋଳେ
 ଦୋଳିଛି ପ୍ରକୃତ ରାଣୀ;
 ‘କୃଷକ-ସଙ୍ଗୀତେ’   କୃଷି-କୃଷକର
 ଗୌରବ ଅଛି ବଖାଣି ।

(୨) ‘ରସ-ରହାକର’   ରଚନା କଳାର
 ରମଣୀୟ-ରହସ୍ୟର

(୧)   “ଶୁଭ୍ର ସଉରଭ ରସିକେ,
 ଶୁଭ-ସମାଦାନ ଦୁଅ ରଘୁବଂଶିକେ !”   (ତପସ୍ୱିନୀ—ପୃ ୫୪ ଷ୍ଟା)

(୨) ରସରହାକର—ମେହେର କବିଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ରଚନା (ଅପ୍ରକାଶିତ) ।

(୧) ରଞ୍ଜଣ କୁମର   ରସା ଯୋଷାବର
ରସିକା ଉଷା ବହାର ।

ସୁଚିନ୍ତା-କଳିକା   ପୁଟାଇ ସରଗେ
ପ୍ରତିଭା-ବଳିତା ଜାଳି,
ଭକ୍ତି-ନଇବେଦ୍ୟ   ପ୍ରେମ ଅଶ୍ରୁ-ପାଦ୍ୟ
ସଜାଡ଼ିଛୁ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ।

ଭବ ଗମ୍ଭୀରତା-   ଗୁଣେ ‘ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ’
ହୋଇଛି ଯେ ରୂପେ ଭବ୍ୟ,
ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ତାର   ଏକ ଏକ ପଦ୍ୟ
ହେବ୍ ଏକ ଏକ କାବ୍ୟ ।

ଧର୍ମସାକ୍ଷୀତା   ସ୍ଵାପ୍ରଦାୟିକତା
ଦେବାରୁ ତୋତେ ବିରକ୍ତି,
ବିଶ୍ଵକବି, ବିଶ୍ଵ-   ଜୀବନଙ୍କ ପଦେ
ମୁକ୍ତି ମାଗିଛି ତୋ ‘ଭକ୍ତି’ ।

ମାତୃଭୂମି ଜ୍ଞାନେ   ବିଶ୍ଵସେବା ଧର୍ମ
ମାତୃଭାଷାରେ ସାଧୁତ,
‘ଉଦ୍‌ବୋଧନ’, ‘ମାତୃ-   ଭୂମି’ରେ ଏ ଭବ
କରିଛୁ ପ୍ରତିପାଦିତ ।

ମୃଣାଳେ କଣ୍ଠକ,   ଚନ୍ଦନ ପାଦପେ
ଉରଗ ଜଡ଼ିତ ଯଥା,
ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟେ ବିଘ୍ନ   ଦେଖାଇଛି ତୋର
‘ଗଣେଶଙ୍କ ଆତ୍ମକଥା’ ।

କବିବାକୁ ଦୂର   ଦେଶ ସମାଜର
କୁହୁସ୍ଵାର ଆବର୍ଜନ,

ଥୋଇଛୁ ‘ପ୍ରେତର ଅନୁତାପ’ ଆଦି
‘କମିଶନ’ ନିଦର୍ଶନ ।

(୧) ଖରୁଆ ମିଛୁଆ ଲଞ୍ଜୁଆ ପେଞ୍ଜୁଆ-
ପଞ୍ଜ ଗୋନ୍ଧୁଆ କୋଶଳ
ଅନୁଭବ କବି, ପୁଟାଇଛୁ ଛବି
'ପଞ୍ଜାୟତେ' ଅବିକଳ ।

ନରବେଶୀ ପୁଚ୍ଛ-   ଶ୍ରୀମଦ ବାନରଈ
ଗଲେ ଦେଖି ରହିବାର
ଗାଈକୁ ଚନ୍ଦ୍ରର,   ‘ତାକୁ ମଧ୍ୟ ବୋଲି-
ଥାନ୍ତି ଧର୍ମ ଅବତାର’ ।

ମାନବର ପ୍ରିୟ- ଶତ୍ରୁ ଏ ଜଗତେ
କେ' ଅଛି ଆଲସ୍ୟ ବିନା ?
'ପରିଶ୍ରମ'-ରୁଣ- ଗାଇ କର୍ମୀ ପରି-
ଚୟ ଦେଇଅଛି ସିନା ।

ବାକ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱ ବାକ୍ୟଦେଶ-ପୁରୁ,
 ହୁଡ଼ିଲେ ମହା ସରମ,
 ଏହା ଜାଣି 'ବାକ୍ୟ- ଗର କର୍ମିଗର'
 ଆଦର୍ଶ ତୋର କରମ ।

କବିତାରେ ଶୁଦ୍ଧ-ନମେ ନୀତିଶିକ୍ଷା
 ପ୍ରକାର ସ୍ବାଭାବିକତା,
 (୨) ଶୁଦ୍ଧ-ପ୍ରତିକୂଳେଶିକ୍ଷା ଦେବା ତୋର
 ପ୍ରତିସ୍ଥର ଅଧିକତା ।

(୧) ପେଞ୍ଚିଆ—କଟିଲା ପ୍ରକୃତକ ବ୍ୟକ୍ତି ।

(୧) ଏହି ଉକ୍ତିର ସାର୍ଥକତା “ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୟାଲୀ” କାବ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ “ସଙ୍ଗଫଳ” ଓ “ଗବ୍” ଏହି କବିତାଦ୍ୱୟରେ ସମାଲୋଚନା ସହକାରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

ଦୋଷଦର୍ଶୀ-ପକ୍ଷ-

ପାଞ୍ଚକ ନିନ୍ଦାରେ

ନ ଆଣି ତଳେ ବିସାଦ,

(୧) ଅନ୍ଧକାର ଦୁଃଖେ

ଅନ୍ଧକାର-ମୁଖେ

ପୋଷିବୁ ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ ।

(୨) ଜଡ଼ ପଶୁ-ପକ୍ଷୀ-

ପତଙ୍ଗମ-ମୁଖେ

ମାନବକୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା,

ଦେଇଅଛୁ ଗୁଣି,

ଜଣାପଡ଼େ ସେଥି

ତୋର ଗୁଣଗ୍ରାସ-ଘଣା ।

(୧) ଏହି ସମୟରେ ଗୁଣି ଗୁଣି ବିପଦ ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ମଧ୍ୟରେ କବିଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତଥାପି ତାଙ୍କୁ କେତେବେଳେ ତଳେ ପୁଛା ବିଚଳିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଘୋର ଅଶାନ୍ତି ଏବଂ ବିପଦ ମଧ୍ୟରେ ସେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାଧାରଣ ସହସ୍ପୃହ ଓ ଅଟଳ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଗଲେ, ତାହା କେବଳ ତାଙ୍କପରି କାରୁଣ୍ୟ ସୁପୁରୁଷ ଠାରେ ସମ୍ଭବ । (ମେହେର କବି—ପୃ ୨୭୮ ଷ୍ଟା)

“ଅନ୍ଧକାରର ଆତ୍ମପ୍ରସାଦ” ଏହି କବିତାଟି “ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ” କାବ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ।

(୨) ମେଘ ବୋଲୁଅଛି ମୁଁ ଦେଉଅଛି ଜଳ
କୃଷି କର ମାନବ ଲଭିବୁ ସୁଫଳ
ବୋଲୁଅଛି ବଳଦ ମୁହିଁ ଶେରସାହା
ଚଷି ଯା’ ନପାରିବୁ ମାନବ ମୁଁ ଚଷି-
ଦେବି ତାହା ହେ ।

ଶଯ୍ୟା ବୋଲେ ମୁଁ ଅଛି ମାନବ ନିମନ୍ତେ
ଗତଗୁଣେ ଫଳିବି ଗୁଣିଦେଲେ ମତେ
ତେବେ ପୁଛା କୃଷିକ ନକର ମାନବ
ବୁଲି ବୁଲି ପୋଷିଲେ ଉଦର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
ସେ ଦାନବ ରେ ।

(କୃଷକ-ସଙ୍ଗୀତ—ପୃ ୨୭୭ ଷ୍ଟା)

ପକ୍ଷୀମୁଖରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ—

ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ କାବ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ “ନର ଓ ମୟୂର” କବିତା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ପତଙ୍ଗମ (ଭ୍ରମର) ମୁଖରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ—

ନିନ୍ଦ-ଭିକାରୀ ଲୋକେ ନଥାଏ ଆଦର
ଏହା ଭାବି ଥରେ ଭ୍ରମିଗଲି ଦେଶାନ୍ତର ।

ଚରଣ ସୁନ୍ଦର, ମାନବ-ଚରଣ-
 ଚନ୍ଦ୍ର ରଖି ବିଚିତ୍ରତା,
 ସତ ପ୍ରକୃତିକ, ପ୍ରକୃତିକ ଆଉ
 କିଏ ଦେବ ସଜାବତା ?

ଲଳିତ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ମଧୁର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ସାର୍ଥକ-ଶବ୍ଦଯୋଜନା,
 ‘ସୁସ୍ୱାଦ-ସୁକବି’- ପରିଚୟ ତୋର
 ଦେଇଅଛି ମହାମନା !

ବସନ ଭୂଷଣ ବିଲେପନ ଯାହା
 ଯେତକ ହେବ ସୁନ୍ଦର
 ଶୁଭ ପରିମିତ ରଖି ବିଶୋଭିତ
 କରିଛୁ ମୋ କଳେବର ।

ଯୁଗ ଅନୁରେଧେ ମଣି ନ ଥିଲେହେଁ
 ମୋ ଅଙ୍ଗେ ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର
 ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଦେଖାଇ ଦେଇଛୁ
 ଶବ୍ଦର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ।

ତୋ କବିତା ମୋର ‘ବଲ୍ଲିକା-ଝଙ୍କାର’
 ନୁହେଁ ପ୍ରଳାପ-କଳ୍ପନା,
 କାଗ୍ରତ-ସ୍ୱପ୍ନର ଛୁୟା ନୁହେଁ ତୋର
 ‘ଅମୃତମୟୀ’ କଳ୍ପନା ।

ଦେଖିଲି ମାନବଙ୍କର ଡହଁ ଅତ୍ୟାଚାର
 ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ନ କରିନ୍ତି ଧର୍ମର ବିଚାର । (କବିତା କଲ୍ଲୋଳ—ପୃ ୩୫ ଷ୍ଟା)
 ଲୋକମାନେ ନେଇଥାନ୍ତି ପଦ୍ମ ଭର ଭର
 ବିପଦ କାଳକୁ ତାର ପ୍ରତି ଏ ବେଶର ।
 କୁସୁମବିଘ୍ନନ ବଟେ ଏତେ ସମାଦର
 ଧର୍ମ ଅବତାର, ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କର । (କ: କ: ପୃ ୩୭ ଷ୍ଟା)

ତୋ କବିତ୍ଵେ ଦୁର୍ଘ- ମଧୁରତା ଅଛି,
 ନାହିଁ ମଦ୍ୟ-ମାଦକତା
 ତାହା ସିନା କାବ୍ୟ, ଥାଏ ଯହିଁ ସାବ-
 ଜନନ ଉପାଦେୟତା ।

ରାଜ-ନୀତି ଧର୍ମ- ନୀତି ଅର୍ଥନୀତି
 କିବା ଲୋକଶାସ୍ତ୍ର-ନୀତି,
 ମଉଳିକ ଚିନ୍ତା ଘେନି ତୋ କବିତା
 ତାଳେ ସାବଜନ ପ୍ରୀତି ।

ସାରସ୍ଵତ ସାର- ଧନ-ଶ୍ରୀଗାର-
 ଦ୍ଵାର ଉଦ୍ଘାଟିନା ଚନ୍ଦ୍ରା,
 ଚନ୍ଦ୍ରା ଯୋଗେ ସିନା ତୋ ଗୁରୁ ରଚନା
 ଲଭିଛି ଦୀର୍ଘଜୀବତା ।

ନିରପେକ୍ଷ ଭାବେ ପାଉଛି ତୋ କାବ୍ୟେ
 ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ଵ,
 ମୋହ ମତେ ତାହା ବାସ୍ତବିକ ମହା-
 କବିର କବି-ମହତ୍ତ୍ଵ ।

ଆତ୍ମ-ଶୋଚନାୟ- ଅବସ୍ଥା, ଆବର
 ଅଦୃଷ୍ଟ ନିନ୍ଦା ପ୍ରକାଶ,
 ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘାଠାରୁ ନିନ୍ଦନୀୟ ତାହା
 କୃଷିମ ସତ୍ୟତାଭାସ ।

ଏ ପ୍ରଜ୍ଞଳ ଦୋଷେ ଦୁଷ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ
 ତୋ' କଉଣସି ରଚନା,
 ଏହା ମଧ୍ୟ ତୋର 'ମହାକବି' ପଦ-
 ଗଉରବର ସୂଚନା ।

ମୋ ନାମେ ଭାଇଙ୍କୁ ଦେଇଗଲୁ ଯାହା
 ସାହିତ୍ୟ-ଧର୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗେ,

ତା' ବଦଳେ ନାନା ଆମୟ ସେମାନେ
ଆୟୁଛନ୍ତି ମୋର ଅଙ୍ଗେ ।

କେତୋଟି ନଗନ ଭ୍ରାତା ଛନ୍ତି ତୋର
ଖଟି ମୋର ସେବା-ବ୍ରତେ,
ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତିଅଙ୍ଗ କାଟି ନବରଙ୍ଗ
ଦେଖାନ୍ତି କବି-ଜଗତେ ।

କେହି ବା ମୋ ପଦ- ଭୂଷଣକୁ ମଣି
ଦୁଷଣ ପଦ-ଶୃଙ୍ଖଳା,
ଅପମାନେ ଗଞ୍ଜି ଦେଉଛନ୍ତି ଖଞ୍ଜି
ଖୋଲୁ ଛନ୍ଦ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ।

ସହଜକୁ ଗୁଡ଼ି ବାଧାବିଧି ମାଡ଼ି
ରୁଲିବା ଖରର ଧର୍ମ,
ଏ ଭାବନା ଆଣି କବା ଖର ଠାଣି
ରଖିଛୁ ତୋ' କବିକର୍ମ ।

ଅବା ଭୂଷା-ଖାଲି ହୋଇଯିବ ବୋଲି
ତୋ ମାତୃଦେବୀ ଚରଣ,
ତେଜିଲୁ ସେ ଛନ୍ଦ ମଣି ଅପସନ୍ଦ
ମନ୍ଦର ଅନୁସରଣ ।

ଧନ, ମୋର ପାଦ- ଝୁମୁଝୁମୁ ନାଦ
ଶ୍ରବଣେ ତୋ ବେଶି ଶ୍ରଦ୍ଧା,
ଦେଲୁ ତେଣୁ କର୍ଣ୍ଣ- ତୋଷିଣୀ-ସବର୍ଣ୍ଣ-
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ନୂପୁର-ଉପଧା ।

ନାମ ମାତ୍ର କେ' ବା କରି ମୋର ସେବା
ଭରି ହୃଦେ ଅହଙ୍କାର,

*ଗୌର ସାମର୍ଥ୍ୟରେ ପର ପଦାର୍ଥରେ
ଦେଖାଉଛି ଅଧିକାର ।

ଅଧିକାଂଶ ଛନ୍ତି ମାତୃଦ୍ରୋଣୀ; ଭ୍ରାତୃ-
ଭ୍ରାତୃ-ପ୍ରୀତି ପରିହର,
ଜାତି ବିଜାତିରେ ବାରି ହେଉଛନ୍ତି
ଅହଂକାରୀ କାକ ପରି ।

ମରାଳ-ମନ୍ଦୁର- ଗତି ଅନୁକରି
ଚଟକ କଲେ ଗମନ
ପ୍ରକୃତି-ବିରୁଦ୍ଧ- ସଉନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ ମୁଗ୍ଧ
ହେବକି ଦର୍ଶକ ମନ ?

କେତେକ ସାହିତ୍ୟ- ଧର୍ମଧୁଜୀ, କେତେ
ଛନ୍ତି ଚୁଟୁ-ପଟୁ କବି,
ସ୍ଵାର୍ଥୀ-ସ୍ଵଭାବେ ଆଜି ଦେଉଛନ୍ତି
ମୋ ବସେ କଳଙ୍କ ଛବି ।

ଅଧେ ଛନ୍ତି ବାକ୍ୟ- ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ
ଶୃଙ୍ଗାର-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ଧମକେ,
ହତୋତ୍ସାହ କରି- ଦ୍ୟନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତ-
କବି ନବୀନ ଲେଖକେ ।

ଏଭଳି କେତେକ ପୁଅ ଛନ୍ତି, ଯାକୁ
ଲଭି ମୋ ମହତ୍ତ୍ଵ ଉଣା,
ମୋ କ୍ଷୀରେ ମୋ କୋଳେ ବଢ଼ି ସେ ଦେଖାନ୍ତି
ମୋ ପଦସେବାରେ ଘଣ୍ଟା ।

କେଉଁ ଭାବବ୍ୟଞ୍ଜୀ- ଶ୍ରୀରାମ ଅବା
ଭରନାହିଁ ମୋର କୋଷେ ?

ଘନସ୍ନାନ ପର ପର ପଦାଶ୍ରୁ ତ
ହେଉଛନ୍ତି ନିଜ ଦୋଷେ ।

କା' ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବି ରେ ବସ
ଶହୁ ନୁହନ୍ତି 'ନନ୍ଦନ',
ପୁଅ-ଅନ୍ଧାରୁର ଜ୍ଵଳନ ହେଲେହେଁ
ଜନନୀ ପକ୍ଷେ ଚନ୍ଦନ ।

ମାଧ ସେମାନଙ୍କ ଭାବବା ଉଚିତ
କାହିଁ ମୋର ପୂର୍ବ ଟେକ ?
ଯା' ଶିଶୁ ଚାହିଁଲେ ପାଖ ସଙ୍ଗି ମାଏ
ଲଜେ ମୋଡୁଥିଲେ ବେକ ।

ଆଦ୍ୟ-ମଧ୍ୟ-ପ୍ରାନ୍ତ- ମାଳ-ମନ୍ଦା-ସବ-
ସମକ, ବର୍ଣ୍ଣାନୁସାସ,
ଶ୍ଳେଷ, ପ୍ରହେଳିକା, ବନ୍ଦ-ଉକ୍ତି, ବନା
ଅବନା, ବିରୋଧାଭାସ ।

ସିଂହାବଲେକନ, ବ୍ୟାଘ୍ରଗତ, ମେଷ-
ଯୁଦ୍ଧାଦି ଗୋମୁଷ ଛନ୍ଦ,
ଅନ୍ତର୍ଲିପି, ବନ୍ଧ- ଲିପି, ପୁନରୁକ୍ତି-
ବଦାଭାସ, ଚନ୍ଦ-ବନ୍ଦ ।

ସଂସ୍କୃତ, ନିରୋଷ୍ଟୁତ, ଦତ୍ତ-ରୁପାକ୍ଷର
ଲେମ, ବିଲେମ ଶୃଙ୍ଖଳା,
ଏ ଛଅର ନୂଆ ଅଳଂକାର ମୋର
ପିନ୍ଧିବାର ଆଶା ଗଲ ।

(୧) ଉପଇନ୍ଦ୍ର, ଅଭି- ମନ୍ୟୁ ଗଲବିନୁ
ଉକ୍ତଲେ ତା'ଙ୍କ ସମାନ

(୧) ଶ୍ରୀମହାବିଜୟ-ରାଜ୍ୟରେ ଭୂମଣ୍ଡଳ ଅପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦୀ କବିସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ।
ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜଙ୍କ ପଞ୍ଚଶିଷ୍ୟ “ବିଦଗ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରମଣି” କାବ୍ୟ ପ୍ରଣେତା ଭକ୍ତକବି
ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ।

କିଏ ଆସିଛି ଯେ' ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ପଦେ
ବଢ଼ାଇବ ମୋ ସମ୍ମାନ ।

ଆସିଥିଲା ମାତ୍ର ଅଳ୍ପଦିନେ କାଳ-
(୧) ସ୍ରୋତେ ଶ୍ରବିଗଲ ରଥ,
ନିବିଡ଼ ସାହିତ୍ୟ- କାନନେ ଫିଟାଇ
ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ରଜପଥ ।

(୨) ସାଧୁ ଗୁଣାକର- ରାଧୁ ପୁଅ ମୋର
ନବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ-ବିକାଶି
ନନ୍ଦୀ ଭୁଲ୍ଲ ଶୀର- ଦାଶୀ-ଜନନୀର
ବଞ୍ଚିଗଲ ଶୋଭାଂଶି ।

(୩) ଯୋଗ୍ୟ ପୁଅ ମଧୁ ମୋ ସେହିପରି ମଧୁ
ମୋ ହୁଅଁ ହେଲ ଅନ୍ତର
ପାଠ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତର ଗନ୍ଧ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟର
ଆଶିଦେଇ ରୂପାନ୍ତର ।

ସମାଜର ଚନ୍ଦ୍ର- ପ୍ରଦର୍ଶନ ଛଳେ
(୪) ଉତ୍କଳର କବି ବ୍ୟାସ,
ନବ ରଙ୍ଗ ତଙ୍ଗେ ହସାଇ ରସାଇ
ଗଢ଼ିଗଲ ଉପନ୍ୟାସ ।

ରାସୁ ରାଓ ସେନା- ପତିକ ହରାଇ
ଥିଲି କରମ ଆଦରି,
(୫) ମେହେର, ମହାନ୍ତି ଅଛନ୍ତି ତ ବୋଲି
ଦୁଃଖ-ଚନ୍ଦ୍ରା ଦୂର କରି ।

(୧) କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ।

(୨) ରାଧୁ—ରାସୁ ରାଧାନାଥ ରାସୁବାହାଦୁର ।

(୩) ମଧୁ—ରାଓ ମଧୁସୂଦନ ରାସୁବାହାଦୁର ।

(୪) ଉତ୍କଳର ବ୍ୟାସକବି ମହାତ୍ମା ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ।

(୫) ମେହେର—କବି ଗଙ୍ଗାଧର । ମହାନ୍ତି—କବି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।

ମୋ'ହୃଦ-ଗଗନୁ ଅକାଳେ ଯା ଖସି
ଗଲୁ ମେହେର-ମିହିର*
ପ୍ରତିଭା ପୂଜାରେ ସୁଟି ଦେଖିଲେ କି
(୧) ଆଦିକବି ଏ ମନ୍ତ୍ରାର ।*

ନାହିଁ ଯେ' ଦେଶରେ ସ୍ୱାର୍ଥ-ବିଜଡ଼ିତ
ଦୁର୍ବିରୁ-ହଳାହଳ,
ମାୟାର୍ଯ୍ୟ-ମରୁତ କଉଟିଲ-ଦୃତ
ଶଳ-ନିନ୍ଦନ-ଅନଳ ।

ନାହିଁ ଯହିଁ ଦେଶ ଅହଂକାର କ୍ଳେଶ
ନାହିଁ ଦମ୍ଭ ଅଭିମାନ,
ପବନ ସାହିତ୍ୟ- ରଜ୍ୟ-କବି, ତହିଁ
ବଢ଼ୁ ତୋ ପଦ ସମ୍ମାନ ।

ଯାଅ ବସ, ସ୍ୱର୍ଗେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସରଗେ
ଆଗେ ଆଲିଙ୍ଗିବା ପାଇଁ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମେ ଆଜି ଆସିନାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର
ତୋର ପଥ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ।

ଦୁରୁଁ ଦିବ୍ୟରଥେ ଅନାଇଶ ତତେ
ତୋଳି ପାରିଜାତ ହାର,
(୨) 'ସ୍ୱାଗତ କବୀନ୍ଦ୍ର' ବୋଲି ରାମଚନ୍ଦ୍ର
ଦେବ ପ୍ରୀତି-ଉପହାର ।

'କା ହସ୍ତେ ଜନନୀ- ପଦ-ସେବା ଭାର
ସମପି ଆସିଲ' ବୋଲି

* ମିହିର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

* ଏ ମନ୍ତ୍ର—ଏ ସ୍ଥଳରେ କେବଳ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

(୧) ଆଦିକବି—ବ୍ରହ୍ମା । (୨) ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ୯ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଦେଓ ।

ପରୁରବ ତୋତେ ମଧୁସୂଦନ ମୋ
ସରଳ ହୃଦୟ ଖୋଲ ।

ଅନାଇ ତୋ ମୁଖ ଦିବ୍ୟାନନ୍ଦ ସୁଖ
(୧) ଲଭିବ ନେତ୍ର ସରର,
'ଆଉ କିଛି ଲେଖି- ଆସିଛକି' ବୋଲି
ସମ୍ଭାଷିବ ମୋ ଫଳର ।

ଅଜ, ସତ୍ୟରଞ୍ଜ, ରାମ ଆଦି କଙ୍କ
ଆଉ କେତେକଙ୍କ ଆଗେ
ଅଙ୍ଗୁଳି ସଙ୍କେତେ ରାଧାନାଥ ତତେ
ଚିହ୍ନାଇଦେବ ସରଗେ ।

ଶକୁନ୍ତଳା, ସଙ୍ଗ- ସୀତା, ଇନ୍ଦୁମତୀ
ଶାପ-ବିମୁକ୍ତା ଅହନ୍ତା
ଯୋଗାମଣି ଉଷା ସଙ୍ଗ-ଶିରେଭୂଷା-
ସଇରିଛା, କଉଶଲ୍ୟା ।

ବାଧାବିଘ୍ନ ଟାଳି ନାରାଧର୍ମ ପାଳି
ପରିଣାମେ ଆହ୍ୱାଲଦ,
(୨) ଶାନ୍ତି ଲଭିଛନ୍ତି, ନିଶ୍ଚେ ତୋହପ୍ରତି
ପ୍ରଦାନବେ ଆଶୀର୍ବାଦ ।

(୩) ପାପେ ଅବହେଳି 'ପଦ୍ମିନୀ'କ ଠେଲି
ନ ଥିବାରୁ କୃପାନଳେ

(୧) ସତ—ବାମଣୀ ମହାରାଜ ୯ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଶିଳ୍ପବନ ଦେବ ।

(୨) ଆତ୍ମବିଗ୍ନ-ନିର୍ଭର କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ପାଟଣା, ଉଷା, ନନ୍ଦକେଶରୀ,
କେଦାର-ଗୌରୀ ରୁକ୍ମ ବିଷାଦାଳ୍ପ କାବ୍ୟ-କବିତାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ।
ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ—ତାଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ରଚନା (ନବ୍ୟଯୁଗର) “ଇନ୍ଦୁମତୀ”
ବ୍ୟତୀତ ତପସ୍ୱିନୀ, ପ୍ରଣୟବଲ୍ଲଭ, କାଚକବଧ, ଅଯୋଧ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟେକ
କାବ୍ୟ କବିତାରେ ରଚନାଶୈଳୀ ତଥା ଭଙ୍ଗୀରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

(୩) ପଦ୍ମିନୀ—ମେହେର କବିଙ୍କର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟବିଶେଷ ।

ହସହସ ହୋଇ   ତୋ ଚରଣ ଧୋଇ
ଦେବ ସେ ସ୍ୱର୍ଗଜା-ଜଳେ ।

ବସନ୍ତ-ଗ୍ରୀଷମ-   ବରଷା-ଶରଦ
ସହ ହିମନ୍ତ ଶିଶିର
ନନ୍ଦନବନର   ଫୁଲଦାର ଗୁନ୍ଥି
ମଣ୍ଡିବେ ତୋ' ବସ ଶିର ।

(୧) ଆଦିକବିଙ୍କର   ଆଦେଶେ କୋକିଳ
ପାରିଜାତ ଡାଳେ ବସି
ଗାଇବ ତୋ ଯଶଃ-   ସଙ୍ଗୀତ ଅଜସ୍ର
ବାଇ କଳକଣ୍ଠ ବଂଶୀ ।”

ଏହା କହି ଦେଖ   ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛୁଡ଼ି
ସମ୍ବରଲେ ଶୋକ-ସ୍ତବ
ଅଦ୍ୟାପି ସେ ଛବି   ସ୍ମୃତିପଟେ ଆଜି
ଦିଏ “ଚଇତ-ଅମାସ୍ୟା” ।

ପ୍ରଶାନ୍ତ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ଭୂମିକା

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ‘ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ’ର ପାଣ୍ଡୁ-
ଲେଖ୍ୟ ପାଠ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମୋତେ ମିଳିଛି । ମାନବର ଆଦ୍ୟମ
କାଳର ଆଦ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଣୟ ଓ ତାହାର ମହିମାମୟ ମହତ୍ତ୍ୱ ତଥା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ
ପୁସ୍ତିକାଟିର ଉପଜୀବ୍ୟ ବିଷୟ । ଏକଦା କାବ୍ୟ-ନାୟକ ନିଜ ଭରଣ ଶାବନରେ
କୌଣସି ବାଲ୍ୟ-ବିବାହତା ଭରଣୀର ପ୍ରଣୟରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସେହି
ପ୍ରଣୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଭୋଗ ନ ହେଉଣୁ ତାଙ୍କର ବିଚ୍ଛେଦ ସଂଘଟିତ ହୁଏ ।
ବିଚ୍ଛେଦର ଏକବର୍ଷ ଅବ୍ୟବହୃତ ପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାୟିକାର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ଓ
ସେହି ମୃତ୍ୟୁରେ ପ୍ରଣୟୀର ବିରହ-ବ୍ୟଥା ପ୍ରାଣରେ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ବେଦନା
ଅନୁଭୂତ ହେବାରୁ ସେ ‘ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ’-ବିଷାଦରାଗିଣୀ-ମର୍ମରତ ଗିରିନଦୀର
ସ୍ଥାନ ତୋଳନ୍ତି । ଶେଠ ମହୋଦୟ ଏହି ଗାନରେ ସବେଦନ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ
କରାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ପୁସ୍ତିକାଟିର ଉତ୍ତରଭାଗ ପାଠକଲେ ଚକ୍ଷୁ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ ହୁଏ ।
କରୁଣରସର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ଏହା ମୁର୍ଚ୍ଛିତ ।

ଲେଖାଟିର ଶ୍ରୀମତୀ ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ; କିନ୍ତୁ ସବର୍ଣ୍ଣ ଉପଧା ତଥା ‘ର’ ଅନ୍ତ୍ୟ
ରକ୍ଷା ଦିଗରେ ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିବାରୁ ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ଶ୍ରୀମତୀର ଉତ୍ଥାନ
ପଡ଼ନ ଦିଶିଛି । ଯୁଗ ଅନୁଯାୟୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଆଉ ଟିକିଏ ସରଳ,
ତରଳ ତଥା ସୁବୋଧ୍ୟ ହେବାର ଥିଲା । ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ କାବ୍ୟରେ ବହିଷ୍କୃତ
ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହୋଇଥିବାରୁ ତହିଁରେ ପ୍ରଧାନ
ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅବହେଳିତପ୍ରାୟ । ଉଞ୍ଜୀୟ ପ୍ରସବରୁ ଶେଠ ମହୋଦୟ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅବ୍ୟାହତ ପାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଅଥଚ ତାଙ୍କର ବଳଷ୍ଠ
ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ସେ ଦିଗରେ ତାଙ୍କୁ ନୂତନ ଭାବରେ ଠିଆ କରାଇ ପାରିଛି ।
ସବର୍ଣ୍ଣ ଉପଧା ଓ ‘ର’ ଅନ୍ତ୍ୟ ରକ୍ଷା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ପଦମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ।
ଗୋଟାଏ କଠିନ ନିୟମରେ ଆବଦ୍ଧ ଥାଇ ହୁଏତ ସେ ମୁକ୍ତ ଆକାଶର
ବିହଙ୍ଗମ ଭଳି ଶ୍ରୀଜା କରିବାର ଅବସର ପାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତଥାତ

ଭାଷାର ସରଳତା ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର ଭାବ ରକ୍ଷା ଦିଗରେ ସେ କମ୍ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରାଦେଶିକ (ସମ୍ବଲପୁରୀ) ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ନେଇ ଭାଷାର ସାବଜ୍ଞାନତା ନଷ୍ଟ ହେବାର ସେତେ ଆଶଙ୍କା ଆସେ ନାହିଁ; ଯେହେତୁ ଅନେକସ୍ଥ ପୁସ୍ତିକାଟିର ରସ ପରିପୁଷ୍ଟିରେ ଏହା ସହାୟ ହୋଇଛି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ପ୍ରଣୟ-ମଧୁର ପରିବେଷଣ ସହ ସମାଜପ୍ରତି ଶିକ୍ଷାର ଚର୍ଯ୍ୟ୍ୟକ୍ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ତାଙ୍କର ନବୋନ୍ମେଷଶାଳିନୀ ପ୍ରଜ୍ଞାର ପରିଚୟ ଦିଏ ଓ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପଦରେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବିର କବିତ୍ୱ ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ଦୈନ୍ୟ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଜୀବନରେ ଶେଠ ମହୋଦୟଙ୍କ ଏଭଳି ସାଧନା ପ୍ରଶଂସନୀୟ ।

ବିଚ୍ଛେଦ ପରେ ପ୍ରଣୟିନୀ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ ପସ ‘ପ୍ରଣୟ-ପତ୍ରିକା’ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହା ପୁସ୍ତିକାଟିର ଶେଷ ଭାଗରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଭାଷା, ଭାବ, ତଥା ମୌଳିକତା ନେଇ ଲେଖକଙ୍କର କମ୍ କଳାପାଟବ ପ୍ରକାଶ ପାଇନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ, ପ୍ରଣୟ ସଂପର୍କୀୟ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ ‘ଟେକ-ପାସୋର-ପସର’, ‘କାମ-ଦରବାର’ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରୟୋଗରେ ଲେଖକଙ୍କର ନବ-ଉଦ୍ଭାବନା ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳେ । ତଦୁପରି ପ୍ରେମର ମଧୁର-ସ୍ପନ୍ଦନରେ ପୁସ୍ତିକାଟି ଯେପରି ଉତ୍ତରଳ, ରସିକତାର କୋମଳ ଉନ୍ମେଷ ନେଇ ତାହା ସେପରି ସ୍ୱାଦ୍ୟ ଓ ହୃଦ୍ୟ । ସୁଲଭଃ ରଚନାଟି କବିତ୍ୱମୟୀ ହୋଇ ପାରିଛି । ଇତି ।

ପାଣିମୋରା

୮-୫-୪୯

}

ଶ୍ରୀ କେଶବ ମେହେର

ପ୍ରଣୟ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ପୂର୍ବଭାଗ

(ସନ୍ତୋଷ ବା ମିଳନ)

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

- (୧) ଥିଲୁ ଏକ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ
ଗୋଟେ କୁଟିଆ ଘର,
ସେ ଘର-ଅଳ୍ପଳୀ ବିଜୁଳି
ଯେହ୍ନେ କଳାମେଘର ।
ବଡ଼ ଦି' ଭଉଣୀ ମା' ବାପ
ପୁଣି ବେନ ସୋଦର,
ସଭାକରିଠାରୁ ପାଏ ସେ'
ଅତି ସ୍ନେହ ଆଦର ।
ଭଜ ଶିକ୍ଷିତା ନ ହେଲେହେଁ
ଭଜ ଜ୍ଞାନ-ସଂସାର,
ପରଚୟ ଦେଉଥିଲୁ ତା'
ଆଚରଣ ବେଞ୍ଚର ।
ପଡ଼ି ବୁଝିପାରେ ସଙ୍ଗୀତ
ନାଟ୍ୟ ନାନା ରଙ୍ଗର,
ସରଳ କବିତା ତରଳ
ସ୍ତବ ଭଙ୍ଗୀ ଡଗର ।

---

(୧) କୁଟିଆ—ଜାତିବିଶେଷ ।

ଉପମାନ-ଅପମାନଦା

ନବ ସୁରସିକାର,—

ରୂପ-ଛବିଗାନ କବର

ଚୁଆ ଶ୍ରମ ସ୍ଵୀକାର ।

ଗୋଲ ପୟୋଧର ଗୋଲପ

ଧର ରଙ୍ଗାଧର,

ପରତେ କେ' ଯିବ ନ ଦେଖି

ଅରେ ଖୋଲ ଶରୀର ।

(୧) ରୂପଗରବଣୀ ଗୁପତ-

- ପ୍ରେମ-ପୈର୍ଯ୍ୟ ଗୁମର,

(୨) ପେଷିବାକୁ ପେଷି ଥିଲ କି

ତାକୁ କଞ୍ଜକୁମର ?

ଷୋଳବୟସୀ ସେ' ସୁନ୍ଦର-

ମଣି ରମଣୀବର,

ପୀରତି ଆପନେ ପରତ-

ଦିନ ଦିଏ ଖଜର ।

(୩) ସଜପୁଟା ରଜ ଉକୁଟା-

କମଳନା-ପ୍ରେମର,

(୪) କହରକୁ ଏଡ଼ି ଦେଇଛି

କେଉଁ ମୁତ ତୁମର ।

ଲଗିଲ ଦୁହଙ୍କ ଗଳାରେ

ଦୁଡ଼ି ପୀରତି-ତୋର,

(୫) ପ୍ରେମ-ହୁମାଗୁଡ଼ି-ଗଣ୍ଡରେ

ବୁଡ଼ି ହେଲୁଁ କୁଡ଼ୋର ।

(୧) ରୂପଗରବଣୀ—“ମୁଁ ସୁନ୍ଦର” ଏହି ଧାରଣାରେ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଅଭିମାନ ଥାଏ ।

(୨) କଞ୍ଜକୁମର—ବ୍ରହ୍ମା । (୩) ରଜ ଉକୁଟା—ପୁଷ୍ପଧୂଳି ମାଝିଥିବା; ରଜୋବତୀ ହୋଇ ସାରିଥିବା । (୪) କହର—ସୁବାସ; (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥରେ) ଆହ୍ୱାନ । (୫) ହୁମାଗୁଡ଼ି—ହୁମାରେ ଥିବା ଶିବମନ୍ଦିର । ଏହା ସମ୍ବଲପୁରର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।

ପ୍ରେମରସଭର ସଙ୍ଗୀତ

ହେଲୁ ସିଦ୍ଧି ମନ୍ତ୍ରର,

ମନ ମୋହନେଲୁ ମନୋଜ-

ପୂଜାବଧୁ ସନ୍ତର ।

ଭୁଲିଗଲୁ ମନ ସମୟ

ସ୍ନାନ-ପାନ-ଆହାର,

ସୁଧାକଣ୍ଠା ମଧୁ-ପ୍ରସାଦ

ପାଇ ରତନାହାର ।

କ୍ଷଣିକ ବିଚ୍ଛେଦ ଲାଗିଲୁ

ପ୍ରାଣେ କୋଟି ବସ୍ତର,

ପୀରତି-ପଥରେ ନ ଘଟି-

ବାରୁ ବାଧା-ମସ୍ତର ।

ନରୁପଣ କରେ ରସିକା-

ରାଣୀ ତା' ଅଭସାର,

ଘରେ ବା ବାହାରେ ସମୟ

ଜାଣି ଦିବା ନିଶାର ।

ଗୁରୁତ୍ବ-ମରମ ଗୁଝିବ

ଯେହୁ ପ୍ରେମ-ଚତୁର,

ମଦନେ ଯେ' ଦିନ ଚତୁର୍ଥ-

ମନ ହୁଏ ଆତୁର ।

ପଠାଇଦିଏ ସେ' ମୋ'ଠାକୁ

ଚରା ପାନ ପତର,

ସିଞ୍ଚା ହୋଇଥାଏ ତହିଁରେ

ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ଅତର ।

ଯେତେ ଦିନ ଥାଏ ସୁନ୍ଦର-

ଭାଲେ ଟିକା ସିନ୍ଦୂର,

କୁଡ଼ୋର—ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ । ଏହି ଜାତୀୟ ମତ୍ସ୍ୟଦଳ ବଞ୍ଚିତ ଗୁଡ଼ିର ଘାଟରେ (କୁଡ଼ୋର) ନିର୍ଭୀକ ନିରାପଦ ଭାବରେ ସନ୍ତରଣ କରୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ସେତେଦିନ ଯାଏ ତା'ପାଖୁଁ
ମୋତେ କରାଏ ଦୂର ।

ଯେଦିନ ମାଜଣା-ବାଜଣା-
ଉଣା ପାଦ-ନେପୁର,
ଜଣାଏ ସେଦିନ ଯିବାକୁ
ବାଲା ସଙ୍କେତ ପୁର ।

ଚଳାପାଞ୍ଜୀ କଳା କୁନ୍ତଳା-
ଆଖି କଜଳ ଗାର,
ଦେଖିଦେଲେ ଉଠେ ମରମେ
ଜଳ କାମ ଅଙ୍ଗାର ।

କାମକାଣ୍ଡ ବାଜି ନଥିବା
ଦିନେ ସାଜି ହେବାର,
ବଦଳେ ଯେ ଶୁଭ ସେ' ଜାଣେ
ପ୍ରୀତି ମାଜି ଦେବାର ।

ରଖିବାକୁ ଟାଣ ପକାଏ
ରାଣ ଯେବେ ଟେକର,

(୧) 'ନଖି' ବୋଲି ମୃଦୁ ମଧୁର
ହସି ଛଡ଼ାଏ କର ।

ଲପନଠୁଁ ବେଶି ଗୋପନ
କଥା କହେ ନେତର,
କାନଠୁଁ ମୋ ଗାନ ଅଧିକ
ଶୁଣେ ତାର ଅନ୍ତର ।

ଲଜରଖା ଅଙ୍ଗେ ନଜର
ଦେଲେ ରସାଳସାର,
ଦୋଡ଼ାଇବା ଛଳେ ବଡ଼ାଇ
ଦିଏ ଶୋଭାର ସାର ।

(୧) ନଖି—ରାଣ (କରିଆ-ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ନକାଟିବାପାଇଁ ବାମହସ୍ତର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗୁଳର
ନଡ଼ିଦୁଇକୁ ଲଗାଇ ଏହି ନଖି ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ । ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ ।

ପ୍ରୀତି-ମଧୁଚଣା ନଗନ .

ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁର,

ହାସ-ସ୍ମୟ-ବେଶ ସକଳ

ବୋଧ ହେଲୁ ମଧୁର ।

ସମୟ ବିଶେଷେ ଅଦେହ-

ଶରବଦ ଦେହର,

(୧) ଗହ୍ୱର ଗରୁ ବ' ଆଖିଲୁ

ଅରବିନ୍ଦ କହର ।

ଦଟି ଯାଉଥାଏ ଏପରି

ଦିନେ ଦିନେ ବାସର,

ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ

ଆଜି କେଉଁ ମାସର ।

ଇତର ଯାତର ପରବେ

କିମ୍ବା ଓଷା ବ୍ରତର,

ପୂଜା ଭକତିରେ ନଥାଏ

ଆମ୍ଭ କିଛି ଖାତର ।

ପାଶ ଗ୍ରାମେ ରଥ ଯାତର

ହେଲେ ହେଉଁ ହାଜର,

କାଳିଆ ସୁଭଦ୍ରା ଉପରେ

ସେତେ ନାହିଁ ନଜର ।

କଣି ରଖୁ ଖଜା ମିଠାଇ

ବିଡ଼ା ପାନ ଅତର,

(୨) ଫେରିଲୁ ବେଳେ ତା' ଫିଟାଇ

ବାଟେ କରୁଁ ଦତର ।

(୩) ଆସିଲେ ସେପରି ଦଶର-

ଡାଳଗାଇ-ଡିହାର,

(୧) ଗହ୍ୱର—ସ୍ୱେଦ । ଅରବିନ୍ଦ—ପଦ୍ମ, କାମଦେବଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶର । କହର—ସୁବାସ ।

(୨) ବତର—ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁର ରସାସ୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ (ସଂଶ୍ଳେଷ) ।

୧୦ (୩) ଡିହାର—ପଦପଦାଣି (ସଂଶ୍ଳେଷ) ।

(୧) ଅଙ୍ଗର ନଳିଆ-ବାଲିଆ

କୁଞ୍ଜେ କରୁଁ ବିହାର ।

ଦରପୁଟା ହାସେ ବିଡ଼ୁଆ

ରସେ ରଞ୍ଜି ଅଧର,

ସେ ବୋଲେ ମୁଁ ହେବି ରାଧିକା

ତୁମେ ମୋ' ବଂଶୀଧର ।

କାରତ୍ତିକ ଶେଷେ ଯେକାଳେ

ପଶେ ମାରଗଣିର,

ମାର-ଅଦାଲତ ପଦାରୁ

ଶସେ ମଦାଳସୀର ।

(୨) କରମା ନାଟେ ଯେ ଦରମା

ଦିଏ ବୋଡ଼ାସମ୍ବର,

ଭାଗ ପାଇନାହିଁ, ନଥାଏ

ମଧ୍ୟ ଲେଡ଼ା ଆମର ।

(୩) 'ଶୁଆନା' ନାଟର ଦେଖାଇ

ଦିଏ ନାନା କସ୍ତୁର,

(୧) ନଳିଆ—ଅପ୍ରଗତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧନଦୀ । ଲକ୍ଷିତ ନଳିଆର ନାମ “ଗଣ୍ଡା ମେହେର” । ଏହାର ଧାର ଅଙ୍ଗନଦୀରେ ପଡ଼େ ।

(୨) କରମାନାଟ—ବୋଡ଼ାସମ୍ବର ଅଞ୍ଚଳର କରମା ନାଟରେ ପ୍ରାୟ ୮୧୦ ଜଣ ଯୁବକ ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ଯୁବତୀ-ଟୋଙ୍କା ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ମାଦଳ ବଜାଇବେ । ଟୋଙ୍କାମାନେ ଗୀତ (ଆଦରସାଧୁନ ଯୋଡ଼ାଯୋଡ଼ି ଗୀତ) ଗାଇ ଗାଇ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ବିଶ୍ରାମ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଗୋଟାଏ ନିର୍ଜନ ଗୁହ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି ଶୋଇବେ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ହସ୍ତ-କରିତ୍ତକର ଉପଭୋଗକୁ ଏଠାରେ କରମା ନାଟର ଦରମା ବୋଲି ନିଦେଶ କରାଯାଇଛି ।

(୩) ଶୁଆନା—ଏହି ନାଟରେ ବିଶେଷତଃ ଇରିଆ ଜାତିର ଟୋଙ୍କାମାନେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ଏବଂ ପାଖ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ ଘରଘର ବୁଲି ‘ଶୁଆଦେବୀ’ଙ୍କ ନାମରେ ଗୀତ ଗାଇଗାଇ ହାତରେ ତାଳ ପକାଇ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ସେମାନେ ରହି ଯାଇଥିବେ, ସେହି ଗ୍ରାମର କରମା ନାଟରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । କସ୍ତୁର—ଦୋଷ ।

- (୧) 'ହୁମୋ' ଗୀତରେ ସେ' ଲଗାଏ
ଭଙ୍ଗା ସଙ୍ଗୀତ-ସୁର ।
- (୨) ସେ କାଳରେ ବସି ନ ଥିଲା
ବେଶି ହରି ବଜାର,
- (୩) ଶ୍ଵେତ ପ୍ରେମେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା
ଯହିଁ ଦେଖାନ୍ତି ଜାର ।
- ପାଇଯାନ୍ତି ତହିଁ ଅନେକେ
ନିଜ ଯୋଗ୍ୟାପହାର,
ଯୋଗ୍ୟତାକୁପାୟୀ ଲୁଚିନା-
ନିନ୍ଦା-ଲଜ୍ଜା-ପ୍ରହାର ।
- (୪) ଅଭିସାରିକାର ସ୍ତ୍ରୀକାର
ନେଇ କେଉଁ ନାଗର,
- (୫) ପଥ ଚାହିଁ ତେଜ ଥରକୁ-
ଥର କର-ଜାଗର ।
- ପରପୁରୁଷର ଛାଇ
ପରଶରେ ଯାହାର,
ସଙ୍ଗତ-ମହତ୍ତ୍ଵ ଦେହରୁ
ହୋଇଯାଏ ବାହାର ।
- ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟୁ ଅନେକ
ସଙ୍ଗ ହରି ହାଟର,

(୧) ହୁମୋ—ସମ୍ବଲପୁର ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଟୋକମାନଙ୍କର ରାଜିକାଳୀନ ଝେଲବିଶେଷ । ଏହି ଝେଲରେ ଟୋକମାନେ ଅନେକ ଭଙ୍ଗର ସୁରରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ଆମୋଦ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଗୀତରେ ସମସାମୟିକ ସମାଜର ଚିତ୍ର, ଯୁଗଦୁଃଖ ସପ୍ତକ ମନୋଭାବ ଆଦି ସରଳ ପକ୍ଷୀଭାଷାରେ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ହୁମୋ ଗୀତକୁ ପକ୍ଷୀ-ସାହଚର୍ଯ୍ୟର ଉପାଦେୟ କବିତା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

(୨) ହରିବଜାର—ହରିହାଟ । (୩) ଜାର—ଲୁଟି ।

(୪) ଅଭିସାରିକା—ନାୟିକାବିଶେଷ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପରପୁରୁଷ-ସହବାସ ଇଚ୍ଛାକରି ସଙ୍କେତ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ କରେ । (୫) କରଜାଗର—ଟକ ଲୁଚି ।

ଅଭିନେସୀ ସାଜ ଚଳାଇ

ଆନ୍ତ ପ୍ରେମ-ଥେଟର ।

ଅନ୍ଧାରୀ ନଜ ଦରକୁ

ଦିନବେଳେ ଯା' ଡର,

ତେଲିଦଣା-ତେଲ, ମଳରେ

ଗଣା ଯାର ମୁଠର ।

ବିଜନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଲମ୍ପଟ

ଭୁଲେ ସେ ରସିକାର,

ପଶନ୍ତ ବାରେନା' ବାଲିଆ

ଧୁଳି ସ୍ଥାନ ବିକାର ।

ପରୁରିଲେ ଲଜେ ନଦୀ

ଯେଉଁ ନାଶ ଉଠଇ,

ସଜା ଶୁଭରେ ଯେ' ଲୋକଙ୍କ

ନେସେ ଶୁଭ ସୁଦର;

(୧) ଦିନକ ମଧ୍ୟେ ଯେ' ସାରିଛୁ

ସାର ଧନ ଲଜ୍ଜାର,

କି ନ କରେ ନାଶ-ଚରିତ୍ର-

ହାସ ହରିବଜାର ?

ପରଦାଦେଖିଣୀ କେତେକ

ପରମଦା ସେଠାର,

ନେସ ତାଙ୍କ ଦେଉ ନଥାଏ

ମାସ ଗୁହାଣୀ-ଠାର ।

ବିବେକ-ପ୍ରହସ ସଞ୍ଚୟ-

ତେଜ ପରଦା ଯା'ର,

କି କରବେ ତାଙ୍କୁ କାମାନ୍-

ଜାର ଶତ ହଜାର ?

ପଦା ରଖାଇ ତା' ଅଶୋକ-

ବନେ ପ୍ରେମଧନ୍ଦାର

(୧) ଚୁମ୍ବି ପାରିଲୁକି ତ୍ରମର

ସୀତା-ଓଷ୍ଠ-ମନ୍ଦାର ?

ନୟଲେକି ଯଦୁବଂଶରେ

ବିଶ୍ଵବିଜୟୀ ଶର,

କେ ରୋଧ ପାରିଲୁ ପୀରତି-

ଲଜ୍ଜା ଉଦ୍ରାଦେବୀର ?

ନମାନେ କଣ୍ଠକ ଅଟକ

ପ୍ରୀତି-ଦେଶ ପୟର,

(୨) ନିନ୍ଦା ଲଜ୍ଜା ବାଧା ଯା' ଦାସୀ,

ଉପ୍ପ ଯାର କୋପୁର ।

କର ଯୋଡ଼ି ରହେ ଅଗ୍ରତେ

ମୁଣ୍ଡ ସମାଜ-ଡର,

ମୁଣ୍ଡ ନଇଁ ରହେ ପୀରତି-

ତେଜେ ଟେରବାଡ଼ର ।

(୩) ପୀରତିର ଗୁଣ ବଜର-

ଠାରୁ ବେଶି ବଜର

ପ୍ରକୃତ-ଧମକ ଦାଉକୁ

ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ନଜର ।

(୪) ମଇଧାନ ଖର ପ୍ରଖର

ଝାଉ ବଇଶାଖର,

(୫) ପ୍ରୀତି ଆଗେ ସବୁ ଡରଣ

ହୋଇଯାଏ ଆଖର ।

(୧) ତ୍ରମର—ଭୁଜ, କାମୁଜ ।

(୨) କୋପୁର—ଗୁଜର । (୩) ବଜର—ବଜ୍ର ଓ କଠିନ ।

(୪) ଝାଉ—ଶ୍ରୀସୁକାଳୀନ ଝଂଝାବାତ । (୫) ଆଖର—ଶେଷ ।

ଇତସ୍ତତଃ ହୁଏ ଭରସା

ଛୁଡ଼ି ବରଷାଧାର,

ମନଫଟା ହୋଇ ପଳାଏ

ଘନଘଟା ଅନ୍ଧାର ।

(୧) ଅରୁଦ ହେବାର ଭୟରେ

ପଡ଼ି ରୁଦ୍ଧିଯାକର,

(୨) ବିନୟରେ ପ୍ରୀତି-ପୟର

ଧୁଏ ଶୀତ-କାକର ।

ମନ୍ଦିରେ ପ୍ରୀତିର ମହିମା

ବେଶି ବୁଝନ୍ତି ହର,

ବିଲେପନ ସଙ୍ଗା-ଦଗଧ-

ଭୟ ଯା'ର ଦେହର ।

ପ୍ରିୟା-ଅସ୍ଥିମାଳା ବକ୍ଷରେ

ବନ୍ଧି ଚର ଶୟର,

ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଶରୀରେ ବୋଲନ୍ତି

ଯେହୁ “ନାଶ-ଈଶ୍ୱର” ।

(୩) ଗୁରୁଦାର ତାର ପ୍ରେମରେ

ଚନ୍ଦ୍ର କଳଙ୍କାକାର,

(୪) ଗୁଡ଼ାକେଶଙ୍କର ତଥାପି

ସେ ତ ବୁଡ଼ାଳଂକାର ।

ଭକ୍ତିମଙ୍ଗ ରମା ନ ରଖି-

ବାରୁ ପ୍ରୀତି ଗୋଚର,

କାଶୀ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦିଲେ

ସବେ ଚର ଅଚର ।

(୫) କେଳିକଳାବତୀ ହେବାରୁ

ବାଣୀ ମୋହି ସାକାର,

(୧) ଅରୁଦ—ଶୟ । (୨) ଶୀତ—ଶୀତକାଳ । କାକର—ବରଷ, ଶିଶିର ।

(୩) ଗୁରୁ—ବୃହସ୍ପତି । (୪) ଗୁଡ଼ାକେଶ—ମହାଦେବ । (୫) ସାକାର—ଅନନ୍ତଶାୟୀ ବସ୍ତୁ ।

(୨) ଲଭକଲେ କେଳିକଳାଟି

ପ୍ରେମ-ପୁରସକାର ।

ଭର ନେଲେ ପଦ୍ମା ପ୍ରାଣେଶ-

ପଦସେବା କାର୍ଯ୍ୟର,

ବାଣୀପାଣି ଅଧିକାରଣୀ

ହେଲେ ପ୍ରେମ-ରାଜ୍ୟର ।

(୨) ଅଗାଧ ସାଗର ମନ୍ଥନ

କାଳେ ବିଧି ନାଶର

ଉତ୍ପଳିବା ଦେଖି ସରବ-

ଶେଷେ ପ୍ରୀୟୁଷ-ଗର ।

ସୁଧା-‘ସାରମଧୁ’ ବିଷର

‘ନିଶା’ କରି ମିଶର,

ରଖିଲେ ରସିକ-ରସିକା

ଲଗି ପୀରତି-ସର ।

ପ୍ରୀତିର ଗୌରବେ ସନ୍ଦେହ-

ରଖି ଦେବ ଇନ୍ଦର,

ପରଶିଲେ ‘ପ୍ରୀତି’ ପ୍ରୀୟୁଷ

ଭୁଳା କରି ମନ୍ଦର ।

ଓଜନରେ ଦେଖି ପୀରତି

ତଳ ସୁଧା ଉପର,

ଲୋଭ ହେଲେ ତେଣୁ ଅହଳା-

ରୂପବତୀ ରୂପର ।

ପବନ ସରଳ ପ୍ରେମେ ତ’

ସନ୍ତ ନାହିଁ ପାପର,

ଭାଗୀ ହୁଅନ୍ତେକ ବାସବ

ଗଉଡମ ଶାପର ?

ରୁପଜାତ ମୋହ ପାପରେ
 ସିନା ସ୍ୱର୍ଗ ରଜାର,
 ପୁଟିଗଲ୍ଲ ଉପଦଂଶର
 ଉପସର୍ଗ ହଜାର ।

ରୁପସୀ-ରୁପତ ପ୍ରେମରେ
 ପଡ଼ି କେତେ ନାଗର,
 ଏହିପରି ସିନା ବହୁଳ
 ବାଳା ନାନା ରୋଗର ।

(୧) ରୁପାଙ୍ଗବା ପ୍ରୀତି-ସେବାରେ
 କେତେ କାମ-ବୃକର,
 ସବହର ହୋଇ ହୁଅନ୍ତି
 ଶେଷେ ଦୁଃଖ-ଆକର ।

କାହିଁ କେତେ କାମୀ କାମିନୀ-
 କର ନାହିଁ ସୁମାର,

(୨) ବରାଙ୍ଗ ହେଦନ କରାଇ
 ମଧ୍ୟ ମାରୁଛି ମାର ।

ବରହରେ କେତେ ପ୍ରଣୟୀ
 କେତେ ପ୍ରଣୟିନୀର
 ମରବେ ଝୁରୁଛି ନିରତେ
 ନେହୁଁ ଲୋଚକନର ।

ବାଧା-ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ି କେ
 ପ୍ରୀତି-ମିତା କହର,
 ମୁରୁଛି ନପାରି ହାରୁଛି
 ପ୍ରାଣ ଖାଇ ଜହର ।

ତଥାପି ନ ଭୁଟେ ଜଗତେ
 ପ୍ରୀତି-ବଦନ ଆଦର,

ଧନ୍ୟ ସେ ପୀରତ, ମାଧୁସୂ-
ଧନ୍ୟ ତା ସୁଆଡ଼ର ।

ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ି ବହୁଛି
ଆମ୍ଭ ପୀରତ ଧାର,
ଅତିହସ କର ବାରଣ
ସାଧାରଣ-ବାଧାର ।

(୧) ବିପ୍ରଲକ୍ଷ୍ମୀ କନ୍ୟା ଖଣ୍ଡିତା
କଳହାନୁରତାର,
ଭାବ ଅନୁଭବ ଦିନେ ବି
ଘଟି ନଥିଲା ତାର ।
କଟି ଯାଉଥିଲା ଏ ଭାବେ
ଦିନ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର,
ଦେଖାଇଲା ବିଶ୍ୱ ବରଷ-
ଶେଷେ ନୂଆ ହୃଦୟ ।

ଗ୍ରାମବାସୀ-କୂଟମନ୍ଦିରୀ
କିବା କପାଳ-ଗାର,
କେ କହିବ ? ମୋତେ ଯିବାକୁ
ହେଲା ନିଜ ଅଗାର ।

(୨) ପରସ୍ପର ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ-ସଞ୍ଚରେ
ଖଞ୍ଜିରାଟ-ଦୃଶାର,
କରକଞ୍ଜି ଧରି ହେଲି ତା
ଦହଗଞ୍ଜି ଭୂଷାର ।

(୧) ବିପ୍ରଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଙ୍କେତ କରି ସୁଦ୍ଧା ଯେଉଁ ନାୟକ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ନିକଟକୁ ନଆସି ନିରାଶ କରେ, ସେହି ସ୍ତ୍ରୀକୁ “ବିପ୍ରଲକ୍ଷ୍ମୀ” କୁହାଯାଏ । ନିଜ ପ୍ରଣୟୀଠାରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀର ଅନୁରାଗ ଚକ୍ଷୁ ଦେଖି ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଇର୍ଷ୍ୟା-କଷାୟିତ ହୁଏ, ସେହି ସ୍ତ୍ରୀକୁ “ଖଣ୍ଡିତା” ନାୟିକା ବୋଲାଯାଏ । ଗୁଡ଼ିକାରା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଣୟୀକୁ ନିରାଶ କରି ପଶ୍ଚାତ୍ତପ କରେ, ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ “କଳହାନୁରତା” ନାମରେ ଅଭିହିତା ହୁଏ ।

21 (୨) ବଞ୍ଚିତ ବିଷୟ—୧୯୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଘଟଣା ।

ବିଷଣ୍ଣ ବଦନେ ଭାଷିଲି

ସଖି, ଏ କଳାକର,

ଅସ୍ତ୍ର ହେଲେ କାଲି ସଦନେ

ପିବ ମେଲଣି କର ।

ଅଧୀର ନହେବୁ ସୁଧୀର-

ମଣି ରମଣୀ-ହୀର,

ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ଧରେ କି ପଦ୍ମନା

ଦୂର ହେଲେ ମିହିର ।

ଶୁଣି ଏ ଭାରତୀ ନ କର

ମତ ଅତି କାତର,

ପରଶ-ଉତ୍ତର, ଯାଉଛି

ଧର ପିଣ୍ଡ ମାତର ।

ହସି କହ ଶଶି-ବଦନ,

ଚନ୍ଦ୍ରା କରି ଅନ୍ତର,

ପ୍ରତି ମାସରେ ତ ପଠାଉ-

ଥୁବ ପ୍ରୀତି-ପତର ।

ଯହିଁ ଥିଲେହେଁ ମୁଁ ତୋହର

ସିନା ନଗନାବର,

ପ୍ରବୋଧନା ଦେବ ଅଧିକ

କିସ କହି ଆବର ।

କଥା ନ କହୁଣୁ ଲେତକ-ଧାର

ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁର,

କହି ଦେଉଥିଲୁ ମରମ-ବ୍ୟଥା

ଟାଣ-ବନ୍ଧୁର ।

କିଛିଷଣେ ରାମା ପଶନ୍ତେ

ପୋଛି ଅଶ୍ରୁ ପଜର,

ଏଣେ ତେଣେ ରୁହିଁ ମୋ'ଆଡ଼େ

ପୁଣି ଭାଳି ନଜର ।

ଯା' ଉଠିଲି ତା' ସରଳ-

ପ୍ରାଣ ଶ୍ଵାସ-ସ୍ଵପ୍ନାର,

ରୂପାନ୍ତର ଆଖି ଉପାନ୍ତ୍ୟ

ମେଲେ ଲେଖୁଛି ସାର ।

“ସେବେ ଯିବ, ଜୀବଧନ ହେ

ମତେ କହ ‘ତୁ ମର’,

କାହାକୁ ଦେବ ଏ ସେନେହ-

କିଣା ଦେହ ତୁମର ?

ନେବ କିନା ସଙ୍ଗେ କହ ତ’

ଭଲ ନବ କିଶୋର,

ଗେଲ ଶଯରେ ତ ଲଗାଇ

ଦେଲ ଭେଲକ-ସୋର ।

ଜାଣି ମୁଁ ନଥିଲି ନାଗର,

ପ୍ରୀତିଶ୍ଵାସ ବେଶ୍ଵର,

ଠାଣି ଦେଖାଇଲି ନୟନ-

ଶୋଭା ମନଲେଖର ।

ମଖାଇଲ ବନ୍ଧୁ ଖିଆଲି-

ସୁଖେ ରଙ୍ଗ ତମର,

ଚଖାଇଲି ମଧୁ ନିଆଲି-

ମୁଖେ ହୋଇ ଭ୍ରମର ।

ମୋହବାକୁ ଅନବରତେ

ଆଉ ମନ କାହାର,

ଦେହେ ଭୂଷା ସାଜି ଚେହେରା

ମାଜି ହେବ ବାହାର ?

ପିନ୍ଧାଇ ଦେବାକୁ କାହାର

ଗଲେ ପ୍ରେମୋପହାର,

ଗୁନ୍ଥି ରଖିଥିବ ଗୁପ୍ତତେ

ମଞ୍ଜି-ଗୋଲପ-ହାର ?

କାହାକୁ ଡାକିବ ବିଜନ

ଦେଖି ନିଜ ନବର,

(୧) ପରିହାସ ଛଳେ ସମ୍ବୋଧି

ଥରେ ହେ କବି-ବର ?

ହୁମୋ ଖେଳରେ ମୋ' ଘୋଷିବ

ଘୋଷା କାହା ଗୀତର ?

କା'କୁ ଦେଖି ଖେଳ ସଙ୍ଗିନୀ-

ମେଲେ ହେବ ଫିତର ?

‘ବିଦେଶୀର ସଙ୍ଗ ହଲନ୍ଦା-

ରଙ୍ଗ’ ଅତି ଅତିର,

(୨) ମଣିଲ ଏ ମାତବାଣୀକ

ପ୍ରୀତି-ପଥ-ପ୍ରାଚୀର ।

ଉପହାସ କଲି ଯେ ସମ୍ଭା

କହିଥିଲ ଏ ଗିର,

ଅପଯଶ ଗାଈଦେବକି

ସେହି ଏ ଅସ୍ତଗୀର ?

ଘାଟେ ବାଟେ ଦାଣ୍ଡ-ବଜାରେ

ଗଜାମୁଗ, ମକର,

ଗଙ୍ଗାଜଳ, ମିତ, ବଉଳ,

ସମ୍ଭା-ସଙ୍ଗାତକର,

କେତେ ଆଖିଠର-ଟାପର

ଟପାମର-ପଥର,

ସହି ନେଇଛି ମୁଁ ତୁମର

ଲୁଗା ଥରକୁଥର ।

ଲୋକଲୁଗା ଜାତି ସମାଜ-

କୁ ମୋ' ନାହିଁ ନଜର,

ଆଜଠାରୁ ମୋତେ ରହିକ-

ରାଜ କର ନିଜର ।”

ରଙ୍ଗାଧର, ଦେଖି ଏ ରଙ୍ଗ-

ତଙ୍ଗ ପାଖ ସାହାର,

ହସୁଥିବେ ଲୋକ ଆହୁର

ନିନ୍ଦା ହେବ ଜାହର ।

“କି ଅଛି ହସିଲେ ହସନ୍ତୁ

ସେହି ଉଗାରି ବାର

ସୁଭବ ତାଙ୍କ ତ’ ଅନୁତେ

ବିଷ ଉଗାରିବାର ।

ଗୁଡ଼ିଆ ପରାଏ ଗୁଡ଼ିଆ

ସଙ୍ଗେ ନେବା ଫିକର

ସ୍ଥିର କର ମନ ଉଜ୍ଜନ,

ଧନ, ଧରୁଛି କର ।”

ପ୍ରେମ ଗୁଡ଼ିକ, ଏ ଅସାର-

ଆଶା ଛାଡ଼; ଆସାର—

ସୁନର୍ମଳ ଜଳ ଦେବକ

ଆସାଡ଼ର କାସାର ?

ସୁକୁମାର, ଧନକୁମାର

ତୁ ତ’ ଧନ କୁମାର-

ପ୍ରକାଶ୍ୟ ପ୍ରଣୟୀ ତୋ ଯୋଗ୍ୟ

ସିନା, ମୋତେ ନ ମାର ।

ଭୋଗ-ବିଳାସିନୀ ସୌଭାଗ୍ୟ-

ବଞ୍ଚା ନାଗରାଜର,

ଦାସୀ ହେବୁ କପାଁ ସ୍ନେହରେ

ଭାସି ଏ ଗରବର ?

“ଉପର ଛାଉଣି-ଛଟକ-

ଛାୟା ଛାଉ ଧନର

ପରଶଂସା ଛାଡ଼ି, ତୁମେ ତ’
ଧନ, ମୋ ଜୀବନର ।

ଦରକାର ଯେବେ ପଡ଼ିବ
ଏହି ଧନ ଟଙ୍କାର,
ଅଛି ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ, ଏବେ ତ’
ଅଛି ମୋ ଅଳଙ୍କାର ।

ଭବେ କି ସମ୍ଭବ ବିଭବ
କାର ରହୁଛି ଭର,
ସ୍ଥିରତା କି ଅଛି ମାରତ-
ମାର ସିନ୍ଧୁ-ବୀର ?

ଜୀବଧନ, ଧନ-ଚିନ୍ତାରେ
ମନ ଉଠା ନକର,
କରୁଛି କାତର ମିନତି
ପୁଣି ଧରୁଛି କର ।”

ପ୍ରୀତି-ପାଗଳ, ତୋ’ ଏ ଶୁଭ
ଦେଖି ମାଆ ବାପର,
ପରାଣେ କିକଟ୍ତୁ ଆସିବ
ସେ’ ତ ନୁହନ୍ତି ପର !

“ଜନମ ଦିଅନ୍ତି ଜଗତେ
ସିନା ମାତା ପିଅର,
କରମଦାତା ତ ନୁହନ୍ତି
କେହି ପୁଅଝିଅର ।

ଯା’ ପ୍ରାଣେ ବେଦନା ସେ ଜାଣେ
ସିନା, ଅନ୍ୟ କାହାର

(୧) ଲୁହ ଝରିବକି ମାହାର-
କୋଳେ ଦେଖି ମାହାର ?

ବର ହେବ ଯଦି ଗୋବର-

କାଟି ମଧୁ ମଞ୍ଜିର,

ଘଟିବକି ମଧୁ ରୁମ୍ଭନ

ମଞ୍ଜି ଶ୍ରବଣ ଅଳର ?”

କଥା ଶୁଣି ମଥା ଘୁରିଲ

ଚିତ୍ତ ହେଲ ଅଧୀର,

ହୃଦ-ଦୁଃଖତା ଶ୍ରୁତା

ମୋତେ କଲ ବଧୂର ।

ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସିଲି ଭୁଣ୍ଡରୁ

ନ ଆସିଲ ଉତ୍ତର,

(୧) ରଙ୍ଗ-ଡ଼ଙ୍ଗ ଦେଲ ସୁଗୁର

ସ୍ନେହଭଙ୍ଗ-ସୂତର ।

ବରଷର ଶେଷେ ହରଷ-

ପ୍ରେମ-ରସ ଆଖର,

ଭାବ ଅନୁଭବ ଭାବନା-

ଶ୍ବାସ ବହଲ ଖର ।

(୨) ପାରିଜାତ ମଣି ଶେମଳ

ଫୁଲେ ସାଜୁଁ କବର,

(୩) ତରୁ ଉପରୁ କି ପଡ଼ିଲ

ଖସି ମାଳିନୀବର ?

କହିଲ କାତରେ ମହିଳା-

ମଣି ‘ନଟ କଶୋର,

ଠକଲକି ମୋତେ କଥାବା

ମନୁ ଗଲ ପାସୋର ?

କହିଥିଲ ପର ରହିବି

ବୋଲି ଚିତ୍ତ ବାସର,

ଏ କି ଅଭିନୟ ଦେଖାଅ

ଆଜି ଅଭିଳାଷର ?

ଏଡ଼େ ଦଗାଦିଆ ପଥର-

ହୁଆ ହେଲ ନାଗର,

ଆଗରୁ କାହିଁକି ଗରଳ

ନାହିଁ ଦେଲ ନାଗର ?

ତେଜିବ ପରାଣ କରୁଛି

ରାଣ ପରଶେଶ୍ୱର,

ମୋ କଳଙ୍କ ଧରି ଶଶାଙ୍କ-

ପରି ହେବ ଭାସ୍ୱର ।

ପଦଧୂଳି ଦିଅ, ମରଣ-

କାଳେ ମାଣିବ ଶିର,

ଶେଷ ରୁମ୍ଭ ନିଅ, ଏ ଜନ୍ମେ

..... !

ଉତ୍ତର ଭାଗ

(ବିପ୍ଳବୀ ବା ବିରହ*)

(ରାଗ—କଳହଂସକେଦାର)

ଜଟିଳ କୁଟିଳ ଏ
(୧) ପାପ-ପ୍ରେମ ବିଳାସ
ମୋ ହୃଦେ ଜାଳ ପୂର୍ବ-
ପ୍ରେୟସୀ, ମଣ୍ଡିଲୁକି

ମାୟା ସଂସାର,
ମଣି ଅସାର;
ପ୍ରୀତି-କର୍ପୁର,
ସରଗସୁର ରେ !

*ବଞ୍ଚିତ ନାୟିକାର ବିୟୋଗ ୧୧୨୭:ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଘଟଣା ।

(୧) ପାପପ୍ରେମ—ସମାଜର ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ପ୍ରେମ; ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ।

ଗୁଣବତ୍ତ, ତୋ' ଭକ୍ତି-
ହେଉଅଛି ମୋ' ଗଣି-
ମୋ ଚିତ୍ତ-ବେହେର
ସୁଦ୍ଧ-ଦେବୀର କ୍ଷୀର

ପ୍ରୀତି-ଆଦର,
ଧନ ହୃଦୟ;
ରତନାକର,
ସର ଶାକର ରେ !

କି ଲଜେ ଗାଇ, ତୋର
କରିବି ବିବେକିନି,
ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଛି
ପଶୁ ପ୍ରାଣେ ଭୁଲନା

ନାମ ପ୍ରଭୁର,
କର ବିରୁଦ୍ଧ;
ଯେ' ଯୋଗ୍ୟତାର,
ନଥିବ ତାର ରେ !

କି ଭୁତ ବସା କଲ
ରକ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ ଫିଙ୍ଗି-
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ସୁଧାକୁ ଯା'
କିପା ନ ପଡ଼େ ମୋର

ମୁଣ୍ଡେ ମୋହର,
ଦେଲି ମୋହର;
କରିଛି ଦୂର,
ବସେ ଭଦ୍ରର ରେ ?

ବରଦା ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ
କଳ୍ପବଲ୍ଲୀକ ମୋଡ଼ି
ଦୁଷ୍ଟତ ହେବା ଭୟେ
ନ ଦହନ୍ତି କି ଦେହ

ଟେଲା-ଠୋକର,
ଦେଲି ମୋ କର;
ବଇଶ୍ଵାନର,
ଏଇ ଶ୍ଵାନର ରେ ?

ପିପାସିତ ହୋଇ ମୁଁ
ଧାରରେ ନିଷେପିଲି
ଏ ମହା ପାତକର
ଲେଖିଥିବି କି କେହି

ସ୍ଵର୍ଗରଙ୍ଗାର,
ଖାର-ଅଙ୍ଗାର;
କି ପ୍ରତିକାର,
ସୁଶାସ୍ତ୍ରକାର ରେ ?

ମାନସ ହୋଇ କେହି
ସହନାକି ନକରି
ଦେବ, ତୋ' ହୃଦ ଦୟା-
ନିରାପଦେ ତୋ' ଦ୍ରୋହ

ଏ ବ୍ୟବହାର,
ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର;
କ୍ଷମା-ଆଧାର,
ହେଲି ଉଦ୍ଧାର ରେ !

ସେ ଦିବ୍ୟ ଗୁଣ-ରଣେ
ହୃଦରେ ଥୋଇ ସୁଦ୍ଧି-

ରଣୀ ମୁଁ ହିଁ,
ଛବି-ମୁକୁର;

ଗୋଟିକି ଗୋଟି ଆଜି ଅଶ୍ରୁନେତେ ଆଜି ମୁଁ	ଗୁଣନକର, ତୋ' ଚକ୍ରକର ରେ !
ସ୍ନେହ-ସାରଙ୍ଗ-ପ୍ରୀତି- ଯେ' କାଳେ ମୋ ପାଖରୁ ଉଛୁଳି ପଡ଼ିବାରୁ ଦେଇ ଗଲୁକି “ଶେଷ-	ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତର, କଲୁ ଅନ୍ତର; ହୃଦ-ଆଧାର, ରୁମ୍ଭ” ଉଧାର ରେ ?
‘ନ ଯାଅ’ ବୋଲିବାର କହି ନ ପାରି ହାର ମଣିଲି ତୋ ଭୁଜକୁ ସେ ପାପ-ବିଷଜ୍ଞାଳା	ତନି ଅସର, ହେଲୁ ବନ୍ଧର; ଭୁଜଙ୍ଗ-ହାର, ହେବ କାହାର ରେ ?
ନେଇଥିଲୁ ତ’ ଧୂଳି ସତେ କି ରଖିଥିବୁ ନ ଯାଏ ପରଶ ଯା’ ନର ଜୀବନେ ମୋର	ପାପୀ-ପାଦର, କରି ଆଦର ? କରେ ଧୂଳ୍‌କାର, କି ଅଧିକାର ରେ ?
ଭେଦ ଭାବ ନ ରଖେ ଆଲିଙ୍ଗନେ ହସାଏ ଭେଦ-ମାତ୍ର ଦେନି ମୁଁ କି ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ମୋର,	ପ୍ରୀତିର ଉର କାଳୀ-ଗଉର; ହେଲି ବନ୍ଦର, ପ୍ରେମ-ଗବର ରେ ?
ପରେ ଆନନ୍ଦ ଅର୍ପି ଯେ ପ୍ରେମ ରୁହେଁ ନାହିଁ ସେ ପ୍ରେମରସ ହୃଦେ ଥିଲୁ ପ୍ରେମବତି, ମୋ’	ଥରକୁଥର, ଦାଗ ସ୍ୱାର୍ଥର; ପୁରୁ ତୋହର, ଦୁରିତ ହର ରେ !
‘ସେବା’, ‘ସହିବା’ ଧର୍ମ ନିତ୍ୟ-ନୂତନ ଯେଉଁ ସେ ପ୍ରେମ-ସୁଦ୍ଧ ଆଜି ଶୋକ-ଅନଳେ ଦହେ	ଯେଉଁ ପ୍ରେମର, ପ୍ରେମ ଭମର; ପ୍ରେମିକାବର, ମୋ କଳେବର ରେ !

ପବିତ୍ର ପ୍ରେମେ ନର ସେ' ପ୍ରେମ ଏଡ଼ି ହେଲି (୧) ପ୍ରିୟା ନ ଦେଖି ପ୍ରାଣ ଧନ୍ୟ ସେ, ଧନ୍ୟ ତାର	ହୁଏ ଅମର, ମୁଡ଼ି ପାମର; ଦେଲୁ 'କେଦାର', 'ଗଉରୀ' ଦାର ରେ ।
ପ୍ରିୟେ, ଯେ' କାଳେ ଧରି (୨) ହତାଶେ ଫେରିଥିବୁ ପ୍ରବୋଧ ତୋତେ ପ୍ରିୟ- କରିଥିବେକି ହୃଦ-	ବିରହ-ଜର, ହୋଇ ଜର୍ଜର; ସଞ୍ଜିମାବାର, ବ୍ୟଥା ନିବାର ରେ ?
ସମ୍ମିଳନ ଦେଖାଇ ଯେ ସ୍ଥାନ ତୋତେ ମୋତେ ଅନାଇ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ସଖି, ତୋ ଝରିଥିବ	ନିଶାବିଧର, କଲୁ ବିଧର; ଅନେକ ବାର, ଲୋଭକବାର ରେ !
ଜଣା ନ ଗଲୁ କିଛି ତରୁକୁ ଆହମିଲୁ ଗୁପ୍ତେ କରି କବା ତାପେ ଝାଉଁଳିଗଲୁ	ତୋ' ସୁକୁମାର, କେଉଁ ବେମାର; ବିଷ ଆହାର, ମୋ ଚମ୍ପାହାର ରେ ?
'ବଇଦପାଲି' ରେ ତ' (୩) ବୈଦ୍ୟ ନ ଥିଲେକି ତୋ' ମହାବୈଦ୍ୟ ସମ୍ମୁଖେ ଘଟନା ଥିବ ଯା'ର	ତୋ ଶାଶୁଘର ରୋଗ-ଓଘର ? ସାକ୍ଷାତକାର— କି ପ୍ରତିକାର ରେ !
ହାସ ଉଲ୍ଲାସ-ସିନ୍ଧୁ- ସହସ୍ରା ପାଲଟିବ ଜୀବନ କଞ୍ଜି କଢ଼ି, ଯିବୁ ତୁ ଝଡ଼ି ମନେ	ଆଶା ଲହର, ଧାର ଲୁହର; ନୋହୁଁ ନାହାର, ଥିଲୁ କାହାର ରେ ?

(୧) 'କେଦାର' ଓ 'ଗୌରୀ'ଙ୍କର ପ୍ରଣୟ ବିବରଣୀ 'ରାଧାନାଥ-ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ'ରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ । (୨) ଜର୍ଜର—ଅବସନ୍ନ । (୩) ମହାବୈଦ୍ୟ—କ୍ଷମଦେବତା ।

(୧) ପଠାଇଥିଲି ଯେଉଁ ପ୍ରୀତି-ପତର,
 (୨) ସେ ହେଲୁ ମୋ ହୃଦର କରପତର;
 ଭୁଲିବା ଚନ୍ଦ୍ରା କରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର,
 ସେ ଚନ୍ଦ୍ରା ଧରି ଆଶେ ତୋର ଆକାର ରେ !

(୩) ତୋ ପ୍ରେମେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ଭାରତୀକର,
 (୪) ସେବାରେ ହେଉଥିଲି 'ଆରତୀ-କର;
 ଭୁଲି ପାରିବି କେହ୍ନେ ସେ ଛବି-ତାର,
 ସ୍ମର ଆଣିଛୁ ଆଶେ ମୋ କବିତାର ରେ !

ବିଷାଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଏ ଅଭାଗୀ,
 ବଦନେ ପୁଟିପଡ଼େ ବେଦନା ଗାର;
 ପୁରୁଣା ଭରେ ଯଦି ମୋର ହୃଦର,
 ଅରୁଣାଧରେ ସ୍ଥିତ କରୁ ସୁନ୍ଦର ରେ !

ପ୍ରତିକୂଳ ନୋହୁ ମୋ ଅଭରୁଚିର,
 ପ୍ରୀତି-ପୁଲ ତୋ' ଥିଲୁ ଅତି ରୁଚିର;
 ପିଣ୍ଡରେ ଥିବାଯାଏ ପ୍ରାଣ ମୋହର,
 ଭୁଲି ପାରିବି କେହ୍ନେ ଗୁଣ ତୋହର ରେ !

ତୋ ମୁଖ ହାସଲଟା ଦନ ଅନ୍ଧାର-
 ବସେ ବି ତାଳୁଥିଲୁ ଆଲୋକ ଧାର;
 ମେଣ୍ଟିବାରୁ ଆଜି ତୋ' ନାମ ଆକାର,
 ଦିବସେ ଦେଖେ ମଧ୍ୟ ଅମାନ୍ତକାର ରେ !

'ତୋ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନେ ମୋ ପ୍ରାଣ-ତିତର,
 ମୁକ୍ତ-ମାଧୁରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲୁ ପ୍ରୀତିର;

(୧) ନାୟିକା ନିକଟକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରେମ-ପତ୍ର ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲା, ପାଠକମାନଙ୍କର କୌତୂହଳ ନିବୃତ୍ତି ନମିଥୁ “ପ୍ରଣୟ-ପସିକା” ଶୀର୍ଷକ ଚୌତିଶା ଆକାରରେ ଏହି ପୁସ୍ତିକାର ଶେଷରେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ହେଲା । (୨) କରପତ୍ର—କରତ । (୩) ଭାରତୀ—ବଜେଶ୍ୱରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସୀ ଦେବୀ । (୪) ଆରତୀକର—ପୂଜାରୀ ।

- (୧) ଏବେ ହେବାରୁ ତୋର
ଛଟପଟ ହେଉଛି
ଅନୁଭବିଛି ଭବ
ମୋ ନେତ୍ରେ ଗୋଲପ ତୁ
ଆନ ପ୍ରିୟା ଏ ଝର
ତୁ ଥିଲୁ ଫଲ୍‌ଗୁ ନୟା
ପାଶୁଁ ଅନ୍ତର,
ସେ ନରନ୍ତର ରେ !
ଯେତେ ଯୋଷାର,
ତାଙ୍କ ଖୋଷାର;
ଗିରି ବନର,
ମୋ ଜୀବନର ରେ !
- (୨) ତୁ ହେଲେ କେଳିକଳା
ମୁଁ ହେଲେ ଆଦାତ ଲେ,
ତୁ ଥିଲୁ ଗୁନ୍‌ଗୁଡ଼ି
ତୋ ବିରହେ ଆଜି ମୁଁ
ପାରିବାରକ-ଚନ୍ଦ୍ରା—
ଅନ୍ଧକୂପେ ଆଜି ମୁଁ
ତୋ ଖାତିରକୁ କଲି
ଭାଗ୍ୟ ଦେଲୁ କି ମୋତେ
ମୁଁ ହୁଏ ତାର,
ଧୂନି ତୁଁ ତାର;
ଏ ଚକୋରର,
ହେଲି କୁରର ରେ;
ନଳ-ଧୂଆଁ ର,
ଅନ୍ଧ, ଗୁଆଁ ର;
ଯା' ଡରସ୍ଥାର,
ଏ ପୁରସ୍ଥାର ?
- ଏବେ ବିବେକ ତେଜି
ସାନ୍ତ୍ବନା ଛଳେ କରୁ-
ସୁଗୀର୍ଘ-ପ୍ରେମ-ମୁଖି-
ପଡ଼ିଯୋଗ୍ୟ କାହିଁ
ଆତ୍ମ-ଧୂକ୍କାର,
ଅଛି ସ୍ଵୀକାର;
ମଣ ଦେବାର,
ପ୍ରେତସେବାର ?
- ତେବେ ବି ବୁଝୁନାହିଁ
କି କୁହକରେ ପଡ଼ି
ସୁଖିକ ଦେନି ଧାଏଁ
(୩) ଲଙ୍ଘି ସରିତ-ବନ-
ମନ ମୋହର,
ମାୟା-ମୋହର;
ବାୟା ପ୍ରକାର,
ଗିରି-ପ୍ରାକାର ରେ !
- ଭ୍ରମୁଛି ନାନା ପଲ୍ଲୀ
ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ନ ଦେଖି
ଗ୍ରାମ ନଗର,
ତୋର ଅଙ୍ଗର;

(୧) ପାଶୁଁ—ପ୍ରୀତିରୂପକ ସାନ୍ତରୁ, ନିକଟରୁ । (୨) କେଳିକଳା—ସରସ୍ଵତୀଙ୍କ ଗୀତା ।

(୩) ପ୍ରାକାର—ପ୍ରାଚୀର, କାନ୍ଥ ।

ନରାଣେ ଫେରୁଆସି ସୀମାରେ ଖୋଜେ ଯହିଁ	ସେହି ପ୍ରାନ୍ତର, ହେଲୁ ଅନ୍ତର ରେ !
(୧) ତହିଁ ନପାଇ ବୁଲେ ବାର ନପାର ବେଳ	ନଳିଆ-ଶର, ଦିନ ରାତିର;
(୨) ଅନାଏ କୁଦ କୁଞ୍ଜ ଭୟ ନଥାଏ ଆହା	ଛୁପୁ। ଭିତର, ବାପୁ। ଚିତ୍ତର ରେ !
ତଳେ ନଦେଶ ଚଢ଼େ (୩) ନରେଶ ଦୁରୁଦଶା ପୁଣି ତଳକୁ ଅବ- ଲେଡ଼େ ଆଖଡ଼ା ଘର	ଡବା ଉପର, ତୋ' ସଉପର; ତର ଶୀଘର, ପଡ଼ୋଶୀ ଘର ରେ !
ଖୋଜି ବାଡ଼ି ବଗିଚା (୪) ଆଖର କରେ ସୀମା (୫) କୁରୁମା ଅନୁସର ଲେଉଟି ଆସେ ଶୋକେ	ଶଲା କୁଟୀର, ଆଖୁ-ପଟିର; ପାଖ ଖେତର, ହୋଇ କାତର ରେ !
ତୋ ସଙ୍ଗେ କରୁଥିଲ ନମାନ ଧୂଳି ତାତି, ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମି କଲଣି ମନ ମୋତେ	ଯହିଁ ଚିହାର, ପଙ୍କ, ମହାର; ଧରକୁଥର, ଜଡ଼ ପଥର ରେ !
ଶୁଣି ଶୁଣିଲେ କାହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ଦଉଡ଼ି ତହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖେ ତୋ'କୁଲ ଶୁଣି ଇଚ୍ଛେ ମାଧୁରୀ	ତୋ'ଭଳି ସ୍ୱର, ହୁଏ ଭାସ୍ୱର; ଯା' ଶୋଭାସାର, ତା ସୁଭାସାର ରେ !
ଏଜନ୍ତେ....., ରୁଦ୍ଧ ହେଲ ବୁଝିଲି, ନ ହେଲେ ହେଁ	ତୋ ପିକସ୍ୱର, ତା' ବିକସ୍ୱର;

(୧) ନଳିଆ—ନାଲ । (୨) କୁଦ—ନଦୀଶଯ୍ୟାର ବାଲୁକାସ୍ତ୍ର, ପ । (୩) ସଉପ—ମସିଣା ।

(୪) ପଟି—ଆଖୁ କଥାସର ଅଂଶବିଶେଷ । (୫) କୁରୁମା—ଖେତକୁଡ଼ିଆ ।

ପର ଜନ୍ମରେ ଯଦି (୧) ତୋ ପୁଣ୍ୟରେ ହେବିକି	ଭେଟାଏ ସ୍ଵର, ମୁଁ ଜାତିସ୍ଵର ରେ ?
ଲଭିଛୁ ପୁଣ୍ୟବତି, (୨) ନିକଟ ତହିଁ ବଇ- ଅର୍ପି ତୋ' ଏ ପତିତ- ପତିତ-ପାବନଙ୍କ	ଯେ ସ୍ଵର୍ଗସ୍ଵର, କୁଣ୍ଡ-ଗୋପୁର; ପତି-କୁହାର, ପଦେ ଗୁହାର ରେ !
(୩) କୃପା-କୃପଣଠାରେ କୃପଣ ହେଲେ ନିନ୍ଦା ପ୍ରେମଦାଣ୍ଡ-ପାତକୀ ପ୍ରେମ-ଭବଗ୍ରାସ୍ତ ତ'	କୃପାକୃପାର, ହେବ ଅପାର; ମୁଁ ସିନା ହୃର, ବିଶ୍ଵଠାକୁର ରେ !
ପ୍ରେମିକ-ବିଶ୍ଵାସେ ଯେ ପ୍ରାଣେ ସ୍ଵଦିତ ହୁଏ ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ପରାଣ କରିବେକି	ପ୍ରେମାବତାର, ଯା' ପ୍ରେମ-ତାର; ଏ ପତିତର, ଅପବିତର ରେ ?
(୪) ଯେଉଁ ରସିକରାଜ ଗଣ୍ଡି ରୁମ୍ଭି ଆଶ୍ରିଲେ ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ପରାଣ କରିବେକି	ବୃନ୍ଦା ସଖାର, ଗଣ୍ଡିକା ଶାର; ଏ ପତିତର- ଅପବିତର ରେ ?
ଯା' ପ୍ରେମ-ନେତ୍ରେ ନାହିଁ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ଯେ କୁର୍ଜା- ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ପରାଣ କରିବେକି	ଭେଦ-ବିକାର, ଶ୍ରୀ ରାଧିକାର; ଏ ପତିତର ଅପବିତର ରେ . ?

(୧) ଜାତିସ୍ଵର—ସୁବଜ୍ରର କଥା ଯାହାର ମନେ ଥାଏ ।

(୨) ଗୋପୁର—ଦ୍ଵାର ।

(୩) କୃପା-କୃପଣ—ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ନିଷ୍ଠୁର ।

(୪) ଜଳନ୍ଦରଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ସଖା ବୃନ୍ଦାବତୀଙ୍କର ବିଷୟ 'କାର୍ତ୍ତିକ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ'
ଛନ୍ଦରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

(୧) ହେମାଙ୍ଗୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେହେ ଜନ୍ମାଇ ଜର,
ପ୍ରେମାତୁରେ ଯେ କରି- ଛନ୍ଦି ନଜର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ଏ ପଡ଼ିବର
ପରାଣ କରିବେକି ଅପବିତର ରେ ?

ହରି ପାପ-ସନ୍ତାପ- କାମବାଧାର,
(୨) ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳେ ଯେହୁ କଲେ ଉଦ୍ଧାର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ଏ ପଡ଼ିବର
ପରାଣ କରିବେକି ଅପବିତର ରେ ?

* ପ୍ରେମେ ଅନଳେ ଦହୁ ସ୍ୱ କଳେବର,
ନରନା ହେଲେ ଯେଉଁ କମଳାବର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ଏ ପଡ଼ିବର
ପରାଣ କରିବେକି ଅପବିତର ରେ ?

(୩) ପ୍ରେମନ୍ଦିୟା ଚିପିତ ମହାମନ୍ଦର,
ମଧ୍ୟେ ଯେ ବଦନୟୁ ପ୍ରେମ-ବନ୍ଦୀର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ ଏ ପଡ଼ିବର
ପରାଣ କରିବେକି ଅପବିତର ରେ ?

(୪) ନ ଲାଗିବାରୁ ବେଶ୍ୟା- ପ୍ରେମିକ କର,
ଚଳିଲ ନାହିଁ ଯାର ରଥ ଚକର;

(୧) ‘ରାଧାନାଥ ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ’ରେ ଚଳିକା କାବ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କର ବିବରଣୀ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(୨) ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ—ଏହି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ‘ଦାର୍ଢ୍ୟତାଭକ୍ତ’ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

* ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ଭଟଲ ଗ୍ରାମର ଦଧିବାମନ ମନ୍ଦିରରେ ସଙ୍ଗୁଡ଼ି ଭୋଗ ନିଷିଦ୍ଧ । କମଳା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ, କମଳା ନାମ୍ନୀ ଗଉଡ଼ୁଣୀ । ଏହି ପ୍ରେମପ୍ରାଣୀ ମହାତ୍ମାଣୀ ଏକଦା ଭଟଲ ଗ୍ରାମର ଦରପୋଡ଼ି ସମୟରେ ଦଧିବାମନ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଅଲିଙ୍ଗନ କରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅନଳ ତାପରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିଥିବା କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।

(୩) ମହାମନ୍ଦର—ପୁରୀର ବଡ଼ଦେଉଳ ।

(୪) ବେଶ୍ୟା—ପ୍ରେମିକ ବଳରାମଦାସଙ୍କର ବିଷୟ ‘ଦାର୍ଢ୍ୟତାଭକ୍ତ’ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ	ଏ ପତିତର
ପରାଣ କରିବେକି	ଅପବିତର ରେ ?
ବେନ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟେ	ଭଗ୍ନୀ ଯାହାର,
ବାହୁ ତୋଳି ଦେଖାନ୍ତି	ବନ୍ଧର ହାର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ	ଏ ପତିତର
ପରାଣ କରିବେକି	ଅପବିତର ରେ ?
ରସିକା-ବାଣୀଙ୍କ ଯେ	ରସିକେଶ୍ୱର,
ଶୁଣନ୍ତି ପ୍ରେମଗୀତ-	ବାଣୀ-ସୁସ୍ୱର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ	ଏ ପତିତର
ପରାଣ କରିବେକି	ଅପବିତର ରେ ?
ଭାଷା-ଦେବା-ସେବକ	ବୋଲି ଚିତ୍ତର,
ଆଶା ମୋ ଅଛି ହେଲେ	ସୁଦ୍ଧା ଇତର;
ସେ ପ୍ରେମମୟ ପ୍ରଭୁ	ଏ ପତିତର
ପରାଣ କରିବେକି	ଅପବିତର ରେ ?

ଆମେ ଗରିବ କାହିଁକି ?

ଆମେ ଗରିବ କାହିଁକି ?

ଆମେ ଏଥିପାଇଁ ତ ଗରିବ । ଘୋଷା ।

ଯେ ଦିନୁ ଭାରତେ

ଚଳିଲା ବେପାରୀ

ରାଜମାଡ଼ କାରଖାନା

ପର୍ୟ୍ୟାୟ ଝାଁ

ମୂଳହେତୁ ହେଲା

ମାରବାକୁ ଆମ ଦାନା । ୧ ।

ଲୁଣ, କାଠ ଆଦି

ଆମର ଜନସେ

ଆମକୁ ଲାଗିଲା କର

ବିଦେଶୀ ଗୁଲୁକି

ଆମର ଟଙ୍କାରେ

ଆମକୁ କଲା ଗୁକର । ୨ ।

ଛୁଡ଼ିଲା ଶୁଖିଲା

ଭାଙ୍ଗିଗଲା ସମେ

ଜାଣିପୁ ଏକତା ବଳ

ଘରେ ଘରେ ଆମ

ବଞ୍ଚାହେଲା ଭଲ-

ବିବାଦର ବିଷ ଫଳ । ୩ ।

ବିଦେଶୀ ପାଦରେ

ଲଟକି ପଡ଼ିଲୁଁ

ଅଟକିଗଲା ଜୀବକା

ତହିଁ ପରେ ବାବୁ

ବୋକାମି ଖରଚେ

ମନ ପ୍ରାଣ ଦେଲୁଁ ବିକା । ୪ ।

ପୂରୁଷ କାଳରେ

ଦାନ୍ତଦଣ୍ଡା ବେଳେ

କାଠି ପତ୍ର ଆମେ ଚାବୁଁ

ବ୍ରୁୟ୍ ବା ଗୁଡ଼ାଖୁ

ନ ଦକ୍ଷିଣେ ଆଜି

କେମନ୍ତେ ହୋଇବୁଁ ବାବୁ । ୫ ।

କଞ୍ଚା ପାଣି ପିଇ

ଖାଉଥିଲୁଁ ଆଗେ

ମୁଢ଼ି ଚୁଡ଼ା ପିଠା ଲିଆ

ଗରମ ଚାହାରେ

ଜିଭକୁ ପୋଡ଼ାଇ

କଲୁଁ ଆଜି ଜଳଖିଆ । ୬ ।

ଗାଧୁଆ ମମତେୟୁ

ମାଟି ଦକ୍ଷି ଦେବେହ

ମାଖୁଥିଲୁଁ ଶଶିବେଳ

ସାବୁନ ଅତର

ମାଗି ମାଗି ଆଜି

ସୁନ୍ଦର ଚାହିଁ ଗେଲ । ୭ ।

ବାପ ଅଜା ଆମ

ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଚାରି

ପାଞ୍ଚ ଅଣିଆର ଖଦୀ

କି ହେବୁଁ ଅଡ଼େଇ

ଟଙ୍କିଆ ବଲ୍ଲଣ

କପଡ଼ା ପିନ୍ଧିଲୁଁ ଯଦି । ୮ ।

ହାତକଟା ସୁତା

ମୋଟା ଡେଡ଼ି ଆଗେ

ଥିଲା ଆମର ଓଡ଼ଣି

କଟକଣୀ କନାଡେ

ବାବୁ ବୋଲିଲୁଁ

ବାର ତେର ଟଙ୍କା ଗଣି । ୯ ।

ଗୁରି ପୁରୁଖାରେ

ଦେଖି ନାହିଁ ଆମ

ସିଗାରେଟ ବଡ଼ ଖାଡ଼ି

ତାକୁ ଧରି, ବାବୁ-

ଗିରି ଦେଖାଇଲୁଁ

ବୈଟିଆ କାହାଳି ଛାଡ଼ି । ୧୦ ।

ନଗନ ଫେସନ

ଦେଖାଇବା ଆମ

ବାହାଦୁର ତ ହୋଇଛି

କୋଟ୍ ବୁଟ୍ ପିନ୍ଧି

ଗାଧ ପାଉଁ ମଧ୍ୟ

ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ କିଛି । ୧୧ ।

ପାଦ ଦାଆ ଘୋଡ଼ା-

ଇଲ୍ ପରି ମୋଜା

ଉପରେ ଗେଟିସି ଫିତା

ହାଏଁ ପେଣ୍ଟ୍ ପିନ୍

ବେଲ୍ ଟ କସା ହେଲ୍

ଆମାଣପୁ ରେଗେ ଚନ୍ଦ୍ରା । ୧୨ ।

ଶୀତଳ ପବନ

ପାଇଁ ଖରାକାଳେ

ଚଳାଉଥିଲୁଁ ବିଚଣା

ଦେଖାଇବା ଲୁଗି

ବରଷା କାଳେ ବି

ପଣା ହେଲ୍ ଆଜି ଟଣା । ୧୩ ।

ଘରେ ହଗା ମୁତା

କରିବାଟା ହେଲ୍

ବାବୁ ବନିବା ଯୋଗ୍ୟତା

ଚକ୍ର ଲୁହାକଣ୍ଡା

ରୂମ୍‌ରେ ଖାଇବା

ହେଲ୍ ଏଭର ସଭ୍ୟତା । ୧୪ ।

ବଜାରକୁ ଗଲେ

ଖାଉଥିଲୁଁ ଆଗେ

ମିଠାଇ ଖଜା ଉଖୁଡ଼ା

ବସକୁଟ ଖାଇ

ମଜା କଲୁଁ ଆଜି

ହୋଇ କୁଳଧର୍ମବୁଡ଼ା । ୧୫ ।

ଘିଅ ଜଡ଼ାତେଲ

ବଦଳରେ ଆଜି

ଜଳା ହେଲ କରସିନି

ଗୁଡ଼ ବକ, କଣି-

ଖାଉଅଛି, ଗାଈ-

ହାଡ଼ରକ୍ତ-ମିଶା ଚନ୍ଦ । ୧୭ ।

ସାମୁଦ୍ରିକ ବୋଡ଼ା-

ସାପ ବା ଦୁଷ୍ଟର

ଚର୍ବିର ବଦେଶୀ ଘିଅ

ତାକୁ ଆମେ କଣି-

ଖାଉଅଛି, ପୁଣି

ପୂଜୁଅଛି କୁଳଦଥ । ୧୭ ।

ହାଟରୁ ଶୁଖୁଆ

କଣି ଖାଉଅଛି

ଗୁଣି ନ ପାରୁଛି ଭଜି

ପାନ ବିଡ଼ି ମଦ

ଗଞ୍ଜେଇ ନ ହେଲେ

ପରାଣ ଗୁଡ଼ୁଛି ଆଜି । ୧୮ ।

ଜଣେ ପାଇଁ ଚାରି-

ପଇସାର ଡାଲି

ରାନ୍ଧିବାକୁ କରୁଁ ମନା

ଚାରି ଅଣା ମାଂସ

କଣିଲେ ହେଁ ପୂରେ-

ନାହିଁ ଜଗକର ଦନା । ୧୯ ।

ଗୌର ସାହୁକାର

ଜଣା ନ ପଡ଼ିଲୁ

ଟରଟ ସଭୁକ ହାତେ

ଖରଟ ବଢ଼ିଲୁ

ପୁର ତରକାର

ଜଳଖିଆ କଣା ଘାତେ । ୨୦ ।

ଘରେ ପଡ଼ି ଧର୍ମ-

ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲୁ

‘ସ୍ବାଗବତ’, ‘ରାମାୟଣ’

କଲେଜରେ ଆଜ

ବିଳାସୀ ଫେସନ

ସାଜବାରେ ଟଙ୍କା ଗଣୁ । ୨୧ ।

ପଶୀକଲମରେ

ଚକ୍ରଥିଲୁ ଆଗେ

ବହୁପଦ ଲେଖାପଢ଼ା

ପାଉଣ୍ଡେନ୍ ଧରି

ଇଂରୀଜୀ ଗାରି

ବାବୁ ଛୁଣ୍ଡେ ହେଲୁ ଗଢ଼ା । ୨୨ ।

ବୃଷବାସ କାମ

ପାସୋରି ପକାଇ

ପାଣ୍ଡୁ କଲୁ ଏମେ, ବିଏ;

ବୃକର ନ ପାଇ

ଆଁ କରି ରହିଲୁ

ଆଉ ପରୁରୁଛି କିଏ ? । ୨୩ ।

ଦୁରୁଦ୍ଧାସ୍ୟ ଯୋଗୁଁ

ପୂରୁବର ସବୁ

ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଗୁଣଗଳ୍ପ

ଅକଳ ବୁଢ଼ାଇ

ନକଲ ଫେସନେ

ହେଲୁଣି ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା । ୨୪ ।

ନିଶି, କେଶକୁ ତ

ଅଧା ଚତୁରାଇ

ରଖିଲୁଁ ଅଧାଶୁଣିଆ

ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁଦେଲେ

ଦୁଇଅଣା ନେଲୁ

ଭଣ୍ଡାର ନୂଆ ଭେଣ୍ଟିଆ । ୨୫ ।

ସ୍ବପ୍ନରେ ପୁଣି

ମୁଣ୍ଡରେ ଖଞ୍ଜିଲୁଁ

ଦି ତନ ଟଙ୍କିଆ ବାଳ

ଗାମୁଛାଧରକୁ

ଗାଉଁଲିଆ କଲୁ

ଗଳାବତ୍ତା ଉରୁମାଲ । ୨୬ ।

ଶଟ ପାଣି ଗଢୁ

ନ ଦେଇ ବନ୍ଧୁକୁ

ଦେଖାଇଦେଲୁଁ ଚଉକି

ଜୁହାର ବଦଳେ

ହାତ ଝିଙ୍କାଝିଙ୍କି

ଆକ୍ଷା ଗୋଲମି ସଉକ । ୨୭ ।

ଘରେ ନାହିଁ ଗାଈ
 ବଦେଶୁଁ ମଗାଇ
 ଖାଇଲୁ ନକଲି ଦୁଧ
 ଗରଜ ବଢ଼ାଇ
 କରଜ ଆଣିଲୁଁ
 ଛିଡ଼ାଇ ନ ପାରୁଁ ସୁଧ । ୨୮ ।

ଘଡ଼ର ନୟମେ
 ଚଳିବାକୁ ଆମ
 ହାତେ ବନ୍ଧା ଲେସ୍ ଘଡ଼ି
 ବେଲଉଦା ବେଳ
 ଜାଣି ନ ପାରୁଛୁଁ
 ଶେଯେ ଆଠ ଘଣ୍ଟା ପଡ଼ି । ୨୯ ।

ଧରମକୁ ଧନ
 ମଣିଥିଲେ ଆଗେ
 ଚେର-ମୁଳିଆ ବଇଦ
 ଡାକିତର କବି-
 ରାଜଙ୍କର ଆଜ
 ଟଙ୍କାରେ ଭାଙ୍ଗୁଛୁ ନିଦ । ୩୦ ।

ଆଗ ଲୋକେ କାଶୀ
 ପୁରୀ ଯାଇ ଆସି
 ପାରୁଥିଲେ ଚାଲି ଚାଲି
 ହଗି ଯିବା ଲାଗି
 ବଗି ସାଇକେଲ
 ଲଗୁଅଛି ଆଜିକାଲି । ୩୧ ।

ଶିଶୁ ମନଭୁଲ୍

ମାଟିର ପିତୁଳା

ରବର ସାପ ଚଢ଼ାଇ

ତାସ ଫୁଟିବଲେ

ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା

ସାରେ ବିଳାସ ବଢ଼ାଇ । ୩୨ ।

ଚମଡ଼ାର ନାକ

ରବରର କାନ

ବିଦେଶୁଁ ଆସିବା ଯାଏ

ନାକ କାନର ବ'

ବଜାକାମ ଆମ

ଚଣମାର ହାତେ ଥାଏ । ୩୩ ।

ନଈବଡ଼ି ପରି

ବିଦେଶୀ ଜନସ

ସେତିକି ଆସୁଛି ମାଡ଼ି

ସେତିକି ତୁଟୁକି

ଯାଉଛି ଦିନକୁ-

ଦିନ ଭରତର ନାଡ଼ି । ୩୪ ।

ଝଙ୍କମଜ ରଢ଼ୀ,

ଶିରପିନା, ଖୋଷା-

କଣ୍ଟା, ଦର୍ପଣ-ପାନିଆ

ଏତିକି ନ ହେଲେ

ପାଣି ନ ଛୁଇଁଲେ

ଏଭର ମାଇକିନିଆ । ୩୫ ।

ରୂପାର ଖଗଲ

ରୂପା ପଡ଼ିଗଲ

ଝଙ୍କଲ କାଚର କଣି

ମାଳ ଜଉଁଡିଆ

ଆଜିକାଲି ପର

ଚିପି ଦେଉଅଛି ତଣ୍ଡି । ୩୬ ।

ପେଟେ ନାହିଁ ଦାନା

ଖଟ ପାଇଁ କଣା

ହେଉଅଛି ଶେଯ ଗଦ

ସାବୁନ ଅତର

ଲଗି ମାଲପିଙ୍କି

ଗନ୍ଧୁଛି ତେଲ ହଳଦୀ । ୩୭ ।

ଦେଖିଲେ ଏଭର

ଝିଅ ବହୁଙ୍କର

ବେଶଭୂଷା ତଙ୍ଗରଙ୍ଗ

କିଏ ନ କହିବ

ବଡ଼ୁଛି ଏହାଙ୍କ

ଯୋଗୁଁ ଅଭାବ-ତରଙ୍ଗ ? । ୩୮ ।

ଭଲଟା ଧରମେ

ଜିଗର ରଖିଲୁ

କୁଳଟା-ପ୍ରେମେ ସରଗ

ଅରଜି ନ ଜାଣୁ

ଗରଜି ତରଜି

ଖରଚ କରବୁଁ ଆଗ । ୩୯ ।

କୁକୁରକୁଆକୁ

ସାଙ୍ଗେ ଶୁଆଇଲୁଁ

ମଣିଷ-କୁଆଁରେ ପାପ

ଦି ଭନି ଟଙ୍କିଆ

ଛେଳକୁଆ ହାଣି

ସେ ପାପରୁ ହେଲୁଁ ସାଫ । ୪୦ ।

ଗୌରୀ ପ୍ରଭୁର

ଗୁଣ କର୍ମେ ନିଜ

ହୃଦ ନ ପାରୁଛୁଁ ଖୋଲି

କାମ ଧାମ ଗୁଡ଼ି

ମରୁଅଛୁଁ ରଡ଼ି

‘ଗଉର’ ‘ଗଉର’ ବୋଲି । ୪୧ ।

ପାଣି ନ ପିଇଲେ

ପାଣି ନା’ ଧଇଲେ

ମେଞ୍ଚିଯିବ କି ପିପାସା ?

ହାତ ନ ଚଳାଇ

ଭାତ ମିଳେ କାହିଁ ?

ଧନ୍ୟ ଏ ବଶ୍ୱାସ ଆଶା । ୪୨ ।

‘ରାମ-ଲୀଳା’, ‘କୃଷ୍ଣ-

ଲୀଳା’ ନାଟ ଆଗେ

ହୋଇଥିଲା ମନୋହର

ମନ ମୋହି ଆଜି

ଧନ ବୋହିନେଲା

ବାପୁସ୍ତୋପ ଥିଏଟର । ୪୩ ।

ବିମାତାର ପୁଅ

ଭରତକୁ ରାଜ୍ୟ

ସିଂହ ଦେଇଥିଲେ ରାମ

ପିଠିର ଭାଇର

ମୁଣ୍ଡ ପିଟି ଭଗ

ଛଡ଼ାଇବା ଆଜି କାମ । ୪୪ ।

ଭାଇ ଭଗ ଥିଲୁ

ଦଶ ଟଙ୍କା ସେଥିଁ

ସାଖୀ ଖାଇଗଲେ ପାଞ୍ଚ

ଓକଲର ଫିସ

ଛୁଡ଼ି ହାକିମକୁ

ସାତ ଟଙ୍କା ଦେଲୁ ଲୁଣ୍ଠ । ୪୫ ।

ଗାଳି କଳିଆରେ

ବଧୂର, ମାଡ଼ିର

ନାଲିଗରେ ଅଳ୍ପ ସାଖୀ

ସାକ୍ଷୀର କେବଳ

ତୁଣ୍ଡ ଥାଉ ଦର-

କାର ନାହିଁ କାନ ଆଖି । ୪୬ ।

ସୁନା ଟଙ୍କା ଗଲୁ

ରୂପା ଟଙ୍କା ଗଲୁ

ଚଳିଲୁ ବାଜେଣି ଟଙ୍କା

କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ବି

ଶହେ ଟଙ୍କା ହେଲୁ

ଟଙ୍କା ନୁହଇ ଏ 'ଠକା' । ୪୭ ।

ହଜାର ଟଙ୍କାର-

ନୋଟ କମ୍ବା କୋଟି

ଟଙ୍କା ସମ୍ପତ୍ତିର ସ୍ଥାପନ

ଗଲେ ହଜି ନସି

ବିନା ଜଳେ ଭାସି

କରୁଥାଉଁ କାପ କାପ । ୩ ।

ଠକାମିର ଜାଲ

ପକାଇଛି ଜଳ-

ସ୍ଥଳ ବିହାରୀ ଇଂରେଜ

ସଫାର ପରାଏ

ନ ଛାଡ଼ୁଁ ତଥାପି

ଫରଫାର ବାବୁ ତେଜ । ୪ ।

ପୁଣି ଏହା ପରେ

କି ପକ୍ଷୀ ସହରେ

ଶହ ଶହ ଠକ ଆଜି

ପକାଅ ନଜର

ସବୁଠି ହାଜର

ଛନ୍ତି ନାନା ଭେଷ ସାଜ । ୫ ।

କିଏ ବା ଗୁଣିଆଁ

ବୁଲନ୍ତା କୁଣିଆଁ

କେହି ବା, କେ ମାଗେ ଭିକ

କେନ୍ଦ୍ର ଦାନରଞ୍ଜା

କେ ବା କାନପୁଞ୍ଜା

କେ ବାବା-ବକସାମିକ । ୬ ।

ଦେଶୋପକାଶକ

ଉପହାସ କରି

ସତକୁ ମଣିଲୁଁ ଥିଲା

ମୁଣ୍ଡପିଟା ଆଜି

ଭୁଣ୍ଡି ଫିଟାଇଲେ

ପାଉଛୁ ଗୋରସ ଅଟା । ୫୨ ।

ଗୋରସେ ପୋଷିଲୁଁ

ବିଲତା କୁକୁର

ବାଛୁରୀ ଭୋକେ ବିକଳ

ଭେରକୁ ଜୁହାର

ସାହୁକାର ଠାରେ

ଦେଖାଇଲୁଁ ବାହୁବଳ । ୫୩ ।

ଦିନକିଆ ଯାହା—

ପରବେ କରୁଛୁଁ

ଯେଉଁ ଖର୍ଚ୍ଚ ଆଡ଼ମ୍ବର

ସେତକରେ ବର୍ଷେ

ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା

ଚଳିଯାନ୍ତା ଜଣକର । ୫୪ ।

ଟଙ୍କାଟିଏ ଦଶ—

ଦିନେ ନ ପାଉଛୁଁ

ମୁଣ୍ଡଫାଳ ଭୁଣ୍ଡେ ମାରି

ଦି ଦଶା ଭିତରେ

ଦଶଟଙ୍କା ନେଲୁ

‘ଧେୟା ତାହୁ ତାରି ନାହିଁ’ । ୫୫ ।

ବରଷକୁ ଅଶି

ବଳ ପଡୁଥିଲା

ବାପ ଅଜାଙ୍କର ଗ୍ରାସ

ମାସକ ଭିତରେ

ଘଟୁଛି ଆମର

ପନ୍ଦରଦିନ ଓପାସ । ୫୭ ।

କେତେ ଫୁଲ, ବାଣ,

ନାଟ, ବାଜା ଖଞ୍ଜି

କରୁଛୁ ବାଜୁତ ବିହା

ଦଶାକ ଭିତରେ

ଗହ ଗହ ଟଙ୍କା

ହେଉଅଛି ମାହାଲିଆ । ୫୭ ।

ବିବାହ ଆଗରୁ

ଦେଖାଣି, ମାଗୁଣି,

ପିନ୍ଧାଣି, ରୁଢ଼ାଚପିଟି,

ବଦାପନା କାଳେ

ପଠିଆଣି ଭାରେ

ମୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାଉଁ ପିଟି । ୫୮ ।

ସତକଥା, ଯାହା

ମାତୃଶାସ୍ତ୍ର କହେ

‘ଗରିବର ନଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି’

ଗରିବ ହୁଁ ଆମ

ଦେଶରେ କରୁଛି

ଗରିବ-ସୃଷ୍ଟିର ବୁଦ୍ଧି । ୫୯ ।

ତା' ଉପରେ ପୁଣି
 ଦେଖି କାମ ଛାଡ଼ି
 ଦେଖାଇଲୁଁ ବାବୁପଣ
 ଏହା ବି ଆମର
 ଦେଶ, ସମାଜର
 ଅଧୋଗତର କାରଣ । ୨୦ ।

ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରତା
 ଆପେ ହରାଇଲୁଁ
 କା'ଆଗେ କହିବୁଁ ଆଉ
 ଠାକୁରକୁ ଆଜି
 କୁକୁର କରିଛି
 ଦାରୁଣ ପେଟର ଦାଉ । ୨୧ ।

ଦିଶୁନାହିଁ ହାତ
 କାରିଗରୀ ବେତ-
 ବାଉଁଶର ଟୋପି ଛତା
 ଆଖି-ପେଡ଼ା ଗଛ-
 ଘଣାକୁ ନଦେଖି
 ଦୂରଯାଏ ଆଜି ମଥା । ୨୨ ।

ପୂରୁବର ସେହି
 ଚରଣା ରହିଛି
 ତୁଳାଭଣା କାହିଁ ଆଜି ?
 ଘରେ ଘରେ ଯେଉଁ
 ରେଏଁ ରେଏଁ ସ୍ଵନ
 ନିତି ଉଠୁଥିଲା ବାଜି । ୨୩ ।

କାହିଁ ସେ ପୁରୁବ
 ଭରତ ଗୌରବ
 କାହିଁ ସେହି ଧନଧାନ୍ୟ
 କାହିଁ ସେହି ଆର୍ଯ୍ୟ-
 ପ୍ରାଣ ପୃଥିବୀର
 ମହାରାଜ ମହାମାନ୍ୟ । ୭୪ ।

‘ବାଣିଜ୍ୟ ବସତେ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀଃ’ ଏ ଭରତୀ
 ମୁଖେ ଆଶେ ଆଜି ଲଜ
 ଭରତଲକ୍ଷ୍ମୀକି
 ବୁଢ଼ାଇ ନେଉଛି
 ଯେହେତୁ ଜଳଜାହାଜ । ୭୫ ।

“ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ” ସମ୍ବନ୍ଧେ

“ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ”ର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପାଠ କରି ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି । ମହାମାନବ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଅକାଳ ବିୟୋଗରେ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ଆଦାତ ଆସିଛି, ତାକୁ ସେ ଏଥିରେ ରୂପଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ବାପୁଜୀଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଗୁଣସମୂହ ପୁଷ୍ଟିକାଟିର ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ମନୋହର ଭାବରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ତଥା ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୋଇଛି । ଅନେକେ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ‘ଅହିଂସା’, ‘ସତ୍ୟାଗ୍ରହ’, ‘ସ୍ୱାଧୀନତା’, ‘ସତ୍ୟସାଧନା’ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନ ବୁଝି ତାର ଅପପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ସୁତରାଂ, ଲେଖକ ସେଇମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତହିଁର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ଦେବାକୁ ଚାହୁଁ ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଦେଶ ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ ବୋଲି କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସ୍ପର୍ଶ୍ୟ ରଖନ୍ତି; ମାତ୍ର ଏଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ଭିତରେ ଯେ ଧୂଳିପଟଳ ପରି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଦଳାଦଳ, ଈର୍ଷା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କନ୍ଦଳ ଉଠିଛି, ତହିଁରେ ଲେଖକଙ୍କ ସୁସମ ପ୍ରାଣ ବିଷମ ବିଷାଦରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଦାହି ଦେଇ ଲୋକେ ଆଜି ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର, ଅନାଚାର ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ଯେ କୌଣସି ସ୍ୱଦେଶବିତ୍ତର ପ୍ରାଣ ବିଚଳିତ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସବୁଜ ରଙ୍ଗର କାଟ ସବୁଜ ଗଛର ପତ୍ରକୁ ଖାଇଗଲା ଭଳି ଆଜି ଅନେକ ଖଦଡ଼ିଆରା ହିଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଓ ମାତ୍ରକୁ ନିତ ହତ୍ୟା କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏହାଠାରୁ ବଳି ଷୋଭାର ବିଷୟ ଆଉ କ’ଣ ଥାଇପାରେ ! ଏ ସବୁର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ଲେଖକ ଏ ପୁଷ୍ଟିକାଟିର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ମାନବ ସମାଜକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ପରେ ହିନ୍ଦୁ ଯେ ମହର୍ଷି ଦୟାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ପ୍ରଭୃତି ତାର ଧର୍ମପିତାଙ୍କୁ ନାନା ପଶୁବୃତ୍ତିରେ ହତ୍ୟା କରି ଆସିଛି, ତହିଁରେ ଏଇ ଜାତିର ଓ ଧର୍ମର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇନାହିଁ କି ? ଲେଖକ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ସେ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲି ଏଇ ଜାତି ତଥା ଧର୍ମର ଦୋଷ ଓ ଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରତି ବରାବର ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବାକୁ ଆଦୌ ଷ୍ଟତ, ସଙ୍କୁଚିତ ତଥା କୁଣ୍ଡିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଏହା ଅବିସ୍ତ୍ରାବିତ ସତ୍ୟ ଯେ, ଯହିଁରେ ଯା’ର ବିଶେଷ

ଅନୁରକ୍ତ ଆଏ, ତହିଁରେ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାର ଆଶ୍ରୟ ପାଇଲେ ତା'ର ପ୍ରାଣରେ ଦାରୁଣ ବେଦନା ଆସେ । ସୁତରାଂ ‘ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ’ର ଲେଖକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାହିଁ ଘଟିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏ କଥା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ପୁସ୍ତିକାଟିରେ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଗୁରୁତ୍ୱ ନେଇ ସାହିତ୍ୟିକ ଉପାଦାନ ଗୌଣ ହୋଇପଡ଼ିଛି; ହେଲେ, ଏଥିରେ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ଜାତିପ୍ରୀତିର ଓ ଧର୍ମସାହସର ଉଦୟ ହୋଇଛି, ତହିଁରେ ଆତ୍ମାଦିତ ହେବାର ହିଁ କଥା ।

ଅଧିକନ୍ତୁ, ପୁସ୍ତିକାଟିର ଶେଷଭାଗରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ “ରାମଭଜନା”ରେ ‘ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ’ କବିତାରେ ଭଜନର ସ୍ୱରୂପ କିଭଳି ହେବା ଉଚିତ, ତାହା ଦର୍ଶାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲେଖକ ତହିଁରେ ଯେଉଁ ଚିନ୍ତାଶୀଳତା, ତତ୍ତ୍ୱାଲୋଚନାର ଗଭୀରତା ତଥା ଆଦର୍ଶ ନୈତିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ସହୃଦୟ ପାଠକବର୍ଗ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ବେଶ୍ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରିବେ ।

କବି ବା ଲେଖକକୁ ସାରସ୍ୱତ କୁହାଯାଏ—କେବଳ ସେ ନିର୍ଭୀକ-ପ୍ରାଣରେ, ନିର୍ବିକାର ଚିତ୍ତରେ ସତ୍ୟର ଉପାସନା କରିଥାଏ ବୋଲି । ସୁତରାଂ, ଆଜ୍ଞାବନ ସତ୍ୟସାଧକ ବାପୁଜୀଙ୍କର ବିପ୍ଳୋଗାନ୍ତକ ଲେଖା “ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ”ରେ ଲେଖକ ସତ୍ୟ-ଭାଷାର ଯେଉଁ ତର୍ପଣ ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି ତହିଁରେ ସ୍ପର୍ଶିତ ବାପୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମାଦିତ ହେଉଥିବେ—ଏହା ମୋର ତରଳ ପ୍ରାଣର ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ । “ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ” ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖନୀ ମୁଖର, ନିର୍ଜ୍ଜର ତଥା ଚନ୍ଦନାନ୍ତ ହେଉ । ଇତି ।

ବେସିକ୍ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ,
ବରଗଡ଼
ତା ୨୭-୪-୫୦

କେଶବ ମେହେର

ଭୂମିକା

ପୁଣ୍ୟମୟୀ ଭାରତଜନନୀର ଭୂଷାରଧବଲୋଚ୍ଛୁଳ ମସ୍ତକମଣି ମହାମହିମ ଉତ୍କଳ ହିମାଚଳର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ୟକ୍ ବର୍ଣ୍ଣନା ନିରକ୍ଷର ଆଦିବାସୀ ପାହାଡ଼ିଆ ଗୁଣୀମୁଖନଃସ୍ପୃତ ହଳିଆଗୀତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବା ଏବଂ ରତ୍ନଗର୍ଭ ଭୂମାତାର ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ହୃଦୟ-ମହାଶ୍ଚିବ-ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳନା ଜୀବନ-ଜଞ୍ଜାଳ-ବ୍ୟସ୍ତ ଶମ୍ଭୁକାନ୍ଦେଷୀ ସନ୍ତରଣଶୀଳ ପାତ୍ରହଂସର ସଞ୍ଚାଳିତ ପାଦଦ୍ୱାରା ନିର୍ଣ୍ଣୟ-ପ୍ରୟାସ ଯେପରି, ମହାନୁଭବ ମହାମାନବ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ‘ମାହାତ୍ମ୍ୟ-ବିକ୍ର’ ବିକଶ ଚେଷ୍ଟା ମୋ ଭଲ ନଗଣ୍ୟ ଲେଖକ ପକ୍ଷେ ତଦ୍ରୂପ କହିଲେ ଚଳେ ।

ବିଶ୍ୱ-ଲେଭନାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣସୁଧାକରକୁ ପାଇବାଲାଗି ଉତ୍ତେଜିତ ହସ୍ତରେ ଆହ୍ୱାନ-ସଙ୍କେତ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ “ଜହ୍ନମାମୁ—ଆ” ବୋଲି ଡାକିବାର କୋମଳ ପ୍ରକୃତି ଶିଶୁର ସରଳ ପ୍ରାଣରେ ତ’ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ତେବେ ଭୂମଣ୍ଡଳ ପୂଜାସ୍ତବ ଗୁଣ୍ଡପିତାଙ୍କ ଅକାଳ ତିରୋଧାନରେ ‘ବାପୁ’ ବୋଲି ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ଗଡ଼ାଇବାର ବ୍ୟାକୁଳତା ନିଷ୍ଠୁର ହିଂସ୍ର ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଯେ କୌଣସି ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । ପ୍ରଭେଦ ଏତିକି, ଶିଶୁର ଆହ୍ୱାନ ପ୍ରକୃତି ଆନନ୍ଦର; ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟାକୁଳତା ବିଷାଦର । ସରଳ ଶିଶୁ ସରଗ-ଗୁନ୍ଦକୁ କେବଳ ଡାକେ; ଯଦି ନ ପାଏ କାନ୍ଦେ—ମା’ ବାପା, ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କ ଆଗରେ ଅଳି କରେ; ଶେଷରେ ସେଇମାନଙ୍କ ଛଳନାତ୍ମକ ରଞ୍ଜିତଙ୍କ ଦେଖି ନିରାଶ ପ୍ରାଣରେ ଶୁଖି ମୁଖରେ ଖାଲି ଗାଲି ଦେଇଥାଏ । ଏଇ ‘ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ’ ଲେଖାରେ ମୋର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଅବିକଳ ସେଇପରି । ଏଥିରୁ ଏହା ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଅଜ୍ଞାନ ଶିଶୁ ସିନା ନିଜର ଶକ୍ତି ସାହସର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ଈର୍ଷିତ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପାଇପାରେ ନାହିଁ—ପାଖକୁ ଯାଇପାରେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦେଶବିଦେଶରେ ତ’ ଆଜି ଅନେକ କୃତବିଦ୍ୟ ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ, ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ପାଖକୁ ଯିବାପାଇଁ କୃତନିଷ୍ଠୟ ତଥା ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟିତ । ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନର ସାହାଯ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ, ଟିକିଏ ସାଧନା ଖଟାଇଲେ, ଭାରତର ମୋହନ-ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସତ୍ୟ-ଶାନ୍ତି-ପ୍ରେମ-ଅହିଂସା

ରୂପକ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକକୁ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା କିମ୍ବା ଭୂମଣ୍ଡଳକୁ ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହରେ ପରିଣତ କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବେଶି ବିଚିତ୍ର ବା କ'ଣ ! ଏଭଳି ସାଧକ ବିଶ୍ୱବରେଣ୍ୟ ବାପୁଙ୍କ ଆସନଠାରୁ ଆହୁର ଉକ ଆସନର ଅଧିକାରୀ ନୁହନ୍ତି କି ?

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମୋହନ-ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଧରାଧାମରେ ନୈସର୍ଗିକ ଚନ୍ଦ୍ରରୂପରେ ପରିଣତ ହେଉଛି, ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଦୟାମୟ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଏହାହିଁ ମୋର ଶିଶୁତୁଲ୍ୟ ସରଳ ପ୍ରାଣର ଐକାନ୍ତକୀ ପ୍ରାର୍ଥନା । ଇତି ।

ବିଜେପୁର-ବୁରାମାଲ }
ତା ୨୧-୫-୫୦

ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ

କୃତଜ୍ଞତା

ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ସତ୍‌ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉଦୟକର ସାହୁ (ସୋହେଲ୍ ଥାନାନ୍ତର୍ଗତ ଝର ନିବାସୀ ଜନେକ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି) ଏବଂ ଶ୍ରୀମାନ୍ ପରମେଶ୍ୱର ପଟେଲ (ପାଇକମାଳ ଥାନାନ୍ତଃପାଞ୍ଚା ଭୁଞ୍ଜିପାଳ-ନିଃ ପ୍ରାଃ ସ୍କୁଲର ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ) ମହାଶୟଦ୍ୱୟ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱଚ୍ଛଳତା ଅଭାବ ସତ୍ତ୍ୱେ ସୁଦ୍ଧା ଏଇ ପୁସ୍ତିକାର ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟଭାର ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ତଥା ଆଦର୍ଶ ବନ୍ଧୁର ଆଂଶିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବହନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ ଅମାୟିକ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ-ସ୍ନେହ-ସହାନୁଭୂତିର ଭୁଲନାରେ ଏଇ କୃତଜ୍ଞତା-ବିଜ୍ଞପ୍ତି ସୂଚକ ଦୁଇଗୁଣି ପଂକ୍ତି ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ—ଅଥଚ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ଆଜ୍ଞାବନ ରଖି ।

ପରିଶିଷ୍ଟ ନିବେଦନ—ସାହିତ୍ୟିକ ଉତ୍କଳର ନବ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପ୍ରାପ୍ତ ସୁପରିଚିତ ସମାଲୋଚକ ବାବୁ କେଶବ ମେହେର “ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ”ର ପାଣ୍ଡୁଲେଖ୍ୟ ଆତ୍ମଲୀଳା ପାଠକର ସ୍ତବ୍ଧ ସରଳ ଉଦାର ହୃଦୟର ଯେଉଁ ସତ୍ୟମୂଳକ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ସତ୍ୟସର ପୂଜ୍ୟପାଦ ବାପୁଜୀଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆତ୍ମାର ପୂଜାପୀଠ ନିର୍ମାଣ ସ୍ୱରୂପ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପ୍ରିୟ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ କିଛି ପରମାହ୍ଲାଦ ପ୍ରଦାନ କରିପାରିଲେ ଅକ୍ଷୟ ଆନୁପ୍ରସାଦ ମୁଁ ଲଭ କରନ୍ତି । ଇତି ।

ବିନୀତ
ଲେଖକ

ଉତ୍ସର୍ଗ *

ମହାନନ୍ଦ୍ର ମହାତ୍ମା କରକମଳେଷୁ:—

ଉଠ ବାପୁ, ଉଠ ଥରେ ଦିଅ ଦରଶନ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଆଜି କ୍ଲନ୍ଦ-ଅବସନ୍ନ,
କୋଟି କୋଟି ନେହୁଁ ତବ ରକ୍ତଧାର ଭଳି
ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦମ୍ଭ ଅଶ୍ରୁ ରୂପେ ଯାଉଛି ତରଳି ।
ପାଶବିକ ଛଳ-ବଳ କୌଟିଲ୍ୟ ଆଣି ତ,
ଜଣିଲେହେଁ, ବୀର ନୁହେଁ ତର ପରାଜିତ ।
ବରେନ୍ଦ୍ର, ସେ ଧର୍ମାଶ୍ରିତ ଧର୍ମରକ୍ଷା-ରଣେ,
ନିରସ୍ତ-ବକ୍ଷପାତେ ଯେଁ ହୁଏ ପ୍ରହାରଣେ ।
ହେ ଅହିଂସ ବୀର, ରାଜଧର୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶି !
ଦେଶ-ନିଷ୍ଠା ବରୁ ବଞ୍ଚି-ପ୍ରେମିକ ମହର୍ଷି !
ତାରିନାହିଁ ମରିନାହିଁ ହୁଏ-ପରାଜୟ
ଦେଖାଇଛ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆଜି ଆହେ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ !
ଶୋଭନାୟ ନୁହେଁ ଶୋକ ତଥାପି ମୋ ଆତ୍ମା
‘ଅଶ୍ରୁ-ତର୍ପଣ’ ଅର୍ପଇ ଦେନ ହେ ମହାତ୍ମା !

ଅନ୍ତ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଶନି ପଦାଘାତ   କି ଅଗ୍ନିପାତ
ଭୁକମ୍ପା, ପ୍ରଳୟ ବାଜା,
ସବୁଠାରୁ ଦେବ,   ବଳିଅଛି ତବ
ମର୍ମଦାୟୀ ଶୋକବାଣୀ ।

ସଞ୍ଜ-ଉପାସକ, ହେ ବନ୍ଧୁ-ଫ୍ରେମିକ
 କ୍ଷମାବତାର ମହର୍ଷି,
 ମହେଶ ଆଦେଶେ ଏ ଅକ୍ଷରା ଦେଶେ
 ଆସିଥିଲୁ ହସି ହସି ।

ନର ସାଧାଞ୍ଜିତ ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁତ
ଅମର ଗର ପ୍ରୌରୁଷ,
ମରଧାମେ ସ୍ବଚ୍ଛ ଦେଖାଇ ଯାଇଛ
ଯାହା ହେ ମହାପୁରୁଷ ।

ନର-ହାହାକାର ସୁର-ସୁଷ୍ପହାର
ପଶୁପକ୍ଷୀ ନେତ୍ରପାଣି,
ଭୁମ୍ଭ ବିନ୍ଦୁ ଗୁରୁ, ଏ ମରଧାମରୁ
ନେଇଛି କାହା ମେଲଣି ?

ହେ ବିଶ୍ଵମୋହନ ପତିତପାବନ
ସମଦର୍ଶି ଗୁଣାକର,
ନର ମୁହଁ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଜ୍ଞାନ-ଦମ୍ଭେ
ବୋଲିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କ ନର ?

ଶୟନେ ଶ୍ରେୟନେ   ଗାନେ ବଦ୍ଧଧାନେ
ସକଳ କର୍ମ ବଚନେ,
କେଉଁ ମହାମନା   ସଙ୍ଗ-ଆସ୍ଥାନା
ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଜୀବନେ ?

ଅହଂସା ପରମ—   ଧର୍ମର ମରମ
ସୁହିଛନ୍ତି ପଣ ପଣ,
ଅସୁରକ ଦଳେ   ପ୍ରେମ ଅଶ୍ରୁଜଳେ
ସୁହିଛନ୍ତି କେତେ ଜଣ ?

ଦେଶ କଥା ଥାଉ   ଘେନି ନର ଆୟୁ
ଭୂମଣ୍ଡଳ-ସ୍ଵାଧୀନତା,
ଆଖିବାକୁ କେତେ   ଜଣ ଏ ମରତେ
ଦୂରର ଅଛନ୍ତି ମଥା ?

ନିରାଶ ଅଜ୍ଞାନ   ଶ୍ରେଣୀ ଶୋଣୀ ଦାନ
ଦୁଃଖୀଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗି,
ଜାଗରୁଁ ଜୀବନ—   ସୁଖ-ଶାନ୍ତି-ଧନ
ମଣିଛନ୍ତି କେତେ ଜାଣୀ ?

ବାପୁ, ତବ ପୁତ୍ର   କନ୍ୟା ମଳମୁଖ
ପୋଛିବାକୁ ଅଶ୍ରୁ ଢାଳି,
ବାହାରିବ କି ସେ'   ତୁମ୍ଭ ଦୟାଦେଶେ
ଗୁଳି ଚାଲିଛି ଯେ କାଲି ।

ଘନଦୁଃଖହାରୀ   ଶ୍ରୀପଦେ ଗୁହାରି
(୧) କରି ସେ' ନିଦିଧାସନେ;
ଗରିବ କଷଣ   ହରିବାକୁ ପଣ
ଧରିବକି ଅନଶନେ ?

ନାଶ୍ନ-ନୟିତନା   ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ଯାତନା
ହରିଜନ-ତିରସ୍କାର,
ଗୋମାତାର ତନ୍ମୁ   ଦେଖି ତା' ନୟନୁ
ଝରିବକି ମାରଧାର ?

ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା   ଭ୍ରାତୃ-ବିରୁଦ୍ଧତା-
ବନ୍ଧି ଉଠିଲେ ଦେଶରେ,
ରକ୍ତଲିପ୍ତ ବାହୁ   ରୋଧକ ସେହୁ
ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ ଆଶ୍ଳେଷରେ ?

ତୁମକୁ ତ' ଆଜି   ବ୍ୟସ୍ତେ ଖୋଜି ଖୋଜି
ସେବାଗ୍ରାମ ଶିଶୁମାନେ
କାନ୍ଦୁଥିବେ, ତାଙ୍କ   ବାପୁ ! ବାପୁ !! ତାଙ୍କ
ପଶିବକି ପଶୁକ୍ତାନେ ?

ଅସୁର ସମାଜେ   କିବା ପଶୁ-ରାଜ୍ୟେ
ଶୁଣି ନଥିଲୁ ଏ କାନ,
ନ ଅଛିଲେ କ୍ଷୀର   ଜନନୀ ରୁଧିର
ପାନକରେ ତା' ସନ୍ତାନ ।

ସ୍ବରତ-ମାତାର   ତପ୍ତ ରକ୍ତଧାର
ପାନ କରିଛୁ ଯା' ହିନ୍ଦୁ,
ତୁମ୍ଭ ବକ୍ଷ ଜାଳି   ସେ ଅନଳେ ଜଳି
ନ ଯାଏ କି ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ !

(୧) ଆହେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ,   ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଏହି
ଜଗତ୍ପ୍ରାଣ ସଦାଗତି;
ତେଜ ଏ ମହାକି   ସେକାଳେ କାହିଁକି
ସ୍ବର୍ଗକୁ ନକଲେ ଗତି ?

(୧) ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ—ସତ୍ୟପ୍ରତି ଯାହାର ଚର ଆଗ୍ରହ । ଅର୍ଥାତ୍ ଜନ୍ମଠାରୁ ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାୟୁମନୋବାକ୍ୟରେ ସତ୍ୟରକ୍ଷା ପବିତ୍ର ବ୍ରତ ଯେ ପାଳନ କରିଥାଏ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଆଜ୍ଞାବନ ସତ୍ୟସାଧକ ସ୍ବର୍ଗୀୟ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ।

ଦେବକ ଆଶ୍ରୟ ପୋରୁଁ ହିମାଳୟ
ବିଦାର୍ଯ୍ୟ ନ ହେଲା ଯଦି,
ହିନ୍ଦୁ-ପାପମଳ ଧୋଉଛୁ ତ' ବୋଲି
ବହୁହିଳ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ?

କାଷ୍ଠ ପାଖାଣର ହେଲେହେଁ ଶରୀର
ପାଷଣ ହୁଏ ସମାଜେ,
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଭୁଜା ହରିହର ପୂଜା
ପାଉଛନ୍ତି କେଉଁ ଲାଜେ ?

ହିନ୍ଦୁ-ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ   ଘେନି ହିନ୍ଦୁକୁଳ
ସୁରଣ ସୁଖ ସଂହାରା
ଭଗବତ ଆଦି   ‘ଧର୍ମଗାଥ’ ପଦ୍ୟ
ଆଶି ଥାନେ, ତବ ଚିତ୍ତ !

ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତାନଳ ବନ୍ଧ ସୁଶୀତଳ
କେତେ ସେ' ଯମୁନା-ଧାର,
ସେ' ସ୍ନାନସନା ଯା' କୂଳେ ପୂଜନା
ସୁପାପେ ଯାଇଛି ମାର !

ପୁଣ୍ୟପ୍ରାଣ-ଚିତା   ଦେନ ବା' ପବିତ୍ର
ହୋଇଛି ଯମୁନା ଆଜ,
ତବ ହୃଦା ପାପୀ   ପ୍ରାଣକୁ କଦାପି
ନ ଛାଡ଼ିବ ଯମରାଜ ।

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ପାପୀଙ୍କ ଦ୍ଵାର
କଲେହେଁ ନରକ କୁଣ୍ଡେ,
ତାଙ୍କ ରକ୍ତ-ମାଂସ ହେବନାହିଁ ପ୍ରାଣ
ନର୍କଗାଟକର ତଣ୍ଡେ ।

ଭୁବ୍ଧ ପୁଲ-ଶେଷ   ଚିତା-ଭସ୍ମ ଆଜ
ସେ ନଦୀଧାର ମାଗିଛି,

କୋଟି କୋଟି ହୃଦ— ମନ୍ଦର ଆରାଧ୍ୟ
ଦେବତା ହୋଇଛ ଆଜି,
ନଥିବାରୁ ମନେ କର୍ମେ ବା ବଚନେ
ପିଣ୍ଡାଚର ଗୁପ୍ତା ବାଜି ।

ସତେ ସୁଧୂଷିର କିନୟେ ବିଦୁର
(୧) ମୌନବ୍ରତେ ମନଃଶୀଳ,
ଆତ୍ମନର୍ଭରତା ନିଃସ୍ଵାର୍ଥପରତା
ପ୍ରଦର୍ଶନେ ପାର୍ଥ ଥିଲ ।

ଦୁଷ୍ଟ ଦୁଃଶାସନ ଦର୍ପ-ବିଧୁଂସନ-
ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଯାଜ୍ଞସେନା,
ମନୋବଳ-ଉଣେ କୃଷ୍ଣ, ନ୍ୟାୟପଣେ
ଶୁଦ୍ଧ-ହୃଦ ଥିଲ ଘେନି ।

ଧର୍ମ-ବିଦେଷିତା ଉଷ୍ଣ-ଧାର୍ମିକତା
ଉତ୍ସାହନେ ଦୟାନନ୍ଦ,
ସ୍ଵଦୋଷ ଦର୍ଶନେ ଆତ୍ମ-ସଂଶୋଧନେ
ଥିଲ ସଦା ସମଚନ୍ଦ୍ର ।

(୨) ଅହଂସାରେ ବୁଦ୍ଧ ଜ୍ୟାଗେ ଧର୍ମପଦ
ପ୍ରେମେ ଗଉରବ ଗୁ ରୁ,
ଅମୃତ ମାଧୁରୀ ପିତୃମୁଖେ ଭର
ଶସିଥିଲ ସ୍ଵର୍ଗପୁରୁ ।

ଥିଲ ପରଦୁଃଖ- କାତର, ନିରେଶ
ନିରକ୍ଷରଙ୍କର ବନ୍ଦୁ,

(୧) ମନଃଶୀଳ—ସହଦେବ, କଳିଷ୍ଠପାଣ୍ଡବ ।

(୨) ଧର୍ମପଦ—ସୁନାମଧନ୍ୟ ଉତ୍କଳର ଦ୍ରାଘଶ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଶିଳ୍ପୀ
ଭୁବିଷାତ କୋଶାର୍କ ମନ୍ଦିରର ମୂଳନିର୍ମାଣକର୍ତ୍ତା ।

ମାନବ-ବାସ୍ତବ-   ଧର୍ମ 'ସେବାସ୍ତବ'
ଦେଖାଇଛ ସୁଖାବନେ ।

ଆଲସ୍ୟ-ରାକ୍ଷସ   ଗର୍ଭେ ଦେଖି ଦେଶ
ହେ ଦରିଦ୍ରନାରାୟଣ,
ଚର୍ଚ୍ଚିତ-ଚନ୍ଦ୍ର ଧରି   ଦବସ-ଶବ୍ଦ
କାଳ ସଫଳ କଲ ରଣ ।

କୁଟିମ ଅସ୍ତବ   ବ୍ୟସନା ମାନବ
ଗତିଅଛ ଭବେ ସିନା,
ବାସ୍ତବ ଅସ୍ତବ   କି ଅଛି ହେ ଦେବ
ନୀଳ ଆନନ୍ଦ-ବସ୍ତ୍ର କିନା ?

ଅନ୍ୟ-ବସ୍ତ୍ର-ହୀନ   ମାନବ ଜୀବନ
ଥୁଲେବେଁ ସେ' ଶବ ପରି,
ପିନ୍ଧି ଶୀତାମ୍ବର   ସିନ୍ଧୁସୁଧାବର
ସେହେତୁ କେଶବ ହରି ।

ହିମାଚଳଠାରୁ   ସୀମାଚଳ ଚାନ୍ଦ
କୁମାରୀକା ଯାଏ ଯାର,
ପ୍ରାକୃତିକ ଧନ   ବିଦେଶୀଙ୍କ ମନ-
ନେହେ ଦିଏ ଚମତ୍କାର ।

ବିଶ୍ୱେ ମହାମୁଖ   ରହରେ ଅତୁଲ
ସେ' ଦେଶର କୋହିନୁର,
(୧) ଧନଦା, ଜ୍ଞାନଦା   ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସଦା
ସେ' ଦେଶ-ଜନନୀ ଭର ।

(୨) ଆଜି ହେ' ସୁଜ୍ଞାନା   ସୁଜ୍ଞାନା ସୁଫଳା
ଶତ୍ୟାମଳା ଦେବାର,

(୧) ଧନଦା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ଜ୍ଞାନଦା—ସରସ୍ୱତୀ ।

(୨) ସୁଜ୍ଞାନା—ରତ୍ନକଣ୍ଠ ।

ଦୁଷ୍ଟମା ସନ୍ତତ ଗଣଙ୍କ ଦୁର୍ଗତ
ସୀମା ଲଢ଼ିଛି ହେ ବୀର !

ଶାସ୍ତ୍ର କହେ ପାପ ଦିଏ ଦୁଃଖ-ତାପ
ସୁଖଶାନ୍ତ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ,
ସୁଧା ପ୍ରସବଣେ ଥାଇ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣେ
ଦାରୁଛି ଆଜି ଗରଳ ।

ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ତେବେ ଗଲୁ ନାହିଁ
ମାତୃଭିର ଯାତନା,
ନୈତିକ-ଜୀବନ ବାକ୍ୟେ ସୁଗଠନ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ନାହିଁ ଚେତନା ।

ଦେବ-ଅଭିଶାପ ଅବା ଆମ୍ଭ ପାପ
ପଡ଼ୁନାହିଁ ଏହା ଜଣା,
କିଛିଦିନେ ମନ୍ତ୍ର ନ ପାରିବ ବହି
ଅହିମତ-ସପ୍ତପଣା !

ଖନିଜ ଉଦ୍ଭିଜ ଅବା କେଉଁ ଗଜ
ରଖିନାହିଁ ଏ ଭାରତ ?
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଛୁଁ ଛୁଁ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି
ଟଙ୍କାଧୀନ ସେବାରତ ।

(୧) ଟଙ୍କାକୃତ ପର— ତତ୍ତ୍ୱ ଲାଗି ପର
ଦୁଃଖ ପବତ ସମାନ,
ଥିଲେହେଁ ସେ ସବୁ ଦିଶେ ଆଜି ବାବୁ-
ମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କାଠୁ ସାନ ।

(୧) ଟଙ୍କାକୃତ ପ୍ରଚଣ୍ଡ—ଟଙ୍କାର ଗୋଲ ଆକାର ଧାରଣ କରୁଥିବା ଚଣମା । ଏହାର ତାପୁର୍ତ୍ତି ଏହି ଯେ, ଚଣମା ସାହାଯ୍ୟରେ ଗ୍ରେଟ୍‌ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦିଶିଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଅଧିକାଂଶ ଚଣମା-ଆଖିଆ ବାବୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକ ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ, ଅସୁବିଧା ଓ ନିଜର ଦୋଷ-ଦୁର୍ବଳତା ପବତ ଗୁଲ୍ ଗରାସ୍ତାନ୍ ହୋଇ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ସବୁ ଟଙ୍କାଠାରୁ ଗ୍ରେଟ୍ ଦେଖା ଯାଉଛି ।

(୧) ଅତ୍ୟାତ୍ମୀ ଛଳ- ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳ
ସେ ଦୋଷେ ବ' ନେତା ଆଜ !

ମନ୍ତ୍ରୀ ସଭ୍ୟଙ୍କର ସାଧନା ଦୁଷ୍ଟର
ଯା' ଭାଗେ ଯେତକ ଫଳେ;
ସେଟା ପୁରସ୍କାର ଗୋଟା କାରବାର
ଲୁଣ୍ଠି ଭଣ୍ଡାରେ ଚଳେ ।

ପ୍ରଜାଦୁଃଖ ଗାଲ ପ୍ରଜା-ଭୋଟ ପାଇ
ଦେଶରେ ଆଜ ଯେମାନେ
ଶାନ୍ତି-ବିଧାୟକ, ପ୍ରଜା-ଆର୍ତ୍ତିତାକ
ବାଜୁନାହିଁ ତାଙ୍କ କାନେ ।

ଅର୍ଥ, ଅଧିକାର, ପଦ, ଅହଙ୍କାର
କ୍ଷମତା ଧ୍ୟେୟ ଯା'ଙ୍କର,
ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଧର୍ମ କରଣୀୟ-କର୍ମ
ଖୋଜିବାକୁ କାହିଁ ତର ?

ଗ୍ରାମେ ଶାନ୍ତି ଦିଆ ପଞ୍ଚ ଗଉଡ଼ିଆ
ବସିଛନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ସମ,
ସାମାନ୍ୟ ଶୁଚିରେ ଦୁବଳ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ
ପାଣି ଦେବାକୁ ସେ' ସମ ।

ଆଜ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମେ ଦଳାଦଳି କାମେ
ଲୁଗିଛନ୍ତି ଦଳ ଦଳ,
ନିରାଶ ନରନ * ନରାଶୟ-ପ୍ରାଣ
କରିବାକୁ କଲବଲ ।

(୧) ଅତ୍ୟାତ୍ମୀ—ଗୁଣ୍ଡା, ବଦମାସ । ଛଳ-ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ—ଯେଉଁମାନେ ଗଡ଼ଜାଲିକା
ପ୍ରବାହବତ୍ ଶକ୍ତିକ ଉତ୍ତେଜନାରେ କିମ୍ବା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ସାମୟିକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଶାରିରୀୟ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ।

ଦେବ, କେତେ ଗ୍ରାମେ   ତବ ପୁତ୍ର ନାମେ
 ଥିଲୁ ଦେଉଁ ଅର୍ଥ ଜମା,
 ସେ ଅର୍ଥ ଖରଚେ   ଆଜି କଣା ମିଛେ
 ଚଳୁଅଛି ମଜଦମ ।

ସ୍ବରଜ୍ୟ ହାସଲ   କରିବାର ଫଳ
 ଦେଇଥାନ୍ତା ସିନା ଶାନ୍ତି,
 ନ୍ୟାୟକର୍ତ୍ତା ସାଜି   ଅନେକେ ତ ଆଜି
 ସ୍ବେଚ୍ଛାବୁରତା ଦେଖାନ୍ତି ।

ପୁଲିସଙ୍କ ଆଗେ   ବୁଢ଼ାରିଲେ, ରାଗେ
 ଦ୍ୟନ୍ତ ସେ' ଯେଉଁ ଉତ୍ତର,
 ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ   ବୁଝିଆ ନଦେଇ
 ଫେରି ଆସିବା ଦୁସ୍ତର ।

ପ୍ରାଣ-ବ୍ୟାକୁଳତା   ଦେଖାଇ ଜନତା
 ମାଗୁଛି ଯା ବରକାର,
 ଆଶ୍ଵାସ ମିଳୁଛି   ଶାନ୍ତି ଭୃତ୍ତି କିଛି
 ଦେଉନାହିଁ ସରକାର ।

ଯହିଁ ଅର୍ଥ ତହିଁ   ଧର୍ମସାଧ ନାହିଁ
 ଧର୍ମ ନ ଇଚ୍ଛେ ବିଭବ,
 ଆଲୋକ, ଅନ୍ଧାର   ଆଶ୍ରୀ ଏକାଧାର
 ରହିବାର ଅସମ୍ଭବ ।

ମାରବ ନିସ୍ତେଜ   ଧର୍ମ-ମୁଖ ଆଜି
 ଧର୍ମଧ୍ବଜର କାମେ,
 ଘେରି-ଡକାଇଡି   ଦତ୍ତାତ୍ରି ମାଡି
 ଚଳେ ଯେଣୁ ଧର୍ମ ନାମେ ।

ନ୍ୟାୟ ଚକ୍ଷୁ ସତ୍ୟ—   ମୁଣ୍ଡେ ପଦାଦାତ
 କରି ଧର୍ମଦ୍ରୋହ ଟେକେ,

ଆଜି ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ   ଜନପ୍ରିୟ ଧନ୍ୟ
ହେବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ଅନେକେ ।

ରାବଣର ଯତି-   ବେଶ କି ପ୍ରକୃତ
ଗୁଣ କରାପାରେ ଭଲ ?
(୧) ସୁନାପୋକ ମୋତି-   ମାଣିକ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି
ରଖିପାରେ କେତେ ଦିନ ?

କାଲି ଯେଉଁ ଖଦୀ   ଅଙ୍ଗ-ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି
ଆଶୁଥିଲା ପୁଣ୍ୟ ମୁଦେ,
ଆଜି ସେ ଖଦଡ଼ି   ବାନା ନର୍କ-ଗାଡ଼ି,
ଶୋଲେ କେତେକଙ୍କ ହୃଦେ ।

ନ ମାଡ଼ିଲ ଲଜ   ସେ ମଧ୍ୟରୁ ଆଜି
ଅନେକେ “ହା ବାପୁ !” ବୋଲି,
ଗଡ଼ିଲୁ ହୃଦନେ   ଅଶ୍ରୁ ପ୍ରଦର୍ଶନେ
(୨) ନେତ୍ରଯୁଗେ ଛେପ ବୋଲି ।

ହୁହେ କି ଗୋରବ ?   ବାପୁ, ଯେବେ ତବ
ଦାୟାଦ-ଦାୟିତ୍ତ ଏହା,
ଏମାନେ ଯଦ୍ୟପି   ‘ସୁପୁତ୍ର’ ହେ ତପି
କେ’ ଆଜି ପିତୃ-ଦୋରେହା ?

ସ୍ବାଧୀନତା ଅର୍ଥ   ନୁହଇ ତ’ ସ୍ବାର୍ଥ-
ଜଡ଼ିତ ସ୍ବେଚ୍ଛାଚାରିତା,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ସାଧନା   ଅଧିକାର ସିନା
ଆଣିଛ ହେ ରକ୍ତପିତା !

(୧) ପ୍ରଜାପତି ପତଙ୍ଗର ଦ୍ବିତୀୟ ଅବସ୍ଥା । ଏହାର ସଂସ୍କୃତ ନାମ “କଶଭ” । ସମ୍ବଲପୁର
ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଏହାକୁ “ସୁନାପୋକ” କହନ୍ତି ।

(୨) ଯେଉଁମାନଙ୍କ କାନ୍ଦଣାରେ ପ୍ରାଣ-ବ୍ୟାକୁଳତା କିଛି ନାହିଁ, ଅଥଚ ଧର୍ମଧ୍ବଜମାନଙ୍କ
ଛଳ-ହନନ ପ୍ରତି ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ସତ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନତା   ଅହିଂସା ଏକତା
ଭବ ପ୍ରେମ, ମିତ୍ରୀ, ଜାଗ,
ଚତୁର୍ଜ୍ଞାନ ନର   ହୃଦ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
ଏକ ଏକ ମହାଯାଗ ।

ପୁରାଣ ଯା' ଭାଷେ— ଦେବତାଙ୍କ ଆସ୍ୟ
ମୋହିନୀ ଦେଲେ ଅମୃତ,
ଶିତିକଣ୍ଠ-ଗଳ ବଳକା ଗରଳ
ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଦିତିଙ୍କ ପୁତ ।

ପୁଣି ସେ ଅମୃତ ନିଃସରିଲା ସତ୍ୟ
 ରୂପେ ଦେବଙ୍କ ବଦନୁ,
 ଗର-ମିଛ-କୂଟ ରୂପେ କାଳକୂଟ
 ଝରିଲା ଦୈତ୍ୟ ବଚନ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାର ମାଧୁରୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଯେ ବିଚର
ପାରିଛି ସେହି ଦେବତା,
ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବିଷ- ବାତକୁ ଗୁଣସ
ବୋଲିବାର ଅଧିକତା ।

ତୁମ୍ଭେ ତ' ମୋହନ,   କରିଛ ବଞ୍ଚନ
ପ୍ରେମ-ମଧୁ ସଜ୍ୟ-ସୁଧା,
ତଥାପି କେତେକ   ସରବଗ୍ରାସୀଙ୍କ
ନ ମେଣ୍ଟିଲୁ ପାପ-ଶଯ୍ୟା ।

ସେ ଗାପ-ବାସନା   ଶେଷବାକୁ ସିନା
ତବ ମାନସ ପଡ଼ିବ—
ରାଜ୍ୟରେ ସତତ   କରୁଥିଲା ନୃତ୍ୟ
ରାମରାଜ୍ୟ-ପ୍ରଶାନ୍ତତା ।

ଏ କାଳେ ଭୁମୁକୁ ସରଗେ ନେବାକୁ
ବାସବ ପ୍ରେରୁତ ଯଶେ,

ସ୍ଵାଗତ ସଙ୍କେତ   ରୂପେ ପାରଜାତ
ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ତବ ବସେ ।

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ମହାନିଳ ଲାଗି ଦିବ୍ୟ ଫୁଲ
ମଉଲିଲା ଝରି ଝରି,
ମାନବ ଆଖିକୁ ଦେଖାଗଲା ବୁକୁ
ରକତ ଝରିଲା ପରି ।

ହସହସ ମୁଖେ   ଚାହିଁ ନିଜ ବକ୍ଷେ
ଧୀରେ ଉଚ୍ଚାର—ହେ ରାମ,
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦେହ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ   ଦେଇ ଦବ୍ୟରଥେ
ଗୁଲିଗଲ ଦବ୍ୟଧାମ ।

‘ସମ-ଭଜନା’ରେ
ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

(ଶ୍ରୀରାମପୁତ୍ର-ଜେମା-ଜୀବବନ୍ଧୁ-ବୃତ୍ତ)

(९)

ଅଜ୍ଞାନ ବାଳୁତ ଜୀବନରୁ ତୁ ତ
ମାୟା-ଜାଲେ ହେଲୁ ବନ୍ଦୀ,
ସାରଣ୍ୟ ଧନ ଆଶାର ବନ୍ଧନ
ଦେଇଛି ତୋ' ପାଦ ଛନ୍ଦି;
ମୃତମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭକ୍ତି,
କାହିଁ ତୋ ମୁକତି ? ବିପ୍ଳବ ପୀରତି
ରସେ ରହିବ ନିମଗ୍ନ — ମୃତମନ !

(9)

ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ଟେକକୁ ସତତ
ଟେକ ଥିବାର ସେ ନାଥେ,

କାମାତୁର ଲଜ୍ଜା— ବିଶ୍ଵନାକୁ ସଜ୍ଜା
 ଦିଆଇଲେ ଭାଇଦ୍ରାତେ;
 ମୁତମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
 ରୂପବତୀ ପର— ଯୁବତୀ-ପାପର
 ପ୍ରେମେ ହେଉଛୁ ତ' ଗଞ୍ଜି—ମୁତମନ !

(୩)

ବିନାଦୋଷେ ଦୟା ପରାଏ ପରଶୁ-
 ରାମ ତାହାକୁ ଓଗାଳି,
 ଦେଲେ ନିନ୍ଦା ଗାଳି ସେ ସବୁ ସମ୍ଭାଳି
 ନେଲେ ପ୍ରଭୁ ହୋଧ ଟାଳି;
 ମୁତମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
 ଦୋଷଦର୍ଶୀ ଭୁଣ୍ଡି ଫିଟାଇଲେ ମୁଣ୍ଡି
 ନେବାକୁ ଉଠୁ ଗରଜ—ମୁତମନ !

(୪)

ବିମାତାନନ୍ଦନ ହସ୍ତେ ରାଜ୍ୟ ଧନ
 ସମର୍ପିଲେ ତେଜ ଲୋଭ,
 ଜ୍ୟାଗଞ୍ଜର ବେଶେ ପଶିଲେ ବନେ ସେ
 ନ ଆଣି ମାନସେ କ୍ଷୋଭ;
 ମୁତମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
 ଭାଇ ପ୍ରାଣେ କ୍ଳେଶ ଦେଇ ମିଥ୍ୟା କେସ
 ପାରୁଛୁ କେତେ ସରଜି—ମୁତମନ !

(୫)

ଯେଉଁ ସୀତା ଲଗି ଶିବଧନୁ ଭଞ୍ଜି
 ନାଶିଲେ ଦୁଷ୍ଟ ରାବଣେ,
 ଲୋକନିନ୍ଦା ଶୁଣି ତେଜିଲେ ସେ ପୁଣି
 ଗର୍ଭିଣୀ ସୀତାକୁ ବନେ;
 ମୁତମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,

ଚର ନୁହେଁ କାୟା! ତଥାପି ତୁ' ମାୟା-
ମୋହେ ତ' ଯାଉଛୁ ହଜି—ମୁଡ଼ମନ !

(୬)

ରଜ ଅଭିମାନ ପ୍ରଭାବ ସମ୍ମାନ
ଭୁଲିଯାଇ ସେ' ନଜର,
ଗୁହକ ଶବର— କପି ସୁଗ୍ରୀବର
ବନ୍ଧୁ ଭେଦେ ଦେଲେ ନଜର;
ମୁଡ଼ମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
(୧)ପଦ ଆଡ଼ମ୍ବର ସମାଜ-ନମ୍ବର
ପାରିଛୁ କିସ ବରଜି—ମୁଡ଼ମନ ?

(୭)

ଭ୍ରାତୃହେଷୀ ବାଳ- ହିଂସା ଦେଲେ ଜାଳ
ମଇଁଶୀ ପ୍ରେମ ପୁରଣେ,
ନ ହୋଇ ମୟା ସେ' ହେମନଗଣ
ଅରପିଲେ ବିଭୀଷଣେ;
ମୁଡ଼ମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
ପରଶ୍ରୀକାନ୍ତର- ପ୍ରାଣେ ନିରନ୍ତର
ଗୁଣୁଛୁ କଳହମଞ୍ଜି—ମୁଡ଼ମନ !

(୮)

ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ଭାବ— ଗ୍ରାସୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ
ଥୁଲ ମହତ ଉଦାର,
ରଖିଦେଲେ ଚର ଦିନ ଗୁଣୁଚର
ଦେହେ କରାଜୁଳି ଗାର;
ମୁଡ଼ମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
କେତେ ଗୁଣୀଙ୍କର ହୃଦରେ ତୋ କର
ଦେଇଛୁ ସୁରେଶା ରଞ୍ଜି—ମୁଡ଼ମନ ।

(୧) ସମାଜ-ନମ୍ବର—ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣାଦି ଜାତିଭେଦ, ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନାଦି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ
ଭେଦ, ସେବ୍ୟ-ସେବକାଦି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭେଦ ।

(୯)

ଶାପେ ହୋଇଥିଲା ଅହଙ୍କାର, ମିଥିଲା-
 ପଥରେ ପଡ଼ିତ ଶିଳା,
 ଯା' ପଦ ପରଶେ କନ୍ୟା-ଆଦରଣେ
 ହେଲା ସେ ସଜ୍ଜା ସୁଶୀଳା;
 ମୁଡ଼ମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
 ସଜ୍ଜା ସ୍ୱାଧୀ ପ୍ରାଣ କର ତୁ' ପାଷାଣ
 ହେଉ କପାଳ ଧର୍ମଧ୍ୱଜ—ମୁଡ଼ମନ !

(୧୦)

ସତ୍ତ୍ୱପୁଜୟୀ ଉଦାର ବନୟୀ
 ରାମକ ଗୁଣ ସ୍ୱଭାବ
 କରଣୀୟ କର୍ମେ ତୋ ସମାଜଧର୍ମେ
 କି ଶିକ୍ଷା ଅଛି ତା' ଭାବ;
 ମୁଡ଼ମନ, ମୁଖେ ରାମନାମ ଭଜି,
 ଦେଖାଉ ତୁ' ଯାହା କି ସାଧନା ତାହା
 ପାରିବୁ ନିଜେ ସମଜ—ମୁଡ଼ମନ !

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ

ଭୂମିକା

ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ଯାଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରୟାସ ହୋଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଦିଗରେ ସେପରି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଅସମୀଚୀନ ହେବାର କୌଣସି ବଳବତ୍ତର ପ୍ରମାଣ ନଥିଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲେ ଆମେ ସହଜରେ ଜାଣିପାରୁ ଯେ ସେହିଠି ପ୍ରାଦେଶିକ ବା ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟି ବହୁ ଦିନରୁ ହୋଇସାରିଛି ।

ଆୟୁର୍ଲାଣ୍ଡ, ହଟ୍‌ଲଣ୍ଡ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ଏଇ ତିନୋଟି ଇଂରାଜୀ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେହିଭଳି ସମ୍ବଲପୁର ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେହେଁ ଏହାର ଭାଷାରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଓ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବରାବର ରହିଛି । ସେଇ ଦିଗରୁ ସମ୍ବଲପୁର ଭାଷା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ମୌଳିକ-ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଆପ୍ତତ୍ୱ ରଖେ ।

ସୁଖର ବିଷୟ, ଏହିଗରେ କବି ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠଙ୍କ ପ୍ରୟାସ ପ୍ରଥମ ଓ ତାଙ୍କର ସେ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଦଶଲ ଅଛି ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । କାହିଁକି ନା ସେ ଓଡ଼ିଆପ୍ରୋତ ଭାବରେ ପଞ୍ଜୀର ପ୍ରାଣ ସହିତ ବିଜଡ଼ିତ ଓ ଆବାଲ୍ ପଞ୍ଜୀର ନିଭୂତ କୋଣରେ ବାସ କରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ପଞ୍ଜୀର ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା, ଆବେଗ ଉତ୍ତରା ତଥା ବିରହ ମିଳନର ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ ଲେଖନରେ ମୁଖର ଓ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇଉଠିଛି । ଶଂସିତ ଶେଠ ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ‘ପଏର୍‌କ୍ଲ୍-ସଙ୍ଗ’ ଏଇ ଭାଷାରେ ଅଭିନବ ଓ ସ୍ୱପ୍ରଥମ କାବ୍ୟ । ଏହାର ନାୟିକା, ବିଷୟବସ୍ତୁର ଚିତ୍ରଣ ଓ ରଚନା-ଶୈଳୀ ତଥା ଆଲଂକାରକ ଛଟା ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ । ଏଥିରେ ଗତାନୁଗତିକ ପଦ୍ଧା ତ୍ୟାଗ କରି ଆକ୍ଷେପମୂଳକ ନୂତନତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଥିବାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବତଃ କେତେକ ଭଲ ଉତ୍ତରୀକ ମନୋଭାବ ଟିକିଏ ଭିନ୍ନକାର ଧାରଣ କରିପାରେ । ତନ୍ମିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କ

ମନୋଗତ ସମାଲୋଚନାର ଅବକାଶ ସକାଶେ କତିପୟ ବିଶିଷ୍ଟ କାରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ମନେକରୁ ।

ପୂର୍ବଭାରତର ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବ୍ ଗୌରବର ଭୁଲନାରେ ଆଜି ନବ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ଧାର ଶୋଚନୀୟ; ଏହାର ଜୀବନ୍ତ କାରଣ ସ୍ବରୂପ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମତଭେଦ, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଜନିତ ଶ୍ରେଣୀ ଭ୍ରାତୃ-ବିରୋଧ, ଅନ୍ତଃସାରଣ୍ୟ ଜାତ୍ୟଭିମାନ ତଥା ଆତ୍ମକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉଦାରୀନତା ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନାରୀଶିକ୍ଷାର ଅଭାବ ହେଉଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଯେହେତୁ ନାରୀଜାତି ହିଁ ଜଗତର ଆଦିଶକ୍ତି, ଜଗଜ୍ଜନନୀ ଓ ଜଗଦାତ୍ମା । ଆଜି ଏହି ବିଶ୍ବନମସ୍ୟା ଦେଶକୁ ରକ୍ତଶୋଷିଣୀ ଶ୍ରେଣୀରୂପରେ ପରିଣତ କରିଛି କିଏ ? ଆମର ବିଶ୍ବାସ, ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନରେ ଅଧିକାଂଶ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପଡ଼ିବ ନିଶ୍ଚୟ ପୁରୁଷ ଉପରେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେହି ପୁରୁଷ ହିଁ ନାରୀଜାଗରଣର ନାଗର ପିଟୁଛି ନଗରର ଗଳିଗଳରେ—ପୁରପଲ୍ଲୀର କନ୍ଦିବକନ୍ଦରେ । ଅବଶ୍ୟ ନାରୀର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଯେ ଆଦୌ ନାହିଁ—ଏହା ନୁହେଁ । ଆମର କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି—ନାରୀର ଆଚରଣ ଭଲ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତା’ର ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ବେ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ପୁରୁଷ ତାକୁ ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିବାର ଘଟଣା ଓ ନାରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନୋବୃତ୍ତିକୁ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଣୟ ଦେଉଥିବାର ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ପୁରୁଷଠାରେ ବହୁପରିମାଣରେ ମିଳେ । ସୁତରାଂ ଯାହାକୁ ବାସ୍ତବ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା ବୋଲିଯାଏ—ସେଭଳି ବାତାବରଣରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ ନାରୀ-ଜାଗୃତ, ନାରୀ-ଶିକ୍ଷୋନ୍ମତ ଆନୟନରେ ନାରୀ ଅପେକ୍ଷା ପୁରୁଷର ଦାୟିତ୍ବ ଓ ଗୁରୁତ୍ବ ବେଶି ।

ଆଜି ଅଥବା ଲୋକ-ଦେଖାଣିଆ ଛଳନାତ୍ମକ ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ନାରୀଜାତିର କୁହିତ ଚରଣ-ବିକଳ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖଉଣ୍ଡ ଗୁପ୍ତ ତାଣ୍ଡବର ଦୃଶ୍ୟ-ଦୃଶ୍ୟରେ ପର୍ଦା ପକାଇ ଦୁଷ୍ଟିରସା ବ୍ୟଭରୁରଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମହଲ ସମ୍ମୁଖରେ ସଜ୍ଜା ସାଧୁ ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ପ୍ରୟାସ ଯାହା, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦୂଷିତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଗୁଣର ପଟିବଳା ମୋଟା ମଲ୍ଲୀ କନା ଉପରେ ଡାକ୍ତର ମଲମ ପ୍ରଲେପର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଠିକ୍ ସେଇପରି । ଅଥଚ ଉତ୍ତମ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ଗଜବପନ

ପ୍ରବରୁ ଯେପରି ଭୃଣ ବାଳୁଙ୍ଗାଦି ଉପାଡ଼ି ଦେଇ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ତଦ୍ୱୃଥ ପ୍ରଥମତଃ ମାନସିକ ଦୁଷ୍ଟବୃତ୍ତି ଦୂରଭ୍ୟାସ କୁଫଳାର ଅନ୍ନବିଶ୍ୱାସ—ମଇଳାତକ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଅନ୍ତର କରି ନୈତିକ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବା ବିଧେୟ ଓ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।

ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ନ୍ୟୁନାଧିକ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୁଣଦୋଷ ଥାଏ । “ପର୍ବତ୍ତ-ସଙ୍ଗ” ତହିଁରୁ ଅବ୍ୟାହତ ପାଇବା ସ୍ୱପର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ସୁତରାଂ ଏହାର ଦୋଷତକ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀ ମହାତ୍ମା ଦତ୍ତସେୟୁ (ଅବଧୂତ) ପିଙ୍ଗଳାବେଶ୍ୟାର ଗୁଣଗ୍ରହଣ କଲପରି ତାର ନ୍ୟାୟ-ନିର୍ଭୀକତା, ସ୍ପଷ୍ଟ ସରଳତା ଓ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ସହ ଅଟଳ ଧର୍ମ-ବିଶ୍ୱାସାଦି ଯେଉଁ କେତୋଟି ମହତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଅଛି, ସେତିକି ମାତ୍ର କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଯଦି ପାଳନ କରାଯାଏ, ତା’ ହେଲେ ଦେଶର ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଦୁଷ୍ଟରସତା ଅଦୂର-ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦୂର ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଆମର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ।

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ମୁକ୍ତିଧାମ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ହିନ୍ଦୁର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ବହିର୍ଭାଗରେ ମୁକ୍ତଯୁଗଳ-ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ସମ୍ମାପନଦ୍ୱାରା ପ୍ରାର୍ଚ୍ଚିତ ଉତ୍କଳର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ସୁପତିଗଣ ଜାତି ସମାଜର ଶିକ୍ଷା ଉପକାର କଲେ ଯେଉଁ ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ପ୍ରାକୃତିକ ଉତ୍କଳର ବାଣୀ-ମନ୍ଦିରରେ ଏହି “ପର୍ବତ୍ତ-ସଙ୍ଗ”ର ଚରିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାକାନ କେବଳ ସେହି ଆଦର୍ଶର ‘ସ୍ଥାୟୀ’ କହିଲେ ଚଳେ ।

ତେବେ ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ମୁନିଆଶ୍ରମୋପମ ଭାରତୀୟ ପୁରପଲ୍ଲୀର ସରଳ ନୈତିକ ଜୀବନରେ ଆଜି ଯେଉଁ ମାରାତ୍ମକ ଗୁପ୍ତରୋଗଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଦେଖାଯାଉଛି—କଅସ୍ତ୍ର ତାହାର ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦିଗରେ ସମାଜ-ସଂସ୍କାର-ପ୍ରୟାସୀ ନାଗରିକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ—ମୁକ୍ତ ପଲ୍ଲୀର ସରଳ ଭାଷାରେ ଏଇ “ପର୍ବତ୍ତ-ସଙ୍ଗ” ରୂପାୟିତ ।

ଆଶାକରୁଁ, ଏଇ ଲେଖାଟି ଉତ୍କଳର ବିଶେଷତଃ ସମ୍ବଲପୁରର ଜାତି ଓ ସମାଜ ପ୍ରାଣରେ ସଂସ୍କାର ଓ ଅଭିନବ ଚେତନା ଆଣିବ ।

ବରଗଡ଼,
ବେସିକ୍ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ
ତା ୨୩-୯-୫୦

ଶ୍ରୀ କେଶବ ମେହେର

ପଦ୍ମାସନା

(କରମା—ସୁର)

ଶୁନ ଗୋ ମା' ବହନେ,
ମୋରୁ ନାଆଁଟା ପଦ୍ମାସନା;
ମତେ ବଲ୍‌ସନ୍ ବାଞ୍ଛେନ୍ ଗୁରୁ
ଦୟା ଖାଇ ନଟୀ ବିଚ୍ଛନ୍ନ ! । ଦୋଷା ।

(୧)

ନାହିଁ ଖଟି ମୁଁ କାଏଁ କହେବ
ଯେନ୍ ପୋ' ଦେଇଥିଲୁ ଦୟା;
ସେ' ପୋ ଆସନ୍ ଖାଇଥିଲେଁ କାଏଁ
କଲ୍‌ଜାଫଟା କଥା ଶୁଣୁ ?

(୨)

ମା' ବାପ୍ ଯଦି କଲେ ରିଷ୍ଟ,
ମତେ ଦେଇଥିବେ ମହରା ବିଷ୍ଟ;
ଛୁଆରୁ ଟିଟି ମାଡ଼ିନେଲେ ମୋରୁ
ନାହିଁ ଶୁଣିଲେ ଜୁହାର ବିନ୍ଦୁ !

(୩)

କାଏଁ ଦୋଷ କଲୁଁ ଯୋ' ନାହିଁ କହେତା ?
ନାହିଁ ନେଲୁ ମୋତେ ବିହେଇ ଦୟା;
ପଦ୍ମାସନା ମୁଖ ପଶୁଲୁ ବାଗିରୁ
ବରକଷି କାଏଁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଏ ?

(୪)

ବାପ୍ ଅଁ ହୁଁରୁ ଟିକା ଦେଖଲୁ,
ଦରମର ଟାକେଁ ଝୁଁ ପେଇ ନେଲୁ;
ବନନା ଲୁଗାଥିଁ କନନା ଲଗଲୁ
ଲୁଗୁରୁ କାଶା ଘୁଙ୍ଗୁଁ ହେଥିଁ ?

(୫)

ଡାଲ୍ ଖାଇ ନାଟେ ମୋର ଦିନକେ
ଶାଢ଼ୀ ଟିକା ପାଇଥିଲୁଁ ସିନକେ;
ହେଥିରୁ ଲୁଗାଁ ମତେ ନଟୀ ବଏଲେଁ
ସେନ୍ଦ୍ରା ଲୁଗାଁ କାଏଁ କହେଇଁ !

(୬)

ବାଜୁଥିବା ଡୁବ-ତବଲ-ଗିନ
ନାଚୁଥିଲୁଁ ମୁଇଁ ସାଜୋ ପିନ୍ଧୁଁ;
ଦେଖୁଥିବେ ଲୋକ୍ ଟିକଟ୍ ଦାନ
ନଟୀ ବଏଲେଁ ହୁଁ—ବଲୁଁ !

(୭)

କାରୁଡ଼ିକ୍ ମାସେଁ ସାଙ୍ଗରୁ ଲୋକ୍ କୁଁ
ଉଠେଇଁ ଆନ୍ସିଁ କୁହାଡ଼କୁ;
ବିପ୍ଳବ କାହିଁ ହେଲୁଁ ମତେତ୍
ପରସନ୍ ହେସନ୍ ବୁଝାବଣା !

(୮)

ପୁଆଲ୍ ମାଡ଼ୁ ହେଲେଁ ହେସିଁ କୁଆଁ ଚ
ଦାହକେ ଯାଏଁ ସି କପ୍ଟା କାଟି
ଉଦା ଦହେଁ ଫେରୁ ବଠୁଆ ହେଲେଁ
ଧୁଇ ହେସି ମୋର ସବୁ କୁଡ଼ି !

(୯)

ଡବେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାଗୁନ୍ ନେସିଁ
ଅଁ ବାଁ ଦାଟେଁ ରଗଡ଼ ହେସିଁ;

ଘାଟର ପଖନ୍ କହିଁ ଯାଏସି,
ଦୁହ୍ନ ରେଡ଼ିଟା ରେଏଡ଼ି ରେଡ଼ି ।

(୧୦)

ସଞ୍ଜବେଳେଁ ଗଲେଁ ବାହାକେଁ ଭିଟା
ଏକଲ ଯାଏସିଁ ଧୁବେନ୍ କିଟା;
ପାଏନ୍‌ଛୁଆ ବେଳେଁ ଲେକ ଆସିଗଲେଁ
ବେକେ ପାନ ଯାଇଁ ହେସିଁ ବୁଧୁ !

(୧୧)

ଦାନ ପୁଇନ୍‌କେଁ ସିନା ନାଲିନ୍ ଧନ୍
ଭକ୍ତ ଠାନ୍‌କେ ବଢ଼ାମନ୍;
ନାମ୍‌ଲାରୁତନ୍ ସପ୍ତା ହେଲେଁ
ବରୁକସି ହେସିଁ ପାଏନ୍ ବୁଢ଼ାଞ୍ଜା ।

(୧୨)

ଗାଁକେଁ ଆସ୍‌ଲେଁ ବାବାଜୀ ମାତା
ଗିଆନ୍ ଶୁନ୍‌ସିଁ ରାଏଡ଼ ସରତା
ସାଙ୍ଗେଁ ନେବାରୁକେ କହେସନ୍ ବାବା
ଦେଖିକରି ମୋର ସେବା ଭକ୍ତ ।

(୧୩)

ଗାଁଜା ଗୟାଥୁଁ ନାଲନ ପଛେ
ଇଁ ଠାନେତ' ସବୁ ଅଛେ;
“ମନ୍ ନିରୁମଲ-ଗାଁଜାଜଲ୍” ବଳି
କହେସି ତ' ମା ପିଢ଼ାର ନାତି ।

(୧୪)

ନାର ହୁଇଥିଲେଁ ଆଗୋ ହାଜରୁ
ବାସନା ତେଲ୍ ମୋର ମୁଣେଁ ଜରୁଜରୁ
ଦୁଇର ଚୁଖି-ଚୁହାନ ଦେଖି
ମନ୍ କଲ୍‌ସି ଲମି ଯାଏଡ଼ି !

(୧୫)

ସପ୍ତେ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭେ ପୁଣି
 କୁଣ୍ଡଳ ପଥରେ ଶାନ୍ତ କୁଣ୍ଡଳ;
 ଦୁଃଖ ଆସି ମୋର ଖଟେ ବସିଲ
 ଚମକ ଉଠି ବସିଲି ତେଜ ।

(୧୬)

ଅଶାନ୍ତ ଦେଖିଲି ସବୁକୁ
 କାହିଁ ଆସି ତା ଉପରୁ ଦୁଃଖ;
 କା'ଜେ ତେଜିଲି ପଥେ ଦେଖିଲି
 ତାଙ୍କଲେ କୁଣ୍ଡଳ କଳ୍ପପାତ୍ର ।

(୧୭)

ମା' ବାପ ମତେ ସୁଖେ ବଢ଼ାଲେ
 କା'ଣ୍ଡ କରୁ ମି ଥରେ ପଢ଼ାଲେ;
 ଜହ ପଢ଼ିଥିଲେ ନାଟେ ବାହାରୁ
 ସୁଦୃଢ଼ାସନ ଶାନ୍ତ-ଦୁଃଖ ।

(୧୮)

ଆସିଥିଲ ଏବେ କଟକ ପାଲ
 ଗାହାକ ଥିଲ ଗୁଡ଼େ ମାହାତ ପିଲ;
 ସେ' ତ ମତେ ଦିନନେଇଛେ
 ଶାନ୍ତି ଖଡ଼େ ବାର ପଢ଼ିହାତ !

(୧୯)

ସବୁଦିନକେ ରହୁଥିଲ
 ପାଲ ଶିଖାମି କହୁଥିଲ;
 ବୁଢ଼ା ଅ' ଟଙ୍କରେ ଶାନ୍ତଲେ ନହେଲେ
 ଗାଁ ଯାକର ମନ୍ ଥିଲ ସେଥି ।

(୨୦)

ଗାଆଁ ଥି ଦେହା ଝନେ ଝନେ
 ନାହିଁ ଥିଲେ କା'ଣ୍ଡ ଲବ୍ଧି ବନେ,

ବୁଢ଼ାମାନେ ହେଁଟା ବୁଝିବେ କା'ଣା
ନା-କେ ମୁନୁଷ୍ଟ ନହେଲେ ପାଡ଼ି ।

(୨୧)

ଦୁଇଆ ଗାଆଁ ଥୁଁ କେତେ ସିଲେ
ବନେ ହରିହାଟ୍ ହଜୁ ଥୁଲେ;
ଦିନାରୁରେ ବାସି ନାଲ୍ ଶୁଇଲେ
ଦେଖିଯିବାରୁ ନାଲ୍ ପଡ଼େ ଭୁଡ଼ି ।

(୨୨)

ହଇ ବସ୍ତୁଲେ ଭୁଡ଼ିଭୁଡ଼ିଆ
ଦେଖି ଯାଏଁ ରଥ ଦୁଡ଼ିଆ;
ଲେକ୍ ଗହଳେ ବୁଝି ନାଲ୍ ହୁଏ
ବାହାକ୍ ପିଲରୁ ଗାଡ଼ ବୁରଡ଼ି ।

(୨୩)

ପଦ୍ମା ପାଏଁ ଅନାଅନା
ପେଡ଼ା ରସ୍ତାକୁ ଦନାଦନା;
ଯାହିଁ ଦେଖିଲେ ମିଛ ମାହାରୀଡ଼ି
ନାଲ୍ ଲାଗି କାହିଁ କପଟା ଧୁଡ଼ି !

(୨୪)

ଗାଁ ଗାଁ ଯାହିଁ ଗଲେ ହେଲେ
ଛୁଡ଼ି ନେସନ୍ କାଏଁ ଯାଏଁ ବସ୍ତୁଲେ;
ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେକ୍ ମାସେ ଦୁଇମାସ୍
ରଖି ପକାସନ୍ କାଏଁ କରୁଡ଼ି ।

(୨୫)

ଧାକ୍‌ଗୁରୁ ମୁଲ୍ ନାଲ୍ ହେଲେ ବ'
ବନେ ଲୁକେ ମତେ ବଲ୍ ସନ୍ ଦେଖ;
ଭଲ୍ ଟି ଦେଖଲ୍ ଯେନ୍ ପିଲ୍ ସତେ
ମୋରୁଠାନ୍ ନାଲ୍ ଯାଏ ବରୁଡ଼ି ।

(୨୭)

ନାହିଁ ହେଲେଉ କଥାବାର୍ତ୍ତା
 ଚମ୍ପୁଥିବା ଶୁଣି ସରତା;
 ପାଇଥିବା ଯଦି ବନେ କରି ମୋରୁ
 କଜଲ ଲଗା—କଜଲ ବଡ଼ ।

(୨୮)

ଦେହ ପା' ମୋରୁ ନଶେ ଆଗୋ
 ଆସକ୍ କାଏଲ ମୁଁ ନୁହେଁ ଜାନେ ଗୋ'
 ଥରେ ଥରେ ଏକା କାଏଁ ହେଉଁ ଯେ
 ଯାହା ଖାଏଲେ ଲାଗୁଛି ବାଡ଼ ।

(୨୯)

ଗଣ୍ଡା ଯେନ୍ତା ସୋରୁ ପାଏସନ୍
 କାଏଁ କାଏଁ ତେରୁ ପଠେଇ ନେସନ୍;
 ବାଟି କରି ସେଟା ପିଇ ନେସିଁ କି
 ବନେ ଲାଗୁଛି ସେ' ଭୁରୁଡ଼ ।

(୩୦)

ନୁହେଁ ଗୋ ମା' ମୁଁ ପର୍ଦାବାଲା
 ନାହିଁ ଜାନେ ତମି-ଗେହେ-ଗୁଲି;
 ହେନ୍ତା ଗୁଲି ନାହିଁ ଭରେ ମତେ
 ବାଆନି ନେସି ଆମରୁ ଗୁଡ଼ ।

(୩୧)

ପିନ୍ଧି ଥିଲେ ତ' ଡ଼ିଡ଼ି ଝଲ୍ କା
 ନାହିଁ ଜାନେ ମୁଁ ମୁହଁ ମଲ୍ କା;
 ତଥାପି ତ' ଅଧେ ଲେକ୍ ବଲ୍ ସନ୍
 ମଲ୍ ମଲ୍ ମୁହଁ କଅଁଳକଣା ।

(୩୨)

ଖାକେଁ ମୁଣେ ଥିବା ପାଏନ୍ ମଠିଆ
 ବାଟେଁ କୁଡ଼େଥରୁ ହେସିଁ ଠିଆ;

ହରିଆ ଲୁକେ କହୁ ପକାସନ୍
ସ୍ଥୁର୍ ଦେଖି ମୋ ରଥସବଳ !

(୩୨)

ଥୁଲ ନେସିଁ କି ମଠିଆ-ସୁର
ଦର୍ପନ୍ ପନଥାଁ ଲବ୍ଧି ନୁର;
ନାହିଁ ଦେଲେ ଘାଏ ଖୁଲି-ଚନ୍ଦ୍ର
ଠଅର ନାହିଁ ହୁଏ ପାଦ-ଖୁଜାଥୁଁ !

(୩୩)

ଦିନେ ବେଲେ ଛୁନା ହେଲେ ଘର
ଛୁନାଲି ମାନକୁଁ କେତେ ଡର;
ଘର୍କେ ଡରଲେଁ କାହିଁ ରହେମି ମା
ନାହିଁ କରେଁ ମୁଲ୍ କେତେ ଶୁଆଣା ।

(୩୪)

ଲେକ୍ ନୁରସନ୍ ଧନ୍ ଜନ୍
ମୋର ମନ୍ତ୍ରା ଭିନେ ମନ୍;
ସବୁ ଦିନେ କାବି ରହେବା ଜୀବନ୍
ରହେସି ସିନା ଭାବ୍ ପୀରୁତି ।

(୩୫)

ଗାଏଁ ପରଗାଏଁ ଯେବ୍ନ ହେଲେଁ
ଅବନ୍ ପିଲଟେ ଦେଖି ନେଲେଁ;
ମନ୍ ବଲ୍ ସି ଭାଏଁ ହେଲେଁ ଗଲେ
ଘାଏଁ ହେଲେଁ ମୁଲ୍ କଥା ହେଉଁ ।

(୩୬)

ହାଟେଁ ଝନେକେ ପରୁଲିଁ ଘାଏଁ
ବନେ ବନେ ହଇଛ କାଏଁ ?
ସେତୁକଥୁଁ ମତେ ଅବ୍ଦି କରି
ଅଡ଼ିଗି ନେଇଛନ୍ ଆମର୍ ଜାତିଁ ।

(୩୭)

ଜୀବନ୍ତ ଗଲ ମୋର କିଏ ଦେଖିଛେ ?
 ଇ' ସୁଗରୁ ଜୀବନ୍ତ କିଏ ରଖିଛେ ?
 ଉପେ' ସୁନାରୁ ଫୁଲ୍—ଫୁଟିଛେ ।
 ଭିତରୁ ଯାକରୁ ଗବରୁ ଛତି ।

(୩୮)

ଗୁଲ୍‌ଚଳନ୍ ଯାରୁ ନାଲନ ଭଲ୍
 ଜାତି ଥିଲେ ହେଲେ କାଏ ଫଲ୍ ?
 ଆମରୁ ଗାଆଁରୁ ପିଢ଼ା-କୁଢ଼ାକେ
 ନାଲି ପାରୁବେ ଗଢ଼ା ଭରୁଥୀ ।

(୩୯)

ପୁଡ଼ିଯାଉ ସେ' ରୁପାକୁଟା
 ମତେ ବଲ୍‌ସନ୍ ଛିଛିକୁଟା;
 ଛିଛି କୁଟା କାହିଁ ହେଲ
 ପ୍ରେମ୍-ସେବା ଯାରୁ ବାଡ଼ି-ବୁଢ଼ି ।

(୪୦)

ମୋରୁ ବାଗିରୁ ତ' କେତେ ପୁରୁଲ
 ବଡ଼ ଦେଉଲେ ଯୁଲିକେ ଯୁଲି;
 ଠାନ୍ ପାଇଛନ୍ ଲେକ୍ ଦେଖୁଛନ୍
 ନାଲି ଦେଲେ ହେଲେ ପୂଜା-ଆଲ୍‌ତି ।

(୪୧)

ବଡ଼ ହେଲି ମୁଁ ଯେନ୍ ବର୍ଷେ
 ନାହିଁ ଶିଶୁଥିଲେ ପାଶେ ପାଶେ;
 ସେ' ବର୍ଷେ ଉଡ଼ୁଛେ ମୋରୁ—
 “ପବ୍‌କ୍‌-ସଙ୍ଗ” ନାମ୍ କରୁଛି ।

(୪୨)

ନାଟି ନାଟି ଯିଏ ବନେ ଗାଏଁ
 ତାରୁ ନିକେ ମୋରୁ ମନ ଧାଏଁ;

ମଗ୍ନ କଲେ ମୁଁ ନେସି
ମୁଦି-ମଲକଡ଼ି-ପର୍ଜାପତି ।

(୪୩)

ଗାଁର ଗଜାମୁଁଗ, ଚଢ଼ାପୁଲ,
ସାମକ ଟା, ସାଙ୍ଗ, ବଉଲ;
ସମ୍ପା, ମକର, ଗଙ୍ଗାଜଳ
ସମ୍ବୁ ମୁଁ ଯାଇଛେ ଜିତି ।

(୪୪)

ରସିଆ ନାଗର ଅତର ମଖା
କସି-ପାନଖିଆ ବତର ରଖା
ରଖା-ରଖା ମନ୍-ପର ଖା
ସମ୍ବକର ମନ୍ ମୋହରେ ନିତି ।

(୪୫)

ମୋର କଥା ଭାଷା ପଲେ କାନେ
ଫ କରସନ୍ ଜାତିଆ ମାନେ;
ପର-କଲ ମୁଁ ଥୁକ ନେଲେ ଭ'
ରର କରସି ତାକର ଛୁତି ।

(୪୬)

ଯାହା କଲେ ମତେ ସବୁ ସହରେ
କରମ୍ ଆଦି ଜିଇଁ ରହରେ;
ଧରମ୍ ଆଗେ ସବୁ କହରେ,
ଜାତିଆ ମାନକର ରିଇତି-ମାତି ।

(୪୭)

ଜାତିଆମାନେ ହାଉଁ ଶାସନ
ଗୁଡ଼େ ପଲେ ଗାଧୁ ଯାସନ;
ଜୁହାର ଗୋ ମା' ଇ' ଜାସଦକେ
ନାହିଁ ମିଲୁପଛେ ଗତି ମୁକ୍ତି ।

(୪୮)

ଜାଣିଆ କୁଳରୁ ଘାଏ ବାପ୍
ଯାହା କଲେ ଭୁଁ ସବୁ ମାପ୍;
ମାଏ ହି-ରୁନା ଅଁରୀ-ସୁନା
କହିଛେ ପରେ “ମନ୍ ସୁତି”

(୪୯)

ଜାଣିଆ ଧରମେ ମାଏ ହି-ଦାସୀ
ରାନ୍ଧିବା ତପଲ୍ ଖାଏ ବା ବାସୀ;
ଅଁରୀ ବାବୁକେ ନାହିଁନ ପାଣୀ
କରୁ ଦାସୀ ରୁରି ଉଅକାଇତି ।

(୫୦)

ଅଁରୀମାନକୁଁ କିଏ କହେବା ?
ରୁଲ୍ ଚଳନ୍ ତାକରୁ କିଏ ସହେବା ?
ସରବ୍ ସହମା ବଲ୍ ସିନେ ଗୋ
କୁଲେ ଧରିଛେ ମା’ ଧରଣ ।

(୫୧)

ଦଶମାସ୍ ମା’ କେଡ଼େ କଷ୍ଟେ
ଜିଆଁ ବା-ପେଟେ ଶୁଆବା ଖଟେ;
ବଡ଼ ହେଲେ ଛୁଆ ମାରୁବା ଆଟେ
“କୁଆରପୋରେ” ବଲ୍ ମାକରୁ ତତି ।

(୫୨)

ନିଅମ୍ ସୁକୃତ୍ କରୁଥିବେ
*ଗୁହୁଡ଼ା ଗୁହୁଡ଼ା ମରୁଥିବେ;
ପେଟ୍ ଦିଶିଲେ ଭେଟ୍ ନାହିଁ ଇଟା
ଜାଣିଆ ମାନକର ସତ୍ୟା-ସୁତ ।

(୫୩)

ଫସେଇ ବସ୍ତୁ ଦୁଇ ଦିନଟା
କିଏ ସାବା ତୋର ଦିନଟା ?
ନିଜେ ଶୁଣ ବାପ କହେଲେ ଆରୁ
ଗରଭ ବଢ଼ି କାଲିରେ ଗତି ?

(୫୪)

ସତ୍ୟା ଲୋକ ତ ଉଦାଲ୍ଲଜେ
ଲୁକା ଚୁପ୍ କାମ କରା କାଞ୍ଜି
ଯଦି କରିଛେ ନୁହେଁ ବଲୁଛେ
ନାହିଁ ହେଲ କାଏ ବିଶାସ-ଦାଣ୍ଡ ?

(୫୫)

ଆଁରାପିଲ ଭମର ପୋକ
କହେସନ୍ କେତେ ନିଲଜ୍ଞ ଲୋକ;
ଦିନ ବେଳେ ସତେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭମର
ବୁଲୁ ସି ଖାଲି ରାଆତି ରାତି ।

(୫୬)

ଭମର ପୁକରୁ ଭମର ଅଛନ୍
ଆଁରେ କାଏ ନାହିଁ ଚିହ୍ନଛନ୍ ?
ଭମର ନାହିଁ ହଇଁ ମାଏଝିମାନେ
କାଞ୍ଜି ହେତେ ମଲ୍ଲ ମାଲ୍ ଟା ?

(୫୭)

ସେମାନେ ହଉନ୍ ମହକା ଫୁଲ୍
ଗହକ ହେବେ ମାଏଝି କୁଲ୍;
ଶୁଣି ସତେ ଗଲେ ଫିକି ମାଡ଼ି ନେବେ
ଫୁଲର ଗୁଡ଼ି ବଢ଼ିବା ତାଡ଼ି ।

(୫୮)

ଆଁରେ ଯଦି ହେଲେ ସୁନା
ସୁନାର ହେବେ ସୁ-ନାଶ ସିନା;

ପୁଡ଼ାବେ ବୁଡ଼ାବେ ବନ୍ଦି ଗଲେଁ
ତଉଲି ନେବେ ମସାରୁଡ଼ି ।

(୫୯)

ମାଏ ଝେ ଗଉଁଲେଁ ଏନ୍ତା ଆଏନ୍
କଏ ରଖିତା ଅର୍ବ ମାଏନ୍ ?
ଛୁଡ଼ି ନେତେ ସେ ଅରନ୍ ପାଏନ୍
ବନ୍ ଗଉଁର୍ ହେତେ ପିଲୁଣା ।

(୬୦)

ଉଷା ଖାଲି ଝନେ ପେଟେଁ ଭାଙ୍ଗିତା
ଆରୁ ଝନେକେ ବନେ ଲୁଗିତା;
ଚିତା କାଟି ଜ୍ଞାନ କାଡ଼ୁଥିତା ସେ
ଧରି ଭାବିବତ୍ ପୁରନ୍ ପୁଅ ।

(୬୧)

ଭେଷ୍ଟ ଦେଖା ଯେତେ ଗିଆନ ସାଧୁ
ଶୁଆ ବନଛନ୍ ଗିଧାବାନ୍ତୁ;
ମୁହେଁ ହରେରାମ୍ ରାଧେଶ୍ୟାମ୍
ପେଟେଁ କୁହୁଛେ ଶୁଖୁଆ କାଡ଼ି ।

(୬୨)

ପୁଅୁର ପାସରୁ ଟପା ଦାଏକା
ପାରୁ ନାଲି ଯାଏ ମୋରୁନ ଏକା
ନାଲି ଆସେ ମତେ ଲୁକା ଛପକା
ଯିଏ ଚୁହେଁତା ଦେଖେଇ ନେଡ଼ି ।

(୬୩)

ପାପ୍ କରୁକି ପୁଇନ୍ କରୁ
ସବୁ କଥେଁ କାଏଁ ଲୁଜୁ ଡରୁ ?
ପାନ ବୁଡ଼ି ପାଏନ୍ ପିଇଲେଁ ହେଲେଁ
ନାଲି ଜାନେ କାଏଁ ଜଲ୍ ଦେବୁଣା ।

(୭୪)

ଯେନ୍ ଠାନ୍ ମୁଇଁ ଯାହା କରୁସିଁ
 ଯାହା ହଉ ପଛେ ସତ୍ କହେସିଁ ;
 ମୋର ମନେ ତ' ପର୍ବେ ଲୁଚିସି
 ଧରନ୍ ଅଛେ ସତ୍ କଥାସି ।

ସୂକ୍ତି-ମୁକ୍ତାବଳୀ

ସୂକ୍ତି-ମୁକ୍ତାବଳୀ

(୧)

ରଜନୀ ପାହିଲେ ଭୁଞ୍ଜ କୁସୁମେ ସେସନେ
ମଧୁ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୁଏ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସ୍ବନେ,
ପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ତରେ ତେହେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀପଦେ
ଶକ୍ତି ଉକ୍ଷା କର ଭାଇ, ଭକ୍ତି-ଗଦଗଦେ ।

(୨)

ସବ ଶକ୍ତିମାନ ଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧିଦାତା
କରୁଣାମୟ ସେ କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପାତା,
କାହାପ୍ରତି ସେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କି ଅଛି ଅଦେୟ
ମାଗ, ଯାହା ଇନ୍ଦ୍ର ପର ବେନ କାଳେ ଶ୍ରେୟ ।

(୩)

ପାଇଛ ଭାଇ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ମାନବ ଶରୀର
ରହ ସାବଧାନ, ଏହା ରହେ ନାହିଁ ଚର;
ମରେ ନା' ଭୁଲାଇ ମାରେ ମାୟାବିନୀ ଆଶା
ସ୍ବପ୍ନର ସୁଖସମ୍ପଦ-ବିଷୟ-ପିପାସା ।

(୪)

କାହା ଭାଗ୍ୟେ କସ ଆଣି ଦେବ ଆଜି ଦିନ
କେ ଜାଣିଛି, ସକଳେ ତ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ;
ବଞ୍ଚିଛି ବୋଲି କି ଦମ୍ଭେ ଦେଖାଇବା ଟେକ
ଜନମ କାଳରୁ କାଳ ଛନ୍ଦିଛି ତ ବେକ ।

(୫)

ମରବୀରେ କି ଭବନା ଯିବ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ
ମାତ୍ର ସାଧୁବାଣୀ ଏହା ଭୁଲିଯାଏ ଜାଣ;
ପୁଣ୍ୟାମ୍ବାର ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେଁ ମୃତ୍ୟୁରେ ଗଣନ
ପାପାମ୍ବାର ଜୀବନ କିନ୍ତୁ ଜୀବନ୍ତ ମରଣ ।

(୬)

ସୁଧାଲଗି ଫଳମୂଳ ତୃଷା ଲଗି ପୟ
ରଖିଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀହିତେ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ;
ସେଗ ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଔଷଧ ଯେସନ
ପାପ ନିବାରଣେ ତଥା ପୁଣ୍ୟର ସାଧନ ।

(୭)

ଶିକ୍ଷିତ ଭବନଙ୍କର ସାଧନା ନୟମେ . . .
ଚକିତ୍ରା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ସେଗା-ସେଗ କମେ;
ତେହେ ସାଧୁ ମହାଜନମାନଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମ
ବ୍ରହ୍ମଣ ପାଳନ କରି ପାପୀ ଲଭେ ମୁକ୍ତି ।

(୮)

ଜାଣ ଭାଇ, ସେଗା ଦେହେ ରକ୍ତ ଥାଉଁ ଥାଉଁ
ଚକିତ୍ରା ନକଲେ ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ ଆଉ;
ସମୟ ବାହାରିଗଲେ ହେଉ ଶିବ ହରି
ପାତକାର ପାପତାପ କେ ପାରିବ ହରି ?

(୯)

ସାବଧାନ, ସେଗା ଯେବେ ପଥ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ହୁଏ
(୧) ମହାବୈଦ୍ୟକୁ ଭେଟିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ;
ପାପ ତେହେ ବଡ଼େ ଯଦି ପାପର ଉପରେ
ପାପୀର ସ୍ଥାନ ଜୁଲନ୍ତ ନରକ-କୂପରେ ।

(୧୦)

ପାପକୁ ସାମାନ୍ୟ ଭାବ ନ ହୁଅ ଉଦାସ
ସାମାନ୍ୟ ଗରଳ ବିନ୍ଦୁ ପ୍ରାଣ କରେ ନାଶ;
ସତର୍କ ନଥିଲେ ମାତ୍ ସାମାନ୍ୟ ଛୁଦ୍ରରେ
ଜଳ ପଶିବାରୁ ଭେଳା ଉଠେ ସମୁଦ୍ରରେ ।

(୧୧)

ଲକ୍ଷେ ଶତ ଜଣି ଜଣେ ଦେଖାଉଛୁ ବଳ
ପାପ-ସନ୍ତାପ-ବର୍ଜକ ବାରତ୍ତା କେବଳ;
ପାପ-ଜନକ ଯେ' ଶତ୍ରୁ କାମ ହୋଧାବଳ
ଏହାକୁ ଯେ' ଜଣେ ସେହି ସିନା ମହାବଳୀ ।

(୧୨)

ଯେ ସମୟେ କାମ ଆସି ଆତ୍ମମେ ହୃଦୟ
ମାତୃରୂପା ବ୍ରାହ୍ମୀଦେବୀ ପାଦେ ରଖି ଲୟ,
ଆଦରସାମ୍ବକ କାବ୍ୟ ନ ରସାଇ ମନ
ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥ କର ଅଧ୍ୟୟନ ।

(୧୩)

ତାମସ ହୃଦରେ ବେଶି ଜନ୍ମେ ହୋଧାନଳ
ହୋଧ ବିଷଜାଳେ ହୁଏ ବିବେକ ଦୁର୍ବଳ;
ବାର ନପାରେ ସେ କାଳେ ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ
ହୋଧ ପ୍ରଶମିତ ଜାଗ କର କଳ ସ୍ଥାନ ।

(୧୪)

କର୍ମଫଳ ଦାତାଧର୍ମେ ନଦେଇ ନଜର
ଲେଉଟେ ପରଧନ ଯଦି କରିଛ ନିଜର;
ଭାବ ତା' ଧର୍ମଭଣ୍ଡାରୁ ନେଲ ଗୁପ୍ତରଣ
ପରଶୋଧ କଲବେଳେ ପଡ଼ିବ ଦ୍ଵିଗୁଣ ।

(୧୫)

ସାଧନ କରିବା ଲାଗି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାଙ୍କର
ଶରୀରଟିଏ ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ହରି;

ନିଜ ଦେହେ ସୁଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭ ନାହିଁ ଅଧିକାର
ଥାଉଁ ଧନଜନ ଜମିବାଡ଼ି ଘରଘାର ।

(୧୬)

ଶବ୍ଦକୁ ବଢ଼ାଇଥାଏ ମନର ସ୍ଥୂଳତା
ଜ୍ଞାନ-ଅପକୃତା ପୁଣି କୃପ-ମଣ୍ଡଳିତା;
ଶବ୍ଦୋଦୟ କାଳେ ମନ ନେଇ ଜ୍ଞାନ-ନେତ୍ର
ଦେଖିଥାନ୍ତୁ ସାର ସୃଷ୍ଟି ଶମଶାନ କ୍ଷେତ୍ର ।

(୧୭)

ପରଶ୍ରୀକାନ୍ତର ଭାଇ, ଯଦି ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟ
ସୁଖ-ଶିର-ସଖ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତେ ଲାଗେ;
ପର ସମ୍ପଦ ସମ୍ମାନେ ହୁଅ ଆହ୍ୱାନିତ
ହେଉଛ ଯା ପରଶିର ଦର୍ଶନେ ବ୍ୟଥିତ ।

(୧୮)

ଶୂନ୍ୟା ଶୂନ୍ୟ ମୟୂରତା ଦମ୍ଭ ଅଭିମାନ
ହୃଦ-ମନ୍ଦିରର ଏହା ଆବର୍ଜନାମାନ;
ଏଥିରୁ ହୃଦ ନିର୍ମଳ ରଖେ ଯେ ଯେତିକି
ତା' ପ୍ରତି ପରାଶ୍ରୟ ପ୍ରସନ୍ନ ସେତିକି ।

(୧୯)

କ୍ଷଣସ-ଧୂପ ପ୍ରଦୀପ ପ୍ରେମ ଅଶ୍ରୁ-ପାଦ୍ୟ
ଭାବ-ନଇବେଦ୍ୟ ପୂତ ସତ୍ୟ-ଦର୍ଶନାଦ,
ସରଳ ମନ-ଚନ୍ଦନ ଭକ୍ତି-ପୁଷ୍ପହାର
ଏହା ସିନା ପ୍ରାଣପ୍ରଭୁ ପୂଜାର ସନ୍ଧାର ।

(୨୦)

ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନାମ 'ସତ୍ୟ' 'ନ୍ୟାୟା' 'ହିୟାବାନ'
ସତ୍ୟ-ନ୍ୟାୟେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ଥିବାଯାଏ ପ୍ରାଣ;
'ସଦ୍‌ବ୍ୟାପୀ' 'ମହାଶୁଭ୍ର' 'ନିଷ୍ଠାପ' ସେ ହରି
ସବୁ ଖୋଜ ତାହାଙ୍କୁ ପାପେ ସଦା ଡରି ।

(୨୧)

‘ଦୟାମୟ’ ନାମ ଗାଇ ହୁଅ ଦୟାବାନ
କରିବ ଯଦ୍ୟପି ‘ନିରଞ୍ଜନ’ ନାମ ଗାନ;
ବିଷୟବରାଗୀ ହୁଅ ବିଷୟରେ ଆଇ
ଶ୍ଵର ନାମ ଭଜନ ଏହା ସିନା ଭାଇ ।

(୨୨)

ସ୍ଵସାଗର ମନ୍ଦ-ଯନ୍ତ୍ର-ଜ୍ଞାନ-ଧ୍ୟାନ-କର୍ମ
କୁଶାଗର ଯଥା ଅଗ ମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରମି;
ହୃଦୟରେ ନାହିଁ ଯେବେ ହରିଭକ୍ତି-ପଣା
କୁତର୍କ ବାଦ ବିଚିତ୍ରା ଭୁଗ୍ନ ଦଶାଟଣା ।

(୨୩)

ଜୀବନେ ପାଥିବ ସୁଖ-ସ୍ମୃତୀ ଥିବା ଯାଏ
ମାନବ ବାସ୍ତବ ସୁଖ ଶାନ୍ତିକି ନ ପାଏ;
ବାରୁଣୀ ପାନେ କାହାର ମେଣ୍ଟିଛି ପିପାସା
ଆରଣିର ମୁଖି କାହିଁ ଶୁଣାଇଛି ଭାଷା ।

(୨୪)

(୧) ଥିବାଯାଏ ଗନ୍ଧବତୀ ସ୍ଵପ୍ନରେ ସଲିଳ
ହୋଇଥାଏ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଦୁଷିତ ପଙ୍କଜ;
ରବିକର ଯୋଗେ ଯେବେ ହୁଏ ବାସ୍ତବକାର
ନ ରହେ ତା’ଠାରେ କିଛି ପାଥିବ ବିକାର ।

(୨୫)

ତଥା ମାୟା ବିଜଡ଼ିତ ଜଞ୍ଜାଳୀ ସ୍ଵସାଗ
ହୋଇଥାଏ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରାଶୟ ଦୁରାଶୟ;
ମାନ ଦେନି ଚଳେ ଯେବେ ସାଧୁ ଉପଦେଶ
ଦୂର ହୋଇଯାଏ ତା’ର ପାପତାପ କ୍ଳେଶ ।

(୨୭)

ଥରେ ମାତର ପରଶମଣି ପରଶରେ
ଲୌହ ପରିଣତ ଯଦି ହୁଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ;
ହେଲେହେଁ ଲୌହ ସଙ୍ଗରେ ପୁଣି ବ୍ୟବହୃତ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ତାହାର ନହୁଏ ବିକୃତ ।

(୨୭)

ଦୟାମୟ ହରିପାଦ ଛୁଇଁ ଥରେ ମାତ
ବଦ୍ଧଜୀବ ଯଦି ହୋଇପାରେ ମୁକ୍ତଗାତ୍ର;
ମହା ମହା ପାପୀମେଲେ କଲେହେଁ ବିହାର
ଚିରଦିନ-ନିବନ୍ଧନ ଜୀବନ ତାହାର ।

(୨୮)

(୧) ସାଗର ଆଶ୍ରୟାନୁକୂଳ ନିର୍ଦ୍ଦର ଜୀବନ
କେତେ ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରାନ୍ତର, କେତେ ଗିରିବନ;
ଭ୍ରମିଥାଏ ଲଘି ଶତଶତ ବାଧାବିଘ୍ନ
ତଥାପି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦିଗରେ ନହୁଏ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ।

(୨୯)

କଳପ-ତପାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ଯେ ହରି
ଅଳପକେ କିଏ ତାଙ୍କୁ ପାଇବ କିପରି ?
ହତାଶ ନହୁଅ ଭାଇ, ନହୁଅ ଚଞ୍ଚଳ
ଆଶୁ ଲଭ୍ୟ ନୁହେଁ ଭକ୍ତି-ସାଧନାର ଫଳ ।

(୩୦)

ସତତ ସଚେଷ୍ଠ ଥାଅ ପୁଣ୍ୟର ସାଧନେ
ଫଳପ୍ରାପ୍ତିର ସନ୍ଦେହ ରଖ ନାହିଁ ମନେ;
କୃତ କର୍ମଫଳେ ଭ୍ରମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର
ହରି ବି' ହରି ନପାରେ କର୍ମଫଳ କା'ର ।

(୩୧)

ପାପଫଳ ଭୋଗିବାକୁ କେ କରେ କାମନା
ତଥାପି ପାପୀକ ମିଳେ ପାପର ଯାତନା;
ନିଷ୍ଠୁଳ ହେଲେ କି ପୁଣ୍ୟ କରନ୍ତେ ଅର୍ଜନ
ଭୋଗ ବଳାସ ବିସର୍ଜି ସାଧୁ ମହାଜନ ।

(୩୨)

ସୁଖ-ଫଳଦାତା ଏକମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟ-ତରୁ
ଅଙ୍କୁରିତ ହୁଏ ତାହା ଧରମ-ଗଜରୁ;
ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଭକ୍ତି-ଜଳ କର୍ମ-ବାୟୁ ଲଭି
ହୃଦ-କ୍ଷେତ୍ରେ ଧର୍ମ-ଗଜ ଉଠଇ ଉଦ୍ଭବ ।

(୩୩)

ଅଗ୍ରେ ଭୟ-ଲଜ୍ଜା-ଶଙ୍କା ଶେଷେ ଅନୁଭାବ
ଜାତ ହୁଏ ଯହିଁ ତାହା ଜାଣ ନିଶ୍ଚୟ ପାପ;
ପବନ ଉତ୍ଥାପ ଦିବ୍ୟାନନ୍ଦ ଜନ୍ମେ ଯହିଁ
‘ପୁଣ୍ୟ’ ବୋଲି ତାହା ସବୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର କହି ।

(୩୪)

ବସୁ ଏକ ବିଶ୍ୱ ଏକ ଏକ ବିଶ୍ୱସାଇଁ
ବିଶ୍ୱରାଜ୍ୟ-ରାଜଧର୍ମମାତ୍ର ଏକ ଭାଇ;
ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗାଦି ଜାତି ଧର୍ମ ଆତ୍ମ ଏକ
ଛାଡ଼ି ହିନ୍ଦୁ-ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ-ଭେଦଭାବ ଟେକ ।

(୩୫)

ହେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଜଇନ !
ଆମ୍ଭ ଭେଦେ ଭିନ୍ନରକୁ ମଣ ନାହିଁ ଭିନ୍ନ;
କ୍ଷୁଧା ତୁମ୍ଭ ବାକ୍‌ବିତଣ୍ଡ ଅନିଦଳ ପରି
ହରି-କଣ୍ଠ ପଦ-ଦନ୍ତ-ପୁଞ୍ଜ-ଶୁଣି ଧରି ।

(୩୬)

ଗୋଟିଏ ଜଳାଶୟରେ ଥାଏ ବହୁ ଘାଟ
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ-ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଘାଟ ଅନୁଯାୟୀ ବାଟ;
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ-ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଘାଟ ଅନୁଯାୟୀ ବାଟ;

ଦାଟ ଭେଦେ ଜଳ କାହିଁ ତଳୁ କି ମଧୁର
ଯଦି ହୁଏ କୃତ୍ରିମତା ଅଛି କର ଦୂର ।

(୩୭)

ଜଳାଶୟ-ଧର୍ମ ଘଟ-ସାମୁଦ୍ରାୟିକତା
ବନ୍ଧପଦ୍ମ-ଧାରଣା ସଲିଳ-ସତ୍ୟତା;
ତଳୁ ମଧୁର ରସଟି ନିନ୍ଦା ପରଶଂସା
କୃତ୍ରିମତା ବିକଳିତ ଗନ୍ତ ଲୋକହସା ।

(୩୮)

ସନ୍ଧ୍ୟା-ଶାନ୍ତି-ଦୟା-କ୍ଷମା ପରମ ଧରମ
ପରନ୍ତୁ ଫଳ ବିଶେଷେ ଫଳ ତା' ବିଷମ;
ଧର୍ମ ଛଳେ ଶକ୍ତିଯାଏ ଅଧର୍ମର କାର୍ଯ୍ୟ
କାଳ-ପାତ୍ର-ଜ୍ଞାନେ ତାହା ହେଉ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ।

(୩୯)

ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯାହା ଦୁଃଖାବ୍ୟ ଅସ୍ତିତ୍ବ
ଲଜ୍ଜାପ୍ରମାନଜନକ ଅବା ନିନ୍ଦନୀୟ,
ସେପରି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୁଣ୍ୟ ଅଂଶ ନାହିଁ କିଛି
ବରଷ ଭୁବିକୁ ଲେକେ ବୋଲିବେ ଛୁଇଁଛି ।

- (୪୦)

ନିଜ ସମ୍ମୁଖରେ ଜଣେ ଅନ୍ୟାୟ କୁତର୍କେ
ଧର୍ମ-ପଥରୁ ଲୋକକୁ ଟାଣୁଅଛି ନକେ;
ତୁଳ କଳ୍ପତାରେ ଯଦି ଦିଶୁଅଛି ଫଳ
ଶାନ୍ତ ବ୍ୟବହାର ତହିଁ ମୁର୍ଖତା କେବଳ ।

(୪୧)

ମୁଖ ବିପ୍ଳ, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ-ସବଳ ଭିକାରୀ
ଶଠ, ଅଳସ, ଧର୍ମର ବାହ୍ୟବିହୀନ,
ଏମାନଙ୍କୁ ନଗ୍ରହ ଯେ କରେ କିଛି ଦାନ
ଦାନ ନୁହେଁ ତାହା ମହା ଦୁଷ୍ଟ ଓ ଆଦାନ ।

(୪୨)

ଭଣ୍ଡ-ତପସ୍ବୀ ଭଣ୍ଡାଞ୍ଜ ଠକ ଅଳସୁଆ
ଦେଶମାତାର ଏମାନେ ଜୀବନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ;
ଏହାଙ୍କ କୃପା ଜୀବନରକ୍ଷା-ପ୍ରତିକାର
କେବଳ ଦେଶ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ଦୂର ମାତ୍ର ସାର ।

(୪୩)

ପୁଣ୍ୟର ଆଶାରେ ଆମ୍ଭେ କରୁଥାଉଁ ଦାନ
ଦେୟ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ ଧୂଳି ପାଉଁଶ ସମାନ;
“ଦେଇଥିଲେ ପାଇ” ଅଛି ଧାର୍ମିକ ପ୍ରବାଦ
ନିର୍ବିବେକ ଦାନ ତେଣୁ ବିଷମ ପ୍ରମାଦ ।

(୪୪)

ବାଜବପନ ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି କୃଷକ
ଦେଖେ କ୍ଷେତ୍ରଟି କିପରି ଶସ୍ୟ-ଉତ୍ପାଦକ;
ନାନି ଲାଭ ପ୍ରତି ପୁଣି ରଖେ ଜ୍ଞାନ-ଦୃଷ୍ଟି
ତା’ ଉତ୍ତରେ ମୁକ୍ତ କରିଥାଏ ବାଜମୁଣ୍ଡି ।

(୪୫)

ଗୁଡ଼ିକ ମୁଠାଏ ମଧ୍ୟ ଦେଲେ ସେହିପରି
ଦାନ ଫଳାଫଳ ବୁଝ ବିବେଚନା କରି;
ଦେଖିବା ଉଚିତ ପୁଣି କିଭଳି ଦାନୀୟ
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ-ସଂଗ୍ରାସୀ ପୂଜନୀୟ-ବର୍ଜନୀୟ ।

(୪୬)

ବିଷୟଭୋଗ-ବିରାଗୀ ଶାନ୍ତ ଜିତେନ୍ଦ୍ରପୁ
ପରୋପକାରୀ ଯେ’ ପ୍ରଜ୍ଞ ସତ୍ୟଧର୍ମପ୍ରିୟ,
ସେ ଏକା ପୂଜ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସାଧୁ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ
ଆଦର୍ଶ ଅତିଥି ଦାନ-ଗ୍ରହଣୀୟକାରୀ ।

(୪୭)

ହେଉ ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣ କିମ୍ବା ଗୁରୁ ବାପ
ଠକ ଅଳସ ପୋଷିବା ଗୁରୁତର ପାପ;

ପକ୍ଷୀରେ କର୍ମଫଳ ଦାତା ନ୍ୟାୟବାନ
 ଶ୍ଵରଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହା ଅପମାନ ଦାନ ।

(୪୮)

ଯାହାର ପ୍ରଦତ୍ତ ଧନେ ପାପ ଅନ୍ଧାରୁ
 ସାଧୁତ ହେଉଛି କନ୍ୟା ଚକ୍ଷୁ ଆହାର;
 ହେଲୁ ଜଣେ ପୁରୁଷାର୍ଥ-ହୀନ ଅକର୍ମଣ୍ୟ
 ସେ ଭଲ ଦାମର ପ୍ରାପ୍ୟ କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।

(୪୯)

କର୍ମହୀନକୁ ଶ୍ଵର ନ ଦିଅନ୍ତି ଭକ୍ଷା
 ନିର୍ଜନେ ବାନ୍ଧ ଜଣକୁ କର ବି' ପଶ୍ୟା;
 ଦିନରାତି ମାଗୁଥାଉ ମରଯିବାଯାଏ
 ହରିଙ୍କଠାରୁ ସେ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଏ ।

(୫୦)

ଦେଖୁଛ କୁକର୍ମ ଜଣେ କରୁଛି ସାଧନ
 କ୍ଷମାବଶେ ତାକୁ ଯଦି ନକଲ ଶାସନ;
 ବଢ଼ିଗଲ ତା ସାହସ ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖରେ
 ପୁଣି ପାପ କରିବାକୁ ଆଉ ସେ ନ ଡରେ ।

(୫୧)

ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ଯେହୁ ପରନିନ୍ଦା ଗାଉଥାଏ
 କି ପ୍ରମାଣ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ନିନ୍ଦା ସେ ନ ଗାଏ ?
 ସେଭଳି ଲୋକ ଆତ୍ମୀୟ ବନ୍ଧୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
 ଚିହ୍ନିନିଅ ନୁହେଁ ଗୁଣୀ କନ୍ୟା ଗୁଣଶ୍ରବ ।

(୫୨)

ଅନାଇ ଅନ୍ୟର ଦୋଷ ଦୁର୍ଗୁଣ କୁଣ୍ଠିତ
 ନିଜର କ୍ଷତି ସନ୍ଦେହେ ରଖୁଛ ଯା' ଶ୍ଵତି;
 ସେ ସକଳ ଥାଏ ଯଦି ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ
 କି କ୍ଷତି ଘଟିବ ତୁମ୍ଭ ଭାବଦେଖ ଅରେ ।

(୫୩)

ନିର୍ଗୁଣ-ସଦୋଷ କମ୍ପା ସଗୁଣ-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ
କିଛି ହିଁ ଥିବ ଜଗତେ ଏ ଭାବ ନ ପୋଷ;
ଯହିଁ ଗୁଣ ତହିଁ ଦୋଷ, ଦୋଷ ମଧ୍ୟେ ଗୁଣ
ସପୂଜ୍ୟ ଏହାହିଁ କିଧି-ସୃଷ୍ଟିର ନୈପୁଣ୍ୟ ।

(୫୪)

ଅପରକୁ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ରଖିବାକୁ ସଦା
ଦୋଷେକଦର୍ଶୀର ଏହା ସ୍ବାଭାବିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା;
ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଗୁଣ ପ୍ରଦର୍ଶନେ ତଥା
ଯଦି କଲେ ନର ପ୍ରାଣେ ହୁଅନ୍ତା ଦେବତା ।

(୫୫)

ସ୍ବଭାବ-ସଦ୍‌ଗୁଣ ତୁମ୍ଭ ଅଛି ଯଦି ଭାବ
ଛପି ରହେନା, ବାବୁଲ ହେଉଛ କିପାଇଁ ?
ଲୁଚିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୁଳ୍ମ ଅନ୍ତରାଳେ ମଞ୍ଜି
ବେଢ଼ିଥାନ୍ତୁ ତାକୁ ସୁତଃ ଶତଶତ ଅଳି ।

(୫୬)

କରି ପାରିଅଛ ଯେବେ ପର ଉପକାର
ଲୋକ ଆଗେ ନିଜେ ତାହା ନକର ପ୍ରୟତ୍ନ;
ହସ୍ତ ତାଡ଼ନାରେ ଯାହା ବାଜୁ ମରଦଳ
ମୁହଁ-‘ଧ୍ୟେ-ଧନ୍ୟା’ରେ ଲୋକେ ହସିବେ କେବଳ ।

(୫୭)

ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣ-ଶକ୍ତି-ସାଧାଶୀତ
ତାହା ଯେବେ ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ହେଉଛି ସାଧୁତ;
ନିଜ ଶକ୍ତି ବୋଲି ତହିଁ ନ ହୁଅ ଗର୍ବିତ
ବୁଝ ଦୈବ-ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଶକ୍ତିରେ ନିହିତ ।

(୫୮)

ଧନ ଯଶ ରୂପ ଗୁଣ ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଜ୍ଞାନ
ବନ୍ଧୁ ଗୁରୁଜନ ଶକ୍ତି ଅବସ୍ଥା ସମ୍ମାନ;

ଏ ସକଳ ମାନବର ପୂର୍ବାଜିତ ଫଳ
ନ ଖଟେ ଏଥି କାହାର ବଳ କଉଶଳ ।

(୫୯)

ଧନା ସେ ପରୋପକାରୀ ଧାର୍ମିକ ଯେ' ଜନ
ଧର୍ମ-ଧନ ନାହିଁ ଯାର ସେ ସିନା ନିର୍ଦ୍ଦିନ;
ଦେଶେ ଦେଶେ ବିଦେଶିତ ଯାର ପତ୍ନିରୁଷ .
ପ୍ରକୃତ ଯଶସୀ ସେହି ସାର୍ଥକ ତା' ଯଶ ।

(୬୦)

ପୁରେ ପୁରେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଯା' ପ୍ରତିମୁରତି
ଲଭୁଅଛି ପ୍ରଭୁଭୁଲ୍ ଅର୍ଦ୍ଧନା ଭକତି;
ସେହି ଏକା ରୂପବାନ ସେହି ସିନା ଗୁଣୀ
କାନ୍ଦୁଛି ଜଗତ ଯା'ର ଗୁଣାବଳ ଗୁଣୀ ।

(୬୧)

ବୁଦ୍ଧି ତାର ସାର ଭାଇ ସଂସାର-ଜଞ୍ଜାଳେ,
ବିହର ଯେ' ନିରାପଦ ଇନ୍ଦ୍ର ପର କାଳେ;
ସାଧୁଅଛି ବିଦ୍ୟା ଯା'ର ପର ଉପକାର,
ସେ ସିନା ବିଦ୍ଵାନ, ସାଧୁ ଜୀବନ ତାହାର ।

(୬୨)

ସୁଖେ-ଦୁଃଖେ ହାନି-ଲଭେ ପୁଣ୍ୟ ପକ୍ଷ ଧରି,
ମନ-ବଚନ-କର୍ମରେ ପାପେ ଦୃଶା କରି;
କୁଞ୍ଜିବାକୁ କାଳ ସଙ୍ଗେ ଯେହୁ ସାବଧାନ,
ସେହି ଜ୍ଞାନବାନ ଭାଇ, ସେହି ଜ୍ଞାନବାନ ।

(୬୩)

ଜୀବନର ବନ୍ଧୁ କିଏ ? ପୁଣ୍ୟ-ପରିଶ୍ରମ,
ଆତ୍ମାର କେ ତରସଖା ? କେବଳ ଧରମ;
ଗୁରୁ କେ ? ନିଃସ୍ଵାର୍ଥପର-ଉପଦେଶଦାତା
ଚର ସେବ୍ୟ ଦେବ ସିନା ନିଜ ପିତାମାତା ।

(୭୪)

ନିଶ୍ଚୟ ଦୁବଳ ଯେହୁ ପଡ଼ିବ ନାଶୁର,
ଯା' ଉପରେ ପ୍ରବଳର ଘୋର ଅତ୍ୟାଚାର;
ତା' ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଗତି ଯେହୁ ପାରୁଅଛି ଟାଳି,
ସେ ସିନା ପ୍ରଶଂସନୀୟ ଯୋଗ୍ୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

(୭୫)

ଧନ-ଦାନ ଅବସ୍ଥାରେ ନଦିଅ ନଜର,
ଶ୍ରେଣୀ-ବିଭକ୍ତି ତା' ସିନା ବିଶ୍ୱ-କଲେଜର;
ଯେ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମ କରବେ ପରୀକ୍ଷା,
କେହି ନ ଦେଖିବେ ତୁମ୍ଭ ଠାଣିମାଣି-ଶିକ୍ଷା ।

(୭୬)

ବୁଝିଅଛ ଏ ସ୍ଥାନରେ ଯାକୁ ଅପମାନ,
ସେ ସ୍ଥାନେ ପାଲଟି ଯାଇପାରେ ତା' ସମ୍ମାନ;
(୧) ଆଜି ଯା'କୁ ମଣିଅଛ ଗୁପ୍ତ-ପୁରସ୍କାର,
ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଇପାର ତା'ପାଇଁ ପ୍ରହାର ।

(୭୭)

ଜ୍ୟାଗି ଅସାର ବିଳାସ ଭୋଗ ଆଡ଼ମ୍ବର,
ସେ ମହା ପରୀକ୍ଷା ଲାଗି ହୁଅ ଯନ୍ତ୍ରପର;
ଶୁଣି ଯାଉଅଛି ଆତ୍ମ-ଆକର୍ଷଣ ସମୟ
କେତେ ବେଗେ ଯଥା ଶୀଘ୍ର ତରୁଣାଟି ରୟ ।

(୭୮)

କର୍ମଶୂନ୍ୟକ ଘଟିଲେ ପରିବରତନ,
ନ ଯାଉଣୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ସ୍ଥାନକୁ ତା' ମନ;
କେତେ ଚିନ୍ତା ଭାବ ଆଖିଆଏ ନିଜପାଇଁ,
ପରଜନ୍ମ-ପରିସ୍ଥିତି ଭାବ ତେହେଁ ଭଲ !

(୧) ଅନେକେ ଉଚ୍ଚୋଚ୍ଚକୁ “ଗୁପ୍ତ-ପୁରସ୍କାର” ବୋଲି ମନେ କରୁଥାନ୍ତି ।

(୭୯)

ପାଇ ପାରିବକି ନରଜନମ ଏପରି,
ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଶରୀରେ ଭାଇ ବିବ୍ୟଞ୍ଜନ ଧରି ?
ହେବ ନାହିଁ ତ' ନରରୂପର ଲେକହସା ?
ଲଗୁଛିକି ନିଃସନ୍ଦେହ ବିଶ୍ୱାସ ଭରସା ?

(୮୦)

ବିଷୟଚିନ୍ତାରେ ଖାଲି ଦାଣ୍ଡିବାକୁ ମନ,
ପାଇନାହିଁ ଭାଇ ତୁମ୍ଭେ ମାନବ ଜୀବନ;
ଭୁଲି ନ ଯାଅ ତାହାକୁ ଯାହାକି କରୁଣା
ସଦା ତୁମ୍ଭ ଦୁଃଖ ତାପ କରୁଅଛି ଉଣା ।

(୮୧)

କର ଚରଣାବି ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ
ସେ ଦେଇଛନ୍ତି ନଦିଅ ତାକୁ ଅପମାନ;
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ଲାଗି ଯା'କି ସ୍ୱେଦାମୃତ
କ୍ଷୀରରୂପେ ମାତୃସ୍ତନ୍ନ ହୁଏ ବିନିଷ୍କୃତ ।

(୮୨)

ମାନବ ଜୀବନ-ରଞ୍ଜୟ ମନ ସେନାପତି,
ତା'ର ଦୌର୍ବଲ୍ୟରେ ଦଟିଥାଏ ମହାକ୍ଷତି;
କାମରୂପୁ କ୍ଷୀତ୍ରାସୁଲୀ ଯୌବନ ସମୟ,
ଲଘି ପାରିଲେ ମନର ସବୁ ସ୍ଥାନେ ଜୟ ।

(୮୩)

ସହଜ ନୁହଇ ଭାଇ, ସେ ସ୍ଥଳୀ ଲଘନ,
ତେଣୁ ଆଗରୁ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାଉ ମନ;
ସାଧୁସଙ୍ଗ-ବର୍ମା-ପିନ୍ଧି ପୈର୍ବ୍ୟ-ତାଲ ଧରି,
ଆରେହଣ କରିଥାଉ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ-କଣ ।

(୭୪)

(୧) କାମ-ଗୁପ୍ତଚର ଜ୍ଞାନ-ଇନ୍ଦ୍ରୀୟ ସକଳ,
ଜାଣନ୍ତି କେତେ କୁହକ ପ୍ରଭେଦନା ଛଳ;
ଭୁଲିଯାଏ ମନ ଯଦି ତାଙ୍କ ପ୍ରଲୋଭନେ,
ସହଜେ ତ' ପଡ଼ିଯିବ ରସୁର ବନ୍ଧନେ ।

(୭୫)

ରସୁରସେ ମନ ସଦା ଥାଉ ସାବଧାନ,
ସତର୍କତା-କରେ ଧରି ବିବେକ-କୃପାଣ;
ଆଟୋପ-ଅଛାଳି ରୂଲେ ନକରୁ ବିହାର,
ଦୁଷ୍ଟବୃତ୍ତି-ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷୀ କରୁ ପରିହାର ।

(୭୬)

ନିଜକୁ ସହଜେ ଉଚ୍ଚ ଭାବିଥାଏ ମନ,
ସହଜ ସେପରି ସାଧୁ ଭେଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ;
ତେଣୁ ବାସ୍ତବ ଉଚ୍ଚତା ସାଧୁତା ଅର୍ଜନେ,
ମନକୁ ଆଗେ ଦମନ କରନ୍ତି ସଜ୍ଜନେ ।

(୭୭)

ଜ୍ଞାନ ଅଙ୍ଗରେ ଦହି ହାତୁଡ଼ି ପ୍ରହାର
ନ ଦେଲେ ଯେହ୍ନେ ମାନବ୍ୟ ନୟାଏ ଲୁହାର;
ସେପରି ଧର୍ମ-କର୍ଷଣେ ସତସ୍ତ୍ର ବିପନ୍ନ
ନହେଲେ ସୁଖ-ସନ୍ତୋଷେ ନ ଶୁଧୁରେ ମନ ।

(୭୮)

ଗବ୍ୟଦୁର୍ବ ପାନେ ବୁଦ୍ଧି ଦେହବଳ ଯଥା,
ସାଧୁସଙ୍ଗ ଗୁଣେ ବଢ଼େ ମନୋବଳ ତଥା;
ଦେହ ସୁସ୍ଥ ରହେ ନିୟମିତ ନିତ୍ୟକର୍ମେ,
ମାନସ ନୀରୋଗ ପୁଣ୍ୟ ସାଧନା ସଫଳେ ।

(୭୯)

ସୁଗନ୍ଧୀ ଭାଲ, ଭୁଲେ ଭବାର ଶିଷିତ,
ମାନବର ମହାଧର୍ମେ ହେଲେହେଁ ଘଷିତ;
ଆତ୍ମଧର୍ମେ ଥାଅ ସଦା ସଚେଷ୍ଟ-ଜାଗ୍ରତ,
ଜୀବନ-ଚନ୍ଦ୍ରମାନର ତାହା ଅକ୍ଷ ବତ ।

(୮୦)

ଧର୍ମ ଦଗରେ ଅନେକେ ଗୁଡ଼ନ୍ତି କୁହାଟ,
ନିଜ ସୁଖଧାରେ ଗଢ଼ି ନିଜ ଧର୍ମବାଟ;
ମନଗଢ଼ା ନୁହେଁ ଭାଲ, ସତ୍ୟ-ଧର୍ମ-ପଦ୍ମା,
ଦୂରେ ଯହିଁ ମହା ମହା ମନାଶୀଳ ମଥା ।

(୮୧)

ସେ ଧର୍ମ ଅର୍ଦ୍ଧପଥରୁ ଯୋଗୀ ଡାଗୀ ଜ୍ଞାନ
ଥକ ଫେରିଆସି ଭୋଗୁଛନ୍ତି ଆତ୍ମଗ୍ଳାନ;
ସେ ଧର୍ମଦଗେ କେତେକ ଜଞ୍ଜାଳୀ ସାଧକ
ନିଜକୁ ମଣନ୍ତି ସାଧୁ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ।

(୮୨)

ସାବଧାନ, ସାବଧାନ, ସାବଧାନ ଭାଲ,
ସ୍ଵାର୍ଥୀ ଧର୍ମଧୂଳିଙ୍କର ଫାନ୍ଦେ ପଡ଼ିନାହିଁ;
ଧର୍ମଭ୍ରମେ ହୁଏ ଯଦି ଅଧର୍ମ ସାଧୁତ,
ତେବେ ତ' ପାପର ସୀମା ନହେବ ଅଗତ ।

(୮୩)

ଧର୍ମଧୂଳି ଧରମର ବିଶ୍ଵାସଦାତା,
କେହି ନାହିଁ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ପାତକୀ;
ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ ଥାଉ ହୁଏ ମହାପାପ,
ଧର୍ମଧୂଳି ସହଚରେ କଲେ ବାଣୀଲାପ ।

(୮୪)

ସରଳହୃଦୟା ସୀତା ସଙ୍ଗ-ଶିରୋମଣି
ଧର୍ମଧୂଳିଟାକୁ ବନେ ଅଭ୍ୟାଗତ ମଣି,

ଭିକ୍ଷା ଧରାଇବା ମାତ୍ରେ କି ଦୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
 ଭୋଗିଲେ ନିନ୍ଦାପବାଦ କେତେ ଲୋକହସା ।

(୮୫)

ଧର୍ମର ବାହ୍ୟ ଚିହ୍ନେ ଯେ ହେଉଛୁ ଚହ୍ନାଇ,
 ଧର୍ମବୁଧ୍-ମରାଳ ବୋଲି ଚହ୍ନ ତାକୁ ଭାଇ;
 ଦୁହେଁ ରହଲିପୁ କିମ୍ବା ଉଦୟ-କଳକ,
 ଶମ୍ଭୁକାନୁଷ୍ଠୀ ସେ ନିଜ ଉଦରପାଳକ ।

(୮୬)

ନିରାଶ୍ରମର ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ତୁଷ୍ଟ ସଦାଗୁଣୀ,
 ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଧର୍ମ-ବାହ୍ୟଚିହ୍ନ-ପରିହାଣୀ,
 ଶତ୍ରୁ-ମିତ୍ର-ସମଦର୍ଶୀ ଈଶ୍ଵରପ୍ରେମିକ,
 ଯେବଣ ମହାତ୍ମା, ସେହୁ ପରମ ଧାର୍ମିକ ।

(୮୭)

ଆତ୍ମାର ଯା' ଅନୁକୂଳ ତାହାହିଁ ସ୍ଵଧର୍ମ,
 ପରମ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଏହା ନାହିଁ ଏଥୁ ଭ୍ରମ;
 ଧର୍ମଯୁକ୍ତ କର୍ମେ ଯେଉଁ ଧନ ଉପାର୍ଜିତ,
 ତାହାହିଁ ଅର୍ଥ, ଅନର୍ଥ ଆଉ ଯାହା ବିଷ୍ଠ ।

(୮୮)

ଧର୍ମପଥେ ଚଳାଏ ଯେ ତା' ନାମ କାମନା,
 କହି ଯାଇଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ସାଧୁ ମହାମନା;
 ଜୀବାତ୍ମାର ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା-ପ୍ରାପ୍ତିହିଁ ମୁକତି,
 ସ୍ଵୀକୃତ ଏଥିରେ ନାନା ତରଳ-ଯୁକତି ।

(୮୯)

ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କାମ-ମୋକ୍ଷ ସାଧନାର ଫଳ,
 ମାନବର 'ପୁରୁଷାର୍ଥ' ଏହାହିଁ କେବଳ;
 ପୁରୁଷାର୍ଥ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ
 ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଉକ୍ତ ଯେଉଁ ନୀତି-ଉପଦେଶ ।

(୯୦)

ଅନେକେ ପଣ୍ଡିତନାମା ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝି,
ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟେ ଜ୍ଞାନନେତ୍ର ଦେଇଥାନ୍ତି ବୁଜି;
ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେ' ମୂର୍ଖ ଅଣିଷିତ
ସେଭଳି କେତେକଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଭଦ୍ରୋଚିତ ।

(୯୧)

କବି ବା ପଣ୍ଡିତ ଜ୍ଞାନ ଧ୍ୟାନ ହେଉ ଲୋକ,
ଲଭନାହିଁ ଯଦି ଶିଶୁ କରୁଣା-ଆଲୋକ;
ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶାଇ ଆନେ ନିଜେ ପଥବଣା,
* କଷ୍ଟସ୍ଥାନ ପରି ତାର ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା ।

(୯୨)

ଶିଶୁ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଯେହ୍ନେ ବର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନ,
ତା' ପରେ ତା' ପଠନାୟୁ କାବ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ;
ତେହ୍ନେ ଜୀବନେ ପ୍ରଥମେ ଗଢ଼ି ସଦଭ୍ୟାସ,
ସକଳିତ ଅନୁଷ୍ଠାନେ ଲଗାଅ ପ୍ରୟାସ ।

(୯୩)

ଅଭ୍ୟାସକୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ କର ସଂଶୋଧନ,
ସ୍ଵଭାବର ସଂଶୋଧନେ ନକର ଯତନ;
ଅଭ୍ୟାସ ସଂସର୍ଗ ଜାତ ରହେ ଇଚ୍ଛା ଭଳି,
ଈଶ୍ଵରଦତ୍ତ ସ୍ଵଭାବ ନଯାଏ ବଦଳି ।

(୯୪)

(୧) ଅସ୍ତେୟ ଚତୁର୍ଥୀ ଆଦି ସ୍ଵତ୍ଵ-ମିଥ୍ୟାଭାଷ,
ସଂସର୍ଗଜନିତ ଗୁଣ ଦୋଷ ଏ ଅଭ୍ୟାସ;
ସାହସ ଭୀରୁତା ହୋଧ ଶାନ୍ତି ଦୟାଭାବ,
ସିଗୁଣରୁ ଜାତ ଯାହା ତାହାହିଁ ସ୍ଵଭାବ ।

* ଜଳମୟ ହସ୍ତୀ ପଦାକୁ ବାହାରଲକ୍ଷଣ ଦେହଯାକ ଧୂଳି ସିଝୁଥିବ ।

(୧) ଅସ୍ତେୟ—ଶୈଶ୍ଵ ନ କରିବା ।

(୯୫)

ଅନ୍ୟଠାରୁ ପାଇବାକୁ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର,
 ତରଳ ସେତକ ଆଗେ ପରକୁ ବିତର;
 ଦୟା ପ୍ରୀତି ସେବା ଭକ୍ତି ପ୍ରଶଂସା ସମ୍ମାନ,
 ସାହାଯ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ସ୍ନେହ କ୍ଷମା ଦାନ ।

(୯୬)

ସ୍ୱୀକାର କର ଆପଣାକୃତ ଦୋଷମାନ,
 ପାପ-ଆପଦରେ ପୁଣି ହୁଅ ସାବଧାନ;
 ପ୍ରଦାନଯାଅ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚୟ;
 ମାନଯାଉ ଭବିଷ୍ୟତ ନ ରଖୁ ସୁଖପୁ ।

(୯୭)

ଶତ୍ରୁ ମୁରୁଖର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଭଲ ଗୁଣ,
 ଆଦରେ ତା' ଗ୍ରହଣିଆଁ ଯେ' ଲୋକ ନିପୁଣ;
 ଦୋଷ ଯଦି ଥାଏ ଗୁରୁ କିବା ପଣ୍ଡିତର,
 ତ୍ୟାଗ କରିଥାଏ ତାହା ବୁଦ୍ଧିମାନ ନର ।

(୯୮)

କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନାହିଁ ବୋଲି ବସିଥାନ୍ତି ଜନେ,
 କେଡ଼େ ନିବୋଧତା ଏହା ନ ଭାବନ୍ତି ମନେ;
 କାର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ବିଶ୍ରାମିବା ବରଂ ଶ୍ରେୟସ୍କର,
 ନିଷ୍କର୍ମାର ବିଶ୍ରାମଟି ଦୁଃଖର ଆକର ।

(୯୯)

(୧) ପୁଷ୍ପ-ସୁଷମାରେ ମୁରୁଧ ହୁଏନା' ଭ୍ରମଳ,
 ମକରନ୍ଦ ପାନେ ତା'ର ଆନନ୍ଦ ଅସଲ;
 ଧାର୍ମିକ ଧର୍ମେ ଆଶୋପ ନ ରୁହେଁ ସେପରି,
 ପ୍ରାଣର ଧନ ତାହାର ପ୍ରେମମୟ ହରି ।

(୧୦୦)

(୧) ରଖିଛନ୍ତି ଯେ' ଶ୍ରୀପଳ-ବହୁରାବରଣେ
ନଖ-ରବନ-ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ-କାଠିନ୍ୟ-ସଦନେ;
କମଳ ନାଡ଼େ କଞ୍ଚଳ, ପଶୀମୁଣ୍ଡେ ମଣି,
ସୁଗମ ଥିବ କି ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ-ସରଣୀ ?

(୧୦୧)

କରବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ବିନାଶ ସାଧନ,
ହୋଇଥାଏ ନାନା ଅସ୍ତ୍ର-ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଜନ;
ନିଜର ମୃତ୍ୟୁ ସାଧନେ କଲେ ଅଭିଳାଷ,
ଛୁଞ୍ଚିର ଆଦାତେ ପ୍ରାଣ ହୋଇଥାଏ ନାଶ ।

(୧୦୨)

ଅପରକୁ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝାଇବା ଲାଗି,
କେତେ ସାଧୁକ୍ତି ସୁପୁକ୍ତି ତର୍କ ଥାଏ ଲାଗି;
ନିଜେ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନରେ,
ଦେବତା ସମ୍ବେଦିପାରେ ନର ଜୀବନରେ ।

(୧୦୩)

ଫଳପ୍ରତି ଉତ୍ସାରଙ୍କ ଅସଂଖ୍ୟ ନୟନ,
ବିଶ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ନିରାଶରେ ଚିର ଉନ୍ମୀଳନ;
ଯେ' ଯେଉଁଲି କାର୍ଯ୍ୟକର ଅଛି ତାଙ୍କ ଭୂଷି,
ତଳିବ ଭୂମି ଉପରେ ସେହିଭଳି ଦୃଷ୍ଟି ।

(୧୦୪)

ସେ ମହାଦୃଷ୍ଟି ନ ବାରେ ଜାତି ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ,
ପାଉଣୀ ପ୍ରଭେଦ ଘଟେ କର୍ମ ଯଦି ଭିନ୍ନ;
କୃପାଶର ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଷ୍ଟି ରକ୍ତ ଜର୍ଜରିତ,
କୁସୁମ-ଚନ୍ଦନେ ଲୌହ-ଲେଖନୀ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ।

(୧୦୫)

ବାସ୍ତବ ମାନବ ଯଦି ବୋଲାଇବ ଭାଇ,
ବିବେକର ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ରଖ ସବୁଠାଇ;
ଜାଣି ବୁଝିଅଛ କିଛି ନାହିଁ ବି' ସଂଶୟ,
ତଥାପି ପ୍ରଥମେ ନିଅ ଚନ୍ଦ୍ରାର ଆଶ୍ରୟ ।

(୧୦୬)

କଉଣସି କାର୍ଯ୍ୟେ ଆଉ ହେବ ନାହିଁ ଭ୍ରମ,
ଏପରି ଭାବିବା ନିଜ ଭ୍ରମ ତ' ପ୍ରଥମ;
ଜୀବନାଶେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଯେଣୁ, ଭ୍ରାନ୍ତ ଦୋଷୀ ନରେ
କ୍ଷମା ଦେବାର ଉଚିତ ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ ।

(୧୦୭)

ଉଚ୍ଚ ପଦଧାରୀ କିମ୍ବା ଉଚ୍ଚ ବଂଶଧର,
ହୋଇଯିବା ମାତ୍ରେ 'ଉଚ୍ଚ' ହୁଏ ନାହିଁ ନର;
ହୃଦୟର ଉଚ୍ଚତା ହିଁ ଉଚ୍ଚତା ବାସ୍ତବ,
ପଦ ବଂଶଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ହୃଦର ଗୌରବ ।

(୧୦୮)

ଅନ୍ୟର ଧର୍ମ-ଧରଣା ଈଶ୍ୱର-ବିଶ୍ୱାସ,
ରୁଚି-ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଭକ୍ତି-ନିଷ୍ଠା କରନାହିଁ ହ୍ରାସ;
ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ ଯଦି ତହିଁ,
ସ୍ୱମତ ଜ୍ଞାପନେ ହୁଅ ପ୍ରଥମେ ବିନୟୀ ।

(୧୦୯)

ସ୍ୱମତରେ ବର୍ତ୍ତେଧିକ କରନାହିଁ ବାଧା,
ବିରୁଦ୍ଧ ମତଗତରେ ସାଧନା ଅସାଧା;
ବିରୁଦ୍ଧ ଗୁଣ-ସଂଯୁକ୍ତ ଜନସ ପାତ୍ରର,
ଏକାକରଣରେ ଲଭ ବୈରୁଣ୍ୟ ମାତର ।

(୧୧୦)

ବହୁ ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ି ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଅଛ ପ୍ରୀତି,
ସେ ବହୁରେ ଦେଲୁ ଜଣେ ମତ ବିପତ୍ତି;

ଦୁଃଖିତ ନଦୁଃ ଅ ଚହଁ କର ବିବେଚନା,
ଏକ ନୁହେଁ ଲୋକଙ୍କର ରୁଚି ଆଲୋଚନା ।

(୧୧୧)

ନିଜେ ଖ୍ୟାତିଲପ୍ସୁ ଏହା ସ୍ତମ୍ଭ ନ ଜଣାଇ,
(୧) ଅନେକେ ହୋଇଥାନ୍ତୁ ଯା' ହଠମତଦାୟୀ;
ସେଭଳି ଅଭିମତର ଥାଉ ଯାହା ମୂଢ଼,
(୨) କାବ୍ୟ-ପାଦପର ତାହା ତରୁରୁହ ଭୂଢ଼ ।

(୧୧୨)

ମାନବ ସମାଜେ ଅଗ୍ରପୂଜ୍ୟ ଯେଉଁ କବି,
ଶୁଷ୍କ ସମ୍ମାନିତ ଆଜି ତା' ପ୍ରତିଭା-ଛବି;
ନୈରାଶ୍ୟ-ଲଞ୍ଜିନା ଘୃଣା କବି ପୁରସ୍କାର,
କାଳ ପ୍ରଭାବରେ ଏହା ନୁହେଁ ଚମତ୍କାର ।

(୧୧୩)

ସାହିତ୍ୟ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆଜି ଯେଣୁ ଅରଜକ,
ଅଗଣିତ ସ୍ୱାର୍ଥୀ ମିଥ୍ୟା-ପ୍ରାବଳ-ବଞ୍ଚକ;
ମୁଖରତ କରୁଛନ୍ତି କବିର ଆସ୍ଥାନ,
କବି-ପ୍ରତିଭା ପୂଜକେ, ରହ ସାବଧାନ ।

(୧୧୪)

ଯୁଗନାମ 'କଳି' ଯୁଗଧର୍ମଟି 'ନକଲି'
ଯହିଁ ଦେଖ କ୍ଷୀଡ଼ୁଛନ୍ତି ଅଭୂତ ଅକଲି;
ନ କଳିବା ଯାଏ ତା'ଙ୍କ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଆଚରଣ,
ଭେଷ-ଭାଷା ସ୍ୱାର୍ଥ-ପିତ୍ତି-ପୀଡ଼ା ବୋଲି ମଣ ।

(୧୧୫)

ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋରକ୍ତରେ ଗୋରସର ସତ୍ତା,
ସଜ୍ଜନ ପକ୍ଷରେ ତାହା ବର୍ଜନୀୟ ଯଥା;

ଦେଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରଷା-ଭେଷେ ଧର୍ମଭାବ,
ଛଦ୍ମା ସାଧୁ ତେହେ ଦଣ୍ଡ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ବୋଲି ଭାବ ।

(୧୧୭)

ଆଲୋଚକ ନୁହ ପର ସୁଖ ବା ଦୁଃଖରେ,
ଅନଧିକାର ଚର୍ଚ୍ଚା ତା' ମାନବ ପକ୍ଷରେ;
ନିଜ ମନେ ଯାହା କିଛି କରୁଅଛି ସ୍ଥିର,
ପାଳନୀୟ ହେଉଛି ତାହା ନିୟତର ?

(୧୧୮)

କେ ଯଦି ଭୁଲୁ ଚରିତେ ଦେଖାଉଛି ଦୋଷ,
ତା' ଦୋଷ ଦେଖାଇବାକୁ କରନା ଆହୋଶ;
ଦୋଷ-ପ୍ରଦର୍ଶୀର ଦୋଷ ଚିହ୍ନାଇବ ଯାହା,
ପ୍ରକାରନ୍ତରେ ସ୍ୱଦୋଷ ସମର୍ପନ ତାହା ।

(୧୧୮)

ବାସ୍ତବ ଜୀବିତ ବୋଲି ଟେକିପାର ମଥା,
ଅଛି ଯେବେ ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତି-ସ୍ୱାଧୀନତା;
ପରିବାର-ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ପରିଧାନ ନର,
ମରବାର ଲୋକଠାରୁ ଅତି ସ୍ଥାନତର ।

(୧୧୯)

ସମ୍ମାନର ମୂଲ୍ୟ ଯେହୁ ବୁଝିଛି ସଂସାରେ,
ସମ୍ମାନ-ଭ୍ରଷା ନକରେ ଲୋକ ବ୍ୟବହାରେ;
ନ ମିଳିଲୁ ଯୋଗ୍ୟାସନ କିମ୍ବା ନମସ୍କାର,
ନିଜର ମାତତା ତହିଁ ଦୁଃଖିତ ହେବାର ।

(୧୨୦)

ଜୀବନ-ମହତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷା ଅନ୍ଧ-ବସନରେ,
ଅଭାବ ମଣ ଏହାର ଅଭାବକୁ ନରେ;
ଶୂନ୍ୟ ସିନା ଠାଣିମାଣି ବେଶ-ଆଡ଼ମ୍ବର,
ଭୋଗ-ବିଳାସ--ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ-ମାନସ-ଅକର ।

(୧୨୧)

ଲୁମ୍ପଟେଁ ବୃଦ୍ଧର ଦୃଶା, ଭୟ-ନାମଗାନ,
ଅକ୍ଷମତା ଦୁର୍ବଳତା ସତ୍ତ୍ଵେ କ୍ଷମାଦାନ;
ନିଜଦ୍ରବ୍ୟେ ନିର୍ଲଳସ, ପରଧନେ ଦାନ
ବିଡ଼ମ୍ବନା ଧର୍ମର ଏ ଆଶ୍ରୟ ଦେଖାଣି ।

(୧୨୨)

ଯେ ବିଷୟରେ ଘଟିଛି ପର ମାନହାନ,
ଲୋକମେଳେ ନ ପରୁର ତାକୁ ଜାଣିଜାଣି;
ବିଦ୍ରୁପ ସିନା କି ଲଭ ସେଭଳି ପ୍ରଶନେ,
ଅଥଥା ଲଜ୍ଜା ବିରକ୍ତ ବଢ଼ିବ ତା ମନେ ।

(୧୨୩)

ପ୍ରକୃତ ବରୁ ଯେ' ଲୋକ ତୁମ୍ଭ ଧାରଣାରେ,
ଦେଶ-ପାଞ୍ଜି-ସ୍ଵପର୍କ ନ ରଖ ତା' ଠାରେ;
ଅଶ୍ରବ ଅସୁବଧା ତ' ଆସ ସଭଙ୍କର,
ସମୟେ ସେହେତୁ ଘଟିଯାଏ ମନାନ୍ତର ।

(୧୨୪)

ନବାଗତ ପ୍ରତି ଆଗେ ଦେଖାଅ ସମ୍ମାନ,
ବସୁସେ ନ ବାରେ ଗୁଣୀ-ନେତ୍ର ବଡ଼ସାନ;
ଜନ୍ମର ଯଦି ସନ୍ଦେହ ଅବା ଅନୁରାଗ,
ମତଭିକ୍ଷା କରି ପରେ ପରିଚୟ ମାର ।

(୧୨୫)

ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଖିଛି ଜଣେ ଗାଳ ବା ଧୂଳିକାର,
ନ ରଖ ତହିଁ ନିଜର ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଧିକାର;
ଟଙ୍କାଟିଏ ତୁମ୍ଭ କରେ କରୁଛି ଅର୍ପଣ,
କା'ର ହେବ ଟଙ୍କା, ଯଦି ନ କଲ ବ୍ରହ୍ମଣ ?

(୧୨୬)

ତୁମ୍ଭ ପରୋକ୍ଷରେ ଜଣେ ତୁମ୍ଭ ମାନହାନ,
ରୁଗୁଲି କରିଛି ତାହା ତୁମ୍ଭେ ନାହିଁ ଜାଣି;

ଯେ' ଲୋକ ଶୁଣାଇ କଷ୍ଟ ଦେଲା ତୁମ୍ଭ ମନେ,
ଦୁହେଁ ବନ୍ଧୁ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ସେ ଦୁର୍ଜନେ ।

(୧୬୭)

ବନ୍ଧୁ ଯଦି ଶୁଣେ ବନ୍ଧୁ-ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ,
ରହି ନପାରେ ନକର ଯଥା ପ୍ରତିବାଦ;
ବନ୍ଧୁନିନ୍ଦାକୁ ନ ମଣେ ଯେହୁ ଆପଣାର,
ଆଉ କି ଆଶା ତା'ଠାରେ ଯୋଗ୍ୟ ବନ୍ଧୁତାର ।

(୧୬୮)

ଦେଖାଏ ଜଣେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସତତ ସମ୍ମାନ,
ଆଜି ତା'ର ବ୍ୟବହାର ଦେଲା ଅପମାନ;
ସେଥିପାଇଁ ତା' ପ୍ରତି ଯା' ବହୁ କୃଥା ରୋଷ,
ବୁଝି, କିଛି ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ପାଇଛି ସେ ଦୋଷ ।

(୧୬୯)

ବିପଦେ ମୃତ୍ୟୁ ବରବା ବରଂ ଶ୍ରେୟସ୍କର,
ମାତମନାର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ନ କର;
ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ସେହୁ ଶାରଦୀୟ ଘନ
ଯେତକି ଜଳ ନ ଦେବ ସେତକି ଗର୍ଜନ ।

(୧୭୦)

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥେ ବିପଦେ ନ କର ଖାତର,
ବିପଦର ବିଭୀଷିକା ବଡ଼େ ନିମୋଡ଼ର;
ବିପଦ ଗର୍ଭରୁ ଯେହୁ ସିଦ୍ଧି ଆଣିପାରେ,
କାଳ ସୁଦ୍ଧା ପରଜୟ ମାନେ ତାହାଠାରେ ।

(୧୭୧)

ଘଟିଲେ ହେଁ ଶତ ବାଧାବିଘ୍ନ ସାଧୁକାର୍ଯ୍ୟେ,
ସକଳର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ନରଖନ୍ତି ଆର୍ଯ୍ୟେ;
ଶଶ୍ତ୍ର-ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଗତ ରଖେ ଯା' ଅଶ୍ବସ,
ଭ୍ରମବଶେ କରୁଛି ସେ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ।

(୧୪୩)

ଧୀର-ଶୂର-ବୀରବ୍ରତୀ ଆପଣାକୁ ମଣ;
 ସକୁଚିତ ହୁଅ ନାହିଁ ସଙ୍କୋଚ ମରଣ;
 ବିସ୍ତାର କର ହୃଦୟ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ବଳ,
 ଯାଏ ହେଉ ଦେଶ-ମାତା ବଦନମଣ୍ଡଳ ।

(୧୪୪)

କାଳର ପ୍ରଭାବେ ଭାଇ, ଧର୍ମ ନାମେ ଆଜି,
 କି ଅନ୍ୟାୟ କୁସଂସ୍କାର ଚଳାଏ ସମାଜ;
 ଧର୍ମର ପକ୍ଷରେ ଏହା ନୁହେଁ କି ଲକ୍ଷ୍ମିନା ?
 ଦେଶ ହାହାକାର ଆଜି ଧର୍ମର କାନ୍ଦଣା ।

(୧୪୫)

ଚଳାଇବାକୁ ଗୁଡ଼ସ୍ଥାପନ-ଧର୍ମ-ଯାନ,
 ଦମ୍ଭିତ ଦାୟିତ୍ଵ-ଚନ୍ଦ୍ର ନୋହୁ ଅସମାନ;
 ରହୁ ଉଭୟ ଦାୟିତ୍ଵ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵାଧୀନତା,
 ପତିପତ୍ନୀ ଦୁହେଁ ଯେଣୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଦେବତା ।

(୧୪୬)

ପତ୍ନୀକ ଯେ' ଦେଇନାହିଁ ସ୍ଵାଧୀନାଧିକାର,
 ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ନୁହେଁ ପତିତ୍ଵ ତାହାର;
 'ସଧର୍ମିଣୀ' ନୁହେଁ ପତ୍ନୀ ତା' ପକ୍ଷେ ଗଣିକା,
 କାମ-ସନ୍ତୋଗ ବିଳାସ-ପାପ ସଂସାଧକା ।

(୧୪୭)

ସୃଷ୍ଟି-ବିଧାୟିନୀ ସୃଷ୍ଟି-ସଂହାରଣୀ-ଶକ୍ତି,
 ଅଛି ଯେ' ନାଶକାନ୍ତର ତା'ର କି ଦୁର୍ଗତି ?
 ଆଜି ତା' ପ୍ରାଣର ଭୋଗ୍ୟ ଘୋର ଅନ୍ଧାରୁର,
 ବାଳ ବଲ୍ଲଧବ୍ୟ ଅଶ୍ରୁଧାର ସାକ୍ଷୀ ତାର ।

(୧୪୮)

ଦେଶର ପ୍ରାଣରକ୍ଷକ ଗୋ-କୃଷକ ଧର୍ମ,
 ତା'ଙ୍କ ଉନ୍ନତକ ଆଗେ ମଣ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମ;

ପତନୋନ୍ମୁଖ ଯଦ୍ୟପି ଗୃହୋପକରଣ,
ଗୃହାର୍ ଉଦାସୀନତା ମୃତ୍ୟୁର ବରଣ ।

(୧୪୯)

ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ ପ୍ରତି ପକାଅ ନଜର,
ନେତ୍ର ଯେହୁ ଦେଶହିତ କାର୍ଯ୍ୟେ ସମାଜର;
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦେଖି ତା'ର ପ୍ରଜ୍ଞନ କଳଙ୍କ,
କାହା ପ୍ରାଣେ ନ ପଶିବ ବିଷମ ଆତଙ୍କ ?

(୧୫୦)

ସେ ସଭା ସୁସଭା ନୁହେଁ ନାହିଁ ଯହିଁ କୃଷ୍ଣ,
କୃଷ୍ଣ ନୁହେଁ ଧର୍ମବାକ୍ୟେ କଣ୍ଠ ଯାର ରୁଦ୍ଧ;
ଧର୍ମ ନୁହେଁ ନାହିଁ ଯହିଁ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା,
ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ମିଶିଅଛି ଯହିଁ ଛଳ-ବିଷ୍ଣୁ ।

(୧୫୧)

ଘରେ ଘରେ ଘଟୁ ମତଭେଦ-ମନାନ୍ତର,
କୁଟିଳଙ୍କ ହେଲୁ ଏହା ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରର;
କଳହର ସୀମା କେହ୍ନେ ବଡ଼ ହମୋଞ୍ଚର,
ଏହାହିଁ ସୁଦ୍ଧ-ପ୍ରାର୍ଥନା ଲୁପ୍ତଶିଆଙ୍କର ।

(୧୫୨)

ନିଶା ପଶା ତାମସାଦି ବିଳାସ ବିବାଦ,
ହୋଇଛି ଧୂପ-ଆଳତି-ଶଙ୍ଖ-ଘଣ୍ଟନାଦ;
ହେଲୁ ଆଜି ପ୍ରତିମାସୀ-ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅଭିଯୋଗ,
ଖରୁଆ ମିଛୁଆଙ୍କର ପରସାଦ ଭୋଗ ।

(୧୫୩)

ଛେଳଛୁଆ ଭଣି ଚାପି ଗ୍ରାମାନ୍ତ-ପଠାରେ,
ବାବୁ ଆଶିଛନ୍ତି, ନିନ୍ଦା ହେଟାବାଘଠାରେ;
(୧)ବାବୁଙ୍କ ବାଡ଼ରୁ ଗୁଡ଼ି ଚୋରକଲ ମକା,
ମାଡ଼ିଖାଇ ପଞ୍ଚାୟତେ ଦେଲୁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ।

(୧) ଗୁଡ଼ି—ମୁଲିଆ (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ।

(୧୫୪)

ଗାଧୁଆ ବେଳେ ଅନେକ ଭଦ୍ରଙ୍କ ସୁବର୍ଣ୍ଣ,
ପାଣିଲେଟା ନ ନେଇ ବ' ଝାଡ଼ା ଫେରୁଛନ୍ତି;
ଘାଟରେ ବାସନ ଆଜି ମାଜିବାରୁ ପର,
ଗରିବର ମାଇପକୁ ସଭର ଡାକର ।

(୧୫୫)

ଫନ ଅସହାୟ ଜଣେ ନିଜ ପେଟ ମାରି,
ରୁଣ ଶୁଣିବାକୁ ରଖିଥିଲୁ ଟଙ୍କା ଚାରି;
ସେ ଟଙ୍କା ଉଧାର ନେଲେ ଗ୍ରାମର ଅଧୀଶ,
ମାଗିଲବେଳେ ପାଉଣା “କରଯା” ନାକିଶ ।

(୧୫୬)

ଯେଉଁ ଗ୍ରାମେ ନିର୍ବିରୁ-ନିବାସିତ ପଞ୍ଚ,
ସେଗ୍ରାମେ ବେଶି ଅମାତ କୁରୁତ ପ୍ରପଞ୍ଚ;
ଧନ-ବଂଶ ନୁହେଁ ଭାଇ, ପଞ୍ଚର ଯୋଗ୍ୟତା,
ଲେଡ଼ା ତା'କୁ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ-ନ୍ୟାୟ-ନିଷ୍ପତ୍ତି ।

(୧୫୭)

ଆତ୍ମରକ୍ଷାଠାରୁ ଧର୍ମରକ୍ଷା ମାନବର,
ଶ୍ରେଷ୍ଠଧର୍ମ ପ୍ରେଷ୍ଟକର୍ମ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କର;
ଧର୍ମକୁ ଧାର୍ମିକ ରଖିଥାଏ ଯେଉଁପରି,
ଧର୍ମବଳ ସଦା ତା'କୁ ରଖଇ ସେପରି ।

(୧୫୮)

ଫୁର କପଟୀର କୁଟ ବୁଦ୍ଧି କଉଶଳ,
କୁଟିଳର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରଣା ବଳସ୍ଫୁର ବଳ;
ଏ ସକଳ ଧର୍ମ ଆଗେ ମାନେ ପରଜୟ,
ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଏ ଉକ୍ତି—“ଯତୋଧର୍ମସ୍ତତୋଜୟ” ।

(୧୫୯)

ବହୁଳ ନନ୍ଦୁଆ ପଦ-ସମ୍ପଦ-ସମ୍ମାନେ,
ପଡ଼ିଛନ୍ତି ସବୁ, ଯେହ୍ନେ ମୁଣ୍ଡିଣ୍ଡ ଶୁଣାନେ;

ଏକମାସ ଧର୍ମ ଚର ବରୁ ଚର ସଖା,
ଆତ୍ମାର ସୁଖ-ସମ୍ମାନ-ସଉଦୟ୍ୟ ରଖା ।

(୧୭୦)

‘ସତ୍ୟ’ ‘ନ୍ୟାୟ’ ଧର୍ମ ଦୁଇ ଯା’ର ଦବ୍ୟ ଆଖି,
ମୂର୍ଖ ବା ପଣ୍ଡିତ ହେଉ ସେହୁ ଯୋଗ୍ୟ ସାକ୍ଷୀ;
ସାକ୍ଷୀ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ଥିତ ସ୍ୱର୍ଗ-ନର୍କକୁଣ୍ଡ,
ଅଜ୍ଞାନାନ୍ନ ହୋଇ ସାକ୍ଷୀ ନ ଫିଟାଉ ତୁଣ୍ଡ ।

(୧୭୧)

ଧର୍ମରକ୍ଷକ ତୁମ୍ଭେ ହେ ସାକ୍ଷି-ପଞ୍ଚଗଣ,
ପରଲ୍ଲଗି ପାପଭାଗୀ ନୁହ ଅକାରଣ;
ପ୍ରବଳ ଧନା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନଦିଏ ସମ୍ପତ୍ତି,
କିମ୍ବା ଦୁର୍ବଳ ଗରବ କରେ ନାହିଁ କ୍ଷତ ।

(୧୭୨)

ଦୋଷୀର ଦୋଷ ପାପୀର ପାପକୁ ଦୋଡ଼ାଇ,
ଧର୍ମର ମହତ୍ତ୍ୱେ ବାଧା ଦିଅନାହିଁ ଭାଇ;
ମିଥ୍ୟାସାକ୍ଷ୍ୟ-ମୁଲ୍ଲେ ପାଇଥାଅ ଯେଉଁ ଲୁହ,
ଲୁହ ନୁହେଁ ତାହା ପାପ-ତୃଣାବୃତ ଖାଅ ।

(୧୭୩)

ଧର୍ମର ଦ୍ୱାହି ଦେଖାଇ ମିଥ୍ୟା କଥା ବକି,
ଛଳେ ବଳେ ଦେବ ସିନା ମାନବକୁ ଠକି;
ଯେ ସମୟେ ଧର୍ମରାଜ ଆଗେ ହେବ ଠିଆ,
ଲୁହ ଚୁହୁଁବକି ଚନ୍ଦ୍ରପୁତ ପାଞ୍ଜିଆ ?

(୧୭୪)

ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟକୁ ଯେ’ ଲୋକ କୁଟ କଉଶଳେ,
ହରାଇ ଦେଉଛି ମିଥ୍ୟା ଅନ୍ୟାୟର ବଳେ;
ଧର୍ମ ଇଚ୍ଛିତେ ତା’ ଭାଗ୍ୟ ସଦ୍ୟଦୁର୍ଗ୍ଗ ‘ରକ୍ତ’
ଜଳ ସୁଦ୍ଧା ଅନଳରେ ହୁଏ ପରିଣତ ।

(୧୭୫)

ଅନେକେ ଅନାଇ ସ୍ତ୍ରୀୟ ପଦସ-ଅବସ୍ଥା,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ଆଶନ୍ତି ଅପଥା;
ଲଜ୍ଜା ବା ସଙ୍କୋଚ କିଏ ଦେଇଥାଏ ଭାଇ,
ଅନ୍ୟାୟ-ଅଧର୍ମ ସିନା, ଅନ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ।

(୧୭୬)

ଯାହା ଜାଣ ସେଥିପାଇଁ ଦେଖାଅନା' ଗର୍ବ,
ତୁମ୍ଭଠୁ ଜାଣିବା ଲୋକ 'ଛନ୍ତି ଖବ ଖବ;
ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଅନେକ ଗୁଣ ଥାଇପାରେ ।
ତୁମ୍ଭ ଗୁରୁତୁଲ୍ୟ ଗୁଣୀ ଛନ୍ତି ବି' ସଂସାରେ ।

(୧୭୭)

ହୋଇଥାଉ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଚର୍ଚ୍ଚ-ବିଚକ୍ଷଣ,
ନ ନିଅ ତା' ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କୁଟିଳ ଯେ' ଜନ;
ଲଭ ଥିଲେହେଁ ତହିଁରେ ସମ୍ମାନ ସମ୍ପଦ,
ଦୁର୍ଜନର ଅନୁଗତ ନୁହେଁ ନିରପଦ ।

(୧୭୮)

ଅବକୃତ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ବେଶ-ଭୂଷା-ରୂପ,
ତଥାପି ତୁମ୍ଭକୁ ଜଣେ ଦେଖାଏ ବିଦ୍ରୁପ;
ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭେ ବିରକ୍ତ ହେବା ଅକାରଣ,
ଜାଣ ତାହା ସ୍ବାଭାବିକ ଦୁର୍ଜନ ଲକ୍ଷଣ ।

(୧୭୯)

ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ ଗୁଡ଼ିନ୍ତି ଚିତ୍କାର,
ବିଷୟ-ଗରଳେ କାହିଁ ଶାନ୍ତି-ସୁଧାଧାର ?
ତ୍ୟାଗ ମହାବ୍ରତେ ମିଳେ ଶାନ୍ତିର ପ୍ରସାଦ,
ନିଷ୍କାମ-ସାଧକେ ଲଭିଥାନ୍ତି ତା' ଆସ୍ବାଦ ।

(୧୮୦)

ଦେଖି କାହାର ଆର୍ତ୍ତିକ ଦୃଶ୍ୟ ବେଶ ବାସ,
ଦିଅନାହିଁ ତା ପ୍ରାଣରେ ପରହାସ-ପ୍ରାସ;

ଜ୍ଞାନ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନ୍ୟେଷ ତହିଁର କାରଣ,
ପରୁରବ ଯଦି ହେଉ ମଧୁର ସ୍ୱାସଣ ।

(୧୭୧)

ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନେ ନରଖ ଅଭ୍ୟାସ,
ନରର ନରରୁ ତହିଁ ହେଲେ ହୁଏ ନାଶ;
ପ୍ରାଣାଧିକ ମଣ ଯେଉଁ ମହତ୍ତ୍ୱର ମୂଲ୍ୟ,
ଅମଳ ପକ୍ଷେ ତା' ନୁହେଁ କଢ଼ାକର ତୁଲ୍ୟ ।

(୧୭୨)

ନ ଜଣାଇ ହେଉ ବନ୍ଧୁ ଆତ୍ମୀୟର ଘର,
ବନ୍ଧୁତ୍ୱର ସୁଦ୍ଧା ତାର ଲଘନ ନକର;
ଘଟୁ ନ ଘଟୁ ତହିଁରେ ନିନ୍ଦା ଅପମାନ,
(୧) ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୁରତା ମୂର୍ଖତା-ମାନଦଣ୍ଡ ମାନ ।

(୧୭୩)

କା' ମନେ କି ଭାବ ଚନ୍ଦ୍ରା ଦେଉଛି ସମୟ,
ନକର କାହାର ଆଗେ ବୁଝା ବାକ୍ୟବ୍ୟୟ;
ତୁଚ୍ଛ ବୋଧ ହୋଇପାରେ ତୁମ୍ଭ କଥାମାନ,
ତା' ପକ୍ଷରେ, ତୁମ୍ଭେ ସିନା ମଣ ମୂଲ୍ୟବାନ ।

(୧୭୪)

ଉପଦେଶେ ନ ବଦଳେ ଅନେକଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧି,
ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଉପଦେଶ-ଦାନ ଧର୍ମ-ନୀତି;
ଉପାଦାନ ପରି ଜ୍ଞାନ ମାନବହୃଦରେ,
ଲୁପ୍ତ ଥାଇ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଶିକ୍ଷା ଅଭାବରେ ।

(୧୭୫)

ଜଳ-ପବନ-ଆଲୋକେ ଗଜ ଅଜ୍ଞରତ,
ଶିକ୍ଷା-ପ୍ରେରଣା-ଉତ୍ସାହେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶିତ;

ଫଳାଫଳ ଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିଆଏ ସ୍ଥାନ ଜାଣି
ତାଙ୍କରେ ଧାନ ଫଳାଇ ପାରିବକି ପାଣି ?

(୧୭୭)

ଦି ବିଧି ମହାରଣାର ପରିଶୋଧ ପାଇଁ,
ବ୍ରତ ଛଳେ ଯେଉଁ ବ୍ରତ ବହୁଅଛ ଭାଇ;
ସେ ମହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଦା ହୁଅ ଯତ୍ନବାନ,
ମୁକ୍ତି-ଅଟ୍ଟାଳୀର ତାହା ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।

(୧୭୮)

ବିଷୟ ଶ୍ରେଣୀ ଜଞ୍ଜାଳେ ଦେଇ ଜଳାଞ୍ଜଳି,
ତଞ୍ଜଳ ମନ ନିରୋଧ ରୁଦ୍ଧଦର୍ପ ଦଳି;
ଭୁଲ୍ ହେତେ ଲେଖି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଣ,
ପରମାର୍ଥୀ ରୁଷିଗଣ ଦେଇଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ।

(୧୭୯)

ଯା'ଙ୍କ ହେତୁ ତୁମ୍ଭେ ଆଜି ବୈଦ୍ୟ ଶୂରସାର,
ଗାୟକ ବାଦକ ଶିଳ୍ପୀ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସାର;
ଯା'ଙ୍କ ଲଗି ବୋଲାଇଛ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଗୁଣୀ,
ତାଙ୍କ ଉପକାର-ରଣେ ନୁହ କିବା ରଣୀ ?

(୧୮୦)

ରୁଷି-ରଣରୁ ମୁକତ ହେବା ପ୍ରତିକାର,
ବିଶ୍ୱାସ୍ତେ କର ଆର୍ଷଜ୍ଞାନର ପ୍ରସାର;
କି ଉପାୟେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ସେହି ଜ୍ଞାନ,
ଏଥିପାଇଁ ବାଲକାଳୁଁ ହୁଅ ବିଦ୍ୟାବାନ ।

(୧୮୧)

ମାନବଜୀବନେ 'ବିଦ୍ୟା' ବନ୍ଧୁ ଧନ ବଳ
ପଦ ପରମାୟୁ ରୂପ ଗୁଣାଦି ସକଳ;
ସର୍ବସ୍ୱ ସେ ସମ୍ମାନିତ ଯେହୁ ସୁବିଦ୍ବାନ
ନର ନୁହେଁ ବିଦ୍ୟାସ୍ନାନ ବାନର ସମାନ ।

(୧୮୧)

ଯେଉଁ ଦେବଗଣ ଭୁଲୁ ସଦା ହିତକାଣ୍ଡ
ଜୀବନରକ୍ଷକ ନାନା ଦୁଃଖ-ରୋଗହାରୀ;
ଦେବାର୍ଜନା-ସାଧନାରେ ତାଙ୍କ ରକ୍ଷା କ୍ଷୟ
ଲଭକର ଅବ୍ୟାହତ ଆତ୍ମ-ଅଭ୍ୟୁଦୟ ।

(୧୮୨)

ଦେଶେ ଛନ୍ତି ଧନ ମାନ ହଜାର ହଜାର,
ଅପବୃତ୍ତିର ଯେମାନେ ଜୀବନ୍ତ ବଜାର;
ତାଙ୍କ ହୃଦୟରାଜ୍ୟର ସୁପରିବର୍ତ୍ତନ,
ନ ଆସିବା ଯାଏ ଦେଶ ଚର ଅଚେତନ ।

(୧୮୩)

ଦେବତା ସେ ଅଛି ଦିବ୍ୟ ଗୁଣାବଳୀ ଯା'ର,
ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ବସୁଧାଦି ବାର;
ଗୁରୁ, ଗୋରୁ, ଚରୁଲତା, ଅତିଥି, ବ୍ରାହ୍ମଣ,
ପର ଉପକାଣ୍ଡ ମାତ୍ରେ ଦେବତାରେ ଗଣ ।

(୧୮୪)

ମଳ ମୁତ୍ତ ଛେପ ଜଳେ ନ କରି ଶେପଣ,
ଦୃଷ୍ଟି ପଙ୍କାବର୍ଜନା କର ନିଷ୍ଠାସନ;
ଦଳ-ତଟାଦିର ଆବଶ୍ୟକ ପରିଷ୍କାର,
ସେବା ଅର୍ଜନା ଏହାହିଁ ଜଳ-ଦେବତାର

(୧୮୫)

ନ ଅସି ଅନଳ କୁଣ୍ଡେ ଦୁଷ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ,
(୧) ପ୍ରତ୍ୟହ କର ତା ଗର୍ଭେ ଧୂପ ସର୍ପି ଦାନ;
ଅଗ୍ନି-ଦେବାର୍ଜନା ଏହା, ଏହା ଯୋଗେ ବାୟୁ,
ଲଘୁତା-ଶୁଦ୍ଧତା ପ୍ରାପ୍ତ ବୃଦ୍ଧିକରେ ଆୟୁ ।

(୧୮୭)

- ଶୁଦ୍ଧ ଚତୁଷ୍ପାଶ୍ଵେ ମଲ୍ଲୀ ଗୋଲପ ମାଳତୀ
 (୧) ଜାଣି ଯୁକ୍ତି କ୍ଷୁଦ୍ରଅନା ମାଧବୀ ସେବଣୀ,
 (୨) ବାଡ଼ି ବଗିଚାରେ ବିଲ୍ୱ ବୟସ୍କା ଅରିଷ୍ଟ
 ରୋପ, ଦୁଷ୍ଟଭୂତ ହେବ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଅରିଷ୍ଟ ।

(୧୮୮)

ବ୍ରାହ୍ମାଣ-ପ୍ରାନ୍ତରେ ମଳ ମୁଦ୍ର ବିସର୍ଜନ
 ମୃତ ପ୍ରାଣୀର ଶରୀର ପ୍ରୋତ୍ଥନ ଦହନ;
 ଏ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବାୟୁପୁଜା ଅନୁର୍ବଚ,
 ପାଳନେ ସହଜେ ହେବ ନାହିଁ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ।

(୧୮୯)

ଦେବଯଜ୍ଞ ‘ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା’ ଅମ୍ବୁ-ସଦାଗତ,
 ବିଶୁଦ୍ଧ ହେବାରୁ ତହିଁ ମେଘର ଉତ୍ପତ୍ତି;
 ମେଘ କରବାରୁ ଯଥାକାଳେ ସୁବରଷା,
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ହରେ ଅନ୍ନଦାତ୍ରୀ ରସା ।

(୧୯୦)

- (୩) ଅତିଥି ସେବାଦି ଯମ-ନିୟମ ସାଧନା
 ସମ୍ବର ଯେବତାର ଏହାହିଁ ଅର୍ଚ୍ଚନା;
 ଏହା ଯୋଗେ ଲଭ ହୁଏ ପବିତ୍ର ଉନ୍ନତ,
 ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ହିତାହିତ-ବିବେଚନା ଶକ୍ତି ।

(୧୯୧)

ଦିବସ-ଦୈବତ ପୂଜା ସାନ୍ଧ୍ୟ ପ୍ରାଣାୟାମ
 ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ୟାୟାମ;
 ଆଳମ୍ବ୍ୟ-ଜାଡ଼୍ୟ-ଦୁଷିତ-ବାୟୁ ଦୁଷ୍ଟଭୂତ,
 ହୁଅଇ ଏଥିରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଶୁଦ୍ଧ ପୁତ ।

(୧) ମାଧବୀ—ତୁଳସୀ, ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲତାବିଶେଷ । (୨) ବୟସ୍କା—ଅଳାଗଛ ।
 ଅରିଷ୍ଟ—ଲମ୍ବଗଛ, ଅଶୁଭ । (୩) ମନ ବଚନ କର୍ମରେ ଅହଂସା, ସତ୍ୟ, ଅତୈର୍ଯ୍ୟ,
 ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଅପରିବ୍ରତ (ନିରତ୍ନମାନତା), ଏହି ପାଞ୍ଚ ସାଧନକୁ ଯମ କୁହାଯାଏ ।

(୧୯୧)

ସୁଉପଦେଶ ପାଳନ ଗୁରୁ-ଦେବାବଦନା
‘ଗୋ-ପୂଜା’ ଗୋରକ୍ଷା-ସେବା-ବ୍ରତ ସଂସାଧନା;
ଦେଶ-କାଳ-ଜ୍ଞାନେ ଶୁଦ୍ଧ-ମାତ୍ର ସଂଶୋଧନ,
ଏହାହିଁ ଦେବ-କ୍ରାନ୍ତର-ଅତିଥି-ପୂଜନ ।

(୧୯୨)

ତୁମ୍ଭ ଜୀବନର ସୁଖ-ଉନ୍ନତ ବିଧାନେ
ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ ପିତା ଯଥାଶକ୍ତି-ଜ୍ଞାନେ;
ସେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ନେହେ ପଡ଼ି ଆନ କଥା ଥାଉ,
ତୁମ୍ଭ ମୃତ୍ୟୁ ଇଚ୍ଛା ଦେଇପାରେ ନିଜ ଆତ୍ମା ।

(୧୯୩)

ତୁମ୍ଭର ପିତୃ-ଦେବତା ସେହି ମହାପ୍ରାଣ
ପୁତ୍ର ପକ୍ଷେ ଯେହୁ ମହାଆକାଶ ମହାନ;
ପିତୃସେବା ଧର୍ମ ପାଳିଥାଅ ବହୁ ଗୁଣେ,
ତଥାପି ରଖି ତୁମ୍ଭେ ତା’ ଉପକାର-ରଣେ ।

(୧୯୪)

- (୧) ପିତୃ-ଅଜ୍ଞାତ-ରକ୍ଷା ହେବ ବିମୋଚନ
(୨) ପିତୃ-ଯଜ୍ଞ, ଭୃତ-ଯଜ୍ଞ କର ସଂପାଦନ;
ପିତୃକୁଳ-ବୈଶ୍ଵଦେବ-ଉତ୍ସବ ଆଶିଷେ,
ମୁକ୍ତପ୍ରାଣ ହୁଅ ତହିଁ ନ ପଡ଼ି କିଲ୍ବସେ ।

ଶୌଚ—ଶୁଣ ଦେଖ ତ୍ୟାଗ ଦ୍ଵାରା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଏବଂ ଜଳାଦିଦ୍ଵାରା ବହରଙ୍ଗ ନିର୍ମଳ ରଖିବା; ସନ୍ତୋଷ—ଆନନ୍ଦ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶୁଦ୍ଧା-ସହକାରେ ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ସୁରୁଷାର୍ଥ ସାଧନ ପୂର୍ବକ ହାନିଭରରେ ବିଚଳିତ ନ ହେବା; ତପ—ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବା; ସ୍ଵାଧ୍ୟାୟ—ସତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପନ ଓ ସାଧୁସଙ୍ଗ କରବା; ଉତ୍ସବ ପ୍ରଣିଧାନ—ଉତ୍ସବୋପାସନା (ଆପଣାର ଜୀବାତ୍ମାକୁ ଉତ୍ସବର ଇଚ୍ଛାକୁଳ ସମର୍ପଣ କରିଦେବା) । ଏହି ସାଞ୍ଜପ୍ରକାର ସାଧନାକୁ ନିୟମ କୁହାଯାଏ ।

(୧) ଅଜ୍ଞାତ ରକ୍ଷା—କୁକୁର, ବିରାଡ଼, କାକ, କୁକୁଟ ଆଦି ପଶୁପକ୍ଷିଗଣ ନିଜର ଅଜ୍ଞାତରେ ଗୃହସ୍ଥର ଯେଉଁ ଉପକାର କରିଥାନ୍ତି ।

(୨) ଭୃତଯଜ୍ଞ ବା ବୈଶ୍ଵଦେବ ଯଜ୍ଞ—ପାକଶାଳାର ବାୟୁଶୁଦ୍ଧି; ରୋଗୀ, ଦରିଦ୍ର,

(୧୯୫)

ସିଦ୍ଧି ଉଣରୁ ପାଇବାକୁ ଅବ୍ୟାହତ,
 (୧) ଷଟ୍‌କର୍ମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସିନା ଆଜ୍ଞାବନ ବଢ଼ା;
 ପଞ୍ଚ ସପ୍ତ କର୍ମ 'ଧର୍ମ' କ୍ଷୟିତ୍ଵ-ବୈଶ୍ୟର
 ଏକମାତ୍ର ସେବାଧର୍ମ ପାଳିବ ଶୂନ୍ୟ ।

(୧୯୬)

ଗୁଣ କର୍ମ ଭେଦେ ରୁଚି ବର୍ଣ୍ଣର ଉତ୍ପତ୍ତି,
 ଜନ୍ମରୁ ସେ ଶୂଦ୍ର, ହେଉ ଯାହାର ସନ୍ତତି;
 ସଂସାର କର୍ମରେ ଦ୍ଵିଜ, ବିପ୍ର ବେଦଜ୍ଞାନେ,
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେ ଯା' ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଛି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ।

(୧୯୭)

ବ୍ରାହ୍ମଣର 'ତପ' ଧର୍ମ-ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପାଦନ,
 କ୍ଷାତ୍ର-ତପ ସୁଶାସନେ ପରଜାପାଳନ;
 ବୈଶ୍ୟର ତପ ଗୃହାନ୍ତ ବଣିଜ ବେବସା,
 ଅନ୍ୟ ସିବର୍ଣ୍ଣର ସେବା ଶୂଦ୍ରର ତପସ୍ୟା ।

(୧୯୮)

ଲୋଭସକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଧର୍ମ-କର୍ମ-ଜ୍ଞାନ,
 ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୃପତିର ଶାସନ-ବିଧାନ;

ପତିତ ଲୋକ ଏବଂ ଉପକାରୀ ପଶୁପକ୍ଷିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ । ଏହାଦ୍ଵାରା
 ନିତ୍ୟ ଜୀବନ ନିବାହ ସକାଶେ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଜନ୍ମପ୍ରତି ଅଜ୍ଞାନକୃତ ପାପର
 ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହୁଏ ।

(୧) ଅଧ୍ୟୟନମଧ୍ୟାପନଂ ଯଜନଂ ଯାଜନଂ ତଥା,
 ଦାନଂ ପ୍ରତିଗ୍ରହଣେତ୍ସେବ ବ୍ରାହ୍ମଣନାମ କଲ୍ୟାଣେ ।
 ପ୍ରଜାନାଂ ରକ୍ଷଣଂ ଦାନମିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନମେବ ଚ,
 ବିଷୟେଷୁପ୍ରସକ୍ତଶ୍ଚ କ୍ଷତ୍ରିୟସ୍ୟ ସମାସତଃ ।
 ପଶୁନାଂ ରକ୍ଷଣଂ ଦାନମିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନମେବ ଚ,
 ବଣିକ୍ଷୟଂ କୁସୀଦଂ ଚ ବୈଶ୍ୟସ୍ୟ କୃଷିମେବ ଚ ।
 ଏକମେବ ତୁ ଶୂଦ୍ରସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମସମାଦିଶତ୍,
 ଏତେଷାମେବ ବର୍ଣ୍ଣାନାଂ ଶୁଶ୍ରୂଷାମନୁସୂୟା । (ମନୁ)

ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବୈଷ୍ୟ ଧନାର୍ଜନ-କଉଶଳ
ଉଦ୍ଧତ ଶୂଦ୍ରର ସେବା ଏସବୁ ନିଷ୍ଫଳ ।

(୧୯୯)

ଜାତିବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦେ କେହି ନୁହଁ ବଢ଼ିଯାନ,
ସବେ ଏକ ଭାଇ, ଏକ ଭିଣ୍ଡର ସନ୍ତାନ;
ଯେ' ଯାହା କାମ କରୁଛି ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ,
ନୁହେଁ ଜଣକର ତାହା ସଭିଙ୍କର ପାଇଁ ।

(୨୦୦)

କେହି ଜଣେ ହେଲା ମାତ ପଡ଼ିତ ପାମର
ତା' ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କର;
ପରିବାର ମଧ୍ୟେ ଜଣେ ହେଲେ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ
ତା' ପ୍ରତିବିଧାନେ ତୁମ୍ଭେ ନ ହୁଅ କି ବ୍ୟସ୍ତ ?

(୨୦୧)

କାହାର ପ୍ରାଣେ ତୁମ୍ଭର ବ୍ୟବହାର କଷ୍ଟ
ନ ଦେଉ, ନକରୁ କା'ର ଧନମାନ ନଷ୍ଟ;
ବରଂ କଷ୍ଟ ନିନ୍ଦା ସହି ସାଧ ଲୋକହିତ,
ରହୁଗ୍ରସ୍ତ ଶଶୀ କା'ରେ କରେ କି ତାପିତ ?

(୨୦୨)

ନିଶ୍ଚୟ ଯେ' ମରିବ ଦିନେ ଆପଣାର ଲାଗି
ତା'କୁ ମାର ନୁହଁ ବୃଥା ଅପଯୋଗ ଭାଗୀ;
ପରକୁ ନମାରି ବଞ୍ଚି ଯଦ୍ୟପି ନପାର,
ତା' ବଦଳେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନିଜେ ମରିବାର ।

(୨୦୩)

ଦଶ ଉପକାରେ ପ୍ରାଣ ଦେଶହିତେ ଧନ
ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଯା'ର, ସ୍ୱାର୍ଥକ ତା' ଧନ-ଜୀବନ;
ନୁହେଁ ଏହା ସ୍ୱାର୍ଥଲପ୍ତ-କବିର ଚାଟୁକ୍ତି,
ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଏଥିରେ ମାନବର ମୁକ୍ତି ।

(୨୦୪)

ସୁଖେ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଯଦି ପର ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାସ
ଦେଉଛ ଅବା କରୁଛ ପର ପ୍ରାଣ ନାଶ;
କିଲଭ ସେଭଳି ସୁଖ-ଜୀବନେ ହେ ଭାଇ ?
ଭାବ ସେ ସୁଖ-ଜୀବନ କେତେ ଦିନ ପାଇଁ ?

(୨୦୫)

ସମଦର୍ଶୀ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ବିବେକ ବିମାତ
ପୈତୃଶୀଳ ଦୟାବାନ ଆଲସ୍ୟରହିତ;
ଜିତେନ୍ଦ୍ର ସୁ ଶୁଦ୍ଧମନା ସତ୍ୟ-ଅନୁରାଗୀ
ପଣ୍ଡିତ ସେ ସଦା ଭୁଷ୍ଟ ବିଷୟ-ବିରାଗୀ ।

(୨୦୬)

ପାଶଗତ ଜଳେ ତେଲବିନ୍ଦୁ ପରକାର,
ଦୁଷ୍ଟ ସାମାନ୍ୟ ସଦ୍‌ଗୁଣେ ପ୍ରଶଂସା ପ୍ରସାର;
ସେପରି ସାଧୁଜନର ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଗୁଣ
ନିନ୍ଦା ଅପଯଶ ଆଣିଥାଏ ବହୁଗୁଣ ।

(୨୦୭)

ଅନୁଚିତ ଅନୁରାଗ-ପ୍ରଦର୍ଶନ ନାଶ
ଅପରିଚିତ ଅଯଥା-ପରଶଂସାକାଶ;
ଏ ଦୁହିଙ୍କି କର ନାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ ସଦୃଶ
ଘଟିପାରେ ମାନହାନ ଆପଦ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

(୨୦୮)

ଧନ-ଜୀବନ-ସମୟ-ଅପବ୍ୟବହାର,
ଯେ କରେ ସେ ଶତ୍ରୁ ସିନା ଆପେ ଆପଣାର;
ମାନବଠାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଏ ଅଧିକ
ବୁଝିଛନ୍ତି ଏହା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସ୍ୱାଭାବିକ ।

(୨୦୯)

ଦେଖ ଭାଇ ଆସିଯିବ ଏପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ
ସବୁ ଶକ୍ତି ଭୁଲୁର ସେ କରଦେବ ଲୀନ;

ସେ ସମୟେ କେତେ କଥା ପଡ଼ିଯିବ ମନେ,
ଆତ୍ମଗ୍ଳାନି-ଅନୁତାପ ନ ଜନ୍ମୁ ଯେସନେ ।

(୨୧୦)

ଶ୍ରାବକ କଦାପି ଆଶା ବିଶ୍ୱାସ ନକର,
ଦୁଷ୍ଟଲ ଗର୍ଭ ତାହାର ଅତି ଅଗୋଚର;
ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଉଛି ଯେଉଁ ଅଭିନୟ
ଦେଖ କିପରି ଘଟୁଛି ଦୃଶ୍ୟ-ବିନିମୟ ।

(୨୧୧)

ଏ କ୍ଷଣି ହସୁଛି ଯେହୁ ସମ୍ପଦ-ନିଶାରେ,
ପରକ୍ଷଣେ କାନ୍ଦୁଛି ସେ ପଡ଼ି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ;
ଆଜି ଯେ' ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଦେଉଅଛି ଜାଳି,
ଚିତାନଳେ ଭସିଯିବୁତ ହେଉଛି ସେ କାଳି ।

(୨୧୨)

ଅନିଷ୍ଟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ସଦନେ ଭୁଲେ ତ କୁଣିଆଁ
ଭୋଗ-ବିଳାସ-ବଢ଼ାଇ ଅତୀତବିନିଆଁ ।
ନିଷ୍ଠାଶ୍ରମୀକି ଧନେ ତ ଲେଉଟିବି ଭ୍ରାତ,
ହାଟ କରିଥାଅ ଭ୍ରାତ ବାଟଶର୍କ ପାଇଁ ।

(୨୧୩)

ଚିର ଶବୁ-ମିତ୍ର ଭୁଲୁ କେ' ଅଛି ଜଗତେ ?
କାଳର ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ବନ୍ଧୁ ବଇରି ସମସ୍ତେ ।
ଯେଉଁ ବିଷ ଭସି ପ୍ରାଣୀ ହାରିଥାଏ ପ୍ରାଣ,
ସମୟେ ସେ ବିଷଯୋଗୁଁ ରୋଗୁଁ ପାଏ ହାଣ ।

(୨୧୪)

ଦେଖୁଅଛି ଭଲମନ୍ଦ ଦୁଇଟି ଆଖିରେ
ଭୁଲୁକୁ ଜଗତ, ଖାଲି ତା' ସ୍ୱାର୍ଥ-ଶୃଙ୍ଖିରେ;
ମାତ୍ର ବହୁନେସେ ଭୁଲୁ ହୁଦୟ ଭିତରେ
ଦେଖୁଛି ଭୁଲୁକୁ ଜଣେ ଭୁଲୁରି ହିତରେ ।

(୨୧୫)

ଗ୍ରେଗେ ଶୋକେ ଦୁଃଖତାପେ ଜୀବନେ ମରଣେ
 ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ଦୟାଭାବ ଯା'କ ଅନୁକ୍ଷଣେ;
 ତାଙ୍କଠାରେ ରଖ ସଦା ଭରସା ବିଶ୍ଵାସ,
 ନୁହ ତୁମ୍ଭେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥାନ ନିହତ ନରଣ ।

(୨୧୬)

ଅନାଥର ନାଥ ଯେହୁ ଅଗତର ଗତି
 ସେ ପ୍ରଭୁ ହରିବେ ତୁମ୍ଭ ସକଳ ଦୁର୍ଗତି;
 ମାତୃ-ନିର୍ଭର ସନ୍ତାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପାପୀ,
 ମୁରୁଛି ନଦିଏ ତାକୁ ଜନନୀ କଦାପି ।

(୨୧୭)

ମାନବ-ଅସ୍ଥୁଶ୍ୟ ଜଳ ଦୁର୍ଗତ ଦୁଷ୍ଟିତ
 ହୁଏ ଯଦି ବିଷ୍ଣୁପଦା ପଦ୍ମରେ ଆଶ୍ରିତ;
 ବୋଲୁଏ ତହିଁରୁ ସେହୁ 'ଜୀର୍ଣ୍ଣାମୃତ' ଯଥା,
 ହରିପ୍ରେମେ ପାପୀ ତେହ୍ନେ ପାଲଟେ ଦେବତା ।

(୨୧୮)

ଯେ ପ୍ରଭୁ କରୁଣାମୟ କରୁଣା ଯାହାର
 ଝରି ପ୍ଳାବୁଅଛି ବିଶ୍ଵ ଅନ୍ତର ବାହାର;
 ତା' ଠାରେ ଯେ ରଖେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସା ବିଶ୍ଵାସ
 ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ନରହେ ତାର ସାଧନାଭିଳାଷ ।

ଉତ୍ସର୍ଗ

ପ୍ରାଚୀନପ୍ରଣୟ

ପରମାତ୍ମା ପିତୃଦେବ

ପ୍ରାଚୀନ-ସାହିତ୍ୟପ୍ରିୟ ପୁରାଣବେଦୀ

ସ୍ୱର୍ଗତ ହୃଷୀକେଶ ଶେଠ ମହୋଦୟଙ୍କ

ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରକମଳରେ

ପିତୃସ୍ମୃତି ଓ ପିତୃଭକ୍ତିର

ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ

ଏହି 'ମହାପ୍ରଭୁ' ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡ ଉତ୍କଳ ସ୍ଥଳେ ।

ଚରଣସେବକ

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ର

ସୂଚନା

ଏଇ ‘ମହାପ୍ରଭୁ’ ଲେଖାଟି ନିତାନ୍ତ ସ୍ତୁତ୍ୱ କଳେବର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଯଦି ପାଠକପାଠିକାଙ୍କର ଆଲୋଚନା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆସେ, ତେବେ ଆମ ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଅନେକେ ଏହାକୁ ‘ଅବତାରବାଦ’ର ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିବାଦ ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ମନେ କରିପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଲେଖାର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେପରି ନୁହେଁ । “ଗ୍ରାମ ନାସ୍ତି କୁତଃ ସୀମା ?” ଅନନ୍ତ ଅସୀମ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପକ ଭଗବାନଙ୍କର ନଥିବା ସ୍ଥାନ ତ’ କୌଣସି ଜଗତରେ ନାହିଁ—ତାଙ୍କଠି ପୁଣି ଆଶ୍ୱେଦଶ-ଅବତରଣ, ଅନ୍ତର୍ନିବେଶ-ବହିର୍ନିଷ୍ପ୍ରମଣାଦି ସାନ୍ତ ସର୍ବାମ ଜୈବିକ ଫିସ୍ତା ବା ପ୍ରାକୃତିକ ଆକାରବିକାର କ’ଣ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ? ତା’ କଦାପି ହୋଇନପାରେ । ସେଇ ତ ଚିର ନିଶ୍ଚଳ, ଅଖଣ୍ଡ-ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପକ—ତାଙ୍କର ‘ଅବତାର’ କଳ୍ପନା କେବଳ ‘ଆକାଶକୁସୁମ’ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ପରି ।

“ନାସ୍ତିକୋ ବେଦନନ୍ଦକଃ” ଏଇ ସଦୁକ୍ତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି—
ଯେଉଁମାନେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ବିଶ୍ୱନିପୁନ୍ନା ନିର୍ବିକାର ନିରାକାର ନିରାଧାର ପୁରୁଷଙ୍କର ଅବତାର ବିଶ୍ୱାସ କିମ୍ବା କଳ୍ପିତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିରେ ଭକ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି, ସେଇମାନେ ହିଁ ବାସ୍ତବ ନାସ୍ତିକ । ଯେହେତୁ ଚତୁର୍ବେଦ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ବେଦରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅବତାର ବା ଜନ୍ମମରଣର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ବେଦଠାରୁ ବଡ଼ ଶାସ୍ତ୍ର ନାହିଁ । ପ୍ରମାଣ—

“ନାସ୍ତି ବେଦାତ୍ ପରଂ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ନାସ୍ତି ମାତୃସମୋ ଗୁରୁଃ ।”
(ଭାରତ)

“ଧର୍ମ ଇକ୍ଷାସମାନାନାଂ ପ୍ରମାଣଂ ପରମଂ ଶ୍ରୁତିଃ ।”
(ମନୁ)

“ଯା ବେଦ ବାହ୍ୟସ୍ତୁ ତସ୍ୟୌଃ ଯାଶ୍ଚାକାଶ୍ଚ କୁତୁଷ୍ଟୟଃ ।
 ସବାସ୍ତା ନିଷ୍ଫଳା ପ୍ରେତ୍ୟ ତମୋ ନିଷ୍ଠାହିତାଃ ସ୍ବତାଃ ॥”
 (ମନୁ)

ଯେଉଁ ସ୍ବତ୍ବଗୁଡ଼ିକ ବେଦବିରୁଦ୍ଧ ତଥା କୁତୁଷ୍ଟାନୁରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେଇ ସବୁ ସ୍ବତ୍ବ ନିଷ୍ଫଳ; ଯେହେତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ତମୋଗୁଣ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।

ଏଥିରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ, ଅବତାରବାଦୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ନାସ୍ତିକ ।

ଏଇ ନାସ୍ତିକରୂପୀ ଧର୍ମଧ୍ବଜ ବା ଧର୍ମରାଜ୍ୟର ଅଭିନୟକାଂକ୍ଷା କୃଷିମ ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ବଗତ ଭକ୍ତିଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି ଯଦି କହନ୍ତି— ‘ମହାପ୍ରଭୁ’ ଲେଖାଟି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୁପାତ୍ମକ ସମ୍ମାନେଚନା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ, ଏହା ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କର ଭୁଲ୍ ଧାରଣା କହିଲେ ଚଳେ । କାହିଁକି ନା, ଆଲୋଚ୍ୟ ପୁସ୍ତକର ଯେଉଁ କେତୋଟି ପଦରେ ଅବତାରବାଦର ଖଣ୍ଡନମୂଳକ ଅଶଶ୍ରମାୟ ପ୍ରମାଣ ପରିଚ୍ଛୁଟ ହୋଇଯାଇଛି, ସେଇସବୁ ହେଉଛି ସାବଜ୍ଞାନ ଆଦର୍ଶବାଦର ସାଙ୍କେତିକ ସୂଚନା ।

ପିତାର କୋଳରେ ଥାଇ କୌଣସି ଶିଶୁ ଯଦିତ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହେ— “ବାପା, ମୋତେ ଅନେକ ଲୋକ କହନ୍ତି—ତୋ ବାପା ମରିଗଲେଣି ।” କିମ୍ବା “ଆଜି ରାତିରେ ସ୍ବପ୍ନରେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ—ବାପା ! ତୁମେ ମରିଯାଇଛ ।” ଏଇ କଥା ଦୁଇଟି ପିତୃଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ସନ୍ତାନର କ’ଣ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୁପ ? ଏଭଳି ଉକ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ସରଳପ୍ରାଣ ଶିଶୁସନ୍ତାନ ମୁଖରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା କ’ଣ ଦୋଷାବଦ୍ଧ ?

ସେ ଯାହା ହେଉ, ଆଲୋଚ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ଗୁଣଦୋଷ ଯାହା କିଛି ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଈଶ୍ବରବିଶ୍ବାସୀ ସାଧୁ ସୁଧୀବର୍ଚ୍ଚଙ୍କ ବିରୂପ୍ୟ ।

ଶେଷକଥା; ‘ମହାପ୍ରଭୁ’ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରଚନା ସମୟ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷରୁ କମ୍ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଆଜିଯାଏ ଏ’ ପଦାକୁ ବାହାର ପାରି ନଥିଲା । ଏବେ ବୋଡ଼ାସମ୍ବର ଉଚ୍ଚ-ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରଧାନ ଛାତ୍ରାବାସର

ସବୁସାହିତ୍ୟାନୁସାରି ଗୁପ୍ତଗଣଙ୍କ ଶୁଭାନୁକୂଳରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ତନ୍ମିମିତ୍ତ ଉଦାର ପ୍ରୟାସୀ ସଦଭିଳାଷୀ ଶଂସିତ ଗୁପ୍ତବୃନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରେ କେବଳ ଦ୍ଵାଦ୍ଵିଜ କୃଷ୍ଣଭାଗା ଭାସନ ବ୍ୟତୀତ ମୋର ଧନ ଗାବନରେ ପ୍ରତିଦେୟ-ବସ୍ତୁ ଆଉ କ'ଣ ଥାଇପାରେ ? ଇତି ।

କୁରୋମାଲ,
ତା ୧-୭-୫୩ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାକ୍ଷ }

ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ଵର ଶେଠ

ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର

ବରପାଲି
ତା ୪-୪-୫୪

ଶ୍ରୀକେୟ ମହାଶୟ,

ଆପଣଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଉପହାର ‘ମହାପ୍ରଭୁ’ କବିତା ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ସକୃତଜ୍ଞଚିତ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ଭବ-ବୈରବରେ ତାହା ଅତି ଉପାଦେୟ ହୋଇଅଛି । ଏହିପରି ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ରଚନା ସବୁଆ ଆଦୃତ ହେବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ଇତି ।

ଆପଣଙ୍କର
ଶ୍ରୀ ଭଗବାନ ମେହେର

ମହାପ୍ରଭୁ

(ରାଗ—କାମୋଦୀ)

(୧)

(୧) ବରଜବନ୍ଧୁ, ମତି ଦରଜ ନୋହୁ ଅତି
ଗରଜ ହେତୁ ଏ ଶୋଚନା,
ଗରବର ପାଉଣୀ ଝରିବ ଯେ' କରୁଣା
କରିବ ପରେ ବିବେଚନା ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ଦେଖାଣି ଗୁଣ ଦୋଷରାଜି,
ବିଶାଣି ଦେବ ତୁମ୍ଭ ଆଜି;
ଠାକୁର ହୋଇ ଦାଣ୍ଡେ ଠକୁଅଛ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ
(୨) ଯେ' ରୂପେ ଠକପଣ ସାଜି ହେ !

(୨)

ତବ ହୃଦ-କମଳ ଲବଣୀରୁ କୋମଳ
ତଟାଣିଠାରୁ ପରା ଟାଣି ?
ମୋହି ଚିତ୍ତ ପରାଣ କହିଛି ତ' ପୁରାଣ
ସତ ବା ମିଛ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ଲୋକ ରଚନା ନିନ୍ଦା ଗାଳି,
ଠୋକର ନେଇଛ ସମ୍ଭାଳି;

---

(୧) ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ—ଜଗତର ସ୍ବାମୀହୃଦ ହୃଦକାଣ୍ଡ, ଗୋପାଳ ବାଳକଙ୍କର ସଖା ।

(୨) ଯେରୂପେ—ଯେଉଁ ପ୍ରକାରରେ ବା ଯେଉଁ ଅବତାରରେ ।

ନରଗି ଲଜ ଭୟ ପରଶିବ ହୃଦୟ
ପଡ଼ିଛି ଆଜ ମୋର ପାଳ ହେ !

(୩)

ଧରିଛ ଯେଉଁ ଗୁଣ- ପରିଚ୍ଛଦ ଦ୍ୱିଗୁଣ
ଭରିଛ ଦୋଷ ତହିଁ ହରି,
(୧) ଦୟା-ଛତ୍ତରେ କ' ନ କରିଛ ରାତି ଦିନ
(୨) କଶୋରୀ ସଙ୍ଗତେ ବହର ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ଅନେକ ଦିନର ଏ କଥା,
ମନେକର ଶିଖଣ୍ଡ ମଥା;
ସ୍ତବ୍ଧ ବସିଲେ ଭଲେ ସ୍ତବ୍ଧ ଲଜ୍ଜାଜଳେ
ଆସିବ ନିଜ ହୃଦେ ବ୍ୟଥା ହେ ।

(୪)

ସୁରୁପ-ଲଜ୍ଜା-ଶୃଙ୍ଗା ଦୁରୁପଦ-ଦୁହିତା
କୁରୁପତିଙ୍କ ସଭା ତଳେ,
ଡାକିବାରୁ କାତରେ ଡାକି ଦେଇଛ ଥରେ
ଅଙ୍ଗନା ଅଙ୍ଗ ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳେ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ରସନା ଗାଆନ୍ଧା ପ୍ରଣୟା,
ପଶେ ନା' ମୋ ମନେ ଭରସା;
(୩) ଗୋପିନୀ ବାସ ନେଇ କପି-ନିବାସେ ଦେଇ
ଦେଖାଇଅଛ ସେ ତାମସା ହେ ।

(୫)

ନୟନ ଖେଳ କଳି- ହୃଦୟ ଶୁଣି ତଳି
ଅଜ ନ' ବୁଝି ଦେଲ ଗାଳି,

(୧) ଦୟାଛତ୍ତର—ଗିରିଗୁହା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କୁଞ୍ଜଭର ।

(୨) କଶୋରୀ—ଶ୍ରୀମତୀ, ରାଧିକା ସୁନ୍ଦରୀ ।

(୩) କପିନିବାସ—ବୃକ୍ଷଶାଖା । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଯମୁନା ତଟବର୍ତ୍ତୀ କଦମ୍ବଗଛ ।

ନୟନବରୁ ଆସି   ଚନ୍ଦନ-ଗିର ଭାସି

ସ୍ବୟନ କୃପାଧାର ତାଳି ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

ହୃଦ-ନୟନ ଦେଇ ଅନ୍ଧେ,

ବନ୍ଦନ ଲଭିଲ ଆନନ୍ଦେ;

(୧) ସ୍ୟନ୍ଦନଜ-ନୟନ   ଛନ୍ଦ ନ କଲେ ଜନ-

(୨) ନୟନ ଚାହିଁ କବି ମନ୍ଦେ ହେ !

(୭)

ବ୍ୟାଧଗରୁ ମୃଗୁଣୀ   “ବଧ ସକଟ” ଶୁଣି

ଅଛି, ହରିଛ ଗୋଟେ ସିନା;

(୩) ବନେଶ-ବ୍ୟାଘ୍ର ପରି   ବନେ ସଞ୍ଚରି ହରି

(୪) ଅନେକ ବିନାଶିଛ ଗୀନା ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

(୫) ଏକଥା ମଣ ସେବେ ଭାଣ,

ଟେକ ଆସିବ ମୋ ପ୍ରମାଣ;

କୁଟୀରେ ସୀତା ନାହିଁ   ହୃଦରେ ଥିଲ କାହିଁ ?

କନକ ମୃଗ ମନେ ଆଣ ହେ ।

(୭)

(୭) ବନ୍ଦନକୁ ଜଳେ   ଆଦମି ଥିଲ ଛଳେ

ସୁଧାପ୍ରସାଦ ନନ୍ଦ ଏକ,

(୭) ଚନ୍ଦ୍ରପାଦ-ବନ୍ଦନେ   ନନ୍ଦ ଯା' ମଲ୍ଲ ବନେ

ବନ୍ଦ ତ ହେଲ ଚନ୍ଦ୍ରଚୈକ ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

(୧) ସ୍ୟନ୍ଦନଜ—ପଦ୍ମ । (୨) କବି—ଶୁକାଚାର୍ଯ୍ୟ । ମନ୍ଦ—ଜୟନ୍ତ କାକ ।

(୩) ବନେଶ—ସିଂହ । ବନେଶବ୍ୟାଘ୍ର—ଶବରଶ୍ରେଷ୍ଠ । (୪) ଗୀନା—ଏକଜାତିର ମୃଗୁଣୀ । (୫) ଭାଣ—ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ମିଥ୍ୟା । (୬) ବନ୍ଦନ—ହସ୍ତୀ । (୭) ଚନ୍ଦ୍ରପାଦ—ହସ୍ତୀ । ନନ୍ଦ—କୁମ୍ଭୀର । ବନ—ଜଳ ।

(୧) ଅହ-ଛୁଉର ଏ ପଇତ,

ବହୁଛି ତବ ଖଗପତି;

(୨) ଭେକ-ତାପଦ ନାଗ ବେକ ତା' ଛେଦ ଆଗ

କାହିଁକି କ୍ଷମା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ହେ ?

(୮)

(୩) ହେ ବାରଣ-ମାରଣ ନେବାର ଅକାରଣ

“ବାରଣୋଦ୍ଧାରଣ” ଉପାଧି,

(୪) ଅନେକ ରଣସ୍ଥଳେ ଅନେକପକ୍ଷ ବଳେ

ଦେଇଛ ସହାରଣ ବ୍ୟାଧି ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

ବିପକ୍ଷ କଲେ ଆଲୋଚନା,

କି' ପକ୍ଷପାତ ବିବେଚନା ?

(୫) କୁବଳୟ-କଲଜା କବଳ କରି ଧୂଳା

ଟେକିଛ ଏ' କି ପ୍ରବଞ୍ଚନା ହେ ?

(୯)

ହଜାଇ ଆଚରଣ ଅଜାମିଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ମଜାଇଥିଲା ପାପେ ମତି,

(୬) ତା ମାରଣାଙ୍କେ ସୁତ- ନାମ ରଟିନେ ପୂତ-

ଧାମର ଲଭିଲା ସୁଗତି ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

ଧରମସୁତ ସୁଧୃଷ୍ଟିର,

ପରମ ଧାର୍ମିକ ସୁଧୀର;

ଶିଖାଇ ତାଙ୍କୁ ଛଳ ଦେଖାଇ ଦେବଦଳ

(୭) ଚଖାଇଦେଲ ପାପନୀର ହେ ।

(୧) ଅହ-ଛୁଉର—ସର୍ପଛେଦନକାରୀ । ପଇତ—ଉପାଧି । (୨) ନାଗ—ଅନନ୍ତ ସର୍ପ । (୩) ବାରଣମାରଣ—ଗଜନାଶନ, ବିଦ୍ବଦ୍‌ବିପଦହାରୀ । (୪) ଅନେକପକ୍ଷ—ହସ୍ତୀ । ସହାରଣ ବ୍ୟାଧି—ଆପାତ ଜନିତ ଯାତନା । (୫) କୁବଳୟ—କନ୍ଦର ହସ୍ତୀ । ଧୂଳା—ଗଜଉଦ୍ଧାରଣ ବାନା । (୬) ମାରଣାଙ୍କ—ମୃତ୍ୟୁଶୟୀ । ପୂତଧାମ—ବୈକୁଣ୍ଠପୁର । (୭) ଚଖାଇବା—ଅନୁଭବ କରାଇବା ।

(୧୦)

(୧) ପେଶନା-ଥଳ ଧର ଦେଖ ନାଥ, ତୁମ୍ଭର
ଏ ଶୁଭ ବଡ଼ ଅସୁନ୍ଦର,
ଆନ ସେପରି କଲେ ମାନସେ କୋପ କଲେ
ତା'ପ୍ରତି ଦେଖାଅ ହୃଦର ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ବିଶ୍ରାମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତ' ଜାଣ,
ବିଂଶବାହର ନେଲ ପ୍ରାଣ;
* ଶୁଦ୍ରତପୀ ନାଶିଲ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରକାଶିଲ
କାହିଁ ତ ନାହିଁ ପରିହାଣ ହେ ।

(୧୧)

ଶବର ଅଇଁଠା ନ'ବାର ଆମ୍ଭ ମିଠା
ଆଗୁଁ ପାଇଛ ବେନଭାଇ,
ଶିଶୁଆ ଚଣ୍ଡାଳୀର ଶୀର୍ଷ-ଆରଣ୍ୟ ଶୀର
ଚଞ୍ଚଳା ଛୁଡ଼ନ୍ତେ କପାଳ ହେ ?
ମହାପ୍ରଭୁ !
ସରଣୀ ଧରି କି ହୃଦର
ଘରଣୀ କରୁଥିଲ ଦୂର ?
ବିଆଇ ଜାତ ପାଶୀ ପିଆଇଛୁ ତ' ବାସି-
ତୋରଣୀ ତୁମ୍ଭକୁ ବିଦୁର ହେ ।

(୧) ପେଶନା—ଛଳନା ।

* ଶୁଦ୍ରତପୀ—ପୌରାଣିକ ମତରେ ଶମ୍ଭୁକ ନାମକ ଜଣେ ତପସୀ । “ଶୂରବର୍ଣ୍ଣ୍ୟମ୍
ମୟା ପୃଷ୍ଠଂ ଗୁଣକର୍ମ ବିଭବଗଃ ।” ଗୀତାର ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣାନୁଯାୟୀ ଲଙ୍କାଧିପତି
ରାବଣ ବିଶ୍ରାମ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀୟ ଦୁଷ୍ଟାଚରଣ ହେତୁ ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣ
ନୁହନ୍ତି, ତଦ୍ୱୟ ଶୀର୍ଷାସନ ଯୋଗାଭ୍ୟାସୀ ଶମ୍ଭୁକ ତପସୀ ଶୁଦ୍ର ସନ୍ତାନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ
ଶୁଦ୍ର ସମାଜରେ ଗଣନାୟ ନୁହନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏହି ଉଭୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ନିରୂପଣରେ
ରାମାୟଣାଦି ଅନେକ ପୁରାଣରେ ପକ୍ଷପାତତା ବା ବିଚ୍ଚରବିଚ୍ଛାଟ ଦେଖାଯାଏ ।

(୧୨)

(୧) ପ୍ରଭୁ ବୋଲି କି ତବ ସବୁଠାରେ କିତବ
ସ୍ୱଭାବ ଉଚିତ ବେଶର,

(୨) ନାରୀ ଲଜ୍ଜା ମହତ୍ତ୍ୱ ସାରିଲି ଯା' କହତ'
ବାର୍ତ୍ତା କି ଦୋଷ ତାହାର ହେ ?

ମହାପ୍ରଭୁ !

ଧରମ ଦେବତାଟି ଯେହୁ,

କରମଫଳଦାତା ସେହୁ;

(୩) ପର ମହିଳା-ବୋକ ମରମକଟା ପୋକ
ସରମ କଥା ସିନା ଏହୁ ହେ ।

(୧୩)

ବଳେ ସାଧୁତ କର୍ମ ଫଳେ ବାଧୁତ ଧର୍ମ
ତଥାପି ସଂଶୟ କି ଦୂର ?

ଛମୁକ୍ ମାତିଧାରା କା' ମୁଖେ ମାରଧାରୀ
କା'ମୁଣ୍ଡେ ପକାଏ ଭଦ୍ରର ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

ମୁରୁତ ଅଲଭ୍ୟ କୁମର

ଗୁରୁ ତ' ଲଭିଲେ ତୁମର;

(୪) ଅମର ଦର୍ପହାରୀ ପାମରକୁ ନ ମାର
ଯମର ଭାଙ୍ଗିଲି ଗୁମର ହେ ।

(୧୪)

ବିଶ୍ୱେଶ ବିଶ୍ୱମୁର ବିଶ୍ୱେ ସଦା ତୁମର
ଧୂଳେହେଁ ପ୍ରଭୁତ ପ୍ରଭାବ,

ନୁହେ ମୁଁ ଚାଟୁରୀ ମୁହେଁ ଖାଲି ସାବାସୀ
ତାଳିବା ନୁହେ ମୋ ସ୍ୱଭାବ ହେ

ମହାପ୍ରଭୁ !

(୧) କିତବ—କପଟ । (୨) ନାରୀ—ଜଳନ୍ଦରର ପତ୍ନୀ ସତୀ ବୃନ୍ଦାବତୀ ।
(୩) ବୋକ—ଚୁମ୍ବନ । ପୋକ—ଶାଳଗ୍ରାମକୁ କାଟିଥିବା ବଜ୍ରକାଟ । (୪) ଅମର
ଦର୍ପହାରୀ—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ନାମକ ଜଣେ ପାପୀ, ତେରଦିନଆଁ ଯମ । ଗୁମର—ଗର୍ବ ।

ବାଳ ନାଶିଛ ଚୋରପରି,
 କାଳୀନାଗର ଦର୍ପ ହରି;
 କେଳା ଇକତ ଧରି ଖେଳାଇଛ ତ' ହରି
 ମେଲଇ ସୁସ୍ବର ବାଂଶୀ ହେ ।

(୧୫)

ଉଦରେ ଦାବାନଳ ହୃଦରେ ହଳାହଳ
 ଅଧରେ ଅମୃତ ରହିଲୁ,
 ପଦ-ନଖରେ ଖେଳି ବନ୍ଦନ ଭବ-ଡଙ୍ଗା
 ବଦନ କଦନ ଦହିଲୁ ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !
 କି କରି ନପାରିଛ କେବେ ?
 କିଙ୍କରୀ ଶଙ୍କରୀ ତ ହେବେ;
 ହେଜି ତବ ମହିମା ତେଜି ତର୍କ-ବହିମା
 (୧) ବେଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଦେବେ ହେ ।

(୧୬)

(୨) ଆଦେଶରେ ଭୁବର ପାଦେ ଶୟ-ଶୟର
 ବିଦେଷ ବର୍ଜି ଏକାସୀନ,
 (୩) ଭୟ ରଖି ଦ୍ବିଦାର ପୟର ଦାସୀ; ଦ୍ବାର-
 କୋୟର ଦୟାହିଁ ଅଭିନୁ ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !
 (୪) ପାଥେ ପବିତ ଉପାଇଲ,
 ପଥେ ପଥର ହସାଇଲ;
 (୫) ମାନବତାକ ବହି ଦାନବ ପରି ମଣ୍ଡା
 ତଳେ ତା' ମାନ ଖସାଇଲ ହେ ।

(୧) ବେଳିତ—ଅପମାନିତ । ଗୋବତ୍ସା ହରଣ କରିବାପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା, ଓ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପୂଜା ସମୟରେ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଅପମାନିତ ହୋଇଛନ୍ତି । (୨) ଶୟ—ସର୍ପ, ଅନନ୍ତ ନାଗ । ଶୟର—ଗରୁଡ଼ । (୩) ଦ୍ବିଦାର—ଉଭୟପତ୍ନୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ବତୀ । ଦ୍ବାରକୋୟର—ଦ୍ବାରପାଳ । ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ଦ୍ବାରପାଳ—ଜୟ ଓ ବିଜୟ । (୪) ପାଥ—ଜଳ । (୫) ମାନବତା—ଗୋପର ବୃନ୍ଦାବତୀ ।

(୧୭)

ସରଳ ମଣି ଗେଲେ   ସର-ଲବଣୀ ଦେଲେ
 ଥୁ' କରି ତୁଣ୍ଡେ ଭର ମାଟି,
 ମନ-ନିର୍ମଳା ରାଣୀ-   ଜନମାଙ୍କି ବାୟାଣୀ
 କରନ୍ତି ବସ୍ତ୍ରାରିଣ ପାଟି ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !
 ତବ କପଟେ ଅଛି ଜଣା,
 (୧) ଭବ କଞ୍ଜର ବୁଦ୍ଧିବଣା;
 ଜଡ଼ ଦେହ ଦେଖାଇ   ବଡ଼ ଦେଉଳେ ଥାଇ
 ଶାଉଛି ଏବେ ସରପଣା ହେ ।

(୧୮)

(୨) ଧୂରୁବ ପ୍ରହଲଦ   ସୁରୁ ବସୁଧୁ ଆଦ୍ୟ
 ଆଦର୍ଶ ଭକ୍ତେ ହେଲେ ଗଣା,
 (୩) ସପତ ରସି ଆଦି   ଗୁପ୍ତତତ୍ତ୍ୱ-ବାଦୀ-
 (୪) ମାନଙ୍କୁ ଯା' ନାମ ଅଜଣା ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !
 ସତ ନା' ମିଛ 'ମର' ଜପି,
 ରତନା ହେଲ ପରା ତପୀ ?
 ରଟନା ଅଛି ଖାଲି   ଘଟନା ଆଜିକାଲି
 କାହିଁକି ଯାଉଛି ତ' ଛପି ହେ ।

(୧) ଭବ—ଶିବ । କଞ୍ଜର—ବ୍ରହ୍ମା । (୨) ସୁରୁ—ସାନ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ । (୩) ସପ୍ତର୍ଷି—ମରୀଚି, ଅଶ୍ୱି, ଅଜିତ, ସୁଲହ, ସୁଲହ୍ୟ, ଋତୁ, ବଶିଷ୍ଠ—ଏହି ସାତ ରସି । ଗୁପ୍ତତତ୍ତ୍ୱବାଦୀ ବା ଷଡ଼ଦର୍ଶନ ପ୍ରଣେତା—କପିଳ (ସାଂଖ୍ୟ), ଗୌତମ (ନ୍ୟାୟ), ପାତଞ୍ଜଳ (ଯୋଗ), ଜୈମିନୀ (ସୂର୍ବ ମୀମାଂସା), କଣାଦ (ବୈଶେଷିକ), ବ୍ୟାସ (ବେଦାନ୍ତ) । (୪) ଯା' ନାମ—ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମ ଅର୍ଥାତ୍ ଧ୍ରୁବ, ପ୍ରହ୍ଲାଦାଦିଙ୍କ ନାମ । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି, କୌଣସି ଆର୍ତ୍ତଗ୍ରସ୍ତରେ ଧ୍ରୁବ ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱରୂପରେ ଧ୍ରୁବ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ଜନ୍ମ-ନିବାସ ଏଇ ଭୂମଣ୍ଡଳର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମ, ନା' ଧ୍ରୁବତାରା, ସପ୍ତର୍ଷି ତାରମଣ୍ଡଳାଦିର ସୃଷ୍ଟି ଆଗ—ଏହାର ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ-ସମାଜର କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇନାହିଁ ।

(୧୯)

(୧) କ' ଅରଚିତ କାମ- ପିଅର ଭୁଲ କାମ
 କି ବିପତ୍ତିର ବୁଝାମଣା,
 ଜୀବ ନରହ ତଳେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବଦଳେ
 ମଣିଲ ସରଗ ଅଗଣା ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !
 ପାର୍ଥର ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ହରି,
 ସ୍ୱାର୍ଥ ରଖିଲ ଶିଶୁହରି;
 ଜାଣି ଶୁଣି ଏ କଥା ଆଣି ସନ୍ଦେହ ମଥା
 ଦୂରୁଛି ଦିବସ ଶିବରା ହେ ।

(୨୦)

ଶିଶୁବର ଧାରଣ ଶିଶୁବନ୍ଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ
 ଲଜରେ ଚରଣ ଦଣ୍ଡିଲ,
 ଶିଶୁ ପାଗଳ ସମ ଶିଶୁପାଳ ଅଧମ
 (୨) କଥାରେ ରଥାଙ୍ଗ ପେଶିଲ ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !
 ସମଦରଶୀ ମହାବାହୁ,
 (୩) ସମଦ-ସେବୀ କିଏ ଆଉ ?
 କର ମତେ ମେଲଣି ସରମ ଅଶିଲଣି
 ମହତ-ମହତ୍ତ୍ୱ ନ ପାଉ ହେ ।

(୨୧)

କପଟୀ ଚହଟିଆ ଲମ୍ପଟିଆ ହଟିଆ
 ରୂପଟି ତେଣୁ ଭୁଲ କଳା,
 ପୂଜନା ପ୍ରାଣପିଆ ନୂଜନା ଗାଳିଖିଆ
 ଚେତନାନିଆ ନାବଚକା ହେ
 ମହାପ୍ରଭୁ !

(୧) ଅରଚିତ—ବିଶୃଙ୍ଖଳ ।

(୨) ରଥାଙ୍ଗ—ଚକ୍ର । (୩) ସମଦ—ସାର୍ବମାନ, ଗର୍ବୀ । ସେବୀ—ସେବା ।

କିଶୋରୀ ପୀରତ-କରଜ,
ବିସୋର ତେଜଲ ବରଜ;
କୁରୁଜା-ପ୍ରେମ-ଗୀତ ଶୁଭ୍ର ଯା' ଅଛି ସିତ-
ମଣ୍ଡଳେ ମଣେ ଆଶରଯ ହେ ।

(୨୨)

(୧) ଆଶ୍ୱାସି ପାର ଯା'ର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ପ୍ରକାର
ସେ' ଭାବେ ଦେଇଥାଅ ବର,
ଆପଣ ମୋ ବିଶ୍ୱାସେ କୃପଣ ବିଶ୍ୱାବାସେ
ନୁହନ୍ତି ସୁଖ ବିଭବର ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ପରମାନନ୍ଦ ତୁମ୍ଭ ନାମ,
ହେ ରମାନାଥ ସୁଖଧାମ;
(୨) ଏହା ତ' ଆତ୍ମିକର କା' ହାତ ନାତ୍ମିକର
ପୂରାଇଥାଏ ମନସ୍କାମ ହେ ।

(୨୩)

ବିନାୟକବଲ୍ଲଭ, ବିନା କର୍ମେ ବିଭବ
କା' ଭାଗ୍ୟେ ଦେଇଛ ଅଜାଡ଼ି ?
ଭାସ ହେ ଧନବନ୍ଧୁ ପାଶକୁ ଡବ ବନ୍ଧୁ
ନ ଆସିଥିଲେ ବାସ ଛାଡ଼ି ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !

(୧) “ଯେ ଯଥା ମାଂ ପ୍ରପଦ୍ୟନ୍ତେ ତାଂ ତଥୈବ ଭକାମ୍ୟହଂ,
ମମ ବର୍ତ୍ତାନୁବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟାଃ ପାର୍ଥ ସର୍ବଶଃ ।” (ଗୀତା)

(୨) ନିଶ୍ଚୟରବାଦୀ ନାତ୍ମିକର କାମନା ବା ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁନର୍ଜନ୍ମ ତଥା
ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମର ଫଳାଫଳ ଭୋଗ ନାହିଁ । ସୂତ୍ରର ‘ଗୀତା’ର ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରମାଣାନୁସାରେ
ତା’ର ପ୍ରତି ଯଦି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଆଇନ୍ ଅଥଚ ନିୟତି-ଶାସନ ବିଧାନ ନଷ୍ଟ, ତେବେ
ନ୍ୟାୟାଧୀନ ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତା ଭଗବାନ ପକ୍ଷପାତୀ ନୁହନ୍ତି କି ? ଯଦି ବା ନାତ୍ମିକର ବିଶ୍ୱାସ
ବିରୋଧରେ ମଧ୍ୟ ଐଶ୍ୱର ତାକୁ କର୍ମର ଫଳ ଦଅନ୍ତି, ତା ହେଲେ ଗୀତା ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା
ରହିଲ କେଉଁଠି ?

ତଳିଆନ୍ତା କି ଦାନାପାଣି ?

ତଳିଆନ୍ତେ କି ଠାକୁରାଣୀ ?

ତଥାପି ଜାଣି ହୁଏ କହ୍ନାପିନ୍ଧାରେ ଖୁଦ
ମୁଁ ଏ ଥିଲେ ତ' ସେ ଆଣି ହେ ।

(୨୪)

(୧) କି ଲଭେ ଧର୍ମୋନ୍ନତ ଥିଲବେଳେ ଶ୍ରୀପତି
ଗ୍ରହଲ ନାନା ଅବତାର,
ଦାରୁଣ କଳି ପାପ ଦାରୁ ନୟନେ ତାପ
ନ' ଦିଏ ଏ କି ତମକାର ହେ ?
ମହାପ୍ରଭୁ !
'ପତିତପାବନ' ନାମଟି
ପତିତଜନେ ରଟି ରଟି

(୧) “ସଦା ସଦା ହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଳାନିର୍ଭବତି ଭରତ,
ଅଭ୍ୟୁଦ୍ଧାନମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାସ୍ତାନଂ ସୂକାମ୍ୟହମ୍ ।
ପରିତ୍ରାଣାୟ ସାଧୁନାଂ ବିନାଶାୟ ଚ ଦୁଷ୍ଟତାମ୍
ଧର୍ମସମ୍ଭାଷନାର୍ଥାୟ ସମ୍ଭବାମି ସୁଗେ ସୁଗେ ।” (ଗୀତା)

“ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷୀୟା ଅଷ୍ଟମୀ ତୃତୀୟାୟାଂ ରବିବାରେ (ଗୁରୁବାର—ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି)
ସତ୍ୟଯୁଗୋତ୍ଥିତଃ । ତତ୍ପରମାଣଂ ୧୭୮୦୦୦ ବର୍ଷ (୧୭୮୦୦୦ ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି) ।
ତତ୍ରାବତାରାଶ୍ଚତୁରାଃ ମତ୍ସ୍ୟ-କୂର୍ମ-ବରାହ-ନୃସିଂହାଃ । ତତ୍ର ପୁଣ୍ୟଂ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପାପଂ ନାସ୍ତି ।

କାର୍ତ୍ତିକସ୍ୟ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ନବମ୍ୟାଦିତ୍ୟୌ ସୋମବାରେ (ଶ୍ରାବଣ ଅମାବାସ୍ୟା ।
ଗୁଧବାର—ମା: ପା:) ତ୍ରେତାଯୁଗୋତ୍ଥିତଃ । ତତ୍ପରମାଣଂ ୧୭୯୭୦୦୦ ବର୍ଷ ।
ତତ୍ରାବତାରାଶ୍ଚପୁଂସଃ ବାମନ-ପଶୁରାମ-ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରାଃ । ପୁଣ୍ୟଂ ତ୍ରିପାଦଂ
ପାପମେକପାଦମ୍ ।

ଭଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମୋଦଣ୍ୟାଂ ଗୁରୁବାରେ (ଫାଲ୍‌ଗୁନ ବ୍ରହ୍ମୋଦଣୀ ଶୁକ୍ରବାର—ମା:ପା:)
ଦ୍ଵାପରଯୁଗୋତ୍ଥିତଃ । ତତ୍ ପରମାଣଂ ୮୭୪୦୦୦ ବର୍ଷ । ତତ୍ରାବତାରୌ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-
ଗୁରୌ । ପୁଣ୍ୟମକଂ ପାପମର୍ଜମ୍ ।

ମାଘି ପୂର୍ଣ୍ଣିମାୟାଂ ଶୁକ୍ରବାରେ କଳିଯୁଗୋତ୍ଥିତଃ । ତତ୍ପରମାଣଂ ୪୩୨୦୦୦
ବର୍ଷ । ତତ୍ର ପୁଣ୍ୟମେକପାଦଂ ପାପଂ ତ୍ରିପାଦଂ । ଅବତାର ସତ୍ୟସତ୍ତ୍ଵ ସମୟେ
କଳକର୍ତ୍ତବ୍ୟତ୍ଵ ।—ଚତୁର୍ଯୁଗୋତ୍ଥିତଃ ।

ପାଉଛନ୍ତିକି ଦେଖା   ଆଉ ଛଳନା ରେଖା
କାଟନା ଆଉ ମେଳିବଣି ହେ !

(୨୫)

କମଳାଧର ତବ   ଅମଳକ କରବ
ରୂପରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଶୁର,
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି କମଳା   ଛନ୍ଦୁଛ ଯା' ମାମଲ
ନାହିଁକି ତାର ସୁବିଶୁର ହେ ?
ମହାପ୍ରଭୁ !
ସବଳ ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭେ ପର ?
ଦୁର୍ବଳ ହେବେ ସବହର !
ଆସନେ ପାଅ ପୂଜା   ଶାସନେ ଆଶିଷୁଜା
ଏ ଭଙ୍ଗୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାବ ହେ !*

(୨୬)

(୧) ହେ ଚକାସନ ଘନ   ମେଢକାନନ ବନ-
ମାଳିଆ ଚନ୍ଦ୍ରକରୁଣିଆ,
ଗୁହାରିର ନମୁନା   ଜୁହାରିଲି; ଯମୁନା
କୂଳିଆ କଦମ୍ବମୂଳିଆ ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !
ଅବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ଜବେ,
ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ବିହଲେ ଲବେ;
(୨) ଭବ-ଜଞ୍ଜାଳ-ରଣେ   ତବ ଛନ୍ଦାଚରଣେ
ଭରସା କେ ରଖିବ ଭବେ ହେ ?

* ଏହି ପଦଟି ଦ୍ଵିଅର୍ଥକ ।

ଯୁଗ ଓ ଅବତାର ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ପରସ୍ପର ମତବିରୋଧୀ ଭିନ୍ନିତ ଶାସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ଵ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣରେ ସତ୍ୟତା ଅଛି, ତାହା ସୁବୁଦ୍ଧି ପାଠକଗଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରନ୍ତେ ।

(୧) ଚକାସନ—ପାପ । ଘନମେଢକାନନ—ନୀଳ ମେଢକର ଶ୍ୟାମଳ ମୁଖ ।

(୨) ଛନ୍ଦାଚରଣ—ଛନ୍ଦ ହୋଇଥିବା ଯୁଗଳ ପାଦ । ଶ୍ଳୋକାର୍ଥରେ—କପଟ ସ୍ଵଭାବ, କୁଟିଳ ଆଚରଣ ।

ପବ୍ବର୍ଣ୍ଣା ସତୀ

(ମୁକ୍ତାନ୍ତରାଦ)

ସୂଚନା

ସୃଷ୍ଟିପ୍ରାରମ୍ଭରୁ—ଆବହମାନକାଳରୁ ମାନବଜାତିର ଗୋଷ୍ଠିଗତ ଜୀବନରେ ଦିବାନିଶାବତ୍ ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା, ସାରଳ-କୌଟିଲ୍ୟ, ସୁକୃତ-ଦୁଷ୍ଟତା ରୂପ ଦେବାସୁର ସଂଘର୍ଷ ଅବାଧଗତରେ ବରାବର ଚାଲି ଆସୁଅଛି—ଆପ୍ରଳୟ ଏହା ଚାଲିବ ହଁ ଚାଲିବ । ଏହାର ଅବନଶ୍ଚର ସାକ୍ଷୀ ସିକାଳଞ୍ଜ ସିନେସ ସତ୍ୟ-ଶିବ-ସୁନ୍ଦର-ରୂପୀ ଦେବଦେବ ମହାଦେବଙ୍କର ଗଳବ୍ଧିଗୋଭିତ ମହାନାଗର ବିଷାମୃତ କାଳଜହ୍ନା ସ୍ୱରୂପ ବୈଦିକଯୁଗ ଏବଂ ପ୍ରୌରାଣିକ ଯୁଗର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏହି ଉଭୟ ଯୁଗର ମାଧ୍ୟମରେ ଆଦର୍ଶବାଦ ବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗର ଆବିର୍ଭବ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଆଞ୍ଚଳିକ ପଲ୍ଲୀକବିତା-ରାଜ୍ୟରେ ଏଇ ‘ପଦ୍ମକ୍ତାସଙ୍ଗ’ ହେଉଛି ଆଦର୍ଶବାଦ ବା ମନୋବିଜ୍ଞାନ ଯୁଗର ମାନସୀ ପ୍ରତିମା—କାବ୍ୟ-ଜଗତର ଅଭିନବ ନାୟିକା ।

‘ପଦ୍ମକ୍ତାସଙ୍ଗ’ ସଧବା ନୁହେଁ କନ୍ୟା ବିଧବା ନୁହେଁ—ପତିବ୍ରତା ସଙ୍ଗ ନୁହେଁ, ମିଥ୍ୟାଭାଷିଣୀ ଅସଙ୍ଗ ନୁହେଁ । ଏ କେବଳ ମୁକ୍ତ ପଲ୍ଲୀଜୀବନ ସଂପୃକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗର ଲାଲାୟିତ ବ୍ୟଭିଚାରର ସାଙ୍କେତିକା, ବହଃପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପୁଣ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ଚିତ୍ରପଟରେ ଗୁପ୍ତ ପାପଜାୟାର ଜୀବନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପୁଣି ପରିଚୟ ନେବାକୁ ହେଲେ ଏଇ ‘ପଦ୍ମକ୍ତାସଙ୍ଗ’ଟି ଯୁଗୋପ-ଯୋଗିନୀ ସମାଜସଂସ୍କାରକା ମେହେନ୍ଦ୍ରାବଣୀ । ତାଙ୍କୁଦୃଷ୍ଟିରେ—ସ୍ୱାର୍ଥୀର ପକ୍ଷପାତ ସମାଜର ଆମୋଦପ୍ରଦାୟିନୀ ହୀଡ଼ାପୁତ୍ତଳିକା ।

ଯେ କୌଣସି ସମାଜରେ ହେଉ, କଳ୍ପିତ ବା ମିଥ୍ୟା ଆଦର୍ଶଦ୍ୱାରା ସନାତନ ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଦାଚ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ପୂରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରାଚ୍ୟ ମହିଳାବୃନ୍ଦଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସଙ୍ଗସାଧ୍ୱୀ କଳ୍ପନାର ମୂର୍ତ୍ତିମଣ୍ଡା; କେତେ ବା’ ପକ୍ଷପାତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଦର୍ଶ ପତିବ୍ରତା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପୁଣି ଅଧିକାଂଶ

କାହିଁକି ? ଯେଉଁଲି ମାହାତ୍ମ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ବିଷୟ ବା ଘଟଣାଟି ସ୍ବାଭାବିକ ନୁହେଁ—ଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ିତ ନୁହେଁ—ତାହା ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ କଦାପି ସମର୍ଥ ହୋଇପାରେ ନା । ଏହା ଜାଗତକ ନିୟମ—ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧ ନିୟମ ।

ସାବିତ୍ରୀବ୍ରତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭିନ୍ନ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱ । ତା’ ହେଉଛି ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ସ୍ୱୟଂବର ପ୍ରଥର ଆଦର୍ଶ ରକ୍ଷା ଓ ଶିକ୍ଷା । କନ୍ୟାର ବର ନିର୍ବାଚନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାତାପିତା କିମ୍ବା ଭାଇ-ଭଉଜ ଆଦି ଅନ୍ୟ କାହାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଅଛି ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟାର । ଏହାହିଁ ସତ୍ତାସାବିତ୍ରୀଙ୍କର ପାଳନୀୟ ବ୍ରତ—ସଫଳ ରକ୍ଷା ।

ସତ୍ତାସାବିତ୍ରୀ ସାବିତ୍ରୀ ତାଙ୍କର ଅଳ୍ପାୟୁ ସ୍ବାମୀ ସତ୍ୟବାନଙ୍କୁ ଘରାୟୁ କରି ପାରିଥିଲେ କେବଳ ‘ସମ’ ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରସୁସଫଳମହାରା । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଦ୍ୱାର୍ଦ୍ଧିକ ସମଦେବତା ପ୍ରତି ଆଜି କାମାକ୍ଷ ସମାଜର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ଦୃଷ୍ଟି ତାର ରେଗଭୁଣ୍ଡେଗ-ପିପାସାରେ—ଇନ୍ଦ୍ରସୁ ଚରିତାର୍ଥତାରେ ।

(୨) ସୀତା—ଏହି ସତ୍ତା ଅଜ୍ଞତକୁଳଶୀଳା ଅଥଚ ସଦ୍ୟ ପ୍ରୋତ୍ସାହ ମଞ୍ଜୁଷା ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କର ଆବିର୍ଭବ ବୋଲି ପାରିଣ, ମହାସୁତା ଆଦି ନାମରେ ଏ ଅଭିହିତା । ଏହାଙ୍କ ପାତ୍ରବ୍ରତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଣପ୍ରସିଦ୍ଧ । ପଞ୍ଚବଟୀ ବନରେ ମାୟାମୃଗର “ସାହି ଲକ୍ଷ୍ମଣ” ଚିତ୍ରାରରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଜଗୁଆଳି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟି ପ୍ରାଣରେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଏ ପଠେଇ ଦେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସ୍ବାମୀ ସମୀପକୁ ପଡ଼ିପ୍ରାଣା ଏହି ସତ୍ତାଶିରୋମଣି ଯାଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ପତ୍ରବ୍ରତା ନାୟକମିର କି ଅଭୂତ ଆଦର୍ଶ !

ଯେଉଁ ସୀତା ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜପ୍ରାସାଦ ତ୍ୟାଗ କରି ବନଗାମୀ ସ୍ବାମୀଙ୍କର ଅନୁଗାମିନୀ ହୋଇଥିଲେ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅରଣ୍ୟରେ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ବିପଦ ଆଶଙ୍କାରେ ଶକ୍ତିତା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତକୁଟୀର ତ୍ୟାଗ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ପୁଣି ଏକାକିନୀ । ନାରାୟଣମାଜର ଶିଖିବା ଭଳି ଜନସ ବା ଘଟଣାର ସ୍ବାଭାବିକତା ଏଥିରେ କ’ଣ ଅଛି ? ଏ ଘଟଣାଟି ମଧ୍ୟ କାଳ୍ପନିକ ଯେ ନୁହେଁ, ଏହା କହିବ କିଏ ? ବଞ୍ଚିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ କିମ୍ବା ଘଟଣାବଳୀ କାଳ୍ପନିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟତାର ପ୍ରତୀକ ସ୍ୱରୂପ । ସେଥିରେ ସ୍ବାଭାବିକତା

ଥିବାର କଥା । ଏହା କବିର ସତକର୍ତ୍ତା ଓ ସୁଚିନ୍ତା ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରୁଥାଏ ।

(୩) ଦମୟନ୍ତୀ, ଦ୍ରୌପଦୀ ଆଦିଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ ଚପରେ ଅଯୌକ୍ତିକତା ଆନ୍ତର ଅଧିକ ।

(୪) ବ୍ରଜସୁର ଗୋପଭୁବନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାଆ କେବଳ ଯଶୋଦା-ରାଣୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଯେତେ ଗଉଡ଼ୁଣୀ, ଭଣ୍ଡାରୁଣୀ, କେଉଟୁଣୀ, ମାଲୁଣୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଆଦି ଯାହା କିଛି ଥିଲେ ସେମାନେ ସଭିଏ ବେଶ୍ୟା, ସଭିଏ ବ୍ୟଭିଚାରୀଣୀ । ଏଥିରେ ପୁରାଣଯୁଗର, ବୈଷ୍ଣବଯୁଗର କବି ଲେଖକ-ଗଣଙ୍କର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପକ୍ଷପାତତା, ଅକାରଣ ପ୍ରାବଳତାର ଚିହ୍ନ କ’ଣ ଫୁଟି ଉଠୁନାହିଁ ? ଏତଦ୍ଭାବ ସତ୍ୟର ଅବମାନନା କ’ଣ ଘଟୁନାହିଁ ?

କବି ହେଉଛି ସାରସ୍ୱତ, ‘ସରସ୍ୱତୀ’ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟଭାଷାର ଉପାସକ । ସେ ନିଜର ବା ଅନ୍ୟର ଦେଶର କିମ୍ବା ବିଦେଶର କାହାର ଛୁଦ୍ଧିକୁ ମହତ୍ତ୍ୱକୁ କଦାଚ ପୂଜା କରେ ନାହିଁ । ପୂଜା କରେ କେବଳ ସତ୍ୟର ମହତ୍ତ୍ୱକୁ, ସତ୍ୟର ଗୌରବକୁ, ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ । ସେ ସବୁବେଳେ ରୁହେଁ—ସତ୍ୟର ଜୟ । କାଳ୍ପନିକ ମହର୍ଷି, ମହାପୁରୁଷ, ସଙ୍ଗସାଧୀଙ୍କର ମାନ-ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ, ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ବରଂ ବାଧା ପଡ଼ୁ; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁରାଣବିଶ୍ୱାସର ମସ୍ତକରେ ଭର୍ତ୍ତୃହାର ଚଢ଼କ ପଛେ ଝଡ଼ୁ; ସତ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟୁ—ଏହାହିଁ କବିର ଆଦର୍ଶ କବିତ୍ୱ, ପଣ୍ଡିତର ପୂଜ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ।

ଆଜି ସମାଜର ପ୍ରାଣରେ ସତ୍ୟ-ସହିଷ୍ଣୁତା, ସତ୍ୟାକର୍ମାନୁରାଗ ଅତି କମ୍ । ସତ୍ୟାମୃତର ମାଧୁର୍ୟରେ ତାର ପ୍ରାଣ ଲାଲିଯିବ ନୁହେଁ । ମିଥ୍ୟା-ଛଳନାନ୍ତଃସାର-ବହିର୍ଜାକରକ୍ୟରେ ସେ ଆଜି ସତତ ଆମୋଦ-ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ହେଉ ବା ଧାର୍ମିକ ହେଉ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ବହିରତମ୍ଭରରେ ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ବିମୋହିତ । କିନ୍ତୁ ସେଇ ଆପାତତଃ ସଦ୍ୟପ୍ରୀତିକର ଆମୋଦ ବିଳାସର ବିଭୀଷିକାମୟ ପରିଣାମ ପ୍ରତି ତାର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ—ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହା କ’ଣ ବାତୁଲାଭିନୟ ନୁହେଁ ?

ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ, ଏସବୁର ଆଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ‘ସର୍ବଜ୍ଞାସଙ୍ଗ’ର ସଂପର୍କ କ’ଣ ? ଏହାର ସୁଷ୍ଟ ଉତ୍ତର—ସଂପର୍କ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରେ

ମଧ୍ୟ ସଫର୍କ ଅଛି । ‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ ସହିତ ପ୍ରସ୍ତା ମହାଶୟଙ୍କ ସଫର୍କ ସେପରି, ସମାଜର ଭଲମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମାଜିକ ଜୀବ ମାନବର ସଫର୍କ ସେଇପରି । ଅଥଚ ଯା’ ସହିତ ଯା’ର ସଫର୍କ ନାହିଁ, ତାକୁ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଯଦି ବା ଜାଣିବ, ଭଲଭାବେ ଜାଣିବା ଉଚିତ । ସଫର୍କୀୟକୁ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିବାଲାଗି ଯା’ର ପ୍ରୟାସ ନାହିଁ, ତାକୁ ସେ ନ ଜାଣିବାଟା ହିଁ ଭଲ ।

‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ ରଚନାବ୍ୟାକତାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ତାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ୱରୂପରେ ଭୂମିକାର ଲେଖକ ଓଡ଼ିଶାର ଲଘୁପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ଥ ସମାଲୋଚକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାବୁ କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ମେହେର ସ୍ୱମତର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂଚନା ଭୂମିକାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସେ ଆଲୋଚ୍ୟ ‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ ପୁସ୍ତିକାକୁ ସମ୍ବଲପୁର-ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ଅଭିନବ ଓ ସର୍ବପ୍ରଥମ କାବ୍ୟ ବୋଲି ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ । ତଥାପି କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକ ଭଲ ‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚଟ ବରେଧୀ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଜାଣିବା ଉଚିତ ଯେ ‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ର ଦୋଷଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନା ଗୋଷ୍ଠିଗତ ଗେୟ ନୁହେଁ—ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧ୍ୟେୟ; ରସାସ୍ବାଦନରେ ଉପଭୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ—ଅନୁଭବ୍ୟ । ଅତଏବ ଏଇ ‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ ଅସଫର୍କ ସମାଜର ଗୁପ୍ତ ପାପମାସାର ପ୍ରସାରିକା ନା ସଂସ୍କାରିକା, ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରଣିଧାନର ବିଷୟ । ଯୁଗରୁଚିର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୂଳ କବିତାର ମୁକ୍ତାନୁବାଦ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ଦୁଇ ତିନୋଟି ପଦ ଏଥିରେ ସଫଯୋଜିତ ହେଲା । ତନ୍ମିମିତ୍ତ ମୁକ୍ତାନୁବାଦ ଓ ଭାବଧାରାର ହିମରକ୍ଷା ସକାଶେ ମୂଳ କବିତାର କେତୋଟି ପଦକୁ ମଧ୍ୟ ଇତସ୍ତତଃ କରି ଦିଆଯାଇଛି ।

ଆଶା ହୁଏ, ଏଥର ସମାଜସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ ଭଲଭାବୁଣୀଙ୍କ ଠାରେ ‘ପବ୍‌କ୍‌ସଙ୍ଗ’ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଆଦୃତରେ ପରିଚିତ ହୋଇପାରିବ ।

ତାଳପଦର (ଉତ୍କଳଗଡ଼)	}	ବିମଳ
ତା ୧-୨-୫୮ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାକ		ଲେଖକ

ପର୍ବତୀ ସତୀ*

(ମୁକ୍ତା ନୁବାଦ)

ଶୁଣ ଆଗୋ ମାଆ ଭଉଣୀମାନେ ମୋ’
ନାଆଁଟି ପରଶୁ ସଖା,
(୧) ମାତ୍ର ଅସହସି- ଲୋକେ ମତେ ବାଞ୍ଛା
(୨) ନଟୀ ବରୁଣ ବୋଲନ୍ତି ।

କେନ୍ଦୁ ବୋଲେ ଶେଷେ ଘରତାଣୀଏ ସେ’
(୩) ଗୁଡ଼ୁର କଥା ଗୁଡ଼ୁ,
କେନ୍ଦୁ ଅବା ପଥେ ଦୁଇ ଦେଖି ମତେ
ମୁହଁ କରିଦିଏ ଆଡ଼ ।

ଭଲ ବା ଖରପ ଯାହା ଆଉ ଥରେ
ବରନିଛୁ ମୋର ଗୁଣ,
ମା’ ବହୁଣୀ ଆଗେ ହିଅର କି ଲଜ
ଆଉଥରେ କହେ ଶୁଣ ।

---

* ପର୍ବତୀ, ପରଶୁ—(ପରଶୁର ଶବ୍ଦ) ପରଶୁରକା, ସଙ୍ଗରକା । ସଖା—
ସ୍ୱସ୍ଥବାଦନା ।

(୧) ଅସହସି—(ଅସହସ୍ତ ଶବ୍ଦ) ଯେ ସତ୍ୟକଥା ସହ ପାରେ ନାହିଁ;
ପରଶ୍ରୀକାତରୀ ।

(୨) ନଟୀ—ବେଶ୍ୟା । ବରୁଣ—ବହୁଆଖ, କଣ୍ଠୁକର ଗଛବିଶେଷ । ସମ୍ବଲପୁର
ଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟଭିଚାରୀଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ବରୁଣ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । (ରୁଚି ପ୍ରୟୋଗ)

(୩) ଗୁଡ଼ୁ, ଗୁଡ଼ୁର—ଗୁଡ଼ପତ୍ରୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀତାଙ୍କରରେ ପଡ଼ିବାର ଯେ ପରତ୍ୟକ୍ତା ।

କେତେ ଭାଇ ପରା କହୁଛନ୍ତି ମୋର

ପଛଆଡ଼େ ଦେଇ ଗାଳି,

ନିଜେ କଳଙ୍କିନୀ ହୋଇ ଅଲକ୍ଷଣୀ

ଆମ ମୁଖେ ଦେଇ କାଳ ।

ଏହା ଲାଗି ଦାଣ୍ଡେ ହିଅ ବୋହୂଙ୍କର

ଇଜତ ମହତ ଗଲା,

ଖୋଲମୁହଁ କରି- ଶିଖାଣି କଥାରେ

(୧) ସଉଜି ଉଠୁଲୁ କଲ ।

ଏହିପରି କେତେ ଅପବାଦ କେତେ

ନିନ୍ଦା ବାଜୁଛି ମୋ କାନେ,

ନିଆଁ କୁଣ୍ଡେ ମତେ ଠେଲି ଦେବେ ପରା

ଇଜତିଆ ଭାଇମାନେ ?

ଆହା ରେ ଇଜତ, ସଖା-ଭାଇଜ ତ'

ସରଗକୁ ଯାନ୍ତା ଉଠି;

ପୁରୁବର ସଖା- କର ଶୁଦ୍ଧିତ

(୨) ପାରିଲେ ସବୁ ସାଉଁଟି ।

କେତେ ଭାଷ୍ୟବଣ ସଖା ଭଗବଣ

(୩) ଭଗୀରଥଙ୍କ ଜନନୀ,

ଯା'କ ନାମ ସ୍ମର ବିଧବା ସୁଦଶ

ଲଭିବ କୁମରମଣି ।

ସଖାଭାଜ୍ୟେ ଜନ୍ୟା- କାନ୍ଦୁ ଉଡ଼େ ବାନା

(୪) ଆଉ ଏକ ସଖାଙ୍କର,

ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ରହି ପଲଙ୍କରେ

ବସିଥିଲେ ଦିନକର ।

(୧) ଉଠୁଲୁ—(ଉଡୁଙ୍ଗା ଶବ୍ଦ) ଶେଢ଼ାଗୁରଣୀ ।

(୨) ସାଉଁଟିବା—ପଡ଼ିତ ବସ୍ତୁକୁ ସଞ୍ଚଳ କରିବା ।

(୩) ଭଗୀରଥ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ନୃପବଂଶେଷ, ଦଳପଙ୍କ ସୁତ୍ର । ଏହା ବିବରଣ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଆଦ୍ୟକାଣ୍ଡରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

(୪) ଏହି ସଂଜ୍ଞା ଦୃଷ୍ଟି ସାରଳା 'ମହାଭାରତ'ରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

(୧) ଦେବ, ଦାନବ ଇ' ସଙ୍ଗସ୍ଥେନଲେଖା
ସଙ୍ଗପତି-ପତିବେଶେ,
ଅସଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି କ ଏହା—
ଦେଖ ସିନା ସଙ୍ଗ ଦେଶେ !

ଗାଈ ବସିଲେ ଏ ସଙ୍ଗଙ୍କ ଚରଣ
ହସିବେ ବିଦେଶୀ ଗ୍ରାମ,
ଦେଶ ଗ୍ରାମ ନିଜେ ନିଆଁ ପାଲଟିଲେ
ପାରିବ କିଛି ନିଶ୍ଚୟ !

(୨) ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗଙ୍କ ଖ୍ୟାତ ମିଳିବ କ
(୩) ପୁରୁଷ ସୁକୁଠ କିନା ?
(୪) ପରେଛା ସଙ୍ଗ ଇ' ହୋଇ ନ ପାରିବ
'ପରେଛା ସଙ୍ଗ' ମୁଁ ସିନା !

(୫) ଅଶଟା ବଲମେ ପୁଅ ଜନ୍ମ କରି
ଶ୍ରେଷ୍ଠିୟୁକ ଦୁଷ୍ଟଦୁଷ୍ଟା,
ତଥାପି ବାଞ୍ଛୁଣୀ ପଦଟା ମୋହର
ହୋଇଲୁ କଳିଜାପଟା !
ପାପଗର୍ଭ ଦେଖି ମତେ ପଛେ ବିଷ
ଦେଇଥାନ୍ତେ ମାଆ ବାପ,
ଶିଶୁ ତହିଁ ମାତ୍ର ମୋ ସ୍ନେହରେ ପତି
ବଢ଼ାଇଲେ ମୋର ପାପ ।

(୧) ଏହି ସଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଶିଷୟ 'ରାମାୟଣ', 'ହରିବଂଶ' ଓ 'କାଶ୍ମିରମାହାତ୍ମ୍ୟ' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

(୨) ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗ—ପୁରୁଷାତ୍ମା ପାଦ୍ୟଦେଶୀୟ ସଙ୍ଗ; ମାତା, ଅହନ୍ତା, କୁନ୍ତୀ, ଦ୍ରୌପଦୀ, ବୃନ୍ଦାବତୀ (ଜଳନ୍ଦରଙ୍କ ପତ୍ନୀ) ପ୍ରଭୃତି ।

(୩) ପୁରୁଷ ସୁକୁଠ—ପୁରୁଷଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ, ତପ ।

(୪) ପରେଛା ସଙ୍ଗ—ପର ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଯେଉଁମାନେ ସଙ୍ଗ, ପରା ଅବରୁଦ୍ଧା ଯା ।

(୫) ଅଶଟା ବଲମ—ଯେଉଁ ବୟସରେ ମାୟୁର ଅଛି, ନବଯୌବନ; ଶାଶୁଘରକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନୟନା ବୟସ, କଶୋର ବୟସ ।

ପାପଗର୍ଭ-ପ୍ରତି- କାର ପାପ ପ୍ରତି
 ପ୍ରଣୟ ଦେଉଛି ସିନା,
 ବେଶ୍ୟା କେବେ ସଖା ହୋଇଛି, ହେଲେହେଁ
 ଜାରଜ-ସନ୍ତାନ-ସୁନା ?

ନାଶ ସମାଜରେ ଜାରି କଲି, କିଛି
 ଦୁଃଖ ଏ ଦୁରୁଦଶା,
 (୧) ଦାସ-ପ୍ରିୟ-ଭାଇ ବାରି ପାରିବେକ
 ହେଉଛି କେ ଲୋକହସା ?

ଯେବେ ମୁଁ ଅସଖା ବିବାହତ ପତି
 ଦେଖାଇଥାନ୍ତା ମୋ ଦୋଷ,
 ଦୋଷ ନ ଦେଖାଇ ଦୁଷିତା ବୋଲିବା
 ତୁହେକ ନନ୍ଦା ଆହୋଶ ?

ଯେ ଦୋଷେ ଯୁବକା ହୁଏ ଗୁଡ଼ପଣୀ
 ଅବା ଦୁଷିତା ପତିତା,
 ସେ ଦୋଷେ ବି ବର- ଶୁଣ ତ' ମଧୁର
 ବଧୁଶୁଣ କପାଁ ପିତା ?

ମଦୁଆ ବେଧୁଆ ଶ୍ଵେର ଅଳସୁଆ
 ହେଲେହେଁ ପତି 'ଶିଶୁର'
 ଏକଥା ଯେ କହେ କାହିଁକି ନ ଦହେ
 ତା' ମୁହଁକୁ ବୈଶ୍ଵାନର ?

ବାପ ଆଶୁକୁଡ଼ା ଟଙ୍କା ଲେଭେ ମୋହୋ
 ପାଇଁ ବାଛିଲା ଯେ ପତି,
 ଦରମାଟା ସେ' କି ସରମେ ଆଉ
 ବଞ୍ଚିବ ତାର ଦୁର୍ଗତି ?

ଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ି ମୁଁ ଲଜ୍ୟାରେ କାନ୍ଦିଲି
 ଛନ୍ଦହେଲା ମୋ ଚରଣ,

(୧) ଦାସ-ପ୍ରିୟ-ଭାଇ—ବ୍ୟଭିଚାରୀମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟଭାଇ । ଦାସପ୍ରିୟ-ଭାଇ—
 (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥରେ) ଯେଉଁ ଭାଇମାନେ ଦାସପ୍ରିୟ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶ୍ୟାସକ୍ତ ।

ଭବିଳ ଏ ଦଶା

ବରଣ କରିବା

ଭଗାରିହସା ମରଣ ।

‘ବର’ ବୋଲି ନଜେ

ବର ତ’ ନଥିଲି

ପର ଇଚ୍ଛାରେ ମୁଁ ବୁଢ଼ୀ,

ଗେଲ ଗରବ ମୋ

ଭାଙ୍ଗିଗଲି, ପୁଣି

ଭାଙ୍ଗି କାହିଁକି ରୁଡ଼ି ?

ବାପ ତ’ ପୁରୁଷ

ଜ୍ଞାନ୍ ଲାଗି ମାଆ

ପୋଛି ପୋଛି ଲୁହଧାର,

ହିଅବକା ଟଙ୍କା

ସିନ୍ଦୂ କେ କରୁଡ଼ି

ଲଗ ରୁଡ଼ି ଭାଙ୍ଗୁ ତାର ।

ମଣିଷ ଜନମ

ପାଇ ହୋଇଗଲି

ଗାଈ ମହୁଷୀର ଭୁଲ,

ସେତିକି ଟଙ୍କାରେ

ବକା ହୋଇଥିଲି

ସେତିକି କି ମୋର ମୂଲ୍ୟ ?

“ପ୍ରେମ-କଉତୁକେ

ହେମ-ଯଉତୁକେ

ତୋଷିବି ରସିକ ବର”

ଭାଷିଲେ ହେଁ କେହି

ଅଣି-ବରଷିଣୀ

ରସିକ କି କଷି-ବର ?

‘ଘଇତାଖାଉ’ ମୁଁ

ହୁଏ ପଛେ, ଭାଗ୍ୟ

ନହେଲି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିଅ,

ନୋହିଲେ ତ’ ଲୋକେ

ଜଳା ମରମେ ମୋ

ଡାଳ ଦେଇଥାନ୍ତେ ଘିଅ । *

* ଘଇତାଖାଉ ବାବୁଲେଁ ହେଲେଁ

କାବୁଁ କରବେ ସବୁନେଲେଁ ?

ପଦ୍ମାପିତା-ହି ନୁହେଁ ତ’

ରହି ଗଲେଁ ଭାବୁଲୁଁ କୁହୁଁ ଯାବୁଁ ।

ଶୁନ ଗୋ ମା’ ବହନେ..... !

ବାଳବଧବାର   ତପ୍ତ ଲୁହଧାର
ପଶନ୍ତ ତନ୍ମାଇଦିଏ,
ବିପତ୍ନୀକ ବୃଦ୍ଧ   ଭିଡ଼େ ବାଳାହୃଦ
ହସୁଛନ୍ତି ତା' ନାତିଏ ।

ଲଜ ସରମରେ   ମଥା ପୋତହୁଏ
ଶୁଣିଲେ ଏ ଶୁଭମାତ,
ଆଖିବୁଜା ମହା-   ଜ୍ଞାନୀ ତଥାପି
ବାହନ୍ତି ମୋ' ଖୋଲୁ ପ୍ରୀତି । †

(୧) ହେଲେ ଡାଳଖାଇ   ସାରାସତ ମୁହିଁ
ନାଚେ ହୋଇ ଉଜାଗର,
ଗୁହଁ ନାଚଉଜୀ   ଶାଢ଼ୀ, ଟଙ୍କା ପିଜି
ଦିଅନ୍ତି କେତେ ନାଗର ।

† (/) ବାଲୁଭୁବଆଁଡ଼ୀ ପାପର ତରେ
ସତି ଯାଉଥିବା ବାପର ଘରେ,
ଟିଟି ଭଜାଲେ ଝିଲୁକେ ପାପ

(୯) ବାପ ଗୁଣୁଥିବା ନାଜି ଲେଉ ।
ଶୁନ ଗୋ ମା' ବହନେ..... !

(/) ବଧବା ପୁରୁଷ ଝିଅର ନିର୍ଜ୍ଜଳା ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତ ପାଳନ ଏବଂ ବିପତ୍ନୀକ ବୃଦ୍ଧ ପିତାର ପୁନର୍ବିବାହ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବିଧାନ ହେଉଛି ଆର୍ଯ୍ୟ ବା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ନିତ୍ୟାନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ କଳଙ୍କ । ଏତଦ୍ୱାରା ପ୍ରବୃତ୍ତି (ସ୍ତ୍ରୀ) ଓ ନିବୃତ୍ତି (ତ୍ୟାଗ) ମାର୍ଗର ବିଚାରଧାରା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପକ୍ଷତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଏହି କୁସଂସ୍କାରଟି ସ୍ୱାର୍ଥୀ ମରହଟ୍ଟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତନ୍ମିମ୍ଭ “ପଦାପିତା ବି ନୁହେଁ ତ” ବୋଲି ବଞ୍ଚିତ ନାୟିକାର ମୁଖରେ ପକ୍ଷପାତୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ କରାଯାଇଅଛି ।

(୯) ନାଜି—ନାରଙ୍ଗୀଫଳ; (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥରେ) ନଗନା ନାଗର । ଲେଉ—ପାତଲ ଆମ୍ବ; (ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥରେ) ଲଳିତ-ଯୌବନୀ କଶୋର ।

(୧) ଡାଳଖାଇ—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେଶବିଶେଷ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳର ପଦ-ବିଶେଷ । ଠିକ୍ ଦଶହରାରେ ଏହି ପଦରେ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଗାଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କର ଏହି ପୂଜାବ୍ରତ ବିଶେଷତଃ ଅନାୟିକ ସମାଜର ଝିଅ ଭୂଆସୁଶୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ସମୟରେ ସେମାନେ ଡାଳଖାଇ ଗୀତ ଗାଇ ଆନନ୍ଦରେ

ଓସା ବ୍ରତ ବେଳେ : ନାଚ ଟୋକାମେଲେ
ନଟୀ ହୋଇଗଲି ଯେବେ,
କେ କହିବ କହୁ କାହା ହିଅ ବୋହୂ
ନାଚନାହିଁ କାହିଁ କେବେ ?

ନଟୀ ସେଇ ସିନା ନାଚେ ଯେ ନଗନା
ନାଟକୁ କରି ଜାଣିକା,
ନଟୀରାଣୀ ସେ' ତ ଯାର ନୃତ୍ୟ-ଗୀତ
ଟିକଟରେ ହୁଏ ବକା ।

ନଟବର କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଗୋପୀଗଣ
ନାରୁଥିଲେ ଦିନରାତି,
ଜଟିଳା କୁଟିଳା ନଟୀ ବୋଲି ଦେଲେ
ରାଧିକାର ଅପଣ୍ୟାତ ।

ଟକ ସିନେମାର ଟୋକାଟିଏ ଥରେ
ଦେଖାଇଲୁ ଯେଉଁ ନାଟ,
କହୁଥିଲେ ଲୋକେ ପ୍ରାଣ ଥିଲେ ପାଇ-
ଥାନ୍ତା ସେ ମେଡ଼ିଲ ପାଟ !

ଏଥୁରୁ ମୋ ନାଚେ କି ବାହାଦୁର ବା'
ତଥାପି ବୋଲନ୍ତି ନଟୀ,
ମାନ ଅପମାନ ଯାହା ଥାଉ ମୋତେ
ବାଧେ ଏ 'ନଟୀ' ପଦଟି ।

କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ପ୍ରସ୍ତରୁ ଉଠି
ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ବିଧି ପାଇଁ,
ଭକ୍ତିଭରେ ତାକି ପ୍ରିୟସଖା ସଖୀ-
ମାନଙ୍କୁ ଆଣେ ଉଠାଇ ।

ନାଚ ନାଚ ଆମୋଦ ଉପଭୋଗ କରିଥାଆନ୍ତି । ତାଳଖାର ଗୀତର ପୁରୁ ଯେପରି
ଲଳିତ ଓ ଶୁଭପ୍ରୀତିକର, ବାଦ୍ୟ ଓ ନୃତ୍ୟ ଉଭୟ ମନୋମୁଗ୍ଧକର । ଏହି
ପଦାନୁଷ୍ଠାନର ମୌଳିକ ଶକ୍ତିମାତ୍ରରେ ଅହଂସା, ଅସ୍ମତ୍ତ୍ୱାଦି ନିବାରଣ ଆଦି ସମ୍ଭାର-
ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ସୂଚନା ପ୍ରଦତ୍ତ ଯୁଏ ।

ସ୍ଥାନ ସାର ହର- ପାରବର୍ତ୍ତକର
 ବନ୍ଦନା-ସଜୀତ ଗାଏ,
 ଭୁଲସୀଙ୍କି ଧାଇଁ ଭୁଲସୀ ନ ହୋଇ,
 ‘ବିଚ୍ଛିନ୍ନ’ ପଦଟି ପାଏ ।

ଧନ୍ୟ ଏ ସଂସାର ଧନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର
 ବ୍ୟବହାର ବୁଝାମଣା,
 ସେହେତୁ ଅନେକେ ନିନ୍ଦାର ଧମକେ
 ହେଉଛନ୍ତି ପଥବଣା ।

ପାଲଟିଏ ମାଡ଼- ହେଲେ ପିଲାଶାଢ଼ୀ
 ପାଲଟି ଧୁଏ ଘାଟରେ,
 ଦେଇ ଲେଉଟାଣି ଧୋଇଦୁଏ ପୁଣି
 କିଟୋଳୀ ହେଲେ ବାଟରେ ।

ଗାଧୁଆ ସମୟେ କଳହୁଙ୍କ ଭୟେ
 ପୁରୁଷ ଘାଟେ ମୋ ସ୍ଥାନ,
 ଗୁଡ଼ାଖୁ ସାବୁନ ନେଇଥାଏ ଯାହା
 ଫେରି ନ ଆସେ ସେମାନ ।

ତଳପାଦ ଘଷି- ଘଷି ହସିହସି
 ‘କହୁଥିବ ଯେବେ କଥା,
 ଘାଟ ପଥରର ବ୍ୟଥା ଟାଣିନିଏ
 ଅସହ୍ୟତାର ମଥା ।

ସଜ୍ଜିବେଳେ ପୁଣି ଯେଉଁ ଅସହ୍ୟତା
 ନାଶୁକ ନେତ୍ରେ ମୁଁ କଣ୍ଠା,
 ତାଙ୍କ ଡରେ ଖାଲ ପଡ଼େ ମତେ ଚାଲି-
 ଯିବାକୁ ଧୁବେନ କଣ୍ଠା ।

ପାଣିଛୁଆଁ ବେଳେ ପଣିଯାଏଁ ଜଳେ
 ବଳେ ଆସିଗଲେ କେହି,
 ଜନଶୂନ୍ୟ ପଠା ଜାଣି ପାଣିଲୁଟା
 ସଙ୍ଗେ ନ ଥିବାରୁ ନେଇ ।

ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ଧନ   ନଥିଲେ ହେଁ ମନ
 ନୁହେଁ ନଠୁର ପଥର,
 ନାମ-ସଂକୀର୍ତ୍ତନ   ମଣ୍ଡଳୀରେ ପାଣି
 ତାଳେ ମୁଁ ଥରକୁଥର ।

ମଣ୍ଡଳୀରେ ଦିନେ   ପ୍ରେମଭୋଗେ ପାଣି-
 ମାଠିଆ ଦେଲି କରୁଡ଼ି,
 ମୋ ମୁହଁକୁ ଦେଖି   ହସିହସି ଅଧେ
 ପିଲା ନାମ ଦେଲେ ଛୁଡ଼ି ।

ଗାଆଁକୁ ଆସିଲେ   ବାବାଜୀ-ମାତାଜୀ
 ଉଲ୍‌ସି ଉଠେ ମୋ ଛୁଡ଼ି,
 ଜ୍ଞାନ ନେବା ପାଇଁ   ଧୁନି ଜାଳିଦେଇ
 ଜାଗି ରହେ ସାରା ରାତି ।

ଭକ୍ତ ମୋର ଦେଖି   ବାବା କହେ ତୋତେ
 ଦେଖାଇବି ବୃନ୍ଦାବନ,
 ମାତା ବୋଲେ ଚିତ୍ତ   ଶୁଦ୍ଧ ଥିଲେ କୃଷ୍ଣ
 ଘରେ ଦିଅନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।

ପଣ୍ଡାଘର ପିଲା   ଗୁରୁ ବାପା ମୋର
 କହନ୍ତି ବ' ଏଇ କଥା,
 ମୁଁ ରୁଖ ସେମାନେ   ଗିଆନେ ଧୁଆନେ
 ଦୂରୁଥାନ୍ତି ଯେ' ମଥା ।

ଦିଅଁ ଦରଶନେ   ଘରଥ ଭ୍ରମଣେ
 କିଛି ନାହିଁ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ,
 ମନଟି ନିର୍ମଳ   ଥିଲେ ଏ ପିଣ୍ଡରେ
 ବହୁଅଛି ଗଙ୍ଗାଜଳ ।

‘ସୁଭଦ୍ରାହରଣ’   ନାଟ ହେଉଥିଲେ
 ଆଗେ ମୁଁ ହୁଏ ହାଜର,
 ଗାଲେ ପାନଖିଲି   ଭାଲେ ମୋ ଟିକିଲି
 ମୁଣ୍ଡେ ରୁଆ ଜରଜର ।

ଅର୍ଜୁନର ଠାଣି ସୁଭଦ୍ରା ଚାହିଁ
 ଦୁଇର ଦେଖି ଛଟକ,
 ଭାବେ ମନେମନେ ହେଲେ ସବୁ ଦିନେ
 ଦେଖୁଥାନ୍ତି ଏ ନାଟକ ।

‘ପରଥମ ଭେଟ’ ଦଣ୍ଡନାଟଟିଏ
 ଦେଖିଲି-ଦିନେ ସପନେ,
 କୁଞ୍ଜସରେ ପଣି ଚୁମ୍ବ ଦେଲେ କୃଷ୍ଣ
 ରାଧାସୁନ୍ଦରୀ ଲପନେ ।

ନାଟଦୁଃଖ-ବେଶୀ ସୁବାମଣି ଆସି
 ବସିଲ ମୋ ପଲଙ୍କରେ,
 ମୋ ଦେହେ ତା’ ହାତ ନ ଲଗୁଣୁ’ ଚେତ
 ଉଠି ବସିଲ ସଭରେ ।

ଅଶ୍ରୁଳ ଦେଖିଲି ଚଉକତ ଅବା
 ସତେ ଆସିଥିବ ବୋଲି,
 ନାଟଦୁଃଖ କେନ୍ଦ୍ରେ ଆସନ୍ତା, କବାଟ
 ହୋଇ ତ’ ନଥିଲ ଖୋଲି ।

କୁକୁଡ଼ା, କଜଳ- ପାଖା ଶବ ଦେଲେ
 ଭାବିଲି ମୁଁ ମନେମନେ,
 ଚେତଲି କାହିଁକି ସପନ ସୁଖଟି
 ଘଟିଥାନ୍ତା ବା’ ସପନେ ?

ମାଆ ବାପା ମୋତେ ବଢ଼ାଇଲେ ସିନା
 ବେଶି ପଢ଼ାଇଲେ ନାହିଁ,
 ନୋହିଲେ ତ ନାଟେ ବାହାରିଥାନ୍ତି ମୁଁ
 ସୁଭଦ୍ରା-ଦୁଇକା-ରାଣି ।

ନଟୀ ବୋଲି ଲୋକେ କହିଥାନ୍ତେ ପଛ
 ସାଜିବାରୁ ରାଧା, ଦୁଃଖ,
 ଦେଖାଇଦେଇ ମୁଁ ଥାନ୍ତି ସମାଜକୁ
 ରାଧା-ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ-କୃତ ।

ଆସିଥିଲୁ ଏବେ କଟକର ପାଲ,
ଗାଏକ ଥିଲୁ ସେ ପିଲ,
ପରଶଂସି ମୋତେ ମୋ ଲୁଗି ଗୁପ୍ତରେ
ଶାଢ଼ୀ କଣି ଦେଇଥିଲୁ ।

ଗୁଣୀ ବୁଝେ ଏକା ଗୁଣର ମହତ୍ତ୍ୱ
କି ବୁଝିବ ଗୁଣହୀନ ?
ଜଳ ଗଭୀରତା ଭେକ ଜାଣିବକ
କଳପାରେ ସିନା ମୀନ !

ସବୁଦିନ ପାଇଁ ରହୁଥିଲୁ, ପାଲ
ଶିଖାଇବ କହୁଥିଲୁ;
ଛାମେ ବୁଢ଼ାଦଳ ଛୁଡ଼ି ସଭିକର
ମନକୁ ସେ' ମୋହୁଥିଲୁ ।

ଭଲ କଥା ସିନା ଗାଆଁରେ ସେଭଲ
ଲୋକ ଥିଲେ ଜଣେ ଜଣେ,
ବୁଢ଼ାମାନେ ଏହା କି ବୁଝିବେ, ତାକୁ
ମଣିଷରେ କିଏ ଗଣେ ?

ବସାଇଲେ ପୋଥି ମିଶ୍ର, ଶତପଥୀ
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଗାୟକ
ଆସନ୍ତି, ବ'ଦନ ପରେ ଆମ ପଢ଼ା
ବସା ହୁଏ ସେମାନଙ୍କ ।

ସେବା ଭକତି ମୋ ଦେଖାଏ ଗାଡ଼ାକୁ
ପାଇବା ପାଇଁ ଟିଆନ,
ପୁରୁଣ ବଢ଼ିବା ଯାଏ ମୋ ଖରଚେ
ଚଳାନ୍ତି ସେ ଚାନ୍ଦା, ପାନ । *

* ପୁରୁଷ ବସାଇଁ ଗାଆଁ ଯାକ,
ମୋର ଚଢ଼ାର ଯେତେ ଗାୟକ;
ସିଏ ଆସୁ ବ' କାଏଁ ପଢ଼ା, ଦାଶ୍
କାଏଁ ଶତପଥୀ, ମିଶ୍ର, ପଥ ।
ଶୁନ ଗୋ ମା' ବହନେ..... !

(୧) ଦୁଇ ଗ୍ରାମେ ‘ହରି-   ହାଟ’ ହେଲେ ରହି
ଯାଏ ଦୁଇଗୁରୁ ଦିନ,
ସେପରି ଗୁଣୀଙ୍କ   ଗୁଣ ଦେଖି ଦେଇ
ଆସେ କିଛି ପ୍ରୀତିଚକ୍ଷୁ ।

ରଥ-ଦୁର୍ଗାଟି ଦେଖିଯାଏଁ ହୋଇ
(୨) ବସିଲେ ଭୁବଭୁବିଆ,
ପ୍ରୀତି-ଉପହାର ଦିଆନିଆ ଲଗେ
ଦେଖି ସାଥ ପୀରତିଆ ।

ଲୋକ ଗହଳରେ ବାଏକ ପିଲର
ପ୍ରେମ ସଗୀତ-ମାଧୁସ୍ୟ,
ବୁଝି ହୁଏ ନାହିଁ ସେ ସଙ୍ଗେ ସେପରି
ପାଳିଆ ଭଜି ଚାଉଣ ।

ପଇସା ପାଏ ମୁଁ ଅଣା ଅଣା, ସେଡ଼ା
ରସଗୁଲ ଦନାଦନା,
ମନ ବୁଲୁଥାଏ ଇଚ୍ଛାକୁ ଦେଖ
ଚିଜେକ୍ତ ତ' ଅନାଥ ନା' ।

ଗାଆଁ ଗଣ୍ଡା କେବେ ଚଳେ ବ' ମୋତେ କି
ବାବୁଏ ଦିଅନ୍ତି ଛୁଡ଼ ?
ମାସେ ଖଣ୍ଡେ ରଖି ଲେଉଟାଣି ବେଳେ
ଖଞ୍ଜିଦ୍ୟନ୍ତ ହଳ ଗାଡ଼ ।

(୧) ‘ହରିହାଟ’—ଯଜ୍ଞବିଶେଷ । ଏହି ହରିହାଟ ବା ହରିଯଜ୍ଞରେ ଏକ ସପ୍ତାହ ବ୍ୟାପୀ ମେଳା ହୁଏ । ବିଶେଷତଃ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି । ବର୍ଷାନୁବର୍ଷ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ତଥା ସାମାଜିକ ମାନସର୍ଯ୍ୟାଦା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଲାଭ ଅପେକ୍ଷା କ୍ଷତିର ପରିମାଣ ଅଧିକ ହୁଏ । ତଥାତ ଏଇ ‘ହରିହାଟ’ ବା ‘ହରିଯଜ୍ଞ’ର ଅନୁଷ୍ଠାତା ଓ ପରିଚାଳକବର୍ଗଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଗୋଟାଏ ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲାଣି ।

(୨) ଭୃତ୍ଭୃତ୍ୟା—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଅନ୍ଧାର ।

- (୧) ଧାଳ ଗୋରୁ ମୁଣ୍ଡ ନ ହେଲେହେଁ ଶେ
ଲେକ କହନ୍ତି ଏ ଦେଶ,
(୨) ଲେଉଟି ସେ ଯୁବା ଅନାଲବ ମୋହେ
ସତେ ତା' ଆୟୁଷ ନେବ ।

କଳଲଗା ମୋ ବିଜୁଳବତୀର
ଆଉ ଲାଗିଲେ ତା' ମୁହେଁ,
ତମକୁଥିବ ସେ' ସାବରାତି, କଥା
ହୋଇ ନଥିଲେହେଁ ଦୁହେଁ ।

- (୩) କହେ ମୋର ନନା ପିଲାବେଳେ ନାନା
ଗେଗେ ଶ୍ରେଣୀଥିଲ ଦୁଃଖ,
ଏବେ କିଛି ଦୁଃଖ ଜଣାନାହିଁ ମୋତେ
ହଟକିଲ ଦିନୁ ମୁଖ ।

ମାସ ଥରେ ଥରେ କେଜାଣି କାହିଁକି
ବଦଳିଯାଏ ମୋ କାନ୍ତି,
ଖାଇବାକୁ କିଛି ରୁଚେ ନାହିଁ, ଯାହା
ଖାଏ ହୋଇଯାଏ ବାନ୍ତି ।

ଗଉଡୁଆ ବାବୁ ଜାଣିଲେ ଏସବୁ
ଓଷଧ ବ୍ୟକ୍ତି ପଠେଇ,
ବାଟି ସେ ଓଷଧ ପିଇବେଲେ ମୁଣ୍ଡି-
ପଠେଇ ବ୍ୟକ୍ତି ମିଠେଇ ।

- (୪) ବାଧୁକା ହେଲେ ଯେ ପ୍ରାଣରାଧିକାର
କୁଲ ନ ଦେଖନ୍ତି ଦେହ,

(୧) ଧାଳ—ଡେଜ, ଜ୍ୟୋତ । (୨) ଅନେକଙ୍କ ଧାରଣା, ନାଗରୁପଧାରଣା
କୌଣସି ଦେଶର ଆକର୍ଷକ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖି ସତର୍କ
କରି ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ପଛପଟକୁ ସେ ଲେଉଟିବ ନାହିଁ । ଯଦି ଲେଉଟିବ, ଦେଶର
କୌଣସି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ମରଯିବ ।

(୩) ନନା—ପିଉସୀ । (୪) ବାଧୁକା—ବେମାର । ପ୍ରାଣରାଧିକାର—ଏ ସ୍ଥଳେ ନିଜ
ସ୍ୱା ପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।

କେମନ୍ତେ ଜାଣିବି ମୋହଠାରେ ତାଙ୍କ
କାହିଁପାଇଁ ଏତେ ସ୍ନେହ !

ନୁହେ ମୁଁ ତାଙ୍କିନୀ ନୁହେ କୁହକିନୀ
ନୁହେ ମୁଁ ପରଦାଢ଼ିଲା,
ନଜାଣେ ମୋହନୀ ମନ୍ତର, ଜାଣେନା’
ମନ ବିମୋହନୀ ରୁଲି ।

(୧) ସୁନାର ପର୍ବର ବାକସେ ପଡ଼ିଛି
କିଶୋରୀ ବସୁସୁଁ ମୋର,
ପଇଁରକୁ ଦେଖି କେତେ ଭାବ ରୁଣି
ମନେ ହୋଇଯାଏ ସୋର ।

(୨) ଗୁଡ଼ିଆତେ ଆମ ଗୁପ୍ତରେ ସେ’ଟା
ମାରୁଆଡ଼ିଘର ପିଲା,
“ଖଟିଗଲା ବେଳେ ପିନ୍ଧବୁ” ବୋଲି ସେ
ଚି ଲେଖି, ଦେଇଥିଲା ।

ଥୋଇ ଦେଇଛି ମୋ ପାଟିଶାଢ଼ୀ ପୁଣି
ନାକ-କାନ-ଅଳଙ୍କାର,
ଏ ପୁଟା ବସୁସେ ଅତୁଟା ମାନସେ
ଛୁଇଁ ନାହିଁ ଅହଙ୍କାର । *

ଠାକୁରାଣୀ ସାଜି ଗୁକରାଣୀ ଖୋଜି-
ବାକୁ କାହିଁ ମୋର ଧନ ?

(୧) ପର୍ବର, ପଇଁର—ପାଦାଭରଣବିଶେଷ (ପୟସ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦକ) ।

(୨) ଗୁଡ଼ି—ଗୁକର ।

* ହୁଟେଇ ନେଇଛେ ଡ଼ିଣି ଝଲ୍‌କା
ନାହିଁ ଜାନେ ବଳି ମୁହଁ ମଲ୍‌କା
ତଥାବ ତ’ ଅଧେ ଲେକ୍ ବଲ୍‌ସନ୍
ମଲ୍‌ମଲ୍ ମୁହଁ କଅଁଳକଟା ।
ଶୁନ ଗୋ ମା’ ବହନେ..... !

ଦୁଇଯୋଡ଼ା ପାଣି ଦି' ବେଳକୁ ଆଣି
ନିଜେ ମୁଁ କରେ ରନ୍ଧନ ।

କାଶେ ମୁଣ୍ଡେ ମୋର ଥାଏ ଯେଣୁ ପାଣି-
ଭର ଦୁଇଟି ମାଠିଆ,
ଦିନେ ଦିନେ ଥକ ପଡ଼ିବାରୁ ବାଟେ
ହୁଏ ଥରେ ଥରେ ଠିଆ ।

ବିଚିତ୍ର ଦୁନିଆଁ କା' ମନର ନିଆଁ
ଖୋଜିବ କିଏ କାହିଁକି ?
ଠିଆ ହେବା ଦେଖି କହନ୍ତି ଅନେକେ
ବାଟେ ଅନାଏ ଛୁଇଁକି ।

ଓହ୍ଲାଇ ରଖିଲେ ମାଠିଆ ଯୋଡ଼ାକ
ଜୀବନ ଲଗେ ଉଣ୍ଠାସ,
ଚେହେରା ସଜାଇ ପଦାକୁ ବାହାର
ମନକୁ ଦିଏ ଉଲ୍ଲାସ ।

କେହି ଯୁବକର ଛୁନା ହେଲେ ଘର
(୧) ରଖେ ସେ' ସାଥୁ-ଶୁଆଣ୍ଡ,
ମୁଁ ତ ଏକାକିନୀ, ଯେ ଯାହା କହିଲେ
ସବୁ ସହେ ମୋର ଛୁଡ଼ି ।

ଅନେକେ ଖୋଜନ୍ତି ଧନ ଜନ ମାନ
ମୋ' ମନ ନୁହେଁ ସେପରି,
ସ୍ନେହ-ପୀରତରେ କଟାଏ ଜୀବନ
ହେବି ନାହିଁ ତ ଅମର ।

ଘର ପର ମୋର ସତ୍ତ୍ୱ ସମାନ
ଗାଆଁ ପରଗାଆଁ ଏକ,
ଭ୍ରାତା-ଭରତାରେ ଭେଦଭ୍ରବ ନାହିଁ
(୨) ଭୁଲିଯାଏ ନାତା-ଟେକ ।

(୧) ଶୁଆଣ୍ଡ—(ଉତ୍ତମ ଲଜ) ମୂଲ ନେଇ ଯେ ଅନ୍ୟର ଘରେ ଶୁଏ ।

(୨) ନାତା—ମାନସ୍ତା, ଯଥା—ଭାଇ, ଭଣଜା, ଶୁଭ୍ରତା, ମାମୁଁ କତ୍ୟାଦି ।

ବଜାରରେ ଜଣେ   ଖଜା ଦୋକାନୀ
 ଦେଖି ସହାସବଦନ,
 ପଚାରିଲି, ବାବୁ !   କୁଣ୍ଡଳ ତ' ସବୁ
 ଉଠିଲାସେ ଅଛି ତ' ମନ ?

ଦୋକାନର ଭାର   ଦେଇ ଜଣକୁ ସେ'
 ଠାର ମୋତେ ଅନ୍ତରାଳେ,
 ନେଉଥିଲେ କିଛି   ଗୋପନୀୟ କଥା
 କହିବାକୁ, ଏହି କାଳେ ।

ଆମ ଗାଁର କେତେ   ବଜାରୁଣୀ ଚାହା
 ଅନାଇଁ କଲେ ବାହାନା,
 ମାଆ ବୁଢ଼ୀକି ମୋ   କହିଲେ, “ଏ ଗୁଡ଼ି-
 ଆଣିର ମୁଖ ଗୁଢ଼ାନା' ।”

କଥାରେ ମୋ ଜାତ   ଖସିଗଲା ତ' ସେ
 ବସିଲା ଯାଇ କା' ମୁଣ୍ଡେ ?
 ଖଜାଦୋକାନର   ଜାତ ପଶିଲା କି
 ବଜାରୁଣୀଙ୍କର ତୁଣ୍ଡେ ?

ଜାତଆଣୀ ସଙ୍ଗ-   ରାଣୀଙ୍କର ଜାତ
 ସୁନେଲି ରଙ୍ଗ ସେବଣା,
 ନାକପଟା ଗନ୍ଧ   ବିତରୁଛି ତା'ର
 ଭିତରୁ ଗୋବର-ଛତ ।

ଗାଆଁ ମକଦ୍ଦମ,   ପଣ୍ଡାବୁଢ଼ା ଆଦି
 କି ହେବ ଜାତଆ ହେଲେ,
 ଗଣ୍ଡା, ଦାସୀ-ଦର   ତରୁଣୀ ବି' ତାଙ୍କୁ
 ଉରୁଥାନ୍ତି ରାତିବେଳେ ।

ରୁପୁରକୁଟୀଳ   ମୁହଁ ପୋଡ଼ିଯାଉ
 ପୋଡ଼ି-ସେ ରୁପୁରକୁଟା,

(୧) କେ' ଦେଖିଛି ମୋର ଦୋଷ ଗୁନ୍‌ହା କିଛି
ବୋଲନ୍ତୁ ଯା' ଛୁ ଛୁ କୁଟା ।

ସତୀଙ୍କ ଆଖି ତ' ଅପବିତ୍ର ହୁଏ
ଅନାଇ ମୋତେ ପଥରେ,
ବଡ଼ଦେଉଳର ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ତାଙ୍କ
ନେତ୍ର ପୂଜା ହେଉ ଅରେ ।

ମୋ କଥାରେ ଯେଉଁ ଭାଇଙ୍କ ମରମେ
ଭେଦୁଛି ସରମ-ବ୍ୟଥା,
ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ନଜର ଦେଲେ କିପା ଜନ
ନ ଯାଉଛି ତାଙ୍କ ମଥା ?

(୨) ଅକୃଷିମ ପ୍ରିୟ ଅଭିନୟ ସିନା
ଜୀବନ ଗଠନ କରେ,
ଚନ୍ଦ୍ର-ନାରଦର ନାରାୟଣ କାହିଁ
ଗୁଡ଼ାକାର ଚୁଷା ହରେ ?

କଣୋରୁ ଜୀବନେ ନବ ଯଉଁବନେ
ସେ ବିନ୍ଦୁ ଦେଇ ଚରଣ,
ରସିକା ଫେସନେ ନାଟ୍ୟ ଦରଶନେ
ନଷ୍ଟ ହେଲା ଆଚରଣ ।

ଯେଉଁ ସୁନାମଣି ସାଜ ରାଧାରଣୀ
ଭୁବେ ନ ଶୁଣିଲ ପର,
ନାଚି ନାଚି ଗାଇ ଭୁଲୁତା ନରୁର
ସେ' ମୋ ମନ ନେଲା ହରି ।

ଆଳୀ ତୋଳି କରେ ଯେବେ ଅଳି କରେ
ଆଳୀଦଳେ ହସିହସି,

(୧) ଗୁନ୍‌ହା—ଅମାର୍ଜନୀୟ ହୁଏ ।

(୨) ମହାତ୍ମା ମହାପୁରୁଷଗଣ ନିଜ ନିଜ ଜୀବନ-ନାଟକରେ ଯାହା ଦେଖାଇ
ଛନ୍ତି, ତାହାହିଁ “ଅକୃଷିମ ପ୍ରିୟ ଅଭିନୟ” ।

ଅକର୍ଣ୍ଣିତ ସଙ୍ଗେ   କାମକାଣ୍ଡ ଅଙ୍ଗେ
ପାଉଁଥାଏ ପଶିପଶି ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖ କରୁ   ମୁଦ, କଣ୍ଠିମାଳ,
କଥାପତ୍ତୀ, ମଞ୍ଜିକଢ଼ି,
ଦିଆ ହେବା ବେଳ   ନ ଟାକି ତା' ଥାଳି
ପରେ ପଡ଼ୁଥାନ୍ତି ହେଁ ।

ଥାଳିରେ ନଥୋଇ   ଦିଏଁ ଯା ଧରଇ
ଭାଙ୍ଗି ରଖିଥିବା ପାନ,
ପାନ ନୁହେଁ ତାହା   ମଣି ପ୍ରାଣନାହା
ପ୍ରେମ-ଚକ୍ର କରେ ଦାନ ।

ଗାଆଁରେ ଛନ୍ଦି ଯେ   ସମ୍ପଦ ସଜାତ ମୋ'
ଗଜାମୁଗ, ଚମାପୁଲ,
ମହାପରସାଦ,   ଗଜାଜଳ, କର-
ପାଣି, ମକର, ବଉଳ ।

ପରଶବନ୍ଧୁ ମୋ'   କହେ ସେଇ ଏକା
ବୁଝିଛି ସବୁର ପ୍ରୀତି,
ମୁଁ ପର ତା' ପ୍ରାଣେ   ଉଲ୍ଲାସ ଦେବାକୁ
ସବୁକି ଯାଇଛି ଜିତି ।

ଆଉ ଜଣେ କହେ,   ପାଉଛି ତୋ' ଯେଉଁ
ପ୍ରେମମଧୁ-ପରସାଦ,
ମନୋଜ ସୁଧା ମୋ'   ମେଣ୍ଟିଲେହେଁ ମନୁ
ଯାଉନାହିଁ ତା' ସୁଆଦ ।

ନାଟୁଆ-ଗୁରୁ ମୁଁ   ହେଲେହେଁ ତୋ ଛବି
ନାରୁଛି ନୟନେ ମୋର,
ମତକ ମୋ' ଭଡ଼ି   ରଖୁଛି, ଛିଡ଼ାଇ
ବସିଲେ ତୋ' ପ୍ରୀତି-ତୋର ।

ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କେତେ ମଦନଶ୍ରେଣୀକୁ
କରିଛୁ ମହତରଣୀ,
ମନପରଣୀ ଭ୍ରମେ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି
ତୋ ସ୍ନେହେ ଚୁମ୍ବନରଣୀ !

ଏ ସବୁ ମୋ ଗୁଣ- ପରଶଂସା ଆଦି
ପଡ଼ିଯାଏ ଯଦି କାନେ,
କାତରୁଣୀ ତମ୍ଭ ପରି ଲମ୍ପ ଦେଇ
ଉଠନ୍ତି ଜାତିଆମାନେ ।

ଗୁଲିଗଲ ବାଟେ ମୋ ଗୁଲି ନିକଟେ
ଗୁଲିଯାଏ ତାଙ୍କ ଜାତି,
ଗୁଡ଼ି ଫୁଲଲ ମୁଁ କଥା କହୁଥିଲେ
ପାଟି ଯାଉଥାଏ ଗୁଡ଼ି ।

ଯାହା କଲେ ସବୁ ସହିଷ୍ଣୁ କରମ
ଆଦର ଲାଭ ରହିଛି,
ଜାତିଆଙ୍କ ଟେକ- ଶୁଦ୍ଧମତ ଯାକ
ଧରମ ଆଗେ କହିଛି ।

ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଇବ ମୁଣ୍ଡକୁ ଧୋଇବ
ପାଦେ ପଡ଼ିଲେ ତୋରାଣି,
ନପାରେ ଦେଖାଇ ଜୁହାର ମା' ଏଇ
ଜାତିଆଙ୍କ ଶୁଭ ଠାଣି ।

ଜାତିଆଙ୍କ ଭାଇ ବାପାକୁ ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର
ନାନା ଦୋଷେ ଦିଏ କ୍ଷମା,
ସୁରୁଷ ଜାତିର ଲେଖା ତାହା ଲେଖି
ନାହାନ୍ତି ତ' ଉମା, ରମା ।

ହେଉ ହରି, ହର ଅବା ବେଦବର
ଦେବରାଷି, ବ୍ରହ୍ମରାଷି,

ଯେ କେହି ଲେଖୁ ବ'   ଆଖି ବୁଜିଦେଇ
ଲେଖିଛୁ ତା' ମନସ୍ତଥୀ ।

କେଉଁ ମାନବ କି ଦେଶ ଦାନବ କି
ପୃଷ୍ଠିରେ ସେ' କି କାହିଁ ?
ଯାହା ଲେଖିଦେଲେ ପୁରୁଷ, ସେସବୁ
ବେଦ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ !

ମନଗଢ଼ା ଶାସ୍ତ୍ର ସୁରୁଷ୍ଟ-ଦେବତା’
ନାଶ ତା’ ଚରଣ-ଦାସୀ,
ସଦ୍ୟଶ୍ରେଣ -ସ୍ବାଦ ଦେବତା ପାଇବ
ଦାସୀର ପ୍ରସାଦ ବାସି ।

ପହୁଡ଼ ସମୟ   ହେଲେ ଦେବତାଙ୍କ
ପାରି ପଳଙ୍କ-ସିନ୍ଧୂରୀ,
କାଳବେଳ ଜାଣି   ପଦ-ଗୁଳ୍‌ଗୁଣୀ
ଧରିବ ତେଜ, ଭଟଣୀ ।

ତପତ ଭୁଇଁରେ   ଶୂଳିଲେ ଦେବତା
ପାଦେ ଯୋଡ଼ା, ହାତେ ଛତା,
ଖାଲିପାଦେ ପଛେ   ଗୋଡ଼ାଇବ ଦାସୀ
ପଶନ୍ତେ ଘୋଡ଼ାଇ ମଥା ।

ଦୁରୁବଳ ବୁଢ଼ା- ଦେବତାର ଯୋଗ୍ୟ
 କୋମଳବୟସୀ ଦାସୀ,
 ପାକୁଆପାଟିକୁ କଦଳୀ-ଶାକର
 କିଏ ନ ଦେବ ପାଦାସି !

ସହ ହୁଏ ନାହିଁ କହ ହୁଏ ନାହିଁ
ପୁରୁଷଙ୍କ ଶାନ୍ତିନାଥ,
ସରବ ସହଣୀ- ଗୁଣେ ସିନା ତାଙ୍କୁ
କୋଳେ ଧରିଛି ଧରିଣୀ !

ଦଶମାସ ମାଆ ଗର୍ଭେ ବନ୍ଧୁ ଶିଶୁ
ମୁଖେ ଦିଏ ଶୀରପାନ,
ଶୋଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସହ ସନ୍ତାନର ପାଇଁ
ପାଳେ ଓଷା ବ୍ରତମାନ ।

ମାଆ ସାଥ୍ ଜଣେ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ସିନା
'ବାପ' ବୋଲି ପଡ଼େ ଜଣା,
ଏ ନିଶ୍ଚୟ ମୋ ବାପ ବୋଲି କି ଅଛି ବା'
ବାପ-ପ୍ରମାଣ ଠିକଣା ।

ତଥାପି ସନ୍ତାନ ବାପ ନାମେ ହୁଏ
ସମାଜରେ ପରିଚିତ,
ଜନ୍ମ ଦେଇ ସୁଦ୍ଧା ସନ୍ତାନାଧିକାରୀ
ଜନନୀ ସଦା ବଞ୍ଚିତ ।

କେ କହିବ କେତେ କାନ୍ଦୁ ତଳୁଛି ଏ
ପୁଂସର ପକ୍ଷପାତିତା ?
ନାଶ ବୁଝିଛି ମୋ' ଭ୍ରାତୃ ଏହା ଗାର
ଦେଇଛି ଜଗତପିତା ।

ଗୁରୁ ମାଆ ମୋର କହୁଥିଲେ ଦିନେ
ମୁହଁ ବାପ କଥା ମାନି,
ପୁରୁଷରେ କିଏ ପର ନଜ ମାଆ
ମୁଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲା ହାଣି ।

ଧିକ ସେ ପାଷଣ ଧିକ ତା' ଜନମ
କି ପ୍ରାଣେ ମାତୃରକତ,
ବୋଲି ନଜ କରେ ନାରୀ ସମାଜେ
ବୋଲୁଏ ପିତୃରକତ !

ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ପୁରାଣେ ଏ ପାପୀ
ମାତୃହତାର ଦୁର୍ମାର୍ଗ,

ପିତୃଭକ୍ତି ରୂପେ   ଲେଖା ହୋଇ ପୁଣି
ସମାଜକୁ ଦିଏ ପ୍ରୀତି ।

ସେହି ଶାସ୍ତ୍ର ସେହି   ପୁରାଣ ସେ' ମାତୃ-
ଦାଫର ଜାତି ସମାଜ,
ସ୍ୱାହାପତି ଗର୍ଭେ   ଅର୍ପିତ ହେଲେହେଁ
ସ୍ୱାହା ଦେବାଙ୍କି ତା' ଲଜ !

ଯେଉଁ ସନ୍ତାନର   ବାପ ବୋଲି ଆଗେ
ବାପ ନାମ ହୁଏ ଲେଖା,
କେତେ ସ୍ଥାନେ ସେଇ   ସନ୍ତାନର ଭାଗ୍ୟ
ନମିଲେ ବାପର ଦେଖା ।

ଗୁପ୍ତ ପ୍ରେମର   ନିୟମ ଶପଥ
ଉଠେଇଯାଏ ସକଳ,
ରୋପଣ କରତା   ମନେମନେ କହେ
ଖେତ ସମ୍ଭାଳୁ ତା' ଫଳ ।

ଭାଇ ବାପ ଯଦି   କହିବେ ତୁହି ତ'
(୧) ନୋହୁ କୁଳୀ, ଦ୍ରୁତପଦା,
ଦି' ତନି ଜଣଙ୍କୁ   ଦେଖାଇ ଏ ବୋଝ
କା' ମୁଣ୍ଡେ ପାରିବୁ ଲଦି ?

କା' ଅନୁଗ୍ରହରୁ   ଦୁବନ୍ଧ ତା ତରୁ
ନଜାଣେ କି ପ୍ରେମବଦନ,
କି କରିବ ପ୍ରସ୍ତା-   ମଧ୍ୟ କେହି ଯଦି
ଥୁବ ତା'ର ଗୁପ୍ତ ପତ !

ସରଳ ପ୍ରେମିକ   ସତ୍ୟବ୍ରତ ଲୋକ
ନ ହୁଏ କେବେ ପାତକୀ,

(୧) ପୁରାଣର ଧର୍ମ ମହଳା ମହଲରେ କୁଳୀ, ଦ୍ରୁତପଦା ଆଦି ବହୁଭୂଷିତା
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ସତତ ଓ ପାତକୀୟ ପୁରାଣୀକୃତ ।

ବୁଝି ପାରିଲୁ ସେ' ପାତକରୁ ମହା-
ପାତକ ପ୍ରେମଦାତକ ।

ଜାଣି ଗର୍ଭଭର କେତେ ସ୍ଥାନେ ନାଶ
ଲେଉଟାଏ ଅଭିଷେପ,
ଚିତା କାଟି ପୁଅ ପଡୁଥାଏ "ମହା-
ପାପ ଗର୍ଭ-ଶିଶୁ-ବଧ ।"

ଏ ଗୁପ୍ତ ପାପ- କଳଙ୍କ କାଳିନୀ
ହେବାପାଇଁ ମୁଖେ ବୋଲି,
ଲେଖିଲୁ କି ପୁଅ ନାଶଜାତି-ପୁଷ୍ପ
ପୁରୁଷ-ଭ୍ରମର ବୋଲି ?

ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ପାଇଁ ଆଦି ଜାତି ଦୁଇ
ଅଛନ୍ତି ପ୍ରିୟ-ପୁରୁଷ,
ସେହେତୁ ବହୁଲ ଆଦରସ, ମନ
ମୋହୁଛି ଯୁଗଳ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଯେଉଁ ଆଦରକର ରସ ଅନୁଭବ
ପୁରୁଷକୁ ଭୁଲି କଲି,
କେଉଁ ନିଶାଭୋଳେ ପୁରୁଷ-ଭୁଲି
ଭୁଲିକି ସେ ଭୁଲଗଲ ?

ପୁରୁଷ ଯଦି ବା ଭ୍ରମର ତା' ପ୍ରିୟ
ଭ୍ରମର କିପାଁ ନ ହେବ ?
କେଉଁ ଯୁକ୍ତି ବଳେ କାହିଁକି ଲଳନା
ପୁଲର ଭୁଲନା ନେବ ?

ପୁଲ ରସିକା ତ' ନାଶଜାତି, ପୁଅ
ନେଉ ପୁଲ-ବ୍ୟବହାର,
'ଦୋଷୀ' ଦୁରୁଗନ୍ଧ- ପୁଲ ଦଶା ନେଉ
'ଗୁଣୀ' ହେଉ ଗଳାହାର ।

ସବୁ ପୁଲେ କାହିଁ ସମ ମଧୁ, ସମ
ସୁଷମା, ସମ ସୌରଭ ?
ରସିକା-ଭ୍ରମର ନଜେ ବାରିବନି
ପ୍ରିୟ ପୁଷ୍ପ-ପ୍ରେମାସବ ।

ସେକାଳେ ପୁରୁଷ ନିଜ ଭ୍ରମ ଦୋଷ
ବୁଝିନେବ ଅନୁଭବେ,
କେତେ ପକ୍ଷପାତ୍ତ ହୋଇଛି ତା' ଜାତି
ସ୍ଵାଧୀନ ସୁଖ-ବିଭବେ !

ନିଜ ମନେ ପୁଂସ ସୁନା ହେବ ଯେବେ
ସୁ-ନାଶ ହେଉ ସୁନାରି,
ସୁନା କି ପିତଳ ପରଶି ରଖୁ ସେ
କଷ୍ଟ-କଷଟିରେ ଗାର ।

ଏ ଆଇନ ଯେବେ ପ୍ରଭୁରବ, ପୁଂସେ
ନ ପରୁର ନାଶଜାତି,
ଗର୍ଭପୀଡ଼ା ଜାଣି ନଥିଲେ ହେଁ ପୁଂସ
କୁହେଇବ ଦିନରାତି ।

ହେବେ ତହିଁ ବାରି ଯେତେ ଭେଷଧାଣୀ
ସାଧୁ-ଜ୍ଞାନ-ବ୍ରହ୍ମଠକ,
(୧) ଶୁକ ରୂପ ଧରି ଭଜୁଛନ୍ତି ହରି
ଯେଉଁ ଶାଗୁଣୀ ପେଚକ ।

(୨) ପୁସ୍ତୁରୁପାସର କାନକୁହା ସ୍ଵର
ମୋ ମୁଖରେ ଆସେ ନାହିଁ,

(୧) ଶୁକ—“ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଧର” ବୋଲି ଘୋଷୁଥିବା ପିତ୍ରଭବର ଶ୍ରୀ ପତ୍ନୀ ।
(ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ) ବ୍ୟାସପୁତ୍ର, ଶୁକଦେବ । ଏହି ମହାତ୍ମା ଆଦର୍ଶ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନ ଓ ଆବାଜ୍ଞ
ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ ଥିଲେ ।

(୨) ପୁସ୍ତୁରୁପାସର—ଗୁପ୍ତଗୁପ୍ତ କଥା ।

ମୋ କଥା ପ୍ରମାଣ   ଯେ' ଖୋଜିବ, ଦେବ
ଗୋଟିକି ଗୋଟି ଚହ୍ନାଇ ।

ସେ ଭଲ ଚରଣ   ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସତ
କଥାରେ କି ଲଜ ଡର ?
ଜଳେ ବୁଡ଼ି ଜଳ   ପିଇଲେ ହେଁ ଜଳ-
ଦେବାଙ୍କି କି ଅଗୋଚର ?

ଘରେ ବା' ବାହାରେ   ଯାହା କରେ ମୁହଁ
କହିଦିଏ ସତ କଥା,
ମୋ ମନେ ପରତେ   ସତ କଥାରେ ହିଁ
ଅଛି ଧରମଦେବତା !

ଯେ ମୋତେ କାମୁଖୀ   ବୋଲୁଛନ୍ତି ମୁଁ କି
ନୁହେଁ ତା'ଙ୍କ ଝିଅ-ବନ୍ଧୁ ?
ମୋ କାମୁଖୀ ଶୁଣି   ଶିଖୁଛି ଯେ' ସଙ୍ଗ
ମୋପରି ସେ' ସତ କହୁ ।

ସତ କହିବାକୁ   ସତ ସହିବାକୁ
ଯେ' ଜାତିକି ମାଡ଼େ ଲଜ,
ପାପଦୁଇ ପାଇଁ   ଥିବ କପାଁ, ପୋଡ଼ି
ଯାଉ ସେ ଜାତି-ସମାଜ !

ସୁରଙ୍ଗୀ

ଶଶି ଏ ପତ୍ର

ପ୍ରିୟ ଖଗେଶ୍ଵର ବାବୁ !

ଆପଣଙ୍କର ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ କାବ୍ୟର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆମ୍ଭଙ୍କ ପାଠ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି । ଏ କାବ୍ୟରେ ଆପଣଙ୍କର କବିପ୍ରତିଭା ସ୍ପଷ୍ଟ ଫୁଟି ପାରିଅଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କବିତାର ଭାବ ଓ ଭାଷା ଆଉ ଟିକିଏ ସମ୍ବଳ ହୋଇଥିଲେ ଅଧିକତର ମନୋହର ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା । ଯାହା ହେଉ ଭାବ ଓ ଭାଷା ପରସ୍ପର ମହତ୍ତ୍ଵ ବିକାଶରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରୁଥିବାର ଦେଖି ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆଶାନ୍ୱିତ ହେଲି ।

ଭାଷାର ଲଳିତ୍ୟ ରକ୍ଷା ଓ ଉପଧା ସହିତ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନରେ ଆପଣ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିମୟ ଦେଖାଇ ପାରିଛନ୍ତି ତାହା ତ ଏକ ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଏହା ଭିନ୍ନ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷତଃ ନୈମିତ୍ତିକ ବର୍ଷା ତଥା ପ୍ରଭାତ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ସନ୍ଧ୍ୟାଦି ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ, ସରସ ଓ ସୁନ୍ଦର ଭାବ ଯୋଜନାରେ, ରଚନାର ଭଙ୍ଗୀରେ, କଳ୍ପନାର ଗୁଚ୍ଛରେ, ବୁଦ୍ଧିର ତର୍କଶାରେ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିର ଗୁଳନାରେ ଯେଉଁ ମୃଦୁ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହାର ଆତ୍ମାଦି ଉପଭୋଗ କଲେ ଆପଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ବସ୍ତୁ ବିବେଚନାରେ ଯେ କେହି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଠକ ନିଶ୍ଚୟ କହିବେ—ଏହା ବିକାଶୋନ୍ମୁଖୀ କବିପ୍ରତିଭା ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।

ସରଳ ଲଳିତ ତଥା ସାର୍ଥକ ପଦର ପ୍ରୟୋଗ ଗୁଣରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳର ରଚନା ସ୍ଵତଃ ଲେଖନୀମୁନରୁ ଝଡ଼ିପଡ଼ିଥିଲା ପରି ମନେ ହେଉଛି । ଫଳତଃ କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ସୁଖପାଠ୍ୟ ତଥା କୌତୁକାବହ ହୋଇପାରିଅଛି ।

ଦୁଇ ତିନୋଟି ବର୍ଷ ତଳେ ଆପଣଙ୍କ କେତୋଟି ରଚନା ଦେଖିଥିଲି । ସେଥିରେ ମୁଁ ଏତେ ଦୂର ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେହେଁ ଆପଣଙ୍କ

ନୈସର୍ଗିକ ଶକ୍ତିର କିଛି ପରିଚୟ ପାଇଥିଲି । ଏଥର ଏହି ‘ପୁରୁଣୀ’
କାବ୍ୟର ପାଠରେ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ନାନା ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଆପଣ ଯଦି ଏ ଦିଗରେ
ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରଖି କିଛି ଦିନ ଅଧ୍ୟବସାୟନରତ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ
ଇଚ୍ଛାରେ ଆପଣ ଅନ୍ତରେ କବି-ଶ୍ରୀ-ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଦେଶଖ୍ୟାତ ହୋଇ
ପାରିବେ । ଏହା ମୋର ଅଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ ।

ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟକୁ ପ୍ରତିକୂଳ ମନେ ନକରି କବିଜୀବନର ଅନୁକୂଳ
ଜ୍ଞାନରେ ଏ ପଥରେ ଯୋଗାଡ଼ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ଏ ଦେଶରେ କବିର ପୈର୍ଯ୍ୟଟ୍ୟର ଘଟିବା ଅତି ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେଥିପାଇଁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ଭବିଷ୍ୟତରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବେ ନାହିଁ—ଅନୁରୋଧ ।

ଘନବରୁ ଆପଣଙ୍କର ଘନ ଜୀବନର ସହାୟ ହେଉଛି—ଏହା ମୋର
ତୃପ୍ତ ପ୍ରାଣର ମୁକ୍ତି ବାସନା । ଇତି ।

ବରପାଲି, }
୫-୧୧-୩୭

ଆପଣଙ୍କର ଗୁଣମୁର୍ଧ
ଶ୍ରୀ ରଘବ ମିଶ୍ର

ଅଭିମତ

‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ର ପାଣ୍ଡୁଲେଖ୍ୟ ପାଠକର ମୁଁ ପ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି । ରାଧାନାଥ, ଗଙ୍ଗାଧର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି କବିସମୂହଙ୍କ ସମ୍ମିଶ୍ରିତ ଶୈଳୀର ସଂଯୋଜନ ସଙ୍ଗେ କବି ସ୍ତ୍ରୀୟ ଶୈଳୀର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା କରି କାବ୍ୟଟିକୁ ସୁଖପାଠ୍ୟ ତଥା ମନୋହର କରିପାରିଛନ୍ତି । ସମାଜଶିକ୍ଷାର ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀରେ ଅନ୍ଧକାର ପରେ ଆଲୋକ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ୍ରାଶୀଳତାର ପରିଚୟ ଦିଏ । ପ୍ରକୃତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ତାର ଯଥାର୍ଥ ଚିନ୍ତଣରେ ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କ କମ୍ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳିନଥାଏ । ଉଷା ପ୍ରକୃତିର ମନୋଜ୍ଞ ତଥା ଜୀବନ୍ତ ଚିନ୍ତଣ, ଏହାର ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ବରୂପ ନିଆଯାଇପାରେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ନାଟ୍ୟମୁଲକ ଶ୍ରୀ ରାଜରାଜ କୌତୁହଳୋଦ୍ଦୀପକ ସରସ ଚିନ୍ତଣ ସହ କବି ଯେପରି ହସାଇ ପାରିଛନ୍ତି, ସେପରି କବିଜନୋଚିତ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିର କୃତିତ୍ବ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କାହିଁ କାହିଁ ସୀମିତ ସ୍ଥଳରେ ଉଚ୍ଚ ଭାବସମୂହର ଏକତ୍ରୀକରଣ ତଥା ପ୍ରସ୍ତୁତ ନିହିତପ୍ରଜ୍ଞ-ଲେଖନୀର ସୁଚନା ଦିଏ । ବିଶେଷତଃ ହାର୍ଦ୍ଦିକ ବ୍ୟାକୁଳତାମୟ ହାତୀକାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୀନଜୀବନର ସତ୍ୟ-ଜୀବନ୍ତ ଦୁଃଖ-ବାଦର ଚିନ୍ତଣରେ କାବ୍ୟର ରସାନ୍ତରୁତ ଶ୍ବସ୍ତ୍ର ଓ ସହଜ ହୋଇପାରିଛି । ସୁତରାଂ ରସୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଚିନ୍ତାସରେ କାବ୍ୟଟି ପ୍ରାୟ ସୁରୁତସପନ୍ନ । ଅଳ୍ପ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, କବି ପାଠକଙ୍କୁ ହସାଇ ହସାଇ ଯେପରି ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଦୁଃଖବାଦ ଚିନ୍ତଣରେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଦର୍ଶନଦିଗକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି କନ୍ଦାଇ ଦେଇ-ଅଛନ୍ତି । ତଦୁପରି କାବ୍ୟଟିର ଅଧିକାଂଶ ପଦ ସମ୍ବନ୍ଧ କବିପ୍ରତିଭାର ଅଦ୍ରାନ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥାଏ । ସୁତରାଂ କବିଚିତ୍ତିର ବହୁ ଉପାଦାନ ନେଇ ‘ସୁରଙ୍ଗୀ’ ସୁରଙ୍ଗିନୀ ତଥା ସୁରଙ୍ଗିନୀ ହୋଇପାରିଅଛି । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଶ୍ରୀରେ ସ୍ଥଳେ ସ୍ଥଳେ ସମତା ରକ୍ଷା ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ଓ କାହିଁ କାହିଁ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଆନୟନ କେତେକାଂଶରେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେ ହୁଏ ।

ଆଞ୍ଚଳିକ ଶବ୍ଦର ବହୁଳ ପ୍ରୟୋଗ ସର୍ବଥା ସମୀଚୀନ ହୋଇନାହିଁ । ତଥାପି
କାବ୍ୟଟିରେ କବିପ୍ରତିଭାର ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ବିକାଶ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ତାହା ସର୍ବଥା
ପ୍ରଶଂସାର୍ହ । ମୁଁ କବିଙ୍କୁ ଆନୁରୂପ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଉଛି । ଇତି ।

ବେସିକ୍ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ,
ବରଗଡ଼
ଜା ୩୦-୮-୫୦ }

ଶ୍ରୀ କେଶବ ମେହେର

ସୁରଙ୍ଗୀ*

(ରାଗ—ନଟବାଣୀ)

(୧) ଫୁଲଝର-କୂଳ-	ବଞ୍ଜି-କୁଳସାର
ଫଳମୂଳ-ଶାଳ-	ଶିଷ୍ୟଶୋଭା ଡାର;
(୨) ବୁଡ଼ାଡ଼ଙ୍ଗରର	ଅଙ୍ଗଜା ସୁରଙ୍ଗି,
(୩) ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗିନୀ ତୁ	ବିଶୋପଳ ଅଙ୍ଗୀ !
ରସିକୁଳା ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ-	ରେଖା କଳନାପା
ସାଳଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ	ଜୀବ ବନ୍ଧା ଆଦି;
ନୟା-ଉପନୟା-	ଇତିହାସେ ନାମ
ବସିନାହିଁ ଯେଣୁ	ଭାଗ୍ୟ ତୋର ବାମ ।
(୪) ଘୈସାଳୀ ଉତ୍ତଳୀ	ଭେଡ଼େନ ହରଡ଼
ତୋହଠାରୁ ଅବା	କେଉଁ ଗୁଣେ ବଡ଼ !

* ସୁରଙ୍ଗୀ—ଫୁଲଝର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ନୟା ।

(୧) କୂଳବଞ୍ଜି—ନୟା ।

(୨) ବୁଡ଼ାଡ଼ଙ୍ଗର—ଫୁଲଝର ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ‘ଶୁଣାସଲ୍‌ଡ଼ିହ’ ଗ୍ରାମର ନୈର୍ବିତ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଷ୍ଟୁ ପଟ୍ଟବିଶେଷ ।

(୩) ଅଙ୍ଗ—ମହାନଦୀର ଉପନଦୀବିଶେଷ ।

(୪) ଘୈସାଳୀ—ଏହି ନୟା ଘୈସ ଜମିଦାରୀ ନିକଟରେ ପ୍ରବାହିତ । ଉତ୍ତଳୀ—ବିଜେପୁର ଜମିଦାରୀର ଉତ୍ତଳ ଗଡ଼ (ଆଧୁନିକ ନାମ ତାଳପଦର) ନିକଟରେ ବହୁ ଯାଉଥିବା ହେତୁ ଏହି ନଦୀର ନାମ ଉତ୍ତଳୀ ହୋଇଛି । ଭେଡ଼େନ—ଇବନଦୀର ଉପନଦୀବିଶେଷ । ଏହା ମହାନଦୀର ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରବାହିତ । ହରଡ଼—ସମ୍ବଲପୁର ସହର ନିକଟରେ ପୂର୍ବଦିଗରେ ପ୍ରବାହିତ ।

ତାଙ୍କ ନାମ ଆଜି	ଲୋକରେ ବିଦିତ,
(୧) ଉତ୍କଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀର	ହୋଇଛି ସଜୀବ ।
ତୋ ଘର ରାଜତ	ଭୁଞ୍ଜ ଶୈଳରାଜ
(୨) ଲୁପ୍ତଗିରି ଠାରୁ	ଲୁପ୍ତନାମା ଆଜି ।
ଆନ କଥା ଥାଉ	ବୁଢ଼ାରଜା ଦେଶ
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟେ	ହୋଇଛି ଉଲ୍ଲେଖ ।
(୩) ବୁଢ଼ାରଜା ଅଜା	ଭଲ ଭୁଞ୍ଜରାଜ
ତା ନାମରେ ଖଡ଼ି	ପଡ଼ିନାହିଁ ଆଜି ।
ଯାହାହେଉ ନଦ,	ସମୟ ଅଛି ତ,
ହୋଇନାହିଁ ବିଧି	ବିଧାନ ଅଟେ ।
ସମୟ ହାରକୁ	କରିଥାଏ ଜାଣି,
ସମୟେ ରାସସୀ	ବୋଲୁଏ ଇନ୍ଦିର ।
ସମୟ ତ' ତୋତେ	ଗଢ଼ିଛି ସରତ
ସମୟକୁ ତୋର	ଟାକିବା ବିଦିତ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ନେତ୍ରେ	ଲୋକେ ତୁ ଅବିହୀନ
ହେତୁ ତାର ଦେଶ	ପରିସ୍ଥିତି ସିନା ।
ଦେଶର ସୁଦଶା	ଆସୁ କେତେ କବି
* ଚିନ୍ତିବେ ତୋହର	ମନୋହର ଛବି ।
ବିଭୁ ପାଦପଦ୍ମେ	ତାଳ ଅଶ୍ରୁ ଝର
ଉତ୍କଳେ ଭସାଇ	ଆଶୁ ଫୁଲଝର ।
କେତେ ରାଧାନାଥ	ମେହେର-ମିହିର
ନବ ଅବତାରେ	ଚିନ୍ତିବେ ତୋ ଘର ।

(୧) ଉତ୍କଳଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଏ କବିବର ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ କାବ୍ୟବିଶେଷ ।

(୨) ଲୁପ୍ତଗିରି—ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭସ୍ଥିତ ମୌନାଳ ପର୍ବତ । ବୁଢ଼ାରଜା—ସମ୍ବଲପୁର ସହରର ରେଲ୍‌ଷ୍ଟେସନ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତ ।

(୩) ଭୁଞ୍ଜରାଜ—ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପର୍ବତବିଶେଷ । ଏହା ପୁରୀଜୀର ପ୍ରଧାନ ଗଣ ଦେବଦତ୍ତର ଉତ୍ତର ତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

* ପର୍ବତମାଳା ବେଷ୍ଟିତ ଦେବଦତ୍ତର ରମଣୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

(୧) ଲେଖନୀ-ଜନସ	ବଳେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି
ଫିଟାଇବେ ତୋର	ବସେ ରହଣି ।
(୨) ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ସମ	କେତେ ଗୁଣଗ୍ରାସ
(୩) ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ହେବେ	ତୋର ଗୀତି ଗାଇ ।
‘ଶର୍ପ’ ଆଖ୍ୟା ଦେଇ	ସାଧୁ ଭକ୍ତଜନ
ତୋ ଜଳେ କରିବେ	ମସ୍ତକ ମଜ୍ଜନ ।
* ଯେଣୁ ତର ରୁଗଣ	ପାତକନିରୟ
ହୁଅନ୍ତୁ ତୋ ମାର-	ପାନେ ନିରାମୟ ।
ରଖି ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତ	ଅହଂସା ଧରମ
ହେବୁ କବି-ପୋତୀ-	ତପୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ।
ସୁଶ୍ରୁଦୁଷ୍ଟି-ନେତ୍ରେ	ତଥାପି ରୁଚର
ଅମରାବତୀ ତୁ	ପ୍ରକୃତି-ଶରୀର ।
ନୟକଲେଖଣୀ	ରୂପେ ଗୁଣେ ସୁଦ୍ଧା
ଗନ୍ଧାର ହୃଦୟା	ସୁଗନ୍ଧ ବିଶୁଦ୍ଧା ।
ପାଳିବାକୁ ତର	ଆଶ୍ରିତ ଜୀବନ,
ଦୟାରୂପେ ତାଳି	ଦେଉଛୁ ଜୀବନ ।
ଚତୁଷ୍ପଦ ଅସ୍ତ୍ର-	ପାଦ ସଚ୍ଚପଦ
ଶତପାଦକାଦି	ଦ୍ଵିପଦ ନିଷ୍ପଦ ।
ପ୍ରାଣ ରଖିଛନ୍ତି	ନାନା ଜାତି ପ୍ରାଣୀ
ହର୍ଷେ ଖାଇପିଇ	ତୋର ଦାନାପାଣି ।
ତୋର କ୍ଷୀର ଖାଇ	ବଢ଼ି ତୋର କୋଳେ
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିଛି	ତୋର ସ୍ନେହ ସ୍ନେହେ ।
ଆଜନ୍ମ ଦୁଃଖୀ ମୁଁ	ଅନ୍ତ ଦନନ୍ତନ,
ଅଟଇ ଆବାଳ	ମାତୃପିତୃହୀନ ।
ରକତଶୋଷିଣୀ	ଚନ୍ଦ୍ରା-ନିଶାଚରା
ବିନୁଦନ ମୋତେ	ଦେଉଅଛି ତର ।

(୧) ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି—ସୁନାମଧନ୍ୟ କବି ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ମହାନ୍ତି ।

(୨) ବାଣୀଭୂଷଣ ୪ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ । (୩) ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ—ଅମର ।

* ସୁରଙ୍ଗୀ-ବଞ୍ଚିତ ଶୂଳ ‘ଦେବଦତ୍ତ’ର ଜଳବାୟୁ ଅତି ସାମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ।

ଦୁଃଖିଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣି	ଭୁବନ ସମ୍ରାଟ
ଦୁଃଖରଜ୍ୟେ ମୋତେ	ଦେଇଛନ୍ତି ପାଟ ।
(୧) ଚିହ୍ନ କ ଜନନି,	‘ସୁଜିପାଲି’ ନାମେ
ଶୈଶବେ ଥିଲ ତୋ	ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମେ ?
ବାଲ୍ୟ ସ୍ନେହମୟୀ	ଜନନୀ ହରାଇ
ତୁ ଜାଣୁ, ଏ ପ୍ରାଣ	ଅଛି ଯାହା ପାଇ ।
ଛୁଇଁ ନ ଥିବାରୁ	ଏ ଯାଏ ମରଣ,
କେତେ କଥା ମା ଗୋ,	ହେଉଛି ସ୍ମରଣ ।
ତୋ ଦର୍ଶନେ ମୋର	ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତି ଛବି
ଅଶ୍ରୁରୂପେ ଆଜି	ଯାଉଅଛି ପ୍ରବ ।
ତୋ ସରୁ ଶୈକତେ	ବୁଲି ନାନା ଖେଳେ
ଦିନ କଟାଇଛି	ବାଲ୍ୟ ସଙ୍ଗୀମେଳେ ।
ପ୍ରାବୃଟ ପ୍ରାରମ୍ଭ	ସମୟରେ ଦିନେ
ଖେଳୁଥିଲୁ ଶିଶୁ-	ଦଳ ତୋ ପୁଲିନେ ।
ବାଲି ଘରଦ୍ବାର	ବାଲି ଜମିବାଡ଼ି
ଚଢ଼ିଥିଲୁ ମାଟି-	କାଠି ହଳ ଗାଡ଼ି ।
କାହା ଘରେ ଅନ୍ୟ	ଜଣକର ପାଦ ,
ପଡ଼ିଗଲେ କେତେ	ଉଠୁଥିଲା ବାଦ ।
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଖେଳ-	ଜଞ୍ଜାଳରେ ପଡ଼ି
ଅହଂକାରେ ସବେ	ଛୁଡ଼ୁଥିଲୁ ରଡ଼ି ।
ଏ ସମୟେ ତୋର	ସ୍ରୋତଟିଏ ଆସି
ଜମିବାଡ଼ି ଆମ୍ଭ	ସବୁ ଦେଲା ଗ୍ରାସି ।
ପଳାଇଲୁ ତହୁଁ	ଛୁଡ଼ି ଘରଦ୍ବାର
ପିଲା ବାସମାନ	ଧରି ଯେ ଯାହାର ।
ବୁଝିଲି ମୁଁ ଏବେ	ସଂସାରର ସବୁ
ଭଜୁଛି ସେପରି	ଦିନେ କାଳଗର୍ଭ ।

(୧) ସୁଜିପାଲି—ଏହି ଗ୍ରାମ ରାୟପୁର ଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ‘ବସନ୍ତନା’ ଥାନାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
ଲେଖକର ବାଲ୍ୟଜୀବନଟି ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଅଛି ।

ସାରଣ୍ଡୁନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ
ପଦ ଆଡ଼ମ୍ବର
ହସ କଉତୁକ
ନ ରହବ କିଛି

ଧ୍ୟାନ ଅଭିମାନ
ସପଦ ସମ୍ମାନ
ଖେଳ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ
ଧରମ ବ୍ୟଞ୍ଜତ ।

କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ
ଦଗ୍ଧଦଗ ବ୍ୟାପି
ନିୟତି ଗିରିକ
ନଭେ ସିନ୍ଧୁଭୁଲ୍ଲ
ଟପ ଟପ ଧାର
ଛପ ଛପ ବୋଲି
ବୈଦ୍ୟୁତିକ-ଶକ୍ତି
ଖେଳାଇଲୁ କ୍ଷଣ-
ପତିତ ପୃଷ୍ଠ
ବୋଧହୁଏ ସତେ
ଅବା ପ୍ରକୃତିର
ଅର୍ପେ ଘନ ପୁଷ୍ପ-
ସୁସ୍ମ-ଶାନ୍ତ-ନାବେ
ଜାଗରଣେ ଚନ୍ଦ୍ରା-
ତେହେ ସେହି ଶୋଭା
ମୁହଁହେଲୁ ନେତ୍ର
ଘନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ
ଦେବାଳୟ-ମୁଖେ
(୧) ବନ୍ଧୁ ଜୀବଜନ୍ତୁ
ଇତସ୍ତତଃ ହେଲେ
ନତ ବନ୍ଧୁଶିରେ
ଶାଳା ଅଭିମୁଖେ

ସେ ଦିନ ପ୍ରଦୋଷେ
ଗରଜ ସରୋଷେ ।
କରି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ
ହେଲୁ ଘନାଘନ ।
ଆଗେ ଆଗେ ଧାଇଁ
ଗଲୁ ଚମକାଇ ।
ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକଟନେ
ପ୍ରଭା କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ।
ପ୍ରତି ଦେଲେ ଦୃଷ୍ଟି
କିବା ମୁକ୍ତା ଦୃଷ୍ଟି ।
ପାଦେ ନବଘନ
ଉପତଉକନ ।
ଜୀବ ଯଥା ଭାସି
ସ୍ରୋତେ ପଡ଼େ ଖସି ।
ହରାଇ କ୍ଷଣକେ
ଅନ୍ଧାର-ପଲକେ ।
କମିଲୁ ଅବନୀ
ଦେଇ ପ୍ରତିଧ୍ବନି ।
ଉଡ଼ି ରଙ୍ଗି ଧାଇଁ
ଆଶ୍ରୟ ଅନାଇଁ ।
ଗୋଷ୍ଠ ଗୋ ସହୃଦ
କଲେ ବ୍ୟଗ୍ରଗତି ।

ସର୍ପେ ତେଜ ବିଲ-	ବିଲ ହୁଙ୍କା ଗର୍ଭ
ତରୁନ୍ଦୋଡ଼େ ଯାଇ	ହେଲେ ଉପଗତ ।
ଯହିଁ ତୁଣାବୃତ	ଗନ୍ଧ ଜଳକୁଣ୍ଡ
ମଶାବୃନ୍ଦ ତହିଁ	ହୋଇଥିଲେ ରୁଣ୍ଡ ।
ବର୍ଷା ଯୋଗେ ଉଡ଼ି	ଆସି ଗୋରୁଶାଳେ
ଆଣ୍ଡା ନେଲେ ଗୁଡ଼-	ତଳ ଲମ୍ବୀ ପାଲେ ।
ଗୋରୁଦେହେ ଭେଦ	କଲେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୁଣି
ତଡ଼ିଲେ ଗୋରୁଏ	ବୁଲି ପୁଛ ମୁଣି ।
ଛୁନ-ପୁଛ ଯେହୁ	ମଶାକ-ପୀଡ଼ନେ
(୧) ଇତସ୍ତତଃ ହୁଏ	ଚର୍ମ-ବିକଳନେ ।
ପରେ ପୀଡ଼ି ନଜ	ଜୀବନ ଶୀତଳ
କରିବା ମାତଟି	ଦିଏ ବିଷଫଳ ।
କୃତୟ ମଶାକେ	ସେହି ଗୋରୁଶାଳେ
ଛଟିପଟ ହେଲେ	ପଡ଼ି ଲୁହା ଜାଲେ ।

ବେଳୁଁ ବେଳ ଘନ	ବଢ଼ାଇ ଆସାର
କରିଦେଲା ଜଳ	ସ୍ଥଳ ଏକାକାର ।
(୨) ଦେଉଳୁ ବାହାର	ସାନ୍ଧ୍ୟ ଶଙ୍ଖନାଦ
ଜଣାଇଲା ଲୋକେ	ବର୍ଷା ଧନ୍ୟବାଦ ।
ତମୋମୟୀ ସନ୍ଧ୍ୟା	ବନ୍ଧୁର ଅପୂର୍ବ,
ଗାଲଲ ସଙ୍ଗୀତ	କଳକଳ ସ୍ବନେ ।
ପ୍ରକୃତ-ବାଗ୍ଦେନୀ-	ଚଢ଼ିନ ଝଙ୍କାର
ଉଠିଲ ବିବିଧ	ନୈଶିକ-ଝଙ୍କାର ।

(୧) ଚର୍ମ-ବିକଳନ ବା ଚର୍ମ-କଳନ—ଦଂଶନଶୀଳ ଜୀବପତଙ୍ଗର ଉପଦ୍ରବ୍ୟ ଗୋରୁ ମହସ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଚରୁଷ୍ପଦ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାବିଶେଷ ।

(୨) ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରେ କୌଣସି ମନ୍ଦର ବା ଦେବାଳୟ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମର ଅଂଶ ନିକଟରେ ପଶ୍ଚିମ ପଟରେ ‘ଗଡ଼ପଟନା’ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ସେହି ଗ୍ରାମରେ ଶିବମନ୍ଦର ଓ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦରର ଶଙ୍ଖ-ଘଣ୍ଟନାଦ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶୁଣାଯାଏ ।

ନାନା ଜାତି ଭେକ
 ହର୍ଷେ ଯୋଗଦେଲେ
 ଚଞ୍ଚଳା-ନର୍ତ୍ତନ
 ଦର୍ଶନେ ଶ୍ରବଣେ
 ଛିନ୍ନାବୃତ ବାସେ
 ଶମ୍ଭା ଗତି ଦେଖି
 ବାଉଁଶ ସ୍ତମ୍ଭରେ
 ବଖାଣେ ସ୍ବାମୀର
 ପ୍ରବୋଧେ ତା ପତି
 ଗୁହାକ୍ଷାଦେ ପ୍ରାତୁ
 ଅନେକଙ୍କ ଘରେ
 ହେଲ ନିନ୍ଦିତଙ୍କ
 ଗଳିତ ସଙ୍କଳ
 ଆପାଦ ପ୍ଲାବିତ
 ବଳାକ୍ତାରେ ଜଳ
 ରୁହୁ-ଘର ଛୁଡ଼ି
 କାହିଁ ମୂଳବିକ୍ର
 ଦରିଦ୍ର ହୃଦୟେ
 ଧୃଷ୍ଟ ଗବାଳୟେ
 ପ୍ରାଣ ସ୍ତବ୍ଧ ହସ୍ତା-
 ଖପରଲି-ଗୁଳ
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ତେଜେ ଦିଶେ
 ବୃଷ୍ଟିଜଳ ଧାରେ
 ହୋଇଗଲା କ୍ଷୁଦ୍ର
 କୁପ ଉପକୁଳା
 ଆପ ତୋ ଉପରେ
 ସ୍ରୋତ ନିକୃନ୍ତନେ
 ଉପାଡ଼ିଲୁ ନଦି,
 ଶ୍ରୀକ୍ଷମେ ସେମାନେ
 ଘେନି ରମ୍ୟ ନବ

ପ୍ରତିଯୋଗୀ-ରବେ
 ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବେ ।
 ଘଡ଼ଘଡ଼ି ବାଦ୍ୟ
 ପ୍ରବାସୀଏ ବାଧ୍ୟ ।
 ବସି କାହା ଜ୍ଞାତି
 କମ୍ପାଇଲେ ଛୁତି ।
 କେବଣ ବନିତା
 ଫରିଦସୂଚିତା ।
 ବନ୍ଦ କର ହଳ
 ଲଗିବ ଚଞ୍ଚଳ ।
 ଛୁଦଭେଦ ବାରି
 ଦୁର୍ଜୟ ଭଗାରି ।
 କରୁ କରୁ ଦୂର
 ହେଲଣି କା' ପୂର ।
 ହେବାରୁ କୁଣିଆଁ
 ପଳାଇଲୁ ନିଆଁ ।
 ଜର୍ଣ୍ଣ-ଭିତ୍ତି ପାତ
 କରୁଛି ଆଦାତ ।
 ଶୁଭ ଦେଲେ ବାରେ
 ରବ ଶୁଣିବାରେ ।
 ପ୍ରାନ୍ତ ପାଳ ଧାର
 ଯେହ୍ନେ ରୌପ୍ୟ ତାର ।
 ଗ୍ରାମ୍ୟଦାଣ୍ଡ ଗଳି
 କ୍ଷୁଦ୍ର ନାଳି ଭଳି ।
 ବିଲ ଉଛଳିତ
 ହେବାରୁ ପତିତ ।
 ଚଟବର୍ତ୍ତୀ ତରୁ
 ସବେଷେ ମୂଳରୁ ।
 ଯେ ସହାନୁଭୂତି
 ପଲ୍ଲବିତ ମୁଣ୍ଡି ।

ଦେବଦତ୍ତ ବସେ	ଶୁଭ୍ର ସୁବିମଳ
କୁଦ୍ରୁଦ ଜନ୍ମାଇ	ପ୍ରପତ୍ତ ଜଳ ।
ଶୀକର ଅସ୍ପଷ୍ଟୀ-	କୃତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ
ସୁଜ ବଶୋଭିତ	କରେ ତୋର ତନୁ ।
କୁହୁଣେଲ, 'ଭଞ୍ଜେ-	କଟା, ସେମଲଆ,
କାଉଁଶ, କଟଙ୍ଗୀ,	ବେଦିଶ, ନଲିଆ,
ତୋ ପୟରେ ତାଳ	ଦିଅନ୍ତେ ଜୀବନ
ଏ ଉପନୟ,	ଗୋ, ନୟରତନ !
ଉଲ୍ଲସିଲ ତୋର	ଉଦାର ହୃଦୟ
ରୁଦ୍ଧ ରୁଦ୍ଧ କ୍ଷଣେ	ମାଡ଼ି କଲହୟ ।
ଜୀର-ଆବର୍ଜନା-	ପନ୍ଦୁ ଜାମୁଫଳ
ଉପହାର ଦେନ	ଧାଇଲୁ ରଞ୍ଜଳ ।
(୧) ସ୍ରୋତ ଉଦ୍‌ଘାଟ	ରକ୍ତକାଟାବଳୀ
(୨) ଦିଶିଲେ ପ୍ରବାଳ	ସୁସଂପିତା ଭଳ ।
ସ୍ତବମାନ କାଷ୍ଠ-	ବିଜଡ଼ିତ ପଣି
ହେଲେ ତୋର ବନ୍ଧ-	ବିଶୋଭିତ ମଣି ।
(୩) ଉତ୍ତରଳ ଅଙ୍ଗ	ଲଙ୍ଘି ପତ୍ତବଶେ,
ରମ୍ଭ ଦେଇ ଦେଇ	ତୋ ମୁହାଣି-ଗଣ୍ଡେ ।
ସେ କାଳରେ ଡାକୁ-	ଥିଲ କେଜା ସୁନେ
ଏକାନ୍ତେ ବିଲସି-	ବାକୁ ଏକାସନେ ।
ଏକେ ଯତ୍ନବନ-	ଭରା ତୋ ହୃଦୟ,
ଦୁଜେ ଦନରସ-	ଉଜ୍ଜ୍ଵଳା ସମୟ ।
(୪) ନମାନ୍ ଦୁଃଖିନୀ	ବିଚିତ୍ରୀଙ୍କ ବାଧା
(୫) ବନମାଳୀ ସଙ୍ଗେ	ମିଶିଗଲୁ ରାଧା ।
ଦେଖି ତୋର ପ୍ରେମ-	ତନ୍ମୟୀ-ମୁରତ
ତୋ ଘର ପାଳତ	ପଶୁପକ୍ଷିତତ ।

(୧) ରକ୍ତକାଟ—ସ୍ଵାଧବବୋହୁ ପୋକ । (୨) ପ୍ରବାଳ—ପୋହଳା । (୩) ଅମହାନଦାର ଉପନୟବିଶେଷ । (୪) ଦୁଃଖିନୀ—ନଦୀଶଯ୍ୟାରେ ଥିବା ଉଭୟ ବୁଦ୍ଧଗତ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀ । (୫) ବନମାଳୀ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ନଦୀ । ଅଙ୍ଗ—ଶରୀର, ନଦୀ

କେହି ବା ନୀରବେ	କେ' ବା ହର୍ଷରବେ
ତୋ ବନ୍ଦନା ଗୀତ	ଗାଇଲେ ସରବେ ।
ଚଟିନି, ମୁଁ ମଧ୍ୟ	ହୋଇ ବନ୍ଧାଞ୍ଜଳି
ମନ୍ଦରୂପେ ଜପି	ତୋର ଗୁଣାବଳି,
ହୃଦୟ ବେଦନା	ଜଣାଇଲି ମୋର
(୧) କେଜାଣି ତୋ ମନେ	ଥିବ କି ନା ସୋର !
ନପାଇଲି ଯେଣୁ	ତୋର ପ୍ରତିଭା
ବାହୁଡ଼ିଲି ପୁରେ	ଦେନ ଖଣ୍ଡ ଆଶା ।
(୨) ମାନସରେ ରଖି	ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ନିଷ୍ଠା
ତୋ “ଧବଳେଶ୍ଵର-	ମନ୍ଦିର” ପ୍ରତିଷ୍ଠା—
ମହୋତ୍ସବ-ଦୃଶ୍ୟ	ଦର୍ଶନୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
(୩) ଆଉଥରେ ଆସି	ଥିଲି ଚଇତରେ ।
ଯେକାଳେ ଏ ସ୍ଥଳେ	ହେଲି ଉପସ୍ଥିତ
ହୋଇ ଥିଲେଣି ତ	ରବି ଅସ୍ତମିତ ।
ଚକିଶ-ପ୍ରହର-	ନାମ-ସଂଗୀର୍ତ୍ତନ
ମୋହୁଥିଲୁ ଦୂର	ଦର୍ଶକର ମନ ।
ମାସ ନିକଟକୁ	ଗଲେ ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି
ଦୂର ହୁଏ; ଜନ୍ମେ	ବିକଟ ବିରକ୍ତି ।
ଉଦ୍ଧତ ନର୍ତ୍ତନ	ଉଦ୍ଧୃତ ଉଲ୍ଲୀଙ୍ଗନ
ମୁଖରଙ୍ଗୀ-ଛଳ-	ଭକ୍ତି-ପ୍ରଦର୍ଶନ ।
ବିକୃତାଭିନୟ	କଟାକ୍ଷ-ଗୁଡ଼ୁରୀ
ହୋଇଥିଲୁ ଯେଣୁ	ପ୍ରେମ ବାହାଦୁରୀ ।
ଆଗୁଣ୍ଡାଳ ବିପ୍ର	ଯେଉଁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ
“ସବେ ଏକ” ଏହି	ଭାବ ପ୍ରଦର୍ଶନେ,
ନାରୁଥିଲେ ଯେହୁ	ହରିନାମ ଗାଇ
କାହିଁ ସେ ପ୍ରେମୀ, ସେ	ପ୍ରେମ ଆଜି କାହିଁ ?

(୧) ସୋର—ସୁରଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ । (୨) ଏହି ମନ୍ଦିର ‘ଦେବଦହ’ର ପଶ୍ଚିମ ଭିତରେ ବାଦ୍ୟନ ପଦ୍ଧତିର ପାଦଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । (୩) ତା ୨୭/୩/୧୯୩୯ ଇସବର ଘଟଣାବିଶେଷ ।

ଯେଉଁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ	ଗୌରଙ୍କ ମଉଳି
ଧୂସରତ ଥିଲା	ମାଣି ପଦଧୂଳି ।
ସେ କୀର୍ତ୍ତନେ ଆଜି	ପାଟପୁଲୁ ପାଗ
ନ ପିନ୍ଧିଲେ କାହିଁ	ଭକ୍ତଙ୍କ ସରଗ ?
ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ ଯେଉଁ	ଭୁଲସୀ ପତର
ଥିଲା ନିମନ୍ତ୍ରଣ-	ଚନ୍ଦ୍ର ଭକତର,
ତା ବଦଳେ ଆଜି	ବଂଶ ଫିଂଶ ଟଙ୍କା ।
ଟୀକା ନ ଛୁନିଲେ	ଭକ୍ତ ମୁହଁ ବଙ୍କା ।
ମଣ୍ଡଳୀରେ ଭକ୍ତ	ନହେଉଣୁ ଛୁଡ଼ା
ଖଞ୍ଜା ଲଗେ ଆଗେ	ଗଞ୍ଜା ପାନ ବିଡ଼ା ।
ସୁରଙ୍ଗି, ଯାହାର	ନାହିଁ ଧର୍ମଲଜ୍ଜା
ସେ ଦେଖୁ କୀର୍ତ୍ତନେ	ନବ୍ୟ ଭକ୍ତ ମଜା ।

ଗୁଡ଼ିବାଟ ଠାରୁ	ଗୁଳବାଟ ଯାଏ
ଦୋକାନ ପସର	ବସି ଶୋଭାପାଏ ।
ଗନ୍ଧାର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷେ	ଗଜୁଁ ଛୁ ବଜାର
ଆସିଛନ୍ତି ଲୋକ	ହଜାର ହଜାର ।
ବିଚିତ୍ର ବିଜୁଳ-	ବଜା ଲାଗି ତାରେ
ରଞ୍ଜିଦେଲା ସ୍ଥଳ	ରଞ୍ଜିନୀ ପ୍ରସରେ ।
(୧) ବାସ୍ତବଜ୍ଞ ଦୋଳ-	ଘଣ୍ଟି କାତଘପ
ଶୋଭିଲେ ଦୋକାନ	ପସର ସମୀପ ।
ଥରେ ଥରେ ଜଳ	ତନ୍ଦର ଉଦିଆ
ଦର୍ଶକଙ୍କୁ କରି-	ଦିଏ ହଳଦିଆ ।
ଭାସଇ ବିଚିତ୍ର	ଫାନସ ଦହଡ଼ି
ତାରକତ ନଭେ	ଖାସିକରେ ଉଡ଼ି ।
ତାରତସ ବାଜି	ସନ ସନ ଶବ୍ଦେ
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଉଲ୍ଲାସ	ଉଠେ ବିଷ୍ଣୁ ପଦେ ।

ପୁଟି ବିକରଣ	କରେ ଅଗ୍ନି-ଦୃଶ୍ୟ
ହମେ ଖସି ପୁଣି	ହୁଅଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ।
କେତେ ଲୋକ କର	ମୁହଁଚିହ୍ନା ଛଳ
(୧) ଗୁଣଦ୍ୟନ୍ତ ହସ୍ତ-	ଘାପିକାର କଲ ।
(୨) କାନ୍ତି-ବ୍ୟୁତ୍ପ ପରି	ଗୁହ୍ୟପ୍ରଘାପକ
କରନ୍ତି ପାଦପ	ଭାଲେ ଜକଜକ ।
(୩) ଦାନ୍ତୁଡ଼ିଚିଡ଼ିକ	ଲଘି ସୁଧାକର
ତାଳିଦେଲେ ଜଳେ	ହଲେ ସୁଧା-କର ।
ଦେବଦହ ବସେ	ପଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି
(୪) ଝଙ୍କଲ ଲହରୀ	ଯେହ୍ନେ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି ।
(୫) ଭଜା ଭଙ୍ଗରର	ରଙ୍ଗ ଦାଦାନଳ
କରିଦେଲେ ଘନ	ଗହନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
ଆଲୋକ ଉତ୍ପନ୍ନେ	ଖେଳିଲୁ ଆଲୋକ
ସତେ କି ସ୍ଥାନଟି	ଆଲୋକର ଲୋକ ।
ମେଲିଛି ପ୍ରକୃତ	ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଅପସର
ଅବା ଅମାର୍ତ୍ତ୍ୟକ	ଆଲୋକ-ପସର ।
କି ଧବଳେଶ୍ୱର	ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣ
ଅର୍ଚ୍ଚନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ	ଦିବସଦଶଣ
ଅମରବଞ୍ଚକ	ତେଜ ଦେବଦହେ
ସୀତା କରୁଛନ୍ତି	ଆଲୋକ-ଦିଗ୍ରହେ ।
(୬) ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲଙ୍କ	ଯଶୋକାର୍ତ୍ତିରାଜ
ଆଲୋକ ରୂପରେ	ଦେବଦହେ ବିରାଜ,
କରୁଛନ୍ତି କବା	ନାମ-ସଂକୀର୍ତ୍ତନ
ଛଳେ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ	ମହିମା ଗୀର୍ତ୍ତନ ।

(୧) ହସ୍ତଘାପିକା—ଟକଲାଇଟ୍ । (୨) ଗୁହ୍ୟ ପ୍ରଘାପକ—ଜୁଳୁଜୁଳିଆ ।
 (୩) ଦାନ୍ତୁଡ଼ିଚିଡ଼ି—ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଟ୍ଟଚବିଶେଷ । (୪) ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତି—ବିଶୁଦ୍ଧ ରୂପା ।
 (୫) ସ୍ୱନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଟ୍ଟଚବିଶେଷ । ଏହା ଭଜାଦହାର ଦକ୍ଷିଣ ପଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।
 (୬) ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଲାଲ—ଜମିଦାର ସାହେବ (ବୋଡ଼ାସମ୍ବର) ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲାଲ
 ସିଂହ ।

ଲଗିଲ ସଙ୍ଗୀତ	ନାଟ୍ୟ-ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ଅଭିମାନଭରା	ନୃତ୍ୟ-ବାଦ୍ୟ-ଗାନେ ।
ତୋଲକ ମର୍ଦ୍ଦଳ	କରତାଳୀ କଣୀ
(୧) କଳସୁନ ଶ୍ରୋତା-	ମନ ନେଲେ କଣି ।
କିଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ର	କିଏ ହନୁମାନ
(୨) କେ ବା ଦଶଜନ୍ମ	କେହୁ ସତ୍ୟବାନ,
କିଏ ମନ୍ଦୋଦରୀ	କିଏ ବଲଦେଘା
କିଏ ବା ସାବିତ୍ରୀ	ପ୍ରତିରୂପ ନେଇ;
ଅଭିନେତୃଗଣ	ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ମଧ୍ୟେ
ଭାଷା ବୁଝି ଭଙ୍ଗୀ	ରଖି ଗଦ୍ୟେ ପଦ୍ୟେ,
ଦେଖାନ୍ତି କୃତରୁ	ଯୋଗ୍ୟତାକୁଭବ
ପୁଟି ପଡ଼ୁଥାଏ	ପ୍ରତିଯୋଗୀ ଭବ ।
ଏହିପରି ସିନା	ଭବ-ରଙ୍ଗମଞ୍ଚେ
ବିବ୍ରତ ଅନେକେ	ଅମାର ପ୍ରପଞ୍ଚେ ।
ଅହଂକାର-ନେତ୍ରେ	ଆତ୍ମ-ସମୁଦତା
ଦେଖୁଛି କେ' ଏଡ଼ି	ସାମ୍ୟ ସୁହୃଦତା ।
ଅଭାଇଦିନଆଁ	ଉଚ୍ଚପଦ ପାଇ
ପ୍ରତାପେ କେ ଦିଏ	ଦୁନିଆ କମ୍ପାଇ ।
କେ ମଣେ ନିଜକୁ	ରାଜରାଜେଶ୍ଵର
ନିଜେ ହୁଣିକାଉଁ	ତା ରାଜ୍ୟ ଦେଶର ।
ସାଧନ ଶୋଧନ	ନମାନେ ଯା' ବାଟ
ସାଜୁଛି ସେ ଆଜି	ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ ।
କବିପଦେ ଶକ୍ତି	ନ ପାରେ ଯା' ମୁଣ୍ଡ
“କବିଭୂଷଣ ମୁଁ”	ବୋଲୁ ଛି ତା ଭୁଣ୍ଡ ।
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରେ ଯେହୁ	ଅଜଗରେ ଗଣା
ବାକ୍ୟେ ତୋଳୁଛି ସେ	ନାଗରାଜ ପଟ୍ଟା ।

(୧) କଳସୁନ—ହାରମନସୁମ୍ । (୨) ଦଶଜନ୍ମ—ଲଙ୍କାଧିପତି ରାବଣ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ସତ୍ୟବାନ—ରାଜା ଦୁ୍ୟମତ୍ସେନଙ୍କର ପୁତ୍ର, ସାବିତ୍ରୀପତି, ସାଧୁ ।

ସୁରଙ୍ଗୀ, ଏ ରଙ୍ଗ-
ସବଦର୍ଶୀ ସେ ତ
ସେ ବରୁଗୁରୁଙ୍କ
ମଉଁ କପା ଲେକେ

ମଞ୍ଚର ସେ ସ୍ବାମୀ
ସବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ।
ବରୁ ରଙ୍ଗାଳସେ,
କୃତ୍ରିମାଭନସେ ?

ସ୍ବଭାବେ ସ୍ଥାନଟି
ଦେଖୁ ଦେଖୁ ହୋଇ
ଲୋକାରଣେ ବାରି
କେ' କାହା ଉପରେ
କେ' କାହିଁ ଆବଦ୍ଧ
କେ' କାହାର ପାଦ
ଦନ-ଜନତାରେ
ନପାରିଣ ଉଠେ
ବଳେ ବଳେ କେ ବା
ଛଳନାରେ ବୋଲେ
କେତେ ସ୍ଥାନେ କେତେ
ଚଳାଇ ନେଲୁ ସେ
ଦ୍ରାହଣ ଚୁଣ୍ଡାଳ
ରୁଦ୍ଧବେଳେ କାହିଁ
ରଖିନାହିଁ ହିନ୍ଦୁ-
ଦେଶ କାଳ ଜାଣି
ସ୍ଥାନ ଲାଗି କେତେ
ଏଣୁ ତେଣିକି କେ
ନିଦ୍ରାତ ଗରମେ
ନାଟ୍ୟ-ମାଧୁରୀକ
ମଣ୍ଡଳୀରୁ ଯେତେ
ଉଦ୍‌ଘୀବେ ଦେଖନ୍ତି
କଷାସୀନ ଶିଶୁ
ଜନତା ସଭାବ

ନିତାନ୍ତ ସଙ୍କର୍ଷ୍ଣ
ଗଲ୍ଲ ଜନାକର୍ଷ୍ଣ ।
ହେଲୁ ନାହିଁ ଗଲ
ପଡ଼ୁଛନ୍ତି ତଳ ।
ପ୍ରିୟ-ସଙ୍ଗ ଗୁଡ଼
ଦେଉଅଛି ମାଡ଼ ।
କେ ବା ହଲିତଲ
ବୋଲେ “ମଲ ମଲ” ।
ପଣି ନାସ୍ତଦଲେ
“ଠେଲୁ ଛନ୍ତି ଶଳେ” ।
ଚୌର୍ଯ୍ୟ ଲମ୍ପଟତା
ନିବଡ଼ ଜନତା ।
ସମସ୍ତେ ସମାନ
ଜାତି-ଅଭିମାନ ?
ଧର୍ମେ ଅସୁବଧା,
ତଳେ ବଙ୍କା ସିଧା ।
ନାଟ୍ୟାରମ୍ଭ ଆସି
ନ ପାରନ୍ତି ଖସି ।
ଯେତେ ସ୍ବେଦସିକ୍ତ
ମଣିଲେଣି ତକ୍ତ ।
ଲୋକ ବାହାରୁଆ
ହୋଇ ଠିଆ ଠିଆ ।
ସଙ୍ଗେ ଥିଲୁ ଯାର
ମନେ ଥିବ ତାର ।

କମଳ ବନର	ବକଦଳ ପରି
ଭସ୍ମେ କଳେବର	ଧବଳିତ କରି,
ବସିଛନ୍ତି ଗଞ୍ଜା-	ନିଶା-ଯୋଗଧାନେ
ବାବାଜୀଏ ସେ'ହା	ଧୁନି-ସନ୍ନିଧାନେ ।
ମୃଦୁ ମନୋହର	ସୁମଧୁର ଗାନ-
ମକରନ୍ଦ ସୁଧା	କରିବାକୁ ପାନ
ଭ୍ରଷଳ ପରାଏ	ଦର୍ଶକ ସକଳ
ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ନାଟ୍ୟ	ସଞ୍ଜୀତ-କମଳ ।
ସେ ଦିଗକୁ ସାଧୁ	ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ
ଅକାରଣେ କପା	ହେବ ପ୍ରଧାବିତ ?
ଯେତେ ମଧୁରତା	ଥିଲେହେଁ ଗୀତରେ
ପଶିବ କି ତାହା	ପେଟର ଭିତରେ ?
ଚିଲମ ଧୁଆଁ ତ	ଭିତରେ ବାହାରେ
ବ୍ୟାପିଯାଇ ପୁଣି	ମୁଖରୁ ବାହାରେ ।
ଦେଖି ତାଙ୍କ ଭୟ-	ବୋଲା ଅପଦନ
କାରଣ ଅନୁଷ୍ଠି	ଭାବିଲ ମୋ ମନ ।
ସେ ସମୟେ ଜୀବ	ତେଜବ ସଂସାର
ମାଟିପିଣ୍ଡ ପୋଡ଼ି	ହେବ ଦିନେ ଖାର ।
ତେଣୁ ସେ ତତ୍ତ୍ଵର	ଗୁଡ଼ ପରିଚୟ
ଦିଅନ୍ତି କି ଏହି	ବାବାଜୀନତୟ ?
କିବା ତା' ପିମ୍ପୁଡ଼ି-	ମଣା-ମଷିକାର
ଉପଦ୍ରବୁ ଆତ୍ମ-	ରକ୍ଷା-ପ୍ରତିକାର ?
କି ଦିନ କି ରାତି,	କି ଖରାବ ବରଷା
ଖୋଲୁଛାନେ ଯେଣୁ	ବାବାଜୀଙ୍କ ବସା ।
ପାରିଲ ଉତ୍ସବ-	ଆସୁ ହମେ ନିଶା
ଦାରିଲ ନୟନେ	ନିଦ୍ରାଲସ୍ୟ-ନିଶା ।
ନାଟ୍ୟ ଦର୍ଶନରୁ	ନେଇ ଅବସର
ଶୋଇବାକୁ ଲୋକେ	ହେଲେ ତରତର ।

ଗୋଟିପୁଅ ଚଉ-	ପାଖେ ଗୋଟି ଗୋଟି
ଦୁଇହାତରେ ନଦ	ଆସିବାରୁ ଘୋଟି ।
ପଣ୍ୟପଥ ପଣ୍ୟ-	ଶାଳା ବସାଦର
ପୁଲିନ ତଳିନ-	ପ୍ରତିମ ପ୍ରସ୍ତର ।
ଯହିଁ ଅନାଇଲେ	ନଦ୍ରୁତ ନଦ୍ରୁତା
ଗଡ଼ିଛନ୍ତି ସୁଖେ	ଏଡ଼ି ଭୟ ଚନ୍ଦ୍ରା ।
ଗୁପ୍ତ ଅଭିଳାଷୀ	ନରନାରାଗଣେ
ଲଗିଗଲେ ଯେହା	କାମନା ପୂରଣେ ।
କେଜାଣି ସେକାଳେ	କିସ ଦେଖି କାହିଁ
“କେ’ କେ’ ରେ” ବୋଲିଣ	ରାବଲ୍ ଟିଠାଇ ।
ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରେ	କାଟି ସେ ରାତିକ
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି	ଯେଉଁଠି ଯେତିକି ।
ସେମିତୁ ତସତ୍ୟ	ଦେବଦେବୀ ନାଟ୍ୟ
କବି-ଦର୍ଶନୀୟ-	ଛବି, ନୁହେଁ ପାଠ୍ୟ ।

(୧) କାନନ-କମଳା-	ବନେ କିଙ୍କିରାତ
ସୃଷ୍ଟି ମଧୁରେ	ଆସିଲୁ ପ୍ରସ୍ତର ।
ଶମ୍ଭୁଆଳେ କମ୍ପୁ	ମୁହୂର୍ତ୍ତମୁହୂର୍ତ୍ତ ସୁନେ
ଜାଗରତ କଲ	ଯେତେ ସୁପ୍ତ ଜନେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଦଶ ବନ୍ଦ	ଯଶ୍ବିର ତାଡ଼ନା
ଲଭ ଚିତ୍ରାରଲ	ତାଡ଼ନା’ ତାଡ଼ନା’ ।
ଭୁଞ୍ଜିରାଜ ଶୁଙ୍ଗ	ତେଜ ପତଙ୍ଗିକା
ଆଦରଲେ ଫୁଲ୍ଲ	କାନନ ମଞ୍ଜିକା ।
ଶୁଭଲ ଦାନୁଡ଼ି	ଚିଡ଼ି-ବଂଶ ବନ
କୁସୁମ-କୁଞ୍ଜରେ	ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ ।

(୧) କାନନ କମଳା—ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ । ଭବା ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଏକପ୍ରକାର ଗଛ ଅତି ଘଣ୍ଟି ଭାବରେ ଲାଗିଅଛି । ତାହାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ‘ଝାଡ଼ି କମଳା’ ବୋଲି କହନ୍ତି । ବନ—ଗୃହ, ଅରଣ୍ୟ । କିଙ୍କିରାତ—କୋକିଳ । କମ୍ପୁ—ଶଙ୍ଖ । ପଣ୍ୟପଥ—ବଜାରଗଳ । ପଣ୍ୟଶାଳା—ଦୋକାନ ।

ଭତା ଶଇଳରୁ	ମୟୂର ମୟୂରୀ
ରତା ସନ୍ନିକଟେ	ଆସନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ।
ଦିବାରମ ଦେଖି	ଯେତେକ ପସାରୀ
ସତର୍କ ରହିଲେ	ପସରୀ ପ୍ରସାର ।
ପାଖେ କେହି ଠିଆ	ହେଲେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ
ପଶୁରେ ଦୋକାନୀ	କହ ନେବ କ'ଣ ?
କା' ମନୋଭାବ ସେ	ବୁଝିପାରିବ କି
ସେକାଳେ ତା' ନେତ୍ରେ	ସକଳେ ଗହକ ।
ନିଜ ଜନସର	ଉତ୍ତର ବଞ୍ଚେନ
କରି କେ ଟାଣୁଛି	ଗ୍ରାହକଙ୍କ ମନ ।
ଲୁଗା ଗହଳ-	ରବେ କଣା ବିକା
ଚଣା ଭୁଜା ଚୁଡ଼ା	ଉତ୍ତର ଖାଜିକା ।
ପେଡ଼ା ରସଗୋଲ	ଚଖାଇ ଆଦର
କରି କେ' ବୁଝାଏ	ସେର-ପାଆ-ଦର ।
ସିଗାରେଟ ବିଡ଼ି	ଖାଡ଼ି ବିଡ଼ି ପାନ
ଲୁଗିଛି ବାବୁଙ୍କ	ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ।
ଟିଣ ପିପିଟିଏ	କଣିଦେବା ଲୁଗି
ମା' ପିଣ୍ଡରେ କେଉଁ	ଶିଶୁ ଅଛି ଲୁଗି ।
ଦି' ଆପତ ଲଦି	ଶିଶୁ ଶୁଷ୍କଭାଗେ
ରବର ପିତୁଳା	କିଶୁଛି କେ ରାଗେ ।
ସାବୁନ ଖଣ୍ଡେ କେ'	ଦେଇ କାହା କରେ
ମୁଖ ନେବାକୁ ସେ'	ନାହିଁ ନାହିଁ କରେ ।
କେ ବା କଣି ଆଖି	କଦଳୀ ମିଠାଇ
କା ପଣନ୍ତେ ବଳେ	ଦେଉଛି ଗଣ୍ଡାଇ ।
ଏହି ଭାବେ ସ୍ନେହ-	ପ୍ରେମ-ନିଦର୍ଶନ-
ପ୍ରଦାନେ ଲୁଗିଛି	ବିଦାୟ ଦର୍ଶନ ।
ରଜେନ୍ଦ୍ର ଲଲଙ୍କ	ଅତିଥିସକାର
ସକାଶେ ପିଟିଲୁ	ଦାତବ୍ୟ ଉତ୍ତାର ।

ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ରୁଲନେ	ନାମୀ ନାମୀ ଲେକେ
ଥିଲେ ବହୁ, ମାତ୍ର	ଲଗିଗଲେ ଥୋକେ ।
(୧) ବନମାଳୀ ତହିଁ	ବନେ ହୁସିଆର
ବାଛି ଦେଇଥିଲେ	ନାମ କାମଭର ।
(୨) ଆଗତ ଅତିଥି	ସଖ୍ୟା ବୁଝି ହାଡ଼ି
ବାଣ୍ଟିଥିଲେ ଖାଲ	ପାତୁଲଦ ହାଡ଼ି ।
(୩) ମାପି ମାପି ଡାଲ	ବୁଝିଲ ଭିକାରୀ
ଦେଉଥିଲେ ଦେଖି	ଅତିଥି ଭିକାରୀ ।
(୪) ଶୁକର ସାହାଯ୍ୟ	ନ ନେଇ ଚକର
ଦେଉଥିଲେ ଖାଲ	ଚକନ ପତର ।
(୫) କେ' ପାଇଛି କିଏ	ପାଇନାହିଁ ଦୁଷ୍ଟି
ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଗେ	ଦେଇଥିଲେ ଦୁଷ୍ଟି ।
(୬) ଲବଣନକର	ଖାଲ ଲେଖା କାମ
ଖରଚ ହିସାବ	ଅତିଥିଙ୍କ ନାମ ।
କିବା ଦୁଃଖୀ ପୁଣି	କି ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ
ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁର	ମନ ଆନନ୍ଦିତ ।
ସାରା ରାତି ଦେଖି-	ଚନ୍ଦ୍ରା କରି କରି
ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ପରି-	ଚପୁ ଦେଲପରି,
କେତେକ ବାବାଜୀ	ପକାଇଣ ଗୁଲ
ବସିଛନ୍ତି ଆଖି	କରି ଲଲ ଲଲ ।

(୧) ବନମାଳୀ—ବୋଡ଼ାସମ୍ବର ଜମିଦାରୀରେ ଥିବା ‘ଗନ୍ଧିବୁଦ୍ଧ’ ଗ୍ରାମର ଗୌରୀଆ । ବନେ—ଭଲ (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ।

(୨) ହାଡ଼ି ପାଣିଗ୍ରାସ—ମେଢ଼ାମୁଣ୍ଡା ଥାନା ଶନମାଲ ନାକାର ମୋହରର । ପାତୁଲ—କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଟିକା (ପାତ୍ର ଶବ୍ଦ) । ହାଡ଼ି—ହାଣ୍ଡିକା ଶବ୍ଦ ।

(୩) ଭିକାରୀ ନାମୁକ—ଗାଇମୁଟ ପ୍ରଗଣାର ଦଫାଦାର । (୪) ଚକଧର ପାଣ୍ଡେ—ସିଲେଟ୍‌ପୁର ଖମାର । ଖଲ—ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ବିସ୍ତୃତ ପାତ୍ର । ଚକନ—ପତ୍ରଠୋଲ (ଚତୁଷ୍ପାଣୀ ଶବ୍ଦ) । (୫) ଦୁଷ୍ଟିର ନାମୁକ—ନୁଆପଡ଼ା ପ୍ରଗଣାର ଦଫାଦାର । (୬) ଲବଣ ପାତ୍ରୀ—ଗୋରଣ୍ଡା ପ୍ରଗଣାର ଦଫାଦାର ।

ଥୋକେ ଯାଇ ଧର୍ମ-	ଭଣ୍ଡାରର ପାଖେ
ଦୀର୍ଘ ସନ୍ତୁ ଆଶୀ	ନିୟୋଜିଣ କାଖେ ।
ଶୁଣୁଲ ବଦନେ	ଗାଉଛନ୍ତି ରାମ-
ପରବର୍ତ୍ତେ ଲାଲ	ରଞ୍ଜେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ ।
ମନ୍ଦର ସମ୍ମୁଖେ	ଯୁବକ ଯୁବଣୀ
(୧) ରୁଣ୍ଡୀଭୂତ ମଣ୍ଡି	ପଟଳ ପଛତ ।
ଶୋଭାମୁର୍ତ୍ତ ଏକ	ଯୁବା ନେତ୍ରାନ୍ତର
ସମ୍ବର ନପାରି	ଆପଣା ପସନ୍ଦ,
ପ୍ରିୟ ସହଚର	ଗୋଟିକ ଅନାଇ
ବୋଲେ ଦେଉଳଟି	କି ସୁନ୍ଦର ଭାଇ !
ପଦ୍ମକୁ ଆଜ୍ଞା	ଶୋଭିଛି ଦେଉଳ
ଶମ୍ଭୁଶିରେ ଯେହ୍ନେ	କରି ମଲ୍ଲୀଫୁଲ ।
କି ଅଖଣ୍ଡ-ଚନ୍ଦ୍ର	ସ୍ଥିର ଶକ୍ତି ଘନେ
(୨) ପୁଟି ପଡ଼ିଅଛି	ଦନାନ୍ତ ଗଗନେ ।
ଅଥବା ଶୈବାଳେ	ଧବଳ କୁମୁଦ
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା ଲଭି	ଦେଖାଉଛି ମୁଦ ।
ଦୋଳା ସନ୍ତରଣେ	ବଳାଇ ମାନସ
(୩) ଦେବାଳୟ ରୂପେ	ଦେବାଗ୍ରଜ ହଂସ
ଉଡ଼ି ଆସି କବା	ଶୈଳେ ଅଛି ବସି
ସୁରଜୀକ ମଣି	ସୁରଙ୍କ ସରସୀ ।
ରଜା ପରି କବା	ସୁରଜୀକ ଗୁଣ୍ଠି
ଛଦ୍ମେ ଶିରବତ	ଆସିଥିଲା ଧାଇଁ ।
(୪) ସୁରଜୀ ଶାପେ ସେ	ପାଲଟିଛି କୁଟ
ଦେଉଳଟି ତାର	ରଜତ-ମୁକୁଟ ।
କି ଅବା ଏ ରମ୍ୟ	ଶିବ-ଅଞ୍ଜଳିକା
ସୁରଜୀ-ବୈଷ୍ଣବ-	ରାମାନନ୍ଦୀ-ଟିକା ।

(୧) ପଟଳପଛତ—ବାଂଶ ଗୁଳଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ପଥ । (୨) ଦନାନ୍ତ—ଶରତ୍ତୁଳାଳ ।

(୩) ଦେବାଗ୍ରଜ—ବ୍ରହ୍ମା । (୪) କୁଟ—ପଟତ ।

ନା' ନା' ଏ ସୁରଙ୍ଗୀ	ରସବତୀ ଯୋଷା
ଶଇଳଟି ତାର	ତରଳଙ୍ଗୀ ଖୋଷା ।
ଖୋଷା ମଧ୍ୟେ ପୁଟି	ଦିଶେ ଯା' ମଞ୍ଜୁଳ
ଚଉଁରମୁଣ୍ଡି ସେ	ନୁହଇ ଦେଉଳ ।
(୧) ତେଣୁ ସୁରଙ୍ଗୀର	ଶୋଭା-ପ୍ରେମ-ରସି
ରସିକ ହୃଦୟ	ନିଏ ଆକରଣି ।
(୨) ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଏ	ଦୟା-ଆଶା ହେବ
କେ ଜାଣି ଥିଲୁ ହେ ?	ବରଦ୍ଦା ସାହେବ—
କଲେ ସିନା କେତେ	କେତେ ଟଙ୍କା ସାରି
ଟଙ୍କାରେ କି କରି	ନିପାରେ ସଂସାର ?
ମାଡ଼ିଲୁ ଯେ ଦିନୁ	ଏ ଦେଶର ସୀମା
ସବିଧ ଟଙ୍କାର	ବିବିଧ ମହିମା,
ବଢ଼ିଲୁ ସେ ଦିନୁ	ଧର୍ମ-ଅର୍ଥ-କଳି
ନ ପାରିଲେ ଲୋକେ	ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କଳି ।
ଧର୍ମବତାରକ	ସୁଗ-ଧର୍ମାଳୟ
ଘୋଷୁଅଛି ସଦା	ଟଙ୍କା ନାମେ ଜୟ ।
ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲେ	ନ ଦେଖାଇ ଟଙ୍କା
ଟଙ୍କାଧୀନ-ଧର୍ମ	ମୁହଁ କରେ ବଙ୍କା ।
ଭ୍ରମି ଦେଖ ନାନା	ତୀର୍ଥ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳ
ଟଙ୍କା ଲୋଭେ ପଣ୍ଡା	ସୁବେଶିତଦଳ
ସାରୁ ବାଇଗଣ	ପରି ପୁଣ୍ୟ ମୁକ୍ତି
ବିଦୟ କଲେଣି	ବାଡ଼ି ତର୍କ ଯୁକ୍ତି ।
ମୁଣି ମୁଣି ଟଙ୍କା	ଝୁଣି ଝୁଣି ଆଜ
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ନିର୍ଦ୍ଦୟ	ନିଷ୍ଠୁର ସମାଜ—
କଅଁଳା କନ୍ୟାକୁ	ବିକି ବୃଦ୍ଧ କରେ
ଭସୁଅଛି ସିନା	ଘୋର ନରକରେ ।
ଆଜି ଯେ ସ୍ବଦେଶ-	ହିତ ଅଭିଳାଷୀ
ଟଙ୍କା ଇଙ୍ଗିତେ ସେ	କାଲି ସଂଗ୍ରାସୀ ।

(୧) ରସି—ଦଉଡ଼ି (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) । (୨) ଦୟା-ଆଶା—ଗିରିଗହ୍ବର ଦିଶ ।

(୧) ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କାରେ	କୋଟିଏ ପ୍ରାଣୀର
ତୁଣ୍ଡି ଚପିବାକୁ	ଛନ୍ଦ୍ର କେତେ ବାର ।
ଟଙ୍କା ପଦେ ଆଜି	ବିକ ମାନମଥା
ହରାଇଛି ଦେଶ	ଆତ୍ମ-ସଙ୍ଗବତା ।
ଟଙ୍କା ମହିମାରେ	ମୃତ ବ' ପ୍ରତାପୀ
ଧାର୍ମିକର ଚୁଟି	ହିକେ ଆଜି ପାପୀ ।
ତମ୍ଭ ମୁଣ୍ଡେ କରେ	ମଣ୍ଡୁକ ନର୍ତ୍ତନ
ବ୍ୟାଘ୍ର କର୍ଣ୍ଣ କରେ	ମୁଷିକ କର୍ତ୍ତନ ।
ଉତ୍ତରଲ ଜଣେ	ତୋ କଥାଟି ସତ
ମାତ୍ର ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ	ଅଛି ଭଲ ମତ ।
* “ସୁନ୍ଦରେ ତୁମ୍ଭର	ଅବସାଦ ନାହିଁ
ଯେତେ ଦେଖୁଥିଲେ	ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ ।”
(୨) ଲେଖିଛନ୍ତି ଯାହା	ରାୟ କବିବର
ଲୁପ୍ତ ଅଛି ତହିଁ	ଲକ୍ଷ୍ୟଟି ଭାବର ।
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-	ଉପଭୋଗୀ ନର
କ୍ରିତ ଅଟେ ଶୋଭା-	ପ୍ରୀତ ନୟନର ।
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଯୋଗ
କରି ଲଭେ ନବ	ନବ ଉପଭୋଗ ।
ଇଚ୍ଛାଟି ତାହାର	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତରଙ୍ଗେ
ହସି ହସି ଭାସୁ-	ଥାନ୍ତା ନବରଙ୍ଗେ ।
ସାର ସଂସାରର	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ମାଧୁରୀ
ନିଜ ନୟନାଗ୍ରେ	ରହିଥାନ୍ତା ପୁର ।
ନୋହିଲେ କି ଶିଶୁ	ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲଳୟା
ମାତାକୁ ମାଗନ୍ତା	ସରଗର ଶଶୀ ?

(୧) ମିଛୁଆ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ । (୨) ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ‘ଚଲିକା’ କାବ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ପଦବିଶେଷ: “ସୁନ୍ଦରେ ତୁମ୍ଭର ଅବସାଦ ନାହିଁ, ଯେତେ ଦେଖୁଥିଲେ ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ ।”

* ଶେଷେ ଶେଷେ ଯତ୍ନ ନବତାମୁପେତ,
ତଦେବରୂପଂ ରମଣୀୟତାୟାଃ । (ମାତ)

ସେହି ଇଚ୍ଛା ଆମ୍ଭ
ଦେବଦତ୍ତେ କରି-

ଜମିଦାରଙ୍କର
ଅଛି ଶୋଭକର ।

ବାଳାଟିଏ ପୁଣି
ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଏହା
(୧) ପୁଣ୍ୟଶୀଳା ପତି-
ମହାଦେବଙ୍କର
ନିଦର୍ଶନ ସିନା
ଧନ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ
ଥରେ ଜମିଦାର
ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ
ତା ଦେଖି ଶ୍ରୀମତୀ
ବିନତି ମସ୍ତକେ
କହିଲେ ବ୍ୟାକୁଳା
ଦୁଃଖହାସ ହର,
ପ୍ରାଣ ଭ୍ରଷ୍ଟାଦାନେ
ଶୀତଳସଷ୍ପୀରେ
ହର କୃପାବଳେ
ଲଭିଲେ ଆରୋଗ୍ୟ
ଅଳ୍ପ ଦିନେ ରାଣୀ-
ଦେବଦତ୍ତକୁ କଲ
ସଖୀଟିଏ ବୋଲେ
କିପରି ଜାଣିଲୁ
କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲେ ମୋତେ
ରଜାଘର କଥା
ତା' ଶୁଣି ପ୍ରଥମା
କେଉଁ କଥା ମୋତେ

ଦେଲୁ ପ୍ରତିବାଣୀ
ପାରିନାହିଁ ଜାଣି ।
ପ୍ରାଣା ଶିଶୁମତୀ
ଈଶ୍ଵର ଭକତ-
ଏହି ଦେବାଳୟ
ସାଧନା ହୃଦୟ ।
ସାହେବ ପ୍ରୀତିତ
ନିରାଶ-ମୁକ୍ତିତ ।
ଶିଶୁମତୀ ରାଣୀ
ହୋଇ ଯୁକ୍ତପାଣି,
ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଵରେ
ମମ ପ୍ରାଣେଶ୍ଵରେ
କର ପାର୍ଯ୍ୟଙ୍ଗ
ତୁମ୍ଭକୁ ପୂଜିବ ।
ଦୁଃଖ ହେଲୁ ଦୁର
ଲଲ ବାହାଦୁର ।
କଳ୍ପନା-ବିଳାସ
ନବ କପିଳାସ ।
ସତ କି ଗୋ ସହି ?
କିଏ ଥିଲୁ କହି ?
ନଲଗେ ପରତେ
ଜାଣିଲୁ କେମନ୍ତେ ?
ଦେଲୁ ପ୍ରଭୁଭର
ଅଛି ଅଗୋଚର ?

(୧) ଶ୍ରୀମତୀ—ବୋହୃସମ୍ଭର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଲଲ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ବରହା
ବାହାଦୁରଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ; ବଡ଼ରାଣୀ ।

ଏ ଦେଉଳେ ଅଛି	ଯେବଣ ବାବାଜୀ
ତାକୁ ପରୁର ମୁଁ	କହୁଛି କି ସାଜ ?
ଏପରି ଅଛିନୁ-	କଳ୍ପନା ବିସ୍ତାରି
ଦେବଦତ୍ତ ଦିଗେ	ଗଲେ ସବୁ ନାଶ ।

ତେଣେ ଦେବଦତ୍ତ-	ପାର୍ଶ୍ୱ-ଗଣ୍ଡେ ଜନ
କରୁଛନ୍ତି ହର୍ଷେ	ସ୍ଥାନାଦି ଚର୍ପଣ ।
ଥୋକେ ପଣିପାଇ	ବାଦେନ-ଗହ୍ୱରେ
ଅଳ୍ପ ଦୁରୁ ଘୁଞ୍ଚି	ଆସନ୍ତି ଉପରେ ।
ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନେ	ତତୋଽଧିକ ନର
ମଣ୍ଡି ଛନ୍ତି ଦହ-	ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତର ।
କିଏ କରତାଳି	ମାରି କେ ଜୁହାର
କରି ବୋଲୁଛନ୍ତି	ବାହାର ବାହାର ।
ନାଶବୃନ୍ଦ ଦେଖି-	ବାକୁ ମଧ୍ୟ ମଜା
ବିସ୍ମୟନ୍ତି ଜଳେ	ଭୁଜାରୁଣ୍ଡ ଖଜା ।
ଦଳଦଳ ହୋଇ	ଓଁଡ଼େଇ, ଜରେଲ,
କୁତୁବି, ଗଉର-	ଚୁଲ୍, ମହରେଲ—
ଚଞ୍ଚଳେ ଝୁଙ୍କନ୍ତି	ହର୍ଷ ଅନୁଭବ
ନାଶନେହେ ଗାରି	ସ୍ୱତପ୍ତୁଟା ଛବି ।
କେତେବେଳେ ପାଖେ	ବଡ଼ ମାଛଟାଏ

(୧) ଆସି ଟାଲ ମାରି	ଯଦି ବା ପଳାଏ
ଚମକି ନାଶାଏ	ଗୁହଁ ପରସ୍ପରେ
କହିଥାନ୍ତି କେଡ଼େ	ମାଛ ଦେଖ ତ ରେ !
କେଉଁ ନାଶ ବୋଲେ	ଏ ମାଛଟି ସାନ
ଅଧେ ଛନ୍ତି ପୋଡ଼	ବଳଦ ସମାନ ।
ଛତାଠାରୁ ବଡ଼	ଅଛନ୍ତି କଇଁଛ
ମରିଯିବ ମୁହଁ	କହୁଥିଲେ ମିଛ ।
ସମର୍ଥଲ୍ ଜଣେ—	ହେଲେ ସତ ହେବ
ସେ ମାଛ ତ' ନେଲେ	ପୋଡ଼ ଝିଙ୍କି ନେବ ।

(୧) ଟାଲ—ବୃହନ୍ନାସ୍ୟ ସନ୍ତରଣଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତୁଷ୍ଟ ଜଳାଂଶ ।

(୧) କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲେ ମାଛ	ଆମ ଗାଁ କାଁଟାରେ
(୨) ଗୁଡ଼ ହେଲେ ଖାଲ	ଚରନ୍ତ ଭିଟାରେ ।
କାହାଠାରୁ ଶୁଣି	କେବଣ ଯୁବକ
ଆମ୍ଭ ଅଭିଜ୍ଞତା	ପ୍ରକାଶି ହେବ
ଅଙ୍ଗୁଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶେ	ଦେଖାଏ ସଭର
ଦେଖ ଗୁଣ୍ଡୀମାନେ	ସେଇଟି ମଗର ।
ତାଙ୍କ ଆଗୁ ଆଗେ	ଦେଖିପାରି ଜେମା
ସହାସ ହରଷେ	ବୋଲେ ସତେ ଭେ ମା'
ପୋଡ଼ାକାଠ ପରି	ଦିଶୁଛି କେମନ୍ତ
(୩) ସାର ହେଲୁଣି ମୋ'	ସବୁ ଦହସତ ।
ଅନୁତାପି ଏକ	କୋମଳ-ବଚନା
ବୋଲେ ମୁଁ ପାପିନୀ	କିପା କଲି ମନା ?
(୪) ଆସିଥିଲେ ଦେଖି-	ଆନ୍ଧା ମୋର କଳା
ନ ଆଣିବାରୁ ସେ'	କେତେ ଦୁଃଖ କଲୁ ?
ଉତ୍ତରିଲ ଜଣେ	କିପା ଏତେ କଥା
ସଙ୍ଗେ ଆଣିବାକୁ	ଲଗିଲ କି ବ୍ୟଥା ?
ଶୁଣି ମଧୁକଣ୍ଠୀ	ଦେଲୁ ପ୍ରତିବାଣୀ
ନ ଆଣିଲି ମା' ଏ	ଯୁଗ କଥା ଜାଣି ।
ବଢ଼ିଲୁ ହିଅର	ଉଛୁଳା ବଇସ
ଭାବିଲି କିଏ ବା	କହିଦେବ କିସ ?
ଦାଣ୍ଡେ ଭିଟେ ଖସି	ପଡ଼ିଲେ ମହତ
ହସିବାକୁ ରଣେ	ଛନ୍ତି ଶତ ଶତ ।
ସେଥିଲୁଣି ତାକୁ	ଏପରି ସ୍ଥାନକୁ
ଆଣିବାକୁ ସେତେ	ନଇଲ ମନକୁ ।
ସୁଗ୍ରବେ ତ' ରମା	କଳହ-ଚତୁର,
ତର୍କ-ସମର୍ଥନେ	ହୋଇ ଆଗଭୁର
କହିଲୁ—ଯା ମନ	ରହିବ ପାପରେ
ରଖିଲେ ହେଁ ତାକୁ	ପରଦା-ରୂପରେ ।

(୧) କାଁଟା—ବୃହତ୍ ଜଳାଶୟ । (୨) ଭିଟା—ଛୁଲଭାଗ । (୩) ଦହସତ—ଶ୍ରମ ।
(୪) କଳା—କଳାବତୀନାମ୍ନୀର ଶକ୍ତିତ ନାମ ।

ସାଧୁନେବ ସେହୁ	ନିଜର କାମନା
ଅଟକାଇ ପାରେ	ନାହିଁ ବାଧା ମନା ।
ନୋହିଲେ ଯାହାର	ମନ ନିରମଳ
ଯହିଁ ଥିଲେ ତାର	ଇଜତ ଅଟଳ ।
(୧) ସେ କାଦୋ ମାଡ଼ିଲୁ	ସେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବ
କାହାର କି ଗଲୁ	କେ କିସ କହିବ ?
ନ ଦେଖି ଆମକୁ	କେବଣ ଭଣଜା
କେ' ବହୁ କହୁ ତ'	ଦେଖିବ ତା ମଜା ।
କଳହକୁ ଡରି	କଳାବଢ଼ର ମା'
ବୋଲେ କି କହୁଛି	କି ବୁଝିଲୁ ରମା ?
କଥା ପଡ଼ିନାହିଁ	ପୁଣ୍ୟ ବା ପାପର
ଭଲ ସୁସ୍ୱାଦି	ନୁହେ ତା ବାପର ।
ସଞ୍ଜ ହେଲେ ତାକୁ	ଅନ୍ୟର ଦୁଆର
(୨) ମାଡ଼ି ନ ଦିଏ ସେ	କି କହିବୁ ଆର ?
ପୁଅଠାରେ ସିନା	ବାପର ଆକଟ
ଝିଅ ଲାଗି ସେ ତ'	ଭାରି ଛଟପଟ ।
ନୋହିଲେ ଏପରି	ଉଛବ-ଭୁଇଁକ
ଝିଅକୁ ନଆଣି	ଆସନ୍ତୁ ମୁହିଁ କି ?
ପ୍ରିୟଙ୍କ କଥା ତ	ଝିପିର ବରଷା
ଲାଗିଥିଲେ ବନ୍ଦ	ନହୁଏ ସହସା ।
କଳା-ମା' କଥାରେ	ଖୋଜି ଛୁଦୁ ଭାବ
ପୁଣି ଦେଇଥିବ	କେ' କିସ ଜବାବ ।
(୩) ତୁ ଶୁଣିଥିବୁ ଗୋ	ଉପଳ-ଉରସି,
ମୁଁ ତ ସ୍ଥାନାନ୍ତର	ଗଲି ହସି ହସି ।

(୧) କାଦୋ—କାହୁଁ (କର୍ଦ୍ଦମ ଶବ୍ଦ) । (୨) ଆର—ଆଉ, ଅନ୍ୟ ।

(୩) ଉପଳଉରସୀ—ବଞ୍ଚିତ ସ୍ଥାନର ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ନଦୀଶଯ୍ୟା ଦୃଶ୍ୟାନୁସାୟୀ ସୂରଜୀପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ସନ୍ଦୋଧନ ପଦ ।

ନିକଟ ଗ୍ରାମର	ଦର୍ଶକ ସକଳେ
ଅବଗାହି ଦନ୍ତା,	କଦିଅନ୍ତା ଜଳେ,
ପୁରେ ବାହୁଡ଼ନ୍ତି,	ନାଟ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତର
ଗୁଣ ଦୋଷେ ବାଢ଼ି	ମତ ମତାନ୍ତର ।
କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲେ ରଜା	ଠାଣିଟା ଅସଲ
କେ ବୋଲଇ ରାଣୀ	ନାରୁଥିଲା ଭଲ ।
ଆନ କେହି ବୋଲେ	ସେ ଗୁଡ଼ାକ ଗୁଡ଼
ଦୁଇ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯଦି	ନୋହିଥାନ୍ତେ ମାଡ଼,
ନାଟ କେବେ ଧରି	ଥାନ୍ତା କି ଯମକ ?
କି କରନ୍ତା ଠାଣି-	ମାଣି-ଝଙ୍କମକ ?
କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲେ ଅତା-	ସାର୍ବ-ସଙ୍ଗୀତର
ଭଲ ନ ଲାଗିଲା	ଗୋଟିପିଲା ସ୍ଵର ।
ହାରମନିବାଲା	ଥିଲା ଜଣେ ଖାଲି
ନୋହିଲେ ମୁଁ ମାରି	ଦେଇଥାନ୍ତି ତାଳି ।
ଏହିମତେ ନାନା	ଆଲୋଚନା କରି
କଲିଲେ ଯେ ଯାହା	ପଥ ଅନୁସରି ।
ମୁହଁ ମଧ୍ୟ ଏକ	ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁଙ୍କର
ଉଚିତାନୁସ୍ତେଧ	ମଣି ହିତକର,
ମାଧ୍ୟମନ ତାପ	ମନେ ଅନୁଭବ,
(୧) ଆଣିଲି “ମନ୍ତ୍ରୁଲ	ପାଲି”ର ପଦସା ।
ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମ ସ୍ଥିତ	ବଇଷ୍ଣବ ଘର
ମାତୁଳାଳୟ ମୋ	ସେହି ବନ୍ଧୁଙ୍କର ।
ତହିଁ ରହି ଯଥା-	ଯୋଗ୍ୟ ସମାଦରେ
ଚିତ୍ର ନିବେଶିଲି	ଭାରଣ ପାଦରେ ।
ଧରପୁଷ୍ପେ ରବି	ଅବରଳ ଖସି
କରଇଲେ ବେଳୁଁ -	ବେଳକୁ ପ୍ରଖର ।
ଅଙ୍ଗ-ତଟ-ପଠା	କ୍ଷେପ ଇଷ୍ଟଦିନ,
ନିମେ ନିମେ ହୋଇ	ଆସିଲା ବିଜନ ।

(୧) ମନ୍ତ୍ରୁଲପାଲି—ଏହି ଗ୍ରାମ ଜଗଦଲପୁର ଥାନାନ୍ତର୍ଗତ ଲକ୍ଷ୍ମେଶ୍ଵର ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ
ଅବସ୍ଥିତ । ପଦ୍ୟ—ବାଟ ।

ପଥକ ପଥରେ	ଲଗି ଧୂଳି ବାଲି
(୧) ଭୁବୁର ପରାଏ	ଲଗିଲଣି ଖାଲି ।
ତପ୍ତ ପ୍ରଭାତନ	ବହୁଲ ପ୍ରଖରେ
ଆବାସ ଆଶ୍ରୟ	ନେଲେ ନାଶନରେ ।
(୨) ଛେଳି ଗୋ ମହୁଷ	ଆଶ୍ରିଲେ ଗୁହାଳ
(୩) ପାଇବାକୁ ଥର	କୁଣ୍ଡାଦି ପୁଆଳ ।
(୪) ଫେନିଲ ଭୁଣ୍ଡରେ	ସଇରିଭଗଣ
ନେତ୍ର ମୁଦି କଲେ	ଚର୍ଚ୍ଚିତବଦନ ।
(୫) ଓଳିତଳେ ଅଳ୍ପ	ଓଲ ସ୍ଥାନ ପାଇ
ପ୍ରଶାସିଲ ଶ୍ଯାନ	ରସନା ଲମ୍ବାଇ ।
ବସିଲ କୁକୁଟ	ଖୋଳି ଓଦା ମାଟି
ପ୍ରକମ୍ପିତ କଣ୍ଠେ	ମେଲି ଅଳ୍ପ ପାଟି ।
ଗୁଲୁଛୁବ୍ବେ ଗୁଞ୍ଜି	ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତପନେ
ଗାଳିଦେଲ ପାରା	ଦୁର୍ଦ୍ଦୁରୁକୁ-ସ୍ବନେ ।
(୬) କେ' ବା ଆଶ୍ରି ତବା	କାକର ବଖରା
ମନକୁ ବୋଧୁଲ	କି କରବ ଖର୍ବ ?
(୭) ଓଦା ଅଙ୍ଗୁଳ କେ	ଛୁଡ଼ି ପରେ ଲଦି
ପହୁଡ଼ିଲ ଦୁଖେ	ପାରି ଖଟ ଗଦି ।
କେ' ବା ଭୁନଟିକା	ମାଣି ପାନ ଖାଇ
ଘରେ ଘରେ ହେଲ	ମଉଜ ଦେଖାଇ ।
ଗାଇଲ କେ ଧୀରେ	“ମଥୁରା ମଙ୍ଗଳ”,
(୮) କେ ଝାଡ଼ିଲ ‘ଧାଡ଼ି’	ଝଙ୍କାରିଣ ଗଳି ।
କେତେକ ସୁବକ	ଖେଳି ରଙ୍ଗ ତାସ
ଉପଭୋଗ କଲେ	ଅମୋଦ ଉଲ୍ଲାସ ।

(୧) ଭୁବୁର—ଭସ୍ମାଗ୍ନି । (୨) ଗୁହାଳ—(ଗବାଳୟ ଶବ୍ଦକ) ଗୋରୁ ମହୁଷାଦି
 ରହୁବା ଘର । (୩) ପୁଆଳ—ପାଲ । (୪) ସୈରିଭ—ସୋଡ଼ । (୫) ଓଲ—ଓଦା ।
 (୬) ବଖରା—କୋଠରୀ । (୭) ଅଙ୍ଗୁଳ—(ଅଙ୍ଗପ୍ରୋଛ୍ଛନ ଶବ୍ଦକ) ଗାମୁଛ ।
 (୮) ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଚରୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷରୀ ବ୍ରହ୍ମପାଠକୁ ‘ଧାଡ଼ି’ କହନ୍ତି ।

ଟୋଙ୍କ-କୋଳାହଳୁ	ଶୁଣି ଛକା ଛକା
(୧) ମନେ କଲି ତହିଁ	ଲଗିଥିବ 'ଛକା' ।
ବାଳକ ବାଳିକା	ହୋଇ ଦଳଦଳ
କ୍ଷୀତ୍ରା କଲେ	ଆମ୍ଭ-ତରୁ-ତଳତଳ ।
ଦରପୋଡ଼ି ଡର	ଜଣାଇ ଦାଣ୍ଡରେ
(୨) ଡାକ ଦେଲୁ ଗଣ୍ଡା	ପ୍ରଳୟ-ଭୁଣ୍ଡରେ ।
ବମ୍ବର, ତେନ୍ତୁଳି,	ବୃର, ସହକାର
ପାଦସ୍ଥ ଉଠିଲୁ	ଝିଙ୍କାର ଝିଙ୍କାର ।
ବହୁଶାଖ-ବଟ	ଗହଳ ପଲ୍ଲବେ
ରଥ ମେଲି ପିକ	ଲୁଗିଛି ମାରବେ ।
(୩) ମହୁଲ ବୁରେଇ	ଜଗି ଥାଏ ଥାଏ
କପୋତ କୁଁ କୁଁ-କୁଁ-	ଧାରଙ୍ଗୀ ବଜାଏ ।
ଥରେ ଥରେ ଲତା-	ବୃତ ବୁଲୁ ତଳୁ
(୪) ରାବଦିଏ ଚମ୍ପା	ଠିକ୍ କଲୁ, ଠିକ୍ କଲୁ ।
କାହାକୁ କହେ ସେ	କେଉଁ ଗୁଣ ଦେଖି
ଚମ୍ପା ମନୋଭାବ	ନପାରିଲି ଲେଖି ।
ସହସା ଶ୍ରବଣେ	ଟଙ୍କ-ଦଣ୍ଡ ସ୍ବନ
ବାଜିବାରୁ ମନ	ହେଲୁ ଛନ ଛନ ।
ଘଟନାଟି କହ-	ଦେଲୁ ସୁଦ୍ଧ-ରାଣୀ
ମନ୍ଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା-	ସମୟ ହେଲୁଣି ।
ଜାଠରକ ଝି ପୁ।	ଭୁଟାଇ ଝୁଟିତ
ଦେବଦତ୍ତ ଦିଗେ	କଲି ତହୁଁ ଗତି ।
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବ୍ୟାପାର	ନାହିଁ ଅବଶେଷ-
ଦୁଷ୍ୟ ସୁଲେ କଲି	ସେ କାଳେ ପ୍ରବେଶ ।
(୫) ବାରୁଣୀ ବାଳାର	ହେମନ୍ତକ ଦରେ
(୬) ପଶିଲେ ରସିକ-	ରବି ପ୍ରେମଭରେ ।

- (୧) ଛକା—ସ୍ତ୍ରୀ ଖେଳବଶେଷ । (୨) ଗଣ୍ଡା—ଗ୍ରାମ ଚୌକଦାର ।
 (୩) ବୁରେଇ—ଜଙ୍ଗଲ ଛେଟ । (୪) ଚମ୍ପା—ତମ୍ବା, ବୁଲ୍ ବୁଲ୍ ପକ୍ଷୀ ।
 (୫) ବାରୁଣୀ—ପଣ୍ଡିତଦଳ, ବେଶ୍ୟା । (୬) ରସିକ—ରସତ୍ରାସ୍ତ୍ର, ଲମ୍ପଟ ।

(୧) ସନ୍ଧ୍ୟା-କାମସେନା	ଅନ୍ଧାର-କବାଟ
ପକାଇ ଅଟକ	କରି ଦେଲା ବାଟ ।
ଦେଖି ନାରକପୁ-	ବୁଦ୍ଧର ସନ୍ଧ୍ୟାର
ଦଳଦଳ ପକ୍ଷୀ	କଲେ ଛୁଟିକାର ।
ଉଡ଼ି ଉଡ଼ି ଧୂଳିକା-	ରିଲେ ଚମଟଟା ।
ପୋଡ଼ୁ ଲୋ ପାପିନି,	ତୋର ପାପଛଟା ।
ପାପ ହେବ ବୋଲି	ତୋ ମୁଖ ଦର୍ଶନେ
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ତେଣୁ	ସାଧୁ ଭକ୍ତ ଜନେ
ପ୍ରାଚୀ ଅଭିମୁଖେ	ମାରବେ ନିଶ୍ଚଳେ
ବସିଥାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ-	ଉପାସନା ଛଳେ ।
ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ସନ୍ଧ୍ୟା	ପାଇ ନିନ୍ଦା ଗାଳି
ମୁହଁଟା ଶୁଖାଇ	ଦିଶିଗଲା କାଳୀ ।

ମାରବନ୍ତେ ଫମେ	ପିକ କାକ ଶୁକ
(୨) କୁନ୍ତନ ନିଃସ୍ଵନେ	ବାହାରିଲା ଘୂଳ ।
(୩) ସତେ ଯେହ୍ନେ ଘନ	ଦିନଦୁଃଖିତର
ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିତ	ସେ ଅଧିକତର ।
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଃଖୀ	ଭାସି ଦୁଃଖଜଳେ
ବିଳସୁଥିଲେ ହେଁ	ଜୀବନ ବିକଳେ,
ବିଳାସୀ ହୃଦରେ	ନ ଭେଦଇ ତାହା
ନ ବାହାରେ ତାର	ମୁଣ୍ଡ ଶୁଷ୍କ ଆହା ।
ନିଜ ଗୁଣେ ଏହି	ଭାବକୁ ପ୍ରକାଶି
ତାର-ମୁକାହାର	ଖଣ୍ଡ-ଶଶୀହାସୀ-
ଯାମିନୀ-କାମିନୀ	ଚକଚକ-ଅଙ୍ଗୀ
ଅଇଲା ବିପ୍ରାର	ଜକଜକ-ଭଙ୍ଗୀ ।
ଗତ ରାସ ପରି	ନାଟ୍ୟ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ
ଯେହ୍ନେ ସ୍ଥାନେ କଲେ	କୃତ ପ୍ରଦର୍ଶନ ।
ପ୍ରକୃତି-ନର୍ତ୍ତକୀ	ଶୋଇଥିଲା ଥକ
ସପନ ଦେଖି କି	ଉଠିଲା ଚମକ ?

(୧) କାମସେନା—କୁଟୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ । (୨) ଗୁଳ—ପେଟକ । (୩) ଦିନଦୁଃଖିତ—
ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ।

ପ୍ରତିଧ୍ବନି ରୂପେ	ବାକ୍ୟଦେବୀ ସଗ୍ଧା
ତଡ଼ିଦେଲା ବନ-	ଗିରିର ଜଡ଼ତା ।
ଜଡ଼ତା-ନାଶିନୀ	ବାଗ୍‌ଦେବୀ ପୟରେ
ମାଳା ଗୁଚ୍ଛି ଦେବା-	ଲଗି ଭକ୍ତିଭରେ
ମାନବ ପ୍ରକୃତି-	କୁସୁମ ଚୟନେ
ଲଗିଲି ଯେତକି	ପଡ଼ିଲା ନୟନେ ।
କେତେକ ଗ୍ରାମର	ନାଟ୍ୟ-ସଙ୍ଗୀତର
ରସେ ନ ରହିଲା	ମାନସ ମୋହର ।
(୧) ବନ୍ଦାର ସଙ୍ଗୀତ	ଦେଖୁଥିଲି କ୍ଷଣେ
ତନ୍ଦ୍ରାଦେବୀ ନୃତ୍ୟ	କଲେ ମୋ ଈଷଣେ ।
ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ରହସ୍ୟ-	ମୟ କେତେ ସ୍ଥାନ
ଭ୍ରମୁ ଭ୍ରମୁ ନିଶା	ହେଲା ଅବସାନ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ଦ୍ଦଳ	ନିରାପଦ ସ୍ଥଳ
ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ହଜି-	ଗଲା ଧୈର୍ଯ୍ୟବଳ ।
ଦୋକାନୀଟାକୁ ମୁଁ	କଲି ଅନୁନୟ
ସୁକଟିଏ ନେଇ	ଦେବାକୁ ଆଶ୍ରୟ ।
ବହୁକଷ୍ଟେ ସେହୁ	ଗଢ଼ିଲା; ଦୋକାନେ
କ'ଣୁ ଅଳ୍ପ ଯାହା	ବାଜିଲା ମୋ କାନେ ।
ନଜାଣିଲା ପର	ରହି ରୁପରୂପ
ସହନେଲି ଗୁପ୍ତ-	ମଜା ପ୍ରେମାଳାପ ।
ଭବିଳ ନିର୍ଦ୍ଦୟ	ସ୍ଥାନ କାହିଁ ଆଉ ?
ଯହିଁ ଶିବ ତହିଁ	ଶିବାରର ଦାଉ ।
କେ କହେ କାମକୁ	ଦହିଲେ ଶଙ୍କର ?
ଶଙ୍କର ନିଜେ ତ'	ଭୟ କଲେବର ।
ଦବାନାଥ ପୁରେ	ଯିବାପାଇଁ ଖଟି
ବଳପିଲ ଉଷା-	ଯୋଷା ପିକକଣୀ ।
ଦଗାଳି ଆବଳ	ପ୍ରତିଧ୍ବନି ଛଳେ
ପ୍ରବୋଧଲେ ଭାସି	ଶିଶିରାଶ୍ରୁ ଜଳେ ।

ପ୍ରକୃତ-ଜନନୀ	ପ୍ରସାଦୀ ଶୋଭାର
ପାଦେ ସଜାଡ଼ିଲୁ	ପରିଆଣି ଭାର ।
ଶ୍ରୀଫଳ, ଅର୍ପୁଣା,	କେନ୍ଦ୍ର, କଷି ଚୂର
ଫଳ ସଙ୍ଗେ ବଣ-	ମଞ୍ଜିକାର ହାର ।
ଅଧ୍ୟତ୍ମ-ଶାନ୍ତୀ	ଗୁଞ୍ଜି-କୁଞ୍ଜି-ଶୟନୀ
ଦେୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ	ହୋଇଗଲା ଖଞ୍ଜା ।
ମଠ ହେବ ବୋଲି	ରଙ୍ଗ ପାଟ ଶାଢ଼ୀ
ଝଟିତ ହିଅର	ଲଗି ଦେଲୁ କାଢ଼ି ।
ଜନନୀ ଚରଣେ	କରଣ ପ୍ରଣତ
ବାହାରିଲୁ ଧୀରେ	ଭଷା-ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠା ।
ବଧୁ ସହଯାତ୍ରୀ	ସ୍ଵରୂପେ ସମୀର
ଗନ୍ଧ ବହୁ ଗତି	କଲୁ ଧୀର ଧୀର ।
ଜଳ ଅଗ୍ନି ଦେବ	ସେ ସଙ୍ଗେ ହୃଦାରେ
ବାହାରିଲେ ବାସ୍ତବ	ଦାବ-ଧୁମାକାରେ ।
ବିଚିତ୍ର ବାଦଲ	ରୂପେ ଲଭି ମୁଦ
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ବାହାରିଲେ	ସକଳ ବିରୂପ ।
ଶ୍ରେଣି ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶା	ଦେନ ଦିକ୍ଷିତଶେ
ବାହାରିଲେ ପେଟ-	ଜ୍ଵାଳା ନିବାରଣେ ।
ଝିଙ୍କାର-ଝୁଣିଆ-	ଲଗା ଭଷା ପାଦ
ଚଳାଇଲୁ ପ୍ରାତଃ-	ଶୁଭ ଶଙ୍ଖନାଦ ।
ମଧୁପ-ଶଙ୍କୁଆ	ଦୁର୍ଜ-ଦୁର୍ଜ-ନାଦେ
ପଥ କଢ଼ାଇଲୁ	ପରମ ଆହ୍ଲାଦେ ।
ସେହି ସଙ୍ଗେ ଦେବ-	ଦହ ରଙ୍ଗୋସ୍ତବ
ଅପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହେ	ଯୋଗ ଦେଲୁ ଜବ ।
ରବି-ଭଷାଦେବୀ	ନବୀନ ମିଳନେ
ନେତ୍ର ପୂତ ହେଲୁ	ପରି ହେଲୁ ମନେ ।
ପ୍ରାତଃ ନିତ୍ୟକର୍ମ	ସାରି ଚରତରେ
(୧) ପଶିଲ ବାଦେନ	ଗୁଡ଼ମାରଣରେ ।

ନମୋଜ-ଦୀପକ	ଗହ୍ମର ଭିତର
କି ବା ସେ' ଦେବଦହ-	ଦେବା କୋଠାଘର ?
ଚମଟାଙ୍କର	ଗମନାଗମନେ
ବରକ୍ତ କୌତୁକ	ମିଶିଯାଏ ମନେ ।
ମନ ପାଶେ ଗିରି-	ଗର୍ଭୋପଳ ରୁହିଁ
ମାଡ଼ିବସିବ କି ?	ପୌର୍ଣ୍ଣିକ ବୋଲେ 'ନାହିଁ' ।
ତଥାପି ବଶ୍ୟାସ	ନକଲ ମାନସ
ମାନସର ପିତ୍ର	ଧରିଲ ସାହସ ।
ବାହାରିଲ ଶୁଦ୍ଧ	ନପାରି ସମ୍ଭାଳି
ଭୟ-ବିକଳ ତ	ଧୀର ପଦ ଶୁଣି ।
ଗୁମ୍ଫା ସମ୍ମୁଖୀନ-	ସମୁଦ୍ର ଶିଳାରେ
ଉପବସ୍ଥ ହେଲି	ମତ୍ସ୍ୟ ଦିବ୍ୟାରେ ।
ଦେଖିଲି କୁନ୍ଦୀର	ଭସୁଛି ଦେବଦହେ
(୧) ଖଣ୍ଡାଧାର ନଭ	ବନ୍ଧୁର ବିଭ୍ରହେ ।
ମଗ୍ନ-ସନ୍ତରଣେ	ରଖି ହିଂସ୍ର ଛଟା
ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବେ	ଦେଖାଏ ମୁଣ୍ଡଟା ।
ସୃଜିବ ଏ କାହିଁ	ବୃହନ୍ନାଥ ଟାଳି
ନମ ପ୍ରସାରିତ	ଲହରୀର ଜାଲି ।
(୨) କାହିଁ ଜଳଭୂଆ	ଗୁମ୍ଫା ସମ୍ମୁଖରେ
ଦେଖାଦେଇ ଜଳେ	ପଶିଯାଏ ଖରେ ।
ଦୋଳୁଛି ଦେବଦହେ	ସ୍ଵରକ ଲହରୀ
ଭକ୍ତହୃଦେ ହରି	ପ୍ରେମାମୃତ ପରି ।
ଅନାଇ ଶୁଷ୍କ	ଭୁଞ୍ଜି ଶୃଙ୍ଗଧର ।
ମଧୁଚନ୍ଦ୍ରିତ ତୋ	ଭୁଞ୍ଜି-ରାଜଧର ।
ସ୍ଫଳନ-ଉନ୍ମୁଖ	ଶୃଙ୍ଗ ବିଲେକନେ
ଠେଲିଦେଲ ପରି	ଲଗୁଥାଇ ମନେ ।
ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ-ଉତ	ଗଣ୍ଡ ଶୈଳ ଧାଡ଼ି
ହୋଇଅଛି ଯେହ୍ନେ	ବନ୍ୟ ପାରାବତ୍ସ୍ଵ ।

କାହିଁ କ୍ଷମାଗତ	ବିପ୍ରର ପ୍ରସ୍ତର
କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ନନ୍ଦ	ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରସ୍ତର ।
କଳ୍ପନାରେ ପୁଟି	ପଡ଼ୁଅଛି ସ୍ବଚ୍ଛ
କବା ସେ ପ୍ରକୃତ	ପ୍ରାସାଦ-ପାବନ ।
ଦେଖି ବିପନ୍ନସୁ-	ଗ୍ରାବ ଭରସ୍ତ୍ରୀନ
ସୁତ ରଖେ ଉପୁ	ଭବ ଚରଦନ ।
ମହଲ, ପଲ୍ଲୀ,	ବେଲ, କଉ, କେନ୍ଦୁ,
(୧) ହରିଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା,	କୁସୁମ, କାକେନ୍ଦୁ,
ସର୍ଗି, କୁରେ, ଭେରୁଁ,	ଅସିଳା, ଗନ୍ଧାର,
କରଲ, କରଞ୍ଜି,	ଖରଲ, ସୁନାର,
ଧାମନ, ବାନ୍ଧନ,	ସାହାଜ, ଭେଲୁଆଁ,
ଧର୍ମ ସ୍ବ, ଧାତୁଳ,	କୁରୁଲୁ, କୁରୁଆଁ,
ଖଇର, ଖଇସ,	ହଲନ, ଆଁ କେଲ,
କେକଟି, ଶାଳିହା,	ଧୁବେନ, ପାଁକେଲ,
ଶେମେଲ, ପାତେଲ,	ବାଞ୍ଜି, ମୁଣ୍ଡି, ଚୂର,
ଆଁଛି, ବଲଦିଆ,	ମୁଖା, ଲଣ୍ଡିବୁର,
ଢ଼ିଟୋ, ଶିଶୁ, ବିଜା,	ସେହୁ, ପଣପଣା,
ଗୁଞ୍ଜି, ବାଞ୍ଜିଜ,	ଲଟିବୁରେରଣା—
ମୁରଜି, ଏ ଆଦି	ଚରୁଲତାକୁଳ
ଘେନି ଭଜରଜ	ମଣ୍ଡିଛି ତୋ କୂଳ ।
ଦେଖିଲ ଆବର	ତୋ ଶର ପ୍ରାଚୀର
ଚର ଶୁଦ୍ଧ ଦୃଶ୍ୟ	ଦାନ୍ତଡ଼ିଡ଼ିର ।
ଦେଖି ସେହୁପରି	ଭରା ଶୋଭା ଠାଣି
ନେଲି ଗୋ ମୁରଜି,	ସେକାଳେ ମେଲଣି ।
ଏବେ ଆସିଥିଲି	ଭକ୍ତି-ହଞ୍ଜାବେଶେ
ତୋ ଶୁଦ୍ଧ ଚରଣ	ଚପଟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।
ତୁ ସିନା ଚଟିନ,	ନାନା ବାଧାବିପ୍ଳବ
ଶଙ୍କଟରେ ଭିଲେ	ନୋହି ଉଦବିଗ୍ନ,

ଯୁହି କାଳ ସଙ୍ଗେ	ରଜନୀ ଦିବସ
ଲଭୁଛୁ ଜୀବନେ	ସିଦ୍ଧି ପୁଣ୍ୟ ଯଶ ।
ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ର ସେପରି	ଚନ୍ଦ୍ରାକୁଳ ମନେ
ଅଶାନ୍ତ-ଦୁର୍ଗତି-	ଜଡ଼ିତ-ଜୀବନେ,
ପୁଟାଇ ପାରିବି	ତୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛବି
ଶକ୍ତି ମୋର କାହିଁ ?	ସରିତ-ସାଧବ !
ଯାହାହେଉ ଖଣ୍ଡ-	ଆଲୋଚ୍ୟ ତୋହର
ରସି ଚରିତାର୍ଥ	ହେଲ ମୋର କର ।
ନୁହଇ ମୁଁ କବି,	ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲେଖକ
ଅବା ଉଚ୍ଚ-ଶିକ୍ଷା-	ପ୍ରାପ୍ତ-ସୁପାଠକ ।
ଶିଶୁଖେଳା ଭଳି	ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦ୍ମାସନା
ସେବାରେ ଆଦାଲ୍ଲୁ	ବଳିଛି ବାସନା ।
ହେଲେହେଁ ମୁଁ ବାଣୀ	ନଗଣ୍ୟ ସନ୍ତାନ
ମୋ ଲେଖକେ ହୁଏ	କମଳାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ।
ପୈତୃକ୍ୟୁତୀ ସେଗେ	ପ୍ରାଣ ସ୍ବରୂପାନ୍ତ
ମାନସ ମୋହର	ବିବ୍ରତ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ।
ସ୍ବେଚ୍ଛିବାକୁ ବେଶି	ଦୁଃଖଶୋକ-ହିକ୍କା
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ରାଜ୍ୟଟା	ଆଣିଅଛି ଠିକା ।
ଅନୁଡ଼ିଶାଳେ ମୋ	ଦେଖିବାକୁ ମୁଖ
ସଉଙ୍କ ପହିଲେ	ଜଗିଥିଲୁ ଦୁଃଖ ।
ସୁରଙ୍ଗି ଗୋ, ସେଇ	ଦୁଃଖର ଆଶ୍ରେଷେ
ଚର ବନ୍ଦ ମୁହିଁ	ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ କ୍ଳେଶେ ।
ପ୍ରାଣ ମୋର ହୋଇ	ଗଲ୍ଲଣି ପଥର
ନେତ୍ର ଯେହ୍ନେ ଅଶ୍ରୁ	ଜଳର ନିର୍ହର ।
ଆଗରୁ କେତେକ	ବଡ଼ ବଡ଼ ଭାଇ
ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି	ସ୍ବର୍ଗଦୋଷ ଗାଇ ।
ଅନୁକରଣ ଏ	ନୁହେ, ଅନିବାର
(୧) ଶିଶୁକରଣର	ସ୍ବତଃ ଅଶ୍ରୁଧାର ।

ଲଭିଅଛି ସିନା	ନରକନ୍ତ ମଣି
ନରୁ ଭାଗ୍ୟ ମୋର	ଦୁଃଖ-ବିଷେ ପଣୀ ।
ଜୀବନ ମୋହର	ନାନା ଅଶାନ୍ତର
ହୋଇଛି ନର୍ତ୍ତନ-	କୁର୍ଦ୍ଦନ-କୁଟୀର ।
ନିରନ୍ତର ମୋର	ଅନ୍ତରାତ୍ମା-ଦଳ
ଉଠୁଛି ଉଚ୍ଚାର	ହାହାକାର-ମନ୍ତ୍ର ।
ପଡ଼ିବ ସିନା ମୁଁ	ଶୂନ୍ୟ ମାୟାଗାନ୍ଧର
କିସ ଅଛି ମୋର	ଜୀବନ-ସଂସାରେ ?
କାହିଁ ହର୍ଷ-ରବି	ସୁଖ-ଚନ୍ଦ୍ରମୋ ?
ଦୈତିଅଛି ନିତ୍ୟ	ନରକାଶ୍ୟ-ଅମା ।
ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ-	ଶାନ୍ତିର ସୁଚକା
ଆଶା ଥିଲେହେଁ ତା	ଆଶା ମରାଜକା ।
ଆଶା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯା'	ବିଶୁଦ୍ଧାଏ ସୁନା
ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ	ପାଲଟଇ ତୁନା ।
ଭାଗ୍ୟଦୋଷ ଏ କି	ଦଇକ-ଟାପର
ବୁଝି ନ ପାରେ ମୁଁ	ଜ୍ଞାନ-ବୁଦ୍ଧି-ହର ।
ଚଖାଇବାକୁ କି	ଅସାର-ଡକ୍ରତା
ରଖାଇଛି ବଧୂ	ସଂସାରେ ମୋ ସନ୍ତ ?
ମୋ ସଳଖେ ବଧୂ	ଥୁବ ଯାକୁ ରଖି
ମୋ ଅନୁଭୂତ ସେ	ପାରିବ ପରଖି ।
ଆସିଛି ଯେପରି	କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଭବେ
ବାହୁଡ଼ିବ ପୁଣି	ସେ ହୃଦନ ରବେ ।
ଦେଖି ପାରିବ କି	ସୁଖର ଲପନ ?
ଦେଖିବାକୁ ଯାହା	ନପାଏ ସପନ ।
ସରି ତ' ନଯିବ	ଗୋ ସରତ-ରାଣୀ !
କେତେ ଗାଇବି ମୋ	ଦୁଃଖର କାହାଣୀ ।
ଯାଉଛି ସୁରଙ୍ଗି,	ଦେନ ନମସ୍କାର,
ସେ ସଙ୍ଗେ ଲେଖନୀ-	ଅଶ୍ରୁ-ମୟ ଗାର ।

ଧନ୍ୟ-କଳିକାଳ

ଅଭିମତ

ପ୍ରିୟ ଖଗେଶ୍ୱର ବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କର ‘ଧନ୍ୟ-କଳକାଳ’ର ରଚନା ମୋତେ ସୁନ୍ଦର, ସରସ ଓ ତମକ୍ତାଶ୍ରୀ ବୋଧ ହେଲା । ପଦଶୁଦ୍ଧି କୌତୂହଳୋଦ୍ଦୀପକ-ଭାଷା-ଭାବରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ମନୋହର ହୋଇପାରିଅଛି ।

କେତେକ ପଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଏପରି ହୃଦୟଗ୍ରାସୀ ହୋଇଅଛି ଯେ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ି ଆମୋଦ ଉପଭୋଗ କଲି ।

ପାଠକମାନଙ୍କର କୌତୂହଳ-କୃତ୍ତି ଚରତାର୍ଥ ପାଇଁ ଆଉ କେତୋଟି ପଦ ବୁଝି କରି ପାରିବେ କି ?

ବରପାଲ
୫-୭-୩୯

}

ଆପଣଙ୍କର
ରାଘବ ମିଶ୍ର

ମନୁଷ୍ୟଦାତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା ସତ୍ତ୍ୱେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଅଛି ।
—ଲେଖକ ।

ଉପହାର

(ରାଗ—ଶଙ୍କରାଭରଣ)

ଘେନା, ହେଉ ନିବେଦନ,
ହେ ତବଜା ଗ୍ରାମାଧିପ ଫକୀରମୋହନ ! । ଘୋଷା ।

ଲୁଚି ଥିଲେହେଁ ସୁସୁଷ୍ଟ ଗୁଳ୍ମ-ଅନ୍ତରାଳେ
ନିଜ ଗନ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ପଡ଼େ ଭ୍ରମର-ଜଞ୍ଜାଳେ ।
ହେୟ ସୁଦ୍ଧା ଉପାଦେୟ ମହତର କରେ
ରବିକରେ ଅଭ୍ରାଶ୍ରୀ ଜକଜକ କରେ ।
ଏ ଆଶାରେ ‘ଧନ୍ୟ-କଳିକାଳ’ ସୁଷ୍ପହାର
ଗୁଚ୍ଛି ଆଣିଅଛି ମଣି ପ୍ରୀତି-ଉପହାର !
ସ୍ନେହ-ଦୃଷ୍ଟିପାତ ତୁମ୍ଭ ହେଲେ ଏଥୁପ୍ରତି
ବଳବତ୍ତା ଆଶା ମୋର ହେବ ଫଳବତ୍ତା ।

ଆପଣଙ୍କର
ସୌଜନ୍ୟମୁଗ୍ଧ
ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ଶେଠ

ଭୂମି କା

ମୋର ଅପ୍ରକାଶିତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକର ହମପ୍ରକାଶ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦିଶରେ ମୋର ଯେଉଁ କେତୋଟି ବନ୍ଧୁ ଯତ୍ନପୂର୍ବକରେ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେଷ୍ଟା, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରିୟବାବୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫୁଲବର ପଧାନ (ପାଣିମୋରା) ଅନ୍ୟତମ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ସୋହେଲ୍ ଆନାନ୍ଦନାଥ ତବଡ଼ା ଗ୍ରାମର ଗୌନ୍ରିଆ ମହାଶୟଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ-ରସିକତା ତଥା ଗୁଣଗ୍ରାହକତା ଗୁଣ ଏବଂ ମୋର ଅପ୍ରକାଶିତ ଲେଖା ଗୋଟିକର ମୁଦ୍ରଣ ବ୍ୟୟସ୍ୱର ବହନ କରିବାକୁ ସେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାର ପରିଚୟ ପାଇବାରୁ ଫଳରେ ମୋର କଲ୍ୟାଣ-ଲବ୍ଧିକାର ଏହି ‘ଧନ୍ୟ-କଳିକାଳ’ କୁସୁମ ଗୋଟିକ ବହୁଦିନ ପରେ ଆଜି ପଢ଼ାକୁ ବାହାର ପାରିଅଛି । ଭଲମିତ୍ତ ମୋର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଫୁଲବାବୁ ଏବଂ ଉଦାରହୃଦୟ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଫକୀରମୋହନ ଗୌନ୍ରିଆ ମହାଶୟଙ୍କଠାରେ ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜାପନ କରେ । ଇତି ।

ପାଣିମୋରା
ତା ୨୪-୩-୪୨ ଇଂ }

ଦିନତ
ଲେଖକ

ଧନ୍ୟ-କଳିକାଳ

(ବୃତ୍ତ୍ୟନୁପ୍ରାସ, ରାଗ—ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ)

ଧନ୍ୟ କଳିକାଳ,
ଧନ୍ୟ ତୋହର ଜାଲିଆ ଜଞ୍ଜାଳ ! (ପ୍ରବୁପଦ)

(୧) ଲୁଚାଇ ସତ୍ୟ-	ନ୍ୟାୟର ମହିମା
ଉଚ୍ଚାଟ ମନେ	ଗଢ଼ିଲୁ ବଡ଼ମା;
(୨) ସୁରୁତୁ ଦୃଶ୍ୟ	ଦର୍ଶାଇଲୁ ପାପେ
ଦୁଃଖ ପହଞ୍ଚେ	ଅଗ୍ନି ଲୁ ଛୁ ଆପେ । ୧ ।
(୩) ଦ୍ଵୀପୀ ପରାଏ	ଭାଙ୍ଗି ଧର୍ମ ଟେକ
ଟିପିଲୁ ଆଗେ	ବିବେକର ବେକ;
ଟିପିଲୁ ରଜ-	ମାଡ଼ ସ୍ଵାର୍ଥ-କଳେ)
(୪) ଥିପିଲୁ ପ୍ରଜା-	ରକ୍ତ ଅଶ୍ରୁ ଛଳେ । ୨ ।
ନାନା ଗରୁଡ଼	କୁସଂସ୍କାର ଆସି
ବାନା ତୋଳିଲୁ	ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରାସି;

(୧) କଳିର ଆଗମନ କାଳରେ ସତ୍ୟ, ଶାନ୍ତି, ନ୍ୟାୟ, ଦୟା, କ୍ଷମାଦି ଦେବତାଗଣ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମରେ ଛପି ରହିବା ସ୍ଵର୍ଗତ ରାୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁରଙ୍କ ‘ମହାଯାତ୍ରା’ ମହାକାବ୍ୟରେ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।

(୨) ପାପର ପୁଣ୍ୟରୂପ ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୋହର ଦେଖାଯାଇଥାଏ । (୩) ଦ୍ଵୀପୀ—ବ୍ୟାଘ୍ର । (୪) ଥିପିବା—ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଝରବା (ସମ୍ବଲପୁର ଗ୍ରନ୍ଥା) ।

(୧) ଆନାୟ ଝଙ୍କା- ଦାନା ପାଣ୍ଡିଟି	ହେଲୁ ଅନ୍ୟାୟୁର ଭୁଟିଲୁ ଧର୍ମର । ୩ ।
ପାପ ଉଦ୍ଧୃତମ ଆପନୁ ସାଧୁ କାପଟ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ତା' ପକ୍ଷେ ଯେଣୁ	ସାହାଯ୍ୟ ଅଧିକ ବୋଲୁଲୁ ଧୃକ; ହେଲୁ ବ୍ୟବସାୟ ଦେଖାଇଲୁ ଆୟ । ୪ ।
ପାଠରେ ଯେଣୁ କାଠ ପଥର	ଶାଠ୍ୟ ଗଲୁ ଭର ପାଲଟିଲେ ହରି;
(୨) ଜାଠରକରା	ବହୁଲେ ଭୁମାତା
(୩) ଆଠ-ଦୋଅଣି	କିନ୍ତୁ କଥାତା । ୫ ।
ଟଙ୍କା-ପ୍ରାବନ୍ଧ ଠକାମି ହେଲୁ ଧକା ବାଜିଲୁ ଦକାରେ କମି	ଅନ୍ୟାୟୁର ବନ୍ଧୁ ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟ-ଧର୍ମ; ସରଳ ସାଧୁକୁ ଗଲୁ ଧର୍ମ ବୁକୁ । ୬ ।
ମଦ ଅପିମ ସଦନେ ଲେଲେ ଖଦଡ଼ ଖଣ୍ଡେ	ଗଞ୍ଜାଇ ଗଣିକା- ହେଲେ ପ୍ରାଣବକା; ନ ପାଉଛି ଅଶା
(୪) ପଦ-ପରଶୀ	ବୁଝୁଛି ମନଟା । ୭ ।
ସ୍ବେଦ ଅଳସ ତୋର କୌପୀନ ତୋର ଲଙ୍ଘିତେ ଗୋରସ ଗଞ୍ଜା	ପେଟପୋଷା ରଣୀ ଭେକ ଧର ପୁଣି; ମାରିଣ ଚମଟ ପାଇଁ କଲେ ହଟ । ୮ ।

(୧) ଆନାୟ—କାଲ । (୨) ଜାଠରକରା—ସୁଧାଭୃଷ୍ଣ । ଭୁମାତା—ଗ୍ରାମର
ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଭୂଷିଣୀ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ । (୩) ଆଠ-ଦୋଅଣି—ଟଙ୍କା । (୪) ପଦପରଶୀ—
(ପଦସୂଚୀ ଶବ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର) କିନ୍ତୁ କଥାର ବ୍ୟବସାୟ ପଦ ।

ନରକୁ ନର	ଛୁଇଁ ହେଲୁ ଦୃଶ୍ୟ
(୧) ନରକାଶନ	ତାହାଠାରୁ ପୁଣ୍ୟ;
(୨) ଧରମ ହେଲୁ	ଅଭୁତ ଧାରଣା
କରମ ତଥା	ଆଲସ୍ୟ ପାରଣା । ୯ ।
ଯାତର ପବ	ଶୀର୍ଷ ସନ୍ଦର୍ଶନେ
ପାତକ ଯାଏ	ଭାବିଥାନ୍ତି ଜ୍ଵନେ;
ମାତର ତହିଁ	ନେତ୍ର ପାଏ ଯାହା
ହାତ ନ ଚଳେ	ଲେଖିବାକୁ ତାହା । ୧୦ ।
ଧରମ ନାମେ	ଧନାଗମ ଦେଖି
ଶରମ କଲେ	ସରମ ଉପେକ୍ଷି;
କରମ ଦେବ	ଦୁର୍ବଳ ଯା ଭାଲେ
ପରମ ହର୍ଷେ	ପଡ଼ିଲେ ସେ ଜାଲେ । ୧୧ ।
ସଖାଭ ରଖା-	ହେଲୁ ପରଦାରେ
ପଡ଼ିଭ ଦେଖା-	ଗଲୁ ପର ଦାରେ;
ଅତି ଶପଥ	ରୂପ ନେଲୁ ସତ୍ୟ
ରକ୍ତ ସନ୍ତୋଗ	ଆଦର୍ଶ ଦାମ୍ପତ୍ୟ । ୧୨ ।
(୩) ପାଣି ପ୍ରଭେଦ	ରଖିଲେ ଶିନାରେ
ହାଣିଲେ ପଶୁ-	ପକ୍ଷୀ ଦେଖ ନା'ରେ;
ଜାଣିଲୁ ପାପ-	ଜାଲ ନ ଛୁଣ୍ଡାଇ
ଟାଣିଲେ ପୁଣି	ପରଜନ୍ମ ପାଇଁ । ୧୩ ।
ପଦ ନ ପଡ଼ୁଁ	ପଦର ବରଷେ
ମଦନ ଶର	ମରମେ ବରଷେ;

(୧) ନରକାଶନ—କୁକୁର । ପୁଣ୍ୟ—ସବୁ ।

(୨) ମନୁଷ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ନ ଛୁଇଁବା, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ବାଧୀନତା ନଦେବା—ଏପରି ଯେତେ ଅଭୁତ ଧାରଣା ଧର୍ମ ନାମରେ ଅଭିହତ ହେଲୁ ।

(୩) ଗିନା—ସ୍ନାନ କାନ୍ଦୁ ଧାତୁ (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ।

ବଦନ ଭଙ୍ଗୀ	ବଜ୍ରମ ଗୁହାଣୀ
କଦନ କଲ	ଯଉବନ ଠାଣି । ୧୪ ।
କହୁ ନୁହଇ	କଳ, ତୋ' କରମ
ଦହୁ ଦୁଆଇ	ସରମେ ମରମ;
ରହିଛି ମହା	ସଦାସଦା ବୋଲି
(୧) ଅସ୍ମର କ	ରଖନ୍ତା ଉତ୍ତେଜି । ୧୫ ।
(୨) ବୋକ-ଆୟିନା	ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଶୟନୀ
ଲୋକଦେଶରେ	ହେଉଛି ଭଗିନୀ;
(୩) ପୋକ-ଆଳୟ	ସେ ପ୍ରେମର ଚନ୍ଦ୍ରା
ତୋ' କବିମତି	କଳ, ଏହା ସିନା । ୧୬ ।
(୪) ରତ୍ନରଞ୍ଜିନୀ-	ଦ୍ଵେଶିନୀ ଦୁଆରେ
ଅତିଥି ହେଲେ	ରଜା ଜମିଦାରେ;
ଯତିଏ ସାଧୁ	ମହା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ
ପତିସ୍ଥାନକୁ	କଲେ ପୁଷ୍ପଦାନ । ୧୭ ।
‘ଠାର ବଦ୍ୟା’ ତୋ’	ମନଭେଦା ଶର
ଜାର ଛଦ୍ମର	ମୋହନ ମନ୍ତର;
ବାର ବନତା	କାମ କଳ୍ପତରୁ
ଖାର ମଖାର	ଶାଠ୍ୟ-ଯଜ୍ଞତରୁ । ୧୮ ।
(୫) କର୍ମ ଗୁଣ୍ଡାଳ	ବଚନେ ଭୁଲେଖ
ଧର୍ମର ଚକ୍ର	ହେଲ ବାହ୍ୟ ଭେଷ;
ଚର୍ମ, ଗୌରବ-	ବସ୍ତ୍ର, ଜଟାଜାଳ
(୬) ଦର୍ମ-ଶୋଷକ	ଆଦି ଜପାମାଳ । ୧୯ ।

(୧) ଅସ୍ମର—ବାସୁକି । (୨) ବୋକ—ବୁଦ୍ଧ । (୩) ପୋକ-ଆଳୟ—ମେହ-ଉପକ୍ରମାଦି ଶ୍ରେଣୀ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷେ, ପୋ—ପୁତ୍ର; କ-ଆଳୟ—ବିଷବୃଦ୍ଧ ଅର୍ଥାତ୍ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁ ପକ୍ଷେ ଜନନର ‘ପାପଗର୍ଭ’ ବହେବୁ ରୁଲ ।

(୪) ଦ୍ଵେଶିନୀ—ରାଜାର ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବେଶ୍ୟା । ମହା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ—ଲମ୍ପଟତା ।

(୫) ଭୁଲେଖ—ବ୍ରାହ୍ମଣ । (୬) ଦର୍ମଶୋଷକ—ଭୟ ।

ଠକ ପାଷଣ୍ଡେ	ବନ୍ଧୁ ଭଣ୍ଡ ଘଣ୍ଟା
ବକର ଇଷ୍ଟ-	ବ୍ରତ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରା;
(୧) ରକତ ପିଣ୍ଡ	ଯୌବନେ ସହାର
(୨) ଭକତା ହେଲେ	ବୃଦ୍ଧା ବାରନାଶ । ୨୦ ।

ଭଲଟା ଧର୍ମେ	ରହିଲ ବଣ୍ଟାସ
କୁଳଟା ପୁର	ହେଲ ଶ୍ରୀଜୀବାସ;
ଭଲ-ଜୀପକ	ହେଲ ପର୍ଷପାଞ୍ଚ
ଭୁଲସୀ ବୋଲ-	ଇଲ ବହୁଆଞ୍ଚ । ୨୧ ।

ସାଧୁକା କୃଷ୍ଣେ	ରଖି ଆଦରଣ
ସାଧୁଲେ ଲେକେ	ଗୁପ୍ତ ପ୍ରେମ ରସ;
ବାଧୁତ କଲ	ପ୍ରେମ-ନବରଙ୍ଗ
ତା'ଧୁକ ଧୁକ	ରଟିଲ ମୃଦଙ୍ଗ । ୨୨ ।

ଷଣ୍ଡ ଶାବକ	ସେକେ ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ
(୩) ମଣ୍ଡପ ପୁଷ୍ପ	ଗବ୍ୟ-ଦୁର୍ଗ୍ଧେ ହାୟ;
ମଣ୍ଡଳ-ରହ	ହେୟ ଅନାଦୃତ
ଦଣ୍ଡ-ନାଟୁଆ	ପୂଜ୍ୟ ପୁରସ୍କୃତ । ୨୩ ।

ଧରମ-ବୁଦ୍ଧି-	ଧନ ଧୂସକାଶ—
ଦରବ ମୂଲ	ଦ୍ରବ୍ୟ ହେଲ ଭାରି;
ଗରଲୋପମ	ଅପମ ଗଞ୍ଜିକା
(୪) ପରସନ୍ନାଦି	ମୟ୍ୟ ମାଂସ ପିକା । ୨୪ ।

ଭାତ ବିକରି	ଚଳିଲ ବଜାରେ
ଲୁତ ବାଜିଲ	ଅତିଥି-ପୂଜାରେ;
ବାତ ବା ପିତ୍ତ	ଯା' କହୁ ନାଟିକା
(୫) ହାତ ଛୁଇଁଲେ	ବଇଦକୁ ଟିକା । ୨୫ ।

(୧) ରକ୍ତପିଣ୍ଡ—ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁ । (୨) ବାରନାଶ—ବେଶ୍ୟା । (୩) ମଣ୍ଡପ—ଶ୍ଵାନ ।
(୪) ପ୍ରସନ୍ନା—ମଦ । (୫) ଟିକା—ଅଗ୍ନିମ ପାଉଁଶ (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଶବ୍ଦ) ।

ଠକ ପାଷଣ୍ଡେ	ବହୁ ଭଣ୍ଡ ଘଣ୍ଟା
ବକର ଇଷ୍ଟ-	ବ୍ରତ କଲେ ଚନ୍ଦ୍ରା;
(୧) ରକତ ପିଣ୍ଡ	ସୌବନେ ସହାର
(୨) ଭକତା ହେଲେ	ବୃଦ୍ଧା ବାରନାଶ । ୨୦ ।
ଭଲଟା ଧର୍ମେ	ରହିଲ ବଣ୍ଟାସ
କୁଳଟା ପୁର	ହେଲ ଶ୍ରୀଜୀବାସ;
ଭୂଲ-ଜ୍ଞାପକ	ହେଲ ପିତୃପାତ
ଭୁଲସୀ ବୋଲ-	ଇଲ ବିଛୁଆଣ । ୨୧ ।
ସାଧକା କୃଷ୍ଣେ	ରଖି ଆଦରଣ
ସାଧୁଲେ ଲେକେ	ଗୁପ୍ତ ପ୍ରେମ ରସ;
ବାଧୁତ କଲ	ପ୍ରେମ-ନବରଙ୍ଗ
ତା'ଧିକ ଧିକ	ରଟିଲ ମୃଦଙ୍ଗ । ୨୨ ।
ଷଣ୍ଡ ଶାବକ	କ୍ଷେତେ ଶୀର୍ଷିକାୟ
(୩) ମଣ୍ଡପ ପୁଷ୍ପ	ଗବ୍ୟ-ଦୁର୍ଗଧେ ହାୟ;
ମଣ୍ଡଳ-ରହ	ହେୟ ଅନାଦୃତ
ଦଣ୍ଡ-ନାଟୁଆ	ପୂଜ୍ୟ ପୁରସ୍କୃତ । ୨୩ ।
ଧରମ-ବୁଦ୍ଧି-	ଧନ ଧୂସକାଶ—
ଦରବ ମୂଲ	ଦ୍ରବ୍ୟ ହେଲ ଶର;
ଗରଲୋପମ	ଅପିମ ଗଞ୍ଜିକା
(୪) ପରସନ୍ନାଦି	ମସ୍ୟ ମାଂସ ପିକା । ୨୪ ।
କ୍ଷତ ବିକରି	ଚଳିଲ ବଜାରେ
ଲୁତ ବାଜିଲ	ଅତିଥି-ପୂଜାରେ;
ବାତ ବା ପିତ୍ତ	ଯା' କହୁ ନାଟିକା
(୫) ହାତ ଛୁଇଁଲେ	ବଇଦକୁ ଟିକା । ୨୫ ।

(୧) ରକ୍ତପିଣ୍ଡ—ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁ । (୨) ବାରନାଶ—ବେଶ୍ୟା । (୩) ମଣ୍ଡପ—ଶ୍ୱାନ ।

(୪) ପ୍ରସନ୍ନା—ମଦ । (୫) ଟିକା—ଅଗ୍ନିମ ପାଉଣୀ (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) ।

ରୁଣିଆଁ ହେଲେ ରୁଣିଆଁ କରି ମୁଣିରୁ ଡୋର- ଝୁଣିଲେ ମୁଣି	ମୁରୁଖ ଅନାୟେଁ ରହିଲେ ସେ କାୟେଁ; ଉଠିରଥା କାଢ଼ି ଲଜ ଭୟ ଶୁଭ । ୨୭ ।
କ ତାମସାଟି ପିତାକୁ ସୁଖ 'ସୀତାରାମ' ଯା' (୧) ଚିତା-ଶୋଭିତା	ହସ୍ତେ ତୋର ନ୍ୟସ୍ତ ଠକବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ; ହୃଦୟର ହାର ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ତାର । ୨୮ ।
ଉପରେ ନାନା କୃପରେ ଠେଲ ଉପକାୟର ଗୁପ୍ତ ଭାବେ	ହତକଥା ଶୁଣି ମିଳିଲା ସାବାଣି; ଉଚିତ ପାଉଣି ତଳିଲା ମାଗୁଣି । ୨୯ ।
ଦାନର ସ୍ୱର ମାନ ରଖିଲ ମାନବ ବୋଲି- ସାନ ନିୟତ	ନେଲ ଖାଲି କଥା ଅହଙ୍କାର ତଥା; ଇଲ ଜ୍ଞାନ-ବଳୀ ଦୁର୍ବଳକୁ ଦଳ । ୩୦ ।
ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମର (୨) ଜୀବନ୍ତ ଚିତା ଶିବ ସେ ହେଲୁ ବିବସ୍ତ ହେଲେ	ତତ୍ତ୍ୱ ତେଜି ବଶେ ଭଜିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ; ନ ସମ୍ଭାଳି ଶର ଉଦ୍ଧୋଳ ବରଞ୍ଚ । ୩୧ ।
ଅଶି-ବର୍ଣ୍ଣୀୟ ରସିକତାରେ ବସି ପଲଙ୍କେ କଷି-ପ୍ରେୟସୀ-	ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖାଉଛି ପଣ; କାମ-ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ପ୍ରେମେ ଆଲୋଡ଼ିତ ।

(୧) ଚିତାଶୋଭିତା—ମାତାଜ ।

(୨) ଜୀବନ୍ତ ଚିତା—ଶୁକଳ ।

ବାଳବିଧବା-	କାମନା ହୃତାଶ
ଜାଲଇ ହୃଦ,	ଯା' ଧୂମ ନିଃଶ୍ୱାସ;
(୧) କାଳହମରେ	ଶ୍ୱସନ ରୂପରେ
(୨) କାଳ ହେଉଛି	ଦ୍ୱିଜାତି ଉପରେ । ୩୨ ।
କନ୍ୟା ବିହୟ	ସଉଦାର ଦରେ
ଧନ୍ୟା ତୋ' ମତି	ବିସ୍ମୟ ମୁଖରେ;
ଅନ୍ୟାୟ-ଦେଖି	ଧର୍ମ ଦେବତାର
ବନ୍ୟା ସୃଜୁଛି	ତେଣୁ ଅଶ୍ରୁଧାର । ୩୩ ।
ନୃପତିଗଣ	ଗଣ୍ୟ ହେଲେ ଜାରେ
ତୃପତ ନୋହି	ଏକ ଭାରିପାରେ;
କୃପଣ ହୋଇ	ରାଜ ଧର୍ମ-ଧନେ
(୩) ଧୂପଦ ପରି	ମାତିଲେ ବ୍ୟସନେ । ୩୪ ।
ପଞ୍ଚାୟତର	ଭଦ୍ର ହେଲେ ଠକେ
(୪) ବଞ୍ଚାଇବାକୁ	ଉତ୍କୋଚ ଦାୟକେ;
କଞ୍ଚା ମିଛରେ	ନିମ୍ନେ ଗଢି ତାଳ
ସଞ୍ଚାର କଲେ	ଅର୍ଥଟଣା ଜାଲ । ୩୫ ।
ଭାଗ ଅସାମ୍ୟ	ଭାଇ ଭାଇ କଳି
ରାଗରେ ପ୍ରାଣ	ଯାଉଅଛି ଜଳି;
(୫) ଲାଗ ଆହର	ଲଗାନ୍ତେ ମାମଲ
(୬) ପାଗଳ କାର୍ଯ୍ୟେ	ଦୁହିଙ୍କ ମା ମଲ । ୩୬ ।
ସାକ୍ଷୀର ସାକ୍ଷ୍ୟ	ପୁଣ୍ୟାଂଶ ଟାକୁଛି
ଆଶି ବିରୋଧେ	ଯେହେତୁ ଚାଲୁ ଛି;
ଲାଗିଅଛି ତ	ସ୍ୱାର୍ଥ ପାପେ ମନ
ମାଗିବ ନର୍କ	ଆଗେ ଅର୍କ ଧନ । ୩୭ ।

(୧) ଶ୍ୱସନ—ଶ୍ୱାସରୋଗ । (୨) କାଳ—ସମ । (୩) ଧୂପଦ—ସଙ୍ଗୀତର
ଘୋଷା । (୪) ଉତ୍କୋଚ—ଲୁହ । (୫) ଲାଗ—ରାଗ (ସମ୍ବଲପୁର ରାଗ) । (୬) ମା—
ସମ୍ପତ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

ବଳିଷ୍ଠ ରଣୀ	ହୋଇ ସାହୁକାର
କଳି ଭୀଷଣ	ଛୁଡ଼ିଲୁ ହୁକାର;
ଝଳିତ ଦୋଷ-	ରାଣି ଧନକର
ମଳିନ ହେଲୁ	ନ୍ୟାୟ-ଅଗୋଚର । ୩୮ ।
ପଶା-ତାମସା-	ବେଶ୍ୟା-ନୃତ୍ୟ ରସେ
ଭୁସାଇ ଦେଲେ	ଜୀବନ, ତାମସେ;
ରସା ସେହେତୁ	ହେଲୁ ଶୟ୍ୟାଦାନା
ଦଶା ମନ୍ଦୁ	ଅଳ୍ପ ଜଳ ବିନା । ୩୯ ।
ଚରଣ ଧୂଳି	ଯାର ପୁଣ୍ୟଧନ
ଚରମ ଲାଗି	ତା' ଅପନଧନ;
ଧରମେ ଆଦି-	ମାତା ଯେ ହୃଦୁର
ମରମେ ତା'ର	କି କଷ୍ଟ-ଭଦୁର । ୪୦ ।
‘ଜଳ’ ବିଶୁର	‘ଜୀବନ’ ପ୍ରକୃତ
ମଳ ମୁହରେ	ହେବାରୁ ବିକୃତ;
ଫଳରେ ତାର	ମେଲେରିଆ ମାଣ୍ଡ
ଅଳପ ଦିନେ	ଆୟୁ ନେଲେ ସାରି । ୪୧ ।
ହରିଭକ୍ତିରେ	ଉପୁଜିଲୁ ହାସ୍ୟ
ଦରିଦ୍ରତାକୁ	ବରିଲୁ ବିଳାପ;
ଚରିଲୁ ଚିନ୍ତା-	କାଟି ରୋଗ ଛଳେ
ସରିଲୁ ଆୟୁ	ସଢ଼ି ପାପ-ଜଳେ । ୪୨ ।
(୧) ପବିତ୍ରା ହେଲୁ	ଅବି ରକ୍ତାଞ୍ଜନା
କବିତା ନେଲୁ	ପ୍ରାବଳ ରଚନା;
(୨) ହବ ଆଶ୍ୟାତ	ହେଲୁ ଦୁଷ୍ଟମେଦ
ଅବିଦ୍ୟା ମାତ	ବୋଲାଇଲୁ ବେଦ । ୪୩ ।

(୧) ପବିତ୍ରା—ଯେ ପବିତ୍ର କରେ । ଅବି—ଛେଳି । ‘ଅଜାତଆ’ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ
ଛେଳି, ମେଣ୍ଟା ମାରି କୁଳଦେବାକ ପୂଜା କରିବା କେତେକ ଜାତିର କୌଳିକ
ପ୍ରଥା ଅଛି । (୨) ଦୁଷ୍ଟମେଦ—ଦୁଷ୍ଟରଚନା ।

ଗଳ ଗଣୁଛି	ଗୋରସ ଲହୁଣୀ
(୧) ଅଳ ଝୁଣୁଛି	ସୁସ୍ଥାନେ ବାରୁଣୀ;
ବଳିବଦ୍ଧକୁ	ନ ମିଳଇ ଦର୍ଦ୍ଦ
(୨) ଦଳଲ୍ ଦାନା	ସୁଖାଳାରେ ଅବ । ୪୪ ।
(୩) ଶୁଟକର୍ମୀଏ	ଭ୍ରମି ରଞ୍ଜେ ରଞ୍ଜେ
ନାଟ କଲେଣି	ସାହିତ୍ୟକ ବ୍ୟାଜେ;
(୪) ବାଟକଣ୍ଠକେ	କାଟି ଚିତା ଚୁଟି-
ପାଟକନାରେ	ସାଜିଲେ ଲେଙ୍କୁଟି । ୪୫ ।
(୫) କଷରେ ବସି-	ଥୁବା କବିମାନେ
(୬) ତକ୍ଷକ ହେଲେ	ଗବ୍ ଅଭିମାନେ;
(୭) ଲକ୍ଷ୍ୟ ନରଣି	ଲେଖକ ଦାୟିତ୍ବ
ଅକ୍ଷର ଗଣି	ଗଢିଲେ କବିତ୍ବ । ୪୬ ।
(୮) କବିପଦେ ଯା	ମୁଣ୍ଡ ଖଟି ନାହିଁ
(୯) କବି ପଦେ ସେ	ହେଉଛି ଚିହ୍ନାକ;

(୧) ବାରୁଣୀ—ମନ୍ଦ୍ୟ । (୨) ଅବ—ଦୋଷ ।

(୩) ଶୁଟ-କର୍ମୀ—ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ଆଶାରେ କବିତା ଛଳରେ ରାଜା ନମିଦାରଙ୍କର ଅନ୍ଧାର ପ୍ରଶଂସା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥାନ୍ତି ।

(୪) ବାଟକଣ୍ଠକ—ମୁଣ୍ଡପିଟା ଦସ୍ୟୁ ।

(୫) ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପଠନ ‘କ’ ଠାରୁ ‘କ୍ଷ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ‘ବୃଟଶାଳୀ’ର ବର୍ଣ୍ଣ ପରଚୟରେ ଶେଷ । ଅନ୍ୟାର୍ଥରେ—ଯେଉଁମାନେ ଉଚ୍ଚବିଦ୍ୟାଳୟ କକ୍ଷ (କୋଠା)ରେ ବସିଥିବା ହେତୁ ବଳପୂର୍ବକ କବି ପଦରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

(୬) ତକ୍ଷକ—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷସ୍ୱରୂପ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ; ବିଶ୍ୱକର୍ମୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁ ବିଷୟରେ ଯେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ।

(୭) ଲେଖକ—ରଚକ; ଅମର ମସ୍ତକ ।

(୮) କବିପଦେ—କବିର କବିତ୍ବରେ ।

(୯) କବି ପଦେ—କବି ପଦଶାରେ । ଅନ୍ୟାର୍ଥରେ, କବିପଦରେ—ମସ୍ତକ

(୧) ଅବିଦ୍ୟ ଆଜି ରବି ଦୁର୍ଗୁଣ	ସୁସମାଲୋଚକ ଗାଉଁଛ ପେଟକ । ୪୭ ।
ରଜା ତ' ନାହିଁ (୨) ହଜାରେ କଳା ବଜାଇଦେଲା ମଜା ସେ କରୁ	ସାହିତ୍ୟ-ରାଜ୍ୟର ବଜାରେ ହାଜର; ଯେହୁ ଏମ୍. ଏ., ବି.ଏ. କହିବାକୁ କିଏ ? । ୪୮ ।
ବାସ ଭୂଷଣ ହାସ ଜନ୍ମୁଛି ପାସରେ ହ୍ରାସ ଦାସଭୁ ନେଲା	ବେଶ ଡଙ୍ଗରଙ୍ଗେ ଲଗାଇଲେ ଅଙ୍ଗେ; ମାତୃଭାଷା ସୀମା ଶିକାର ଗରମା । ୪୯ ।
ବର ରକ୍ତର ଶିର ମୋଡ଼ିଲା ମାର ଶୋଷିଲା କରଣକୁ ଏ	ନ ଦିଶିଲା ସତ୍ତା ନୈତ୍ୟ ନିସ୍ତେଜତା; ଚଣ୍ଡ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡର ଭରତଶତ୍ରୁର । ୫୦ ।
ଭରତବାସୀ ସାର ମଣିଲେ ଆରତେ କେହି ଧାରଣା ଫାଲେ	ଦେବଦେବଗଣ ନିର୍ଜୀବ ଲକ୍ଷଣ; ଗଲେ ତାଙ୍କ ପାଶ ଲଭ ନଇରାଗ୍ୟ । ୫୧ ।

(୧) ଅବିଦ୍ୟ—ମୂର୍ଖ ଏବଂ ଅସ୍ତକାଶ ।

ଆଜିକାଲି କେତେକ ସମାଲୋଚକ ବାହାରିଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଅପଣାର ମୁଖ୍ୟ ନାମ ପଦାରେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । “ସମ୍ମାର୍ଜନ ହସ୍ତ” (ଝାଡୁଆ ବା ମେହେନ୍ତର) ଏହିପରି କେବଳ ଗୌଣ ନାମରେ ନିଜର ଗୁଣକର୍ମର ପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ପାଠକଙ୍କର ମନେ ଆଇପାରେ, ଲେଖକର ‘ସଜନା’ ନାମ୍ନୀ ପୁସ୍ତିକାର ସମାଲୋଚକ ମହାଶୟ ଏହି “ସମ୍ମାର୍ଜନ ହସ୍ତ” ଉପାଧିରେ ମଣ୍ଡିତ ସ୍ଥଳେ ।

(୨) କଳା—ଯେଉଁମାନଙ୍କର ରଚନାରେ କେବଳ ଅନ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ‘କ’-‘କ’ ‘ବ’-‘ବ’ ମିଳନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷତ୍ୱ ନାହିଁ ।

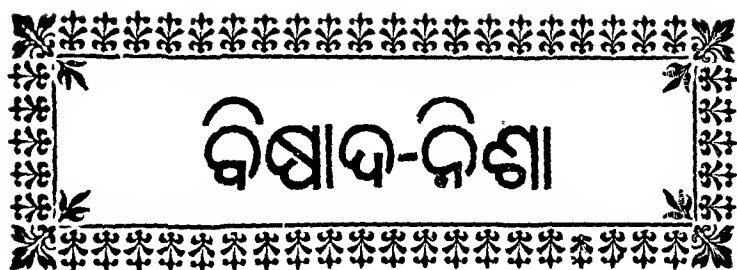
‘ବାର-ବାରଣ’	‘ଜାତି-ଅସ୍ତ୍ରାଣ୍ୟତା’
‘ନାଶ-ଲଞ୍ଜନା’	‘ଦ୍ରାଢ଼-ବିରୁଦ୍ଧତା’
ଭୂରଧନ୍ବନ-	ଭ୍ରଷ୍ଟ ଭୂଦେବତା
ସାରିଲେ ପୂର୍ବ	ଭରତ ମହତ୍ତ୍ୱ । ୫୨ ।
(୧) କଳି, ଦେଖି ତୋ’	କେଳି ଭୟଙ୍କର
(୨) ବଳି ପ୍ରାଏ ମୁଁ	ଭୟରେ କାତର;
ଡଳି ପଡ଼ୁଛି	ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର
ନଳିନ ପରୁ	ନୀର ପରକାର । ୫୩ ।
ଭରତେ ଯେତେ	ପାପ ଅତ୍ୟାଚାର-
ଧାର ବଢ଼ୁଛି,	କାରଣ ତୁ’ ତା’ର;
ଭରତ ଛଡ଼ା	ଅନ୍ୟ ଦେଶେ କାହିଁ
ଗାର ତୋ’ ନାମେ	ଯେଣୁ ପଡ଼ିନାହିଁ । ୫୪ ।
ସବିତା ସୁଧା-	କର ଗ୍ରହ ତାର
ଅବଚଳିତ	ଏ ସଭଙ୍କ ଧାର;
ପବିତ୍ର ଭୂମି	ଭରତେ କେବଳ
(୩) ଫବଲ ତୋର	କ୍ଷୀଡ଼ା କଉଶଳ । ୫୫ ।
ଦୁରୁତ୍ସାହୀରୁ	ଦୃଷ୍ଟ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
(୪) ରୁରୁପ ବିଳେ	ନୃତ୍ୟ କଲ ଶିଖା;
ମୁରୁଖ ଶାଠ୍ୟ	ହାରିଲେ ଧାର୍ମିକେ
(୫) ଗୁରୁ ବନିଲେ	ପୁଞ୍ଜାର-ବୃତ୍ତିକେ । ୫୬ ।

(୧) କେଳି—କ୍ଷୀଡ଼ା, କୌତୁକ । (୨) ବଳି—ଦେବୀ ଆଗରେ ବୋଦା ଦେଇଥିବା ବନ୍ଧା ଜୀବ । (୩) ଫବିବା—ଶୋଭା ପାଇବା (ସମ୍ବଲପୁର ଶବ୍ଦ) । (୪) ରୁରୁପ—ମୃଗରାଜ, ସିଂହ । (୫) ପୁଞ୍ଜାରବୃତ୍ତିକ—ଯେଉଁମାନଙ୍କର କେବଳ ଫୁଲିବା ବ୍ୟବସାୟ । ଯଥା—ଶଙ୍ଖଫୁଲ୍ଲୀ ପୁରୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଚୁଲୁଫୁଲ୍ଲୀ ରଘୁଶିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କାନଫୁଲ୍ଲୀ ବୈଷ୍ଣବ ଗୋସାଇଁ, ଦେହଫୁଲ୍ଲୀ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଗୁଣିଆ ଆଦି ।

ହେଲୁଣି ବେଳ	କି ଅଛି ଭଲେଣି
ଚେଲୁଏ ତ' ତୋ	ଚହ୍ନା ପଡ଼ିଲେଣି;
(୧) ଦେଲୁଣି ଦୃଷ୍ଟି	ଭରତ ସ୍ୱାଧୀନେ
ମେଲୁଣି ନେବୁ	ଆଉ କିଛି ଦିନେ । ୫୭ ।

ବିଷାଦ-ନିଶା

ବିଷାଦ-ନିଶା

(ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ)

(୧) ଦେବାଙ୍ଗୀ ବାଞ୍ଛମୟୀ ଦେବୀ ଅନନ୍ତ-ଚରଣେ,
ବହୁଦିନୁ ଆସିଲଣି ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶେ;
ବିଲେକିବ କି ମା, କିହୁ କରୁଣା-କଟାକ୍ଷେ,
ବିଦ୍ୟା-ଶକ୍ତି-ବିହୀନ ଏ ସନ୍ତାନେ ତୁମ୍ଭର !
ବଶାପାଣି, ନୁହେଁ ଏହା ନିଜ ମାତୃଶ୍ଳାଘା
ବୃଥା ପାଷପତ୍ୟ କିମ୍ବା ଦୁରତରଞ୍ଜନ;
ବିବଧ ଶକ୍ତାଳଙ୍କୃତା-ଉତ୍କଳସ୍ତରଣ
ବାଲକାଳୁଁ, ସାହିତ୍ୟରେ ଅପୂର୍ଣ୍ଣଯୌବନା,
ବାଜେଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନୃପୁର-ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତାକ୍ଷରେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ନର୍ତ୍ତକୀ ସେ, ତାଙ୍କ ଭୂଲେ କେହ୍ନେ
ବିଶୋଭବ ବହୁପାଦ, ନିଷ୍ଠୁଣ-ପଦରେ ?

ବାଣୀ ଶକ୍ତିମୟୀ, ମୋର ବାଣୀଶକ୍ତି କାହିଁ,
ବିଭ୍ରାଟ କର ପାରିବି ପଦାବଳୀ ତୋର
ବିକଳ୍ପିତ ନବ୍ୟ ଛନ୍ଦ—ନବ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରେ ?
ବିରୁଚିଛି ମଞ୍ଜୀରର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦେବ,
ବ-ପୂର୍ବାନୁପ୍ରାସ-ମଞ୍ଜୁ ଝୁଣୁଆ ପିନ୍ଧାଇ
ବାଜୁଥିବ ଝୁମୁଝୁମୁ ପାଦ ସଞ୍ଚାଳନେ,

---

(୧) ଅନନ୍ତଚରଣେ—ଅମିତାକ୍ଷର ଛନ୍ଦ ରୂପିଣୀ ବାଗ୍‌ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ ।

- (୧) ବାରମନ୍ତ-କର୍ଣ୍ଣେ ଯଥା ପ୍ରାଚୁଟ-ଝିଙ୍କାର ।
 (୨) ବିପତ୍ତ-ଧାରଣୀ, ଦିଅ ଶକତି-କଞ୍ଚିକା
 ବାରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିବି 'ବିଷଶାଳା' ସାହିତ୍ୟର
 ବିଷାଦ-ନିଶାର ବିଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ।
 ବନାନ୍ତ-ସରଣୀ ମଣ୍ଡି ସ୍ୟନ୍ଦନ ଭୁରଙ୍ଗ-
 (୩) ବଲ୍‌ଗନେ, ଅଦୃଶ୍ୟପ୍ରାୟ ହେଲୁ ଚାନ୍ଦି ଚାନ୍ଦି ।
 ବନଗମନେ ପରନ୍ତୁ ଅନିଚ୍ଛା-ସୁତନା
 ବ୍ୟକ୍ତି କରୁଅଛି, ତା' ଘର୍ବର-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ-
 ବିଳାପ, ଧୂଳିମୟକ—ବିକମ୍ପନ ଛଳେ ।
 ବାତ ନିଶ୍ଚଳ; ପୁଣିତ ସରସ୍ୱତୀ ଧାର
 (୪) ବାସରେ ଉଲ୍‌କାପାତ-ଅକାଳ-ଅନ୍ଧାର—
 ବ୍ୟାପିଗଲା, ଅକସ୍ମାତେ ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଦେଶେ ।
 ବଜ୍ରନାଦେ ଅନାଦୃତ-ଅଜ୍ଞାନିକା ରୁଲ
 ବ୍ୟଗ୍ର ଶ୍ଳିଷ୍ଟ; ବଞ୍ଚକ ବିକଟ ଚିତ୍କାର—
 ବାରମ୍ବାର; ପୁରେ ପୁରେ ମାର୍ଜ୍ଜୀର କଳହ ।
 ବିମୁକ୍ତକେଶ-ରକ୍ତାକ୍ଷୀ-କରୁଳଦଶନା—
 ବନ୍ଧୁମୁଖୀ-ବନ୍ଧନଶା ଚୁମ୍ବିତା ପ୍ରେତୁଣୀ
 ବାହାର ପ୍ରେତ ସଦୃଶ, କଳିକଳା ନାଦେ—
 (୫) ବିଚ୍ଛନ୍ଦକେ ପଶି କଲେ ନର୍ତ୍ତନ କୁଦ୍‌ନ;
 (୬) ବସତି-କୁର୍ବ୍‌ଟି-ଭ୍ରାନ୍ତ-ବନ୍ୟପଶୁ ଯଥା ।
 ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗର
 ବିକଶାଭୟଲ ହର୍ଷେ ଶ୍ରୀମୁଖ-ମଣ୍ଡଳ,
 ବିଷାଦ ଲୋଚକ-କାଳ ସହସା ତା' ମୁଖେ
 ବୋଳିଦେବ ମନ୍ଦ ବିହ୍ୱ, କିଏ ଥିଲୁ ଜାଣି ?
 ବିଲେକିଣ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଅଭୂତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା
 ବିଦୃଷଣ ପରେ ସହ ନପାରି ତପନ

(୧) ବାର—ଜଳ । ବର୍ଷାକାଳୀନ ଜଳାଶୟମାନଙ୍କରେ ମନ୍ତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରବଣ
 କଲେ ଏକପ୍ରକାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଝିଁ ଝିଁ ଶବ୍ଦ ଅନୁଭବ ହୁଏ । (୨) ବିପତ୍ତ—ଘଣ୍ଟା ।
 (୩) ବଲ୍‌ଗନ—ଅଶ୍ୱର ପୁଚ୍ଚଗତ । (୪) ବାସର—ଦବସ । (୫) ବିଚ୍ଛନ୍ଦକ—
 ଦେବାଳୟ । (୬) ବସତି—ସ୍ତ୍ରୀ ।

ବିହ୍ୱଳେ ଚଞ୍ଚଳଗତି ଅସ୍ତ୍ରାଚଳ ପ୍ରତି,
ବାହୁଡ଼ାଇ ସତେ ଯେହ୍ନେ ଆଖିବେ ଶ୍ରୀରାମେ ।

- (୧) ବିନୟତ-ବାସୀ ବୁଲ-ବିହଙ୍ଗମଗଣ
ବିଭିନ୍ନ ଭରୁଣାଖାରେ ହୋଇ ଉପବିଷ୍ଣୁ
ବସାସ୍ଥିତ-ପକ୍ଷୀପ୍ରତି ଚାହିଁ ଚକତରେ
“ବୈଦେହୀ ରାଜବ କାହିଁ ?” ବିହ୍ୱଳେ ଜିଜ୍ଞାସା ।
ବେଳ କିଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତରଲ ଏକ
ବଗ, ସମୁଦ୍ରତୀନ-ଶକ୍ତିସ୍ଥାନ-ଜରାକଳ୍ପ—
ବନେ ପଶିଛନ୍ତି ରାମ-ଜାନକୀ-ଲକ୍ଷ୍ମଣ;
ବୁଝି ପାରିନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ।
“ବାରଣ ନକଲ କିପା କାରଣ ନବୁଝି ?”
ବାକବିତଣ୍ଡା ଚଳାଇଲେ ଜିଜ୍ଞାସୁ ବିହଙ୍ଗେ
ବୃଷ୍ଟି ବୃକ୍ଷାନ୍ତରାସୀନ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ।
ବେଳୁ ବେଳ ପ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ ଲଭ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ
ବେନିଙ୍କର ଦଳେ କଲ କଳି-ସୁନ୍ଦପାତ ।
ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏ ଘେନି ପ୍ରଶ୍ନେ ଅଦ୍ୟାପି ସେ ‘କଳି’-
ବିଦିତ, ସାୟଂକାଳ-ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ
ବୋଲନ୍ତି ‘କାକଳ’ ଯାକୁ କବି-କୁଧରଣ ।
(୨) ଗାନ୍ଧାରୀଭଳାସେ ଅଭିଷିକ୍ତ ମିତ୍ର-ମୁଖ
ବୈଦେହୀକୁ ଆସି ହର୍ଷ-ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନେ
(୩) ବସିଥିଲେ ହସି ହସି ପ୍ରାଚୀପୁରେ ଶଶୀ ।
(୪) ବିଷ୍ଣୁ-ର-କୋଳାହଳରୁ ଶୁଣାଗଲ ଯେଣୁ,
(୫) ବନେ ପଶିଛନ୍ତି ରାମ ନାହିଁ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ;
ବନବାସୀ ବେଶ ହେଲେ ଦେଖିଥିବ ବୋଲି
(୬) ବ୍ୟଗ୍ରୋଦ୍ଧୃତ ହେଲେ ବିଧୁ ଉପରୁ ଉପର ।
ବନବାସୀ ରାମ ବାଣୀ ଲଭ ରବି-ମୁଖୁ
ବାହାରିଲ ସନ୍ଧ୍ୟାବାଳା ବିଷାଦବଦନା,

(୧) ବିନୟତ—ରାଜୋଦ୍ୟାନ । (୨) ଗାନ୍ଧାରୀ—ଦର୍ଶନ । (୩) ପ୍ରାଚୀ—ପୂର୍ବଦିଗ ।
(୪) ବିଷ୍ଣୁ-ର—ପକ୍ଷୀ । (୫) ରାମ—ଚନ୍ଦ୍ରର ଅନ୍ୟତମ ନାମବିଶେଷ । (୬) ବିଧୁ
—ଚନ୍ଦ୍ର ।

ବାରୁଣିନନ୍ଦନା ଗିରିଚନ୍ଦ୍ରରବାସିନୀ
 କଳପିତା ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପ୍ରଦାନେ ।
 (ବିଶ୍ୱସ୍ତ-ବନ୍ଧୁ ଅଗ୍ରତେ ଦୁଃଖୀ ଦୁଃଖିନୀର
 ବଢ଼ିଥାଏ ମନୋକଷ୍ଟ, ଫୁଟି ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ।)
 ବିବାୟିକା କାରୁଣ୍ୟ-ଜଳ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ-ସ୍ୱରେ
 ବରଷାଇଲୁ, ଅଯୋଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟାଦର୍ଶନେ
 ବିହ୍ୱଳ ଗତି ନଗର କର ଉଲ୍ଲସନ,

(୧) ବିହ୍ୱାୟସ-ଗର୍ଭେ ଯାଇ ସେ କାରୁଣ୍ୟ-ସ୍ୱର ।
 ବିସ୍ମୟେ ଟେଣ୍ଡୋଇ ସୁନେ “କ ହେଲୁ କ ହେଲୁ”
 ବୋଲି ବାହାରିଲେ ଭାରତପୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ।
 ବ୍ୟଥା ଅଯୋଧ୍ୟା-ପ୍ରାଣର, ଉପଲବ୍ଧି ବିନା
 ବୋକାପରି ରହଗଲେ ମିଟିମିଟି-ନେତ୍ରେ ।
 ବିଷୟ ବଦନେ ଏଣେ ରାଜଭବ୍ୟସ୍ତ୍ର

(୨) ବର୍ତ୍ତାନ୍ତ୍ରାୟା ସମ୍ପାଦିଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନୁରୋଧେ,

(୩) ବିକରଲ ଅବରୋଧେ ଆଲୋକ-ଲହରୀ ।

ବିହରଜ-ଅନ୍ତରଙ୍ଗ-ଶୁଭ ଦ୍ୱିଜକୁଳ
 ବିଧୁନିତ କଲେ ପୂତ ଉପାସନାଗାର,
 ବେଦମନ୍ତ୍ର-ଶ୍ରୀମଦ୍-ଓଁ କାର-ଝଙ୍କାରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମବିର ବଶିଷ୍ଠ ସଶିଷ୍ୟ କର୍ତ୍ତୁକ
 ବିଧିମିତ୍ର ହୋମଧୂମେ ପବିତ୍ର ଆଶ୍ରମ ।

(୪) ବୃତବର୍ତ୍ତୀ-ଘେପ କନ୍ତୁ ଜନ୍ମନାହିଁ କାହିଁ

(୫) ବୈଭବିକ-ସୌଧେ କନ୍ୟା ଦରିଦ୍ର-କୁଟୀରେ ।

ବାଳା ବଧୂ ବୃଦ୍ଧା ଆଦି ସଭଙ୍କର ଗତି-
 ବିମ୍ବିତ ହୋଇଛି, ଯେଣୁ ପବିତ୍ରତାଦର୍ଶେ
 ବିଶ୍ୱଧନ୍ୟା ସମ୍ପର୍କିଣୀ-ବିଭବେନ୍ଦ୍ରକର ।

ବୋଲେ କେଉଁ ଅଶ୍ରୁ-ନେତ୍ରୀ ଦେଖ ତ ସଜନି,

(୬) ବାଜ ପରି ଆଜ ଯୁବରାଜଙ୍କ ବିଦ୍ରବେ

(୧) ବିହ୍ୱାୟସ—ଆକାଶ । (୨) ବର୍ତ୍ତାନ୍ତ୍ରାୟା—ସାନ୍ଧ୍ୟାସାଧ୍ୟା ଲଗାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ।

(୩) ଅବରୋଧ—ଅନ୍ତଃପୁର । (୪) ବୃତବର୍ତ୍ତୀ—ଲଗ୍ନନ । (୫) ବୈଭବିକ—ଧନ ।

(୬) ବାଜ—ସଂସାର ପକ୍ଷୀ ।

ବାସ ଘଉଡ଼ି ଦେଉଛି ମାନସ-ବହୁଜେ;
 ବଞ୍ଚିବେ କିହିଁ ଜନମା କଉଶଲ୍ୟା ରାଣୀ ?
 ବୃଜାଟିଏ ଝୁରୁ ହୋଇ ଉଡ଼ିରଲ, ମୋତେ
 ବିଧାତା ଶ୍ରୀରାମମାତା କରୁଥାନ୍ତା ଯେବେ,
 ବିସର୍ଜିଥାନ୍ତି ପଛେ ମୁଁ ପାଟରାଣୀ ପଦ,
 ବାହୁଡ଼ାଇ ଆଣିଥାନ୍ତି ଶ୍ରୀରାମକୁ; ମୋର
 ବଧୂ ପୁଅ ଦେଖି ନେତ୍ର ହେଉଥାନ୍ତା ପୂତ ।
 ବିବେକ ବିସ୍ତାରି କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲଇ—ନରେଶ
 ବୁଦ୍ଧିଜ୍ଞାନ ହରାଇଲେ ପଡ଼ି ନାରୀମୋହେ;
 ବର୍ଷାକାଳେ ମାତୃହୃଦ-ନୟା ସ୍ରୋତେ ପଡ଼ି
 ବୃଷ୍ଟି ଜଳ ନିର୍ମଳତା ହରାଏ ଯେସନ ।
 ବସନପ୍ରାନ୍ତେ ଲେଉଟକ ପୋଛି କହେ କେନ୍ଦ୍ର—
 ବିଧାତା, ଧର୍ମଦେବତା ସତେ ଅଛି ହେଲେ
 ବନବାସୀ-ରାମ-କୈଶ-ଉତ୍ତମ-ନିଶାସେ
 ବିଦଗ୍ଧା ହେଉ କୈକେୟୀ-କୁଟିଳହୃଦୟା ।
 ବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଦି ଏହିପରି ସବେ
 ବିଷାଦ, ବସି ଦାଣ୍ଡ ଅଳ୍ପ ଚଉରେ,
 (ବସ୍ତ୍ରବସ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀରାମ, ପତିପ୍ରାଣୀ ସୀତା,
 ବୈମାତ୍ସେୟ-ଭ୍ରାତୃଭକ୍ତ ଯୌମିସି-ପ୍ରବର,
 ବାସୁଲପ୍ରାବତ-ପ୍ରାଣ ସତ୍ୟସତ୍ ନୃପ,
 (୧) ବ୍ୟାଳୀ କପଟକୁଶଳା-ରାଣୀ କୈକେୟୀର
 ବ୍ୟକ୍ତ ଚରଣ-ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ନବେଶି ମାନସ)
 ବୁଦ୍ଧିଷା ପିପାସା ପ୍ରାଣୁ କରୁଛନ୍ତି ଦୂର ।

ବିଷାଦର ପୁଣି ଆଜି ସାକେତ ନଗରୀ
 ବାଲ୍ମୀକି-କଳ୍ପନାଘାତ, ପାରିବ କି ବଞ୍ଚି
 ବାଳମଜ-ପଣ୍ଡିତମାନ-ନଗରୀ ଲେଖକ ?
 ବାଞ୍ଛା-ଉପାଟିତ ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ପାଦପ ସଦୃଶ

- ବ୍ୟାକୁଳତା ଶୋକ ଚିନ୍ତା ହୃଦୟେ ପୁରାଇ,
 ବିରୁଦ୍ଧ-ରହମୁକୁଟ ସଜ୍ଞା-ବିରହିତ
 ବ୍ୟସ୍ତବାସ ଅଶ୍ରୁ-ସିନ୍ଧୁ-ନିଷ୍ପତ୍ତ-ବଦନ
 ବାସୁନ୍ଦରୀ ନୃପତି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଭୂମେ ।
 ବିଷିମ୍ବ ଚିନ୍ତାସପ୍ନା ସାଶଙ୍କ-ବିତ୍ତରେ
 ବେଷ୍ଟିତ କୋପୁରଗଣ ନୃପଚକ୍ରପାଣି;
 ବ୍ୟଜନହସ୍ତରେ କେ ବା ଦଣ୍ଡାୟିତ, କେହୁ
 ବାରି ସିଂହାସନ ନୃପ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ-ମୁଖେ ।
 ବୋଲୁଛି କେ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ଦେବ !
 ବନ୍ଧି ସଜ୍ଞା ବହୁକ୍ଷଣେ ମୁକ୍ତି ନରେଶ
 ବିନତ ମସ୍ତକେ ହସ୍ତ ନିବେଶି ଲଳିତେ,
 ବିସର୍ଜି ଘର୍ଷ ନିଶ୍ଵାସ ଶୋକରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠେ
 ବୋଲନ୍ତି, ହା ରାମ ମୋର ଜୀବର ଜୀବନ,
 ବିଭ୍ରମାତ୍ମକ ଧାରଣା 'ମୋର' ବୋଲିବାର;
 ବସ୍ତ୍ର, ନୋହୁ ଏ ମାନବ ଦଶରଥ ପୁତ୍ର;
 ବିଦ୍ଧ ବରେଣ୍ୟ ସନ୍ତାନ ମୁକ୍ତାମ୍ବା ତୁ ସିନା
 ବିଶୁଦ୍ଧତେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ଵମ୍ବର କୋଳେ ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ଅମରାକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଯଶୋଗୀତ
 ବିରଜି ଗଲୁ ଭାରତ-ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରତା ଆଜି,
 ବହୁକାଳ ଭାରିତସ୍ତ୍ର-ହୃଦୟରଞ୍ଜନ
 (୧) ବିଭୀଷଣ ସୁରଣ୍ୟ ହେବ ପୁତ୍ର ନାମ ତୋର ।
 ବିଶ୍ଵଧନ୍ୟ କ୍ଷଣିକନ୍ତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୁ ଧନ୍ୟ,
 ବିଶିଷ୍ଟ ତିଳିକା ଗୁଣ ସମର୍ପିଲୁ ପାଦା
 ବିବସ୍ତାନ୍-ବିଶାବତଂସ ଶ୍ରୀରାମ-ଶ୍ରୀପଦେ
 ବିଭବ-ଲିପ୍ତ-ମାନସେ ବାନ୍ଧୁ ଜନ-ତୋରେ !
 (୨) ବାର ସ୍ଵାଗୀତ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଶାମୁକା-ଗର୍ଭରେ
 ବ୍ୟବସ୍ଥାନ କଲେ ହୁଏ ମୌକ୍ତିକ-ରଚନ;
 (୩) ବନଜ-ପତ୍ର ଝଟକେ ମୁକୁତା ସଦୃଶ,

- (୧) ଗାତହୋସ-ଗର୍ଭେ ଦିଏ ଅସ୍ତେଇ ହରାଇ;
ବୈଲକ୍ଷଣୀ ଘଟେ ଯଥା ଭାଗ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ
- (୨) ବିଶିଷ୍ଟ-ଶିଷ୍ଟ-ଅଶିଷ୍ଟ ସଂସର୍ଗତା ପଳେ ।
ଦିଅର୍ଥେ କି ରାମ ସଙ୍ଗେ ଜାନକୀ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ
କିପିନରେ ପଶିଥାନ୍ତେ ତେଜ ସୁଖସ୍ୱାର୍ଥ ?
କିନା ପାପଫଳେ ମୁତ ଦଶରଥ କେହ୍ନେ
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଜୀବନେ ସୁଦ୍ଧା ଦୁର୍ବିଷୟାବଦ୍ଧ ।
ବିଭାବିତ 'ପାପ' ଶବ୍ଦ ଘେନି ନୃପଙ୍କର
ବାତେ ରମ୍ଭାପଥ ପ୍ରାୟ ବିକର୍ମିଲ ପ୍ରାଣ ।
(ବିପଦ-ବ୍ୟାଧି-ସନ୍ତାପେ ସୁଖାୟ ଦୁଷ୍ଟତ
ବିବେକାର ସୁଦୃଢପଟେ ପଡ଼ିଥାଏ ପୁଟି ।)
ବାହୁଣ ଅଘାତ-ସ୍ୱତ-ସ୍ୟନ୍ଦନ ମାନସ
ବସିଲ, ତମସାଘରେ ତେଜ ନୃପହୃଦ ।
- (୩) (ବିଲେକିଲ—ତମସିମା ଘୋଟିଅଛି ତହିଁ,
ବାହୁମା ତସମା ଘାଟେ ପଡ଼ିଅଛି ଏକ
ବାଳକ ତାପସ; ତାର କୋମଳ ବସିରେ
କିନ୍ତୁ ଗାଡ଼େ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଖାଣ୍ଟି କାଣ୍ଡମୁନ ।
ବାଣାହତ ରୂପସୁତ-ହୃଦରୁ ନିଃସୃତ—
ବିଳାପ-ସ୍ରୋତ ଦେଉଛି କାନନ ଭସାଇ ।
- (୪) ବର୍ଣ୍ଣା ହୃଦ ଗୁର କିସ ? ଶୁଣି ସେ କାରୁଣ୍ୟ
ବଜ୍ରହିଁ ତରଳିଯିବ, ହାୟ, ହାୟ, ହାୟ !
ବସିତ ଲେତକନେସେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବୁଝି
ବୋବାଳିଲା ମୁନିପୁତ୍ର କରୁଣ ଜଣିରେ—
ବିଧାତ ! ମୋ ଜନ୍ମକାଳୁଁ ଯା ଅଛି ସ୍ମରଣେ
- (୫) ବିରୂପ ନର କିନ୍ତୁ କିବା ଖଗ ମୃଗ
ବୃକ୍ଷଲତା ଆଦି ଜାଟପତଙ୍ଗ ଜୀବନେ,
ବିହନାହିଁ ପୀଡ଼ା କେବେ ହୀଡ଼ାଛଳେ ସୁଦ୍ଧା;

(୧) ଗାତହୋସ—ଅଗ୍ନି । (୨) ବିଶିଷ୍ଟ—ଉତ୍ତମ । ଶିଷ୍ଟ—ମଧ୍ୟମ । ଅଶିଷ୍ଟ—ଅଧମ ।
(୩) ତମସିମା—ଅନ୍ଧାରରାତି । ବାହୁମା—ନୟା । (୪) ବର୍ଣ୍ଣା—ଶରୀରାକାର ।
(୫) ବିରୂପ—ଦେବତା ।

ବୋଲିବି କେମନ୍ତେ ଏହା କୃତକର୍ମୀ ଫଳ !

(୧) ବ୍ୟାଧି ପରଶ୍ରାକାତର ହୃଦେ ଈର୍ଷାନଳ

ବିହନ୍ତା ବା, ସେଉଳ ମୋ ସୁଖଶିଖା କାହିଁ ?

ବନ୍ୟ ଫଳମୂଳ ଖାଦ୍ୟ, ପାନୀୟ ଝରମୁ,

ବିଭୂତ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷମାଳ ଅଙ୍ଗର ଭୂଷଣ,

ବୃକ୍ଷର ବଳ୍ବଳ ହୋଇଅଛି ପରିଧେୟ;

ବୃକ୍ଷ ପିତାମାତା—ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧୁଣୀ-ଶୁଣ୍ଠିଷା-

(୨) ବିଭବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନା ପଣ୍ଡାବାସ ମୋର ।

ବୋଧ ହେଲା କି ଅସହ୍ୟ କାହା ପକ୍ଷେ ଏହା ?

ବିଧି-ଉଦ୍ଧାବିତ-ନବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ କି ସେହୁ ?

ବୁଝିଛି କି ନିତ୍ୟ ରହି ଏ ଅନିତ୍ୟ ଧାମେ,

ବିହରବ ଚରସ୍ଥାୟୀ ସୌଭାଗ୍ୟ ମଦରେ ?

ବିବିଧ ଉପାଦାନରେ ଗଢ଼ି ତା ହୃଦୟ

ବରଗିଛନ୍ତି କି ବିଧି ଅଭୂତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ?

ବିଧି-ଇଚ୍ଛାରେ ଅବିଧି ନୁହେଁ—ଏହା ଯେବେ

ବ୍ୟର୍ଥ, ମୋଭଳି ପାତକୀ ନିନ୍ଦାଲେ କି ହେବ ?

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ମରଣ ନିଶ୍ଚୟ,

ବାଧୁନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ମଣିଯିବ ବୋଲି;

ବୃକ୍ଷ ଜନକ ଜନନୀ ମୋ ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧୁଣୀ,

ବାସନ୍ତ-ଧନେ ଯାହାଙ୍କ ରଖି ଏ ଜୀବନ,

ବାହାରିଯିବ ତାହାଙ୍କ ଅଜ୍ଞତରେ ଯାହା

ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛି ସିନା ସେ ଦୁଃଖ ସୁମର ।

ବିଶ୍ୱଜୀବନ-ଶୋଷକ ଏକେ ତ ଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମ-

ବର୍ଷିତ ଭୂଷ୍ମରେ ତାଙ୍କ କଣି ଯିବ ଶୁଖି;

ବେଳୁ ବେଳ ବଳମୁତା ଅନୁରବ ମୋର

ବାରମ୍ବାର ଡାକ ଶେଷେ ହାରିବେ ଜୀବନ ।

ବଞ୍ଚାଇବ କିଏ ତାକୁ ଏ ଅଧମ ବିନା ?

ବୁଲୁଥିଲେ କେଣେ ଫଳମୂଳ ଆହରଣେ,

ବଳମୁତା ଜାଣି ମୋର, ଅନ୍ଧୁଣୀ ଜନନୀ !

- ଶପିନରେ ପଶି କର ଅଶ୍ରୁଳ ଅଶ୍ରୁଳ
 ବୋବାଉ—କେଣିକ ଗଲୁ, ଆସ ଧନମଣି !
 ଶସୋର ଦେବୁ ଜନନି, ଆଜିଠାରୁ ମୋତେ,
 ‘ବସୁମଣି ଆସ’ ବୋଲି ନ ଡାକବୁ ଆଉ ।
 ବାହୁଡ଼ିବି ନାହିଁ, ଡାକ—ମରଗଲେ ସୁଦ୍ଧା;
 ‘ବାପଧନ’ ସମ୍ବୋଧନ ଶେଷ ଆଜୁ ତୋର ।
 ବାସୁଲ୍-ରଣ ତୋର ମା’ ଗୋଟିଏ ଦିନର
 ବଂଶତ କୋଟି ଜନ୍ମେ ମୁଁ ନପାରିବି ଶୁଦ୍ଧି ।
 ବିଳମ୍ବ ପ୍ରାଣକୁ ମୋ ମାନସ-ପଟରେ
 (୧) ବିଷ୍ଣୁପ ଦେଉଛି ତାହା ସୁତଃ ହୃଦୟରୁ ।
 ବୟସ ମୋ ଗଣ୍ୟ ଥିଲା ଦଶ ସମ୍ବତ୍ସରେ
 ବହୁଥିଲା ଶୀତକାଳ-ଶେଷ ସେ ସମୟ,
 ବିଭବଶ-ମଧ୍ୟସ୍ତରେ ହିମ ବର୍ଷା ଶୀତ—
 (୨) ବିଧୁନନେ, ସହନନ ଥରୁଥିଲା ତୋର ।
 (୩) ବିଗ୍ରହ ମୋ ଅଶ୍ରୁଳିଣ ଜାଣିଲୁ ସେକାଳେ
 ବଳ୍ଲଳ-ଓଡ଼ଣୀ ନାହିଁ, ପଡ଼ିଅଛି ଖସି ।
 ବସୁଲେ, ତୋ ସ୍ନେହାମୃତ ଅମୃତ ଅଭୁଲ
 ବଳ୍ଲଳ-ଓଡ଼ଣୀ ଆଣି ତୋ ଦୋଷଣୀ ସହ
 (୪) ବ୍ରହ୍ମେ ମୋର ଦୋଷାଲୁ ଶୁଆଇ କୋଳରେ;
 ବିଷଣି ବେଳୁଁ ତୋ କର ଶ୍ରାନ୍ତିଥିଲା ନିଦ
 ବାକ୍‌କୁଣ୍ଡରେ ଥିଲା ସିନା ସ୍ନେହ ପରାକ୍ଷାପେ ।
 ବାପାଙ୍କ ପୁତ୍ରବାସୁଲ୍ ସେପରି ଜନନି,
 ବିସ୍ମରଣ କରି ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦୁଛି ଯେତକ
 ବଡ଼ୁଛି ତହୁଁ ଦ୍ଵିଗୁଣ ବିଦ୍ଧ ଶର-ଜ୍ଵାଳା ।
 ବହୁ ପୈର୍ଯ୍ୟ ଶଶେ ନେତ୍ରମର ପୋଛି ପୋଛି
 ବ୍ୟାକୁଳ-ବିନୟେ ପୁଣି କହିଲା ଏସନ—
 ବାରେ ଆସ ଅଛ କାହିଁ ଦାତୁକ ମହାତ୍ମା !
 ବସୁଲୁଁ ବିଦ୍ଧ ଶର କାଢ଼ିନେଇ, ମୋତେ

(୧) ବିଷ୍ଣୁପ—ବ୍ୟକ୍ତି । (୨) ବିଧୁନନ—କମ୍ପନ । (୩) ସହନନ—ଶରୀର ।
 (୪) ବ୍ରହ୍ମ—ଶରୀର ।

- ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ର ସଂସାରୁ ଚକ୍ଷୁରେ
ବାହୁଡ଼ିବ ପରଧାମେ, ମାଗୁଣି ଏତକ ।
- (୧) ଗରୁଡ଼ବଳୁ ଏକ ଧନୁଷ୍ଠାଣି ନର
ବିଶ୍ଵତ-କର୍ମିତ-ପଦେ ବାହାର ସଂଧୀରେ,
ବାଳକ୍ରହ୍ମସି ସମ୍ମୁଖେ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ
ବଦାଞ୍ଜଳି-ଭଜସ୍ଵରେ କଲୁ ନିବେଦନ—
ବିବେକବିହୀନ ମୁହିଁ ଅଯୋଧ୍ୟା ନରେଶ
ବାଣାଦାତେ ମୋର ଦେବ, ଆହତ ଆପଣ ।
ବିଶ୍ଵ-ନାରାୟଣ ସୀମା କରନ୍ତୁ ଲଦନ,
ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ମହାପାପେ ଆଜି ଏ ମୋହର
- (୨) ବୃଜନର ପଳ, କେତେ କଳପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ବଞ୍ଚିତ ଜୀବ ମୋତେ ମାନବ ଜନ୍ମରୁ,
ବିଶ୍ଵପତି ନ୍ୟାୟନିଷ୍ଠ ଧାରାକୁ ତା ଜଣା !
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ଦୁଷ୍ଟ-ସମ୍ମୁତ ଦଣ୍ଡ
ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତୁ ସୁଇଚ୍ଛାନୁରୂପ;
* ବିଗତ ବଶାଉଣାପ ଅବା ଭସ୍ମୀରୁତ ।
- (୩) ବ୍ରୀଡ଼ିତ ବଦନେ ହସି ଉତ୍ତରଲୁ ସିନ୍ଧୁ—
ଗରେନ୍ଦ୍ର, ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ନର-ଶକ୍ତି ସାଧାଣତ;
ବିଭ୍ରଙ୍କର ବିଶ୍ଵରଜ୍ୟେ ଆତ୍ମ-ଆଧିପତ୍ୟ
ବିକାଶ କରିବ ଅହୋ, କେଉଁ ସାହସରେ !
ବିଧିମତ ଦଣ୍ଡ ତୁମ୍ଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରଣେ
ବଡ଼ାଇବ ଆତ୍ମଦୋଷ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନୁଷ୍ୟ !
ବୁଦ୍ଧି ବିବେକକୁ ମୋର ଧ୍ବଜ ଶତଧ୍ବଜ ।
ବାସନା ଏତକ ମାତ୍ର, ଅନ୍ତମ ଜୀବନେ
ବିଶ୍ଵାସ ମୋ ସେତକରେ ହୋଇଯିବ ଧନ୍ୟ ।

(୧) ଗରୁଡ଼—ବହୁଶାଖାମୁକ୍ତ ଲତା । (୨) ବୃଜନ—ପାପ । (୩) ବ୍ରୀଡ଼ିତ—
ଲଢ଼ିତ ।

* କପିଳ ମହର୍ଷିଙ୍କ ପରଶାପରେ ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ରପୁରୁଷରଣ ଶବ୍ଦର
ଅର୍ଥବଦ୍ଧ ଯାତନା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।

- (୧) ବିହାନ୍ତ, ଏ ବିଷ ମୁଖ-ବିଷମ ନାସ୍ତ
ବସନ୍ତ ମୋ କାଢ଼ିନେଇ ନିଶାଙ୍କଗିରିରେ
- (୨) ବନପୁଷ୍ପ କୁନ୍ଦ ଧରି ତଳ ଅବଳମ୍ବେ
- (୩) ବର୍ତ୍ତ୍ତି ନିକଟ କୁଟୀରେ; ମୋ ତାତ ଜନନୀ
ବସିଥିବେ, ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠେ ପିପାସା-ବ୍ୟାକୁଳେ;
ବୀରପାନ ଶେଷେ, ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବ ମୋର
ବିନୀତ ଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
ବିଦିଷିତ ଆବର ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଘଟଣା ।
ବଟୁବାକ୍ୟେ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁକ୍ତ ରାଜନ
- (୪) ବରାଙ୍ଗେ ପଡ଼ିଲ କିବା ଅକାଳ ଚଢ଼କ ।
ବଳି ନ ବଳଇ ମନ କାଣ୍ଡ କାଢ଼ିବାକୁ;
ବସୁ ସ୍ୱେଦ ଜର୍ଜରିତ, ନିଶ୍ଚଳ ଚରଣ;
(୫) ବର୍ଦ୍ଧିତ-ନିର୍ମିତ ନର ପରାଏ ନରେଶ
ବାକ୍ସୁଦ୍ଧ; ପ୍ରସ୍ଥିତ ହୋଇ ରହିଗଲେ କ୍ଷଣେ ।
ବିପାକେ ଯା ଥିବ ତାହା ଘଟଇ ନିଶ୍ଚୟ;
ବର୍ଜନୀୟ ତହିଁ ପାଇଁ ସନ୍ତାପ ଶୋଚନା ।
ବିରୁଦ୍ଧ ଏସନ ରାଏ ଯେଉଁଠି ଆଣି ହୃଦେ
ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାଦାନେଲେ ସିରୁ ବସିଛନ୍ତି ।
ବୁଦ୍ଧସୋପ ଶୁଦ୍ଧକଣ୍ଠେ—ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ପୃଷ୍ଟ ସ୍ୱରେ
ବୀରମ୍ଭାର ଉଦ୍ଧାରଣ ମୁମୂର୍ଷୁ ତାପସ;
(୬) ବେର ତନ୍ତ୍ରଗଲ ରକ୍ତ-ଅବାୟ୍ୟ-ନିର୍ଗମେ,
ବିଷୟାବାସ ବିସର୍ଜିତ ଭୌତିକ ସଂସାରୁ
ବିଦାୟ ହେତୁ ଜୀବାତ୍ମା ହେଲ ବ୍ୟାକୁଳିତ;
ବିବର୍ଣ୍ଣ ବଦନେ ଚିର-ମୁଦ୍ରିତ ନୟନେ
ବିଶ୍ରାମିଲୁ ପିଣ୍ଡ, କାଳ କରଳ ଗର୍ଭରେ ।
ବଲ୍ଲଳବାସ ଘୋଡ଼ାଇ ମୃତ୍ୟୁ ଉପରେ
ବଟୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତ ପଥେ କୁଟୀରଭିମୁଖେ
ବିହ୍ୱଳେ ପ୍ରଗତ ନୃପ ଶାପାଶଙ୍କଗିରିରେ ।

(୧) ବିହାନ୍ତ—ପରାହମଣୀ । (୨) ବନ—ଜଳ । (୩) ବର୍ତ୍ତ୍ତି—ପଥ ।
(୪) ବରାଙ୍ଗ—ମସ୍ତକ । (୫) ବର୍ଦ୍ଧିତ—ବଢ଼ାଇ । (୬) ବେର—ଶରୀର ।

- (୧) ବୃତାବାସ-ପାର୍ଶ୍ବବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ଯହୁଁ ନୃପ,
 ବାରି ଚରଣ-ଶବଦ ଅନ୍ଧ ତପିବର
 ବସନ୍ତତାମ୍ରତପିକ୍ର-ସୁମଧୁର ଶ୍ରବେ
 ବୋଇଲେ, ଚଞ୍ଚଳ ପଦେ ଆସ ବସନଣୀ !
 ବହୁଦୂର ନୁହଇ ତ' ତମସା, ଏତିକି
 ବିଳମ୍ବ ଦୃଷ୍ଟି କେହ୍ନେ ? କି ଅବା ପଥରେ
 ବ୍ୟାଧିବଦ୍ଧ ହିଂସ୍ରକ ପ୍ରାଣୀ ଥିଲେ ଅଟକାଇ ?
 ବଞ୍ଚି ଆସିଲୁ କେମନ୍ତେ ? ଚୂଷାରେ ଆନୁର
 ବାହାରି ଗଲେହେଁ ପ୍ରାଣ, ଆଜିଠାରୁ ଆଉ
- (୨) ବନ ଆଣିବାକୁ ରାସେ ନ ଯିବୁ ରେ ଧନ !
 ବିକଳ କୋମଳ କଣ୍ଠେ କହଇ ଅନୁଶ୍ରୀ—
 ବୁଝିଲଣି ଧନମଣି, ତୋ ମନର କଥା;
 ବ୍ୟଥା ଦୃଷ୍ଟି ମରମେ କେଜାଣି କି ହେବୁ
- (୩) ବିତଥ୍ୟ ନୁହଇ ଯେଣୁ ରହିବୁ ମଉନେ ।
 ବୋଲ ତ' ମୋ ମଥା ଛୁଇଁ, ତାହା ବୁଝେ ବୋଲି;
- (୪) ବାରିପ୍ରବାହରୁ ବାରି ପ୍ରବାହ ପରାଏ
 ବଚନୁ ଝରିପଡ଼ୁଛି ପୁତ୍ରବଞ୍ଚଳତା;
 ବହୁଛି ବା ଦ୍ରବ ଅନ ଦମ୍ଭତ ପରାଣ ।
 ବିଷମୟ-ବିଷାଦରେ ନୃପହୃଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ;
 ବଳେ ଇଚ୍ଛା, ନିଜ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡାଇବ ଶର୍ତ୍ତରେ;
 ବିବେଚିତ ହେଲୁ ପୁଣି ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ—
 ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା-ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଅଶେଷ ପାତକ
 ବଢ଼ିଗଲେ, କୋଟି ଜନ୍ମେ ନ ପାରିବ ପାରି ।
 ବାକକୁଣ୍ଡାରେ ଯାହା ହେଉ ପରିମାଣ କାହିଁ ?
 ବିଜ୍ଞପିଲେ ନରମଣି ସ୍ବକୃତ ଦୁଷ୍ଟତ
 ବିଦର୍ଶିତ ସିନ୍ଧୁହତ୍ୟା—ଆତ୍ମ-ଅଜ୍ଞାନତା;
- (୫) ବିସ୍ମୟ-ସ୍ବ-ତରୁବଞ୍ଚି ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ ଯଥା,

(୧) ବୃତାବାସ—ମଠ, ମନ୍ଦିର । (୨) ବନ—ଜଳ । (୩) ବିତଥ୍ୟ—ମିଥ୍ୟା ।

(୪) ବାରିପ୍ରବାହ—ଝରଣା । (୫) ବିସ୍ମୟ-ସ୍ବ—ସଂଯୁକ୍ତ ।

- (୧) ବିସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣରେ ସେ ଅଛ ଅଛୁଣୀ
ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ଚରଣେ ଧୂଳି ହୁଏ
ବସୁନ୍ଧରା-ବନ୍ଧେ ଭଳି ପଡ଼ିଲେ ସଦୃଶ ।
- (୨) ବସୁକୁନ୍ତ ଧରି ନୃପ ଧାଇଁ ଆଶୁପଦେ
ବିମୁକ୍ତି-ବ୍ୟାକୁଳତ-ଅନନ୍ଦମତର
ବଦନମଣ୍ଡଳେ ଜଳ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଢାଳି
ବାସ-ବ୍ୟଜନ ସର୍ପାର କଲେ ସଞ୍ଚାଳନ ।
ବହୁକ୍ଷଣ ପରେ ଫୁଲ, ଲତା ଜ୍ଞାନ “ହା’ ହା’
ବସୁ ସିନ୍ଧୁ” ବାକ୍ୟେ ତୋଳି ବସାଇଲ ଅନ୍ଧେ;
ବିହ୍ୱଳିତ-ଶୋକକଣ୍ଠେ ଶୁଣିଲେ ଅନ୍ଧର୍ବ—
- (୩) ‘ବାରତା’ ବାର-ତାରଙ୍ଗ-ବାର କି ହେ ନୃପ !
ବିହ୍ୱଳ ବିହ୍ୱ ଆଜୁ ମୋ ଜୀବନ-ସଂସାରେ ?
ବଞ୍ଚି ନାହିଁ କି ମୋ ‘ସିନ୍ଧୁ’ ସତେ ଧରାଧାମେ ?
ବଞ୍ଚିତ ହେଲି କି ଆଜୁ ସିନ୍ଧୁ ସମ୍ମୋଧନେ ?
ବିହ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ୟ-ସମ୍ବାଦ ଏହି କି ମୋହର ?
ବିରୁଥାଏ କେବଳ ସିନ୍ଧୁଲଗି ସଦା
- (୪) ବିନେଦ୍ର ନୁହେଁ, ସୁନେଦ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ବିଧି ।
- (୫) ବ୍ରତ ନୁହେଁ, ଭୋଗୁଅଛି ସ୍ୱରଗ ସମ୍ପତ୍ତି;
- (୬) ବର୍ତ୍ତକୁଟୀ ନୁହେଁ, ଏ ମୋ ସୁରମ୍ୟ ହରମ୍ୟ ।
ବିପ୍ଳବ ହେଲି ଆମ୍ଭ-ପ୍ରସାଦ-ପ୍ରାସାଦ ?
ବିଳପିଲ ଅଛ ଶୋକେ ସଚେତ ଅଛୁଣୀ
ବକ୍ଷ ମସ୍ତକରେ କର କରୁଡ଼ି କରୁଡ଼ି ।
ବଳା ମୋର, ଗେହ୍ଲା ମୋର, ଜୀବର ଜୀବନ !
ବାପଧନ, ଭାଗିଦେଲୁ ମୋ ଆଶା ଭରସା;
- (୭) ବାୟୁସ-ବନ୍ଧ୍ୟାର ଏକମାତ୍ର ନେତାଗ୍ର !
- (୮) ବହ୍ନି ପ୍ରାୟେ ଗର୍ଭ ଜନ୍ମୁଅଛି ପାପିନୀର

(୧) ବିସମ୍ବାଦ—ମନ୍ତ୍ର ଖବର । (୨) ବସୁ—ଜଳ । (୩) ବାରତାରଙ୍ଗବାର—
ପ୍ରଳୟ । (୪) ବିନେଦ୍ର—ଚକ୍ରାନ୍ତ । (୫) ବ୍ରତ—ତପସ୍ୟା । (୬) ବର୍ତ୍ତ—ପତ୍ର ।
(୭) ବାୟୁସବନ୍ଧ୍ୟା—କାକବନ୍ଧ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ।
(୮) ବହ୍ନି—ଅଗ୍ନି ।

ବୋଲିବିଅ ଯୁଧା ତହିଁ ମାଆ ମାଆ ବୋଲି ।
 ବାରେ ବାରେ ମୁଁ ପାପିନୀ ସ୍ଵପ୍ନବଦୋଷରେ
 ବର୍ଷଣ କଲେ କଟୁକ୍ତି, ତୋ କୋମଳ ପ୍ରାଣେ,
 ବିହସିତ ବନ୍ଧୁ ମୁଖେ ନ ଆସେ କାନ୍ଦଣା ।
 ବହୁଥିଲୁ ରୋଷ କି ମୋ ଅଶୀତ ଦୋଷରେ
 ବିମର୍ଷ-ସିନ୍ଧୁରେ ତେଣୁ ଠେଲିଦେଇ ମୋତେ
 ବିମୁକ୍ତ ହେଲୁ କି ସିନ୍ଧୁ ! ଏ ମାୟା ସଂସାରୁ ?
 ବଳା ରେ, ତୋ ବିନା କେନ୍ଦ୍ରେ ରଖିବି ଜୀବନ ?

- (୧) ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଞ୍ଚିବକି ଫୁଲକୁ ହରାଇ ?
 (୨) ବିଦୁଳ ବିଦୁର ହେଲେ ସରସୀଗରର
 ବଞ୍ଚିବକି ଶୀତଳତା କାଳ ଗ୍ରୀଷମରେ ?
 ବଢ଼ିଲା କାରୁଣ୍ୟ-ନଦୀ ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର
 ବିଦାବିତପ୍ରାଣ ଅନ୍ଧ-ଦମ୍ଭିତ ଜୀବନ
 ବିମିଶ୍ର ହୋଇ, ସେ ସଙ୍ଗେ ତମସାଉମୁଖେ
 ବଞ୍ଚିଲା, ଅନ୍ଧ ଅନ୍ଧୁଣୀ ଭାସିଗଲେ ତହିଁ;
 (୩) ବାଟ କଢ଼ାଇ ନିଅନ୍ତି ସାକେତ ସମ୍ରାଟ ।
 (୪) ବିଗ୍ନ-ଗମନେ ତମସା ତଟେ ହେଲେ ଯାଇ,
 ବାହ୍ୟ ଘାଟ ନିକଟେ ଅନ୍ଧଅନ୍ଧୁଣୀକୁ
 ବସାଇ, ମୃତ୍ୟୁ ଶ୍ଵ ଗୋଟି ଆଣି ନରମଣି
 ବିସ୍ଫର୍ଣ୍ଣାୟ ଦେଇ ଅନ୍ଧ ଚାପସ ଶ୍ରୀକଣ୍ଠେ
 ବୋଇଲେ, ଶ୍ଵେ ମୁନିବର ! ଏହି ଚବ ପୁଅ ।

- (୫) ବୋକ ବିହ ପୁଅ ମୁଖେ ବିହୁଳ-ବିଳାପେ
 ବିକଳେ ଭାଷନ୍ତି ମୁନି, ଉଠ ଉଠ ଧନ,
 (୬) ବିଭବରା ପାହୁଲଣି ବ୍ରହ୍ମ ଯଜ୍ଞେ ତୋର
 ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି ଉଠ, ରେ ମହାନିଦ୍ରାଳୁ ।
 ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତୋହର, ଦିନେ ହେଲେ ତୋତେ
 ବୋଲି ନାହିଁ ଉଠ ବୋଲି ରେ ସତ୍‌ଗୁଣ ସିନ୍ଧୁ !

(୧) ବନଲକ୍ଷ୍ମୀ—ରମ୍ଭା । (୨) ବିଦୁଳ—ଜଳ । (୩) ସାକେତ ସମ୍ରାଟ—
 ଦଶରଥ । (୪) ବିଗ୍ନ—କାତର । (୫) ବୋକ—ଲୁହ । (୬) ବିଭବରା—ଭାସି ।

- ବାରେ କହ ଆଜ କପାଁ ବିଳାପେ ଉଠାଇ
 ବିଶିଷ୍ଟ କଣ୍ଠ, ବିଦାୟ ହେଉଛି ହୃଦୟ ?
 ବିହରତ ଆଶ୍ରମର ଶୁକଶାୟ ଦଳ
 ବିଶ୍ରୁତ-ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସ୍ବନେ 'ସିନ୍ଧୁ, ସିନ୍ଧୁ' ବୋଲି
- (୧) ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଉ ଡାକବେ କାହାକୁ ?
 ବିଷ୍ଣୁ ନାମାବଳୀ ତାଙ୍କୁ ଘୋଷାଇବ କିଏ
 ବସାଇ କରପଲ୍ଲବେ ବାଲ୍ୟପୋଷା ପରି ?
- (୨) ବାବୁ, ତୋତେ ଝୁରୁ ଝୁରୁ କାନ୍ଦିବେ କରୁଥିଲେ
 ବୁଲିବୁଲି ଲେଉଟିଲେଉଟି ନ ଦେଖିବେ ଯହୁଁ ;
 ବଣ୍ୟ ପଲ୍ଲବରୁ ଆଣି ଅଛନ୍ତି-ମାବାର
 ବଢ଼ାଇ କେ ଦେବ ତାଙ୍କ ଦୋଳିତ ହସ୍ତରେ ?
- (୩) ବାଳ ରସାଳ ପିୟାଳ ମାଧବୀ ମାଳତୀ
 ବାଳ-ତରୁଲତା, ତୋର ଶ୍ରୀକର ରୋପିତ,
 ବସନ୍ତକାଳ ଆଗମେ ଆଗତ ବସ୍ତରେ
 ବସ ! ବଢ଼ିଲିବେ କିସ ? ମଢ଼ିଲିବେ ସିନା !
 ବିସାରଦଳ ଝୁରିବେ, ଏହି ତମସାରୁ
 ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରଣ ଜଳ ନ ପାଇବେ ଯହୁଁ
 ବିହରତ ବନ୍ୟ ମୁଦ୍ଗ-ତଣ୍ଡୁଳ କଣିକା ।

ବିବେକ, ଶାନ୍ତ, ସୁଶୀଳ, ପିତୃମାତୃଭକ୍ତ,
 ବିନୀତ, ସାଧୁ, ସଂଯମୀ, ସରଳ, ଦୟାଳୁ,
 ବେଦଜ୍ଞ, ବିଜ୍ଞ, ବିଶ୍ବାସୀ, ଶିଶୁର-ପ୍ରେମିକ,
 ବ୍ରହ୍ମରାଜା, ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ, ଶିଷ୍ଟ, ମିଷ୍ଟଭାଷୀ,
 ବୁଦ୍ଧ, ଶୁଦ୍ଧଚେତା, ବାଳ ବ୍ରହ୍ମସିଂହବର;
 ବିଂଶତି ନାମରୁ କେଉଁ ନାମ ସମ୍ବୋଧନେ
 ବାବା-ସମ୍ବୋଧନେ ପୁଣି ଉଠିବୁ ରେ ଧନ !
 ବହୁପଦ୍ମ ସୁଧା, ହସି କହନ୍ତିଥା ଅରେ ।

- (୧) ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତ—ଶେଷରାତିର ଦୁଇଦଣ୍ଡ କାଳ । (୨) କରଭ—ହସ୍ତୀଶାବକ ।
 (୩) ବାଳ—କ୍ବରୁବେଲି ଗଛ ।

- (୧) ବଗାହାଥେଁ ଦିନେ ବାବୁ ଏହି ତମସାକୁ
 (୨) ବିଧି କଡ଼ାଇ କଡ଼ାଇ ଆଣିଥିଲୁ ମୋତେ
 ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହଁ ଉଁରେ; ନିତ୍ୟକର୍ମ ବିଧି ସାରି
 (୩) ବ୍ରଜ-ଗର୍ଭୋତ୍ପତ୍ତ ଏକ ଗ୍ରାବେ ହେଲି ଝୁଣ୍ଟି
 (୪) ବାହୁଡ଼ିବା କାଳେ, ଆମ୍ଭ ଉଟକ ନିକଟେ
 ବିନିସୂତ ହୋନ୍ତେ ରକ୍ତ ପଦ ତର୍ଜନରୁ,
 ବିଲେକି ତୋ ଝରୁ-ଅଙ୍ଗ ଯାଇଥିଲୁ ଥରି;
 ବସ୍ତ୍ରମଣି, ଆଜ କେହ୍ନେ ଶୋଣିତ-ଶରୀରେ
 ବିପ୍ଳାବିତ-ରକ୍ତ-ଭୂମେ କରୁଛୁ ଶୟନ ?
 ବିସାସ-ଦୁଃଖାନୁଭବ ସେ କାର୍ଯ୍ୟେ କାହିଁ
 ବହି ଯାଇଛି କି ସବୁ କାଳ-କଲ୍ଲୋଳରେ ?
 ବଞ୍ଚିବି କେତେ ରେ ସିନ୍ଧୁ, ତୋର ଗୁଣାବଳୀ
 ବ୍ୟର୍ଥନାମା ନୋହୁ, ତୁହି ସଦ୍‌ଗୁଣର ସିନ୍ଧୁ ।
 ବାଞ୍ଛିତ ଶିକ୍ଷାରେ ଯେଣୁ ହୋଇଛୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
 ବାଞ୍ଛିା-ବରଦ ଶିଶୁର ଭୁବନ-ସମ୍ରାଟ
 ବିମୁକ୍ତ ପଦରେ ରଖିବାକୁ ସ୍ୱର୍ଗଧାମେ
 (୫) ବନ୍ଧନ-ଧାମରୁ ତୋତେ ନେଇଗଲେ ସିନା ।
 ବିଲକ୍ଷି ତତ୍ପରେ ମୁନି ନୃପତିଙ୍କ ପ୍ରତି
 ବୋଇଲେ, ହେ ଅବଧେଶ ! ତୁମ୍ଭ ଯୋଗେ ସିନା
 ବିନାଶ କାଳେ ମୋ ମୁଖ ନଦେଖିଲୁ ଥୁଆଁ;
 ବୃଜନର ପ୍ରତିଫଳ ଅନ୍ତମ-ଜୀବନେ
 ବିଧିର ବିଧାନେ ତୁମ୍ଭେ ଘେରିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
 ବିଳମ୍ବ ନକରି ଚିତା କର ବିରଚନ,
 ବେନି ପ୍ରାଣୀ ପୁଅ ସହ ପଶିବୁଁ ଅନଳେ;
 (୬) ବୈଶ୍ଣବ-ଲୀଳା ଏବେ ସରିଲୁ ଆମ୍ଭର ।
 ବିଶାଦିତ-ଆନନ୍ଦିତ ଅରଣ୍ୟ-ନୃପ
 ବିରଚିଲେ ଚିତାମଳ ଚନ୍ଦନ-ଇନ୍ଦନେ,

(୧) ବଗାହ—ସ୍ଥାନ । (୨) ବିଧି—ବାଟ । (୩) ବ୍ରଜ—ବାଟ । (୪) ଉଟକ
 —ମୁନିକୁଟୀର । (୫) ବନ୍ଧନ—ଶରୀରର ଅସ୍ଥି ସହ ପରସ୍ପର ସଂଲଗ୍ନ ରଖିବା ସୂତ୍ରବଦ୍
 ସମାର୍ଥ । (୬) ବୈଶ୍ଣବ—ଶାଶ୍ୱତ ।

- ବିଧିମତ ଅପସ୍ଥାନ କରି ସମାପନ;
 ବହୁଳତାରେ ଅଛି ତାପସ ତାପସୀ
 ବାହୁରେ ବେଢ଼ାଇ ମୃତ ତନୟର ତନୁ
 (୧) ବ୍ରହ୍ମ-ସଦ୍‌ଗତି ବାସନା ପୋଷି ହୃଦୟରେ
 ବେଦାଶିବାଦ ପଠନେ ପଶିଲେ ଅନଳେ ।
 ବିଲପିଲ ବନଦେଶ ମରମର ସ୍ବନେ
 ବୁଝି ପାରିଛି ସେ ଯେଣୁ ଏ ସଂସାର 'ମର' ।
 ବିଗତ ପାପର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେନିଶ ଚଞ୍ଚଳେ
 ବାହୁଡ଼ିଲ ଶୂନ୍ୟ ମନ ହୃଦ-ନିବାସକୁ ।
 ବିବେକ-ନେତ୍ରରେ ଚିହ୍ନି କୃତ ପାପ-ଛବି
 ବଞ୍ଚିବ କିସ ? ଯା ହେଲ ନୃପତି ହୃଦୟ
 ବିବଶା ମୋ ପୈର୍ଯ୍ୟ-ଶକ୍ତି ଲେଖନୀ-ଗୁଳନେ ।
 ବିଳାପ-ବିହ୍ୱଳା ରାଣୀ-କୌଶଲ୍ୟା-ସୁମିତ୍ରା
 (୨) ବିଭେଗିନୀ ସହଚରୀ ଅନୁଚରୀଙ୍କର
 ବିନତି ଖେଦ-ସାନ୍ତ୍ବନା-ସଂଭାଷଣେ ତେଣେ
 ବାସଗୃହ ଶଶେ ଶଶେ ପଡ଼ୁଛି ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ।
 ବାୟୁଶୀ ପରି କୌଶଲ୍ୟା ଉଠି ତରତରେ
 ବ୍ୟଗ୍ରପଦେ ଅଭିଷେକ-ଦ୍ରବ୍ୟାଗାରେ ପଶି
 ବିଲେକ ରତ୍ନମୁକୁଟ, ରତ୍ନ-ପୁଷ୍ପହାର
 ବିକଳ ଭାଷେ କହନ୍ତି ବିହ୍ୱଳା ମହିଷୀ—
 ଗ୍ରୀଡ଼ା ନାହିଁ ରହିଛି ଯା'ରେ ରତନବୟ !
 ବୁଡ଼ି ମର କିନା ଯାଇ ସରସ-ଗଣ୍ଡରେ ।
 ବଟଦୁର୍ଗ୍ଗ ଚୁଦ୍ରାକ୍ଷର ସଙ୍ଗେ ନୁହ ସରି,
 ବର୍ଜିତ ହୁଅନ୍ତୁ କେହ୍ନେ ମୋ ରାମଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ?
 ବିପ୍ଳାବିତ ଅଶ୍ରୁ—ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ସେ ଦିଗୁଁ
 ବୋଇଲେ ଶତ ଧ୍ବଙ୍କାରେ—'ଜଳ ମର ଆରେ—
 (୩) ବରାକ-ପୁଷ୍ପଜଡ଼ିତ-ପଟ ପରିଧେୟ !
 ବେଷ୍ଟିତ ହେଲ ଶ୍ରୀରାମ-କଟିରେ ଗୈରିକ-

(୧) ବ୍ରହ୍ମ—ପୁତ୍ର । (୨) ବିଭେଗିନୀ—ରାଜାର ସାମାନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ।

(୩) ବରାକ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ ।

- (୧) ବସନ; କି ଲୁଭ ତୋର ପସନ୍ଦପଣରେ ?
 ବିଶେଷତା ଯେ ସମୟେ ଶ୍ରୀକ୍ଷମ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ
 ବରଷାଉଥିବେ ରଣ୍ଡି ରସାପୁଷ୍ପୋପରି,
 ବନାଗି-ଝାସ ମିଶ୍ରିତ ଝଞ୍ଜା ପ୍ରଭଞ୍ଜନ
 ବନବାସୀଙ୍କ ଜୀବନ କରୁଥିବ ଦଗ୍ଧ;
 ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ବିମ୍ବ ପ୍ରାଚୁଟ ତାମସୀ ଯେ କାଳେ
 ବନ୍ଧ-ବୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚାଳନେ (ଅସର ଅସର)
 ବିପ୍ଳାବିତ କରିଦେବ ପୃଥିବୀସାନ୍ତର;
 ବଣ୍ୟ ପ୍ରଦେଶେ ଯେ କାଳେ ଶୀତ-ନିଶାନ୍ତରେ
- (୨) ବ୍ୟୋମନରସିକ-ତରୁ ପତରୁ ହିମାଶ୍ରୁ
 ବିନ୍ଦୁବିନ୍ଦୁ ଝରୁଥିବ, ଶୀତ ସମୀରଣେ;
- (୩) ବାଲଧି-ଆଲଟ, ଛସ, ସେହି ସେହିକାଳେ
- (୪) ବାସିତ-ଶୀତଳ, ଶୀତ, ଶୀତ-ମୁଗମଦ,
 ବିଳାସଭବନ, ଲୁଳା-ଦୋଳାୟିତ ପଟା
 ବିଦ୍ୟୁଦ୍‌ବିମ୍ବ-ଆଲୋକିତ ଛଟିକ ସଉଧ,
- (୫) ବନାତ-ଆପ୍ରପନ୍ନ, ପଞ୍ଚ ଉପାଧାନ,
 ବହଳ ଶାଟକୟୁକ୍ତ ରତନ ପଲଙ୍କ,
 ବନବାସୀ ମୋ ଶ୍ରୀରାମ-ସ୍ମୃତି-ପ୍ରାଞ୍ଜଣରେ
 ବିଚରିବ ନାହିଁ ନୃତ୍ୟ-ମାଗୁଣି ଏତିକି ।
 ବାହାରି ସେ ପୁରୁ ରାଣୀ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ଫୋଛି
 ବଇଦେହୀଙ୍କର ହର୍ଷବିଳାସ-ହରମେ
 ବସିଲେ ପ୍ରବେଶି, ଶୋକ ନପାରି ସମ୍ଭାଳ ।
 ବାକୁଳୀ ପରାଏ ତହିଁ କରନ୍ତି ବିଳାପ
 ବରବଧୂ-ମଧୁଗୁଣ ବାହୁନ ବାହୁନ ।

ନିଶ୍ଚୟପଣା ଗୋ, ଦିନେ ପୁଣି ଉପବନେ
 ବୁଲୁଥିଲୁ ସାନ୍ଧ୍ୟବାୟୁ ସେବନାଭିଳାଷେ,

(୧) ପସନ୍ଦ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ । (୨) ବ୍ୟୋମନର—ସିଂହର । (୩) ବାଲଧି—ରାମର ।
 (୪) ଶୀତଳ—ତନ୍ମନ । ଶୀତ—କର୍ପୁର । ମୁଗମଦ—କସ୍ତୁରୀ । (୫) ବନାତ—ଉର୍ବର
 ନିମିତ୍ତ ବସୁବିଶେଷ । ଆପ୍ରପନ୍ନ—ମନ୍ତ୍ରକରୁ ପାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଭାବକ ବସୁ ।

- ବୟସ୍ୟାବୃତ୍ତା ଭଗିନୀମାନଙ୍କର ମେଲେ ।
 ବିଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ଦେଖି ସେହି ଅବସରେ
 ବିଡ଼ିବା ପାଇଁ ତୋ ମନ, ଲତା ଅନ୍ତରାଳେ
 ବସି ସବେ ଛଳେ କଲେ ଉପୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ ।
- ବିସ୍ମୟ-ଭୟ-ଚକିତ-ଚିତ୍ତରେ ତୁ ପରା
 ବୁଝି ନପାରି ତଦନ୍ତ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଝି,
 ବିହ୍ୱଳୁ ଗମନୋଦ୍ୟମ ପୁର-ଅଭିମୁଖେ ।
 ବିବେକିନି, ପ୍ରତିପ୍ରେମ ମୁରୁଛି ନପାରି
 ବିଶ୍ୱେ ଦେଖାଇଛୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଖିଭ୍ୟ-ଗରିମା,
 ବିଶ୍ୱାସିକା-ବିଭ୍ରାସଣ ଶ୍ୱାପଦ-ଶଙ୍କଳ
 ବନାମରେ ଭୟ ତୋର ଲୁଚାଇବୁ କାହିଁ ?
- (୧) ବଡ଼ଭରେ କେବେ କେବେ ବସିଥିଲେ ତୁହି
 (୨) ବଡ଼ଭରେ ବିକଳି ତ ହେଉଥାଏ ପାଦ,
 ବନଜାସି, କଷ୍ଟକିତ ବୃଷଣ୍ଡପୁ-ପଥେ
 ବନ ପର୍ବତରେ କେନ୍ଦ୍ରେ କରିବୁ ଭ୍ରମଣ ?
 ବଇଦେହି, ଯେଉଁ କଇକେଇର ଚରଣେ
 ବେଶି ଭକ୍ତି ଦେଖାଇଲୁ ଦବସ ରଜନୀ,
 ବିପିନ ବାସିନୀ ହେଲୁ ତାର ପ୍ରତିଦାନେ ।
 ବୁଝିଲି ଗୋ ସୀତେ, ଏବେ ନିୟତିର ମାତ
 ବିଧି ନେସ 'ଅତି' ପ୍ରତି କରଇ ଧର୍ଷଣ;
 ବିନୟିନି, ଅତି ଧୀର ହେଲୁ ଯେଣୁ ତୁହି
 ବ୍ୟାପିଗଲୁ ପର ଲାଟ ଅତିମିଷ୍ଟା ଫଳେ,
 ବିହ୍ୱଳ ଦାରୁଣ ବିହି ତୋ ଭାଗ୍ୟେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।
- (୩) ବିଶ୍ୱାସ୍ଥ ଥିଲୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଅତି ହର୍ଷେ କାଲି,
 ବିଷାଦାଗ୍ନି ଆଜ ତାକୁ କରୁଛି ଦହନ ।
 ବିଷଗତ୍ୱ କୈକେୟୀର ସ୍ୱାର୍ଥ କୁଟିଳତା,
 ବିହିତ ବା ଅତିଭୁକ୍ତ, କେ କହିବ ଏହା ?
 ବିଧିର ବିଧାନେ ଅଛି କେ ସମାଲୋଚକ !

- ବକଳା ବଧୂବୟଳା କଉଶଳାକର
ବିଦଗ୍ଧ ଦୃଢ଼େ ସାନ୍ନ୍ୟା-ଚନ୍ଦନ ଏକାଳେ
- (୧) ବିଲେପିଲ୍ ତାମ୍ରରୁଡ଼ ଶୁଷି ଭକ୍ତଭରେ—
ବହ ପୈର୍ଯ୍ୟ, ବହ ପୈର୍ଯ୍ୟ, ଅସ୍ମି ମହାରଣୀ !
- (୨) ବରକ-ଦାସ-କୁଟିରେ ଉଠି ବାରମ୍ବାର
- (୩) ବକ୍ରକୁଟ ସମର୍ଥିଲ୍ କୁଳକୁଟର କଥା ।
- (୪) ବିକର୍ତ୍ତନ-ବଂଶାବଳୀ-କର୍ତ୍ତନ-କୁସୁମ
- (୫) ବନ୍ଦକେ ଛନ୍ଦ କବିଭୂ-ସୁନ୍ଦ ଛନ୍ଦେ ଗୁଢ଼ି
ବିଲମ୍ବିତ କବିଦେଲେ ରଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗଲେ ।
ବଳଷ-ପକ୍ଷ ଉଦ୍ଗ୍ରୀବ ରଜହଂସଦଳ
- (୬) ବାଜ ଝାଡ଼ ଝାଡ଼ ବାଜଶାଳାରୁ ବାହାରି
- (୭) ବର୍ଣ୍ଣେ ଖଣ୍ଡି ଉଡ଼ା ଦେଇ (ଧୀରଗତି ହେତୁ)
ବିବିଧ ପୁଷ୍ପିତାଳତା-ଆଲିଙ୍ଗିତ ବାଡ଼
ବିଚିତ୍ର-ସୁନର୍ମିତ ଫୁଟିକ-ପାବକ୍ଷ-
ବିଶୋଭିତ-ପଦ୍ମାକର ସ୍ବଚ୍ଛ ମାଳ ଜଳେ
ଗୁଡ଼ି ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ ଫିୟା କଲେ ସମାପନ;
- (୮) ବହନ୍ତେ କପା ସେମାନେ ନର ଦ୍ବିଜ ଆଶ୍ୟା ?
- (୯) ବିସିନ୍ଧର କର୍ଣ୍ଣପାଶେ ଭ୍ରମରୀ-ଦୁଟିକା
ବୋଧୁଣ ଗୁଞ୍ଜନ ଛଲେ କହିଲ୍ ଏମନ—
ବିଷାଦିନ, ନିଶା ଅନ୍ତେ ଆସିଲେଣି ଦେଖ
ବଲ୍ଲଭ ତୋହର ହସି; ସୁଉଦ୍ଧ-ଅଧର,
ବନଜନ, ମନ ଚିହ୍ନି ଦିଅ ମୁରଦାର ।

- (୧) ତାମ୍ରରୁଡ଼—କୁନ୍ତଳା । (୨) ବରକ—ଗରବ । ଦାସ—କେଉଟ ।
(୩) ବକ୍ରକୁଟ—ଢ଼ିଙ୍ଗି । (୪) ବିକର୍ତ୍ତନ—ପୂର୍ଯ୍ୟ । (୫) ବନ୍ଦକ—ସ୍ବଚ୍ଛ ।
(୬) ବାଜ—ପର, ପକ୍ଷୀ । (୭) ବର୍ଣ୍ଣ—ପଥ । (୮) ଦ୍ବିଜ—ପଣ୍ଡା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
(୯) ବିସିନ୍ଧ—ପଦ୍ମନାଭ ।

ଉତ୍କଳ-କବିତା

ଉତ୍କଳ-କବିତା

ପ୍ରାର୍ଥନା

(ରାଗ—ତୋଡ଼ପରଜ)

ପ୍ରେମମୟ, ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପ୍ରେମସାଗର;
ତବ ପ୍ରେମାସବ ଲିଖି ଯେଣୁ ଭବ-
ସାଗରର ସୁଧାଗର । ଘୋଷା ।

ତୁମ୍ଭେ ସିନା ଅନୁ- ମିତ ହେ ଅତିନୁ
ବିଶ୍ୱମୋହନ ସୁନ୍ଦର,
ଏ' ତ ଅନୁଭବ୍ୟ ଯେଉଁ ନିତ୍ୟ ନବ୍ୟ
ଦେଖାଅ ଲାଳା-ହୃଦର ।

ତୁମ ପ୍ରେମେ ପାଲୁ ଲାଗିଛି କେ' ମାଳା
ଗଡ଼ାଏ ଅରକୁଅର,
ପ୍ରେମେ ହୋଇ ଢେଲ କେହି ଅବା କୋଳ
କରୁଛି କାଠ ପଥର ।

ତବ ପଦଧୂଳି ମାଖେ ତା' ମଉଳି
ଗୁଣେ ଯେ' ପ୍ରେମ-ଶାଳର,
ପ୍ରେମର ପୁରୁଣା ଧୂଳଠାରୁ ଉଣା
ମଣେ ରବି ନିଶାକର ।

ଦେଇଛ ରସନା ହୃଦର ବାସନା
ଗାଇବାକୁ ନିରନ୍ତର,

ଆସିଛି ମୁଁ ଗାଈ   ଆଶ୍ରିବ କପାଳ
 (୧) ଛଳନା-ଗଳ-ସନ୍ତର ?
 ସାଗରେ ଶପଥ   ପରାଏ ହେ ହରି,
    ଖେଳୁଛି ପ୍ରେମେ ତୁମ୍ଭର,
 ତୁମ୍ଭକୁ କରୁପେ   ମୋ ହୃଦୟ-କୂପେ
    ଖେଳାଇବି ବିଶ୍ଵମ୍ଭର ?
 ନାମ ଅରଚନା-   ସାମଗ୍ରୀ ରଚନା
    ସବୁ ତ' ତୁମ୍ଭ ନିଜର,
 ବିଶ୍ଵାସ ତେବେ କି'   ପ୍ରେମେ ମୁଁ ଯା' ଦେବ
    ତାଳିବି ଲେଉ-ନଜର ।
 ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ   ଆଶିଦେଲି ମତେ
    କପା "ମୁଁକାର", "ମୋକାର" ?
 ମାଗୁଛି ହେ ଦେବ,   ଯେ ଦିନ ତା' ନେବ
    ଏ କଣ୍ଠେ ଦେବ "ଓଁକାର" ।

ଜଣାଣ *

(ରାଗ—କାମୋଦ)

କମ୍ପୁ-ରଥାଙ୍କକର !   ଖଳ-ପାପଶ୍ରବର
    ଗବାୟମାନଦନ୍ତହାର !
 ଘନ ଅଘନାଶନ !   ଉରଗାରି-ଆସନ !
    ଚରଣତଳେ ଏ ଗୁହାରି ହେ;
    ଛପାଧନ !
    ଜୟ-ବିଜୟ ଅଧିପତି,
    ଝଞ୍ଜଟ ପଗଡ଼ର ଗତି;

(୧) ଗଳସନ୍ତର—ହାତୋନ୍ନୟନ ।

* ଲେଖକଙ୍କଦ୍ଵାରା ପ୍ରଚ୍ଚିତ ଅପ୍ରକାଶିତ 'ସତ୍ୟ ସାବିତ୍ରୀ' ଗୀତନାଟ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ
 ଏହି ଗୀତର ଗାନବିଶେଷ । ଅବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ଘନରେ ଏହା ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ

ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ତ' ମହିମା,   ତପି ରଲେହେଁ ସୀମା
ଠକ ନ ପାରେ ମୋ ବପତି ହେ !

ଡରିବି କିପାଁ ଦୁଃଖେ ?   ତଳିବି କିପାଁ ସୁଖେ ?

ଅବସ୍ଥା ତବ ଇଚ୍ଛାଧୀନ,

ଡରିବା ମୋ ସାହସ   ଅପ୍ତ ହେଉ ମାନସ
ଦବର ନାବେ ନୋହି ସିନ୍ଧୁ ହେ;

ଧର୍ମରୂପ !

ନରଜନ୍ମ ତ ଅଛି ଲଭି,

ପଞ୍ଚୁ ବି ଶ୍ରବ୍ୟ-ମୁଣ୍ଡେ ପବି;

ଫଣୀ ମସ୍ତକେ ଭେକ   ବସାଏ ତବ ଚୈକ
ଭଜତ ପାରେ ଅନୁଭବ ହେ !

ମଲେ ବି ତୁମ୍ଭ କୋଳେ   ଯମ ଦେଖିବ ଡୋଳେ

(୧) ରହିବ ଶାଶ୍ୱତ ହିପୁରେ,

ଲଭିଲେ ହେ ସହସ୍ର-   ବର୍ଷ ଆୟୁ ଯା' ଯଶଃ—

(୨) ଶରୀର ବିନଷ୍ଟ ରିପୁରେ ହେ;

(୩) ଷଡ଼ବିନ୍ଦୁ !

ସଜତ ସେହି ସିନା ମୃତ,

ହରାଇ ସଙ୍ଗାକି ନାମୃତ;

କ୍ଷରୁ କରୁଣୀମୃତ-   ସତ୍ୟରେ ଅ-ବିକୃତ

ରହୁ ଏ ଶେଠ କବି କୃତ ହେ ।

ନିବିଦାନ

ବହୁ ପାରିବାର ବୋଧ ଦିଅ ପ୍ରଭେ !

ସହୁ ପାରିବାର ଦୁଃଖ ଦିଅ,

ଦୁଃଖୀ ଭୋଗୀ ପାଶେ   ପରସିବା ପାଇଁ

ମୋ ଶ୍ରବ୍ୟ-ଶ୍ରବରୁ ସୁଖ ନିଅ ! (ଦୋଷୀ)

(୧) ଶାଶ୍ୱତ ହିପୁର—ସତ୍ୟମୟପୁର, ଚୈତନ୍ୟମୟପୁର ଓ ଆନନ୍ଦମୟପୁର ।

(୨) ରିପୁ—କାମବୋଧଲୋଭମୋହାଦି ଷଡ଼ରିପୁ । (୩) ଷଡ଼ବିନ୍ଦୁ—ପରମାତ୍ମା ।

ତୁମେ ପରା ଭବେ ଭକ୍ତସାବିତ୍ରୀ,
 ଭକ୍ତ ନୁହେଁ; ଶ୍ରବ-ବିଭବ ମୋ କାହିଁ ?
 ପରଦୁଃଖେ ଲୁହ- ଧାର ବୁଝାଇ ମୋ’
 ସାରା ଜୀବନେ; ସେ ଧାର ପିଅ । ୧ ।

ତୁମ ଅର୍ଜନାରେ ଲଗେ ପରା ପୁଲ,
 ହୋଇ ପାରିବ କି ସେ ପୁଲର ତୁଲ ?
 କୁହୁଳି ତରଳ ଜଳପିବା ଭଳି
 ଜୀବନ ମୋ ହେଉ ଧୂପ-ଦିଅ । ୨ ।

ଆହ୍ଲାଦନ

(ଭଜ ମନ ବ୍ରଜବନ ଦ୍ଵିଜରାଜଙ୍କୁ ହେ—ବୃତ୍ତ)

ମାନସ, ତୁ’ ପାନ କର ଆନନ୍ଦ-ସୁଧା ରେ,
 ଆନନ୍ଦ ତୋ’ ମାନ ନୋହୁ ଦାନବ-ସୁଧାରେ । ଘୋଷା ।

ମାନ ଅପମାନ ତେଜ,
 ସାନ ବଡ଼ ସମ ହେଜ;
 ମାନବ ରୁମାନ-ଅପିଧାନ-ବସୁଧାରେ । ୧ ।

ମାନ ବୋଲ ମୁଡ଼ ମନ,
 ଦାନ କର ପ୍ରେମ-ଧନ;
 ସ୍ଥାନ ହେଉ ଚାନ-ଲୟ-ଗାନ-ରସ-ଧାରେ । ୨ ।

ଜ୍ଞାନ ହରୁ ଦୁଃଖ ଶୋକ,
 ଧାନ ବିଚରୁ ଅଲେକ;
 ବାନର ସମାନ ନୁହ; ଆନ ଶରଧାରେ । ୩ ।

ମାତୃପୂଜା

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

ଜୟ ସରସ୍ବତୀ ଭାର୍ଗବୀ—

ଦୟାବତୀ ଜନନୀ,

ରସ-ପରପୁତ୍ର-ଚରଣା

ପଦ୍ମ-ପ୍ରଭା-ଆନନ !

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦ୍ମାସନା ରସନା-

ବିଳାସିନୀ ତୁ ସୀତା,

ଆର୍ଥିକ ସାଧକ ସେବିତା

ଦେବ, ଶାନ୍ତି-ଦୁଷ୍ଟିତା ।

ସାରା ଭୂମଣ୍ଡଳ ଆଲୋକ-

ପ୍ରଦ ଧରମପଦ-

କଳା ନିରବେ ତୋ ଅକ୍ଷୟ

ରତ୍ନ କୋଷ-ସମ୍ପଦ ।

ବିଚ୍ଛୁବର୍ତ୍ତ ଫଳ ଶ୍ରୀଧର

ରକ୍ତ ସୁଦାନ୍ତ ପୁର

ବୋଲଇଛୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବୈକୁଣ୍ଠ

ସିନା ତୋ ଦବ୍ୟ ପୁର !

ବଡ଼ାଇବାକୁ ତୋ ମହିମା

ତେଜ ସୁଧା ଗର୍ଭର,

ଜଡ଼ରୂପେ ତୋତେ ଆଶ୍ରୟିଲେ

ଦେବଦେବୀ ସ୍ୱର୍ଗର ।

ନରଣି ଶରଧା ବିଶେଷ

ବଇକୁଣ୍ଠ ଉପରେ,

ତୋ ପୁର ମଣ୍ଡିଲେ ବିଶ୍ୱେଶ

ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ।

ଚଳିକାବିଦ୍ୟା ମରଳ

ମୁଖ ପାଇ ଖବର,

ଏକାମ୍ର କାନନେ ଅଶ୍ରୁଜା

ହେଲେ ଉପାଜା ହର ।

ବନ୍ଦନାୟୁ କଲୁ ସଭିକି
 ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନେ,
 ସଜାବିତ କରି ସପତ-
 ସ୍ୱରା ବାଣୀବାଦନେ ।
 ଭଞ୍ଜ, ଘନକୃଷ୍ଣ, ସାମନ୍ତ
 ଆଦି କୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦନ,
 ଆରମ୍ଭିଲେ ଗୁମ୍ଫା ଗରରେ
 ତୋର ସ୍ତୁତି-ବନ୍ଦନ ।
 ନଗନ ଶୁଭ୍ର ଫାବକ-
 ରୂପେ କବି-ସବିତା,
 ଗାଇଲେ “ସଙ୍ଗୀତ କଳପ-
 ଲତା” ଛବି କବିତା ।
 ବ୍ୟାସ କବି ତୋର ଫଳାର
 ହର୍ଷେ ଫିଟାଇ ଝୁଲି,
 ଭକ୍ତିଭରେ ଦେଲେ ଅଜାଡ଼ି
 ‘ପୂଜାପୁଲ’ରେ ‘ଧୂଳି’ ।
 ପଦ୍ମାବାସୀ ବୋଲି ମେହେର
 ତୋର ଶରଧା ଚିହ୍ନି,
 ‘ଅର୍ଦ୍ଧାଥାଳୀ’ ସହ ଅପିଲେ
 ଦରପୁଟା ‘ପଦ୍ମନା’ ।
 ମାବଜନା ରୂପେ ‘ବିଜୁଳି’
 ଅର୍ଦ୍ଧମଣ୍ଡଳେ ଖେଳି,
 ‘ଲମ୍ବଧରୁ’ ଭୁଲେ ରଚିଲ
 ଶୋଭା-ବିବାଦ କେଳି ।
 ଚଉଦଗେ ଜ୍ଞାନ-ଆଲୋକ
 ଦାନ କରି ତୋ ‘ପ୍ରଭା’,
 ହସାଇଲ ତୋତେ, ବସାଇ
 ପଦସେବକ ସଭା ।
 ଗୁଳିଲ ତୋ ପୀଠ ବାଜିଲ
 ‘ହରିବିଶ୍ଵାସୀ’-ମହୁସ,

ଜୟ କଳାବତୀ ଜନନୀ

ବୋଲି ପଡ଼ିଲୁ ହୃଦି ।

ଗାଇଲେ ତୋ କଳା-ସଙ୍ଗୀତ

ସ୍ନେହ ପୁଷ୍ପ-ପୁଷ୍ପିକା,

ବାଇଲେ ଚୌଦ୍ଦିଗେ ପ୍ରତିଭା-

ବାଣୀ ପଦପଦିକା ।

ମରୁଭୂମି ତାଳେ ଝରଣା

ତୋର କରୁଣା-ଦୃଷ୍ଟି,

ଝଲକି ପୁଲକି ଗଲି ମୁଁ

ଦେବି, ଦେଲୁ କି ଦୃଷ୍ଟି ?

ପୁଲକିତ ପ୍ରାଣେ ଗାଇବା

ଇଚ୍ଛେ ତୋ ଗୁଣ ଯଶ,

ପୂଜା ସମ୍ଭାରର ଅଗ୍ରବେ

ଖଟୁନାହିଁ ସାହସ ।

ରତ୍ନାକର ବିଶ୍ୱପାବନ-

ପାର୍ଥ ଦେନ ଅଙ୍କରେ,

ସଙ୍ଗୀତ-ଲହରେ ଶ୍ରୀପଦ

ତୋର ଧଉଳ କରେ ।

ହୃଦେ ଗୁଣରହୁ, ଜୀବନେ

ନାହିଁ ସେ ଗନ୍ଧାରତା,

କି ଦମେ ଗାଇବି ତୋପୁଅ-

ତଟେ ତୋ ସୁନ୍ଦରତା !

ଚନ୍ଦ୍ରା-ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ କୋଣାର୍କ-

ଶିଳ୍ପକଳା-ଗୁରୁଣ,

ମହେନ୍ଦ୍ରଶିଖରୁ ବିସ୍ମିତ

ଚିତ୍ତ ଆସେ ଉତ୍ତର ।

ସେ ସଙ୍ଗେ ଅନାଦି ସାହିତ୍ୟ-

ଶିଳ୍ପୀ ଉଷ୍ମ-କବିତା—

ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ଅନୁପ୍ରାସ-ଯମକ;

ଦୁଃଖେ ଅନୁଭବତା ।

ତାଳୀ-ଜମ୍ବୁ-ଘାସ ଚିଲିକା

କାଳୀଜୟୀ-ଦର୍ପଣ,

ହଂସ ନିନାଦିତ ଜୀବନେ

କରେ ତୋର ଚର୍ପଣ ।

ଆଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେହେଁ ପାରିବ

ବ୍ରହ୍ମ ଚିଲିକା ଘୋଷା,

କାହିଁ ସେ ଜୀବନ, କାହିଁ ସେ

ଭାଗ୍ୟ, ଶକତି, ଶିକ୍ଷା ?

ଶିତ ଶିତ ବାଧା ସୁକଟ

ଏଡ଼ି କଳ-କାହ୍ନିକା,

ତୋ ସେବାରେ ଖଟି ପାଇଛି

‘ମହାନଦୀ’ ପଦବା ।

‘କ୍ଷୀର’ ‘ଅମୃତ’ ମୋ ହେଲେହେଁ

ମହାନଦୀର ଜଳ ।

ବରଷ କାହିଁ ମୋ ଲୁହ ବା

ବାଧା-ସୁକଟ ବଳ ?

ତଥାପି ତପଳ ମାନସ

ଥାଏ ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ,

ରଖିବାକୁ ମୋତେ ତୋ ପୂଜା-

ପୀଠେ ସେବକ ଭାବ ।

ଅରୁଣାଧର, ଏ କରୁଣା

କେଉଁ ଅଭିଳାଷରେ ?

ଫଣିତ ପୂଜା ମୁଁ ଶିଖି ତ

ନାହିଁ ଗୁରୁବାସରେ ।

ଏତିକି ଜାଣି ତୋ ଜନନ,

ଯଦି ମନ ନିର୍ମଳ—

ଥାଏ ମାତୃପଦେ ତାହା ହିଁ

ମାତୃପୂଜା-ସମ୍ବଳ ।

କବିତାଦେବୀ

(ନଟକାଣୀ)

(୧) ମୁଖ୍ୟପ୍ରାଣ-ପଦ୍ୟଶୁଦ୍ଧ ସଦେବନା
 କରୁଣାରୁପିଣୀ ବାନ୍ଦେଶନନା;
 ଭବପ୍ରାଣା ଗୁଣକଳା ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଠା,
 କବିତା ଦେବି, ତୁ ସତୀ ରସବତୀ !

ମଧୁମୟୀ ମୈତ୍ରୀ-ନାଟ୍ୟ ବିଧାୟିନୀ
 ଛନ୍ଦ-କୋମଳାଙ୍ଗୀ, ଆନନ୍ଦଦାୟିନୀ;
 ବିବୁଧ-ମାନସ-ମୋହିନୀ ତୋ ଲୀଳା
 ଶଳଈ-ଜଡ଼ଈ-ଦାହିନୀ ସୁଶୀଳା ।

ସହସ୍ରନୟନା ସହସ୍ରଚରଣା
 ବିବିଧ ପଥଗା ବିବିଧ ବରଣା;
 ତୁହି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁହି ଦୁର୍ଗା ସସ୍ତ୍ରଭୂଜା
 ତୋହରି ପଦାର୍ପେ ହୁଏ ତୋର ପୂଜା ।

କମ୍ପଦଳୀ ଆଶ୍ୟାୟିକା ଇତିହାସ
 (୨) ପ୍ରଳାପ ବିଳାପ ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ,
 ଭିନ୍ନ ରୂପ ବହେ ଲଭି ତୋର ଧୂନି
 ପ୍ରଭାବଶାଳିନୀ ତୁ ଶ୍ରୀମତୀ-ପାବନୀ ।

ତୋର ଶ୍ରୀଚରଣ ପରଶେ ପାଷାଣ
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାଲଟି ପାଏ ବିବିଧ ପ୍ରାଣ;
 ନିର୍ଜୀବା ପ୍ରକୃତି ଲଭି ସଜୀବତା
 ମାନବକୁ ଦିଏ ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟତା ।

(୧) ମୁଖ୍ୟପ୍ରାଣ—ଭବପ୍ରବଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ।

(୨) ପ୍ରଳାପ—ଯେଉଁ ରଚନାରେ ନିତାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ଅଯୌଗିକ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପୋଛିବାକୁ ଆମ୍ଭଦୋଷ ଅତ୍ୟାଚାର
ସମାଜକୁ ଦେଉ ବିବେକ ବିଚାର,
ସମାଜର ଭୁବ୍ଧ ଜୀବନ ପଞ୍ଜିକା
ଚିତ୍ତ-ସମ୍ମାରଣୀ ହୃଦୟ-ରଞ୍ଜିକା ।

ନାନା ଘଟନାର ଚକ୍ର ଉପାଦାନେ
ଲୀଳାମୟଙ୍କର ଲୀଳା ମହୋଦ୍ୟାନେ,
ପୁଷ୍ପରୂପେ କେତେ ପୁଷ୍ପିତରେ ସୁସ୍ଥ
ବସୁଧାରେ ଚହିଁ ସୁଧା କରୁ ବୃଷ୍ଟି ।

ତୋ ରସ ପୀୟୂଷ ପୂରଣେ ସେ ପୁଲ
ଭବେ ହୋଇଥାଏ ଅମୂଲ୍ୟ ଅତୁଲ;
କାଳକଟ ତାକୁ ପାରେ ନାହିଁ କୁଇଁ
କାଳଞ୍ଜୟା ରୂପେ ଥିବା ଯାଏ ଭୁବ୍ଧ ।

ମରୁତୁମେ ଝର ରମ୍ୟ ଉପବନ,
ଉପବନେ ଫଳ ବାସନ୍ତୀ ସୁମନ,
ସୁମନେ ସୁଗନ୍ଧ ମକରନ୍ଦ ଭଳି
ଜଗତେ ତୋ ଯଶ ଗୁଣ ତହୁଁ ବଳି ।

କା' ସଙ୍ଗେ ରଖିବି ଲେଖି ତୋ ଭୁଲନା
କଳପନା କରି ନପାରେ କଳନା;
ଜଗତେ ଏ ଭଳି ଅଛି କାହା ଚିତ୍ତି,
ଏକାଧାରେ ଦେବ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ?

(୧) କେଉଁ ରୂପଶ୍ରୀର ରୂପ ଅଳଙ୍କାର
ଚରନ୍ତନ ଚିତ୍ତେ ଦିଏ ଚମତ୍କାର ?
କେଉଁ ରସବତୀ ଗତି ଲୀଳା ରସ
ଶିଶୁ-ପଶୁ-ପ୍ରାଣି କରିପାରେ ବଶ ?

ଯମକାନୁପ୍ରାସ ତୋ ମଞ୍ଜୁ କଂକଣ-
ନିକ୍ଷେପ ପ୍ରଭରେ ସୁଧାକଣ କ'ଣ ?
ଉପମା ରୂପକ ତରଳ ପଦକ
କଳପକ-ହୃଦ ମୁଦ ସଂପାଦକ ।

ଉପଧା-ନୃପୁର ପାଦେ ରୁଣୁଝୁଣୁ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଝୁଣୁଆ ନାଦେ ଛୁଣୁଛୁଣୁ ।
ଯଦି ସମସ୍ତ ବାଜେଣୀ କଂକଣି
କଣି କଣି ସ୍ବନେ ନିଏ ମନ କଣି ।

ସଂସତ ଚନ୍ଦନ ତୋ ସିନ୍ଦୂର ଟିକା
(୧) ସଂସଦତା ରକ୍ଷା ରହ ଲଳିଟିକା
ଶ୍ରେଷ୍ଠାଞ୍ଜନ ନବ୍ୟସ୍ବତ-ପାଉଡ଼ର
ବର୍ଣ୍ଣାଧିକ୍ୟ ଦୋଷ ଟୋପି ତୋ ମୁଣ୍ଡର ।

ଭାଷା-ପାଟଣାଡ଼ୀ ପିନ୍ଧି ସୁଶଲୀ-
ଭଙ୍ଗୀ କାଢ଼ି ଗତି କଲେ ତୁ ଛଇଲି,
କଇରବ ପୁଟେ ଶଇଲ ଉରସେ
ମୃତ ଜାଗିଉଠେ ଅମୃତ ବରଷେ ।

ଚର ରଙ୍ଗ ରଖେ ତୋ ପଦ ଅଳତା
ଅଳତା ନୁହେଁ ସେ ସ୍ଥିର ବିଦ୍ୟୁଲିତା;
ଯହିଁ ପଡ଼େ ସେହି ବିଦ୍ୟୁଲିତା ଜ୍ୟୋତି
ସୃଷ୍ଟିକରେ ତହିଁ ସ୍ବର ମାଳା ମୋତି ।

ତରୁ-ଦର୍ଶୀ କବି ଚିନ୍ତି ତୋର ଛବି
ଯମଠାରୁ ଆଶେ ଅମର ପଦସା;
ସରଗ ସୁଷମା ତଳକୁ ଖସାଇ
ମରତକୁ ଦିଏ ସରଗେ ବସାଇ ।

କବି-କାମଧେନୁ ଦେଖ ତୁ କବିତା
ଅଭୟଦାୟିନୀ ପୟସ୍ବିନୀ ଗୀତା;
ଗୁଣ-ଦୁର୍ଗଧାୟୀ ସେ ତୋର ଭକତ
ଅମେଧ ତା ମୁଖେ ତୋ ଦୋଷ-ରକତ ।

ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନ ତୋ ଗର୍ଭେ ଅଛି ଭରି
ରହାକର ଗର୍ଭେ ରହୁବଳି ପରି;
ପୁରଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସାଗର ମନ୍ଥନ
ଆନ କିଛି ନୁହେଁ ତୋହରି ଚନ୍ଦନ ।

ଗୁଣୀ-ଦୋଷଦର୍ଶୀ ଦେବାପୁର ଦଳ
ଲଭିଲେ ତୋ ଗର୍ଭେ ଅମୃତ ଗରଳ;
ଗୁଣ ଦୋଷେ ସମଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଶୂଳୀ
ହେଲେ ବିଷକଣ୍ଠ ସୁଧାଂଶୁମଉଳ ।

ସଦାନନ୍ଦ ସମ ସମଦର୍ଶୀ କବି
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ହୁଏ ସମ ଅନୁଭବ;
ଶୁଣାନ କୈଳାସ ତା' ନେତ୍ରେ ସମାନ
ପ୍ରଣୀକ କରେ ସେ ମଣିହାର ଜ୍ଞାନ ।

ସୁବାସ ଚନ୍ଦନ ଭୟ ବିଲେପନେ
ବିକୃତର ଛୁଆ ନାହିଁ ତା' ଲପନେ;
ସେହି ଦେବକବି ତୋ ଗୁଣ ମହିମା
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଖଟାଇ ପାରେ ଶକ୍ତି ସୀମା ।

ତା ଚକ୍ଷୁଦୃଷ୍ଟିରେ ଭୁବି ସୁରନୟ
ବିଷ୍ଣୁ ପଦ ନିର୍ଭରଣୀ ବିଷ୍ଣୁ ପଦ;
ସିଲେକ-ପାବନା ଗଦ୍‌ଗଦ-ନାଦନା
ଶାନ୍ତ ପ୍ରଦାୟିନୀ ପ୍ରାଣ ଆହାଦନା ।

ଆଦି ଶାନ୍ତ ହାସ୍ୟ-କରୁଣ-ଚରଣା
ସନ୍ତୁଳନମୟୀ ଧବଳାଞ୍ଜୀ ରଜା,

ତେଣୁ ସିନା ଗଙ୍ଗାଧର ମସ୍ତକରୁ
ସୁଧାକର-ସୁଧା-କର ଛଳେ ଝରୁ ।

ଦେବ, ତୋ ପୟରେ ଢାଳିଛି ଜୀବନ
ଏ ଜୀବନ-ଧାରା କର ମା ପ୍ଳାବନ;
ହସାଇ ଖସାଇ ନିଅ ସରଗରେ
ମିଶାଇ ଦିଅ ତୋ ଅମୃତସାଗରେ ।

ଅମୃତ ପାଲଟୁ ମୋ ଜୀବନ ରସ
ସେ ରସ-ତରଙ୍ଗେ ଦୋଳୁ ଆତ୍ମା-ହଂସ;
ମୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ି ହଂସ କରୁ ମୁକ୍ତଗତି
ତା' ହିଁ ମୋ ପରମାନନ୍ଦଦା ମୁକ୍ତି ।

କୃଷ୍ଣ-କିଶୋରୀ

(ରାଗ—ପୂର୍ବୀ)

କାନ୍ଦ କାହିଁକି ଗୋ ଗୁନ୍ଥମୁହିଁ,
କଷ୍ଟ ଦେଇ ଯାଉଛି ତ' ମୁହିଁ;
ଖେଦ-ଅଶ୍ରୁ-ନେତ୍ରେ ଖୋଜୁଥିବି କେତେ
ଖୋଲି ନେଇଯାଅ ନେତ୍ର ଦୁଇ
ଆହେ ଗଣ୍ଡିଧନ !
ଦନ ସୁନ୍ଦର ତୁମେ ତ' ମୋ ଜୀବନ,
ଉଣା କରି ଯାଉଛ ତ' ଦାସୀ ମନ । ୧ ।

ଗୁରୁଦିନଠାରୁ ନୁହେଁ ବେଶି
ଗୁହଁଥିବି ପଥ ଗୁରୁକେଶୀ,
ଛଇଲ କିଶୋର ଛନ୍ଦା ପ୍ରୀତି ଡୋର
ଛିଡ଼ାଇ ଦେବି କି ଦୁଃଖ ପେଷି ?
ଆହେ ଜବାଧର,
ହରୁଥିବି ଲୁହଧାର ଦରଦର,
ମାପ ମରୁକୁ ଅନାଇ ଥରଥର । ୨ ।

ଟାହୁଲ ରସିକା ପ୍ରାଣସହ,
 ଟାଣଟପା କେତେ ଜାଣ କହ ?
 ଠକ, ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ- ଠାରେ ରଖି ଅଳ
 ଠକଛ ତ ମୋତେ ଶୁଣ ବହୁ
 ଆହେ ଡୋଲଡୋଲା,
 ତମୀ ସଖା ସାଧଣଙ୍କ ପାଦତୋଳା
 ଅତି ପୀରତି ପୀୟୂଷେ ବିଷଗୋଳା । ୩ ।

ଚରଳାକ୍ଷି, ଦେଖିଛ କ ସତେ ?
 ଭୁମ୍ଭ ନନ୍ଦା-ଭୁମ୍ଭ ବାଧେ ମତେ;
 ଥୋଇଲୁ ପୋଇଲୁ ଥୋବଣୁ ଛଇଲି
 ଥୁଲେହେଁ ମୋ କଥା ଅପରତେ,
 ଆହେ ଦଗାଦାର,
 ଧନା ମାନଙ୍କି ତ' ସବୁ ଯାଏ ପାର;
 ନନ୍ଦା ଗାଇବାକୁ ବଳ ପାଏ କା'ର ? । ୪ ।

ପର ମଣିଲ କ ପ୍ରାଣସଖି ?
 ପ୍ରାଣସଖୀ ନୁହ ପ୍ରାଣପକ୍ଷୀ;
 ପମ୍ପା ପ୍ରବୋଧନେ ପାଳିବ କେସନେ ?
 ପଦ, ସେ ପିକର ଆଅ ରଖି;
 ଆହେ ବନ୍ଧବର,
 ଗୁନୁନନ୍ଦନା-ବନ୍ଦନା ବନ୍ଦ କର,
 ମଧୁପୁରେ ମଧୁ ବାଣୁ ଜବାଧର । ୫ ।

ଯୋଷାମଣି, ଏ କ ଦୁର୍ଭାବନା ?
 ଯିବ କପା ? ଯଦି କର ମନା;
 ରସିକ ଚତୁର ରମା-ପ୍ରେମାନୁର
 ରଖିଛକ ଶିଖି ଏ ଛଳନା ?
 ଆହେ ଲଳାପୁତ୍ର,
 ବୁଜ ବଜାର ଗାଏ ମୋ ଲଳାଗୀତ;
 ଶାନ୍ତିରଞ୍ଜ ପର ମୋର ଲଳ ପୀତ ? । ୬ ।

ସୋଡ଼ିଶୀ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ହାରିଲି,
 ଷଟ୍ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରୀତିକ ଜୁହାରିଲି;
 ସ୍ନେହସିନ୍ଧୁ-ବୀର- ସିଞ୍ଚା ବିନ୍ଦୁ କିଛି
 ସଞ୍ଚରବ ବୋଲି ଗୁହାରିଲି
 ଆହେ ହୃଦହାରୀ,
 କ୍ଷମାଦାନେ ଦେନ ଶେଷ ରୁମ୍ଭହାରୀ,
 କିଶାଦାସୀ ଦୋଷ କରି ପରିହାର । ୭ ।

ଗାନ୍ଧି-ଜୟନ୍ତୀ *

(ରାଗ—କଲ୍ୟାଣଆହାରୀ)

ଧରମ ଦେବତା ରୂପେ ଏ ଧରକୁ
 ଆସିଥିଲ ପର ଆଜ ହେ,
 ସତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ଦୟା କ୍ଷମା ଦେଶ-ମାୟା
 ପରଶେ ଥିଲେ ବିରାଜି ହେ—ବାସୁକି,
 ଅହଂସାଦି ଗୁଣରାଜି ହେ;
 ଥିବାରୁ କାମରେ ତୁମ୍ଭର ନାମରେ
 ଜୟଧ୍ବନି ଉଠେ ବାଜି ହେ !

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗଳା ରତ୍ନହାର
 ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ଧନ ହେ,
 ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁଁ ଫିଟି- ଗଲୁ ସିନା ତଞ୍ଜି-
 ଚପା ଶାସନ-ବଳନ ହେ—ମୋହନ,
 ଦେଲୁ ଯେ ନୀତି-ସାଧନ ହେ
 ନ ରଖିଲୁ ଆମ୍ଭେ, କି ସରମ ଦମ୍ଭେ
 ଗାଲୁ ତବ ବନ୍ଦନ ହେ ?

ଅହଂସା ବଦଳେ ହିଂସ୍ର ପଶୁ ବଳେ
 ଚକ୍ରଛୁ ରାଜ କ୍ଷମତା ହେ,
 ଶାସକ ସମାଜ ପ୍ରଜାରାଜ୍ୟେ ଆଜ
 ଭୋଗୁଛନ୍ତି ସ୍ଵାର୍ଥୀନତା ହେ—ଦେବତା,
 ପ୍ରଜାର ଦୁଃଖ ବାରତା ହେ,
 କେ ଦେବ ତୁମକୁ ଫାଟିଯାଏ ବୁକୁ
 ବାଞ୍ଛିଲୁଣି ଆତ୍ମହତ୍ୟା ହେ !

ହେ ମୋହନଦାସ ଆଉଥରେ ଆସ
 ଯାଉ ଆମ୍ଭ ଦୁରୁଦଶା ହେ,
 ତବ ବିପ୍ଳାବରେ ଆଜି ଘରେ ଘରେ
 ଅଶାନ୍ତ କରିଛି ବସା ହେ—ସୁପଶା,
 ତୁଟି ଯାଉଛି ଭରସା ହେ;
 ତବ ବିରୁଦ୍ଧେ ଦେଶକୁ କେ ଦେବ
 ‘ରାମରାଜ୍ୟ’ର ନକସା ହେ ?

ଜନ୍ମିଥିଲେ କେତେ କେତେ ଏ ଭାରତେ
 ତୁମ୍ଭ ଆଗୁଁ ମହାମତ ହେ,
 ମାତ୍ର ତୁମ୍ଭପରି କେ ପାରିଛି ହରି
 ପରାଧୀନତା ଦୁର୍ଗତ ହେ—ସୁମତ,
 ତେଣୁ ସିନା ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ହେ,
 ତାଳି ଭକ୍ତିଧାରା ପାଲେ ଆଜି ପାରା
 ସରତ ‘ଗାନ୍ଧି-ଜୟନ୍ତୀ’ ହେ !

ଭୋଟବିଷା

୧୯୫୧ ଓସେମ୍ବର

(ରାଗ—ପୁରୀ)

ସାର ଭଉଣୀ ହେ,
 ଶୋଚନ୍ତିସା ନୁହେଁ ନୋଟ ପାଉଣୀ ଏ । ଘୋଷା ।

(୧)

ସର୍କାଣ୍ଡ ହେଉଁ ବା ବେସର୍କାଣ୍ଡ,
ଦର୍କାଣ୍ଡ ବେଳେ ସେ' ଭେଷଧାଣ୍ଡ;
ବଡ଼ିମା ଦେଖାଇ ପର ଦୋଷ ଗାଇ
ସେ' କି ହୁଏ ପର ଉପକାଣ୍ଡ ?

(୨)

ପରଦୁଃଖ ଚିହ୍ନିବାର ପାଇଁ,
ପରଚକ୍ଷୁ ଛନ୍ତି ସେ ଲଗାଇ;
କାଲି ଏସେମ୍ଭିରେ ବସିଲେ ସେ ଗରେ
ବଙ୍କାମୁହଁ ହେବେ ଟଙ୍କା ପାଇ ।

(୩)

ଭାଗ୍ୟ ମିଳିଗଲେ ମନ୍ତ୍ରୀପଦ,
ନ ପଡ଼ିବ ଆଉ ତଳେ ପଦ;
ଭୂମ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ସେ' ଭାରି ହୋଇ ଶେଷେ
କାରି ନ' ପାରିବେ ରୁହା ମଦ ।

(୪)

ହସାଇବେ କଳା-ବଜାରିଆ,
ପାଇ ଧଳାଚକି ଖଜାଖିଆ;
ଖାଣ୍ଡି ବାବୁ-ମାଡ଼ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ନିତି
ଭାଣ୍ଡି ହେଉଥିବ ତାଙ୍କ ହିଆ ।

(୫)

କ୍ଷପଦରେ ପଡ଼ି କେ' ଗରିବ,
କି'ପଦ ଯଦି ବା ଗୁହାରିବ;
ଏତେ ଉପରକୁ ପେଟିବେ ଅଙ୍ଗକୁ
ଉତ୍ତର ଭ' ଖସି ନିପାରିବ ।

(୬)

ଗୁଣଗାନ ଥାଉ ବାବୁଙ୍କର,
ସମୟ ନଯାଉ ଭାବୁଙ୍କର;

କେଉଁ ବାକସରେ   ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବ ଥରେ
ମନ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଶୁଭୁ କର ।

(୭)

ଯେ' ବାକସ ଧରେ 'ଧନୁଷର',
ତା' ବାଟକୁ ଯଦି ଅନୁସର,
ଦିଅ ତହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ   ପାଇଯିବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ହୃଦୟାରଧର ମନୁଷ୍ୟର ।

(୮)

'ଦାଆ-ଶୟ୍ୟକେର' ଗଲେ ଜିତ,
ଆଣିବ ସେ ରୁଷିଆର ମାତି;
ନ ମାନିଲେ ଧାର   ରକତର ଧାର
ଲଲ କରିଦେବ ସାର ଶିତି ।

(୯)

'ବରଗଛ' ଯେଉଁ ବାକସରେ,
ତହିଁ ଯେବେ ରୂପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭରେ,
ଆମେରିକା ପୁଞ୍ଜି-   ବାଦ କଳ-ମଞ୍ଜି
ପୋତିବ ଭାରତ ଦରେ ଦରେ ।

(୧୦)

ଯେ' ବାକମ 'ହଳ-ବଳଦିଆ'
ଶ୍ରେଷ୍ଠରକୁ ଡାକେ ଜଳଦି ଆ',
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଛେ ନ' ଦେ   ଚିହ୍ନିରଖ ହୃଦୟ
ମୁଁ ତୋର ପେଟର ବଳ-ଦିଆ ।

(୧୧)

ଏହିପରି ଚିହ୍ନାଇବି କେତେ,
'ଗୋଲପ' ଆଦି ଏ ଛନ୍ଦ ଯେତେ;
ତୁମେ ବାଞ୍ଛନିଅ   ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାତ ଦିଅ
ଯେ' କରୁଛି କାମ ତୁମ ଖେତେ ।

(୧୨)

ଆସିବାରୁ ଦେଶସେବା ବେଳ
ଧାଏ 'ରେଲ' ଧାଏ 'ସାଇକେଲ'
ହୋଇ ଧଡ଼ପଡ଼ ଯିବାକୁ 'ଶଗଡ଼'
ବୋଲୁ ଛୁ ମୋତେ କି ଠେଲ ଠେଲ ।

କାଳୀକୋଳେ କବିକ୍ରମନ

(ରାଗ—ମାଳିନୀ ପଦ୍ମପଟ)

(୧)

(୧) କାରୁଣିକା କଳା- କୁହୁତ କୁନ୍ତଳା
କାଳରୁପିଣୀ ମା କାଳି ଗୋ,
କର କୃପାଦାନ କରୁଛି ଆହ୍ୱାନ
କାକୁଡ଼ରେ ଅଶ୍ରୁ ଢାଳି ଗୋ;
କରେ ନାହିଁ ପୁଲ ପଳ,
କାଳ-କଲମ ମାସ ସମ୍ବଳ ଗୋ !

(୨)

କେତେ କେତେ ଦୁଃଖେ କାଳଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖେ
କରୁଡ଼ି ଧରିଛ କୋଳେ ଗୋ,
କାହିଁ ବା' ଶୟାନ କରାଇଛ ମାନ-
(୨) କରନ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ-ଦୋଳେ ଗୋ;
କଳି କଳହେ କଦାଇ,
କଉଡ଼ୁକେ ହସାଇଛ କାହିଁ ଗୋ !

(୩)

କ୍ଳେଶ କେତେ ସହି କାଳି, କୃପାମୟୀ
କଲ୍ୟାଣୀ ଜନନୀ ରୂପେ ଗୋ,

(୧) କାରୁଣିକା—କରୁଣାବତୀ । (୨) କରନ୍ତି—ଝଗଡ଼ ।

କରିଛ ଅଳ୍ପଳ

କଅଁଳା ଦୁବଳ

କୁମରକୁ ସ୍ନେହସ୍ନୃପେ ଗୋ;
 କିଛି ଦୁଃଖ ଥିଲେ ମନେ,
 କଳନିଅ ମୁଖ ଦରଶନେ ଗୋ !

(୪)

(୧) ହୋଡ଼ପ୍ପ ସମୟେ କୁଷି-ଧନଞ୍ଜୟେ
 କଲବଲ ଦେଖି ମୋର ଗୋ,
 କନ କନ ରୁମ୍ଭ କାତରତା ଭୁମ୍ଭ
 କରିଛନ୍ତି ଜନେ ସୋର ଗୋ;
 କ ଦକ୍ଷିଣ ତାହା ପୁଣି,
 କୋଟି ଜନମ ଯାଏ ମୁଁ ରଖି ଗୋ !

(୫)

କଶୋର ବୟସେ କାମକେଳ ରସେ
 କାମନା କରି ଅପୂର ଗୋ,
 କୁସୁମିତ-କେଶା କଳ୍ପଲୀ-ଦୁବେଶା
 କେଶେ ଗଲ ପ୍ରେମାକୁର ଗୋ;
 କଳାବତୀ ପୁରସିକା,
 କଳହାସିନୀ ଅଭିସାରିକା ଗୋ !

(୬)

କାମ୍ୟ ପ୍ରେମୋତ୍ସାହ କେଳ ପରିହାସ
 କୁଞ୍ଜ ସୁବାସ ବିହାର ଗୋ,
 କାନ୍ତା ଭୁମ୍ଭ ପୁଲ- କୋମଳ ମଞ୍ଜୁଳ
 କଥା ଗୁଣ ବ୍ୟବହାର ଗୋ;
 କାୟା ଥିବା ଯାଏ ମୋର
 କେହେ ମନରୁ ଯିବ ପାସୋର ଗୋ ?

(୭)

କେଳିଅଙ୍କେ ପାହା- କଞ୍ଜି ତୋଳି ଯାହା
କରିଛ ହରଷେ ଦାନ ଗୋ,
କାମାର୍ତ୍ତ ଦେହର କର୍ତ୍ତ୍ତ୍ବ-ନେତ୍ର-କର
କଳ୍ପସହର ସେ'ମାନ ଗୋ;
କାନ୍ଦି ଝୁରେ ଅନୁଭବ,
କିପାଁ ସଙ୍ଗେ ନ ନେଲି ସାଧନା ଗୋ ?

(୮)

କୁଳାଶ୍ରମେ ଧନ, କଲି ଯା' ବନ୍ଧନ
କେବେ ମୁଁ ପାଇବି ସାଣ ଗୋ,
କଟାରେ ନ'ନାଶି କଟୁକଥା ଭାଷି
କଣ୍ଠେ ରଖିଛ ମୋ ପ୍ରାଣ ଗୋ;
କିବା କରୁଛ ପରୀକ୍ଷା ?
କାହିଁ ସେଭଳି ମୋ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଗୋ !

(୯)

କନ୍ୟାରୂପେ ଶିବା, କଷ୍ଟ ଉତ୍କଳବା
କାମେ ତ' ଦାନ କୁଟିରେ ଗୋ,
କଳ-ପଦ୍ମାର୍ପଣ କନକ-ଦର୍ପଣ
କହ ମୋ କେଉଁ ସୁଠିରେ ଗୋ;
କଣ୍ଠପଟା ଶୋକଜଳେ,
କଣ୍ଠ ନଦେଇ ଗଲି ଚଞ୍ଚଳେ ଗୋ !

(୧୦)

କଳପନା-ରୁଚି କଳି ନ ପାରୁଛି
କାମରୂପା ତୁମ୍ଭ ମାୟା ଗୋ,
କବି ସ୍ମୃତିପଟେ କାରୁଣ୍ୟ ପ୍ରକଟେ
କେତେ ରୂପ-ଗୁଣ-ଗୁଣା ଗୋ,
କଳ୍ପଜାଗା ମହାକବି
କଲ୍ପି ପାରିବେ ବା' ଅଳ୍ପ ଛବି ଗୋ !

(୧୧)

କବିତା ସୁନ୍ଦର   କଳେବର ଧରି
 କନ୍ଦାଉଛି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଗୋ,
 କୁତଳ ବାପା   କୁଟିଳ ଭଣ୍ଡାସ
 କପଟୀକ ଆବରଣେ ଗୋ;
 କ୍ଷୁର ଧନ ଅନ୍ଧାରରେ
 କୃଷ ଧାର୍ମିକଙ୍କ ଦୁର୍ବିଶ୍ଵରେ ଗୋ !

(୧୨)

କାଢ଼ି କା' ଲେଉଟକ   କଠୋର ପାତକ
 କରିଥିଲି କି ସଞ୍ଚିତ ଗୋ,
 କର୍ମଫଳଦାୟି,   କଲ ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧି-
 କୋଳେ ବି ଅଶ୍ରୁମୁଖିତ ଗୋ;
 କୋହ କେ କରିବ ଉଶା,
 କାଳ, ନକଲେ ତୁମ୍ଭେ କରୁଣା ଗୋ !

(୧୩)

କ୍ଳେଷ ପ୍ରାଣେ ଶାନ୍ତି   କଦାକାରେ କାନ୍ତି
 କରୁପେ ମାଗିବ ଚିତ୍ତ ?
 କାନ୍ତି-ଶାନ୍ତି-ମାନ   କାମଦା, ପ୍ରଦାନ
 କରିଛ ତ' ଯଥୋଚିତ ଗୋ;
 କରେ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳ, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୧୪)

କଷଣ ଜର୍ଜର   କ୍ଳାନ୍ତ ଜୀବନର
 ହୃଦୟ ହିଁ ଶାନ୍ତି ସିନା ଗୋ,
 କାନ୍ଦ ଯା' ଜନମ-   କାନ୍ଦୁ ସଖୀ ସମ
 କି ଗତି ତା ମୃତ୍ୟୁ ବିନା ଗୋ;
 କରେ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳ, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୧୫)

କଶୋର ମୋହନ   କେଶରୀ-ବାହନ
 କାଳରାତି-ସଂହାରଣୀ ଗୋ,
 କାନ୍ଧ୍ୟାୟନା ସେମା   କାମାକ୍ଷୀ ଭୁଲେ ମା,
 (୧) କାଳୀଚୀ ଅଧିକାରଣୀ ଗୋ;
 କରେ ଅଳି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳି, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୧୬)

(୨) କେଳିକଳାପାଣି   କମଳା ଅପାଣି
 କପାଳ କୃପାଣୀହସ୍ତା ଗୋ,
 କରୁଳୀ କାଳିକା   କୁମାର ପାଳିକା
 କପାଳିକା ଛିନ୍ନମୟା ଗୋ;
 କରେ ଅଳି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳି, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୧୭)

କୋମଳାଙ୍ଗୀ କାନ୍ତା   କଙ୍କାଳିନୀ ମାତା
 କୁହୁକିନୀ ସଙ୍ଗା ସଙ୍ଗା ଗୋ,
 କର୍ଣ୍ଣୀ ଭୁଲେ କୃତ-   କାରଣ ପ୍ରକୃତ
 କାମିନୀ ଆଦିଶକତି ଗୋ;
 କରେ ଅଳି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳି, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୧୮)

କାଳାଗ୍ନିଲୋଚନା   କୋକିଳବଚନା
 କାହିଁକି ବଞ୍ଚନା ସୁଦେ ଗୋ,

(୧) କାଳୀଚୀ—ଯମର ବରୁର ସ୍ଥାନ †

(୨) କେଳିକଳା—ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ଗଣା ।

(୧) କୃଷ୍ଣାନୁ କମଳ କୁ ସ୍ଥାନୁ ଶମଳ
 କାୟା ମିଶୁ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଗୋ;
 କରେ ଅଳି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳି, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୧୯)

କ୍ଳେଦ-କୃମି-ଭରା କଦର୍ଯ୍ୟ ପସରା
 କଦନେ କି କଷ୍ଟ ଆଉ ଗୋ ?
 କାମ ହୋଧ ଛାଡ଼ କାକ କୋକା ପାଇଁ
 (୨) କୋକେଇରେ ଚାଲିଯାଉ ଗୋ;
 କରେ ଅଳି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳି, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

(୨୦)

(୩) କୂଳିନୀ ଜୀବନ କୂଳଜଣେ ଦନ-
 କାଳ ମିଶାଇଲୁ ପରି ଗୋ,
 କାଳ-ଧାରାମୁତ କରୁ ମୋତେ ପୂତ
 କୋଳ-କଲ୍ଲୋଳେ ଭୁମ୍ବୁରି ଗୋ;
 କରେ ଅଳି ଶ୍ରୀଚରଣେ,
 କାଳି, ଭେଟାଇଦିଅ ମରଣେ ଗୋ !

ଶୋଲା ପୀରତି

(ରାଗ—ଆଶାବନ୍ଧୁ)

ଆଜ୍ଞା କି ମଧୁର,
 ଶୋଲ ପୀରତି ପରାଶବନ୍ଧୁ ! ଦୋଷା ।

---

(୧) କୃଷ୍ଣାନୁ—ଅଗ୍ନି । କମଳ—ଜଳ । କୁ—ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ଥାନୁ—ବାଚସ୍ପତି ।
 ଶ—ଆକାଶ । ମଳ—ବିକୃତ ଅର୍ଥାତ୍ ରୂପ, ରସ, ରସ, ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଗନ୍ଧ । (୨) କୋକେଇ
 —ସିନ୍ଧୁରେ ଶବ୍ଦ ହୋଇ ନିଅନ୍ତୁ । (୩) କୂଳିନୀ—ନଦୀ । ଜୀବନ—ପାଣି । କୂଳ-କଷ୍ଟ—
 ସମୁଦ୍ର । ଦନନାଳ—ବର୍ଷାକାଳ ।

[୧]

ବେଶ ଚେହେରା	ଭାଙ୍ଗି ବାରବାର;
(୧) ରସ ଚହରା-	ଭଙ୍ଗୀ କାରବାର;
ସଂସ୍କୃତି 'ଶାବ-	ଧନ' କହୁବାର,
ମଞ୍ଜୁକ ଗୁଣ୍ଠି	ମନ ମୋହୁବାର !

[୨]

ଆଡ଼ି ଆଖିରେ	ଦେଖି ହସିବାର,
(୨) ଠାଡ଼ି ଗୁଣିରେ	ପାଖୁଁ ଝସିବାର;
ହାଜର ହେବା	କିଠି ପେଷିବାର,
ଲଜର ସେବା-	ପିଠି ଠେସିବାର !

[୩]

ଦୋଷ କଥାରେ	ଗେଲେ ଛୁଷିବାର,
ରୋଷ କଟାକ୍ଷ-	ଶେଲେ ଡୁଷିବାର;
ଦମ୍ଭ ଦଉଡ଼ା-	ଭାଷା ଭାଷିବାର,
ଲମ୍ବାଚଉଡ଼ା-	ଆଶା ଶାସିବାର !

[୪]

ଡାକିବା ଲଜେ	ଫୁଲ ତୋଳିବାର,
ଡାକିବା ବ୍ୟାଜେ	ଉର ଶୋଲିବାର;
(୩) ଆଦେଶ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ	ରେତାଇ ହେବାର,
ବାଟେ ଅନଙ୍ଗ	ଚେତାଇ ଦେବାର !

[୫]

ଯାତରା ହାଟ-	ବାଟ ବ୍ୟବହାର,
ହାତ କରୁଟ-	ଭେଟ ଉପହାର;
(୪) ମାନ ପିଟାଇ	ନାରଦା ବିହାର,
ପାନ ମିଠାଇ	ଶାରଦା ଡିହାର !

(୧) ଚହରା—ଲେଉ ପ୍ରଦର୍ଶନ । (୨) ଠାଡ଼ି—ଠିଆ । (୩) ରେତାଇ ହେବା—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଦଖାଇ ହେବା, ରଗଡ଼ାଇ ହେବା । (୪) ନାରଦା ବିହାର—ସ୍ୱାଧୀନ ଭ୍ରମଣ । ଶାରଦା ଡିହାର—ଶରତୁକାଳୀନ ପର୍ବପର୍ବାଣି; ଡାଳଖାଇ, ରଣଜିତା ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଗାପୂଜା ।

[୭]

(୧) ନାଟ ଅଳରେ	ଶ୍ରୀ-ମୁକୁତାହାର
ଦ୍ରାଚକଅଙ୍ଗୀ	ଦେବାକୁ ତାହାର;
ଆଳୀଙ୍କ ଆଗୁ	ଯା ହୁଏ ବାହାର,
(୨) ଆଳୀରେ ଭାଳ	କିଏ ଦେବାହାର !

[୭]

ତା' ଯଉବନ-	ସୁଷମା-ସଂସାର,
(୩) ଲଜ ଜୀବନ-	କୁସୁମାର ସାର;
(୪) ଶୁଭଧାର ସେ'	ମୋ ମନ-ବୃଷାର,
(୫) ଶୁଭଧାର ମୋ'	ମଦନ-ବୃଷାର !

ନାରୀଗୁହାରି

(ରାଗ—କନ୍ୟାଶ୍ରୀତାହାର)

[୧]

ଜୟ ମହାଲକ୍ଷ୍ମି,	ଜଗତଜନନୀ
କର୍ମଦେବୀ ଧର୍ମପାଳନୀ,	
ପଦ୍ମାଳୟା ରମା	ବିଶ୍ଵ ମନୋରମା
ଦୟାବତୀ ଶମାଶାଳନୀ;	
(୬) ଚଞ୍ଚଳା, କୋମଳାଙ୍ଗୀ ଦେବୀ କମଳା;	
ଶୀର୍ଘ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରା	ନିରାକରପ୍ରିୟା
(୭) ଶୁଭ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମା ବିମଳା ।	

[୨]

ଗାଢ଼ବ କ ପ୍ରବ	ଦେନ ମାତ, ତବ
ଦୁଃଖିନୀ ହିତର ଗୁହାରି,	

- (୧) ଶ୍ରୀ—ଶୋଭା, ପ୍ରୀତିମୟୀ । (୨) ଦେବାହାର—ଅମୃତ । (୩) କୁସୁମା—ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର ପାନୀୟ । (୪) ଶୁଭଧାର—ଗଙ୍ଗା । (୫) ଶୁଭଧାର—ମଦ୍ୟ ।
 (୬) ଚଞ୍ଚଳା—ଅଳକାଦେବୀ, କର୍ମଦେବୀ ।
 (୭) ଶୁଭ—ଦୁଃଖଦୂର୍ଦ୍ଦଶାହାରଣୀ । ବିମଳା—ଚରପବନ ।

ମାତୃଗୁଣେ ସିନା ନାରାଜାତି ପ୍ରାଣ
 ରହୁଛି ନୟାଲ ବାହାର;
 ଜନନି, ଜାଣୁଛ ତ ହୃଦବେଦନା;
 କରୁଣହୃଦୟା ମରୁ-ତରୁଛାୟା
 ଭୁଲେ ତ ବରୁଣନନ୍ଦନା ।

[୩]

ଜଗତ ପାଳନେ ଧନ ଅଧିକାର
 ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ ଅଛି ଈଶ୍ବର,
 ବାଣୀପାଣି କରେ ଦେଲେ ସେ'ପ୍ରକାରେ
 ବିଦ୍ୟାସର ସାର ବିଶ୍ବର;
 ଜନନି, ଦହୁହୁଏ ମର୍ମ ସତାପେ;
 (୧) ବିଦ୍ୟାଧନେ ନାରୀ ବୁଝେ ଅଧିକାରୀ
 ମୃତ ସମାଜର ପ୍ରତାପେ ।

[୪]

(୨) ଶରଣବେ ପିତା ଯଉବନେ ପତି
 ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଜୀବନେ କୁମର,
 ନାରୀର ମହତ୍ତ୍ବ- ରକ୍ଷଣେ ଏମାନେ
 ଭିତ୍ତିଛନ୍ତି ସାର କମର;

(୧) “ସ୍ତ୍ରୀ ଶୃଙ୍ଖଳାଧାରୀୟତାମ୍” କନ୍ତ ଶୌଚ ସୂତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି—“ଇମଂ ମନ୍ଦଂ ପତ୍ନୀ ପଠେତ୍” । ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ପଢନ୍ତି ଏବଂ ଯଜ୍ଞବେଳେ ପୁଷ୍ପର ସହଚ ବେଦମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରନ୍ତି । ପୁଣି ସହ ଉତ୍ସାହରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାରନ୍ତି । ରାଗୀ ଆଦି ବିଦୁଷୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ପଢି ଭାରତ ଦେଶର ଭୂଷଣ ସ୍ବରୂପ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି କଥା ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛନ୍ଦରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

(୨) ପିତା ରକ୍ଷକ କୌମାରେ ଭର୍ତ୍ତା ରକ୍ଷକ ଯୌବନେ,
 ରକ୍ଷନ୍ତି ସୁବିରେ ପୁତ୍ରାଃ ନ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟମର୍ହତି ॥

ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି—ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପିତା, ଯୌବନରେ ସ୍ବାମୀ, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ପୁତ୍ରମାନେ (ନାରାଜାତି ଜଗଜ୍ଜନନୀ) ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ରକ୍ଷା କରିବେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକାକିନୀ ଅସହାୟା କରି କେହି ଅବମାନନା ଦେଖାଇବେ ନାହିଁ । ଏହି ସ୍ତ୍ରୀରକ୍ଷା ଦ୍ବାରା ସ୍ତ୍ରୀଜାତିର ସ୍ବାଧୀନତା ଅପହରଣ କରିବା ନୁହେଁ ।

‘ଅବଳା’— ନାମ ଦେନି ନାଶ ରହିବ,
ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସବୁ ସହ ପାରିଲେ ସେ
‘ମହିଳା’ ପଦଟା ବହିବ ।

[୫]

ଠକ ଅବଶ୍ୟାସୀ ମୂର୍ଖ ମିଥ୍ୟାଶ୍ରୀ
(୧) ପଡ଼ି ଚଳେ ବିଶ୍ଵ-ଭବନେ,
ସତା ଗୁଣବତୀ ନହେଲେ ଯୁବତୀ
ଗତ ନାହିଁ ସାରା ଜୀବନେ;
ଜନନି, କେଡ଼େ ପକ୍ଷପାତୀ ଧରମ,
ଏ ଧରମ ଗଢ଼ି- ଥିବା ସମାଜକୁ
ନ ମାଡ଼େ କି ଲଜ ସରମ ?

[୬]

ଭ୍ରାନ୍ତି ଥିଲେ ଦେଖ- ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅ ଦେବ,
ଶାନ୍ତିଧାରା ଝରୁ ପରାଶେ,
‘ନାରାଧର୍ମ’ ଅଛି ‘ନରାଧର୍ମ’ ବୋଲି
ଲେଖା ନାହିଁ ଦେଖା ପୁରାଣେ;
ନାରୀର, ଦାସୀ ନାହିଁ ଯଦି ବେଦରେ,
(୨) ବେଦାଦିଶ କପା ମାନବ ରମଣୀ
ପକ୍ଷପାତୀ ମତରେଦରେ ?

[୭]

ବଧବାର ଚନ୍ଦ୍ରା ବହିବ ଅଜ୍ଞାନା
ଗହଣା କାଢ଼ି ସବାଜରୁ,

(୧) ବିଶ୍ଵଭବନ—ସ୍ଵରାଜ୍ୟ ।

(୨) ଜମା° ଚୁମ୍ବିତ୍ରମୀହା° ସୁସୁକ୍ରା° ସୁଭବା° କୃଷ୍ଣ ।
ଦଶାସ୍ୟା° ସୁକ୍ରନାଥେନ୍ଦ୍ର ପତିମେକାଦଶୀ° କୁସ୍ତ । (ବିଦ୍‌ବେଦ)

ହେ ବାଞ୍ଛିକାନ୍ ଦୃଶ୍ୟଶାଳୀ ପୁରୁଷ, ବିବାହତା ସ୍ତ୍ରୀ ନରୁବା ନୟୁକ୍ରା ବଧବା-
ଠାରେ କେବଳ ଦଶ ସନ୍ତାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ କର । ତା ପରେ ଚୁମ୍ବିତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରବାରର
ଅନ୍ୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି ଜନ୍ମ କର । ହେ ସ୍ତ୍ରୀ, ଚୁମ୍ବିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦଶ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କର ଏବଂ ଜନ
ପତିଙ୍କ ଏକାଦଶ ଜନ୍ମ କର ।

ସଖା ସାଧବା ସେ   ବୋଲୁଛନ୍ତି ମର
 ପାରିଲେ ପତିର ଆଗରୁ;
 ଏ ଶୁଭ, ଉଲଟିଲେ ଲଜ୍ଜା ପାତକ;
 ଧନ୍ୟ ସେ ପଣ୍ଡିତ   ଯେ' ଲେଖିଛି ଏହି
 ରମଣୀ-ଧରମ-ଜାତକ ।

[୮]

(୧) ପତି-ଚିତ୍ତାନଳେ   ପଶିଲେ ଯୁବଣ
 (୨) ବସିବ ଅମର ନଗରେ,
 (୩) କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁପୁରେ   ଭେଟିବ ପତିକ
    ଝାସିଲେ ଗଙ୍ଗାତରଙ୍ଗରେ;
    ଜନନି, କି ନିଷ୍ଠୁର ଧର୍ମଛଳନା;
 (୪) କଳନା ନାହିଁ ତା'   ଏ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସେ
    ମରିଛନ୍ତି ଯେତେ ଲଳନା ।

[୯]

ସତ୍ୟ-ସେବା-ଦୁଆ-   ପରେ କୁଳଭୂଆ-
    ଶୁଣି କେତେ ଥିବେ ମର ତ,
 ପତ୍ନୀ ଦେନି କୋଳେ   ଆଶିଷ କେ' ବଳେ
    ଚିତ୍ତାନଳ, ଗଙ୍ଗାସରିତ ?
 • (୫) କିଏ ବା, ବିପତ୍ନୀକ ଚିହ୍ନ ବଢ଼ିଛି ?
 ଦେବ କି ପ୍ରମାଣ   ଯେତକ ପୁରୁଣ
    ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ନାମେ ରହିଛି ?

(୧) ମୃତେ ଭର୍ତ୍ତ୍ତିର ଯା.ନାଥ ସମାବେହେକୁଜାଶନମ୍,
 ସାରୁକ୍ଷଣ ସମାଗୁର ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ମହାସୁତେ । (ଗଦାଧର ପଞ୍ଚଦ)
 ତସ୍ୟ କୋଟ୍ୟାଂର୍ଦ୍ଧ କୋଟି ତ ଯାନି ଲେମାନ ମାନବେ,
 ତାବତ୍ କାଳଂ ବସେତ୍ ସ୍ୱର୍ଗେ ଭର୍ତ୍ତ୍ତିରଂ ଯାନୁଗଛତ । (ପରଶର ସୁତ)

(୨) ଅମର ନଗର—ସ୍ୱର୍ଗ । (୩) କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁପୁର—ବୈକୁଣ୍ଠ । (୪) ଏହି
 ସଖାଦାହ-ମୁଦ୍ରପ୍ରଥା ସ୍ଥ ୧୮୭୩ରେ କୃଷି ଯରକାର ରହିତ କରିବାଦ୍ୱାରା ଭାରତୀୟ
 ନାୟସମାଜର ମହୋପକାର ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । (୫) ସିନେକଲ୍ଲୀ ଜିଲ୍ଲାର ଆହୁସମ୍ମାନ
 ସମ୍ମିଳନରେ ଶ୍ରୀମତୀ ରାମାମୃତ ଅମଲ ଦେବୀ ଗୋଟିଏ ବହୁତା ଦେଇଥିଲେ । ସେ

[୧୦]

କୁଆଁରୀ ହାତର   ଯୋଗେ ଖଳିକାର
 କଳିକାକୁ କରେ ମାଳିକା,
 ବାଳିକା ରକତ   ଖାଇ କଳିକାଳେ
 କାପାଳିକା ବଣ କାଳିକା;
 ଜନନି, ଧରମ ନାମେ ଏ ବିଶ୍ୱାସ;
 ଧରମଦେବର   ଥିଲେ କଳେବର
 ଶୁଭ୍ରା ଗରମ ନିଶ୍ୱାସ ।

[୧୧]

ନାଶ ରୂପ ଗୁଣେ   ମାୟା ନଥିଲେ
 ନଥିଲେ କୁସୁମ କମାଣ,
 ପୁରୁଷଜାତ ହିଁ   ‘ଧର୍ମ’ ବୋଲି ପ୍ରଂସ
 ଦେଇଥାନ୍ତା ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରମାଣ;
 ଲେଖିଛି, ପତ ହିଁ ‘ଦେବତା’ ସଙ୍ଗର;
 ସଙ୍ଗ ହେଲେ ମଧ୍ୟ   ‘ଦେବ’ ନୁହେଁ ନାଶ
 ପଦସେବକା ସେ ପତିର ।

[୧୨]

ବନ୍ଧ୍ୟା-କଳ୍ପସେ   ନିର୍ବିରୁଦ୍ଧ ହୋସେ
 କେତେ ନାଶ ହୋଇ ଦୁଃଖିନୀ,

କହୁଥିଲେ ଯେ, ବ୍ୟବା ଓ ବିପତ୍ତିକମାନଙ୍କୁ ଧାର୍ମିକ ଓ ନୈତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଇନାକୁ-
 ଯାରେ ସମଗ୍ରେଣୀୟ ରଖା ନଦିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହୃଦମାନେ ବ୍ୟବାର ଦୁଃଖ-
 ଦୁରବସ୍ଥା ଦୃଢ଼ସୂକ୍ଷ୍ମ କରପାରିବେ ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବାର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ବିପତ୍ତିକ
 ପ୍ରତି ସେହି ଅବସ୍ଥା ଖଟିବା ବାସ୍ତବ୍ୟ । ଦକ୍ଷିଣ-ଆମେରିକାରେ ବିପତ୍ତିକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
 ଠିକ୍ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ଫ୍ରେଜର ସାହେବଙ୍କ “ଗୋଲ୍ଡନ୍ ନେ” ନାମକ
 ପୁସ୍ତକରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ନିଉଗିନିର ମେଳିଓ ନିକ୍ଷେପେ କେହି କେହି
 ବିପତ୍ତିକ ହେଲେ ସମସ୍ତ ଲୌକିକ ଅଧିକାରରୁ ସେ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ, ସମାଜରୁ
 ବଞ୍ଚାଳିଆ ହୁଏ ପୁଣି ରାଜ୍ୟର ଓ ଦୂରୀତ ବସ୍ତୁ ପରି ସବୁକୁ ଅନାଦୃତ ହୁଏ ।
 ସେହି ଲୋକ ବଞ୍ଚିବୁରେ ଶୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ କରପାରେ ନାହିଁ ।

ଭାବକୁ ଆଦର ପରିତ୍ୟାଗ-ଦଣ୍ଡେ
 ହେଉଛନ୍ତି ଆଜି ଶାସିତା;
 ଜନନି, ରଜସାୟେଁ ଗଢ଼ା ସତତ;
 ପୁଂସଭ ଦୃଷିତ ଥିଲେ କି କରିବ
 (୧) ବଚ୍ଚପୀ ହେବ କି ବ୍ରତଣୀ ?

[୧୩]

ଦୁଃଖବିନାଶିନି, ତୁମ୍ଭ ବିନା ଆଉ
 କେ' ଶୁଣିବ ଦୁଃଖ ଆରତ ?
 ଗାଇଲେ ତରୁଣୀ- କରୁଣ ଗୀତିକା
 ବାଇ ହୋଇଯିବେ ଭରଣୀ;
 (୨) ଜନନି, ପରଦାର ପର୍ୟାନ୍ତତା;
 କେତେକଙ୍କୁ ବଳେ ଦହି ଚନ୍ଦାନଲେ
 କରୁଛନ୍ତି ଯେଉଁ ହିନସ୍ରା ।

[୧୪]

ପାଦ ପାଇ ପଦା ମାଡ଼ି ନ ପାରିଲୁ
 ଆଖି ଥାଇ ହେଲୁ ଅନ୍ଧୁଣୀ,
 ଭବନ-ବନ୍ଧନ- ଠାରୁ ବନ୍ଧନାୟା
 ପବନ-ବନର କନ୍ଧୁଣୀ;
 ଜନନି, ମୁକ୍ତଜୀବନ ହିଁ ଜୀବନ;
 ଜୀବନ ଯେ' ତୋଷେ, 'ଜୀବନବନ୍ଧୁ' ସେ
 ହେଉ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଯବନ ।

(୧) ବଚ୍ଚପୀ—ବେଶ୍ୟା, ବୃକ୍ଷ । ବ୍ରତଣୀ—ସତା, ଲତା ।

(୨) ଅରକ୍ଷିତା ଗୃହେ ରୁଦ୍ଧାଃ ପୁରୁଷେରପ୍ରକାରଭଃ,
 ଆତ୍ମାନମାତ୍ମନା ଯାସ୍ତୁ ରକ୍ଷେରୁଦ୍ରାଃ ସୁରକ୍ଷିତାଃ । (ମନୁ ୯।୧୨)

ଦୁଷ୍ଟଗତ୍ରା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଆବଦ୍ଧା ରଖି ସୁଦ୍ଧା ଆସ୍ତ୍ର ପୁରୁଷମାନେ ରକ୍ଷା
 କରି ପାରନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଆତ୍ମରକ୍ଷଣତତ୍ପରା, ସେ ନିଜେ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିଥାଏ ।
 “ସୁମଙ୍ଗଳୀରିୟଂ ବଧୂରମାଂ ସମେତ ପଶ୍ୟତ ।” ଏହି ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ ବଧୂକୁ ସମସ୍ତେ
 ଆସି ଦେଖ । ବିବାହକାଳୀନ ଏହି ମନ୍ତ୍ର ବା ପୁରୋହିତ ବାକ୍ୟ (ଦେବୋକ୍ତି)ରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ
 ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ, ପୁରୁଷକାଳରେ ବା ବୈଦିକଯୁଗରେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତା ଅଦୌ ନଥିଲା ।

[୧୫]

ସୀତା ସାବଣୀଙ୍କି ଭୁଲିଯାଇ ଆଜ

ଦୁହିତାର ମାନ ମହତ,

ବାପ ବକ ଖାଏ

ପାପ ଅତ୍ୟାଚାର

ଆଉ କି ରହିଛି କହ ତ ?

ଜନନି, କି ଦୋଷେ ଏ ନାଶ ଜାତିର ?

(୧) ଅସୁସ୍ଥଭରଣା-

ପ୍ରେମ ଶ୍ରେଣୀ ଅଯା

ଶ୍ରେଣ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ଯାହା ନାତିର ।

[୧୬]

* ସତାଶୀ ବୟସୀ

ଗତାସିତକେଶୀ

ରତାଶୀ ହତଶ୍ରଦ୍ଧଶନା,

ନଇଁ ନଇଁ ଆସି

କଇଁ କଇଁ ଶୁଷି

ପ୍ରକାଶିବ ଯଦି ବାସନା;

ଦେବାକୁ—ଜୀବନସବସ୍ତ୍ର ଯୌତୁକ,

କେଉଁ ଯୁବାମଣି

ବ୍ରହ୍ମବଳ ପାଣି

ଦହବାକୁ କେଳି-କୌତୁକ ?

[୧୭]

(୨) ଗୁହାଣ୍ଡମ ଧର୍ମ-

ଶକଟର ଚକ

ପତିପତ୍ନୀ ଦୁହେଁ ସମାନ,

(୧) ଅସୁସ୍ଥଭରଣା—ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରଯୌବନା । ଅଜା—ମାତାମହ ବା ପିତାମହ ।
(ଅଯା—ଅଯ୍ୟଶବଳ)

* ଗତାସିତ—ଶୁକୁବର୍ଣ୍ଣ । ରତାଶୀ—କାମୁଜ, ରମଣୀୟାପିଣୀ । ହତଶ୍ରଦ୍ଧଶନା—
ଦଳସ୍ଥନା, କୁସ୍ଥିତିଦଳୀ ।

(୨) ଶକଟର ଚକ—ଶଗଡ଼ର ଚକ ସ୍ବରୂପ, ଶକଟ ରଚନାକାର ।

ଯଦେତଦ୍ ଦୃଢ଼ସ୍ବଂ ତବ ତଦସ୍ତୁ ଦୃଢ଼ସ୍ବଂ ମମ,

ଯଦଦଂ ଦୃଢ଼ସ୍ବଂ ମମ ତଦସ୍ତୁ ଦୃଢ଼ସ୍ବଂ ତବ ।

ରୂପ ଦୃଢ଼ସ୍ବ ମୋ ଦୃଢ଼ସ୍ବ ସହଚ ମିଶିଯାଇ ଓ ମୋ ଦୃଢ଼ସ୍ବ ସହ ରୂପ ଦୃଢ଼ସ୍ବ
ମିଶିଯାଇ । ଏହି ବେଦମନ୍ତ୍ରରୁ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ ଯେ, ଯିଏ ଏକ ପୁରୁଷ ବେଦକ ଭକ୍ତଭେଦ-
ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଭକ୍ତ । ନଚେତ୍ ଧର୍ମ-କର୍ମ-ଯୋଗ୍ୟତା-ଅଧିକାରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁରେ
ଏକାକୀନ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସାମ୍ୟଗତ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ
 କ୍ଷତି ହେବ ଆତ୍ମ-ସମ୍ମାନ;
 ଜନନି, ଏହା ନ ବୁଝନ୍ତି ପୁରୁଷେ;
 ଧର୍ମେ ଦୁର୍ବିରୁ କର୍ମେ ବ୍ୟଭିଚାର
 ସବୁ ଅନ୍ୟାୟର ଗୁରୁ ସେ ।

[୧୮]

ଭ୍ରାତାଦି ବଞ୍ଚିତ ସଭାକରି ଶୁଭ
 ବାଞ୍ଛିଲ ଯା' ଓଷା ବରତ,
 ତଥାପି ତା ପ୍ରତି ପୁଂସଜାତ ଅତି
 ନିଦାରୁଣ ଅନବରତ;
 '(୧) କରନ୍ତି, ମାତୃଶାସ୍ତ୍ର ନିଦା ରଟନା,
 ଅବଶ୍ୟସିନୀ ଏ ନାରାଜାତ ବୋଲି
 ଲେଖି ମନଗତା ଘଟନା ।

[୧୯]

ଧର୍ମ ଧର୍ମ ବୋଲି ଚିତ୍କାରେ ଯା ଖାଲି
 ଲଜ ନାହିଁ ପୁଂସଜାତକ,
 ନାଶ କେନ୍ଦ୍ରେ ଅବ- ଶ୍ଵାସିନୀ ସମାଜେ
 ସେ ନୁହେଁ ବିଶ୍ଵାସଯୋଗୀ କି ?
 ନାଶକ, ଗୁପ୍ତ ପାପପଙ୍କେ ବୁଡ଼ାଇ,
 ଅନେକ ସ୍ଥାନେ ତ' ପରମ ସାଧୁ ସେ'
 ଧରମର ଧଜା ଉଡ଼ାଇ ।

(୧) ଶୃଙ୍ଗର, ପ୍ରସାବସିନୀ ପ୍ରଭୃତି ମାତୃଶାସ୍ତ୍ର ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ପ୍ରଜାନାର୍ଥ ସ୍ଵିୟ ସୃଷ୍ଟାଃ ସନ୍ତାନାର୍ଥ ଚ ମାନବଃ,

ତସ୍ମାତ୍ସାଧାରଣୋ ଧର୍ମଃ ଶୁଭୌ ପତ୍ୟ ସହୋଦିତଃ । (ମନୁ ୯/୧୭)

ସନ୍ତାନ ସକାଶେ ପୁରୁଷକୁ ଓ ଗର୍ଭଧାରଣ ନିମନ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଇଶ୍ଵର ସୃଷ୍ଟି କରି
 ଅଛନ୍ତି । ଏହେତୁ ବେଦାଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷର ସମାନ ଅଧିକାର ଅଛି ବୋଲି
 କୁହାଯାଇଛି ।

[୨୦]

ସୁରୁତି ସହୃଦା   ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଗୀତା
 ସବୁ ତ' ପୁରୁଷ ରଚନା,
 ମାନବାକୁ ତାହା   ନାଶ ସମାଜରେ
 ହୋଇଛି ସମାଲୋଚନା ?
 (୧) ସ୍ୱଧର୍ମେ—ନାଶ ଅଧିକାର ନାହିଁକି ?
 କେଉଁ ଅଧିକାର   ପୁରୁଷର ? ପର
 (୨) ଧର୍ମ ଗଢ଼ିଛି କାହିଁକି ?

[୨୧]

ମାତା ଜାଣେ ସିନା   ସୁତାର ବେଦନା
 କହିବ ଆଉ କା' ଆଗରେ ?
 କେତେ ଅପମାନ   ଦୁଃଖର ଅଛି
 ଭରଣାୟ ନାଶ ଭାଗରେ,
 ଜନନି, ଭରଣା ତାହା କହିବ,
 ସୁନା ଭରତର   ଆଶ ଆଶିବାକୁ
 କୋପ ଅନଳେ ନ ଦହିବ ।

ଚକାନୟନ

(ସର—ଝୁଲ)

ଚକାନୟନ ହେ,
 ତକା ପାରୁଛି ମୁଁ ନିତି;
 ସ୍ୱକାମରେ ଥକ   ଠକାଇବା ଏ କି
 (୩) ପକା ଲୋକଙ୍କର ଶକ୍ତି । ଘୋଷା ।
 ତକାଇତ ପରି   ଧକ୍କା ଦେଇ ହରି
 (୪)-ତକାଇଥିଲେ ପଥରେ,

---

(୧) ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିଧନଂ ଶ୍ରେୟଃ । (୨) ପରଧର୍ମୋ ଭୟାବହଃ । (ଗୀତା)
 (୩) ପକା ଲୋକ—ଭୂଷିମ, ସାଧୁ, ଭଦ୍ରଲୋକ । (୪) ତକାଇବା—ସାବଧାନ
 କରାଇବା ।

ଅକାତରେ କୃପା ପକାଇ ଦ୍ୟନ୍ତାଶି
(୧) ଛକାପଥା ଆଣି ଥରେ । ୧ ।

(୨) ଅକାମର ପ୍ରାଣେ ସକାଇବ କେତେ
ସକାଳରୁ ସଞ୍ଜ ଯାଏ,

(୩) ବକାରି ହେ ଯମ- ଦକା ହରିନଥ
ହକାରି ପାଖକୁ ଯାଏ । ୨ ।

(୪) ଅକାମିକା ହୋଇ ଭକା ପରି ଚାହିଁ
(୫) ଚକାଇଛ ଚକାସନେ,

(୬) ଜକା ହେବ ଯେବେ ଅକାରଣେ ନିନ୍ଦା
ତକ୍କା ବାଜିବ ଭୁବନେ । ୩ ।

ଅକାଟୁ ହୃଦରେ ନକାଟୁଛି ଯେବେ
ବକା ଭାଷା-କାଣ୍ଡ ମୋର,

ପକାଇ ଦିଅ ଏ ଅକାମୀର ହୃଦ-
ତକ୍କା ପ୍ରେମ-ଭକ୍ତି-ତୋର । ୪ ।

ଯୁଗ-ଦେବତା

(ରାଗ—ରସକୁଲ୍ୟା)

[୧]

କର କରୁଣା ହେ	କମଳାଧର,
ଶରଣବତ୍ସଳ	ସାନବାରିବ;
ଧରମ ରକ୍ଷଣେ	ଏ ଜନତାର
ଧର ନାନା ରୂପ	ଯୁଗାବତାର ହେ

(୧) ଛକାପଥା—ସତର୍କତା । (୨) ଅକାମର—ଅବଶ, ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ।
(୩) ବକାରି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଚିତାଗ୍ନି-ଦଗ୍ଧ
ପିଣ୍ଡରେ ନୀଳମାଧବ ରୂପ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା ପୁରାଣପ୍ରସିଦ୍ଧ । (୪) ଅକାମୀ—ଅକର୍ମଣ୍ୟ
ଅଳପୁଅ, କାମନାଞ୍ଚଳ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଷ୍ଠାମ ଭକ୍ତ । (୫) ଚକାସନ—ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର
ଚକାବଇଁ ସିଂହାସନ । (୬) ଜକା—କୃପଣ । ଭକା—ଭେଲକା, ବିହ୍ୱଳ ।

ଚରଣ ସ୍ଥାପି ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ
ନରହରି ରୂପ ଦରପୀଙ୍କ ଦର୍ପ
ହରଣ କଲ ସତ୍ୟରେ ।

[୨]

କାମକୁଳ ନାଶି ସତ୍ୟ ରସରେ,
ରାମ ଅବତାର ନେଲ ସେତାରେ;
ତାମରସ ପଦେ ଅହଙ୍କାର ତାର,
ତା' ମନ ତୋଷିଲ କୋଦଣ୍ଡଧାର ହେ,
କାମଦ ପ୍ରେମ ଉଦାର ହେ,
ନାମ ଭଜି ତବ ପାମରେ ଏ ଭବ
ଧାମରୁ ହେଲେ ଉଦ୍ଧାର ।

[୩]

ଦୁଆପରେ ଜନ୍ମି ମଧୁ ନବରେ,
ଧୁଆ ହେଲ ବଢ଼ି- ବାକୁ ଗୋପରେ;
ନୂଆ ନଟ ସାଜି ନିକୁଞ୍ଜ ବନେ,
ରୁଆଳୀ ମୋହଲ ମୁରଲୀ ସୁନେ ହେ;
ରୁଆ ଚନ୍ଦନ ରସିକ,
ଶୁଆ ଥଣ୍ଡ ଭୁଲ ନୁଆଁ ଇଲ କୁଳ-
(୧) ଭୁଆସୁଣୀ ଟେକ-ଶିକ !

[୪]

ଲଳିତ ମୁରତି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ,
ହଳିଆ ମୁଲିଆ ଦୁଃଖରେ କାନ୍ଦି;
ତଳ ସଦା ଦେଶ- ସେବା ଭକ୍ତିରେ,
ଦଳିଲ ହଂସାକୁ କଳର ଶିରେ ହେ;
ଟଳିଯାଉ ପାପଭାର,
ନଳିନ ଚରଣେ ମଳିନ ପରାଣେ
ଅଳ କରେ ବାରବାର !

ଗୁପ୍ତ ଭୋଟ

(ରାଗ—କୌଶିକ)

ଭାଇ ଭୋଟର, ଗୁପ୍ତ ଭୋଟ ଦେଇ ନ ଯା'ରେ;
 କ୍ଷମତାଭିଳାଷୀ ପଦବାଲ୍ଲଭୀ
 ଦେଲେ ହେଲେ ତତେ ହଜାରେ । ଘୋଷା ।

ମତବାଦୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଘେନ ଭଲ ଭଲ—
 ରଙ୍ଗେ ରଞ୍ଜିତ ଯା' ଧଜା ରେ,
 ସେ କେହ୍ନେ ଜାଣିବୁ— ଏକତାର ପ୍ରିୟ ?
 ତା ପାଦେ ବୁଦ୍ଧି ନ ହଜା ରେ !

ଗୁପ୍ତ ଭୋଟେ କିଛି— ବାକୁ ଯା ପ୍ରଜାତି
 କୂଟମାତ୍ର ତହିଁ ଖଞ୍ଜା ରେ;
 ଭୋଟପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ— ପାରିବକି କେହି
 ଟଙ୍କାସ୍ଥାନ ଧନ ପ୍ରଜା ରେ ?

ନୁହେ ଦେଶସେବା ତଥାପି ମୋ ଦାମ
 ଖେଳା ଯେଣୁ କଳାବଜାରେ,
 ଜିଣିଯିବ ଭୋଟେ ଭୋଟ କିଣି ନୋଟେ
 ପ୍ରରୁରକ ମୋ ଭଣିଜା ରେ !

ସତ୍ୟ-ଅହଂସାର ରକତେ ଯାହାର
 ଗଢ଼ା ହୋଇଛି କଲିଜା ରେ,
 ପୁର ପଦ ପାଇଁ ସେ' କି ହେବ ଭାଇ
 ଭୋଟଗଢ଼ା-ନାଟ-ରଜା ରେ ?

ବିବିଧ ଦୁନିଆଁ କା'ର ପେଟେ ନିଆଁ
 ଦହୁଛି ଜୀବନ-ଗଜା ରେ,
 ପାଇ କେ' ବେତନ କରୁଛି ନର୍ତ୍ତନ
 ଖଜାଖିଆ ବାକୁ ମଜାରେ ।

ଥାଉ ତୋ ଯୋଗ୍ୟତା   କର୍ମ ତତ୍ପରତା
 ଟଙ୍କା ଯଦି ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ରେ,
 ନଥିଲେ ବି ପଡ଼ି   ପାରିବି ମୁଁ ଲଢ଼ି
 ଶୋଇଥାଇ ଟଙ୍କା-ଶଯ୍ୟାରେ ।

କା' ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ିବା   ଆସନେ ଚଢ଼ିବା
 ଦମ୍ଭ ଥିଲେ ଟଙ୍କା-ବଜାରେ,
 ଆଜି ତୁ ଭୋଟର,   କାଲି ତୋ ମଟର
 ଲାଗିବ ଲୁଟ ଦରଜାରେ ।

ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା

ହୃଦ ମନ୍ଦିରର   ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା
 ଆରାଧିବ ପଦ କେଉଁ ଉପାୟନେ ?
 ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ସାର   ବସ୍ତୁ ଏ ଅସାର-
 ସଂସାରେ ନଦିଶେ ମୋ ଜ୍ଞାନ-ନୟନେ । ଘୋଷା ।

ଦେହଧାରୀ ଦେବ   ହୋଇଥାନ୍ତୁ ଯେବେ
 ଅର୍ଚ୍ଚିତାନ୍ତ ବାସ-କୁସୁମ-ଚନ୍ଦନେ,
 ଅବା ସରସ୍ୱଳ   ମିଶ୍ରାନ୍ତ କଦଳୀ
 ଶ୍ରୀମଳାଦି ନରବେଦ୍ୟ ନବେଦନେ ।

ହେ ଚନ୍ଦ୍ରସୁ ତବ   ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ
 ଜଡ଼ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ସ୍ଥାପି ମୋ ମଦନେ,
 ତୁମ୍ଭର ଭକତି-   ବ୍ୟାଜରେ ଦୁର୍ଗତି
 ଆଚରିବି ଲଜ ନାହିଁ କି ବଦନେ ?

କର୍ମମୟ ହରି,   କେବଳ ତୁମ୍ଭର
 ପାପତାପହାରୀ ନାମାଦି ଭଜନେ;
 ଲୋକହୃଦ କର୍ମ   ନକରି ମୁଁ କ୍ଷମ
 ହୋଇ ପାରିବିକି ପୁଣ୍ୟ ଅରଜନେ ?

ହେ ସରବବ୍ୟାପି, ମୁଁ ତ' ମହାପାତ୍ରୀ
ମରବ ସଦ୍ୟପି ଶୀର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତନେ;
ବିସମୁପତର ପଞ୍ଜିକା-ପତର
ଚିରବକ ମୋର ପାତକ ମେଣ୍ଟନେ ?

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ନାଥ ସବୁ ଜାଣୁଛ ତ'
ଯା ଅଛି ପଦାର୍ଥ ମୋ ହୃଦ-ଭବନେ;
ସେ' ସକଳ ସଦ୍ ସମର୍ପି ହୃଦୟ
ପ୍ରଣତ ହେଉଛି ଏ ଘନ ଜୀବନେ ।

ଦୀନବାନ୍ଧବ

(ରାଗ—ଶୋକ କାମୋଦୀ)

ଦୀନବାନ୍ଧବ ହେ, ଘନ ଜନେ ମୋତେ ଘେନ ଜଣେ;
ବିନତାଜପତି, ଘନତା ଦୁର୍ଗତି
ଅପୁରୁଷ ନିତି ଶ୍ରୀଚରଣେ । ଘୋଷା ।

ସୁଦାମା ଦରିଦ୍ର ଆଖି ପୋଷେ ଖୁଦ
ବନ୍ଧୁ ଭେଟି ଦେଇଥିବା ଶୁଣେ,
ସେତିକିରେ ତାଙ୍କ ହେ ରମାନାୟକ
ବଢ଼ାଇଲ ଟେକ କୋଟି ଗୁଣେ ।

ଗରବ ବିଦୁର ବନ୍ଧୁ ସତକାର
କରିଥିଲେ ଶାଗ ପେଜ ଲୁଣେ,
ମାଗ ମାଗ ବୋଲି କୃପା ଦେଲି ତାଳି
ବନ୍ଧା ଥିଲୁ ଭଲ ବନ୍ଧୁ-ରଣେ ।

ଅନାଇ ପୁକର ଅବସ୍ଥା କଗର
ବସନ ଦିଶନ୍ତି ଦେବା ଜାଣେ,
ନିଜେ ବହି ଭାର ବରବେ ତା' ଘର
ଭରିଦେଲ ଗିରି ପରିମାଣେ ।

ଶବର ଯୁବକା   ଦେନ ନିଜ ବୃତ୍ତି
 ବୁଲୁଥିଲ ପ୍ରତିଦିନ ବଣେ,
 ତବ କରେ କୋଳି   ଦେବାରୁ ସେ ତୋଳି
 ଦିଶିଲେ ତା' ପଦ ଦାସୀଗଣେ ।

କୁରୁପା କୁବୁଜା   ତେଜି ଭୟ ଲଜ୍ଜା
 ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଚନ୍ଦନ ଅରପଣେ,
 କୁରୁପା ଈଷଣେ   ବୁଝିଦେଲ ଶଣେ
 ଝଲିଲ ତା' ରୂପ ଦରପଣେ ।

ସେପରି ନିର୍ମାଣୀ   ଆଉ କେତେ ଦୁଃଖୀ
 ଦୁଃଖିନୀଙ୍କ ପ୍ରେମ ଆଚରଣେ,
 ଦୁଃଖରାଶି ହରି   ନଥିବ କି ହରି
 କରୁଣା-ଲହରୀ ପ୍ରସାରଣେ ।

ଜାତୀୟ-ପତାକା

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

—ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନ—

ଏହି ମୋ ଜାତିର ପତାକା ଦେଶ ଉଦ୍ଧାରକାଣ୍ଡ,
 ଦୁଃଖଶୋକହାଣ୍ଡ 'ଅଶୋକ ଚନ୍ଦ୍ର' ଶିରଜ୍ୟାଣ୍ଡ ।
 ଶରଗବେ ମାତି ଦେଖାଇ ଛୁତି ଏହାର ତଳେ,
 ଦେଶପାଇଁ କେତେ ସମ୍ମଦ ଭାବ ସରଗ ଗଲେ ।
 ଏହାର ତଳେ ମୋ ଭାରତ ଜନନୀର ଲେଖକ,
 ଝରି ଝରି ଆଜି ସରଛି କିଛି ଦୁଃଖ ପାତକ ।
 ଏହାର ତଳେ ମୁଁ ପାଇଛି ଆଜି ପ୍ରଜା ଗରବ,
 ମଲେ ସିନା ଭୁଲି ପାରିବି ଜାତି-ଧର୍ମ-ଗୌରବ ।
 ଜନମତୁମିକ ସରଗ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି,
 କହନ୍ତି ଯା ଲୋକେ ଭାବୁଛି ତାହା ଉତ୍ତମ ପରି;
 ସରଗ ରାଇଜେ ତେଜିଣ କୋଟି ପ୍ରଜା ଉପରେ,
 ଦେବ ଆସନରେ ଥିଲେହେଁ ଇନ୍ଦ୍ର ଶାସନ କରେ ।

ତେଜଶ କୋଟିରୁ ଅଧିକ ଆଜି ଭାରତ ପ୍ରଜା;
 ସଭାଙ୍କି ସ୍ଵାଧୀନ କରିଛୁ ମୋର ଶିରଞ୍ଜ ଧୂଳା ।
 ଏଥିରୁ ଆଉ କି ଅଧିକ ଲୋଡ଼ା ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ?
 ଆଉ ତା' ସରଗେ ଇନ୍ଦ୍ରର ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ସମ୍ପଦ ।

ନୂଆ କାରିଗର

(ରାଗ—ଘଣ୍ଟାରବ)

—ଚତୁର୍ଥ ସୋପାନ—

(୧)

ହାତ ଦେଇଛନ୍ତି ହରି,
 ଜୀବନ ଅଛି ମୋହରି;

କାହିଁକି ଦେଖାଇ ମୋ ପାରିବି ଭାଇ
 ମୋ ନିଜର କାରିଗର ?

(୨)

ମହୁମାଛ କେଡ଼େ ସାନ
 ଯେଉଁ ମହୁଫେଣାମାନ

ଗଡ଼େ କଉଶଳେ କାରିଗର ଦଳେ
 ତା' ସଙ୍ଗେ କିଏ ସମାନ ?

(୩)

ବାୟା ଚଢ଼େଇକି ଦେଖ,
 ନୁହେଁ ଅଳସ ନିରେଖ;

କେଡ଼େ ଯତନରେ ତା ବସାଟି କରେ
 ପୁଟେ ଯହିଁ ଜାତି ଟେକ ।

(୪)

ଦୃଷ୍ଟିବିଧି ଉଜ୍ଜଦଳେ,
 ଜାଣିଯୁ ଏକତା ବଳେ

ତୋଳି ମାଟି ଘର ଦେଖାନ୍ତି; ସୁନ୍ଦର
 ଦିଶେ ସବୁ କଉଶଳେ ।

(୫)

ମଲ୍ଲୀ ଚମ୍ପା କୁଣ୍ଡଳିନୀ
ମାଳାଟି କଲେ ରଚନା,
ଥିଲେ କଉଶଳ ଦକ୍ଷିଣ ସୁତଳ
କାରିଗରର ସାଧନା !

(୬)

ଜଗତରେ ଏହିପରି,
ଭରଅଛି କାରିଗର;
ମନେ ବା ବଚନେ ଶାଶ୍ୱତ ସାଧନେ
ସାରିଛି ସେ' ଯାହା କର ।

(୭)

ଦୁନିଆ ହିଂସାର ଦର
ତା' ଭିତରେ ଯେଉଁ ନର,
ଦେଖାଇ ଅହିଂସା ପାଏ ପରଶଂସା
ସେ' ତ ନୂଆ କାରିଗର !

ଶୁଆ ଓ କୁଆ

—ତୃତୀୟ ସୋପାନ—

ସାଧବ ପୁଅକୁ ଶୁଆ ଦେଉଥିଲା ଡାକ,
ସହ ନ ପାରି ତା' ସଙ୍ଗେ କଲି କଲି କାକ ।
ଶୁ—ପିଞ୍ଜର ଭିତରେ ବସେ ଉଡ଼େ ଝୁଲି ଝୁଲି
କୁ—ମୋ ଗୋଡ଼େ ତ ଲାଗିନାହିଁ ଲୁହାର ଶିକୁଳି !
ଶୁ—ଦିଅନ୍ତି ପେଡ଼ା କଦଳୀ ଡାଲି ଭାତ ଖାଏ
କୁ—ତାହା ଖାଏ, ପରିଶ୍ରମ କରି ଯାହା ପାଏ ।
ଶୁ—ଥରେ ଥରେ ପିଇବାକୁ ମିଳେ ମୋତେ କ୍ଷୀର
କୁ—ଶୋଷ କଲେ ମୋ ଇଚ୍ଛାରେ ପିଏ ଭଲ ମର ।
ଶୁ—ଶିଖି ସାରିଲଣି ବୋଲିବାକୁ 'ଚନ୍ଦ୍ରଧର'
କୁ—ମାଡ଼ିଭାଷା ଶୁଣି ଆନେ ନପିଟାଏ ସ୍ୱର ।

ଶୁ—ବିଲେଇ ଦୁଷ୍ଟକୁ ଦେଖି ହୁଏ ମୁଁ କାତର
 କୁ—ବାଦ ଭଲୁ ଦେଖିଲେ ବି ନାହିଁ ମୋ ଖାତର ।
 ଶୁ—ସୁଖ ସୁବିଧାରେ ଅଛି ମୋ ପ୍ରଭୁ ଭବନେ ,
 କୁ—କିଛି ଦୁଃଖ ନାହିଁ ମୋର ସ୍ଵାଧୀନ ଜୀବନେ ।
 ଶୁ—ରାମ-ନାମ ଭଜି ଭବ-ଜଳୁ ଯିବ ତର
 କୁ—କାମ ମୋର ନୁହେଁ ନାମ-ଭଜନା-ରୁକଣ ।
 ଶୁ—ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତୁ ଲୋକେ ମୋ ରୂପକୁ ବୁଝି
 କୁ—ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ଚେତାଏ ମୁଁ ରାତି ଗଲେ ପାହି ।
 ଶୁ—ପଳା ଯା' ମୁଁ ରୁଖ କିଏ ଆଦରବ ତତେ ?
 କୁ—ତୋ ପାଠର ମୂଲ୍ୟ କାହିଁ ସ୍ଵାଧୀନ-ଜଗତେ ?
 ‘ଶୁଆ ଓ କୁଆ’ ଗୀତଟି ଆଉଥରେ ଗାଅ ।
 କହ ତ ପିଲାଏ ତୁମେ କା'କୁ ଭଲ ପାଅ ?

ଅନୁଭୂତି

—ତୃତୀୟ ସୋପାନ—

କଇଁଫୁଲ ଦିଶେ ଧଳା ଲେ ଭଉଣି
 କାହିଁଚର ଅଧା କଳା,
 କହି ପାରିବ କି ମନ୍ଦାରକୁ କିଏ
 ଲଲ ଟହ ଟହ କଲ ?
 କୋଇଲିକୁ ପୋଷେ କୁଆ ଲେ ଭଉଣି
 କେ' ବୁଝିଆ କେ' ଭକୁଆ,
 କାହିଁକି କୁକୁଡ଼ା ମାଉକି ଦଇବ
 ଦେଇଛି ଗୁଡ଼ିଏ କୁଆ ?
 କେଉଁ ରସେ ନାହିଁ ଫଳ ଲେ ଭଉଣି
 କିପରି ଲାଗେ ଖଜୁର,
 ନିମ୍ବ କପୁା ଲଙ୍କା କେ ଗୁଣିଛ କହ
 ସୁଆଦ କଷି କେନ୍ଦୁର ?
 କିଆଁସୁଲ ଯଦି ଫୁଟେ ଲେ ଭଉଣି
 ଚଉଦିଗ ବାସିଉଠେ,

କାହାର କହର ପାଇଲେ ଭୟର
 ପୋଷାଣ ଆଡ଼କୁ ହୁଟେ ?
 କିଏ କାନ୍ଦେ କେଏଁ କେଏଁ ଲୋ ଭଉଣି
 କାହାର ସନ୍ତୁଳା ଚେଏଁ,
 କେତୋଟି ତା' ଗୋଡ଼ ଆଖି କାନ କେତେ
 ସିଏ କରେ ମେଏଁ ମେଏଁ ?
 କାରୁଣ୍ୟ ମାସ ଶୀତ ଲୋ ଭଉଣି
 କା' ଦେହକୁ ଲଗେ ହୃଦ,
 କେଉଁ ମାସେ କହ ଶୀତଳ ପବନ
 ଲେଡ଼ା କରେ ଆମ ଚିତ୍ତ ?

କର୍ମଚିନ୍ତା

(ରାଗ—କାଳୀ)

—ଦ୍ଵିତୀୟ ସୋପାନ—

କାଳିଆ କହେ ବଡ଼ ହେଲେ ମୁଁ
 ଶିଖିବି କାଠ କାମ,
 ଖଟ, କବାଟ, ସିନ୍ଦୂର ଯୋଡ଼ି
 ରଖିବି ନିଜ ନାମ ।
 ଗୋପାଳ ବୋଲେ ପଡ଼ି ସାରିଲେ
 ଲଙ୍ଗଲେ ଦେବ ଦ୍ଵାର,
 ଦିଅ ଗୋରସେ ନାନା କନସେ
 ଖାଇବି ଡାଲ ଭାତ ।
 ଉଦିଆଁ ଭୋଇ କହିଲୁ ମୁଁ
 ଲୁଗା ବୁଣିବି ପିଲେ,
 ରସାର ଟାଣ ରହିଲୁ କ'ଣ
 କପଡ଼ା କଣ୍ଟୁଥିଲେ ।
 ଛୁଲୁ କହିଲୁ ଏଇ କଥାଟି
 କହେ ବ' ମୋର ବାପା,

ଜମିରେ ଖୋର   ଦେନ କରି
ଆଗେ ସେପିକ କପା ।
ଚୁକୁଡ଼ୁ ବୋଲେ   ଓକନ
ହେବ ମୁଁ ଡାକତର,
ନିଜର ଖାଇ   ବେମାରୀ
କରିବ ଗରିବର ।
ଟିନୁ ବୋଲଇ   କବି ହେବାକୁ
ବହୁଛି ମୋର ଚିତ୍ତ,
ଠାକୁର ବୋଲେ   ନାତି ନାତି ମୁ
ଗାଇବ ଭଲ ଗୀତ ।

* କବିବର ସ୍ଵର୍ଗତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧୋପଲକ୍ଷେ

ତା ୭-୪-୧୯୪୦

(୧)

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟାକାଶ ଶ୍ରାବଣୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ଦାରଦ୍ରୁମ-ଜଳଦାହନ-କବି-କଳାକର,
ନଈରୁଛି କପାଁ କାବ୍ୟ-ସୁଧା-ମଧୁରମା ?
କବି-ସୁଧାଂଶୁଶେଖର, ଦେବ ଗଙ୍ଗାଧର !
ଭରଣୀନନ୍ଦନ, ଭାବ-ଭୁବନ-ବିଳାସି,
ବନ୍ଦ କଲ କପାଁ ପଦ-ବଲ୍ଲିକା ଝଙ୍କାର ?
କବି ମିହିର, ‘ପଦ୍ମିନୀ’ ଛବି ନ ବିକାଶି
କେଉଁ ଅଜଣା ରାଜଜେ କରୁଛ ବିହାର ?
ଉତ୍କଳ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଏବେ ହେଲ ସମାପ୍ତ
(୧)ତୁମପ୍ରତି ଲେଖିଥିଲେ ଯାହା ସ୍ଵାଧୀନାଥ ।

* ବରଗଡ଼ ଜର୍ଜ ହାଇସ୍କୁଲରୁ ପ୍ରକାଶିତ ।

(୧) ମେହେର କବିଙ୍କ ‘ଜାତକ ବଧ’ କାବ୍ୟର ମନ୍ତବ୍ୟରେ କବିଗୁରୁ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଵାଧୀନାଥ ରାୟ ବାହାଦୁର ମହୋଦୟ ମର୍ମପ୍ରେମୀ ଭାଷାରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି “..... ଗଙ୍ଗାଧରଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।”

(୨)

ସ୍ଵାସ୍ଵାସ୍ତ୍ର-ସ୍ଵରକ, ହେ ଉତ୍କଳ-ମାଣିକ୍ୟ,
 ଯେଉଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ-ପ୍ରଦୀପ୍ତି ବିକିରଣ ତବ,
 କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟରେ କାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ର ବଣିକ ?
 ବୁଝିବ ତା' ଯଥୋଚିତ ମୂଲ୍ୟ ଗଉରବ !
 ଯେଉଁ ଦେଶେ ସ୍ଵାସ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଏକ ବିବେଚିତ
 ଦୋଷେ କ୍ଷମା ନାହିଁ, ଗୁଣେ ନାହିଁ ପୁରସ୍କାର;
 ପ୍ରହସିତ ଅନ୍ତରାଳେ ରହୁ ଲୁକ୍କାୟିତ,
 କୃତ୍ରିମ ବସ୍ତ୍ର ବାହାରିଥାଏ ଭର ଭର ।
 ରଚନା ନୁହଇ ଯାହା ରଚକ-ଲକ୍ଷ୍ମିନା
 ସାହିତ୍ୟ-ଅର୍ଚନା ନାମେ ଆହିତ୍ୟ-ବଞ୍ଚନା ।

(୩)

କବିମଣି, ଦେଖୁଛ କି ଜନନୀ ଅବସ୍ଥା
 ଦେବ-କଳେବରେ ଥାଇ ଅମର ମାର୍ଗରେ ?
 ଟେକି ପାରୁନାହିଁ ଆଉ ଅଳଂକୃତ ମଥା;
 (୧) କାଙ୍ଗାଳିନୀ ପରି କାନ୍ଦେ ବଙ୍ଗାଳୀ-ରାଗରେ ।
 ମାନୁଷୀ ସେନା ମମତା ଥାଏ ଯଦି ସ୍ଵର୍ଗେ
 ଆମ୍ଭ ଲାଗି ମାଗିଥାନ୍ତ ଦେବ ଅନୁଗ୍ରହ;
 ଜାଗ୍ରତାଣ, ପ୍ରାପ୍ୟ ଥିଲେ ଜାଗି ଅପବର୍ଗେ,
 ଉତ୍କଳଜନନୀ କୋଳେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଗ୍ରହ ।
 (୨) ଭୁଲିବ କି ଶ୍ରୀହସ୍ତେ ଯା' ଲେଖିଅଛ ଯାଇ,
 ଉଚ୍ଚତର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵର୍ଗ-ଉଚ୍ଚାସନେ ଥାଇ !

(୧) କାଙ୍ଗାଳିନୀ—ଘନାସୁନା ଭିକାରଣୀ । ବଙ୍ଗାଳୀ—ବଙ୍ଗରୁପିଣୀ ସଖୀ ।
 ରାଗ—ଛନ୍ଦ, ସ୍ଵର ।

(୨) ତତ୍ତ୍ଵ ଉପରକୁ ଉଠିଥିବା ଲୋକ ଜାଣିଥାଏ ତଳ କଥା,
 ଉଚ୍ଚାସନେ ଥାଇ ଯନ୍ତ୍ର କରଥାଏ ହରିବାକୁ ତଳ ବ୍ୟଥା ।

—ପ୍ରଣୟବଲ୍ଲଭ, ପୃ ୧୮୫ ଷ୍ଟା ।

ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି †

(୧୭-୩-୧୯୪୨)

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

- (୧) ତମ ନୁହଇ ଏ ଶମନୁ ବଡ଼ ଚେତ ଅମା
ଆସିଲୁ ଦିନେ ଯେ ଗ୍ରାସିଲୁ କବିକୁଳ-ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
- (୨) ‘ଉତ୍କଳ-ମା’ର ଲେଖକ ଧାର ଝରେ ଯା’ ପାଇଁ
‘ଭରଣ-ଭବନା’ ଆରତିଧାରୀ ଆଜି ସେ କାହିଁ ?
‘ପଦ୍ମିନୀ’ ସଙ୍ଗେ ଛଦ୍ମିନୀ ବେଶେ ଶମ୍ଭୁ ଶିବରେ
ପଶାଇବ କିଏ ହସାଇ ଆଉ ଭରତବୀରେ ?
‘ରସରହାସକର’ ରସର ଯେଉଁ ପ୍ରଥମ ଧାର
ବହୁଛି ଏ ଯାଏ ରହୁଛି କିପାଁ ଆଶି ଅନ୍ଧାର ?
ଆଉ କି ସାହିତ୍ୟ ସତ୍ତା ବଢ଼ାଇବ ସମୟ
ହଟିବ ଜଡ଼ତା ହଟିବ ବାଣୀଲାଳା ଉଦୟ ?
ସମ୍ବଲପୁରର ସମ୍ବଲ ହେବ ସାହିତ୍ୟସେବା
ଅରସିକ ଯୁଗେ ଭରସି କହି ପାରିବ କେ’ ବା ?
ହେଲୁଣି କବିଙ୍କ ମେଲୁଣି ନେବା ବର୍ଷ ଅଠରୁ,
* ପ୍ରବଚନ-ପୂଜାବରଣ କାହିଁ କବିପୀଠର ?
ବଚନାତ୍ମକ ରଚନା ଖାଲି ନହଏ ଫଳ
କରମ ସାଧନେ ପରମ ପ୍ରୀତି ଦେବେ କେବଳ ।
- (୩) ଦେବକବି ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଏ ‘ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି’
ବ୍ୟକତିରେ ସୁଦ୍ଧା ଭକତି-ଶ୍ରଦ୍ଧା କାହିଁ ସେଭଳି ।

† ବରଗଡ଼ ଜର୍ଜ ହାଇସ୍କୁଲରୁ ପ୍ରକାଶିତ ।

(୧) ତମ—ଅନ୍ଧକାର, ରାତ୍ନ । ଶମନ—ଯମ । ଅମା—ଅମାବାସ୍ୟା ।

(୨) ମା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

* କବିପୀଠ—ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ।

(୩) ଦେବକବି—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ଉତ୍କଳଭାରତୀଙ୍କ ଶେଦୋକ୍ତି

(କବିଙ୍କ ସମାଧିପୀଠରେ—ତା ୪-୪-୧୯୪୩ ରବିବାର)

(ରାଗ—ମାଳିନୀ ପଦ୍ମପଟ୍ଟ)

(୧) ରେ ଚଇତ ଅମା କହ ପ୍ରତି ସମା

ମୋ ପାଶେ ଆସୁ କାହିଁକି ରେ ?

ପୁଣି ଶୋକ ସ୍ରୋତେ ଠେଲିଦେଇ ମୋତେ

ରୋଷ ତୋ ଯାଇ ନାହିଁ କି ରେ ?

ଆଜି ତୋର ଆଗମନେ,

ହୃଦବେଦନା ବଡ଼େ ସଦନେ ରେ । ୧ ।

ଯେଉଁ ଫୁଲଫଳ ଦେଉ ସେ ସକଳ

ଗରଳ ପରାଏ ମଣେ ରେ,

କୋକିଳ କୂଜନ ମଧୁପ ଗୁଞ୍ଜନ

କର୍ଣ୍ଣଶୂଳ ମୋ ଶ୍ରବଣେ ରେ;

ତୋର ମଳୟ ପବନ,

ତାପ ଦେଉଛି ଯେହ୍ନେ ଜ୍ୱଳନ ରେ । ୨ ।

ମଳୟର ଆଗେ ଦେଖାଇ ସର୍ବଗେ

‘ଆମ୍ଭ ବଉଳର କଷି’ ରେ,

ତୋଳି ‘ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ’ ମୋ ହୃଦ ସଙ୍ଗାଳି

ଗାଇଥିଲା ହସି ହସି ରେ;

ତାହା ଭୁଲିବି କେମନ୍ତେ,

ସ୍ମୃତି ଚେତାଇଦିଏ ତ’ ମତେ ରେ । ୩ ।

ପୁଷ୍ପେ ଯେଉଁ ମଧୁ ଆଖିରୁ ରେ ମଧୁ

ତା’ ମାଧୁରୀ ଭରି ପଦେ ରେ,

ତହିଁ ସୁଧା ବୋଲି ‘ସୁଧାକଣ’ ବୋଲି

ଅପିଛି ଯେ’ ମୋର ପଦେ ରେ;

ତାହା ହେବ କି ବିପ୍ଳବ,
ଥୁବାଯାଏ ‘ପ୍ରଣୟ-ବଲ୍ଲଭ’ ରେ । ୪ ।

ମୋର ଗଙ୍ଗାଧର ‘ନୀଳକବ୍ୟ’ର
ବଞ୍ଚିତ ‘ମଙ୍ଗଳବାର’ ରେ,
ପଡ଼ିଯାଏ ମନେ ଦେଖି ତୋ ଅଙ୍ଗନେ
‘କଂଶୁକ’ ‘ମଧୁକ’ ‘ରୁର’ ରେ;
ଆଜି କାହିଁ ସେ ମୋ କବି,
ସ୍ମୃତିପଟେ ନାରୁଛି ତା’ ଛବି ରେ ! । ୫ ।

(୧) ନବ୍ୟଯୁଗ କବି- ଶିରୋମଣି ରବି
ଗାଇଯାଇଛି ଯା’ ନାମ ରେ,
ଯାର ‘ଭକ୍ତି’ ପଦେ ବିଶ୍ୱପତି ପଦେ
ପ୍ରାର୍ଥୀ ଆଜି ସେବାଗ୍ରାମ ରେ;
ତାକୁ ନେଇ ତୁ ଚରଣ
କାହା କୋଳ କରିଛୁ ପବନ ରେ ? । ୬ ।

ଉନବିଂଶ ବର୍ଷ ହେଲୁଣି ବିମର୍ଷ-
ପ୍ରାଣା ମୁଁ ଏକା ତା’ ବିନା ରେ,
ମରମେ ମରମେ ସଦୃଶ ସରମେ
ଭାଗ୍ୟଦୋଷ ଏହା ସିନା ରେ;
ଯା’ ଯା’ ଚଇତ ଉଆଁସ,
ପ୍ରାଣେ ଆଉ ନଦିଅ ପରସ ରେ ! । ୭ ।

ବିଜୟପୁରର ଛବି *

(ରାଗ—ଶ୍ରେଣୀ)

ବିଜୟପୁରରେ ଆଜି ମନୋରମ ବେଶ ସାଜି
ହସୁଛି ଶ୍ରୀମୁଖ ମାଜି ପ୍ରକୃତ ଦେଶୀ,

(୧) କବୀନ୍ଦ୍ର ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଠାକୁର ।

* ତା ୧୪-୮-୪୨ ଇସ୍ବି, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଶୁକ୍ଳ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ସୋମବାର ।

(୧) ବିରଜିତ ବାଇଶିର ପ୍ରଜା, ଗଉନ୍ନିଆ, ଚର-
ଆଣ୍ଡିତାଦି ଗୁଣୀ, ଧୀର, ସାହସ୍ୟସେବା;
ବିଲେକିବା ପାଇଁ ଏ ଛବି,
ବିମୁଖ୍ୟ ଦର୍ଶକେ, ଜନାଶ୍ରୟ ପଦସା । ୧ ।

ବିବେକବନ୍ତ ଶ୍ରୀରାଜ- ମଣି ଗୁଣୀ-ଗୁଣରଜ
ଗଉନ୍ନିଆବିଶ-ପଙ୍କ-ପ୍ରସୂତ ରବି,
ବିଦ୍ଧ ଅଶାନ୍ତ ପ୍ରଗମି ପ୍ରଜାକୁଳ ଚିତ୍ତ ରମି
ଗ୍ରହବେ ଆଜିଠୁଁ ‘ଜମିଦାର’ ପଦସା;
ବିଶେଷେ ଏହା ଅନୁଭବି,
ବିବ୍ରହ ଧାରଣୀ କିବା ରାଜସ୍ୱର୍ଗ ! । ୨ ।

ବିପ୍ରକୁଳ ଆଶୀର୍ବାଦେ ବାମା ହୁଳହୁଳ ନାତେ
ଶୁଭ ଶଙ୍ଖ ଦଣ୍ଡ ବାଦ୍ୟେ ଉଲ୍ଲସେ ଉଦୀ,
ବିଶୋଭିତ ସିଂହାସନ ବର୍ଷୁଛି ଶୁଭ୍ର ସୁମନ
ହର୍ଷଜଳେ ଜନମନ ଯାଉଛି ଡୁବି;
ବିରଚକ ହୃଦୁଁ ସମ୍ଭବି,
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଆଶା-ଲତକା ଉଠେ ପଲ୍ଲବି । ୩ ।

ବିମଳ ସୁଯଶଧାର ଭୁବର ହେ ଜମିଦାର,
ରାଜ୍ୟରେ ହେଉ ପ୍ରସାର ଯେହ୍ନେ ଜାହାଗୀ,
ବିବିଧ ସଦନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପାଉ ସ୍ଥାନ
ହେଉନ୍ତୁ ହତାଭମାନ ଦୁଷ୍ଟ ଗରବା ।
ବିଳାସବ୍ୟସନେ ନ ପୁବି,
ବିଭ୍ରଙ୍କ ଆଶିଷେ ହୁଅ ଦେବଗୌରବା । ୪ ।

ଜମିଦାର ଜଣାଣ *

(ରାଗ—ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳ)

ହେଲୁ କି ଉଚିତ,
ଖେଳାଅ ଥରେ ଏଥୁରେ ସୁରିତ ! । ଘୋଷା ।

(୧)

ନବ ଜମିଦାର	ହେ ରଜମଣି,
† ପ୍ରବ ନୁହଇ ଏ	କବନ ଧ୍ବନି;
ଅବଲମ୍ବି ଯାହା	ନେଲି ମେଲଣି,
ଖବର ତା' ରଞ୍ଜେ	ବ୍ୟାପିଗଲଣି ।

(୨)

କବିତା-ପୁଷ୍ପର	ମୂଲ୍ ଉତ୍କଳେ,
ଦବିବାରୁ ଆଜି	କବିଏ ତଳେ;
(୧) ଅବିବେକେ ଦେବ	ସେ ମାଳାକାର,
(୨) ଅବିବେକେ ଦେବ-	କୁସୁମହାର !

(୩)

ପରହାତେ ପର-	ସାଦ ପରାଏ
(୩) ପରସାଦ ତବ	ହେଲୁ ପରା ଏ;
ମରକଟ ଗଲେ	ସ୍ଵରକ ହାର,
ଅରପିଲ ସିନା	ହେ ଜମିଦାର !

(୪)

ଜାଣି ନ ପାରଲି	ପୁଟିଛି କାଶ,
ପାଣିଧାର ମଣି	ଦେଲି ମୁଁ ଝାସ;

* ବିଜେପୁର ଜମିଦାର ସାହେବ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଜମଣି ଗଡ଼ଢ଼ଆଙ୍କ ନବାଭିଷେକୋତ୍ସବରେ ଯୋଗଦାନ କରିଥିବା କବି ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ନିୟୁକ୍ତ ପରିଚାଳକ ମହାଶୟଙ୍କର ଯେଉଁ ବ୍ୟାବହାରିକ ଯୁକ୍ତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ସମ୍ପିତ ଜମିଦାର ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବା ଉପଲକ୍ଷେ ଉକ୍ତ କବିତାଟି ଲିଖିତ ।

† ପ୍ରବ—ରୁଟୁଭାଷା । କବନ—କବିତା ।

(୧) ଅବିବେକେ—ବିବେକ ଅଭାବରେ । (୨) ଅବିବେକେ—ଛେଳିଗଲାରେ ।

(୩) ପ୍ରସାଦ—ଅନୁଗ୍ରହ ।

ଆଣି ବୁଡ଼ିଆଣି-
ଟାଣିଲି ଗୁନ୍ଥିବ

ଜାଲର ସୂତା,
ମଣି ମୁକୁତା !

(୫)

ପଣା ପାଇବାର
ଘଣାରେ ବାଉଁଶ
ଛଣା ମଧୁରହେ
ତଣା ପିଛ ପରି

ଆଶା ବହୁଲେ,
ଜାକିଲି ବଳେ;
ନଦେଇ ଦୃଷ୍ଟି,
ହେଲି ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟି !

(୬)

କନକର ବର୍ଣ୍ଣ
ଜନମିବ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
ଛନଛନେ ଗଛ
ଝନଝନେ ତା'ର

ଦେଖି ସୁମନେ
ଭାବିଲି ମନେ;
ପ୍ରଶଂସା ବଳ,
ଗଲି ଚମକ !

(୭)

କି ଗୁରୁ ଜୀବନ
ପିଚ୍ଛାଇବା ଭ୍ରମ
ଇଚ୍ଛା ଯାହା ହେଉ
ଶ୍ରୀଗୁମୁରେ ତେଣୁ

ଧନ ଏ ଭବେ
ନିଜ ଗୌରବେ;
ହେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ,
କଲି ଗୁହାରି !

ହେଲୁ କି ଉଚିତ,

ଖେଳାଅ ଥରେ ଏଥିରେ ସୁଚିତ !

ଉଦଘାଟନ ସଙ୍ଗୀତ *

(ରାଗ—କଲ୍ୟାଣଆହାର)

ଶିକ୍ଷାହିଁ ମାନବ-

ଜୀବନ-ଗୌରବ

ଜୀବନ ଦାୟିତ୍ୱ ଶିକ୍ଷାରେ,

* ଉଦଘାଟନ ଓ ଉଦଘାପନ ସଙ୍ଗୀତଦ୍ୱୟ ସ୍ୱଳ ସବ୍‌କନ୍‌ସପେକ୍ଟର ମୋର
ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁ ସହୃଦୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜୀରମଣି ପଣ୍ଡା ମହାଶୟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରୂପେ ରକ୍ଷା
ସତ୍ତ୍ୱେ ୧୯୫୭ ମଇ ୧୫ ଓ ୧୬ ତାରିଖର ବିଜେପୁର ସର୍କଲ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ମିଳନୀ
ଉପଲକ୍ଷରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଶିଷାର୍ଥୀ ସତତ   ଥିବ ସୁପ୍ରସୂତ
 ଶିଷାର ପ୍ରତି ପରୀକ୍ଷାରେ;
 ସମୟ—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ନାହିଁ ତାହାର,
 ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ   ଆତ୍ମ-ପରୀକ୍ଷକ
 ଦେଖାଇ ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବହାର ।

ସେହେତୁ ସମାଜ   ରଖିଅଛି ଆଜ
 ‘ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା’ ପଠନେ,
 ପଠନ ଅଭ୍ୟାସ   ବଢ଼ାଏ ପ୍ରୟାସ
 ଶିକ୍ଷିତ ଜୀବନ ଗଠନେ;
 ଦାସଭେ—ଗଣ୍ୟ ନୁହେଁ ସୁଶିକ୍ଷକତା,
 “କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଦାସ   ଆମ୍ଭେ” ଏ ବିଶ୍ୱାସ
 ଆଶୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଏକତା ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଶିଷ   ଲଭୁ ଜାତି ଦେଶ
 ଘାସ ହେଉ ଶିକ୍ଷା-ଆଲୋକେ,
 ଶିକ୍ଷକ-ସମ୍ମାନ   ଶିକ୍ଷକର ଦାନ
 ବୁଝିଲୁ ଲୋକେ ଏ ଭୁଲେକେ;
 ସମାଜ—ଚିହ୍ନ ଶିକ୍ଷକର ଜୀବନ,
 କୁସୁମେ ବିକାଶ   ନଦେଲେ ତା’ ବାସ
 ପାଇପାରିବ କି ପବନ ?

ଉଦ୍‌ଯାପନ ସଙ୍ଗୀତ

(ରାଗ—ରାମକେଶ)

କ୍ଷଣିକ ଜୀବନ ବଣିକ-   ଲାଲା ଏ ଭବ-ଦ୍ରାଚେ,
 କଉଡ଼ି ସରିଲେ ଦଉଡ଼ି   ଟାଣିନେବ ସୁବାଚେ !
 ଦେଖୁଛୁ ଯେତକ ଲେଖୁଛୁ   ସିନା, ଆତ୍ମ ଏସବୁ;
 ମେଲୁଣି କାଳେ କେ’ ନେଲୁଣି   ଦେଖା ଜନସ ଭବୁ ?

ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ରାତି ଦିବସ	ଯା' ଅଛିନ ବନ୍ଧନ,
ଧରମବନ୍ଧୁ ସେ' ପରମ-	ସଖା କରମ ଧନ !
ସେତିକି ସ୍ୱରପ୍ତେ ଏତିକି	ବେଳୁ ରହୁ ସଜ୍ଜିତ,
କେ' ପରିଣାମରେ ଯେପରି	ହେବା ନାହିଁ ଲଜ୍ଜିତ !
ସୁଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧିବା ଉଚିତ	ପୁଣି ଶିକ୍ଷା-ଗୌରବେ,
ସଞ୍ଚିତ-ନିଜଭେ ବଞ୍ଚିତ	ଯେହେ ନ ହେବା ଉବେ !
ନେଉଛୁ ଆନନ୍ଦ; ଦେଉଛୁ	ଧନ୍ୟବାଦ ସରଗେ,
(୧) ସଜ୍ଜନବୃନ୍ଦକୁ; ମଜ୍ଜନ	ଯା'ଙ୍କ ଏଇ ପ୍ରୟାଗେ ।
କ୍ଷମିବେ ଦୋଷ ସେ' ରମିବେ-	ଚିତ୍ତ ଆଶିଷ ଦାନେ,
କ୍ଷତି ଥିବ ଘଟି ଅତିଥି-	କର ଯଦି ସମ୍ମାନେ !

ଭ୍ରାତୃବିଳାପ *

(ରାଗ—ଶଙ୍କରାଭରଣ)

(୧)

—“ଚିଂଶନ୍ତେ ଆସିଛି ଗୋ, ଅଳ୍ପଆଁ ହାତରେ”

ଚମକି ଉଠି ସେ ଚିଂ ପଡ଼ିଲି କାତରେ;

(୨) ଆହେ ଅଗ୍ରପୁଙ୍ଗବ ଗୁରୁ,

ଜାଣିଲି ତବ ମେଲଣି ଘଟିଛି ଏ ପୁରୁ !

(୧) ସମ୍ମିଳନାର ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ, ଭକ୍ତି ଅଥବା ଲିଖନ, ପଠନ ଓ ଅନୁଶୀଳନର ଏକତ୍ର ସମାବେଶକୁ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ଏବଂ ସରସ୍ୱତୀର ମିଳନ ସ୍ଥାନ ପ୍ରୟାଗ ରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି ।

* ମୋର ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷାଦାତା ଭକ୍ତସମ୍ମାନାସ୍ପଦ କନିଷ୍ଠାଗ୍ରଜ ସ୍ୱର୍ଗତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶେଠ ମହୋଦୟଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ (ତା ୯-୧୨-୫୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ, ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା ରୁଧିରା) ଉପଲକ୍ଷେ ରଚିତ ।

(୨) ଅଗ୍ରପୁଙ୍ଗବ—ଗଣେଶରୂପୀ ଶିକ୍ଷାଦାତା ଦେବତା, ଶିକ୍ଷକ ।

(୨)

- (୧) ମଣ୍ଡିଥିଲ ସରସର-ଲୀଳା କୁଞ୍ଜବନ,
 (୨) ପିରିଦା-ପିଞ୍ଜରେ କାଲି ତୋଳୁଥିଲ ସ୍ବନ;
 (୩) ଆହେ ପ୍ରଭାତ କୋକିଳ,
 ପ୍ରାଣପ୍ରଭୁ ନାମ ଆଜି କିପାଁ ନ ଡାକିଲ ?

(୩)

- (୪) କେଉଁ ଅଜଣା ରାଜଜେ ରଖିବ ମମତା ?
 ପାଇପାରିବ କି ତହିଁ ମୋ ଦୁଃଖ ବାରିତା ?
 ଆହେ ଲୋକାନ୍ତରବାସି,
 ଶୋକାର୍ତ୍ତ ଭ୍ରାତାକୁ ତବ ଦେଖ ଥରେ ଆସି !

(୪)

- (୫) ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଗ୍ରଜ ସ୍ନେହଦତ୍ତ ପୁଅ ଦିବାକର
 (୬) ତବ ଭାଗ୍ୟେ ହୋଇଥିଲ ପୁତ୍ର ଦିବାକର;
 ତାକୁ କୋଳରୁ ଖସାଇ,
 (୭) ଅନ୍ଧାର କଲ କି ଗୃହ ଲୁହରେ ଭସାଇ ?

(୧) ସରସର—ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ବରଗଡ଼ ଥାନାନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାମବିଶେଷ । ଏହି ଗ୍ରାମଟି ସ୍ବର୍ଗତ ଭୁବନେଶ୍ବର ଶେଠଙ୍କର ଜନ୍ମନିବାସ । ଏକ ସମୟରେ କବି ବ୍ରତ ଶିବକୃତ ‘କୃଷ୍ଣଲୀଳା’ ନାଟିଦ୍ବାରା ଉକ୍ତ ଗ୍ରାମର ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଥିଲା ।

(୨) ପିରିଦା ବା ପିର୍ଦା—ଏହି ଗ୍ରାମଟି, ରାୟପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଫୁଲବେର-ବଏସନା ଥାନାନ୍ତର୍ଗତ ‘ଜଗଦୀଶପୁର’ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

(୩) ସ୍ବର୍ଗତ ଶୀଘ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ପୌତ୍ରାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଷ, ପୁରାପୁର ଓ ନାଟ୍ୟରସିକ ଥିଲେ । ପବିତ୍ର ପ୍ରଭାତ ସମୟରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଭଜନ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିବା ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ବ୍ରତ ଥିଲା ।

(୪) ଅଜଣା ରାଜ୍ୟ—ଜୀବାସାର ପୁନର୍ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଛି ।

(୫) ଦିବାକର ଶେଠ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ସ୍ବର୍ଗତ ବ୍ରଜମୋହନ ଶେଠଙ୍କର ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ।

(୬) ପୁତ୍ର—ପୁତ୍ର ନାମକ ନରକ ଜ୍ଵାଳାରୁ ଯେ ତ୍ରାଣକରେ । ଦିବାକର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

(୭) ଅନ୍ଧାର—ଅନ୍ଧକାର । ରୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗରେ ନିଃସନ୍ତାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମାନସିକ ବିଚାଦ କାଳିମାକୁ ମଧ୍ୟ ‘ଅନ୍ଧାର’ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।

(୫)

(୧) ଶଶୀ ପ୍ରତି ପୋଷିଥିଲୁ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଆଶା
ଛନ୍ଦ ନ' ଥିଲା ତ' କପାଁ ବନ୍ଦ କଲ ଶ୍ରୀ ?

କହ କି ଦୋଷ ମୋହର,

(୨) ଗୃହ ମୋହକୁ ମଣିଲ ଗୃହର ମୋହର ।

(୬)

ନାହିଁ ସେହି ଆଶା-ମୋହ କାହିଁ ଟେକ ଟାଣ,
ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ସବୁ ଟାଣି ନିଏ ଜନ୍ମରାଣ;
ତବ ଦାରୁଣ ବିଚ୍ଛେଦ
ବାରୁଦ-ଅନଳ ସମ କରେ ମର୍ମ ଭେଦ ।

(୭)

(୩) କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଧର୍ମମାଆ ଭଣଜା ଭଉଣୀ
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଆଉ ଯେତେ ଭୁଲ ସ୍ନେହ-ରଣୀ;
କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଶିଷ୍ୟଦଳ,
ନିଶ୍ଚୟ ସେ କାନ୍ଦିବ, ଯାର କରୁଛ ମଙ୍ଗଳ ।

(୮)

କାନ୍ଦୁଛି କେ' ମୁକ୍ତକଣ୍ଠେ କେ' ବା ଅପ୍ରକାଶେ,
କାନ୍ଦଇ କେ' ଲୋକନିନ୍ଦା ଏଡ଼ିବା ସକାଶେ;
ମାତ୍ର ତବ ଶୋକଜ୍ୱାଳା
ହେଉଛି ମୋ ମନସ୍ୱାପହାସୀ ଜପାମାଳା ।

(୧) ଶଶୀ—ଲେଖକର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଶଶିଭୂଷଣ ଶେଠ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଷୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠାର୍ଥରେ ଶଶୀ—ଚନ୍ଦ୍ର ।

(୨) ଗୃହ—ଘର, ଗ୍ରାମ । ମୋହ—ଅଜ୍ଞାନତା, ମମତା । ଗୃହମୋହ—
ଦୁଷ୍ଟଭାବିତା ମମତା, ସ୍ନେହତା । ମୋହର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ।

(୩) ଧର୍ମମାଆ—ଲେଖକର ଦ୍ୱିତୀୟ ମାତୃପୁତ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧା ମାଉସୀମା । ଭଉଣୀ
ଜେଷ୍ଠଭଗିନୀ ଚନ୍ଦନତୋଳା ।

(୯)

ଅରକି ନଥିଲେ ହେଲେ ପରଦୋଷ-ପାପ,
ବରକି ନହେଲା ମନୁ ଦହେ ଅନୁତାପ;
କିଏ କହିଦେବ ମତେ,
ଏ ପାପର ପ୍ରତିକାର ଥିବ କି ଜଗତେ ?

(୧୦)

ପରଦୋଷ-ଦରଶିତା ଯାଇଛି ମୋ ଗୁଲି
ଅଶ୍ରୁନେତ୍ରେ ଆଜି ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ ଦେଖି ଖାଲି;
ଆହେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଭବ,
ସ୍ମୃତି ଆଳିଙ୍ଗିଛି ତବ ଶାନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଛବି !

(୧୧)

ଭୁଲିବା ଚେଷ୍ଟାରେ ଦିଏ ବିଷୟରେ ମନ
ବିଷ ମଣେ ମନ ତାକୁ ନଦିଏ ରୁମ୍ଭନ;
ସେଇ ବିଷ ବିରୋଧରେ,
ନାମାମୃତ ଖୋଜେ ସ୍ମୃତି ତୁମ୍ଭର ଅଧରେ !

(୧୨)

ଭିନ୍ନ ହେଲେହେଁ ରକତ-ସ୍ୱପନାୟୁ ଦେହ,
ହିନ୍ଦୁ କରି ହୁଏ ନାହିଁ ଆତ୍ମୀୟ-ସେନେହ;
ଆହେ ସ୍ନେହ-ଶାନ୍ତ-ଦାତା,
ଭ୍ରାତା ନୁହ, ହରାଇଲ ଏବେ ପିତା ମାତା ।

(୧୩)

ତୁମ୍ଭର ଶୁଭ ଆଶିଷ ଫଳରୁ ପ୍ରଥମେ
କବିପଦ ଲଭିଅଛି ଏ ପୋଡ଼ା କରମେ;
ଆହେ ପଲ୍ଲୀ-ପାଠରୁରୁ,
ଅଧମ ଗୁଟ କାନ୍ଦଣା ଶୁଭୁଛି କି ଦୁରୁ ?

(୧୪)

ମୋ ଗୀତରେ କର କେତେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ
ଗୁଣଗ୍ରାହକତା ଗୁଣ କାହିଁ ଆଜି ତବ;

ଆଉ କେ' ଦେବ ଆଦେଶ ?
ଲେଖି ଦେବାକୁ ସଙ୍ଗୀତେ ଯମକାଦି ଶ୍ଳେଷ ।

(୧୫)

ଧୂଳି ମୋର କବିପଣ ଧୂଳି ମୋ ବିବେକ
ଗୁରୁ ଦ୍ରୋହୀଚରଣେ ଯା' ଦେଖାଇଲି ଟେକ;
ଏବେ ହେଉଛି ସୁରଣ,
ଅନ୍ତମ ନୈରାଶ୍ୟ ତବ ବିଚ୍ଛେଦ କାରଣ ।

(୧୬)

ମହାପ୍ରୟାଣ ପୂର୍ବରୁ ତବ ଦରଶନେ,
ଯାଇଥିଲି ପଦ ବନ୍ଦି ବସିଲି ଆସନେ;
ଚିହ୍ନି ନପାରିଲି ମନ,
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବ୍ୟାକୁଳେ ଯା' କଲ ଆଲିଙ୍ଗନ ।

(୧୭)

ଫୁଲି ଯାଇଥିଲୁ ମୁଖ ଚରଣ ସୁଗଳ,
ଦକ୍ଷିଣେଲି ପାଦ ଦୁଇ ପୋଛୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ;
ଆଉ ସେ ଚରଣଧୂଳି,
ପାଇବ କି ଏ ଜନମେ ଅଭାଗା ମଉଳି ?

(୧୮)

ଗୁଲିଯିବ ଅଳ୍ପଦିନେ କିଏ ଥିଲୁ ଜାଣି,
ଆଶ୍ଵାସନା ଦେଲୁ ପ୍ରାଣେ ଡାକତର ବାଣୀ;
ପୁଣି ଚିତ୍ତେ ଭାବାନୁର,
ଆଶିଲୁ ସେକାଳେ ନାନା ଦଟନା-ଯନ୍ତ୍ରର ।

(୧୯)

ସେବା ମନୋଭାବେ ତହିଁ କି ରହନ୍ତି କ୍ଷଣେ,
ଲେଉଟିଲି ସ୍ଵଗୃହକୁ ପାପ ଆକର୍ଷଣେ;
ଓହୋ କେଉଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରେ
ବିଦାୟ-ଦର୍ଶନ ସୁଦ୍ଧା ନ ନେଲି ରାଗରେ ।

(୨୦)

ଜାଣିଥିବ ଯେତେବେଳେ ନାହିଁ ମୁଁ ନିକଟେ
କି ଖର ନିଃଶ୍ୱାସ ଶୁଭ୍ରଥବ ମନୋକଣ୍ଠେ,
ଆଜି କରେ ଅନୁଭବ
ସେବ୍ୟ ଦେବ ହେବ କି ମୋ ତବ ସତ୍ତା ଶବ ?

(୨୧)

ହରାଇ ଦେଇଛି ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୁରୁଘୋଷା
ଗୁରୁଦ୍ରୋହର କବିତା ଦେବ କେଉଁ ଶିକ୍ଷା ?
କବି ସମାଜର ଗୁରୁ,
ଚିତାରେ ବି ପାଏ କବି ଚନ୍ଦନ ଅଗୁରୁ ।

(୨୨)

ଗୁରୁତ୍ୱ ନାହିଁ ତଥାପି ଧରିଛି କଳମ,
ଏଥୁ ବଳିଅଛି ଆଉ କି ପାପ-ସରମ ?
କବି ପଦ ଅଧିକାର
ନେବା ସାହସକୁ ମୋର ସହସ୍ର ଧିକ୍କାର ।

(୨୩)

ଶୋକାନ୍ତକାର ଯେତକ ଆସୁଅଛି ଘୋଟି,
ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଗୁଣ ତୁମ୍ଭ ଝଲେ ଗୋଟି ଗୋଟି;
ବାଲେ ପିତୃମାତୃହର
ଥିଲି, ତୁମ୍ଭେ ଥିଲ ମୋର ଶାନ୍ତିଦାତା ପର !

(୨୪)

ପାଉଥିଲି ମା' ବାପାଙ୍କ ଯେତକ ସୁହାଗ,
ତହୁଁ ବଳିଥିଲୁ ତୁମ୍ଭ ସ୍ନେହ ଅନୁରାଗ;
ମୁଖେ ବିଷାଦର ରେଖା
ପୁଟିଥିଲେ ଲଭିଯାଏ ହେଲେ ତୁମ୍ଭ ଦେଖା ।

(୨୫)

କେଉଁ ପାପେ ଏଇ ସବୁ ଗୁଣ ଗଲି ଭୁଲି ?
କାହା ଅଭିଶାପେ ମନ ଯାଇଥିଲା ପୁଲି ?

ଗୁଣ ବାହନିଲେ ଆଜ
କି' ଅଛି; ଲଭ କେବଳ ଲେକହସା ଲଜ !

(୨୭)

ଗୁଣ ବୁଝିନାହିଁ; ଶୁଣିନାହିଁ ସ୍ନେହରଣ,
ଦୋଷ ଦରଶନେ ପୁଣି ଦୃଷ୍ଟିଛୁ ଦିଗୁଣ;
ଏଇ ପାପ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,
ଥୁବ କି ଧରମଶାସ୍ତ୍ର ନୁହଇ ନିଷ୍ଠିତ ।

(୨୮)

ଥୁପାଇ ଦେଉଛି ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁ ଅନୁତାପ
ଅଶ୍ରୁ ନୁହେଁ ଏହା ମୋର ତରଳିତ ପାପ;
ଯାହା କରୁଛି ବିଳାପ,
ବିଳାପ ନୁହେଁ ଏ ମୋର ଅନ୍ତମ ପ୍ରଳାପ ।

(୨୯)

ଶୂନ୍ୟ ଥାଇ ଶୁଣୁଛୁ କି ଅନ୍ତର ଫନ୍ଦନ ?
ବୁଝି ନ ପାରୁଛୁ ଲଜେ ପୋତୁଛୁ ବଦନ;
ଦେବ, ଦିଅ ଥରେ ହସି,
ଅକାଳ ଚଢ଼କ ମୋର ମୁଣ୍ଡେ ପଡ଼ୁ ଖସି ।

(୩୦)

ଅଜ୍ଞାତ ମୃତ୍ୟୁଶୟ୍ୟାରେ ସଜ୍ଜା ତ' ମୋହର,
ହଜି ଯାଉଛୁ ଜାଣନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହର;
ପାପେ ଥରୁଛି ମୋ ପ୍ରାଣ,
ଡରୁଛି ଆତ୍ମା, ପାଇବି କେହ୍ନେ ପରିତ୍ରାଣ ?

(୩୧)

ଯେ ପଥେ ଯାଇଛୁ ଆଜି କାଲିକ ସେ ପଥ,
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଭଜିବି, ସବେ ଭଜିବେ ଏ ସତ;
ଜାଣି ଜାଣି ତଥାପି ତ,
ଆଣି ନ ପାରୁଛି ଯେଉଁ ମୋ ଅବୋଧ ଚିତ୍ତ ।

(୩୧)

ପାପିଷ୍ଠ ମୁଁ ଗୁରୁଦେବ, ନମାଁଗିବି କ୍ଷମା,
ଯାଇଛି ସରଗସୁରେ ଥିବେ ତ' ବାପ ମା'

(୧) ଥିବେ ଅଗ୍ରଜୟଗଳ

(୨) ଥିବେ ଦି'ଉଡ଼ଣୀ ପୁଣି ଦେବତା ସକଳ ।

(୩୨)

(୩) ଥିବେ ମାୟା କୋଳେ ଘେନି ମୋ କନକଲତା
ସଉଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ମୋ ପାପର କଥା,
ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବ ପ୍ରକାଶ
ସରଗରେ ନରଖିବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଅଭ୍ୟାସ ।

(୩୩)

ମୋ ପାପର ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡର ବିଧାନ
ଧର୍ମାସନେ ବସି ଧର୍ମରାଜ ନ୍ୟାୟବାନ
ଯାହା କରିବେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ,
ପରୁର ସ୍ବପ୍ନେ କହିବ ଗୁରୁ ମହୋଦୟ ।

(୩୪)

(୪) ଗୁରୁଜନ ଦ୍ରୋହେ ହୁଏ କି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡ
ଜାଣିବି, ଜାଣିବେ ପୁଣି ମୋଭଳ ପାଷଣ୍ଡ;
ମୋର ମାଗୁଣି ଏତିକି;
ଦେଇ ପାରିବକି ଦେବ, ଏ ମନ୍ଦ ମତିକି ?

(୧) ଜେଷ୍ଠାବ୍ରଜ—ସ୍ବର୍ଗତ ବ୍ରଜମୋହନ ଶେଠ ଓ ମଧ୍ୟମାବ୍ରଜ ସ୍ବର୍ଗତ ସୁନ୍ଦର ଶେଠ । (୨) ଦି'ଉଡ଼ଣୀ—ମଧ୍ୟମାଭଗ୍ନୀ—ସ୍ବର୍ଗତା ପଦ୍ମତୋଳା । କନିଷ୍ଠାଭଗ୍ନୀ—ସ୍ବର୍ଗତା ଶ୍ରୀତୋଳା । (୩) ମାୟା—ସ୍ବର୍ଗତ ମାୟାବତୀ; ସ୍ବର୍ଗତ ଭୁବନେଶ୍ବର ଶେଠଙ୍କ ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀ । ସ୍ବର୍ଗତା କନକଲତା—ଲେଖକର ଷଷ୍ଠ ବର୍ଣ୍ଣାୟା କନ୍ୟା ।

(୪) ଏ ସ୍ଥଳରେ ମାତାପିତାଦି ମାନନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ତଥା ଗୁଣୀ, ସାଧୁ, ସତ୍ତ୍ବସାଧୁ ଶ୍ରୀ, ଆଦର୍ଶ କବି, ପଣ୍ଡିତ, ଅଭିଧୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପରୋପକାରୀ, ଦେଶହୃତେଶୀ, ମହାତ୍ମା, ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁଜନ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।

ଜୀବନ-ସ୍ତୋତ୍ର

(ରାଗ—ନୂଆ ରାମକେଶ)

[ଯତପାତର ନୟନ—୭+୫+୫; ଉଭୟ ପାଦର ଦ୍ଵିତୀୟ ଯତରେ
ଉପଧା ଓ ଅନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନ ରହେ ।]

ବନ୍ଧୁ ଯା'ରେ ମୋର	ଜୀବନ ଧାରା	ନନ୍ଦ ସମାନ,
ଥିଲେ ତୋ ମାଧୁରୀ	କରିବ ସାରା	ଜଗତ ପାନ !
ନିଜ ସଉରଭେ	ନିଜେ ତ' ଫୁଲ	ନୁହେଁ ଲଳସୀ,
ପବନ ପୁଝାଉ	ପ୍ରସାଦ ଭୁଲ	କିଏ ପରଶି !
ରହିଥିବେ ଅବା	ତୋର ଗତିକ	କେତେ ଭୃଷିତ,
କାହିଁକି ତାଙ୍କି ତୋ'	ଏ ସମ୍ପତ୍ତିକ	ହେବ ଦୁଃଖ ?
ଦୃଷିତ ହେଲେ ମୁଁ	ପାପ-ବିପିନେ	ତୁ ହେବୁ ବିଷ,
ବାସ୍ତାବରେ ଉଡ଼ି	ଯିବୁ ତ' ଦିନେ	କରିବ କିସ ?
ମୁଁ କିଏ 'ମୁଁ' ବୋଲି	କାହିଁକି ମୋର	ଏଡ଼େ ଗରବ ?
କାଳରୂପେ ଦିନେ	ଆସିଲେ ଶୂନ୍ୟ	ନେବ ସରବ ।
ବନ୍ଧୁଯା'ରେ ମୋର	ଜୀବନ ଧାରା	ବନ୍ଧୁଯା' ଧୀରେ,
ରହିଲେ ଅଟକ	ହେବୁ ତୁ ମାରା	ମୋ ସମାଧିରେ ।
ବନ୍ଧୁ ଯାଉଁ ଯାଉଁ	ପଥରେ ଯେବେ	ପାଇବୁ ତାପ,
ବନ୍ଧୁକୁ ନାହିଁ ସେ	ତାପରେ କେବେ	ଦୁଃଖ ସନ୍ତାପ ।
(୧) ତାପ ନୁହଇ ତା'	ପାପ-ଉଦ୍ୟାନ	ତପ ପରୀକ୍ଷା,
ଗର୍ବଦେ ଆନନ୍ଦ	କରିବୁ ଦାନ	ନୟତି ଭିକ୍ଷା ।
ପଦ୍ମଆଇ ଦେଲେ	ନୟତି ତୋତେ	ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିକଟେ
ବରଷିବ ଫୁଲ	ତୋହରିଁ ସ୍ରୋତେ	ମୋ ଶୁଷ୍କଦଳେ ।

(୧) ପାପର ପୁଞ୍ଜରୂପ ବା ପ୍ରକୃତର ପ୍ରଲେଭନ ପ୍ରଥମତଃ ମନୋହର ଦେଖା ଯାଇଥାଏ ।
ତେଣୁ କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହାଦିକୁ 'ପାପଉଦ୍ୟାନ' ରୂପରେ କଲ୍ପନା
କରାଯାଇଛି ।

* ଲହରୀକୁ ଯଦି
(୧) ପହିରାବ ତହିଁ

ସତ୍ୟ ଅମୃତ-
ପ୍ରାଣ-ମରୁତ

ସାଗରେ ପଶି,
ଗଲେ ମୋ ଖସି ।

* ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତରେ ଜୀବାତ୍ମାକୁ ଏବଂ ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ପରମାତ୍ମାକୁ ହଂସରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇଥାଏ ବୋଲି ଏ ସ୍ଥଳରେ ସତ୍ୟରୂପକ ଅମୃତ ସାଗରରେ ହଂସରୂପୀ ଜୀବାତ୍ମାର ପହିରାବା ଫିୟା ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି । ଅନ୍ୟତ୍ର—

“ଅମୃତ ପାଲଟୁ ମୋ ଜୀବନ ରସ
ସେ ରସ-ତରଙ୍ଗେ ଦୋଳୁ ଆତ୍ମା-ହଂସ;
ମୁକୁତୀଡ଼ି ହଂସ କରୁ ମୁକ୍ତଗତ
ତା’ ହିଁ ମୋ ପରମାନନ୍ଦଦା ମୁକତ ।”

(ଖଗେଶ୍ୱର-ବ୍ରହ୍ମାବଳୀ-୧ମ ଭାଗ-ପୃ ୪୩୯ ଷ୍ଟା)

“ଏକଇ ଚୂଷେ ହଂସ ଦୁଇ, ବସନ୍ତ ପ୍ରିୟଭାବ ବହୁ ।” (ଶ୍ରୀମଦଭାଗବତ ୧୧/୧୨)

“କୋଇଲି, କାଳିନ୍ଦୀ ଶିଖରେ ଯାଇ କମଳ ଫୁଟି ଅଛଇ,
କମଳ ମଧ୍ୟେ ସିବେଶୀ କରୁଅଛୁ ହଂସ ଶୂନ୍ୟେ ଭ୍ରମଣି’ ଲେ !

କେ କହୁ ହଂସ ମହମା ମୁଖେ, କୀଡ଼ାକରେ ହଂସ ଅମର ସୁଖେ ଲେ ।”

(ଜାନୋଦୟ କୋଇଲି)

(୧) ପ୍ରାଣମରୁତ—ପ୍ରାଣବାୟୁ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଓ୍ଵାର୍କସ୍‌ରେ ଶ୍ରୀ ହାଡ଼ୁ ରାୟଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ମୁଦ୍ରିତ । ୧୯୫୮ ।

ମାର୍ଜନା-ପତ୍ର

ପୃଷ୍ଠା	ପଂକ୍ତି	ସୂଚି	ମାର୍ଜନା
୮	୧୫	ଲଭ	ଭଭ
୧୧	୭	ଅବମାରେ	ଅବମାର
୧୨	୧୭	ସଂଖ୍ୟା	ସଂଖ୍ୟ
୧୭	୨୨	କୁହାର	କୁହାର
୧୭	୭	ଲଭବ	ଲଭବ
୧୮	୫	ବସ୍ତ୍ର	ସିସ୍ତ୍ର
୨୦	୭	ଲଗାଇ	ମଗାଇ
୨୦	୨୪	ପୀତ-ଚିତା	ପୀତା-ଚିତା
୨୦	୨୭	ପୀତ-ହଳଦୀ	ପୀତା-ହଳଦୀ
୨୦	୨୭	ନିଜ	ନିଜ
୨୭	୧୭	କାୟା	କାୟା
୨୭	୨୧	ରମା	ରମା
୨୭	୨୪	ରମା	ରମା
୨୮	୯	ଏକ	ଏକ
୩୦	୨୭	ବନ୍ଧ	ବନ୍ଧୁ
୩୧	୭	ଯାତନେ	ଯାତନା
୩୧	୨୭	ତୋ'	ତା'
୪୭	୧୯	ପିନ୍ଧ	ପିନ୍ଧ
୫୮	୭	ହରୁଅଛୁ	ହରୁଅଛୁ
୬୩	୧୮	ବୋଲିବିକ	ବୋଲିବ କି
୬୪	୧୭	ଲଗାଅ	ରଖାଅ
୬୭	୨୨	ଗର୍ଭମାତ୍ର	ଗର୍ଭମାତ୍ର
୭୮	୧୦	ଚଳାଉ	ଚଳାଅ
୭୮	୨୭	ବଜ୍ରାଙ୍ଗୁଳି	ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳି
୭୯	୧୮	ଶାଳୀ	ଆଳୀ
୭୨	୨୧	ଶିଖ ତ କେ	ଶିଖ କେ
୮୯	୧-୪	ଇଛା	ଇଛୁ
୯୪	୧୭	କଲିଜା	କଲିଜା
ସବୁଠି 'କଲିଜା' ସ୍ଥାନରେ 'କଲିଜା' ହେବ ।			
୯୫	୪	ଆଗେ	ଆଗେ କର
୯୫	୨୫	ବାଦିବାଦ୍‌ଗମ୍	ବାଦିବାଦ୍‌ଗମ୍

ପୃଷ୍ଠା	ପଂକ୍ତି	ସୂଚି	ମାର୍ଜନା
୯୯	୧୭	ପାଣ ବ'	ପାଣକା
୧୦୪	୭	ପୁଦ୍‌ଗଳ	ପୁଦ୍‌ଗଳ
୧୦୮	୫	ଭଦର	ଭଦର
୧୨୩	୧୯	ବାମାଙ୍ଗପୁର	ବା' ଗାଙ୍ଗପୁର
୧୨୩	୨୩	ଏହି ପଦ୍‌ଭର	ଏହି ଶର୍ପର
୧୨୭	୨୪	ତଳିଯାଉଛୁ	ତଳିଯାଉଛୁ
୧୩୦	୧୩	ନଗ୍ନଜାତି	ନାଗ୍ନଜାତି
୧୩୦	୧୫	ମୋଧରା	ମୋ ଧାରା
୧୩୪	୧୮	ଶେରସାହା	ତୋର ସାହା
୧୩୪	୧୯	ନପାରିଛୁ	ନପାରିବୁ
୧୩୫	୧୮	କଲ୍‌ନା	କଲ୍‌ନା
୧୩୭	୧୮	ମନ୍ଦର	ଅନ୍ଦର
୧୪୦	୯	ନନ୍ଦୀ	ବନ୍ଦୀ
୧୪୨	୨	ଦୁଦୟ ଖୋଲି	ଦୁଦୟ ଖୋଲି
୧୫୪	୧୭	କସ୍‌ର	କସ୍‌ର
୧୫୪	୨୧	ଟୋକାମାନେ	ଟୋକାମାନେ
୧୫୪	୨୭	ଲରିଆ	ଲରିଆ
୧୫୪	୩୦	କସ୍‌ର	କସ୍‌ର
୧୬୮	୧୨	ମାଣିବ	ମାଣିବ
୧୭୯	୨	ହେଉଅଛୁ	ହୋଇଅଛୁ
୧୭୦	୨୪	ଉମର	ଉମର
୧୭୧	୨୩	ନାହାର	ନାହାର
୧୭୭	୨୧	ଚରିତ୍ର	ଚରିତ୍ର
୧୭୭	୨୭	ବେଶ୍ୟା-ପ୍ରେମିକ	ବେଶ୍ୟାପ୍ରେମିକ
୨୧୯	୧୫	ଗୌରବ	ଗୌରବ
୨୧୯	୧୮	ଆଡ଼	ଆଉ
୨୩୧	୧୨	କଲି'ଯୋ'	କଲି'ଯୋ'
୨୩୨	୧୪	ଘନ	ଘନ
୨୩୪	୧୯	କା'କେ	କା' ଆକେ
୨୩୯	୪	ଗଜାମୁଗ	ଗଜାମୁଗ
୨୫୨	୨୭	ସିହକ-ସିହକ	ସିହକ

ପୃଷ୍ଠା	ପଂକ୍ତି	ଦ୍ରୁତି	ମାର୍ଜନା	ପୃଷ୍ଠା	ପଂକ୍ତି	ଦ୍ରୁତି	ମାର୍ଜନା
୨୫୩	୨୩	ଆତ୍ମଭେଦେ	ଆତ୍ମ-ଭେଦେ	୪୦୦	୧୨	ନୈତ୍ୟ	ନୈତ୍ୟ
୨୫୪	୧୦	ଫଳବିଶେଷେ	ଫଳବିଶେଷେ	୪୦୧	୨୩	କରୁଛନ୍ତି	କରୁଛନ୍ତି
୨୫୮	୭	ସାର୍ଥକ ତା'ଘଣ	ମହତ ପୁରୁଷ	୪୧୧	୧୫	ତପସା	ତପସା
୨୫୮	୨୧	ଜୁରିବାକୁ	ଯୁରିବାକୁ	୪୧୩	୧୩	ହମ ବର୍ଷା	ହମବର୍ଷା
୨୫୮	୨୭	ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର-	ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ-	୪୧୯	୧୦	ବଣ୍ୟ	ବନ୍ୟ
		ଉପଦେଶ	ହତଉପଦେଶ	୪୨୦	୧୦	କାର୍ଯ୍ୟେ କାହିଁ	କାର୍ଯ୍ୟେ ତୋ' କାହିଁ ?
୨୭୧	୧୯	କର୍ଷଣେ	କଷଣେ	୪୨୨	୯	ବଣ୍ୟ	ବନ୍ୟ
୨୭୨	୨	ଉଦାର	ଉଦାର	୪୨୩	୮	ପ୍ରତିପ୍ରେମ	ପତିପ୍ରେମ
୩୦୦	୧୮	ମାରଣାଙ୍କ	ମରଣାଙ୍କ	୪୨୩	୧୪	ବୃଷଣ୍ଡସୁ	ଦୃଷଣ୍ଡସୁ
୩୦୧	୧୮	କରୁଥିଲ	କରୁଥିଲ	୪୨୪	୧	ବକଳା	ବକଳା
୩୦୭	୭	ଦେଇଥାଅ	ଦେଇଥାଏ	୪୨୪	୨୪	ବଳକୃଷ୍ଣ—	ବଳକୃଷ୍ଣ—
୩୨୮	୧୫	କୁଲୁଥାଏ	ବୋଲୁଥାଏ			ଭିକ୍ଷି	ରୁଡ଼ାଭିକ୍ଷି ।
୩୨୮	୨୭	ବ୍ୟବସାୟରେ	ବ୍ୟବସାୟ	୪୩୯	୪	ପ୍ଳାବନ	ପାବନ
			ରୂପରେ	୪୩୯	୨୩	ଦେବକ	ଦେବ'କ
୩୪୫	୧୮	ବିଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା	ବିର ପଡ଼ିଥିଲା	୪୪୩	୮	ଛନ୍ତି	ଥାନ୍ତି
୩୫୩	୧୭	ସ୍ୱପ୍ନ	ବସ୍ତି	୪୫୮	୧୭	ଦହବାକୁ	ବହବାକୁ
୩୫୮	୭	ବେଦଗ୍ରନ୍ଥ, ନଳିଆ	ବେଦେଗ୍ରନ୍ଥ- ନଳିଆ;	୪୭୨	୫	କାମକୁଳ ନାଶି	ବାମକୁଳ ନାଶି
୩୭୦	୮	ଟିକା	ଟିକା			ସତ୍ୟରସରେ,	ସତ୍ୟଭସ୍ମରେ,
୩୭୦	୨୪	ଉଠେ	ଉଠେ	୪୭୭	୭	ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ	ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗେ
୩୭୩	୨୧	ଆସି	ବସି	୪୭୮	୨୦	ଭିତରେ	ଉପରେ
୩୭୯	୨୫	କଅଁଳା	କଅଁଳୀ	୪୭୦	୨୭	ବାପା	ବପା
୩୭୨	୩	କଳ୍ପନା	କଳ୍ପନା	୪୭୨	୨୧	ଭୂଲିବକ	ଭୂଲିବ କ
୩୭୫	୫	ରଜା	ରଜା	୪୭୪	୨୧	ସ୍ମୃତି	ସ୍ମୃତି
୩୮୧	୧୪	ଖଣ୍ଡାଧାର	ଖଣ୍ଡଧାର	୪୭୭	୨୭	ସଂସିତ	ସଂସିତ
୩୮୧	୨୪	ଭୂଙ୍ଗ-ରଜ	ଭୂଙ୍ଗରଜ	୪୭୮	୭	ପିଛ	ପିଛା
୩୮୧	୨୯	ଖଣ୍ଡାଧାର	ଖଣ୍ଡଧାର	୪୮୧	୭	ରଖିବ	ରଖିଲ
୩୮୪	୯	ପୁଷ-ଚନ୍ଦ୍ରମା	ପୁଷର ଚନ୍ଦ୍ରମା	୪୮୨	୨୦	ହେଉଛୁ	ହୋଇଛୁ
୩୯୨	୨୪	ଭୂପିଣୀ	ଭୂପିଣୀ				